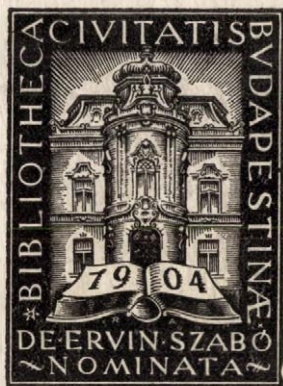

**A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE
XXIV.**

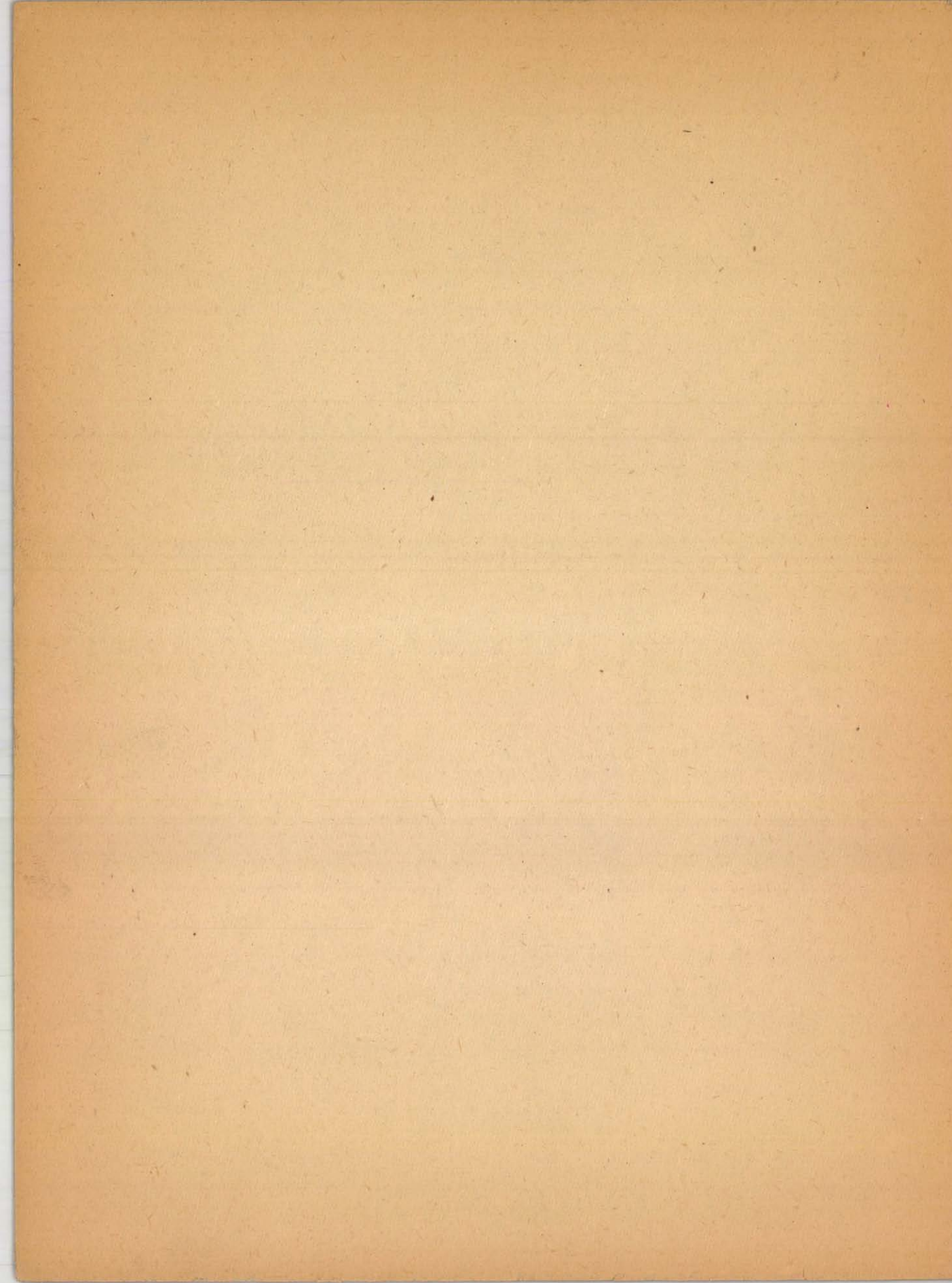
**A FŐVÁROSI
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
ÉVKÖNYVE**

XII.

1964–1965.

BUDAPEST, 1966.

A FŐVÁROSI
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
ÉVKÖNYVE XII.

АЛЕКСАНДР
СВЯТОСЛАВ
ЛЕВОВИЧ

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE
XXIV.

A FŐVÁROSI
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
ÉVKÖNYVE

XII.

1964—65.

ЕЖЕГОДНИК

Столичной Библиотеки им.
Эрвина САБО, Будапешт
1964—65

ANNUAIRE

de la Bibliothèque Municipale
Ervin SZABÓ, Budapest
1964—65

YEARBOOK

for the years 1964—65 of the
Municipal Ervin SZABÓ Library,
Budapest

JAHRBUCH

der Hauptstädtischen Bibliothek
Ervin SZABÓ, Budapest
1964—65

BUDAPEST, 1966

A FŐVÁROSI
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR

Az Évkönyv összeállítását szerkesztőbizottság végezte.

Tagjai: Dobos Piroska, Marót Miklós, Révész Ferenc, Szőke Tiborné, Tolnai György, Tyroler Gyula.

A grafikonok Sárdy Károly, a fényképek a könyvtár fotoműhelyének munkái.

Felelős szerkesztő és a jelentés anyagának előkészítője: Tolnai György

Olvasószerkesztő: Ecsedy Andorné. Képszerkesztő: Kovács Ferenc

1964-65.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR JELENTÉSE

1964

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a jelentés évében igyekezett a maga elé tűzött könyvtárpolitikai feladatokat, olvasó- és könyvforgalma növelését, munkája minőségi javítását megvalósítani. E törekvésünk — mint az alábbi számok is mutatják — nem volt eredménytelen. Az 1964-es évi munkánkra rányomta bélyegét országunk felszabadulása 1965-ben bekövetkező két évtizedes fordulójára való felkészülés. Kiadványok, kiállítások és az olvasó-propaganda minden egyéb eszközének igénybevételével kívánjuk ezt az évfordulót megünnepelni, s az erre vonatkozó munkatervünk megvalósításának nagy-része már a jelentés évében esedékessé vált.

Az 1964-es év könyvtárunk történetének jubileumi éve, fennállásának 60. évfordulója volt. Könyvtárosaink munkásságának és erőfeszítéseinek eredményeit mutatják a fejlődés számadatai, az első év 700 körüli beiratkozott olvasólétszámának 170 ezer fölé, 1300 körüli kötetforgalmának pedig a 6 és félmillió fölé való emelkedése. Kulturális forradalmunk nagy eredményei — s ezek keretében könyvtárunk eredményei — természetesen csak felettes szerveink segítségével, erkölcsi és anyagi támogatásával valósulhattak meg, emelhetők könyvtári köteteink számát a felszabadulásig elért 500 000-ról a jelenlegi 2 millió fölé, könyvtáraink számát 14-ről 110-re.

Fennállásunk 60. évfordulójáról megemlékezett a párt, a Fővárosi Tanács, a sajtó, a Rádió és a Televízió is. Az MSZMP Budapesti Bizottsága nevében Gáspár Sándor, a pártbizottság akkori első titkára küldött üdvözlő sorokat, a jubileumi díszünnepségen Gyalmos János, a Fővárosi Tanács VB akkori elnökhelyettese mondott üdvözlő beszédet. A Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre ünnepi bált rendezett az évforduló tiszteletére. A Posta Szabó Ervin arcképével emlékbélyeget adott ki, a Képzőművészeti Alap levelezőlapot készített műemlékjellegű központunkról. Mindezek a jóleső megemlékezések nemcsak a múlt eredményeinek elismerését jelentik könyvtárosaink számára, hanem biztatást, támogatást jövőendő munkánkhoz is.

Két kerületi könyvtárunk, — az 1-es és a 3-as számú — a beszámoló évében tartotta 50 éves fennállásának jubileumi ünnepségét.

A beszámoló évének főbb eredményeit, a központban és hálózatban együtt, a további számadatok mutatják. Összehasonlításul a felszabadulás óta eltelt időszak adatait is közöljük.

Év	Központi és hálózati könyvtárak száma			Könyvtári állomány (db) ²	Beiratk. olv. sz. ³	Köles. és helyben olv. kötet ⁴
	könyvt. ¹	fiók	együtt			
1946	19	—	19	523 693	25 347	1 089 514
1950	32	14	46	820 686	43 534	1 637 287
1955	42	21	63	1 290 868	122 251	3 561 274
1960	43	48	91	1 658 171	115 018*	4 846 510
1963	53	56	109	2 002 046	165 132	6 025 858
1964	56	54	110	2 114 592	171 215	6 420 804

¹ A központi könyvtár 1964-ben 2 egységgel szerepel (zenei könyvtár). A kerületi könyvtárak számát 1946-ban kiegészítettük az akkor egyetlen működő peremvárosi könyvtárral. A különálló gyermekrészlegeket a fiókkönyvtárak közé soroltuk.

² Könyvek, egyéb könyvtári egységek és diafilmek együttes száma.

³ Olvasótermi és diakölcsönzésre beiratkozottakkal együtt.

⁴ A diakölcsönzésekkel együtt.

* A csökkenés a beiratkozás adminisztrációjának megváltozása miatt következett be, s csupán látszólagos.

A könyvtáregységek száma — az utolsó esztendőben tehát — összesen 1-gyel gyarapodott. E változás mögött azonban a könyvtárfejlesztésben bekövetkezett sokkal jelentősebb eredmények húzódnak meg. Először is növekedett az önálló könyvtárak, és csökkent a kisebb fiókkönyvtárak száma és aránya. Másodszor az újonnan megnyitott önálló könyvtárak — a zenei könyvtár (melynek kérdésére még visszatérünk), a fiókkönyvtárból átalakított 45-ös (XVI. ker.) kerületi könyvtár és a 10-es (XIII. ker.) gyermekkönyvtár — mellett megnyitásra készen áll (de rajtunk kívülálló okokból a beszámoló évében meg nem nyitható) 5 további új önálló könyvtár. Az év folyamán egyébként megnyitottunk 2 új fiókkönyvtárat is (a XII. és XIII. kerületben). Ezzel szemben megszűnt 3 fiókkönyvtár és 1 különálló gyermekrészleg, részben mivel ezekből alakult 2 új önálló könyvtárunk, részben pedig mert kettő már nem felelt meg az igényeknek.

A könyvtárfejlesztés tárgyánál kell megemlíteni az olyan — 1964-ben megvalósított, vagy elkezdett — nagyobb könyvtárfelújítási munkákat, amilyenek a 20-as (I. ker.) felnőtt könyvtár költöztetése, a 11-es gyermekrészleggel (I. ker.), a 21-es (III. ker.), a 10-es (VI. ker.), a 26-os (IX. ker.), az Aszódi-úti (IX. ker.), a 6-os (XI. ker.) felnőtt- és gyermekkönyvtárakkal, a 4-es (XIII. ker.) és a 13-as (XXII. ker.) kerületi könyvtárakkal kapcsolatos építési stb. munkálatok voltak.

Jelentős felújítási tevékenységünk a központi könyvtár olvasótermének a beszámoló évében megkezdett általános restaurációja (aranyozás, festés, parkettázás és modern világítás), továbbá a Budapest-gyűjtemény munkahelyiségeinek építése a kiköltöztetett központi duplumraktár helyén.

A könyvtári állomány a számok szerint 5,6%-kal növekedett. A valóságban azonban a 112 000 kötetnyi gyarapodás nem reális szám, mert az előbbi évek folyamán a hálózat inkurrens könyvanyagának kiszűrése következtében több mint 120 000-re növekedett azoknak a könyveknek a száma, amelyeket a duplumraktárban mint kölcsönzésre alkalmatlan könyveket helyeztünk el. A létesítendő fiókok számára felhalmozott — de még kölcsönzésre nem kerülő — könyvekkel együtt ez a jelenleg inkurrens könyvanyag csaknem 150 000-re, a központi duplumraktár anyagával együtt pedig több mint 200 000-re tehető. Ennyit kell tehát levonni a kimutatott könyvtári egységek számából, ha a kölcsönzésre alkalmas egységek mennyiségét akarjuk megállapítani. A beszámoló évében egyébként befejeződött a kerületi könyvtárak fölös anyagának leválasztása és elszállítása.

A beiratkozott olvasók száma 6100-al (3,6%-kal), az összesen használt könyvtári egységek száma pedig csaknem 400 000-el (6,7%-kal) növekedett.

Az 1964-es év első felében megnyitott zenei könyvtárunk új problémákat vet fel könyvtárfejlesztésünk és könyvtárpolitikánk terén. A zenei könyvtár funkciója a zene-kultúrának magas színvonalú közművelődési fokon való terjesztése. Közművelődési —

nem szakkönyvtár —, mert elsősorban a nagyközönség szolgálatára áll; magasszínvonalú közművelődési fokot képvisel, mert szolgáltatásaival speciális igényeket elégít ki. Ebben a minőségben megfelel a központi könyvtár magasszínvonalú közművelődési jellegének, s eltér a kerületi könyvtári hálózat — főként szépirodalmat és ismeretterjesztő anyagot nyújtó — szolgáltatásaitól. Ezért a zenei könyvtárat a központi könyvtár részeként tekintjük, — mintegy a központ egy kihelyezett részlegének.

A magasszínvonalú közművelődési könyvtári funkció tisztább profiljának kialakítása érdekében a központi könyvtár szolgáltatásaira vonatkozólag is újabb elvi megállapodások jöttek létre. A kerületi hálózat és a központi könyvtár könyvforgalmának összetételében már eddig is jelentős minőségkülönbségek mutatkoztak, amennyiben a hálózatban a kölcsönvett könyvek 69,4%-a, a központban viszont csak 32,3%-a volt szépirodalmi mű. A könyvtár igazgatósági tanácsának egyik évelei ülésén olyan határozatot hoztak, hogy a központi könyvtár a különben megválogatott magyar nyelvű szépirodalmi műveket nem a kölcsönzési igény kielégítésére szerzi be, — ezt a feladatot teljesen a hálózat tevékenységének tekinti — hanem, hogy itt mind a teljességet, mind az alacsony példányszámot tekintve, lényegében prézens könyvtári feladatot szolgáljanak. Ez az elv a központ kölcsönzésében csupán irányelveként szolgál és attól indokolt esetekben természetesen eltérhet. Az idegennyelvű szépirodalom szerzeményezését viszont kölcsönzési célnak tekintjük.

Könyvkölcsönzési politikánkat változatlanul az MSZMP kultúrpolitikai irányelvei szabják meg. A kerületi hálózatban a beszámoló évében a felnőtteknek kölcsönzött több mint 4 és félmillió kötetnek csaknem egyharmada, 30,9%-a ismeretterjesztő művekből adódott. Ennek az aránynak a növelése az utóbbi években állandó, bár a 30% fölött már viszonylag lassan emelkedik: 1963 végén 30,6%-os volt a jelenlegi 30,9%-kal szemben. A gyermekolvasóknál az ismeretterjesztő könyvek aránya viszont csak idén érte el ezt a színvonalat: 1964-ben 30,4% a kölcsönzött ismeretterjesztő művek százaléka az előző év 27,1%-ával szemben. Könyvtáraink arra törekszenek — és nem eredmény nélkül —, hogy az ismeretterjesztő anyag legértékesebb, világnézeti fejlesztést nyújtó (politikai, ideológiai, természettudományi, műszaki) csoportjait forgalmazzák elsősorban.

Könyvpropagandánk a beszámoló évében mind tudatosabban támaszkodott a nagy propagandaintézményekkel, mindenekelőtt a Rádióval és a Televízióval való szerves együttműködésre. Így 12 kisbibliográfiát készítettünk a Televízió 1965 első negyedévi műsorához. Ugyancsak a TV „Zenélő órák” sorozatához folyamatosan készítettünk bibliográfiákat. Irodalmi jegyzéket állítottunk össze a TV „Földönjáró csillagok” című vetélkedőjéhez is. A Magyar–Szovjet Baráti Társasággal és az Európa Kiadóval folytatott tárgyalások alapján pályázat-tervet dolgoztunk ki — amelybe a TV, a Rádió és az Állami Könyvterjesztő Vállalat is bekapcsolódik — azzal a céllal, hogy 1965-ben a szovjet könyveket sokoldalúan népszerűsítsük.

Hasonló céllal adtuk ki „Mihail Solohov” és „Konsztantyin Fegyin” című bibliográfiáinkat, továbbá a természettudományi könyvek propagandája érdekében „A jó egészség könyvei”, „Galileo Galilei” című kiadványainkat. A központban politikai propaganda igénnyel rendeztük meg az „1963 képekben” és az „1964 képekben” című kiállításokat. Természettudományi propaganda céljait szolgálták a „Galilei” és a „Herman Ottó” kiállítások.

A kerületi könyvtári hálózatban rendezett könyvkiállítások száma a beszámoló évében 1699-re emelkedett. A könyvismertető előadások és egyéb kerületi rendezvények száma 1272 volt és az azokon résztvevő olvasók száma megközelítette a 40 000-et. Kerületi könyvkiállításaink és rendezvényeink szerves részei eredményesen fejlődő hálózati olvasópropagandánknak.

Tudományos kiadványaink között legnagyobb jelentőségű vállalkozásunk a hét kötetre tervezett „Budapest történetének bibliográfiája” 1964-ben kiadott II. és III.

kötete. A világviszonylatban is egyedülálló méretű helytörténeti bibliográfia iránt komoly érdeklődés mutatkozott.

Olvasópropagandánk – s egyben fiatal olvasóink kulturális nevelésének mindinkább fejlődő – eszközei a fiatal olvasók klubjai, amelyek mind több kerületi könyvtárunkban alakulnak ki. A klubokban a fiatalok – könyvtárosaink irányításával – megtárgyalják olvasmányaikat, kiszélesítik ismereteiket. A beszámoló évében hálózatunkban már 26 „fiatal olvasók klubja” működött.

A kerületi hálózat olvasószolgálatának további javítása céljából 1964-ben reprezentatív felmérés készült az olvasói igényekről, hasonlóan az 1934-ben készített felméréshez. Ez a széleskörű – több mint 8000 olvasóra és 27 000 műre kiterjedő – felmérés tehát nemcsak a közművelődési könyvtárak jelenlegi olvasói igényeit kívánja tisztázni, s ezzel fokozottan tudatosítani olvasószolgálati és könyvszerzeményezési politikánkat, hanem egyben képet ad arról a változásról is, amelyet kultúrforradalmunk a főváros lakosságának irodalmi ízlése fejlesztésében a felszabadulás óta létrehozott. A számadatok gépi feldolgozása már megtörtént és terveink szerint 1965-ben széleskörű – 15–20 tanulmányra terjedő – irodalom-szociológiai vizsgálat alapja lesz.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kulturális politikájának elvi és gyakorlati kérdéseivel a könyvtár igazgatósági tanácsa rendszeresen foglalkozik, s a felvetődő vitás kérdéseket tisztázza. Így foglalkozott az igazgatósági tanács a felszabadulásunk 20. évfordulójának megünneplését szolgáló könyvtári programunkkal, a könyvtár előző évi tevékenységének az 1963. évi jelentés megvitatása révén való értékelésével, a kerületi könyvtárak osztálya szakbizottságainak munkájával, a szabadpolcos könyvtárak aktuális kérdéseivel, a személynévtári munka problémáival, a közművelődési könyvtárhálózat kérdéseivel, a könyvtár oktatási munkájával, a központi könyvtár szerzeményezésével a magasszínvonalú közművelődési könyvtár feladataival kapcsolatosan, a kerületi könyvtárak osztályvezetőjének bécsi tanulmányútjáról szóló beszámolóval, a zenei könyvtár előkészítésével stb.

A FSZEK vezetőségének az a törekvése, hogy a könyvtár megfelelő kapcsolatban álljon a párt-, tanácsi, szakszervezeti és egyéb tömegszervezeti intézményekkel, – a jelentés évében is eredményes volt. Könyvtárunk teljes apparátusával rendelkezésre állt ez intézményeknek tájékoztatásaival, kiállítások és rendezvények szervezésével stb. Az MSZMP Budapesti Bizottsága 1964-ben foglalkozott a „Budapest kulturális helyzete 1962–64-ben” című anyaggal, amelynek előkészítésében résztvettünk. Ugyancsak a Budapesti Pártbizottság megbízásából megrendeztük a Tanácsköztársaság és a Lenin emlékkiállítást. Megvizsgáltuk az antiklerikális irodalom forgalmát. Hasonlóképpen a Budapesti Pártbizottság részére jelentést készítettünk a hálózat 3 éves fejlődéséről, amely az általa kiadott „Adatok és tények” című brosúra anyagát szolgáltatta. Kerületi könyvtáraink ugyancsak rendelkezésre álltak a kerületi pártbizottságoknak.

A Fővárosi Tanács népművelési osztálya számára több jelentést készítettünk részben a hálózat olvasószolgálatáról, részben egyes kerületek könyvtári ellátottságáról. A kerületi könyvtárak osztálya több kerületi tanács népművelési osztályával (pl. IX., XIII., XIV., XX. ker.) rendszeresen, más kerületekben esetenként tárgyalt a kerületi hálózat kérdéseiről. A kerületi könyvtárak azonban mind havi jelentéseik és munkatervük megküldésével, mind pedig kiállítások és rendezvények szervezésével szoros kapcsolatot tartanak fenn a kerületi tanácsokkal.

A szakszervezeti könyvtárak támogatását szolgáló törekvéseink a jelentés évében eredményesebbek voltak, mint korábban, bár – nem a mi hibánkból – még mindig sok kívánnivalót hagynak maguk után. Azonkívül, hogy a szakszervezeti könyvtárosok részére a középfokú tanfolyam I. és II. évfolyamát fenntartjuk, támogattuk az üzemi könyvtárakat munkájuk korszerűsítésében (pl. Egyesült Izzó, Ikarus, Chinoin, Állami Gumiipar, Orvosegészségügyi Szakszervezetek könyvtárai). Néhány saját könyvtárunk felülvizsgálatára tapasztalatcsereként meghívtuk a KPVD Sz egyik könyvtárosát is. A kerületi

könyvtárak osztálya a fiatal és gyermekolvasók könyvtári irányítása kérdésében kapcsolatot tart fenn a KISZ-szel és az Úttörő Szövetséggel. Kiadványaink, rendezvényeink, tájékoztató munkánk területén együttműködünk a TIT-tel stb.

Könyvtárunk változatlanul szoros szakmai kapcsolatot tart fenn az Országos Könyvtári és Dokumentációs Tanáccsal és ennek különböző bizottságaiban részt vettek könyvtárosaink. A Könyvtártudományi és Módszertani Központtal való együttműködésünk is változatlanul jó, a beszámoló évében mind a tervfeladatok, mind az oktatási tematika összeállításánál kapcsolatban álltunk velük. Részt vettünk az általuk rendezett különböző értekezleteken, a könyvtárépítési-, a feldolgozó- és a gyermekkönyvtárosi értekezleten is, s az utóbbit közösen szerveztük, egyik témájának előadója pedig könyvtárunk munkatársa volt.

1964-ben könyvtárosaink négy külföldi tanulmányúton vettek részt. Egy könyvtárosunk 4 hétig a bécsi városi könyvtárhálózatot, két másik könyvtárosunk 2 hétig a Szovjetunió könyvtárait tanulmányozta. A zenei könyvtár megnyitása előtti tapasztalatcserére három könyvtáros a csehszlovákiai hasonló könyvtárakba látogatott. Egy nagyobb könyvtárossal könyvtárunk egyik munkatársa Párizsba utazott az ottani könyvtárak tanulmányozására. Könyvtárosaink több hazai vidéki könyvtárat is meglátogattak, így a Borsod-, Somogy-, Szolnok megyei könyvtárakat, a békéscsabai könyvtár zenei részlegét, az egri könyvtár Könyvtárközi kölcsönzését tanulmányozták.

Könyvtárunk jelentésében helyet kell, hogy kapjanak azok a jelzések is, amelyek nehézségeinkre, a munkánkat akadályozó hiányosságainkra vonatkoznak. A központi könyvtár vonatkozásában ez mindenekelőtt a katasztrofális helyhiánnyal kapcsolatos, amely olyan helyzetet teremt, hogy egyes osztályok dolgozói csak váltott napokon dolgozhatnak bent; közbeeső napokon otthon végzik munkájukat. Mai központi épületünket 1931-ben foglaltuk el, amikor központi szolgáltatásaink sokkal csekélyebbek voltak, — bibliográfia- és propaganda osztályunk nem is működött — és amikor a hálózathoz összesen csak 13 kerületi könyvtár tartozott a mai hálózat 108 egysége helyett. Ez természetesen nagymértékben felduzzasztotta a korábban meglevő osztályok létszámát is. A helyhiány nagyon nehezíti a központi könyvtár — az egész hálózat munkájára is kiterjedő — eredményes munkáját. Azt hisszük, hogy Budapest egyik legnagyobb kultúrintézménye számára indokolt volna normális munkalehetőséget teremteni.

Könyvtárunk műszaki szempontból is rendkívül elmaradott. Nemcsak a fővárosi nagykönyvtáraknál általában már bevezetett mikrofilm felvevő- és leolvasó készülékekben, hanem széleskörű bibliográfiai tevékenységünkhöz nélkülözhetetlen modern sokszorosító gépekben is hiányt szenvedünk. A jelentés évében technikai felszerelésünk egy számunkra ugyancsak nélkülözhetetlen kis tehergépkocsival bővült.

Személyzeti nehézségeink — amelyek a beszámoló évének elején kapott valóban jelentős számú státusz, továbbá az egyes elhúzódo könyvtárépítkezések következtében felszabadult munkaerők hatására átmenetileg csökkentek — kölcsönzési forgalmunk további növekedése és a már megnyitott, s megnyitás előtt álló új könyvtáraink személyzeti igényei következtében újra súlyossá váltak. Mindent megteszünk annak érdekében, hogy könyvtárosaink idejük minél nagyobb részét az olvasószolgálat érdemi tevékenységével tölthessék, s csökkentjük az adminisztratív munkákat. A kerületi könyvtárak osztálya kidolgozta a — még további finomításokat igénylő — könyvtárosi munkaszervezés kérdéseire vonatkozó előterjesztést, amely a könyvtári munkanormák alapján a munkaerők legészszerűbb elosztását kívánja szolgálni. A korábbi tapasztalatok alapján 1964-ben is több könyvtárba bevezettük a kölcsönzési adminisztrációt egyszerűsítő tikketes rendszert. A tapasztalatok alapján a beszámoló évében legyártattuk a szükséges új nyomtatványokat és az új könyvtárakat erre a rendszerre állítjuk be. A rendszeres statisztika készítésénél is — felettes hatóságaink engedélye alapján — könnyítések vezettünk be, amennyiben a kölcsönzött könyvanyag szakcsoportok szerinti bontásánál rátérünk a heti, vagy (nagyobb

könyvtárak esetén) 2 heti reprezentatív adatfelvétellel. A könyvkötészet munkája területén jelentős újitásnak tekinthető a most bevezetett gépi címnyomási eljárás, továbbá az új könyvtáraknál alkalmazott műanyag védőkötés, amely időtállóbbá teszi és tisztán tartja a könyv borítólapját.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1964. évi jelentésének főbb elvi kérdéseivel kapcsolatos fenti bevezetése után a továbbiakban az egyes munkaterületekre vonatkozó munkákról részletesen számolunk be.

I. A KÖZPONTI KÖNYVTÁR TEVÉKENYSÉGE

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR FŐBB ADATAI

Központ	1963	1964
Könyvtári állomány	652 248	665 506
Ebből: könyv	450 860	457 450
Beiratkozott olvasók száma	8 728	9 497
Kölcsönzők és helyben olvasók	93 276	93 623
Kölcsönzött és helyben olvasott könyvtári egységek száma	202 142	207 958

A központi könyvtár 1964-es összesített adatai minden területen túlhaladják az 1963-as év adatait. A könyvtári állomány 2,1%-os és a beiratkozott olvasók számának 9%-os emelkedése mellett minimálisan nőtt az olvasóforgalom és a használt könyvtári egységek forgalma is.

E számok értékelésénél figyelembe kell venni, hogy a központ olvasószolgálatába 1964-ben bekapcsolódott a zenei könyvtár is és ennek adatai megnövelik az összesített számokat. (Az erre vonatkozó adatokat lásd a későbbiekben.) Ez új könyvtáregység adatainak levonásával azt látjuk, hogy a központi nyilvános szolgálat olvasó- és könyvforgalmi számai általában csökkentek, a Budapest-gyűjteményé pedig minimálisan emelkedtek. A nyilvános szolgálat forgalmában bekövetkezett csökkenés fő oka az, hogy az olvasóteremnek az év második felében megkezdett tatarozása miatt a helyben olvasók száma nagy mértékben csökkent. Ez a csökkenés előreláthatólag 1965-ben sem szűnik meg, mivel az építkezés területe kiterjed.

Feldolgozó munka

A központi könyvtár szerzeményezése a gyarapodás eredetére nézve a következőképpen oszlott meg:

	1963	1964	1963	1964
	darab		százalék	
Vásárlás	18 139 ¹	14 200	78,8	85,9
Ajándék, csere	893	846	6,7	5,3
Kötelespéldány	1 746	529	13,1	3,3
Újságszelvény (vásárlás)	—	—	—	—
Nemzeti könyvalap	184	299	1,4	1,9
Együtt	20 962 ¹	15 874	100,0	100,0

¹ Ebből a zenei könyvtár részére 7611 db.

A Budapest-gyűjtemény könyvvásárlása a korábbi gyengébb évek után igen széleskörűvé vált, s teljesen felhasználta a tervben előirányzott pénzügyi keretet.

A kötelezpéldány mennyiségének erős apadása miatt a vásárlás útján történő szerzeményezés tehát kiemelkedő hangsúlyt kapott 1964-ben.

KÖZPONTI KÖNYVTÁRI VÁSÁRLÁS*

Összeg (Ft)	1963			1964		
	Belföldi	Külföldi	Együtt	Belföldi	Külföldi	Együtt
Könyv	140 220	412 550	552 770	197 278	375 241	572 519
Folyóirat	31 719	68 096	99 815	41 283	76 043	117 326
Diafilm	377	—	377	1 686	—	1 686
Összesen	172 316	480 646	652 962	240 246	451 284	691 530
Darab ill. évfolyam:						
Könyv	6 612	3 579	10 191	9 472	3 522	12 994
Folyóirat	423	335	758	367	337	704
Diafilm	28	—	28	113	—	113

* A zenei könyvtári vásárlások nélkül. A hálózat részére vásárolt könyvek adatait lásd a kerületi könyvtáraknál.

A vásárlás összegének 34,5%-át fordítottuk tehát belföldi vásárlásokra, ami az összes vásárolt könyvek 60,5%-át teszi ki. A belföldi vásárlások aránya sokkal magasabb a korábbi évinél, mivel devizás rendeléseink jelentékeny része nem érkezett meg az év folyamán. Különösen súlyosan érintette ez zenei könyvtárunk igényeit.

Belföldi vásárlásaink egy-egy könyvtári egységre eső átlag ára 20,80 Ft volt, a külföldieké — a szocialista és nyugati könyvek árát közösen véve — átlagosan 106,08 Ft.

A KÜLFÖLDI VÁSÁRLÁSOK MEGOSZLÁSA

	1963		Együtt	1964		
	Szocialista	Kapitalista		Szocialista	Kapitalista	Együtt
	országokból			országokból		
Könyv	85 364	327 186	412 550	92 561	282 680	375 241
Folyóirat	14 310	53 786	68 096	13 818	62 225	76 043
Összesen	99 674	380 972	480 646	106 379	344 905	451 284
Darab, ill. évfolyam:						
Könyv	1 421	2 158	3 579	1 289	2 233	3 522
Folyóirat	161	174	335	196	141	237

A szocialista országokból vásárolt könyvek keretösszege az összes külföldi vásárlásoké-
nak 24,7%-át képviseli. Ez pedig az összes vásárolt külföldi könyvek 36,6%-át jelenti.
A szocialista országokból származó könyvek átlagára 72 Ft volt, a kapitalista országokból
származóké pedig 127 Ft.

A központi gyűjtemények és a budapesti kisnyomtatványok jelentős gyarapodása
mellett a zenei könyvtár év közben bekövetkező gyarapodása emelkedik ki. Teljes állomány-

csökkenést jelent a korábbi ún. zenei gyűjtemény megszűnése, amelynek megfelelő kottanyagát, részint a zenei könyvtárba helyeztük át, részint különböző zenei szakkönyvtáraknak ajánlottuk fel.

A KÖZPONTI ÁLLOMÁNY GYŰJTEMÉNYENKÉNT*

Gyűjtemény	1963. XII. 31-i állomány	1964		
		gyarapodás	csökkenés	állomány XII. 31.
Monografikus raktár	236 961	5 463	911	241 513
Periodika	71 829	1 236	449	72 618
Kézikönyvtár ¹	677	—	190	487
Budapest-gyűjtemény	43 010	649	184	43 475
Keleti-gyűjtemény ²	173	—	16	157
Röpirat-gyűjtemény	5 658	47	27	5 680
Szűry-gyűjtemény	5 988	—	7	5 981
Könyvészeti-gyűjtemény	8 631	92	16	8 707
Könyvtártani-gyűjtemény	5 301	26	1	5 326
Könyvritkaságok-gyűjtemény	10 467	173	16	10 624
Ballagi-gyűjtemény	4 839	—	—	4 839
Zárt-gyűjtemény	792	—	42	750
Közp. duplum raktár	56 534	826	67	57 293
Összesen	450 860	8 516	1 926	457 450
Mikró- és diafilm	706	77	—	783
Térképgyűjtemény	1 040	30	—	1 070
Bp. kisnyomtatvány	131 166	8 667	—	139 833
Bp. újságszelvény	52 486	—	—	52 486
Zenei gyűjtemény	8 379	—	8 379	—
Összesen (kvt. egys.)	193 777	8 774	8 379	194 172
Zenei könyvtár	7 611	6 273	—	13 884
Mindössze (kvt. egys.)	652 248	23 563	10 305	665 506

* A hálózati raktárak adatai nélkül (ezeket lásd a kerületi könyvtáraknál).

¹ A külön állománynak a monografikus raktárba olvasztása utáni leltári maradványa (felszámolás alatt).

² A megszűnt gyűjtemény leltári maradványa (felszámolás alatt).

A leltári gyarapodás területén mindenekelőtt figyelemreméltó a szépirodalom százalékarányának további csökkenése; 1964-ben ez már csupán 9%-os volt (1962-ben 12,2%-os).

A központi könyvtárban a magyar nyelvű szépirodalomnak prézens jellegű gyűjteménnyé való átalakulása azzal a következménnyel jár szerzeményezésünkre, hogy ezekből a könyvekből nagyon megválogatva csupán egy-egy példányt veszünk. Ez az oka a szerzeményezési arány nagyfokú csökkenésének. A tudományos könyvek szerzeményezésénél sem egyenletes a fejlődés. A társadalomtudományi könyvek aránya a szerzeményezés több mint negyedéről, valamivel több, mint ötödére csökkent (ezen belül is jelentős az új szociológiai anyag csökkenése). Figyelemreméltóan emelkedett a bölcséleti könyvek és a történelmi munkák aránya. A tudományos könyvek százalékos megoszlásában mutatkozó változások — eltérően a szépirodalmi művektől — nem könyvtárpolitikai megfontolásból következtek be, hanem a könyvbeszerzési lehetőségek folyó évi adottságaiból származtak.

A LELTÁRI GYARAPODÁS MEGOSZLÁSA SZAK SZERINT

Szak	1963 ¹	1964 ¹	1963	1964
	darab		százalék	
0 Általános művek	1221	1153	17,0	16,7
1 Bölcelet	169	293	2,3	4,3
2 Vallási irodalom	50	44	0,7	0,6
3 Társadalomtud.	(1873)	(1475)	(26,1)	(21,4)
Ebből:				
3K Marxizmus-leninizmus	154	90	2,1	1,3
30 Szociológia	689	443	9,6	6,4
31 Statisztika	94	59	1,3	0,9
32 Politika	383	387	5,3	5,6
33 Szociálpolitika	70	75	1,0	1,1
34 Jog	65	61	0,9	0,9
35 Közigazgatás	60	69	0,8	1,0
36 Társadalmi tevékenység	21	16	0,3	0,2
37 Nevelés	112	96	1,6	1,4
38 Közgazdaság	169	150	2,4	2,2
39 Néprajz	56	29	0,8	0,4
4 Nyelvtudomány	125	112	1,7	1,6
5 Természettudomány	198	203	2,8	2,9
6 Alkalmazott tudomány	326	348	4,5	5,0
7 Művészet	910	852	12,7	12,4
8 Irodalom	1133	1115	15,8	16,2
Ebből:				
Szépírodalom	(783)	(623)	(10,9)	(9,0)
9 Történelem	365	528	5,1	7,6
91 Földrajz	426	397	6,0	5,8
92 Életrajz	385	377	5,3	5,5
Összesen	7181	6897	100,0	100,0

¹ Áthelyezés, újságszervény, duplum, kisnyomtatvány, zenei könyvtári anyag nélkül.

ÁLLOMÁNYGYARAPODÁS MEGOSZLÁSA NYELVEK SZERINT

	1963	1964	1963	1964
	darab		százalék	
Magyar	2422	2671	34,0	38,8
Orosz	654	644	9,1	9,3
Német	1731	1605	24,1	23,2
Angol	1286	959	17,8	13,8
Francia	655	687	9,1	10,0
Olasz	242	183	3,4	2,7
Lengyel	10	11	0,1	0,2
Csehszlovák	38	20	0,5	0,3
Román	9	16	0,1	0,2
Bolgár	4	8	0,0	0,1
Egyéb	130	93	1,8	1,4
Összesen	7181	6 897	100,0	100,0

Az idegennyelvű anyag arányának csökkenése összefügg azzal a már korábban közölt ténnyel, hogy devizás (angol!) megrendeléseinknek csak egy része érkezett be.

A központi könyvtár által megrendelt folyóiratok száma 655 volt. Ezek megoszlása megjelenési helyük szerint a következő:

Ország	Száma	Ebből hírlap
Magyarország	273	13
Szovjetunió	75	3
Német Dem. Köztársaság	47	1
Románia	20	3
Csehszlovákia	14	2
Lengyelország	10	1
Bulgária	8	1
Jugoszlávia	5	2
Kína	4	—
Kuba	1	—
Koreai Dem. Köztársaság	1	—
Vietnam	1	—
Albánia	1	—
Együtt	460	26
Franciaország	40	2
Anglia	37	3
USA	33	2
Olaszország	23	3
Német Szöv. Köztársaság	22	2
Ausztria	8	2
Svájc	8	1
India	5	1
Hollandia	5	—
Belgium	4	1
Ausztrália	4	—
Dánia	3	—
Kanada	1	—
Izrael	1	—
Spanyolország	1	—
Együtt	195	17
	655	43

A megrendelt folyóiratok 42%-a magyarországi kiadású, — 70,4%-a szocialista, 29,6%-a pedig nyugati országokból származik. A hírlapok 30%-a magyar, 60%-a szocialista és megközelítően 40%-a nyugati országokban kerül kiadásra.

A FOLYÓIRATOK ÉS NAPILAPOK MEGOSZLÁSA NYELV SZERINT

Nyelv	Szám	Ebből hírlap
Magyar	275	17
Orosz	70	3
Angol	98	6
Francia	61	2
Német	95	7
Olasz	21	3
Egyéb	35	5
Összesen	655	43

A magyar nyelvű folyóiratokon kívül — amelyek az összes megrendelt folyóiratok 42%-át teszik ki — a nagy nyelvterületek aránya a következőképpen oszlik meg:

orosz nyelvű folyóiratok	10,7%
angol „ „	14,8%
francia „ „	9,3%
olasz „ „	3,9%

A megrendelt folyóiratok szak szerinti megoszlása alapján első a társadalomtudományi (3-as) szak (35%), általános (0) szak (28,2%), művészeti (7) folyóiratok (11%), alkalmazott tudományi, természettudományi és irodalomtudományi (6,5,8) folyóiratok (5,7%, 5,2%, 5,5%).

KÜLFÖLDI CSEREKAPCSOLATAINK A KÖVETKEZŐKÉPPEN FEJLŐDTEK

	Beérkezett művek		Együtt	Küldött művek		
	Szocialista	Kapitalista		Szocialista	Kapitalista	Együtt
	országokból			országokba		
1963	146	110	256	153	113	266
1964	274	108	382	108	58	166

A beszámoló évében fejeződött be a központi könyvtár 1963-ban elkezdődött nagy állományrevíziós munkája a periodika-állomány leltározásával. Az időközben elkészült korszerű sorozatnyilvántartó segítségével ezen a téren is megkezdődik az állomány-szűrés.

A jelentés évében a különböző fontosabb feldolgozó munkák a következő képet mutatják, összehasonlítva a korábbi év megfelelő adataival:

	1963	1964
Címfelvétel	14 216	11 789
Ebből új címfelvétel	6 829	6 802
Osztályozás	14 085	11 758
Ebből új osztályozás	6 698	6 771
Katalóguscédula sokszorosítás	157 650	160 311
Katalóguscédula besorolás	107 571	100 245

Befejezés előtt áll a Budapest-gyűjtemény anyagának teljes újrarendelése. Az osztály dolgozói fokozott erőfeszítéssel törekedtek arra, hogy ez a munka intenzitásában a beszámoló évében se csökkenjen.

A zenei könyvtár könyvanyagának 1964-es feldolgozási munkálatait — amelyet a könyvtár megnyitásaig, májusig a feldolgozó osztály végzett, s a megnyitás után a zenei könyvtár dolgozói vettek át — a következő számok jellemzik: címfelvétel és osztályozás 3985 db, katalóguscédula besorolás 19 925.

Itt kell felsorolni a bibliográfiai osztály által, az irodalomtörténeti folyóiratok és tanulmánykötetek alapján rendszeresen készített irodalomtörténeti katalógust, amelyet a kerületi könyvtárak használnak fel. A beszámoló évében feldolgozták az 1963 novemberétől 1964 októberig megjelent anyagot 3392 db kartotékon. Az anyag 150 példányát a vidéki könyvtárak részére a KMK igényli. Kurrens folyóirataink feltárását a jelentés évében 1152 folyóirattal analitikus katalogizálásával gyarapítottuk cikk-katalógusunk fejlesztéseként.

A könyvtár 60 éves jubileumára megjelent postabélyeg
és képes levelezőlap

Kodály Zoltán, Gyalmos János, Kovács Máté a zenei könyvtár megnyitóján

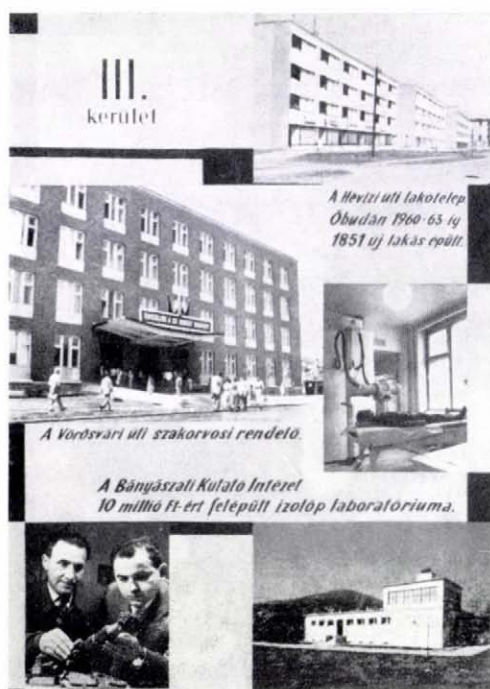
Új helyiséget kapott
a 21-es sz. (III. ker.)
könyvtár felnőtt-
és gyermekrészlege

A Galilei-kiállítás falitábláinak és könyvanyagának egy része

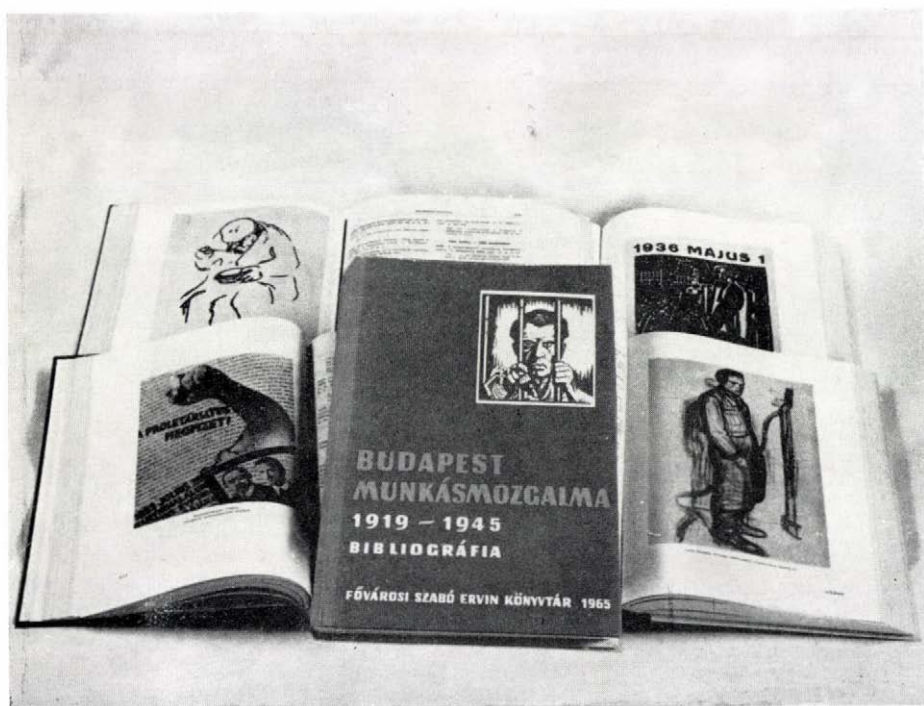
Az olimpiai játékok idején rendezett japán kiállítás tábláiból

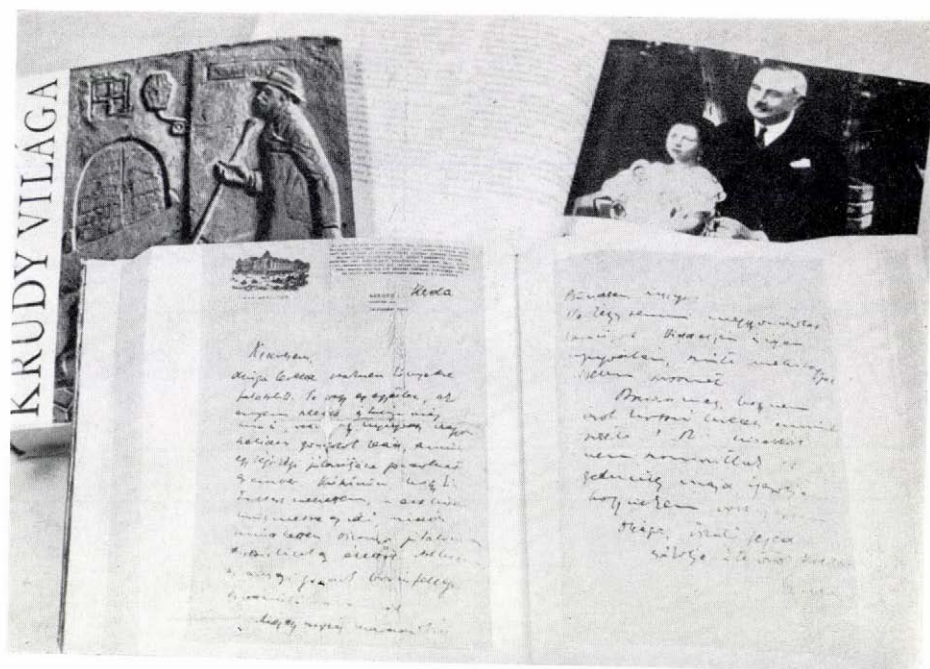
A „Budapest szocialista fejlődése” kiállítás anyagából

A Budapest történetének bibliográfiája III. és IV. kötete

A „Budapest munkásmozgalma” bibliográfia II. kiadása

Krúdy-émlékkönyv

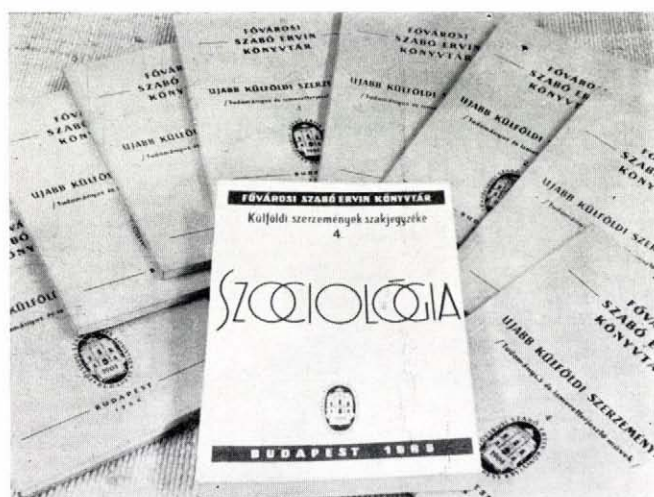

Irodalmi- és ismeretterjesztő bibliográfiák

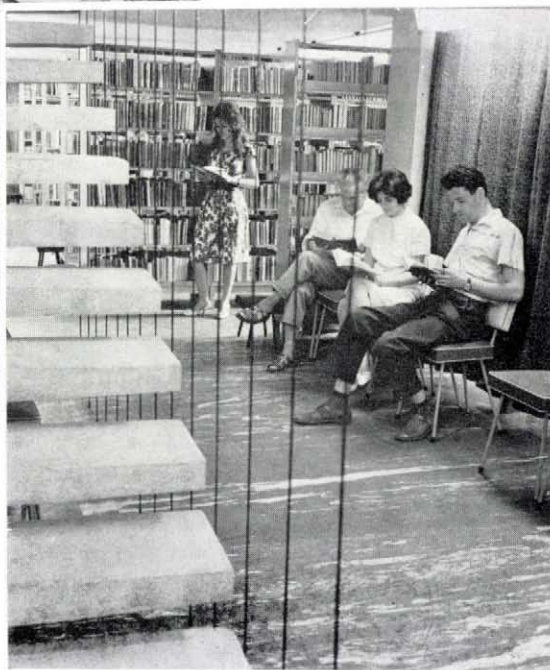
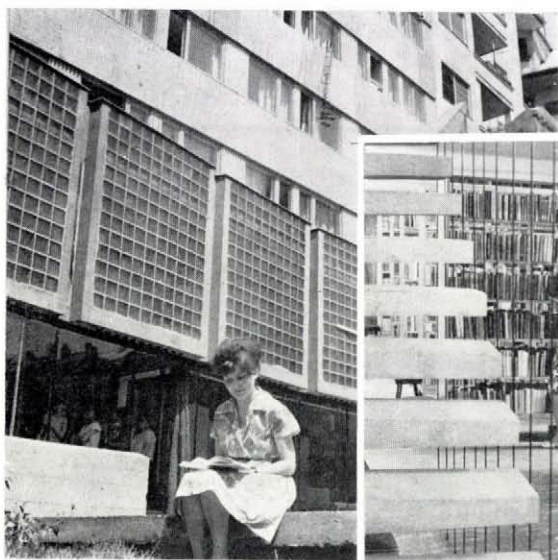
Könyvtártudományi
jellegű kiadványaink

Módszertani kiadványok

Idegennyelvű könyvanyagunk
szerzeményezési jegyzékei

Az új Zenei Könyvtár

A korszerűsített XI. kerületi (6. sz.) könyvtárunk

A József Attila-telepi felnőtt-könyvtár (48. sz.)

Önálló gyermekkönyvtár
a József Attila-telepen
(15. sz.)

Az új XI. kerületi önálló
gyermekkönyvtár (6. sz.)

A VIII. kerületi új önálló
gyermekkönyvtár (9. sz.)

A XIII. kerületi új,
önálló gyermekkönyvtár
(10. sz.)

Olvasószolgálat

Az olvasószolgálat tevékenységére nagy mértékben rányomta bélyegét az olvasóterem — korábban már jelzett — felújítási építkezése, melynek következtében szeptembertől kezdve a korábban az olvasók rendelkezésére álló 156 ülőhely helyett csak 100 maradt meg.

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK SZÁMA

Időszak	Kölcsönzésre	Helyben olv.	Zenei kvt.-ba	Összesen
	beiratkozott olvasók száma			
1963 év	6340	2388	—	8728
1964 év	6337	2248	912	9497

A kölcsönzésre és különösen a helybenolvasásra beiratkozott olvasók kisebb lemaradásával szemben a belépő zenei könyvtári olvasók számával 9%-kal emelkedett az olvasólétszám.

A KÖLCSÖNZÉSRE ÉS HELYBENOLVASÁSRA BEIRATKOZOTT OLVASÓK FOGLALKOZÁSA (1964)

	Kölcsönzők		Helybenolvasók	
	szám	%	szám	%
Munkás	446	7,0	95	4,2
Paraszt	—	—	—	—
Pedagógus	531	8,5	46	2,0
Egyéb értelmiségi	1656	26,2	170	7,6
Alkalm. és tisztv.	1560	24,6	360	16,0
Egyet. és főisk. h.	(814)	(12,8)	(1224)	(54,6)
Ebből:				
orvostanhallg.	91	1,4	621	27,7
bölcész	416	6,6	168	7,5
műszaki és term. tud. hallg. ..	118	1,8	195	8,7
közgazd. tud. és jogh.	75	1,2	96	4,3
egyéb hallg.	114	1,8	144	6,7
Középisk. tanuló				
Ipari tanuló	428	6,7	271	12,0
Nyugdíjas	703	11,1	63	2,8
Háztartásbeli	83	1,3	9	0,4
Egyéb	116	1,8	10	0,4
Összesen	6337	100,0	2248	100,0

A központi könyvtárba beiratkozott olvasók foglalkozási statisztikája kimutatja, hogy azok legnagyobb csoportját az értelmiségiek képviselik. 1964-ben a kölcsönzésre beiratkozott olvasók 47,5%-a, a helyi olvasásra beiratkozott olvasók 64,2%-a értelmiségi és főiskolai hallgató. Ez — mint a későbbiekben látni fogjuk — rányomja a bélyegét az olvasott könyvek jellegére és nyelvére is. Jellemző továbbá, hogy a közművelődési könyvtárakban nem jelentéktelen arányú háztartásbeli olvasók száma a központban minimális.

A most megnyílt zenei könyvtár beiratkozott olvasóit — a könyvtár speciális szolgáltatásainak figyelembevételével — a következő csoportosításban figyeltük meg:

A ZENEI KÖNYVTÁR OLVASÓINAK FOGLALKOZÁS SZERINTI
MEGOSZLÁSA

Foglalkozás	Szám	%
Munkás	60	6,6
Zenepedagógus	95	10,4
Egyéb pedagógus	44	4,8
Zeneművész, zeneíró	75	8,2
Egyéb értelmiségi	89	9,8
Összes értelmiségi	(303)	(33,2)
Tisztviselő és alkalmazott	143	15,7
Zenei főisk. hallg.	23	2,5
Egyéb egyetemi és főisk. hallg.	42	4,6
Összes főiskolai hallg.	(65)	(7,1)
Zenei középiskolás	148	16,2
Egyéb középisk. és ip. tanuló	116	12,7
Háztartásbeli	19	2,1
Nyugdíjas	46	5,1
Egyéb	12	1,3
Összesen	912	100,0

Az értelmiségi foglalkozású és főiskolás olvasók aránya 40,3%-os. Igen figyelemre-méltó az olvasók összetétele itt abból a szempontból, hogy köztük mennyi a hivatásos zenész, illetve erre a pályára készülők száma. Zenepedagógus, zeneművész és zeneíró az összes beiratkozott 18,6%-át, zenei főiskolai hallgató és középiskolai tanuló pedig 18,7%-át, együtt 37,3%-át képviselik. A zenei könyvtár közművelődési jellegére mutat azonban az, hogy a beiratkozott olvasók csaknem kétharmada, 62,2%-a nem hivatásos zenész.

KÖLCSONZÓK ÉS HELYBENOLVASÓK SZÁMA

	1963	1964
Kölcsönzők száma a központban	32,847	32 470
a zenei könyvtárban	—	3 114
Kölcsönzők összesen	32 847	35 584
Helybenolvasók száma		
olvasóteremben	31 654	22 703
reference-ben	2 951	3 196
folióirat olvasóban	23 509	27 940
Bp.-gyűjteményben	2 315	3 279
zenei könyvtárban	—	921
Együtt	60 429	58 039
Összesen	93 276	93 623

A központ olvasóforgalma minimális mértékben csökkent. Ezen belül a — szeptemberben építés miatt bezárt — olvasóterem látogatottsága harmadára esett. A többi olvasóterem forgalmának növekedését jelentős mértékben az okozta, hogy a nagy olvasóterem kiesésének ellensúlyozására ezekben pótasztalokat állítottunk fel.

KÖLCSÖNZÖTT ÉS HELYBENOLVASOTT KÖNYVTÁRI EGYSÉGEK SZÁMA

	1963	1964
Kölcsönzött kötetek száma		
központban	76 130	79 883
zenei könyvtárban	—	2 395
kották zenei könyvtárban	—	4 952
Kölcsönzött db	76 130	87 230
Helyben olvasott könyvtári egys.		
olvasóteremben könyv	38 292	34 097
reference-ben könyv	4 929	6 121
folyóiratban hírlap, kötet	10 165	7 549
folyóíratolvasóban hírlap, kurrens, db	59 704	58 429
Különgyűjtemények olv.-ban könyv	8 425	11 152
Különgyűjtemények egyéb kvt. egység	4 497	3 380
Összesen könyvtári egység	126 012	120 728
Együttesen	202 142	207 958

A könyvtári egységek forgalmának alakulására ugyancsak rányomta bélyegét az olvasóterem bezárása és ezzel kapcsolatban az olvasók egy részének a többi kisebb olvasóterembe való áramlása. A kölcsönzött könyvtári egységek számának növekedése egyébként minimális, 3%-os volt, beleértve az időközben bekapcsolódó zenei könyvtár forgalmát is.

A KÖLCSÖNZÖTT KÖTETEK MEGOSZLÁSA SZAK SZERINT
(Reprezentatív adatok alapján)

		1963	1964	1963	1964
		darab		százalék	
0	Általános művek	72	75	0,6	0,4
1	Bölcsélet	649	737	5,8	4,3
2	Vallási irodalom	245	346	2,1	2,0
3	Társadalomtudományok	(1 856)	(3 118)	(16,5)	(18,2)
	Ebből:				
3K	Marxizmus-leninizmus	188	417	1,7	2,4
30	Szociológia	520	778	4,6	4,5
31	Statisztika	17	29	0,2	0,2
32	Politika	329	527	2,9	3,1
33	Szociálpolitika	116	173	1,0	1,0
34	Jog	153	198	1,4	1,2
35	Közigazgatás, hadügy	131	277	1,2	1,6
36	Társadalmi tevékenység	6	14	0,0	0,1
37	Nevelés	98	159	0,8	0,9
38	Közgazdaság	175	346	1,5	2,0
39	Néprajz	123	200	1,2	1,2
4	Nyelvtudomány	179	431	1,6	2,5
5	Természettudományok	344	574	3,0	3,3
6	Alkalmazott tudományok	501	708	4,5	4,1
7	Művészetek, sport	964	1 478	8,5	8,6
8	Irodalom	4 395	6 754	39,0	39,5
	Ebből:				
	Szépirodalom	(3 641)	(5 295)	(32,3)	(30,7)
9	Történelem	830	1 214	7,3	7,1
91	Földrajz	629	1 117	5,6	6,5
92	Életrajz	619	599	5,5	3,5
	Összesen	11 283	17 241	100,0	100,0

A kölcsönzött kötetek szak szerinti megoszlása mindenekelőtt arra mutat, hogy a tudományos és ismeretterjesztő irodalom forgalma tovább növekedett, mégpedig a korábbi év 67,7%-áról 69,3%-ra. A szépirodalom megfelelő csökkenése — amely könyvtárunk központjának immár évtizedes tendenciája — összefügg a központ jellegének mind erőteljesebben kialakuló magasszintű közművelődési profiljával. A tudományos érdeklődés terén valamivel emelkedett a társadalomtudományi, és csökkent néhány kisebb szak (bölcselet, életrajz) műveinek forgalma.

A KÖLCSÖNZÖTT KÖTETEK NYELV SZERINTI MEGOSZLÁSA
(Reprezentatív adatok alapján)

	1963	1964	1963	1964
	darab		százalék	
Magyar	7 166	10 535	63,6	61,1
Orosz	68	138	0,5	0,8
Német	2 094	3 376	18,5	19,6
Angol	1 070	1 828	9,6	10,6
Francia	670	1 139	6,0	6,6
Olasz	105	103	0,9	0,6
Egyéb	108	121	0,9	0,7
Összesen	11 283	17 241	100,0	100,0

A magyar nyelvű könyvek olvasottságával szemben a beszámoló évében 38,9%-ra (2,5%-kal) emelkedett az idegen nyelvű könyvek forgalma.

Az olvasóteremben használt raktári köteteknek (ugyanúgy, mint a kölcsönzött könyveknek) legnagyobb csoportját a társadalomtudományok (19,5%), a második leginkább keresett csoportját a művészetek (9,5%), a harmadikat az irodalomtudomány (8,5%), s a negyediket a történelem (8,1%) képviseli a tudományos művek területén.

Figyelemreméltó, hogy a helyben használt könyvek között is 22,6% a szépirodalmi anyag. Ennek jelentékeny része azonban nyilván az irodalomtudományi tanulmányokhoz illusztrációként kerül kézbe.

A kézikönyvtár forgalma — főleg egyetemi hallgató helybenolvasók stúdiumának megfelelően — 25,2%-ban irodalomtörténetet, 24,2%-ban társadalomtudományi műveket, 10,7%-ban alkalmazott tudományok körébe vágó könyveket ölelt fel. 10,5%-nyi volt a használt nyelvtudományi könyvek, elsősorban a szótárak száma.

Az olvasott folyóiratok 55,8%-a általános folyóirat és hírlap, 20,8%-a társadalomtudományi, 5,1%-a irodalomtudományi és 4,4%-a művészeti folyóirat volt. Az olvasott folyóiratok 64%-a magyar, 12,4%-a német, 10,1%-a angol, 9,2%-a francia nyelvű volt.

A zenei könyvtár megnyitásának előkészítése a nyilvános szolgálat keretében történt. A zenei könyvtárban kölcsönzött anyag harmada (32,7%) könyv volt, a kétharmada pedig zenemű. Ez utóbbiak sorában főleg házi muzsikáláshoz kamarazene anyagot kölcsönöztek, továbbá koncertek előtt az előadásra kerülő művek kispártitúráit ölelték fel. A legnagyobb érdeklődés a zongorakivonatokat iránt mutatkozott. Öröndetes, hogy ún. könnyű zenét, slágert, „magyar nótát” a zenei könyvtár nyitvatartási fél éve alatt alig 5–6 alkalommal kerestek. (Ezt természetesen, — miután a könyvtár profilja erre nem terjed ki — nem kapták meg.)

A beszámoló évében a könyvtárközi kölcsönzés magas színvonalú volt, bár az 1963-ban elért szintől kissé visszaesett. A könyvtárközi kölcsönzési esetek száma 657 volt és az így kölcsönzött kötetek száma 1293 kötet.

Az olvasószolgálat dolgozói a nyári zárvatartás alatt rendszeresített revíziós munkákat (állomány-revízió, raktár költöztetése, kölcsönzési nyilvántartó — indikátor —, ellenőrzések, katalógusbővítési munkák, a katalógusok választólapjainak felújítása, hírlapok teljes átrendezése stb.) elvégezték. A kézikönyvtárat 220 új könyv besorolásával bővítették és megkezdték a kézikönyvtár-katalógus kiegészítését. A szociológiai könyvek forgalmáról az osztály dolgozói analitikus vizsgálatot folytattak és erről tanulmányt készítettek.

Tájékoztató munka

A központi tájékoztatás munkáját — az előbbi évekhez hasonlóan — az egyes központi osztályok speciális profiljuknak megfelelően, megosztva végzik.

Az olvasószolgálat tájékoztató munkája

Az osztályhoz változatlanul nagyszámú érdeklődő fordult személyesen, telefonon és írásban. A nagyobb kutatási munkát igénylő kérdések között ilyenek szerepeltek: Francia kolostorok élete a XVIII. században (Thália színház); Délkelet-Ázsia története (Népszava); a Duna a szépirodalomban (Rádió); A kezek a művészetben (Televízió); Mongólia története és leírása (Főv. Tanács); Jaurès (Béketanács); Külpolitika az első világháború idején (Pártfőiskola) stb.

Az osztály reference-szolgálatára segítséget nyújtott különböző szerkesztőségeknek és művelődési intézményeknek adatok kikeresésében és képanyag összeválogatásában. Ismét sok középiskolás fordult a szolgálathoz a tanulmányi versenyek tematikájának kérdéseivel. Az osztály közreműködött több könyvtárról szóló cikk és egy televíziós műsor összeállításában. Előadást tartottak a szociológiai lapok szerkesztőinek a könyvtár szolgáltatásairól.

A reference-csoport dolgozói vezették a könyvtárat meglátogató bel- és külföldi csoportokat is. Öt általános iskolai irodalmi szakkör, két gimnázium egy-egy osztálya, Fehér- és Nógrád megyei könyvtárosok, szakszervezeti tanfolyami könyvtárostánulók, egy frankfurti szociológus, két amerikai közművelődési könyvtáros és egy francia népművelő küldöttség járt 1964-ben az Olvasószolgálati Osztályon.

A Budapest-gyűjtemény tájékoztató munkája

A gyűjtemény reference munkája a beszámoló évében igen sokrétű és változatos volt. A legtöbb segítséget a felszabadulás 20. évfordulójával kapcsolatos munkákhoz adták. Igen jól felhasználták ehhez az előre elkészített felszabadulási kézikönyvtári anyagot, az év folyamán összeállított kisbibliográfiát, valamint speciális gyűjteményeiket: az aprónyomtatvány-, plakát- és képgyűjtemények anyagát. Az év utolsó negyedében nem volt nap, hogy ilyen kérdésekkel ne fordultak volna a szolgálathoz, különösen sokszor kerület-történeti tanulmányok, kiállítások készítésével kapcsolatban.

A fellendülő helytörténeti kutatómunkát különben is erősen megérzi a Budapest-gyűjtemény nyilvános-szolgálatára. A X. kerületi Tanács, egyes kerületi Szabó Ervin könyvtárak, a Szakszervezeti Tanács, számos középiskola és középiskolás fordult az osztályhoz kerület-történeti anyagokért. Hasonlóképpen Szabó Ervinről, a könyvtár történetéről kért a TV és számos egyetemi hallgató anyagot. Budapest történetéről írt tanulmányhoz igen sok adatot igényeltek a Budapest Történeti Múzeum dolgozói. Egy Budapestről szóló filmhez bolgár filmesek kértek könyveket, prospektusokat. Az Erzsébet-híd építésével kapcsolatban sokan a budapesti hidak történetével foglalkozó cikkeket, tanulmányokat kerestek. Gyakran előforduló kérdések a főváros egy-egy nevezetesebb épületének történetére vonatkoznak (Nemzeti Színház, Mátyás templom, Központi Egyetem stb.).

A Budapest-gyűjtemény reference szolgálata több speciális tanulmányhoz is nyújtott anyagot: a New-York kávéház a szépirodalomban, a BSZKRT története, a várbeli ásatások, Budapest munkásmozgalmáról szóló adatokat, Angyalföldön játszódó regényhez helyi adatokat (Fülöp Jánosnak), az Állatkert történetének kérdéseiről (Anghy Csabának), a GANZ-MÁVAG GYÁR történetéről (gyári munkaközösségnek) szolgáltatott sok anyagot. Továbbá ilyen kérdésekre: mikor telepedtek meg az Angolkisasszonyok Budapesten (Országos Levéltárnak); mikor volt Kelemen Lászlók előtt az első magyar nyelvű színelőadás Budapesten (Televízió) stb. Ezen kívül sokszor adtak tájékoztatást Budapest különböző történeti kérdéseiről, utcanevekről, szobrokról stb.

A bibliográfia és propaganda osztály tájékoztató munkája

Az osztály dolgozói végzik az irodalomtörténeti és életrajzi archívum anyagának gyűjtését magyar és idegen nyelvű folyóiratok anyagának folyamatos feldolgozásával. Az archívum anyaga a beszámoló évében 17 277 tétellel szaporodott.

Az archívumot a központi könyvtár olvasói nagy számban használják, mindenekelőtt kutatók, irodalomtörténészek, egyetemi tanárok és lektorok. Jack Londonról, Madáchról, Vera Fignerről, Fekete Gyuláról, Baranyi Ferencről, továbbá az egzisztencializmusról stb. kerestek anyagot. A középiskolások nagyrészt az új magyar irodalomról kértek recenziókat (Fejes, Galambos, Sarkadi Imre, Szabó Magda stb.). A középfokú könyvtárosképző tanfolyam hallgatói rendszeresen az archívumból kerestek anyagot.

Bibliográfiák és egyéb kiadványok

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárnak a beszámoló évében megjelent alábbi kiadványait – profiljuknak megfelelően – több központi osztályon készítették elő.

A bibliográfia és propaganda osztály kiadványai

A) Tudományos kiadványok

1. Krúdy világa. [Emlékkönyv.] Gyűjtötte és írta Tóbiás Áron. Ill. Bp., Állami ny., 1964. 730 l. 1500 pl. Nyomtatott. Ára: 80,— Ft.
2. Michelangelo Buonarroti. Összeáll.: Timár László. Bp., Állami ny., 1964. 104 l., XXXI t. 1000 pld. Nyomtatott. Ára: 19,— Ft.

B) Ajánló bibliográfiák

3. A jó egészség könyvei. Összeáll.: Csomor Tibor. Bp., Állami ny., 1964. 159 l. 2300 pld. Nyomtatott. Ára: 5,50 Ft.
3. Északi csillagok alatt. A finn irodalom ajánló bibliográfiája. Összeáll.: Szász Levente. Bp., Állami ny., 1964. 134 l., 15 t. 1000 pld. Nyomtatott. Ára: 10,— Ft.

C) Írói arcképvázlatok

5. Mihail Solohov. Összeáll.: Ecsedy Andorné és Gáliczky Éva. Bp., Állami ny., 1964. 167 l., 8 t. (Írói arcképvázlatok 1.) 1000 pld. Nyomtatott. Ára: 11,50 Ft.
6. Konsztantyin Fegyin. Összeáll.: Ecsedy Andorné és Gáliczky Éva. Bp., Állami ny., 1964. 87 l., 3 t. (Írói arcképvázlatok 2.) 1000 pld. Nyomtatott. Ára: 6,50 Ft.
7. Nagy Lajos. Emlékkönyv és bibliográfia. Összeáll.: Vasvári István. Bp., Állami ny., 1964. 198 l., 12 t. (Írói arcképvázlatok 3.) 1000 pld. Nyomtatott. Ára: 12,— Ft.

D) Röp-bibliográfiák

8. Galileo Galilei. Bp., FSZEK. 1964. 8 l. (Klly. az Eseménynaptár 1964. I. számából) 300 pld. Rotasoksz. (Készült kiállításunk látogatói számára.)
9. A felszabadulás útján, 1944–45. Eseménynaptár. Összeáll.: Pataki Ferenc. Bp., FSZEK, 1964. 14 l. 200 pld. Rotasoksz.

E) Az osztály gondozásában megjelent könyvtártörténeti kiadványok

10. Dienes László, 1889–1953. Az életrajzot írta, a dokumentumokat válogatta és jegyzetekkel ellátta, a bibliográfiát összeáll.: Remete László. Bp., Állami ny., 1964. 296 l., 25 t. 1000 pld. Nyomtatott. Ára: 30,– Ft.
11. Remete László: A budapesti könyvtárügy úttörői. (6 arcképvázlat) Bp., Állami ny., 1964. 46 l., 2 t. 1000 pld. Nyomtatott. Ára: 3,50 Ft. (Borítékaim: A fővárosi könyvtárügy.)
12. Tájékoztató a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjáról. Összeáll.: az olvasószolgálat. Ill. Bp., FSZEK., 1963., 40 l., 4 t. 13 400 pld. Nyomtatott. Ára: 2,– Ft.
13. Illés Zsuzsa: A 3. sz. kerületi könyvtár 50 éves története. Bp., FSZEK, 1964. 66 l., 300 pld. Rotasoksz.
14. Rudas Klára: Az 1. sz. könyvtár 40 éves története. Bp., FSZEK, 1964. 47 l., 300 pld. Rotasoksz.

F) Egyéb kiadványok

15. Könyvtári Híradó. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Közlönye. [Szerk.] Vasvári István. 1964. 1–12. sz. Számonként 24–36 l. Rotasoksz. Számonként 300 pld.
16. Irodalomtörténeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus bibliográfiai karterekai. (Összeáll.: Szász Károlyné és Raáb Anna.) 1963. nov.–dec. szám. Bp., FSZEK, 1964. 565 tétel. 30 pld. Rotasoksz.

- Ua. jan.–febr. sz.
- Ua. márc.–ápr. sz.
- Ua. máj.–jún. sz.
- Ua. júl.–aug. sz.
- Ua. szept.–okt. sz.

A fenti, a FSZEK kiadásában megjelentetett anyag mellett a bibliográfia és propaganda osztály nagy számú olyan könyvajánló bibliográfiát állított össze a Televízió, a Rádió és a sajtó számára, amelynek kiadása – több esetben magas példányszámban – idegen szervek részéről történt. Ilyenek:

- a) Irodalomjegyzék a „Földönjáró csillagok” televíziós vetélkedő első 6 műsorához. Összeáll.: Ecsedy Andorné és Gáliczky Éva. Bp., A Könyvbarát mozgalom orsz. szerv. bizottsága. 1964. 17 l. KMK házi soksz. 4000 pld.
- b) Rádióiskola. December – január. Összeáll.: Csomor Tibor. Megjelent: Könyvtáros. 1964. 12. sz. 729. l.
- c) Az ismeretlen föld. Összeáll.: Csomor Tibor. Megjelent: Könyvtáros. 1964. 12. sz. 729–730. l.
- d) Felszabadulásunk dokumentumai. Fakszimilék. Bp., KMK, 1964. 3000 pld. Házi soksz.

A bibliográfiai osztály dolgozói ezen kívül egyéb – kisebb terjedelmű – anyagokat is összeállítottak az év folyamán, részben korábbi kiadványok kiegészítésére, részben egyéb könyvajánlási célból. Ilyenek: Érdekes könyvek a föld életéről, Az Ön élete is meghosszabbítható, Az élő világ nyomában stb.

A Budapest-gyűjtemény kiadványai

17. Budapest története bibliográfia 1886–1960. III. köt. Gazdaság. Főszerk.: Dr. Zoltán József. (+). Szerk.: Dr. Berza László. Bp., FSzEK – Franklin ny., 1964. 639, [1] l. 1000 pld. Nyomtatott. Ára: 185, – Ft.

Az osztály a nyomdára előkészített egyéb kiadványokat is (Budapest története bibliográfia IV. köt.; Remete László: A Szabó Ervin könyvtár története I. köt.; A budapesti munkásmozgalom története 1919–1945, 2. kiad.).

A feldolgozó osztály kiadványai

18. Újabb külföldi szerzemények. (Tudományos és ismeretterjesztő művek.) 1963. 4. füz. Összeáll.: a Feldolgozó Osztály Katalógizáló Csoportja. Bp., FSzEK. 1964. [2.], 173 l. 300 pld. Rotasoksz.

– Ua. 1964. 1. füz. [2], 194 l.

– Ua. 1964. 2. füz. [2], 156 l.

– Ua. 1964. 3. füz. [2], 146 l.

A kerületi könyvtárak osztályának kiadványai.

19. Arató Antal–Szecsődy János: Az ajánló bibliográfia szerepe a könyvajánlásban. Bp., FSzEK, 1964. 24 l. (Tapasztalataink) 100 pld. Rotasoksz.

20. Dobos Piroska: A munkásolvasók irodalmi ízlése a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. Bp., FSzEK, 1964. 65 l. (Olvasás-szociológiai vizsgálatok.) 300 pld. Rotasoksz.

21. Marton Tiborné: Könyvek és olvasók az újpesti könyvtár műszaki részlegében. Bp., FSzEK, 1964. 17 l. (Tapasztalataink) 100 pld. Rotasoksz.

22. Kepes Ágnes: Csoportos foglalkozások szervezése és levezetése az 1. sz. gyermekkönyvtárban. Bp., FSzEK, 1964. 15 l. (Tapasztalataink) 100 pld. Rotasoksz.

A fentiekén kívül az osztály munkatársai a felnőtt és gyermekkönyvtárak, részlegek munkájának irányítására több egyéb, kisebb terjedelmű anyagot készítettek.

Az igazgatóság kiadványai

23. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 1962. X. Szerk.: Tolnai György. Bp., FSzEK – Állami ny., 1963. [1964] 201 l., 12 t., 6 mell. 500 pld. Nyomtatott.

Az ebből kiemelt különlenyomatok:

– Budapesti képgyűjteményünk. Bp., FSzEK – Állami ny., 1963. [1964] 4 l., 6 t. (Tanulmányok 21.) (Klny. a FSzEK Évkönyvéből) 500 pld. Nyomtatott.

– Remete László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár történetéből (A wienckheim palota megszerzése.) Bp., FSzEK – Állami ny. 1963. [1964] 29 l., 4 t. (Tanulmányok 23.) (Klny. a FSzEK Évkönyvéből). 200 pld. Nyomtatott.

– D. Jámor Mária–Marót Miklós: A kölcsönző olvasók rétegződésének és olvasmányainak vizsgálata a központi könyvtárban. Bp., FSzEK – Állami ny., 1963–64. 14 l. (Tanulmányok 24.) (Klny. az FSzEK Évkönyvéből) 200 pld. Nyomtatott.

– Barta Andrásné: A gyermek a szabadpolcos könyvtárban. Bp., FSzEK – Állami ny., 1963–64. 10 l., 2 t. (Tanulmányok 25.) (Klny. a FSzEK Évkönyvéből). 200 pld. Nyomtatott.

24. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 1963. XI. Szerk.: Tolnai György. Bp., FSzEK – Állami ny., 1964. 253, [2] l., 24 t., 5 mell. 500 pld. Nyomtatott.

**HA ÉRDEKLI A TÉMA,
OLVASSA EL:**

NOLL, Dieter

Egy ifjuság regénye . Werner Holt
kalandjai .

FALLADA, Hans

Halálodra magadra maradsz .

BORCHERT, Wolfgang

Az ajtón kívül .

BIELER, Manfred

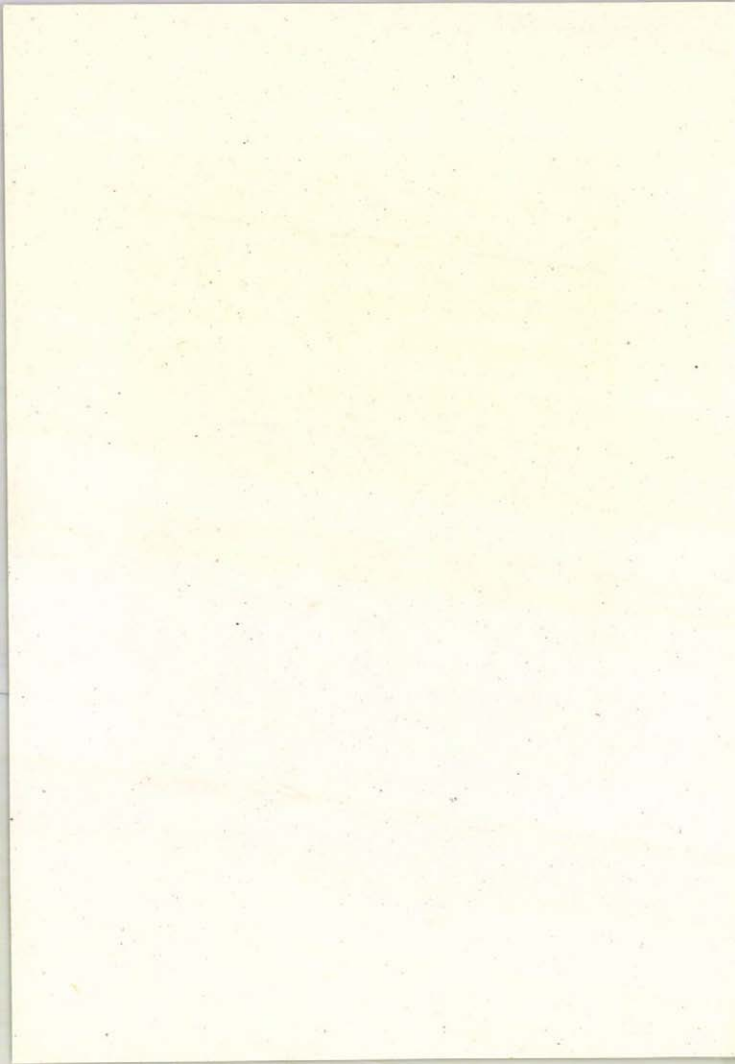
Bonifác , avagy matróz a palackban .

Témajavaslat. Új propaganda-
eszköz

HASZNÁLD A KATALÓGUST!

ÚTMUTATÓ
a gyermekkönyvtárak
olvasói számára

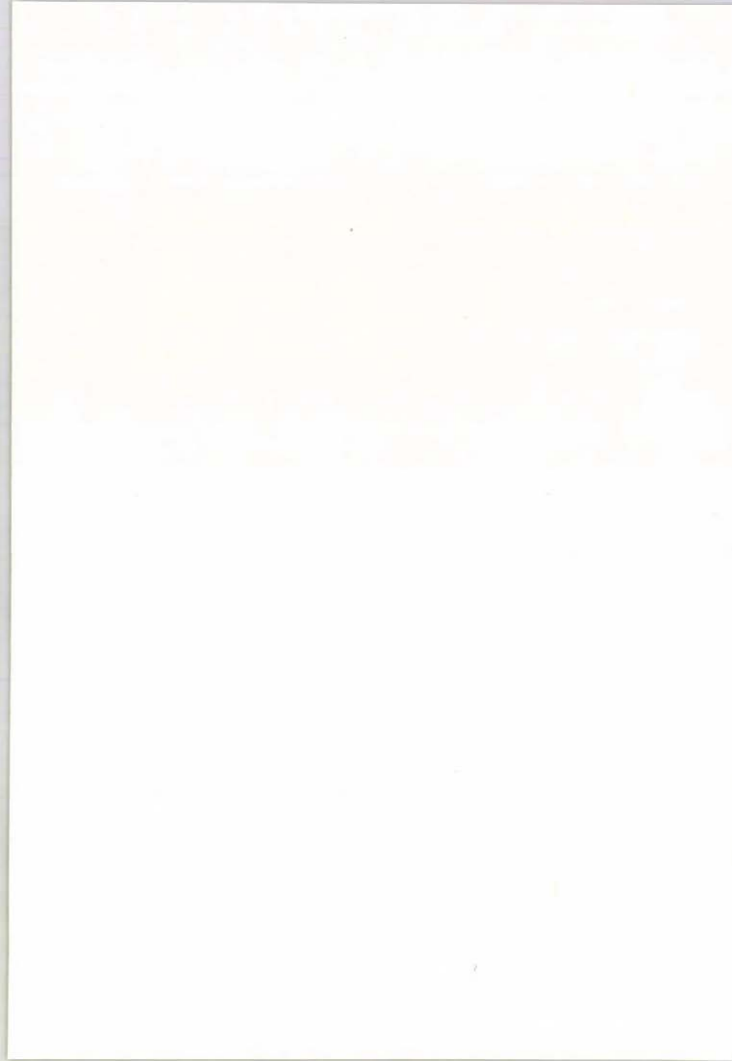

Használd a katalógust!

Útmutató a gyermekkönyvtárak olvasói
számára

Budapest, 1964

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

Mi a katalógus?

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gyermek-könyvtáraiban több ezer kötet gyermek- és ifjúsági könyv található. A könyvek közötti tájékozódásban, a könyvvállomány megismerésében segít a katalógus.

A katalógus—görög szó, leírást, felsorolást jelent.

A könyvtári katalógus a könyvtárban található könyvek legfontosabb adatait tartalmazza. Minden könyv adatai külön kartonon szerepelnek.

Milyen adatokat találsz a katalóguscédulán?

A szerző nevét, a könyv címét, (ha külföldi eredetű, a fordító nevét is) az illusztrátor nevét. Ezenkívül feltünteti a kiadás helyét (mely városban adták ki), a könyvkiadó nevét, a könyv terjedelmét jelző lapszámot, a mellékleteket, valamint a könyv méretét.

Az adatok egy része rövidítve van. Például:

Ford.	=	fordító
Ill.	=	illusztrátor
Bp.	=	Budapest
l.	=	lapszám
t.	=	tábla
térk.	=	térkép
cm	=	centiméter

KUBINYI Ferenc — TOMBOR Tibor

Az ezermester történelemkönyve.
Bp. 1963, Móra Kiadó, Athenaeum
ny. 95 l., 30 t. 19 x 17 cm.

A gyermekkönyvtárban található katalógusok

A gyermekkönyvtárakban kétféle katalógus található:

1. betűrendes katalógus
2. tematikus katalógus

A legtöbb könyvtárban külön katalógus mutatja be a kézikönyvtári könyveket és a sorozatokat.

A betűrendes katalógus rendje

A betűrendes katalógusban a cédulák a szerzők nevének betűrendje szerint sorakoznak egymás mögött. Egy írónak tehát valamennyi — a könyvtárban megtalálható — műve a betűrendes katalógusban egymás mögött sorakozik. A betűrendes katalógus-

Kölcsey Ferenc

MILLOK Éva

Gyertyafények. Regény Kölcsey
Ferenc életéről. [III.] (Kondor
Lajos) Bp. 1962, Móra Kiadó,
329 l., 8 t. 19 cm.

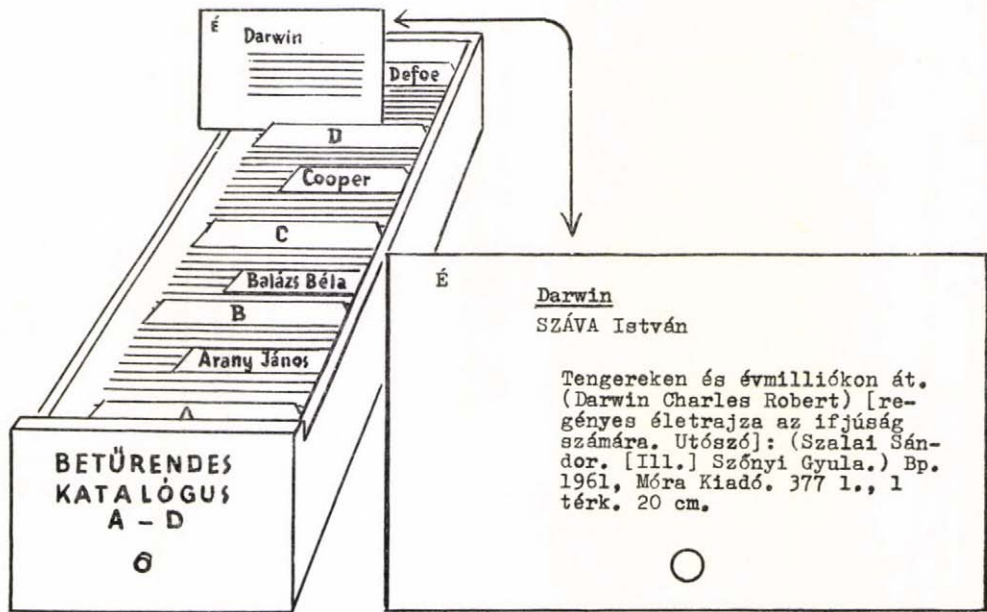

ban ezenkívül a fontosabb személyiségekről (például híres feltalálókról, írókról, utazókról stb.) nevük szerint melléklapot helyezünk el. (1. ábra) Tehát az azonos személyekről szóló összes — a könyvtárban megtalálható — bármilyen című könyv kartonja is egymás mögött van. Például: Leninnél (művei után) Kononov: Az igaz barát, Zetkin-Milovidova: Az ifjú Lenin.

A katalóguslap bal felső sarkában van a könyv csoportjelzete, mely eligazít, hogy a szabadpolcon a könyvek mely csoportjában található.

A tematikus katalógus rendje

A tematikus katalógusban a könyvek cédulái témák szerint, a szerzők betűrendjében sorakoznak egymás mögött. Az I. csoportban a szépirodalmi

1. ábra

művek: képeskönyvek, meséskönyvek, verses kötetek, elbeszélések, regények, színdarabok cédu-láit helyezzük el. Az első két témakör a kisebb gyerekeknek, kisdobosoknak szóló könyveket foglalja magába, a többi már az úttörők kívánságait segíti kielégíteni. Az utolsó — a Válogatás a felnőttek irodalmából — a 13—14 évesek számára gyűjti egybe és ismerteti a világirodalom és a magyar irodalom legszebb műveit.

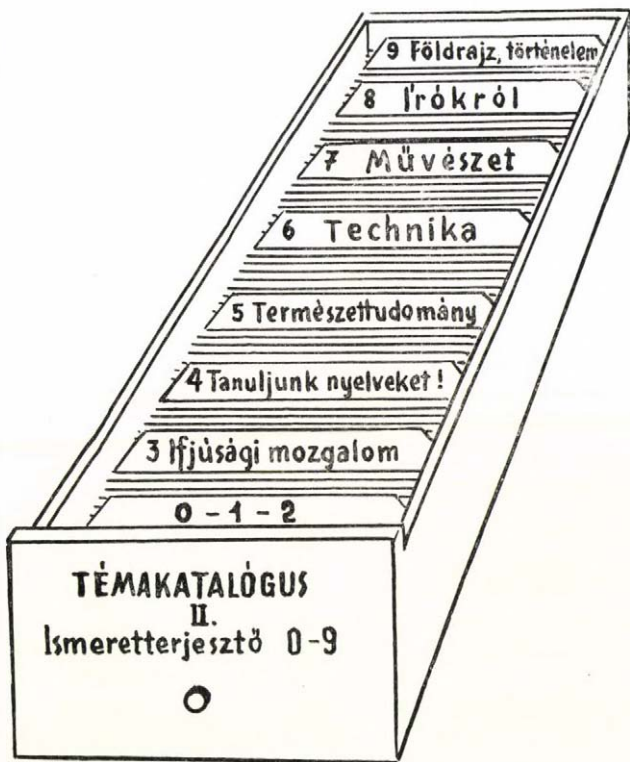
A II. csoportban a bennünket körülvevő világ, a tudomány, a technika, a művészet, a társadalom kérdéseiről szóló könyvek adatai szerepelnek. Különböző témák olyan sorrendben követik egymást, ahogyan később majd sokkal részletesebben, a felnőtt könyvtárban is megtalálható.

A tematikus elhelyezés sorrendje a következő:
(2—3. ábra)

- I. K Képeskönyvek
- M Meséskönyvek
- Á Állattörténetek
- Gy Gyermekvilág, úttörőélet
- Kt Kalandos történetek,
fantasztikus regények
- T Történelmi regények
- É Híres emberek (életrajzok)
- V Költemények
- Sz Kis színház, bábjáték
- S Válogatás a felnőttek irodalmából

2. ábra

3. ábra

- II. 1-2 Tájékozódjunk a tudományok birodalmában
3 Munkásmozgalom, ifjúsági mozgalom
4 Tanuljunk nyelveket!
5 Búvárkodás a természet birodalmában
6 A technika vívmányai
7 Művészet, játék, sport
8 Írókról, költőkről
9 Hazánkról és a nagyvilágról (földrajz, útleírás, történelem)

Ha jól megfigyeled a rajzokat láthatod, hogy a cédulák bal felső sarkában a szépirodalmi művek betűjelzetet kapnak, az ismeretterjesztő művek pedig számjelzetet. Az egyes témaköröket a katalógusban színes osztólapok választják el. Ezeken az osztólapokon találhatjuk a felsorolt témaköri elnevezéseket.

Hogyan keressünk a katalógusban?

(Lásd a könyvtárban meglévő katalógus útmutató táblát!) (4. ábra)

A katalógus használata a könyvállományban való eligazodást, tájékozódást segíti elő. Tudjuk ki írta, esetleg fordította, ki az illusztrátor, megnézzük hol és mikor, melyik kiadó gondozásában jelent meg a könyv, hány lapból áll, van-e melléklete, milyen a nagysága. Ezért a katalóguscédulán feltüntetett adatokat érdemes tanulmányozni, sok mindezt elárulnak a könyvről.

Használd a katalógust!

Ha tudod a szerző nevét, műveiről a BETÜRENDES KATALÓGUS tájékoztat.

TÉMAKÖRÖK szerint is tájékozódhatsz!

Könyvkéréshez írd fel a szerző nevét, a mű címét és a cédula bal felső sarkában lévő betű-vagy számjelet!

A TÉMAKATALÓGUS CSOPORTJAI:

I.
KÉPESKÖNYVEK
MESÉSKÖNYVEK
ÁLLATTÖRTÉNETEK
GYERMEKVILÁG, ÜTTÉRŐLELT
MONDÁK, REGÉK ÉS
TÖRTÉNELMI REGÉNYEK
KALANDOS TÖRTÉNETEK
HÍRES EMBEREK
KÖLTEMÉNYEK
KIS SZÍNHÁZ, BABJÁTÉK

II.
0-2 TÁJÉKOZÓDUNK A
TUDOMÁNYOK VILÁGÁBAN
3 IFJÚSÁGI MOZGALOM
4 TANULJUNK NYELVEKET
5 BÚVÁRKODÁS A
TERMÉSZET BÍRODALMÁBAN
6 A TECHNIKA VÍVIMÁNYAI
7 MŰVÉSZET, JÁTÉK, SPORT
8 JÓKORÓL, KÖNYVEKRŐL
9 HAZÁNKRÓL ÉS A
NAGYVILÁGRÓL

a) A betűrendes katalógus használata

Szeretnéd tudni, hogy egy bizonyos írónak milyen művei vannak meg a könyvtárban? Például: Verne-könyvet keresel. A V-betűhöz sorolva megtaláljuk a címek szerint is betűrendi sorrendben mindazokat a könyveket, amelyeket Verne írt és melyek a könyvtár állományában megvannak. Például:

Verne, Jules: Hatteras kapitány

- „ „ : Hódító Robur
- „ „ : Kéraban, a vasfejű
- „ „ : Kétévi vakáció
- „ „ : A két Kip-testvér

A betűrendes katalógusból azt is megtudhatjuk, hogy valamely kiemelkedő egyéniségről írott könyv megvan-e a könyvtárban. Ha sem a szerző, sem a könyv címét nem tudjuk, akkor is megtaláljuk a melléklapok segítségével, hogy például Darwinról, Száva Istvánnak van egy „Tengereken és évmilliókon át” című könyve, valamint Hilscher, Eberhard: Tűzföld, hahó! c., Mr. Darwin felfedezése (Regényes életrajz) könyve is róla szól. Az ilyen melléklapok bár szerző szerint nem ahhoz a betűhöz tartoznak, a keresett személyiség neve szerinti betűrendben megtalálható. Ebben az esetben például: Darwin-ról a D betűnél találunk műveket. (lásd 1. ábra)

Ha Petőfiről szeretnél olvasni, megkeresed a P-betűnél Petőfi nevét. Az ő művei után következnek a róla írt művek katalóguscédulái.

Petőfi Sándor: Anyám tyúkja—Füstbement terv

„	„	: Az apostol
„	„	: Arany Lacinak
„	„	: János vitéz
„	„	Összes költeményei
„	„	: Szeget szeggel
„	„	: A tintás üveg

Petőfi Sándorról

Dienes András: Az utolsó év

Illyés Gyula: Petőfi

Lukácsy Sándor: A halhatatlan szabadság dala

b) A tematikus katalógus használata

Szeretnéd megtudni, milyen művek találhatók a természettudományok körében? Az 5-ös szám mellett látod az útmutató táblán ezt a felíratot: „Búvárkodás a természet birodalmában”. A katalógusban megkeresed a választólapot és eléd tárul az 5-ös, azaz a természettudományos szak gazdag tartalma. Csillagászat, fizikai, kémiai, állattani, növénytani és egyéb természettudományos művek céduláit találod itt. Ha sokféle ilyen mű van, a képes választólapon kívül még más, de szám nélküli választólapok is találhatók a katalógusban (matematika, csillagászat,

fizika, kémia stb.), hogy könnyebben tájékozódhass. Ha azt szeretnéd megtudni, hogy egy bizonyos könyv megvan-e a könyvtár állományában, akkor a tematikus katalógusban is betűrend szerint találod meg az adott szakcsoporton belül. Például: keresed Artner: A középkor művészete c. művét. A tematikus katalógus 7-es jelzésű, „Művészet, sport, játék” elnevezésű képes osztólap után betűrendben megtalálod a „Képzőművészet” című választólap mögött. A cédula bal felső sarkában is láthatod a 7-es számot. A szabadpolcos könyvtárban az ilyen jelzetű polcon találod meg a keresett könyvet.

A sorozati katalógus

Sokszor nem tudod még, milyen könyvet szeretnél olvasni, de ismersz olyan sorozatokat, amelyekből már több mű megnyerte tetszésedet, érdeklődsz a téma iránt. Ilyenkor segít a sorozati katalógus, mert arról tájékoztat, hogy az általad olvasottakon kívül még milyen művek tartoznak oda. Például a Búvár sorozathoz, a Panoráma sorozathoz (Magyarország írásban és képben) és Az én könyvtáram sorozathoz. (5. ábra)

A kézikönyvtári katalógus

Iskolai tanulmányaid közben sokszor van szükséged különböző adatokra, vagy meg akarod tudni részletesebben például, ki az a Newton —ilyenkor

5. ábra

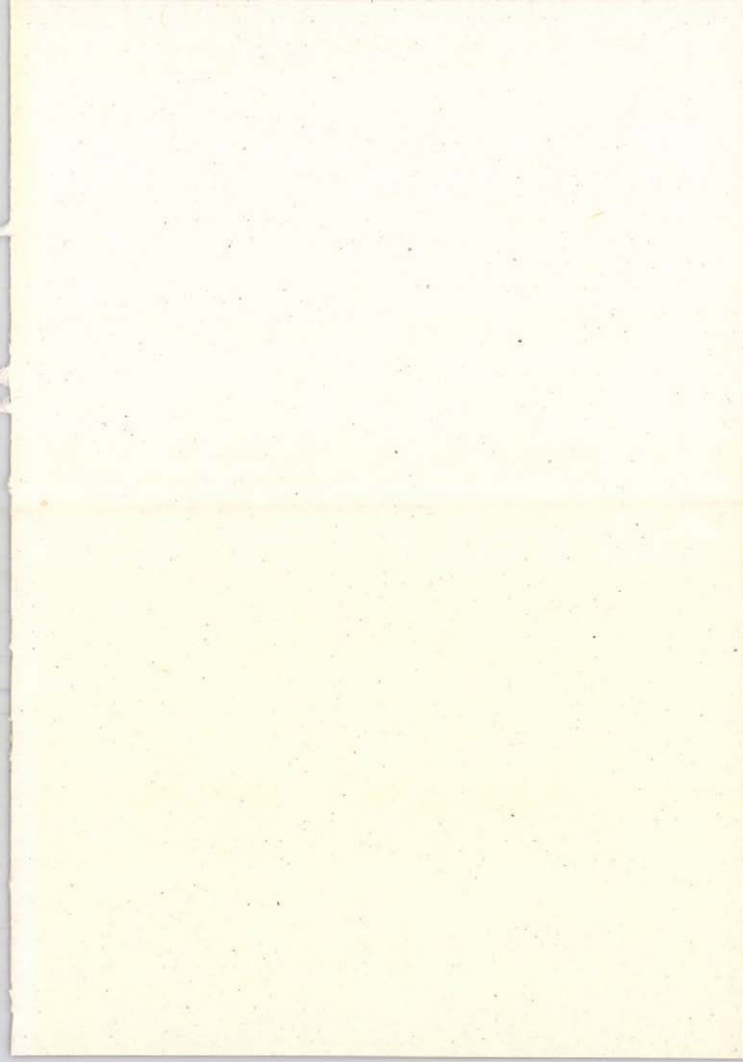
azokhoz a lexikonokhoz, szótárakhoz, gyűjteményes kötetekhez kell fordulnod, amelyek a könyvtár kézikönyvtárában vannak. A kézikönyvtárnak is van katalógusa, melyből hasonló módon keresheted ki a szükséges művet.

A kézikönyvtári katalógus rendje:

- 1 Enciklopédiák, lexikonok
- 2 A vallásról
- 3 Munkásmozgalom
- 4 Szótárak, nyelvhelyesség
- 5 Természettudomány:
Csillagászat, matematika
Fizika, kémia
Földtan
Élettan, növénytan, állattan
- 6 Technika
- 7 Képzőművészet
Zene, filmművészet, színház
Sport, játék, fényképezés
- 8 Irodalomtörténetek
- 9 Földrajz, történelem

. . . .

Használd a katalógust! Megkönnyíti a könyvek közötti tájékozódást. Vegyél részt a könyvtárban rendezett katalógushasználati játékokon.

F. k.: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatója
20 000 pld. — 65.1., 1890 Nyomdaipari Tanulóintézet
Felelős vezető: Tarjányi György

Az ebből kiemelt különlenyomatok:

- Hornyánszky Sári – Marót Miklós: Társadalomtudományi művek és olvasóik a központi könyvtárban. Bp., FSzEK – Állami ny., 1964. 9 l. (Tanulmányok 27.) (Klny. a FSzEK Évkönyvéből) 200 pld. Nyomtatott.
- Barta Andrásné: A gyermekolvasók előkészítése felnőttkönyvtári olvasóvá. Bp., FSzEK – Állami ny., 1964. 10, [2] l., 2 t. (Tanulmányok 28.) (Klny. a FSzEK Évkönyvéből) 200 pld. Nyomtatott.
- Király Lászlóné: Állományrevízió a kerületi könyvtárakban. Bp., FSzEK – Állami ny., 1964. 11, [2] l., (Tanulmányok 29.) (Klny. a FSzEK Évkönyvéből) 200 pld. Nyomtatott.
- Gátiné Pásztor Mária: Arcképalbumok, városképek „fényirdai” emlékek a Budapest Gyűjteményben. (Mozaikok a fővárosi fotográfia első 50 esztendejéből, 1850 – 1900.) Bp., FSzEK – Állami ny., 1964. 14, [2] l., 6 t. (Tanulmányok 30.) (Klny. a FSzEK Évkönyvéből) 200 pld. Nyomtatott.
- Remete László: Budapest könyvtári múltjából. Bp., FSzEK – Állami ny., 22, [1] l. (Tanulmányok 31.) (Klny. a FSzEK Évkönyvéből) 200 pld. Nyomtatott.

Propaganda-munka

Könyvtárpropaganda

A beszámoló évében a beiratkozott olvasók számának gyarapodása valamivel több mint 5000 fő – a korábbi évi olvasók létszámának csupán 3%-a – volt. Ez rámutat arra a tényre, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi hálózata telített, újabb olvasótömegeket felvenni képtelen. S miután 1964-ben a hálózat viszonylag kevésbé fejlődött, kevésbé növekedhetett a beiratkozott olvasók száma is.

Mindez visszatükröződik a könyvtár propagandamunkájában, s mindenekelőtt abban, hogy könyvtárpropagandát (olvasótoborzást) a régi könyvtárakban lényegében nem folytatunk, s ez a munka elsősorban az új könyvtárak területére korlátozódik. Az év folyamán a propagandaosztály 44 rölapot készített 11 variánsban, amely a még befogadóképes könyvtárakat népszerűsíti a főleg külső kerületek lakossága előtt. Az új zenei könyvtár részére két alkalommal összesen 20 000 propaganda-nyomtatványt használtak fel hasonló céllal.

A központi könyvtár propagandája érdekében sajtóértekezletet tartottunk. A külföldi szerzemények képzőművészettel foglalkozó szakjegyzékét a képzőművészetek és művészettörténetek részére expedáltuk. A beszámoló évében megjelent és árusítottuk a központi könyvtárról készült tájékoztatót is. A zenei könyvtárat a szakiskolákban elhelyezett plakátokkal, az érdeklődőknek küldött meghívókkal népszerűsítettük. A központi olvasóterem – és ennek folytatásaként 1965-ben más központi helyiségek – építési munkálatai következtében ezt a propagandát átmenetileg leállítottuk.

A régi könyvtárak részére feliratokat készített, 4000 plakátot és 12 000 meghívót sokszorosított a bibliográfia és propaganda osztály.

Könyvpropaganda

A bibliográfia és propaganda osztály propagandamunkájának legnagyobb része a könyvpropaganda területére irányul. Támogatja a kerületi könyvtárakat a politikai szempontból fontos könyvek és témák népszerűsítésében.

A bibliográfia és propaganda osztály által készített kiállítások

Az osztály a központi könyvtárban a következő kiállításokat rendezte a beszámoló évében:

1. 1963 története képekben
2. Galilei emlékkiállítás
3. Az NDK múzeumainak műkincsei
4. Zenei könyvtárunk anyagából
5. Tokió, az olimpia városa
6. 60 éves a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (emlékkiállítás)
7. 1964 története képekben
8. Herman Ottó emlékkiállítás

Az osztály a munkásmozgalmi és nemzeti ünnepekre, valamint a kulturális évfordulóira ellátta a könyvtárakat kiállítási és dekorációs anyaggal. Ezen a területen nagy segítséget nyújtottak nagyrészt az osztályok munkatársai segítségével összeállított, dokumentációs mellékletekkel, feliratokkal ellátott – a KMK által kiadott – eseménynaptárak.

A könyvtár 60 éves fennállásának jubileuma alkalmából az osztály valamennyi könyvtár részére összeállította a kiállítási anyagot.

A könyvpropaganda igen széles körben visszhangot teremtő eszközei a vándorkiállítások, amelyeket a bibliográfia és propaganda osztály korábban elkészített kultúrpolitikai, tudományos és politikai témájú kiállítási anyagának felhasználásával a különféle üzemek, gyárak, intézmények helyiségeiben rendeznek. Jellemző e propagandaeszköz hatósugarára, hogy a beszámoló évében 124 kerületi és megyei könyvtárban, gyárban, kultúrotthonban stb. mutatták be vándorkiállításainkat.

A kerületi könyvtárak irányítása; módszertani munka

Állományfejlesztés

1964-ben befejeződött a kerületi könyvtárak fölös könyvanyagának leválasztása és kivonása. Ezentúl csak a folyamatosan föléssé váló könyvanyagot kell évenként leválasztani. Az elavult könyvek végleges selejtezését készíti elő a szakemberek bevonásával megindult minősítési munka. 850 mű kivonásának indoklását megküldték az Országos Minősítő Bizottságnak. Jelenleg 1500 kivonandó mű vár elbírálásra.

Az évek óta rendszeresített szóbeli szerzeményezési tanácsadást novembertől a KMK által kiadott „Új könyvek” c. tájékoztató felhasználásával oldották meg.

A kerületi könyvtárak osztályának dolgozói a Központi címjegyzék kartonjainak felhasználásával ellenőrizték a kerületi könyvtárak könyvvásárlásait. A K. C.-ben a selejtezés miatt 87 000, az áthelyezés miatt 67 000 változást kellett átvezetni.

A HÁLÓZAT KÖZPONTI RAKTÁRAINAK KÖNYVÁLLOMÁNYA

	1963. XII. 31-i könyvállomány	1964		
		gyarapodás	csökkenés	állomány XII. 31-én
Hálózati dupluraktár	95 658	32 990	8 218	120 430
Létesítendő könyvtárak rakt.	32 349	9 610	15 076	26 883
Összesen	128 007	42 600	23 294	147 313

A központi könyvtárba az év folyamán beszállított csaknem 33 000 kötetből 31 098 kötet a kerületi könyvtárak, 1892 kötet pedig a központi dupluraktár állományából származik.

A kerületi könyvtárak a hálózati duplumraktár állományából 6118 kötetet, a létesítendő könyvtárak raktárából 15 076 kötetet kaptak. A duplumraktár ezenkívül idegen intézmények könyvtárainak — felsőbb engedély alapján — 1000 kötetet engedett át, s további 1100 könyvet selejtezett.

A hálózati duplumraktár állományának megoszlása a könyvek további felhasználhatósága szerint csoportosítva a következőképpen alakult:

	1963	1964	1963	1964
	számban		százalékban	
Kurrens könyvek	56 579	62 593	59,2	52,0
Elavult könyvek	39 079	57 837	40,8	48,0
Össesen	95 658	120 430	100,0	100,0

Az osztály dolgozói a Művelődésügyi Minisztérium számára anyagot gyűjtöttek az ismeretterjesztő könyvkiadás helyzetével kapcsolatosan. Hozzászóltak a Szépirodalmi Kiadó tervéhez. Az Európa, a Gondolat és az Akadémiai Könyvkiadók propagandistáival állandó kapcsolatban voltak.

Olvasószolgálat

Az év folyamán — ahogy arról már szó volt — 8000 olvasóra és 27 000 műre kiterjedő olvasás-vizsgálatot végzett az osztály, melynek alapján — 1965-ben — az olvasószolgálat problémáival foglalkozó 17 tanulmány elkészítését tervezik. A beszámoló évében készült el hasonló címmel „A munkásolvasók irodalmi ízlése a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban” című tanulmány is, melyet kiadványaink között már említettünk.

Az olvasószolgálat továbbfejlesztése céljából szakmai vitát tartottak „A szabadpolc-rendszer és a tájékoztatás” címen. E vita nyomán intézkedés jelent meg a szabadpolcos, színvonalasabb olvasószolgálat feltételeinek megteremtéséről és az állományfelállítás rendjéről. Hasonló célból ellenőrizték és megvitatták a bibliográfiák felhasználását is. Foglalkozott az osztály — a Budapesti Pártbizottság felkérésére — az antiklerikális irodalom forgalmával. Tanulmány jelent meg a 28. sz. kerületi könyvtár műszaki részlegének tevékenységéről. A szovjet könyvek olvasásának előmozdítása érdekében — mint említettük már — az MSZBT-vel közösen pályázat tervét dolgozták ki.

Az ifjú olvasók irodalmi érdeklődésének irányításával kapcsolatban elősegíti a kerületi könyvtárak osztálya az immár 26-ra szaporodó Fiatal Olvasók Klubjának tevékenységét. Hasonló célból tart kapcsolatot és készít javaslatokat a KISZ Központi Bizottságának is.

Az osztály dolgozói ellenőrizték a kerületi könyvtárak katalógusainak rendszeres fejlesztését. Tanulmányt írtak a kerületi könyvtárak tematikus katalógusairól. A szakozás terén tanácsadást és írásbeli irányítást nyújtottak a kerületi könyvtárak számára. Előkészítették a bibliográfia és propaganda osztály munkatársaival együtt „A mi könyveink” kumulatív kiadását.

A kerületi könyvtárak osztályának keretébe tartozik a — más területen ismertetésre kerülő — oktatási, könyvtáros továbbképzési tevékenység is.

A kerületi könyvtárak irányítása

Az osztály dolgozóinak feladata még az új könyvtárak szervezése és előkészítése. A szakszervezeti könyvtárak számára való segítségnyújtást is ők biztosítják.

A már említett tikketes kölcsönzéssel kapcsolatos kísérletek lefolytatását, s ezek

eredményeinek értékelése után a módszer elterjesztését is az osztály végzi. Az osztály munkatársai az egyes könyvtáregységeket 757 alkalommal keresték fel ellenőrzés, tapasztalatgyűjtés és átadás, helyiség és személyzeti problémák megvitatása céljából.

Gyermekkönyvtári munka

A gyermekkönyvtári hálózat állandó bővülése szükségessé tette az ezzel foglalkozó csoport munkatársainak egy létszámmal való növelését.

Az olvasószolgálat további javítása érdekében a gyermekkönyvtárakban és nagyobb gyermekrészlegekben bevezették az olvasótermi naplókat.

Ugyancsak az olvasószolgálati munka színvonalának emelése érdekében az előadások, viták és tapasztalatcserek egész sorát szervezték meg a csoport dolgozói. Így az Országos Gyermekkönyvtári Tapasztalatcsere Napok keretében szakmai vitát rendeztek az olvasótermi foglalkozásokról és a kézikönyvtári állomány fejlesztéséről. Egyes szak- és témacsoportok — természettudomány, életrajz, vers megszerettetésére — tapasztalatcsere-értekezletet tartottak. Vitát folytattak a gyermeklélektan kérdéseiről. Szervezték mindazokat a csoportos foglalkozásokat, amelyek a gyermekek irodalmi ismereteit és a könyvtár használatával kapcsolatos tudnivalókat elősegítették.

A Móra Könyvkiadóval megvitatták a gyermekkönyvkiadás időszerű kérdéseit.

A gyermekkönyvtári könyvállomány fejlesztése területén támogatták és ellenőrizték a kézikönyvtárak fejlesztését. Ugyancsak rendszeresen foglalkoztak az állományfejlesztéssel és az új szerzemények állományba sorolásához rendszeresen szakjelzetmutatót adtak. Részt vettek a könyvanyag leválasztásában és az új könyvek vásárlásában.

A propaganda-munka területén a csoport az Országos Gyermekkönyvtári Tapasztalatcsere értekezletre 12 könyvtárban csoportos foglalkozásokat és kiállításokat készített elő. Ezeken a megyei és járási gyermekkönyvtárosok is részt vettek.

Írásos tanácsadót készítettek a Nemzetközi Gyermeknapra, a Pedagógus Napra, a kerületi úttörővezetőkkel való találkozók levezetéséhez. Tanulmány készült — és a „Tapasztalataink” sorozatban megjelent — a csoportos foglalkozások és kiállítások kérdéséről. Az év folyamán elkészítették az annotált képes gyermekkönyvtári katalógus első részének kéziratát is.

A csoport segítséget nyújtott a gyermekkönyvtáraknak az úttörő különpróbák megszervezéséhez és levezetéséhez. Tapasztalatcsere értekezleteken megvitatták az 1963-as év propagandamunkáinak tapasztalatait.

Az iskolai könyvtárakkal való kapcsolat fejlesztése érdekében a II., a IX. és a XII. kerületi általános iskolai könyvtárak felülvizsgálatában az OPK-val közösen részt vettek.

II. KERÜLETI KÖNYVTÁRAK

A kerületi könyvtáraknak a jelentés évében elért számszerű eredményeit az alábbi táblázat mutatja:

	1963	1964
A kerületi könyvtárak száma	45	46
A kerületi gyermekkönyvtárak száma ...	7	8
Fiókkönyvtárak száma	35	34
Különálló gyermekrészlegek száma	21	20
Együtt	108	108
Kölcsönzőhelyek száma	31	32
Könyvtári állomány ¹	1 349 798	1 449 086
Beiratkozott olvasók száma ²	156 404	161 718
Kölcsönzők ³ és helyben olvasók száma ..	2 009 691	2 166 511
Kölcsönzött kötetek és diafilmek száma .	5 823 716	6 212 846

¹ Könyvek, diafilmek és folyóirat-évfolyamok együtt.

² A dia-kölcsönzésre beiratkozottakkal együtt.

³ Diafilm kölcsönzőkkel együtt.

E szerint a hálózat könyvtáregységeinek száma összességében nem nőtt — ismeretes, hogy a könyvtárfejlesztés során esedékes új könyvtárak megnyitása átesúszott az 1965-ös évre — viszont összetételében javult, nőtt az önálló, és csökkent a fiókkönyvtárak és különálló gyermekrészlegek száma. Ennek a felnőtt- és gyermekkönyvtári hálózat fokozódó elkülönülésében való hatására a későbbiekben visszatérünk.

A kimutatott könyvtári állomány tartalmazza a hálózati duplumraktár inkurrens anyagát és a létesítendő könyvtárak anyagának a gyakorlatban forgalomba még nem kerülő könyveit is; a hálózat kurrens könyvanyaga tehát a fent kimutatottal szemben 1 254 636, 6,5%-kal magasabb, mint a korábbi év megfelelő adata.

A beiratkozott olvasók száma 3%-kal, a kölcsönzők és helybenolvasók száma 7,5%-kal, a kölcsönzött könyvtári egységek száma pedig 6,9%-kal magasabb, mint az elmúlt évben.

AZ EGYES KERÜLETI KÖNYVTÁRAK FŐBB ADATAI 1964-BEN

Kerület	Könyvtár száma	Könyvvállomány	Befr. olv.	A kölcsönzők	A kölcs. köt.
		száma az év végén		száma az év folyamán	
Hálózati dupl. rakt.		120,430	—	—	—
Létesít. kv. rakt.		26,883	—	—	—
I.	11	26 069	4 231	44 001	150 515
	20	19 906	1 945	26 733	89 301
II.	37	37 771	6 174	76 647	229 765
III.	8	26 425	2 512	28 949	117 267
	21	17 060	1 690	20 674	66 285
	33	9 686	670	9 551	33 522
	8 gy.	7 244	1 315	16 089	42 800
IV.	28	46 678	6 856	75 283	255 900
	41	14 873	1 393	17 768	57 343
V.	1	30 875	3 558	43 453	164 305
	14	26 869	3 830	46 147	146 848
	5 gy.	7 199	1 583	17 404	50 372
VI.	10	35 401	4 863	42 459	154 331
	1 gy.	20 983	4 540	46 535	123 273
VII.	2	52 084	6 723	82 733	267 916
	22	30 680	5 128	57 674	216 482
VIII.	9	47 167	5 207	65 204	196 201
	44	34 635	5 352	62 621	193 775
	3	25 905	2 487	41 440	124 837
	9 gy.	7 565	—	—	—
IX.	39	32 732	4 738	56 773	182 368
	26	19 858	2 636	25 107	84 404
	23	24 007	1 609	20 290	62 402
	7 gy.	5 206	1 040	11 320	35 615
	48	14 390	—	—	—
	15 gy.	4 073	—	—	—
X.	12	40 256	5 387	62 983	196 349
XI.	6	47 587	7 273	82 201	258 640
XII.	38	30 650	4 055	46 647	174 270
XIII.	7	26 120	2 328	26 234	106 048
	19	24 191	3 030	37 221	119 919
	4	18 690	2 074	19 682	71 403
	2 gy.	9 715	1 760	18 980	50 056
	3 gy.	10 309	1 514	15 538	45 792
	10 gy.	4 968	820	8 665	21 436
XIV.	18	31 160	3 401	35 470	122 190
	5	20 453	2 629	30 096	102 826
	43	21 220	2 692	33 712	93 732
XV.	29	23 632	2 346	30 067	94 582
	34	18 480	2 017	25 565	95 245
XVI.	32	25 624	2 451	36 184	127 188
	45	14 054	1 970	21 049	67 980
XVII.	36	25 842	2 876	38 204	144 569
	40	14 775	1 725	25 560	85 639
XVIII.	24	23 491	3 406	41 663	141 957
	31	13 348	1 958	21 012	69 535
XIX.	25	31 982	5 182	62 503	218 715
	16	11 139	1 918	21 478	79 122
XX.	27	39 921	6 133	67 108	205 037
	35	19 050	2 070	22 230	67 494
XXI.	42	21 822	2 519	26 289	87 258
	30	11 500	1 342	15 824	47 317
	4 gy.	6 377	1 060	14 789	37 609
	46	10 248	1 044	10 465	41 054
XXII.	13	21 946	2 354	25 822	91 333
1. mozgó könyvtár	15	5 719	837	10 351	42 873
2. mozgó könyvtár	17	5 026	713	10 985	41 357
Összesen	1964	1 401 949	160 964	1 879 432	6 194 352
	1963	1 305 977	155 434	1 744 043	5 799 862

A kerületi könyvtárak — felnőtt és gyermekhálózatának az 1964-es év végén működő könyvtáregységei funkciójuk és önállósági fokuk alapján a következő képet mutatják:

Könyvtárak száma	Felnőtt	Vegyes	Gyermek	Összes
	könyvtár			
Ker. könyvtár	11	15	8	34
Különálló részlegek	20	—	20	40
Fiókok	1	31	2	34
Együtt 1964	32	46	30	108
Kvt. 1963 végén	31	48	29	108

Látható — már az előző év adataival összehasonlítva is — a fejlődésnek az az irányvonala, hogy a könyvtárak mindinkább elkülönülnek, csupán felnőtt-, vagy csupán gyermekolvasókat kiszolgáló egységekké. Ez különösen akkor tűnik ki, ha figyelembe vesszük azokat a kerületi könyvtárakat is, amelyek különálló gyermekrészleggel rendelkeznek, vagyis amelyekben mind a felnőtt, mind a gyermekolvasók könyvvvel való ellátása külön könyvtáregységben (részlegben) történik. A hálózat könyvtárainak számában a csupán felnőtt kölcsönzést folytató kerületi könyvtárak, részlegek és fiókok 29%-ot, a csupán gyermekek könyvvvel való ellátását szolgáló könyvtárak 28%-ot, összesen tehát 57%-ot képviselnek, szemben a vegyes könyvtárakkal, amelyek az összes könyvtárak 43%-át érik csupán el.

Vegyes könyvtárakként mindinkább a külső, ritkábban lakott területek kisebb könyvtárai (nagyobbrészt fiókkönyvtárai) maradnak meg, mivel ezeken a területeken nem kifizetődő specializált könyvtárak létrehozása.

A fejlődést az egy évvel ezelőttihez képest az mutatja, hogy amíg 1963-ban a vegyes könyvtárak aránya 44,5% volt, ez 1964-ben 43%-ra csökkent.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közművelődési hálózatának a budapesti lakosság könyvellátásában betöltött jelentőségét a következő arányok mutatják:

Év	Könyvtárak száma	Egy könyvtárra jut		Ezer lakosra jut			Ezer 6–14 éves lakosra jut		
		km ² terület	1000 lakos	kötet	beír. olvasó	kölcs. köt.	gyermek könyv	beír. gy. olv.	kölcs. köt.
1963	109 ¹	4,82	17,3	680 ³	88	3210	1175	221	6890
1964	110 ²	4,78	17,0	705 ³	91	3340	1325	236	7500

¹ A központtal — mint magasszínvonalú közművelődési könyvtárral — együtt.

² A központ és a zenei könyvtár együtt.

³ A központ, ill. ez és a zenei könyvtár kb. 100 000 kötet közműv. könyvtári anyagával együtt, de a duplumraktár és a létesítendő könyvtárak raktárának könyvei nélkül.

Ez adatok közül kiemelésre kívánczok, hogy 1000 fővárosi lakosra a jelentés évében 705 kötet jutott közművelődési állományunkból; beiratkozott olvasóink száma Budapest összlakosságának 9,5%-a; továbbá minden fővárosi lakosra 3,3 kötet könyv jut átlagosan kölcsönzött köteteinkből.

A 6–14 éves korú gyermeklakosság könyvellátása az átlagnál sokkal kedvezőbb, amennyiben 1000 ilyen lakosra 1325 kötet jut, a beiratkozott gyermekolvasók megközelítik ennek a korcsoportnak negyedrézét és a főváros minden egyes ilyen korú gyermekére átlagosan 7–7,5 könyv jut évi könyvforgalmunkból.

A hálózati könyvtárak és szerzeményezés

A kerületi könyvtárak könyvtárállományának — különböző szempontok szerint vett — adatai a következők:

	Állomány 1964. dec. 31-én	
	kötet	index
A) Kerületi könyvtárak könyvtárállománya 1963	1 177 970	100,0
1964	1 254 636	106,5
B) Összes hálózati könyvtárállomány ¹ 1963	1 305 977	100,0
1964	1 401 949	107,1
C) Teljes könyvtári állomány (dia és folyóirat állománnyal együtt) 1963	1 349 798	100,0
1964	1 449 086	107,1

¹ A kerületi könyvtárak és hálózati duplumraktár összes állománya.

Az első számcsoport — amely a könyvtárak ténylegesen kölcsönözhető könyveinek mennyiségéről tájékoztat — tehát 6,5%-os emelkedést mutat. 1963-ban — amikor az inkurrens könyvek legnagyobb részének kivonása történt — nem növekedés, hanem 3%-os csökkenés következett be e téren. A kurrens könyvek számának újbóli növekedése tehát kedvező változást mutat a beszámoló évében.

A KÖNYVÁLLOMÁNY SZAKOK SZERINTI MEGOSZLÁSA*

Szakszám	Megnevezés	1963	1964	1963	1964
		darabban		százalékban	
0	Általános művek	15 681	18 240	1,3	1,4
1, 2, 3, 9	Társad. tud. (fil. tört.)	101 041	104 598	8,6	8,5
3 K	Marxizmus-leninizmus	16 542	16 152	1,4	1,3
4	Nyelvtudomány	4 410	4 639	0,4	0,4
5	Természettudomány	31 575	32 422	2,7	2,6
61	Orvostudomány	11 873	14 617	1,0	1,2
62–64/69	Alkalmazott tud.	46 368	46 572	3,9	3,7
63	Mezőgazdaság	5 851	5 455	0,5	0,4
7	Művészet	63 143	69 369	5,4	5,3
8	Irodalomtudomány	37 356	39 663	3,2	3,2
	Szépirodalom	552 396	575 257	46,9	45,9
91	Földrajz	38 895	43 187	3,3	3,4
	Gyermekirodalom	252 839	284 465	21,4	22,7
	Összesen	1 177 970	1 254 636	100,0	100,0

* A hálózati raktárak állománya nélkül.

A könyvtárállomány egyes csoportjainak arányában jelentékeny változás nem következett be. Mégis figyelemreméltó, hogy a szépirodalom aránya 1%-kal csökkent, s ezzel szemben a gyermekirodalomé 1,3%-kal növekedett. Minimálisan csökkent a felnőtt ismeretterjesztő könyvek százalékos arányszáma is.

A jelentékeny gyarapodás következtében természetesen egyik területen sem következett be abszolút számban csökkenés.

SZERZEMÉNYEZÉS

	1963	1964	1963	1964
	darab		százalék	
Vásárlás	157 551	194 762	82,4	90,9
Egyéb módok (ajándék, csere stb.)	33 721	19 511	17,6	9,1
Összesen	191 272*	214 273**	100,0	100,0

* A 74 704 áthelyezett kötet nélkül.

** Az 56 284 áthelyezett kötet nélkül.

AZ ÁLLOMÁNYGYARAPODÁS MEGOSZLÁSA SZAKOK SZERINT*

Szakszám	Megnevezés	1963	1964	1963	1964
		darabban		százalékban	
0	Általános művek	2 913	4 294	1,6	1,9
1, 2, 3, 9	Társadalomtud.	15 836	18 453	9,0	8,1
3 K	Marxizmus-leninizmus	940	1 921	0,5	0,8
4	Nyelvtudomány	308	619	0,2	0,3
5	Természettud.	3 960	5 600	2,3	2,5
61	Orvostudomány	2 865	4 328	1,6	1,9
62 - 64/69	Alkalmazott tud.	8 736	7 773	5,0	3,6
63	Mezőgazd. tud.	352	1 097	0,2	0,5
7	Művészet	7 777	11 817	4,4	5,1
8	Irodalomtud.	4 217	5 943	2,4	2,6
	Szépirodalom	65 794	85 620	37,6	37,5
	Földrajz	6 550	8 541	3,7	3,7
	Gyermekirodalom	55 111	71 951	31,5	31,5
	Összesen	175 359	227 957	100,0	100,0

* A hálózati raktárak gyarapodása nélkül.

A hálózati könyvvállomány főcsoportjaiban – szépirodalom, ismeretterjesztő, gyermekirodalom – az előző évben kialakult százalékos arányok csaknem változatlanul szerepeltek, Valamivel csökkent a társadalomtudományok és növekedett a művészeti könyvek vásárlásának aránya.

A hálózat könyvvásárlásának pénzügyi kerete és kötetszáma – a különböző források figyelembevételével – 1964-ben a következőképpen alakult:

	Ft	Kötet	Százalék	
			1963	1964
a) Hálózati keretből:				
ker. kv. oszt. keretéből	263 767	9 528	4,9	6,1
ker. könyvtárak keretéből*	3 345 646	156 422	80,3	68,0
b) Közp. könyvtár keretéből	2 805	82	.	1,8
c) Kártérítési összegből	229 793	9 840	5,1	8,1
d) Ker. közsegfejl. alapból	705 377	18 890	9,7	16,0
Összesen	4 547 388	194 762	100,0	100,0

* Ebből 1102 452 Ft a gyermekkönyvek vásárlására.

A könyvvásárlásra fordított összeg – a Fővárosi Tanácstól a költségvetési kereten felül juttatott 1 millió forint következtében – 23,1%-os emelkedést mutat a korábbi évi-vel szemben.

A beszámoló évében 1—1 könyv beszerzési átlagára 23,40 Ft volt, valamivel magasabb az 1963-as 22,70 Ft-nál.

A vásárolt kötetek száma 1964-ben 22,8%-kal múlta felül az 1 évvel korábbi mennyiséget. A hálózat számára előfizetett folyóiratok előfizetési összege 133,902 Ft, 7,5%-kal magasabb az előző évinél. A diafilmekre fordított összeg 25 256 Ft volt és a diafilmek gyarapodása 3242 darab volt.

A hálózat a beszámoló évében 555 folyóirat évfolyamot mutatott ki gyarapodásként.

ÁLLOMÁNYCSÖKKENÉS A FŐBB SZAKCSOPORTOKBAN

Szakszám	Megnevezés	1963	1964	1963	1964
		darabban		százalékban	
	Összhálózati csökkenés	206 492	151 291	100,0	100,0
Ebből:					
1, 2, 3, 9	Társ. tudományok	27 291	14 303	13,2	9,5
62—64/69	Alkalm. tudományok	14 376	7 528	7,0	5,0
	Szépirodalom	81 640	64 125	39,4	42,5
	Gyermekirodalom	39 816	40 384	23,0	26,6

A hálózat állománycsökkenésének részletezése

Áthelyezés — duplumraktárba	31 098
Áthelyezés — felnőttből gyermekkönyvtárba	7 700
Hálózati selejtezés	107 467
Kötészeti selejtezés	848
Leírt (elveszett) könyvek	4 178
	<u>151 291</u>

A hálózati könyvállomány csökkenése negyedével kevesebb volt, mint a korábbi évben; ebben mutatkozik meg az, hogy a duplumosítás nagyobb része 1963-ban történt. 1964-ben a kivont könyvek 69,1%-a tartozott a szépirodalom és gyermekirodalom körébe.

Beiratkozott olvasók

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK SZÁMA

	1963		1964	
	szám	%	szám	%
	év végén személy			
Felnőtt	107 917	69,4	110 047	68,4
14 éven aluli	47 517	30,6	50 917	31,6
Összesen	155 434	100,0	160 964	100,0

A hálózatban könyvkölcsönzésre beiratkozott felnőttolvasók száma 2%-kal, a gyermekolvasók száma pedig 7%-kal emelkedett. A gyermekolvasók számának gyorsabb gyarapodása azzal a következménnyel járt, hogy az összes olvasók létszámában arányuk 1%-kal növekedett, megközelítve ezzel az összes olvasók egyharmadát.

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK FOGLALKOZÁSA

Foglalkozás	1963	1964	1963	1964
	számban		százalékban	
Munkás	24 028	25 213	15,5	15,7
Paraszt	234	182	0,2	0,1
Pedagógus	3 127	2 975	2,0	1,1
Egyéb értelmiségi	6 725	6 119	4,3	3,8
Közép- és főisk. tanuló	21 266	23 314	13,7	14,5
Ipari tanuló	5 513	5 228	3,5	3,3
Háztartásbeli	8 743	7 762	5,6	4,8
Ált. iskolai tanuló	47 517	50 917	30,6	31,7
Egyéb	38 281	39 254	24,6	24,4
Összesen	155 434	160 964	100,0	100,0

A munkásolvasók száma abszolút számban és arányában is emelkedett. Figyelemre méltó, hogy ugyanakkor az értelmiségiek — köztük a pedagógus olvasók — száma és aránya csökkent. Az általános iskolai tanulók mellett a közép- és főiskolai tanulók száma is emelkedett.

Évek óta tartó folyamat, amely ennek a rétegnek fokozatos csökkenésével függ össze, hogy háztartásbeli olvasóink száma és aránya is jelentősen esett.

Külön véve a felnőtt olvasókat, ezek foglalkozási megoszlása a következő:

Munkás	22,8%
Paraszt	0,2%
Pedagógus	2,7%
Egyéb értelmiségi	5,6%
Közép és főisk.	21,2%
Ipari tanuló	4,7%
Háztartásbeli	7,1%
Egyéb	35,7%
Összesen	100,0%

A munkásolvasók tehát az (iparitanulókkal együtt) az összes felnőttolvasónak 27,5%-át, több mint negyedrészt, a közép- és főiskolai hallgatók több mint ötödrészt képviselik az összes beiratkozott olvasónak.

Itt is felmerült az értelmiségiek, s közöttük a pedagógusok viszonylag alacsony száma.

AZ OLVASÓK MEGOSZLÁSA KORUK ÉS NEMÜK SZERINT

	Férfi	Nő	Együtt
10 évig	9 050	9 638	18 688
10 — 14 év között	16 221	16 008	32 229
15 — 18 év között	13 152	13 733	26 885
19 — 26 év között	9 225	9 172	18 397
27 év felett	28 608	36 157	64 765
Összesen	76 256	84 708	160 964

AZ OLVASÓK MEGOSZTLÁSÁNAK SZÁZALÉKOS ARÁNYA

	Férfi		Nő		Együtt	
	1963	1964	1963	1964	1963	1964
10 évig	6,0	5,6	6,2	6,0	12,2	11,6
10–14 év között	9,6	10,1	8,8	9,9	18,4	20,0
15–18 év között	8,2	8,2	8,1	8,5	16,3	16,7
19–26 év között	5,7	5,7	5,5	5,7	11,2	11,4
27 év felett	18,4	17,8	23,5	22,5	41,9	40,3
Összesen	47,9	47,4	52,1	52,6	100,0	100,0

A gyermekek aránya 1%-kal, a KISZ-korosztályúak aránya pedig 0,6%-kal növekedett, ugyanakkor a 27 év feletti idősebb korosztályok aránya megfelelően csökkent. A női olvasók viszonyyszáma — ami ugyancsak évek óta tartó jelenség, 0,5%-kal tovább növekedett.

Kölcsönzők (kölsönzések) száma

A KÖLSÖNZŐK SZÁMA

	1963		1964	
	szám	százalék	szám	százalék
Felnőtt kölcsönzők	1 227 814	70,4	1 300 873	69,2
Gyermek kölcsönzők	518 229	29,6	578 559	30,8
Összes kölcsönzők	1 744 043	100,0	1 879 432	100,0

Az 1963. évi alakulással szemben — amikor a felnőtt kölcsönzők száma csökkent, a gyermekeké nőtt — a beszámoló évében mindkét olvasócsoporthoz növekedett. A felnőttek 6%-kal, a gyermekeké pedig 12%-kal.

OLVASÓTERMI LÁTOGATÓK

	1963		1964	
	szám	százalék	szám	százalék
Felnőtt látogatók	146 972	56,4	154 121	54,4
Gyermek látogatók	113 661	43,6	129 114	45,6
Összes látogató	260 633	100,0	283 235	100,0

A gyermekkönyvtári hálózat növekedésével párhuzamosan sokkal gyorsabban növekszik a gyermekek aránya az olvasótermi látogatottságban. Annak ellenére, hogy a gyermekolvasók nem érik el teljesen az összes olvasók számának harmadát, az olvasótermi látogatóknak csaknem felét közelítik meg.

Az olvasótermek, illetve a kölcsönzőben elhelyezett olvasóhelyek számában mind a felnőtt-, mind a gyermekkönyvtárakban minimális javulás mutatkozott. Az olvasótermi ülőhelyek száma sem emelkedett lényegesen.

KERÜLETI OLVASÓHELYISÉGEK

	1963	1964
Olasótermek száma	15	13
Kölcsönzési olvasóhelyiségek	32	35*
Gyermek olvasótermek	12	12
Gyermek-kölcs. olv. helyek	21	22**
Összesen	80	82

* A 4 ülőhelynél kisebbet nem vettük figyelembe (ilyen 5 volt).

** Ezenkívül 4 hely alatti 3.

Olasói ülőhelyek	1963	1964
Olasótermekben	390	324
Kölcsönzőhelyiségekben	451	503
Gyermek-olasótermekben	245	247
Gyermek kölcsönzőhelyiségekben	172	197
Összesen	1258	1271

A kerületi könyvtárak összes kölcsönzőinek és helyi olvasóinak együttes száma tehát a következőképpen alakult:

	1963	1964
Kölcsönzők száma	1 744 043	1 879 432
Olasótermi látogatók száma	260 633	283 235
Összesen	2 004 676	2 162 667

Kölcsönzött kötetek

KÖLCSÖNZÖTT KÖTETEK SZÁMA

	1963		1964	
	sám	százalék	sám	százalék
Felnőtteknek kölcsönzött kötetek	4 319 814	74,5	4 583 264	74,0
Gyermekeknek kölcsönzött kötetek	1 480 048	25,5	1 611 088	26,0
Összes kölcsönzött kötet	5 799 862	100,0	6 194 352	100,0

A hálózatban kölcsönzött könyvek száma 7%-kal növekedett, a felnőtteknél az emelkedés 6%-os, a gyermekeknél pedig 9%-os.

Egy kölcsönzésre a hálózatban 3,3 kölcsönzött kötet jut, felnőtt kölcsönzésnél 3,5, a gyermek-kölcsönzésnél pedig 2,9 kötet.

A KÖLCSÖNZÖTT KÖNYVEK SZAK SZERINTI MEGOSZLÁSA

Szakcsoport	1963	1964	1963	1963
	számban		százalékban	
Szépirodalom	2 998 749	3 166 745	51,7	51,1
Ebből:				
Új magyar	(476 593)*	(522 788)*	(15,4)**	16,1
Régi magyar	(293 320)*	(301 768)*	(9,4)**	9,3
Világir. klassz.	(331 804)*	(324,679)*	(10,7)**	10,1
Szovj. irod.	(109 818)*	(103 648)*	(3,5)**	3,2
Népi dem. irod.	(88 723)*	(93 529)*	(2,9)**	2,9
Egyéb irod.	(306 374)*	(309 228)*	(9,8)**	9,5
Ismeretterjesztő	1 321 065	1 416 519	22,8	22,9
Ebből:				
Ideol. pol.	273 007	292 658	4,7	4,7
Műszaki irod.	168 851	173 270	2,9	2,8
Mezőgazd. irod.	16 653	18 226	0,3	0,3
Természettud.	207 580	224 944	3,6	3,6
Egyéb ism. terj.	654 974	707 421	11,3	11,5
Gyermekirodalom	1 480 048	1 611 088	25,5	26,00
Ebből:				
Képeskönyv	308 653	284 636	5,3	4,6
Szépirodalom	771 230	838 579	13,3	13,5
Ism. terj.	400 165	487 873	6,9	7,9
Összesen	5 799 862	6 194 352	100,0	100,0

* I. és IV. negyedévi reprezentatív adatok.

** Kiszámított százalékos arány.

A fenti táblázat helyett — amelyet az országosan használt kimutatáshoz való hasonlítás érdekében közlünk — könyvtárunkban szívesebben alkalmazzuk a felnőtt olvasóknak kölcsönzött könyvek százalékos megoszlását.

A FELNŐTTEKNEK KÖLCSÖNZÖTT KÖNYVEK SZÁZALÉKOS ARÁNYA

	1963	1964
Szépirodalom	69,4	69,1
Ebből:		
új magyar	20,7	21,8
régi magyar	12,6	12,6
világirodalom klasszikusai	14,4	13,6
szovjet irodalom	4,7	4,3
népi dem. irodalom	3,9	3,9
egyéb irod.	13,1	12,9
Ismeretterjesztő	30,6	30,9
Ebből:		
ideol. pol.	6,3	6,4
műszaki irod.	3,9	3,8
mezőgazd. irod.	0,4	0,4
természettud.	4,8	4,9
egyéb ismeretterj. irod.	15,2	15,5
Összesen	100,0	100,0

A szépirodalmi és az ismeretterjesztő műveknek az utóbbi években kialakult aránya a beszámoló évében csupán jelentéktelen mértékben változott: az ismeretterjesztő könyveké 0,3%-kal növekedett, s ugyanennyivel csökkent a szépirodalmi könyveké.

Ami a részleteket illeti, a szépirodalomban változatlanul érvényesült az utóbbi évek tendenciája: az új magyar irodalom arányának igen jelentős (1,1%-os), továbbá a népi demokratikus irodalom lassúbb arányú növekedése, s ezzel szemben a világirodalom klaszszikusainak, a szovjet irodalomnak és az egyéb irodalom csoportjának csökkenése.

Az ismeretterjesztő irodalomban emelkedett a kölcsönzött ideológiai-politikai munkák, továbbá a természettudományi könyvek aránya. Sajnálatos, hogy — habár abszolút számban nem is — százalékos arányában csökkent a kölcsönzött műszaki könyvek száma. Könyvtárosainknak — s mindenekelőtt a műszaki részlegek könyvtárosainak — egyik fontos feladata az e téren való növekedés biztosítása.

A KÖLCSÖNZÖTT GYERMEKIRODALOM SZÁZALÉKOS MEGOSZLÁSA

	1963	1964
Képeskönyv	20,8	17,7
Gyermek szépirodalom	52,1	52,9
Gyermek ismeretterj. irod.	27,1	30,4
Összesen	100,0	100,0

Jelentékenyen növekedett a gyermek ismeretterjesztő irodalom aránya is, néhány év alatt behozva — gyermekkönyvtárosaink erőfeszítéseinek eredményeként — a felnőtt könyvtárak e téren elért olvasási arányát.

Diafilm-kölcsönzés

A diafilm forgalom a beszámoló évében tovább csökkent hálózatunkban. Ennek oka — a korábbi évekhez hasonlóan — könyvtárosainknak a könyvkölcsönzés állandóan emelkedő méreteivel kapcsolatos túlterheltsége.

DIAFILM-ÁLLOMÁNY

	1963	1964	1963	1964
	száma		százalék	
Mese- és játékfilm	13 739	15 852	31,7	34,0
Ismeretterj. film	29 601	30 730	68,3	66,0
Összesen	43 340	46 582	100,0	100,0

Az állomány 3242 darabbal történő emelkedése nagyobb részben (2123 db) a mese- és játékfilmekre jut, mert — mint az alábbiak is mutatják — a diafilmek kölcsönzői elsősorban ezeket keresik. Ennek a szerzeményezésnek a következménye az, hogy a mese- és játékfilmek aránya megnövekedett az összállományban.

A beszámoló évében a diafilm kölcsönzésre beiratkozottak száma — a kölcsönzésre berendezett 23 könyvtárban — 754 fő volt. Az év folyamán ezek 3844-szer fordultak meg kölcsönzőkként a könyvtárakban. A kölcsönzött diafilmek száma a következőképpen alakult:

DIAFILM-KÖLCSÖNZÉS

	1963	1964	1963	1964
	száma		százalék	
Mese- és játékfilm	13 689	15 326	82,5	82,9
Ismeretterjesztő film	4 165	3 168	17,5	17,1
Összesen	23 854	18 494	100,0	100,0

A kölcsönzésben 22%-os csökkenés következett be.

Változatlanul – a kölcsönzött filmek összes számának csaknem 83%-ában – a mesefilmek iránt mutatkozott érdeklődés, holott ezek az összes állománynak csupán egy-harmadát tették ki. A pedagógiai szempontból értékesebb ismeretterjesztő filmek – amelyek a filmállomány kétharmadát képviselik – az összes forgalomnak alig több mint hatodrészt tették ki, s a filmek ezen csoportja iránti érdeklődés a folyó évben is tovább csökkent.

Mindez rámutat a diafilm-kölcsönzés nem csekély problémáira azon túlmenően is, hogy könyvtárosaink erre a kölcsönzési formára nem tudnak kellő időt szakítani.

Könyvpropaganda. Kiállítások és rendezvények

A központ propagandamunkájánál megállapítottuk, hogy kerületi könyvtárainkban könyvtárpropagandáról csak ott lehet beszélni, ahol az olvasókkal való telítettség még nem 100%-os, vagyis elsősorban az új, vagy ritkábban lakott külső területeken működő könyvtáraknál. A könyvtárak óriási többségénél elsősorban könyvpropagandáról, az olvasószolgálat könyvajánló tevékenységének könyvkiállítások és különböző könyvtári rendezvények révén való támogatásáról beszélhetünk.

A kerületi könyvtárak könyvpropagandája, kiállításainak és rendezvényeinek száma igen jelentékeny.

A KÖNYVKIÁLLÍTÁSOK SZÁMA

	1963	1964
Felnőttek számára	1034	1047
Gyermekek számára	603	652
Együtt	1637	1699

A beszámoló évének egy híján 1700 könyvkiállítása nagyjából – 61,5%-ban – a felnőttek számára készült. Ilyen kiállításokat a különböző nemzeti és munkásmozgalmi ünnepeken, nagy írók, művészek stb. nevezetes eseményeinek évfordulóin szerveznek az egyes könyvtárak, kisebb részben a központi bibliográfiai és propaganda osztály által biztosított anyag felhasználásával, nagyobb részben saját kezdeményezésből. Ez utóbbiban segítséget nyújt a nagyrészt a propaganda osztály dolgozóinak segítségével készülő és a KMK által kiadott ESEMÉNYNAPTÁR. Másrészt helyi adottságok, helyi igények döntik el, hogy a könyvtárak milyen témájú könyvkiállítást rendeznek. E téren elsősorban a kerületi tanács népművelési osztályainak, csoportjainak igénye esik latba, másrészt – ha ritkábban is – a kerületi pártbizottság, a Nőtanács, a KISZ, az Úttörőszövetség stb. javaslatai.

LÁTOGASSA KÖNYVTÁRUNKAT!

FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
22.sz. kerületi könyvtára

VII. KERTÉSZ U. 20.

kölcsönözhetők

*A magyar és világirodalom
klasszikus és modern művei (regények),
útleírások, életrajzok,
történelmi és művészettörténeti könyvek stb.*

*A legfrissebb napilapok és
folyóiratok helyben olvashatók.*

kölcsönzési idő :

hétfő

szerda

péntek

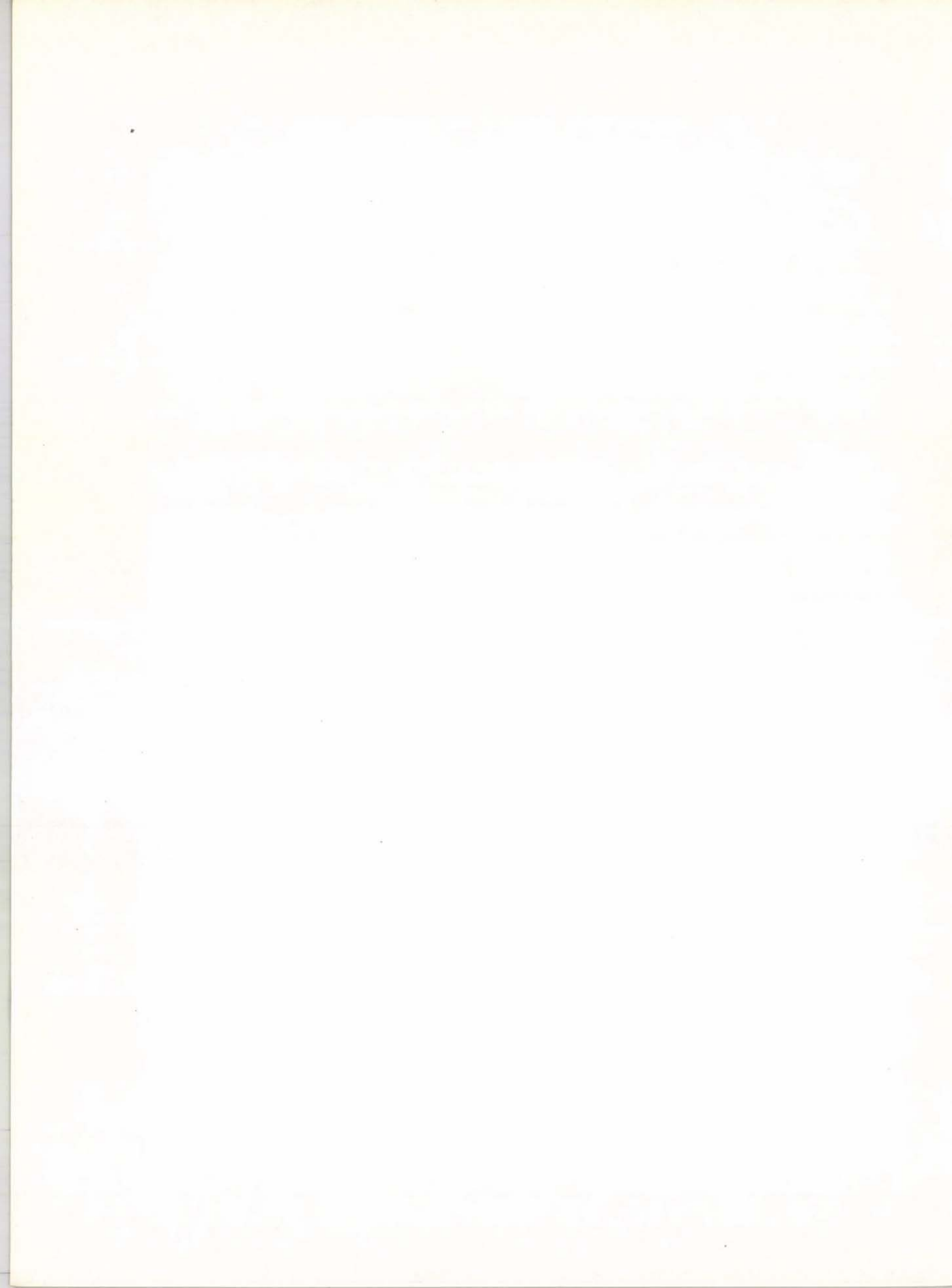
2-7

kedd

csütörtök

10-4

könyvtárhasználati díj 1 évre 3.-Ft
tanulóknak 1.-Ft

Mindezek következtében a kerületi könyvtárak könyvbemutató kiállításai igen változatosak, sokoldalúak. Ilyenek pl. Wagner emlékkiállítás, Április 4, Budapest fejlődése, Ünnepi Könyvhét, Új könyveink, 50 éves a kerületi könyvtárunk, Lenin halálának 40. évfordulójára, Móra Ferenc halálának 30. évfordulójára, Egészségügyi és orvostudományi anyagokból, A huszadik századi magyar képzőművészeti anyagunkból, A nemzetközi nőnap alkalmából, Március 15.-ére, Tanácsköztársaságunk 45. évfordulója alkalmával, A költészet napja, A 400 éves Shakespeare, Pedagógusnap, 150 éve született Kemény Zsigmond, „Szülőföldem szép határa...”: I. Budapest, II. Dunántúl, III. Tiszántúl, IV. Alföld, Alkotmányunk ünnepére, 15 éves a békemozgalom, Az első Internacionálé megalakulásának 100. évfordulójára, 100 éve halt meg Madách Imre, 60 éves a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, a Nagy Októberi Forradalom tiszteletére, 300 éve halt meg Zrínyi Miklós, Radnóti Miklós halálának 20. évfordulója, Herman Ottó emlékkiállítás, Gárdonyi Géza emlékére, Michelangelo, Krupszkaja, Szigligeti és a magyar színmű, A baráti országok irodalmából, Delta (a Televízió tudományos híradójához olvasandó könyvekről), Szabad hazánk, A költészet napja, A világnézet (vallásról), „En őt dícsérem” (Május 1.), Afrika, Zenei ABC, Solohov és Fagyejev, Útleveél nélküli utazás, Bibliográfiákról, Könyvtári segéd-eszközök, Milliók akarata a béke, Bemutatjuk Japánt, Olimpia.

A gyermekkönyvtárak könyvkiállításai: Híres emberek élete, Lenin, Ismerkedj művészeti könyveinkkel, Móra Ferenc, Olvasd kézikönyveinket, Új könyveink, Április 4, A költészet napja, Május 1., Barkácsmunkák, A végtelen csillagvilág, Ünnepi könyvhét, Gyermeknap, Pedagógusnap, Műemlékeink, Regélő városok, Augusztus 20., Itt az új tanév, Tokió 1964, Séta a budai várban, November 7, Óvd a könyveket, még sokan szeretnének olvasni, Radnóti Miklós, Március 15, Tanácsköztársaság, Jókai, Mór, Dózsa György, Utazás meseországban, Hurrá, itt a nyár, Munkácsy Mihály, Nagy zeneköltők, Az állatvilág lakói, Ezerszínű Magyarország, Tudósok, feltalálók, felfedezők, Gyermekország, Nagy francia festők, 175 éve született Cooper, A gyermekirodalom története, Könyvtárunk 1 éve, „A könyvtár és olvasói” c. irodalmi pályázat nyertesei, Új meséskönyveink, Búvárkönyvek.

RENDEZVÉNYEK A KERÜLETI KÖNYVTÁRAKBAN

	Felnőttek	Gyerekek	Együtt	
	számára (1964)		1964	1963
Könyvismertető előadások	508	412	920	733
Film- és diavetítés	36	106	142	172
Meseórák	—	210	210	227
Összesen	544	728	1 272	1 132
Látogatók száma	17 878	21 752	39 630	34 624

Igen jelentős számúak — s ugyancsak jelentős közönségsikert érnek el — a kerületi könyvtárak különböző rendezvényei is. A kevés híján 1300 kerületi könyvtári rendezvénynek nagyobb részét (a kiállításokkal ellentétben), a gyermekek számára szervezték. A beszámoló évében mind a rendezvények, mind látogatóik száma növekedett az előző évvel szemben.

A csaknem 40 ezer rendezvénylátogatóból egy-egy felnőttrendezvényre 33, egy-egy gyermekrendezvényre pedig 30 látogató jutott. A rendezvények legnagyobb csoportja könyvismertető előadás. Ide soroljuk a kerületi könyvtárakban működő ifjúsági klubok összejöveteleit is, amelyek jelentékenyen megemelik a felnőttek számára rendezett előadások számát és látogatottságát.

A rendezvények éppen olyan sokoldalúak, színesek és változatosak, mint a könyvkiállítások. Például: a fiatal olvasók klubja keretében a következő rendezvényeket tartották: Polgári kultúra — polgári életérzés, Szőnyi István művészete, „Nyáron egyszerű” filmankét, Párizsi útibeszámló, Franciaországi élmények, „Élők és holtak” filmankét, Hogyan készül az újság?, Tokiói olimpia; a műszaki klub keretében: A félvezetők, A kibernetikához, Új rádió és tv-készülékek, Műszaki filmvetítés, Pályázat-értékelés; egyéb felnőtt rendezvények: Mezőgazdasági könyvismertetés, A költészet napja, Magvető irodalmi est, Hajlam és képesség, Korszerűség irodalomban és művészetben, Író-olvasó találkozó Szabó Pállal.

A gyermekkönyvtári rendezvények, csoportos foglalkozások legnagyobb része (57%-a) előadás, kisebb része film- és diavetítés (14%), továbbá meseóra (29%). Ilyenek pl.: Író-olvasó találkozó Ács Katóval, Az erdő és állatai, Dramatizált mesedélután, Irodalmi szakkör, A lápvilág titkai (filmvetítéssel), Mesedélután, Szavalóverseny a költészet napjára, Az írás és a könyv története, Radnóti irodalmi délután, Csoportos látogatás a gyermekkönyvtárban, Író-olvasó találkozó Hunyadi Józseffel, Könyvbarátok összejövedele, Gyermeknap műsor (filmvetítéssel), Babelőadás, Séta a Margitszigeten, Dramatizált mesedélután a Margitszigeten, Irodalmi szakkör, Két óra találkozója és vetélkedője, „A könyvtár és barátai” pályázat értékelése, Földrajzi fejtörő, Karácsonyfa ünnepély stb.

III. A KÖNYVTÁR GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉGE

Pénzügyi feladatok

A legfőbb gazdasági feladatokat az alábbi számok ismertetik:

A KÖNYVTÁRI KÖLTSÉGVETÉS FŐBB TÉTELEI (Teljesítés)

Tételek	1963	1964	1963	1964
	összeg forintban*		százalékban	
Éves költségvetés összesen	20 153 472	22 930 024	100,0	100,0
Személyi kiadások	9 204 929	11 316 152	45,6	49,5
Dologi kiadások	10 948 543	11 613 872	54,4	50,5
Ebből:				
könyveszerzés	3 923 202	4 674 642	19,5	20,4
könyvkötés (külső)	641 722	967 041	3,2	4,2
saját kiadvány	561 978	503 781	2,8	2,2
szakmai nyomtatvány	77 598	102 773	0,4	0,5
beszerzés	562 813	636 379	2,8	2,8
felújítás	822 243	904 694	4,1	3,9
egyéb dologi kiadás	4 358 987	3 824 562	21,6	16,7
Index: Összes kiadás	100,0	113,9	—	—
Személyi kiadás	100,0	123,1	—	—
Könyveszerzés	100,0	119,1	—	—

* A Fővárosi Tanács népművelési osztálya által engedélyezett módosítással.

A költségvetés összege 14%-kal volt magasabb 1964-ben, mint az előző esztendőben. Mind a személyi kiadások, mind a könyveszerzésre fordított összeg ennél is magasabbra emelkedett.

BERUHÁZÁS ÉS KÖZSÉGFEJLESZTÉSI ALAP (teljesítés)

	1963	1964
	forintban	
Berendezési tárgyak	998 384	1 998 397
Építés	291 941	440 297
Együtt	1 290 325	2 438 694

A beruházás és a községfejlesztési alap együttesen csaknem 2,5 millió forintot tettek ki, melynek 82%-át berendezési tárgyak beszerzésére fordítottuk, 18%-át pedig építkezésre.

A KÖNYVTÁR BEVÉTELEI (Tényszámok)

	1963	1964
Könyvtárhasználati díj	305 459	349 211
Késedelmi díj	440 433	467 605
Együtt	745 892	816 816
MÉH-nek történő eladás	28 873	32 684
Fotóból	1 387	2 564
Dia-bevételek	32 084	24 933
Bibliográfiai bevételek	61 731	106 198
Olvasófüzetek eladásából	6 711	7 660
Egyéb bevételek	6 519	69 161
Együtt	137 305	243 200
Összesen	883 197	1 060 016

A könyvtár bevételei 4,6%-át teszik ki a költségvetésben meghatározott kiadási keretnek. A legnagyobb bevételi tételek közül a könyvtárhasználati díj 15%-kal, a késedelmi díj pedig 6%-kal emelkedett. Igen figyelemreméltóan növekedett a bibliográfiai vonatkozású bevétel, ahol az emelkedés 72%-os. Ebből 98 000 forint az ÁKV bizományi bevétele, 7700 forint „A mi könyveink” bevétele. Jelentősen, egynegyedével esett a dia-bevételek összege.

KÉSEDELMI DÍJ FIZETÉS (Ft)

	1963	1964
Központ	14 195	14 537
Hálózat	426 238	453 068
Együtt	440 433	467 605

PERLÉSEK

	1963	1964
Perlések száma	3 734	3 535
Ebből: végrehajtással	2 429	2 227
fizetésletiltással	1 294	1 308
Elintézett esetek száma	2 491	2 702
Visszahozott könyvek száma	1 841	1 893 ¹
Elvesztett könyvekért befizetett kártérítés (Ft)	296 736	245 671 ²

¹ 118 629,- Ft értékben.

² 4809 kötet értéke.

A beszámoló évében csaknem negyed millió — a korábbi évben elértnél 17%-kal kevesebb — az elveszett könyvekért befizetett kártérítés összege.

A perlési csoport 1964-ben felszámolta az 1958–1963. évek között kialakult összes hátralékokat. Az 54 kerületi könyvtárból a perlési csoport 36 könyvtár perlési ügyeit intézi.

A gazdasági osztály az állandóan növekvő kerületi hálózat mellett mind szélesebbkörű és sokoldalúbb gazdasági tevékenységet folytat. A kerületi könyvtárak ellenőrzésére vonatkozólag munkatervet készítettek; az ellenőrzéssel megbízott dolgozó elhalálózása következtében ezt a tervet csak részleteiben lehetett végrehajtani. Az év folyamán az osztály a központ olvasószolgálatát és 21 kerületi könyvtárat ellenőrzött pénzügyi-gazdasági szempontból. Két könyvtárban a kerületi könyvtárak osztálya dolgozóival együtt átfogó ellenőrzést végeztek. Öt kerületi könyvtárban vezetőváltás miatt az átadás-átvétel levezetésében vettek részt.

Két kerületi könyvtárban (19-es, 32-es) ismeretlen tettesek által elkövetett lopás pénzügyi vizsgálatot tett szükségessé.

A 21 könyvtár vizsgálatának általános tapasztalatai alapján megállapítható, hogy a gazdasági munka — kisebb hiányosságtól eltekintve — általában kielégítő volt. A revizor hirtelen halála miatti ellenőrzés-kiesés után kisebb visszaesés volt tapasztalható.

Könyvkötészeti munka

A HÁZI KÖNYVKÖTÉSZET FŐBB MUNKÁI (db)

	1963			1964		
	Közp.	Hálózat	Össz.	Közp.	Hálózat	Össz.
Új kötés	342	380	722	667	476	1 153
Karton kötés	8 670	3 094	11 764	14 297	961	15 258
Javítás	1 130	28 237	29 367	1 821	29 333	31 154
Aranyozás	47 094	—	47 094	40 005	95	40 100
Táskakész.	3 450	36 240	39 690	12 820	61 892	74 712
Táskázás	4 043	8 178	12 221	7 928	1 225	9 153
Kölcs. tasak	—	81 124	81 124	—	161 031	161 031

A könyvkötészet sokoldalú munkája közül természetesen a könyvkötés — mégpedig az új kötés és a javítás — a legfontosabb. A műhely mindkét területen növelte a termelést 1964-ben a korábbi időszakokkal szemben. A beszámoló évének kartonkötései között — amelyek a könyvtár kiadványaira vonatkoznak elsősorban — azonban olyan tételek is szerepelnek, melyeknek jelentősége azonos az előbbi két csoportéval. Az év folyamán ti. a megnyitott zenei könyvtár részére 4219 kotta bekötését végezték az e célra kialakított kartonkötéshez hasonló (de annál tartósabb) kötésben.

A kölcsönző tasak készítés kétszeresére való emelkedését az egyes könyvtárakban bevezetett és bevezetésre kerülő tikketes kölcsönzéshez szükséges újfajta kölcsönzőtasak legyártása tette szükségessé.

A fent kimutatott tételeken kívül jelentős feladatot hárított a kötészetre még a dobozkészítés (343 db), a téka- (713 db), a kusztosz-választólap (9379 db) és a feliratok készítése (1189 db).

Egyéb munkákra az év folyamán a könyvkötőműhely 2098 munkaórát fordított. Ennek nagyrészt a propaganda osztály számára készített kiállítási anyagok és egyéb munkák elvégzése töltötte be.

A beszámoló évében 38 618 könyvet láttak el védőfóliával. A 6-os sz. könyvtár részére ebből 22 600 kötetet polyetilén bevonattal, a 48-as sz. könyvtár részére 16 000 könyvet pedig PVC-bevonattal láttak el; a kétféle bevonat hasznosságát a gyakorlat mutatja meg és az eredménytől függően térünk a későbbiekben az egyik, vagy másik kizárólagos alkalmazására. A fóliabevonás munkáit részben a kötészeten kívülálló dolgozók végezték.

A könyvkötőműhely létszáma a beszámoló évében egy fővel gyarapodott. A kötésre a hálózathoz beszállított kötetek adminisztrációját leegyszerűsítették, ami idő- és végeredményben munkaerő megtakarításhoz vezetett.

A könyvkötőműhely termelékenységét növelték az új munkamódszerek bevezetésével. Az újrakötésre küldött könyvek 38%-át fűzésmentes eljárással kötötték be. Hasonlóképpen megkönnyítette az aranyozás munkáját a műhely vezetőjének gépi eljárással történő prés-aranyozási újítása.

KÜLSŐ KÖTÉSZETRE ADOTT MUNKÁK

	1963			1964		
	Közp.	Hálózat	Össz.	Közp.	Hálózat	Össz.
Új kötés	1 702	—	1 702	1 456	—	1 456
Javítás	—	14 341	14 341	800	20 796	21 596
Együtt	1 702	14 341	16 043	2 256	20 796	23 052

A beszámoló évében öröndetesen növekedett a külső kötészetre adott könyvek száma is, ami az erre a célra biztosított keretösszeg megemelésével függ össze.

A központi könyvtár és a hálózat részére kötött összes könyvek száma (új kötés, javítás és a zenei könyvtár számára készített kartonkötés) a következőképpen alakult:

	1963	1964
Házi-kötészet	30 089	36 526
Külső kötetek	16 043	23 052
Együtt	46 132	58 578

A beszámoló évében bekötött könyvek számának emelkedése — több mint 13 000 db — 32%-os, ami igen komoly fejlődés a könyvtár számára, amelynek könyvvállományát az egyre növekvő forgalom fokozott mértékben használja fel. A szükséges minimális kötésmennyiséget azonban még így sem érhettük el a beszámoló évében.

IV. A KÖNYVTÁR SZERVEZETI ÉS SZEMÉLYZETI ÜGYEI

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szervezetében a beszámoló évében nagyobb változás nem következett be. A zenei könyvtár szervezetileg a központi könyvtárhoz tartozik; ennek elvi okaival már foglalkoztunk. A könyvtár szervezésének időszakában — a jelentés évének végéig — a nyilvános szolgálathoz tartozott, ez időszak óta azonban közvetlenül az igazgatósággal áll kapcsolatban. A zenei könyvtár megnyitása óta tehát a központi könyvtár könyvtáregységeinek száma kettőre emelkedett. Megemlítendő még, hogy a gyermekkönyvtári hálózat növekedése következtében a gyermekkönyvtári csoport létszáma egy fővel bővült.

Az Igazgatósági Tanács a beszámoló évében 18 alkalommal tartott ülést, amelyeken a könyvtár munkáját érintő elvi- és gyakorlati jelentőségű kérdéseket tárgyaltak meg.

A KÖNYVTÁR KÖZPONTI OSZTÁLYAI ÉS VÉGLEGESÍTETT DOLGOZÓINAK SZÁMA

	1963	1964	Vezetője 1964. XII. 31-én
	létszám XII. 31-én		
Igazgatóság	10	10	Révész Ferenc igazgató Tyroler Gyula igazg. h. Szőke Tiborné igazg. h.
Feldolgozó osztály	19	17	dr. Szász Károly oszt. vez.
Nyilvános szolgálat	23	22	Marót Miklós oszt. vez.
Budapest-gyűjt. osztálya	11	11	Dr. Mentés Béláné oszt. vez.
Zenei könyvtár	—	4	Szalai Ágnes kvt. vezető
Bibliográfia és prop. oszt.	15	16	Pataki Ferenc oszt. vez.
Ker. könyvtárak osztálya	18	20	Dobos Piroska oszt. vez.
Gazdasági osztály	39	39	Egeresi Zoltán gazd. igazgató
Házi kötészet	20	21	Svientek Sándor műhelyvezető
Együtt	155	160	

A kinevezett dolgozók száma a beszámoló évében jelentősen, 10%-kal növekedett az év elején felsőbb hatóságainktól kapott új létszámkeret következtében. Hasonlóképpen nagyobb létszámemelés történt az állományonkívüli dolgozók tekintetében is. Ezek száma 29 fővel nőtt.

A FSZEK KINEVEZETT DOLGOZÓINAK MUNKAKÖRI BESOROLÁSA

(1964. december 31-én)

Munkakör	Kulcsszám	Központ	Hálózat	Együtt	
		1964		1964	1963
Igazgató	7001	1	—	1	1
Igazgató h.	7002	2	—	2	2
Gazdasági ig.	7402	1	—	1	1
Osztályvezető	7005	6	—	6	6
Osztályvezető h.	7006	5	—	5	5
Csoportvezető	7021	6	—	6	5
Ker. könyvtárvezető I.	7008	1	40	41	39
Ker. könyvtárvezető II.	7009	—	11	11	12
Tud. főmunkatárs	7022	3	—	3	3
Tud. munkatárs	7023	23	—	23	23
Főkönyvtáros	7024	5	2	7	6
Könyvtáros I.	7025	15	62	77	76
Könyvtáros II.	7026	11	83	94	84
Könyvtáros III.	7027	3	15	18	5
Gazd. csop. vez.	7421	3	—	3	3
Főelőadó I—II.	7423—7422	4	—	4	4
Előadó	7424	4	—	4	3
Műszaki ügyintéző I.	7425	1	—	1	—
Műszaki ügyintéző II.	7426	3	—	3	3
Műszaki ügyintéző III.	7427	2	—	2	—
Adm. dolg. I.	7441	6	—	6	6
Adm. dolg. II—III.	7442—7443	4	—	4	1
Kvt. raktárvez.	7461	1	—	1	1
Kvt. raktáros	7462	8	20	28	22
Kiemelt term. szakmunkás	7468	11	—	11	12
Szakmunkás	7469	10	—	10	9
Kisegítő I.	7471	1	—	1	1
Kisegítő II.	7472	6	—	6	7
Kisegítő III.	7473	11	12	23	27
Gépkocsivezető	722	2	—	2	1
Házfelügyelő	7475	1	—	1	1
Összesen		160	245	405	369

ÁLLOMÁNYON KÍVÜLI DOLGOZÓK

	Központ	Hálózat	Összesen
Könyvtárosi munkakörben	3	69	72
Egyéb munkakörben	20	64	84
Együtt	23	133	156

Az 1964-ben kitüntetett munkatársak

Könyvtárunk több dolgozója kapott kitüntetést a beszámoló időszakában:
 Dömötör Ferencné a „Munka érdemrend” ezüst fokozatát,
 Hont Péterné „Szocialista kultúráért” kitüntetést,
 Kepes Ágnes „Kiváló népművelő” kitüntetést,
 Fadgyas István „Kiváló dolgozó” jelvényt,
 Pótor Lajos és Zubonyai István (+) miniszteri dícsérő oklevelet kapott.

DOLGOZÓINK ISKOLAI VÉGZETTSÉGE ÉS KÖNYVTÁROSI SZAKKÉPZETTSÉGE

A könyvtárosi munkakörben dolgozók iskolai végzettsége

	Egy. v. főisk.	Középisk.	Ált. isk.	Össz.
Főfoglalkozásúak				
Központban	59	17	5	81
Hálózatban	95	107	11	213
Együtt	154	124	16	294
%-osan	52,4	42,2	5,4	100,0
Állományon kívüli dolg.	8	63	1	72
%-osan	11,1	87,5	1,4	100,0

KÖNYVTÁROSI SZAKKÉPZETTSÉG

	Egyetemi v. főisk.	Középisk.	Alapfokú	Szakképz. nélkül	Összesen
Központ	36	14	2	29	81
Hálózat	73	82	34	24	213
Együtt	109	96	36	53	294
Százalékban	37,0	32,6	12,3	18,1	100,0
Állományon kívüli dolgozók	3	5	42	22	72
Százalékban	4,2	7,0	58,3	30,5	100,0

A könyvtárosi beosztású kinevezett dolgozók iskolai végzettségben legnagyobb csoportját – több mint felét – az egyetemet, vagy főiskolát végzettek képviselik; egyetemi, vagy főiskolai könyvtárosi szakképzettséggel azonban a könyvtárosoknak csak valamivel több mint egyharmada rendelkezik. Hasonló az arány középfokon, ahol a középiskolai végzettséggel rendelkezők az összdolgozók 42%-át, a könyvtárosi szakképzettség szempontjából pedig ugyancsak egyharmadát képviselik.

Könyvtárosaink egyrészénél – ezek között is elsősorban a központi könyvtárban – a fenti statisztika számadatai megtévesztők, mert a „szakképzettség nélküliek” legnagyobb csoportját azok a már évtizedek óta a könyvtárnál dolgozó és idősebb korosztályba tartozó könyvtárosok alkotják, akikre a könyvtárosképzést szabályozó minisztériumi rendelet már nem vonatkozik.

Az állományon kívüli dolgozók legnagyobb csoportját középiskolát végzett és alapfokú szakképzettségű, vagy szakképzettséggel nem rendelkező dolgozók alkotják. A jelenleg folyó középfokú könyvtárosképző tanfolyam főleg az idetartozó hallgatókból áll, s a tanfolyam befejezése után előreláthatólag negyvennel csökken a minimális könyvtárosi végzettségű, vagy képzettség nélküli könyvtári dolgozók száma.

A gyermekkönyvtárakban dolgozó könyvtárosok – s ezek között is elsősorban a véglegesítettek – száma jelentékenyen nőtt a beszámoló évében:

A GYERMEKKÖNYVTÁRAKBAN ÉS -RÉSZLEGEKBEN DOLGOZÓK

	1963	1964
	évben	
Könyvtárosi munkakörben főfoglalkozásúak	42	55
Állományon kív.	16	18
Összesen	58	73

Oktatás, továbbképzés

A FSzEK által rendezett könyvtáros-továbbképző és egyéb tanfolyamok alakulása a következő volt a beszámoló évében:

A tanfolyamok, előadássorozatok megnevezése	Az év folyamán befejezett tanfolyamok, előadások		Az év utolsó napján folyamatban levő tanfolyamok, előadások	
	száma	hallgatók száma	száma	hallgatók száma
1. Politikai gazdaságtan	1	21	—	—
2. Marxista irodalom esztétika	1	74	—	—
3. Könyvismereti tanfolyam	1	80	1	82
4. Felnőttek pszichológiája és pedagógiája	—	—	1	85
5. Könyvtárirási tanfolyam	1	25	—	—
6. Központi és kerületi rakt. kez. és takarítók ideológiai-politikai tanfolyama	1	62	1	54
7. Középfokú könyvtárosképző szaktanfolyam FSZEK könyvtárosoknak	1	30	1	41
8. Középfokú könyvtárosképző szaktanfolyam szakszervezeti könyvtárosoknak	1	31	2	53
9. Közös művelődési és szakmai előadások ...	1	245	1	260
Összesen	8	568	7	575

A folyamatban levő tanfolyamok közül tehát kettőt a szakszervezeti könyvtárosok képzésére tartottunk fenn. Ezek hallgató-számának levonása után is 500 fölötti a többi tanfolyamok és előadás-sorozatok hallgatóinak létszáma.

Szakmai viták, tapasztalatcserék stb.

1964-ben a következő szakmai vitákat folytattuk le a kerületi könyvtárak osztálya keretében a kerületi könyvtárosok számára:

1. Az éves tervek, jelentések értékelése
2. A szabadpolcos kölcsönzés tapasztalatai
3. „A könyv” c. folyóirat vitája
4. Moldova György: „Sötét angyal” c. regényének vitája (üzemi könyvtárosokkal közösen, az író vezetésével)
5. A vezetés pszichológiája (a kerületi könyvtárvezetők és központi osztályvezetők részére külső előadóval)
6. Hatás-vizsgálat (2 alkalommal, külső előadóval)
7. A bibliográfiák felhasználása a kerületi könyvtárakban
8. Ifjúsági klubok vezetőinek szakmai vitája (2 alkalommal)

A gyermekkönyvtárosok továbbképzését, tapasztalatcseréket szolgáló előadások, viták:

1. A versek megszerettetése a gyermekkönyvtárakban (külső előadóval)
2. Az 1963. évi propagandamunka értékelése
3. A gyermekkönyvtárak évi tervének megvitatása
4. A gyermekrészlegek munkaszervezési tapasztalatai
5. Gyermek-lélektani előadás (külső előadóval)
6. Bécsi gyermekkönyvtári tapasztalatok
7. A FSzEK jubileumi évével kapcsolatos feladatok a gyermekkönyvtárakban
8. A csoportos leltárkönyv használatának tanulságai
9. Gyermekkönyvek szemléje (5-ös szak)
10. Pedagógiai könyvek szemléje (külső előadóval)
11. Az olvasóterem és a kézikönyvtár használatának problémái (az Országos Gyermekkönyvtárosi Konferencia keretében.)
12. A Móra Könyvkiadó kiadványai és az ifjúsági könyvkiadás problémái (az Országos Gyermekkönyvtárosi Konferencia keretében)

A fentieken kívül 4 vidéki városba és két fővárosi nagykönyvtárba látogattak el könyvtárosaink, továbbá több múzeumot és egyéb kulturális intézményt kerestek fel.

Oktatásunk hatékonyságát a jövőben is fokozni kívánjuk. Dolgozónk túlterhelését csökkenti kívánva azonban, arra törekszünk, hogy a könyvtárosok oktatásban, vitákban, tapasztalatcserékben való elfoglaltsága a legszükségesebbre korlátozódjék.

*

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1964. évi munkájából kiindulva arra törekszünk, hogy a következő időszakban eredményeinket növeljük, s a főváros lakosságának könyvtári ellátását tovább javítsuk.

RÉVÉSZ FERENC
igazgató

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR JELENTÉSE

1965

A könyvtár jelentés évében elért eredményeit a fejlődés alábbi számadatai jelzik:

Év	Központ és ker. kvta ¹	Fiókok	Összes kvta ²	Könyvtári állomány (db) ²	Beiratk. olv. sz. ³	Köcs. és hely- ben olv. kötet ⁴
	száma					
1963	53	56	109	2 002 046	165 132	6 025 858
1964	56	54	110	2 114 592	171 215	6 420 804
1965	62	54	116	2 197 128	179 388	6 507 697

¹ A központi könyvtár 1964-ben 2 egységgel szerepel (zenei könyvtár); 1965-ben 3 egységgel (Libresszó is). A különálló gyermekrészlegeket a fiókkönyvtárak közé soroltuk.

² Könyvek, egyéb könyvtári egységek és diafilmek együttes száma.

³ Olvasótermi és diakölcsönzésre beiratkozottakkal együtt.

⁴ A diakölcsönzésekkel együtt.

A könyvtáregységek száma tehát hattal gyarapodott. E szám mögött azonban a hálózatfejlesztés többoldalú változásai húzódnak meg. Létesült két új kerületi könyvtár (48-as sz. IX., Börzsöny u. 9/11., és a 47-es sz. XIV., Erzsébet királyné út 117/b.), 4 új gyermekkönyvtár (20-as sz. I., Szilágyi Dezső tér 5.; 9-es sz. VIII., Somogyi Béla út 23/a.; 15-ös sz. IX., Börzsöny- u. 9/11. és a 6-os sz., XI. Karinthy Frigyes-út 11.), a Libresszó (V., Szabadsajtó út).

Ezenkívül új helyiséget kapott a 23-as sz. kerületi könyvtár (IX., Aszódi út), mellette különálló gyermekrészleggel, s a 23-as sz. könyvtár régi helyisége (IX., Illatos út 2/4) fiókkönyvtárrá alakult. Ugyancsak a jelentés évében megszűnt a már műszakilag elavult villamos-mozgókönyvtárak egyike (17. sz.), amelynek több állomása közelében az utóbbi időben könyvtárak, illetve fiókkönyvtárak létesültek. Egyidejűen megszűnt két, már alkalmatlanná vált fiókkönyvtár (IV., Fóti út 66. és IX., Gubacsi út 73.) is. Ily módon a 9 új könyvtár, fiók- és gyermekrészleggel szemben 3 könyvtár, illetve fiók szűnt meg a beszámoló időszakában.

Az újonnan létesült könyvtárak nagyobb része nem a jelentés évében létesült, hanem — mint a 20-as, 9-es és 15-ös gyermekkönyvtárak, továbbá a 48-as kerületi könyvtár és a Libresszó — már nagyrészt 1964-ben elkészült, de csak 1965-ben nyithattuk meg.

A beszámoló évében jelentékeny felújítási építkezés folyt a központ kölcsönző- és olvasótermében, amelyek műemlék jellegének megfelelő aranyozó és festési munkái készültek el, továbbá a helyiségek újra parkettázása, csillárjainak felújítása és korszerű fénycsővilágítással való kiegészítése. Az év végén az épület tetőzetét is felújították. A könyvtár felújítási keretéből 6 kerületi könyvtárat (1., 2., 9., 34., 36., ker. könyvtár,

továbbá a 20-as sz. gyermekkönyvtár), az egyes kerületek községfejlesztési alapjából pedig 3 kerületi könyvtárat (20., 21., 35. sz.) korszerűsítettünk.

A könyvtárfejlesztés keretébe tartozik, hogy a jelentés esztendejében került napirendre az egyes nagyobb kerületi könyvtárakban kialakítandó prézens gyűjtemény kérdése. Az első ilyen gyűjtemény létrehozására a modernizált és kibővített 6-os sz. könyvtárban kerül sor.

A fenti szám adatok szerint könyvtári állományunk megközelíti a 2,2 millió kötetet, illetve darabot, ami a korábbi év állományával szemben 3,8%-os növekedést jelent.

A közölt táblázat adatai szerint a könyvtár beiratkozott olvasóinak száma több mint 8000-rel, 4,8%-kal emelkedett. Ugyanakkor a használt könyvek és egyéb könyvtári egységek számában nem egészen 100 000 darab az emelkedés, vagyis 1,5%. A könyvforgalom viszonylag kismértékű növekedése abból adódik, hogy részben a könyvtár központi épületének olvasószolgálati helyiségeit (kölsönző és olvasótermek), részben pedig 8 jelentős kerületi könyvtárunkat felújítás miatt hosszabb ideig zárva tartottuk, ami a kölcsönzésben jelentős kieséssel járt.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közművelődési hálózatának a budapesti lakosság könyvellátásában betöltött jelentőségét a következő arányok mutatják:

Év	Könyvtárak száma	Egy könyvtárra jut		Ezer lakosra jut			Ezer 6–14 éves lakosra jut		
		km ² terület	1000 lakos	kötet	beir. olv.	kölcs. köt.	kötet	beir. olv.	kölcs. köt.
1963	109 ¹	4,82	17,3	680 ²	88	3210	1175	221	6890
1964	110 ¹	4,78	17,0	705 ²	91,0	3340	1325	236	7500
1965	116 ¹	4,53	16,7	758 ²	92,5	3360	1611	281	8640

¹ A központtal és a zenei könyvtárral (1964) illetve a zenei könyvtárral és a Libresszóval együtt (1965).

² A központ, ill. a zenei könyvtár 100 000 (1963, 1964) és kb. 120 000 kötet (1965) közművelődési könyvtári anyagával együtt, de a duplumraktár és a létesítendő könyvtárak raktárának könyvei nélkül.

Mint látható, az 1000 fővárosi lakosra jutó könyvek száma 1965-ben nem érte el a 800 kötetet, s a beiratkozott olvasók száma is elmarad a lakosság 10%-ától. Sokkal jobb a FSZEK gyermekkönyvtári ellátása, ahol a könyvek aránya kétszeres, a beiratkozott olvasók aránya pedig háromszoros. Ez utóbbi azt jelenti, hogy tízből csaknem három, 6–14 éves gyermek olvasója könyvtárunknak.

Ha a jelentés évének adatait egybevetjük akár az 1–2 évvel korábbi megfelelő adatokkal, megmutatkozik a fejlődés. De e számok még mindig jelentékeny elmaradást mutatnak nemcsak egyes külföldi, hanem akár a hazai, vidéki adatokkal szemben is. Csak összehasonlításképpen közöljük itt, hogy 1964-ben a vidéki városokban a tanácsi könyvtárak állománya 1000 lakosra 1222, a községekben pedig 1102 kötet volt, a FSZEK-hálózat 705 kötetével szemben.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kölcsönzési politikája változatlanul az MSZMP művelődéspolitikai irányelvein alapul; a szépirodalmi művek közül elsősorban a szocialista eszmeiségű magyar, szovjet és népi demokratikus műveket, az ismeretterjesztő irodalomból pedig a dialektikus materializmust tükröző könyveket propagálja. E területen a beszámoló évében is jelentős eredményeket értünk el: a felnőtt könyveknél a szépirodalom fenti csoportjaiban a forgalom 30%-ról 31,6%-ra, az ismeretterjesztő irodalom megadott területén pedig 15,1%-ról 15,8%-ra emelkedett. Ugyanakkor a felnőtt kölcsönzésben az ismeretterjesztő könyvek aránya 30,9%-ról 31,8%-ra, a gyermek-kölcsönzésben pedig 30,4%-ról 33,8%-ra emelkedett. E számok azt a jelentős ered-

ményt jelzik, hogy az ismeretterjesztő irodalom forgalma a felnőtt olvasóknál megközelelti, a gyermekolvasóknál pedig már el is hagyja az egész könyvforgalom egyharmadát. Ez az eredmény könyvtárosaink lelkiismeretes propagandamunkáját dicséri. A központi könyvtár magasabb közművelődési és tudományos színvonalának megfelelően az ismeretterjesztő könyvek forgalmának aránya természetesen sokkal magasabb, 72,8% volt.

A beszámoló időszakában könyvtárpolitikánk központi kérdése a hazánk felszabadulásának 20. évfordulójáról való megemlékezés volt.

Ez állott propagandamunkánk előterében, ez volt a tárgya sok kiadványunknak, könyvkiállításunknak, és rendezvényünknek. A felszabadulás 20. évfordulójának a kerületi könyvtárakban történő megemlékezéseit központilag szerveztük meg. Kiadtuk „A felszabadulás útján. 1944–1945” című eseménynaptárt, a „Felszabadulásunk irodalma” tárgyú katalógust, „Versek a felszabadulás ünnepére” című összeállítást, továbbá a KMK eseménynaptárához mellékelteként munkatársaink készítették el a „Felszabadulásunk dokumentumai”-t. Ugyancsak a felszabadulás jelentőségét húzták alá a „Budapest szocialista fejlődése” és „A mi hazánk” című kiállítások a könyvtár központjában. A kerületi könyvtárak ugyanakkor – nagyrészt a központ által biztosított dokumentumanyag felhasználásával – a hasonló témájú kiállítások egész sorát rendezték.

Ugyancsak könyvtárpolitikánk céljait szolgálják az ideológiai-politikai, természet-tudományos és szocialista irodalomra vonatkozó ajánló bibliográfiáink is. Ilyenek: „Ifjúságunk példaképei”, válogatott bibliográfia a magyar munkásmozgalom nagy harcosairól; „Vietnam”, nemzetközi szolidaritás a vietnami nép támogatására; „Így végződött...”, képösszeállítás a második világháborúról; „A tudomány és a természet meghódítása”; „Bertolt Brecht” és „Kortársak Illés Béláról” bibliográfiák stb.

Könyvajánlásunk megjavítását szolgálja „A mi könyveink” c. címjegyzék hálózatunk könyvtárainak könyvállományából, amely a korábban hasonló címen kiadott füzetek és pótjegyzékek összegyűjtött és válogatott anyagát tartalmazza. Érdekes kezdeményezés az olvasószolgálat terén a „könyvkapcsolás”, egyes ajánlott témák könyvei belső fedőlapjára ragasztott könyvajánlás, amely „Ha érdeklis a téma, olvassa el” cím alatt további műveket sorol fel. Ilyen nyomtatott könyvajánlás a jelentés évében 88 témából készült.

A könyvtár Igazgatósági Tanácsa rendszeresen foglalkozott könyvtárpolitikai kérdésekkel, megtárgyalta a felszabadulásunk 20. évfordulójának megünneplésére készített tervet, továbbá annak végrehajtását; megvitatta a kiadványtervet; meghallgatta az 1964-ben végzett olvasásshociológiai vizsgálat eredményeit a könyvtári munkát érintő következtetések levonása céljából. Ugyancsak a jelentés évében megvitatta többek között a könyvtár éves tervét és a korábbi év munkájáról készített jelentést, a szakoktatás munkáját, a zenei könyvtár első évi működéséről tartott tájékoztatót, továbbá a könyvtárnak a takarékos gazdálkodásról, a munkafegyelem megjavításáról, az adminisztrációs munka egyszerűsítéséről stb. szóló intézkedési terveit.

A központi könyvtár munkájával kapcsolatos, hogy a feldolgozó osztály vezetője, dr. Szász Károly a beszámoló időszakának végén nyugdíjba ment és utódja Gordon Erzsébet lett.

Az igazgatóság a jelentés évében változatlanul felettes hatóságunk, a Fővárosi Tanács Népművelési Osztálya irányításával végezte munkáját; ez különösen nagyjelentőségű volt az intézkedési terv elkészítésének vonatkozásában. A kerületi könyvtárak évelejei tervmegbeszéléseire – amelyeket a kerületi könyvtárak osztálya szervezett – a kerületi tanácsok népművelési csoportjainak vezetőit is meghívtuk, sajnálatosan nem minden kerületi tanács képviseltette magát. Ifjúsági klubmozgalmunk a KISZ-szel, gyermekkönyvtáraink az iskolákkal és az úttörő-mozgalommal tartják a kapcsolatot. A szakszervezeti könyvtárak tevékenységével az eddigi keretek között foglalkozunk.

I. A KÖZPONTI KÖNYVTÁR TEVÉKENYSÉGE

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR FŐBB ADATAI

Központ	1964	1965
Könyvtári állomány	665 506	661 527
Ebből könyv	457 450	442 576
Beiratkozott olvasók száma	9 497	9 069
Kölcsönzők és helyben olvasók	93 623	76 439
Kölcsönzött és helyben olvasott könyvtári egységek száma ..	207 958	203 960

A központi könyvtárban a jelentős időszakában építkezés és tatarozás folyt, ennek következtében az olvasóterem végig zárva volt és a folyóiratteremre hárult a periodikákat olvasók mellett a helyben-könyvolvasók ellátása is. Ezen kívül a „B”-olvasótermet is hosszabb időn át zárva tartottuk. Az építkezés miatt a szokásosnál hosszabb volt a nyári szünet, július 6-tól augusztus 30-ig tartott.

Az állandó költözködés zavarólag hatott az olvasók ellátására. E nehézségek ellenére is biztosítottuk azonban a könyvtár nyitvatartását.

Mindezek a nehézségek tükröződnek az olvasó- és könyvforgalom alakulásában, a korábbi évvel szembeni nem is nagyon jelentős csökkenésében.

Az állományban mutatkozó visszaesés fő oka — mint a későbbiekben látni fogjuk — a központi duplumraktárban lefolyt jelentékeny selejtezés.

Szervezetileg a központi könyvtárhoz kapcsolódik az egyébként területileg attól különálló zenei könyvtárunk és a beszámoló évében megnyílt libresszó is. Olvasóik és használt könyvtári egységeik száma a fenti adatok között szerepel.

Feldolgozó munka

A központi könyvtár szerzeményezése a származás eredetére nézve — a zenei könyvtár és a libresszó adatai nélkül — a következőképpen oszlott meg:

	1964	1965	1964	1965
	darab		százalék	
Vásárlás	14 200	9 568	89,5	72,5
Ajándék, csere	846	647	5,3	4,9
Kötelezpéldány	529	715	3,3	5,4
Újságszelvény (vásárlás)	—	2 108	—	15,9
Nemzetközi könyvalap	299	173	1,9	1,3
Együtt	15 874	13 211	100,0	100,0

A vásárolt könyvtári egységek számánál mutatkozó csökkenés oka részben a pénzügyi keret csökkenése és az átlagár emelkedése, részben az, hogy 1964-ben sokkal magasabb volt a kisnyomtatvány vásárlás, mint a jelentés évében. Az újságszervény vásárlás számának egyenetlenségét az okozta, hogy 1964-ben a Budapest-gyűjtemény feldolgozásukkal foglalkozni nem tudott, így az egész mennyiség a jelentés évében mutatkozik.

KÖZPONTI KÖNYVTÁRI VÁSÁRLÁS*

Összeg (Ft)	1964			1965		
	Belföldi	Külföldi	Együtt	Belföldi	Külföldi	Együtt
Könyv	197 278	375 241	572 519	170 761	330 867	501 628
Folyóirat	41 283	76 043	117 326	41 002	79 415	120 417
Diafilm	1 686	—	1 686	—	—	—
Összesen	240 246	451 284	691 530	211 763	410 282	622 045
Darab, ill. évfolyam						
Könyv	9 472	3 522	12 994	6 277	2 520	8 797
Folyóirat	367	337	704	378	332	710
Diafilm	113	—	113	—	—	—

* A zenei könyvtári vásárlások nélkül. A hálózat részére vásárolt könyvek adatait lásd a kerületi könyvtáraknál.

A vásárlás összegének tehát 1/3-át fordítottuk a belföldi és 2/3-át a külföldi könyvek vásárlására; mivel azonban a belföldön vett anyag átlagára 27,20 Ft, a külföldié pedig 131,10 Ft volt, a vásárolt könyvek darabszámának csaknem 72%-a a belföldi anyagra esett. A beszámoló évében a bel- és külföldi könyvek átlagosan 57,10 Ft-ba kerültek, az egy évvel azelőtti 47,50 Ft-os átlaggal szemben. A folyóirat-áraknál és darabszámnál jelentékeny változás nincs.

A KÜLFÖLDI VÁSÁRLÁSOK MEGOSZLÁSA

	1964		Együtt	1965		Együtt
	Szocialista	Kapitalista		Szocialista	Kapitalista	
	országokból			országokból		
Könyv	92 561	282 680	375 241	57 204	273 663	330 867
Folyóirat	13 818	62 225	76 043	12 821	66 594	79 415
Összesen	106 379	344 905	451 284	70 025	340 257	410 282
Darab, ill. évfolyam						
Könyv	1 289	2 233	3 522	924	1 596	2 520
Folyóirat	196	141	237	134	198	332

A szocialista országokból vásárolt könyvek átlagára 61,90 Ft volt, míg a nyugati relációjú anyagé csaknem háromszor akkora, 171,30 Ft. A külföldről vásárolt könyvek nem egészen harmadát a szocialista országokból vásároltak képviselik.

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR KÖRÉBE TARTOZÓ EGYÉB KÖNYVTÁRI VÁSÁRLÁSOK

Forrás	Zenei könyvtár		Libresszó		Biológiai, Műv. kv.	
	db	Ft	db	Ft	db	Ft
Központi keretből könyv	854	48 847	—	—	365	18 144
Ebből külföldről	133	22 574	—	—	122	11 574
Saját keretből könyv	950	47 000	—	—	—	—
Együtt könyv	1 804	95 847	—	—	365	18 144
Központi keretből folyóirat	36	4 481	103	14 119	—	—
Ebből külföldről	13	2 382	36	7 713	—	—

A KÖZPONTI ÁLLOMÁNY GYÜJTEMÉNYENKÉNT*

Gyűjtemény	1964. XII. 31-i állomány	1965		
		gyarapodás	csökkenés	állomány XII. 31.
Monografikus raktár	241 513	4 566	2 391	243 688
Periodika	72 618	1 002	2 121	71 499
Kézikönyvtár	487	—	16	471
Budapest-gyűjtemény	43 475	780	645	43 610
Keleti-gyűjtemény	157	—	1	156
Röpirat-gyűjtemény	5 680	45	31	5 694
Szüry-gyűjtemény	5 981	—	8	5 973
Könyvészeti-gyűjtemény	8 707	155	33	8 829
Könyvtártani-gyűjt.	5 326	16	105	5 237
Könyvritkaságok-gyűjt.	10 624	59	34	10 649
Ballagi-gyűjtemény	4 839	—	—	4 839
Zárt-gyűjtemény	750	19	—	731
Közp. duplum raktár	57 293	3 898	19 991	41 200
Összesen	457 450	10 521	25 395	442 576
Mikro- és diafilm	783	86	—	869
Térképgyűjtemény	1 070	16	1	1 085
Bp. kisnyomtatvány	139 833	5 598	—	145 431
Bp. újságszelvény	52 486	2 531	—	55 017
Összesen (kv. egys.)	194 172	8 231	1	202 402
Zenei könyvtár	13 884	2 665	—	16 549
Mindössze (kv. egys.)	665 506	21 417	25 396	661 527

* A hálózati raktárak adatai nélkül (ezeket lásd a kerületi könyvtáraknál).

A beszámoló évében a központi könyvtárban jelentős duplumosítás történt. A monografikus raktárból részben a profilidegen anyag került kivonásra, illetve áthelyezésre a duplumraktárba. Ugyanakkor a duplum-raktárban történt selejtezés következtében részben a megfelelő profilú idegen könyvtárakba, legnagyobbbrészt pedig — ipari felhasználásra kerültek az állományból kivont könyvek.

A gyarapodás 92,1%-a tudományos és ismeretterjesztő anyag; a beszerzett szépirodalmi művek az összes szerzeményezés 7,9%-át képviselik. Ez megfelel központi szerzeményezési politikánkknak, amelyben a szépirodalmi munkák elsősorban prézens anyagként, kis példányszámban szerepelnek, s ezért az 1962-ben például még 12,2%-os szerze-

A LELTÁRI GYARAPODÁS MEGOSZLÁSA SZAK SZERINT (központ)

Szak	1964 ¹	1965 ¹	1964	1965
	darab		százalék	
0 Általános művek	1153	1317	16,7	22,2
1 Bölcelet	292	145	4,3	2,4
2 Vallási irodalom	44	41	0,6	0,7
3 Társadalomtud.	(1475)	1167	(21,4)	(19,7)
Ebből:				
3K Marxizmus-leninizmus	90	53	1,3	0,9
30 Szociológia	443	393	6,4	6,6
31 Statisztika	59	105	0,9	1,8
32 Politika	387	211	5,6	3,6
33 Szociálpolitika	75	44	1,1	0,7
34 Jog	61	32	0,9	0,5
35 Közigazgatás	69	104	1,0	1,8
36 Társadalmi tevékenység	16	45	0,2	0,8
37 Nevelés	96	78	1,4	1,3
38 Közgazdaság	150	89	2,2	1,5
39 Néprajz	29	13	0,4	0,2
4 Nyelvtudomány	112	54	1,6	0,9
5 Természettudomány	203	183	2,9	3,5
6 Alkalmazott tudomány	348	263	5,0	4,4
7 Művészet	852	571	12,4	9,7
8 Irodalom	1115	893	16,2	15,0
Ebből:				
Szépirodalom	(623)	(469)	(9,0)	(7,9)
9 Történelem	528	410	7,6	6,9
91 Földrajz	397	482	5,8	8,2
92 Életrajz	377	379	5,5	6,4
Összesen	6897	5905	100,0	100,0

¹ Áthelyezés, újságszelvény, duplum, kisnyomtatvány, zenei könyvtári anyag nélkül.

ÁLLOMÁNYGYARAPODÁS MEGOSZLÁSA NYELVEK SZERINT

	1964	1965	1964	1965
	darab		százalék	
Magyar	2 671	2 422	38,8	41,1
Orosz	644	621	9,3	10,5
Német	1 605	1 242	23,2	21,0
Angol	959	978	13,8	16,6
Francia	687	495	10,0	8,4
Olasz	183	83	2,7	1,4
Lengyel	11	11	0,2	0,2
Csehszlovák	20	19	0,3	0,3
Román	16	4	0,2	—
Bolgár	8	—	0,1	—
Egyéb	93	30	1,4	0,5
Összesen	6 897	5 905	100,0	100,0

ményezési arány évről-évre, s a jelentés évében ennek csaknem felére csökkent. Az általános művek aránya nőtt, főleg a bekötésre kerülő periodikák emelkedő darabszáma miatt. Viszont csökkent — főleg a külföldi beszerzések már ismerttetett magasabb ára követke-

tében — a bölcséleti, a társadalomtudományi, az alkalmazott tudományi, a művészeti és a történeti anyag, vásárolt darabszáma. Ez az egy év előttivel való összehasonlítás azonban nem állandó folyamatot tükröz, hanem elsősorban a könyvpiac pillanatnyi helyzetére mutat.

Növekedett a magyar nyelvű anyag arányszáma, ez 1962–63 óta állandó folyamat. Az idegen nyelvek arányának csökkenése nem egyenletes; növekedett az orosz és francia nyelvű anyag, csökkent a német, angol és olasz nyelvű.

A központi könyvtár által megrendelt folyóiratok száma 642 volt. Ezek megoszlása megjelenési országok szerint a következő:

Ország	szám		Ebből hírlap	
	1964	1965	1964	1965
Magyarország	273	281	13	13
Szovjetunió	75	61	3	5
Német Dem. Köztársaság	47	51	1	1
Románia	20	12	3	3
Csehszlovákia	14	12	2	2
Lengyelország	10	9	1	1
Bulgária	8	3	1	1
Jugoszlávia	5	6	2	2
Kína	4	4	—	—
Kuba	1	1	—	—
Koreai Dem. Köztársaság	1	1	—	—
Vietnam	1	1	—	—
Albánia	1	1	—	—
Együtt	460	443	26	28
Franciaország	40	49	2	2
Anglia	37	41	3	4
U.S.A.	33	32	2	2
Olaszország	23	16	3	3
Német Szöv. Köztársaság	22	23	2	2
Ausztria	8	7	2	2
Svájc	8	9	1	1
India	5	4	1	1
Hollandia	5	4	—	—
Belgium	4	2	1	1
Ausztrália	4	4	—	—
Dánia	3	4	—	1
Kanada	1	1	—	—
Izrael	1	2	—	—
Egyéb (Argentína, Nigéria, Uganda)	1	3	—	—
Együtt	195	201	17	19
Összesen	655	644	43	47

A megrendelt folyóiratok 44%-a magyarországi, 23%-a szocialista, 31%-a pedig nyugati országokból való: az első csoport a korábbi évvel szemben valamit növekedett, hasonlóképpen a nyugati országokból származó anyag is. A nyelvi nehézségek miatt kevésbé használt néhány népi demokratikus folyóirat előfizetését 1965-ben beszüntettük.

Tájékoztatásul közöljük a folyóiratok nyelv- és szak szerinti megoszlását is:

A kurrens folyóiratok és napilapok megoszlása nyelv szerint

	Összesen	Ebből hírlap
Magyar	264	17
Orosz	67	5
Angol	104	4
Francia	58	3
Német	90	6
Olasz	19	3
Egyéb	42	9
	644	47

A kurrens folyóiratok és hírlapok megoszlása szak szerint

Szak	Szám
0	182
1	12
2	12
3	226
4	15
5	34
6	35
7	72
8	35
9	21
Együtt 644	

KÜLFÖLDI CSEREKAPCSOLATAINK A KÖVETKEZŐKÉPPEN FEJLŐDTEK:

Év	Beérkezett művek			Küldött művek		
	Szocialista	Kapitalista	Együtt	Szocialista	Kapitalista	Együtt
	országokból			országokba		
1963	146	110	256	153	113	266
1964	274	108	382	108	58	166
1965	323	207	530	64	17	81

A feldolgozó osztály 1965-ben elvégzett legjelentősebb munkája, folyamatos tevékenysége mellett, a Budapest-gyűjtemény újrafeldolgozásának folytatása és befejezése volt. E munka – a leltár revidálása, pontos helyszámmutató, szigorú raktári polerend, a korszerű szerkesztési elvekre épült, szabványos és különleges igényeket (kutatót és egyszerű olvasót is) kielégítő alfabétikus-, szak és földrajzi katalógus – biztos eligazodást és jó munkalehetőséget nyújt mind az olvasók, mind a könyvtár dolgozói számára.

A Budapest-gyűjtemény dolgozói folytatták az újságszelvény- és az aprónyomtatvány-gyűjtemény újjárendezését. Folyamatosan kiegészítik a foto-gyűjteményt, a Magyar Fotónál való rendszeres válogatás, továbbá a Történeti Múzeumtól Klösz György, a híres régi pesti fotós szép képeinek vásárlása révén.

	1964	1965
Címfelvétel	11 789	9 954
Ebből új címfelvétel	6 802	5 574
Osztályozás	11 758	10 479
Ebből új osztályozás	6 771	6099
Katalóguscédula sokszorosítás	160 311	106 145
Katalóguscédula besorolás	100 245	95 830

A számok csökkenését részben a kisebb volumenű szerzeményezés, részben a Budapest-gyűjtemény újrafeldolgozásának évközben történt befejezése indokolja.

A feldolgozó osztály dolgozói ugyanakkor a szakkatalógus egy részét megtisztították a feleslegessé vált régi céduláktól; folytatták a nyilvános szolgálat dolgozóival karöltve a formai revíziós tevékenységet.

A bibliográfia és propaganda osztály a beszámoló évében is folytatta az irodalomtörténeti *archivum* és *-katalógus* szerkesztését, az előbbi a könyvtárba járó magyar és idegennyelvű folyóiratok és napilapok feldolgozásával, az utóbbit pedig a legfontosabb magyarnyelvű irodalmi lapok anyagának felhasználásával és a kerületi könyvtárak számára való sokszorosításával. 1965-ben elkészült 4 463 lapkivágás és feldolgozás, továbbá 11 920 utalókarton. A „8-as szak” analitikus feldolgozása ugyanez évben 3100 utalókartonnal gyarapította az archivumot. Így az évi gyarapodás 15 020 darab volt.

A zenei könyvtár dolgozói maguk végzik könyvtári anyaguk feldolgozását és szerkesztik katalógusaikat. A beszámoló évében 2665 könyvtári egységet vettek állományba, 2736 művet katalogizáltak és 14 530 katalóguscédulát soroltak be.

Olvasószolgálat

A központi könyvtár olvasószolgálati tevékenységét — mint az előbbieken már jeleztük — nagymértékben akadályozták a nyilvános szolgálat és a Budapest-gyűjtemény helyiségeinek felújítási és korszerűsítési munkálatai. Az ebből eredő olvasó- és könyvforgalmi kiesést természetesen nem pótolhatta a zenei könyvtárban mutatkozó növekedés és a jelentős évében belépő libresszó forgalma. Ez utóbbinál különben beíratkozási kötelezettség nincs, ezért nem számolhatjuk olvasóforgalmát, csupán folyóirat-kölcsönzését.

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK SZÁMA

Időszak	Kölcsönzésre	Helyben olv.	Zenei kv.-ba	Összesen
	beiratkozott olvasók száma			
1964 év	6 337	2 248	912	9 497
1965 év	6 243	1 486	1 340	9 069

Mint látható, a zenei könyvtárban — amelynek 1965 volt az első teljes kölcsönzési éve — a beíratkozott olvasók száma 47%-kal növekedett. Az összes központi könyvtár-egységekbe beíratkozottak száma azonban együttesen 4,5%-kal esett.

Az évek során kialakult arányokban csak kisebb változás történt; valamit nőtt a kölcsönzők között a munkás-olvasók és a főiskolai és középfokú iskolai tanulók aránya. Ezek között is előnyösnek tartjuk a bölcsészhallgatók részarányának évek óta tartó rend-

A KÖLCSÖNZÉSRE ÉS HELYBENOLVASÁSRA BEIRATKOZOTT OLVASÓK FOGLALKOZÁSA

Foglalkozás	Kölcsönzők		Helybenolvasók	
	szám	%	szám	%
Munkás	389	6,2	65	4,3
Paraszt	—	—	—	—
Pedagógus	538	8,5	—	—
Egyéb értelmiségi	1561	25,0	190	12,8
Alkalm. és tisztv.	1498	24,1	197	13,4
Egyet. és főisk. h.	881	14,1	641	43,0
Ebből:				
orvostanhallg.	90	1,4	—	—
bölcész	466	7,5	—	—
műszaki és term. tud. hallg.	134	2,2	—	—
közgazd. tud. és jogh.	85	1,3	—	—
egyéb hallg.	106	1,7	—	—
Középisk. tanuló }	441	7,0	287	19,3
Ipari tanuló }	—	—	—	—
Nyugdíjas	731	11,8	64	4,3
Háztartásbeli	70	1,1	13	0,9
Egyéb	134	2,2	29	2,0
Összesen	6243	100,0	1486	100,0

szeres emelkedését. A helybenolvasók között nőtt az értelmiségiek és a középfokú iskolák (középiskolák, iparitanuló iskolák) tanulóinak aránya. Ez utóbbiaké jelentősen, 7,3%-kal, ami azt jelenti, hogy ez a csoport a különböző tanulmányi versenyekre és az érettségire való előkészületek során mindinkább igénybe veszi központi könyvtárunk szolgáltatásait. Ezzel szemben az olvasóteremben beiratkozottak között 8,4%-kal csökkent a főiskolai hallgatók száma, ami — mivel a helyhiány miatt saját jegyzetek használatának tilalmát voltuk kénytelenek elrendelni — nem az e csoportból jelentkező olvasók számának csökkenését jelenti, hanem csupán azokat, akik olvasótermünket elsősorban tanulószoba céljára vették igénybe.

A zenei könyvtár olvasói között a hivatásos zenei foglalkozású értelmiségiek csupán a kisebbséget, 20%-ot képviselik, a zeneiskolai tanulókkal és hallgatókkal együtt össze-

A ZENEI KÖNYVTÁR OLVASÓINAK FOGLALKOZÁS SZERINTI MEGOSZTLÁSA

Foglalkozás	Szám	%
Munkás	63	4,7
Zenepedagógus	135	10,1
Egyéb pedagógus	51	3,8
Zeneművész, zeneíró	135	10,1
Egyéb értelmiségi	144	10,7
Tisztviselő és alkalmazott	172	12,8
Zenei főisk. hallg.	29	2,2
Egyéb egyetemi és főisk. hallg.	87	6,5
Zenei középiskolás	290	21,6
Egyéb középisk. és ip. tanuló	123	9,2
Háztartásbeli	22	1,6
Nyugdíjas	57	4,3
Egyéb	32	2,4
Összesen	1340	100,0

sen 44%-ot. Ez az arány valamit nőtt 1964 óta. A többség, 56%, tehát a zenei érdeklődésű nagyközönségből verbuválódik. Eszerint a könyvtár teljesíti egyik fő feladatát, a nem hívatásos muzsikuskok kotta- és zenei könyvigényének kielégítését. Ugyanakkor a zenei pályára készülő fiataloknak is sok segítséget nyújt.

KÖLCSÖNZŐK ÉS HELYBENOLVASÓK SZÁMA

	1964	1965
Kölcsönzők száma a központban	32 470	32 013
a zenei könyvtárban	3 114	6 303
Kölcsönzők összesen	35 584	38 316
Helybenolvasók száma		
olvasóteremben	22 703	—
referenceben	3 196	1 344
folyóirat-olvasóban	27 940	32 234
Bp.-gyűjteményben	3 279	2 665
Zenei könyvtárban	921	1 880
Együtt	58 039	38 123
Összesen	93 623	76 439

A nyilvános szolgálat kölcsönzőinek száma minimálisan alig több mint 1%-kal csökkent csupán, ami többek között a nyáron beállított külön kölcsönzőszolgálat eredménye. Az olvasótermek férőhelyeinek közel felére csökkenése következtében ezek látogatottsága 37%-kal esett. A Budapest-gyűjtemény látogatóinak száma hasonlóképpen csökkent. A zenei könyvtár kölcsönzőinek és helybenolvasóinak száma ugyanakkor több, mint kétszeresére emelkedett.

KÖLCSÖNZÖTT ÉS HELYBENOLVASOTT KÖNYVTÁRI EGYSÉGEK SZÁMA

	1964	1965
Kölcsönzött kötetek száma		
központban	79 883	81 286
Kölcsönzött kötetek száma zenei könyvtárban	2 395	5 021
Kölcsönzött kották száma zenei könyvtárban	4 952	10 847
Összesen kölcsönzött kvt. egys.	87 230	97 154
Helyben olvasott könyvtári egys.:		
Olvasóteremben, könyv	34 097	—
Referenceben, könyv	6 121	2 594
Folyóirat olv.-ban könyv	—	19 222
Folyóirat olv. hírlap, kurrens	58 429	46 810
Folyóirat olv. hírlap, kötet	7 549	5 927
Libresszóban hírlap, kurrens	—	20 800
Budapest-gyűjtemény olv.-ban könyv	11 152	9 360
Budapest-gyűjtemény egyéb kvt. egys.	3 380	2 093
Összesen könyvtári egység	119 728	106 806
Együttesen	200 611	203 960

A központban kölcsönzött kötetek lassú emelkedésének évek óta tartó folyamata változatlan. A nyilvános szolgálat helyben olvasott könyveinek száma egészében csupán 16%-kal csökkent. A Budapest-gyűjteményben olvasott könyvek száma ugyanakkor 8%-os csökkenést mutat. A zenei könyvtár könyv- és kottakölcsönzésének együttes növekedése 1965-ben jelentősen nőtt. Az újonnan belépő libresszó csonka-éves folyóirat-használati számát reprezentatív adatok alapján számítottuk ki. A központi könyvtár-egységek használt könyveinek, folyóiratainak stb. száma egészében minimálisan, 2%-kal növekedett a korábbi év megfelelő adataival szemben.

A KÖZPONTBAN KÖLCSÖNZÖTT KÖTETEK MEGOSZLÁSA SZAK SZERINT

(Reprezentatív adatok alapján)

Szak	1964	1965	1964	1965
	darab		százalék	
0 Általános művek	75	144	0,4	1,2
1 Bölcsélet	737	572	4,3	4,8
2 Vallási irodalom	346	278	2,0	2,3
3 Társadalomtudományok	(3 118)	(2 403)	(18,2)	(20,0)
Ebből:				
3K Marxizmus-leninizmus	417	234	2,4	1,9
30 Szociológia	778	620	4,5	5,2
31 Statisztika	29	15	0,2	0,1
32 Politika	527	319	3,1	2,7
33 Szociálpolitika	173	170	1,0	1,4
34 Jog	198	163	1,2	1,4
35 Közigazgatás, hadügy	277	207	1,6	1,7
36 Társadalmi tevékenység	14	29	0,1	0,2
37 Nevelés	159	135	0,9	1,1
38 Közgazdaság	346	312	2,0	2,6
39 Néprajz	200	199	1,2	1,7
4 Nyelvtudomány	431	274	2,5	2,3
5 Természettudományok	574	372	3,3	3,1
6 Alkalmazott tudományok	708	428	4,1	3,6
7 Művészetek, sport	1 478	1 239	8,6	10,3
8 Irodalom	6 754	4 279	39,5	35,7
Ebből				
Szépirodalom	(5 295)	(3 258)	(30,7)	(27,2)
9 Történelem	1 214	816	7,1	6,8
91 Földrajz	1 117	763	6,5	6,3
92 Életrajz	599	428	3,5	3,6
Összesen	17 241	11 996	100,0	100,0

A szépirodalom arányának további csökkenése mellett nőtt a társadalomtudományi és a művészeti könyvek százalékos megoszlása.

A magyar nyelvű könyvek forgalma valamit csökkent a német és az angol nyelvűek javára. Az idegen nyelvű könyvek évek óta tartó növekvő arányú forgalma 1965-ben 40% fölé emelkedett.

A központi kölcsönzésben a jelentés évében válogatópolcot vezettünk be. Erről havonta változtatott tematika szerint szabadon, azonnal kölcsönözhetnek az olvasók.

A Budapest-gyűjtemény 1965-ben helyi olvasásra kiadott könyvtári egységei közül 68%-ban könyv és 32%-ban kisnyomtatvány, plakát, térkép és újságszelvény szerepelt.

A zenei könyvtár kölcsönzött egységei közül 31,7% a könyv és 68,3% a kotta.

A KÖZPONTBAN KÖLCSÖNZÖTT KÖNYVEK MEGOSZLÁSA NYELVEK SZERINT
(Reprezentatív adatok alapján)

	1964	1965	1964	1965
	darab		százalék	
Magyar	10 535	7 085	61,1	59,1
Orosz	138	77	0,8	0,6
Német	3 376	2 524	19,6	21,0
Angol	1 828	1 338	10,6	11,2
Francia	1 139	747	6,6	6,2
Olasz	103	127	0,6	1,1
Egyéb	121	98	0,7	0,8
Összesen	17 241	11 996	100,0	100,0

A központi könyvtár folyóirat-olvasójában a kurrens napilapok kényszerű megszorítása miatt megváltozott az olvasott periodikák megoszlásának aránya. 1964-ben az olvasott folyóiratok 55,8%-a „általános” folyóirat és hírlap volt, a beszámoló évében ugyanez csak 30%-os. A társadalomtudományi folyóiratok forgalma 20,8%-ról 30%-ra, az irodalmiaké 5%-ról 12%-ra, a művészetiéké pedig 4,4%-ról 7%-ra emelkedett.

A napilapok korlátozása módosította a nyelvi statisztikát is: az 1964-es évi 64%-kal szemben 1965-ben 38%-ra csökkent az olvasott magyar nyelvű folyóiratok száma, ami természetesen a külföldi folyóiratok arányát megnövelte. A német 12-ről 22%-ra, az angol 10-ről 18%-ra, a francia 9-ről 11%-ra emelkedett.

A libresszó – amelynek kölcsönzését a beszámoló évében egy félnapos könyvtáros végezte – a Belvárosi kávéház közönsége számára magyar és idegen nyelvű folyóiratokból és napilapokból naponta átlag 40–40 példányt forgalmazott. A magyar nyelvű folyóiratok közül a legnagyobb keresettséget az irodalmi, társadalmi – és képeslapok, a külföldiek közül a látványos kiállítású képeslapok érték el. A libresszó forgalma eddig még alatta maradt várakozásainknak.

A központi könyvtár tevékenységében növekedett a könyvtárközi kölcsönzések száma, bel- és külföldre egyaránt. 1965-ben 919 esetben 1901 kötetet kölcsönöztünk az 1964-es 657 esettel és 1293 kötettel szemben.

Tájékoztató munka

A központi könyvtár tájékoztató tevékenységét a különböző osztályok – profiljuknak megfelelően – végezték a beszámoló időszakában is.

A nyilvános szolgálat tájékoztató munkája

A tájékoztatás a beszámoló évének csupán első felében folyt kielégítő körülmények között. Tömeges érdeklődés formájában jelentkezett az igény a felszabadulás óta eltelt 20 esztendő irodalmáról, gazdasági és társadalmi fejlődéséről. Az IBUSZ idegenforgalmi tanfolyamának hallgatói ugyancsak nagy számmal jelentkeztek Magyarország és más országok művelődési kapcsolatait kutatva. Írásos bibliográfiát állítottunk össze a Balaton életéről és világáról, valamint a XVIII–XIX. századi magyar népeletről (Pablo Neruda számára). Növekszik a vizuális dokumentumokat kereső intézmények száma: ilyen volt a Magyar Televízió (a Századunk, Kukkantó, különböző dokumentumjátékok műsoraihoz), az Operaház (A végzet hatalma, Faust stb. rendezéséhez), Magyar Filmgyártó Vállalat (K.u.K. egyenruhák, betyáröltözékek stb. tervezéséhez), folyóirat-illusztrációkhoz (Tükör, Élet és Tudomány stb.). Számos személyes kép-kérés is volt, plakáttervezők,

bélyegrajzolók, tankönyvillusztrátorok stb. részéről. Sok egyetemista és középiskolás, valamint tanfolyam-hallgató kért segítséget dolgozata bibliográfiájának összeállításához. A második félévben a tájékoztató munka erősebben megoszlott a kölcsönzőben szolgáltatott teljesítő tájékoztató könyvtárosok, a kölcsönző könyvtárosai és a folyóiratterem munkatársai között. A nyilvános szolgálat tájékoztató tevékenységét végző dolgozóink vezették a könyvtárba látogató bel- és külföldi csoportokat is. A beszámoló évében a tatározás miatt kevesebb iskoláscsoport járt a könyvtárban, de meglátogattak bennünket lengyelek, norvég, amerikai és német könyvtárosok és egy nagyobb szovjet építész küldöttség.

A Budapest-gyűjtemény tájékoztató munkája

Az osztály munkahelye az olvasóteremtől külön vált; ezzel egyidejűleg a reference munka és egyben a terem felügyeletének végzésére csoport létesült. A hosszú zárvatartás ellenére is sokan fordultak a Budapest-gyűjteményhez reference kérdésekkel. Az év elején sok, a felszabadulással kapcsolatos anyagot kértek. Ilyenek voltak: Az ellenállási mozgalom dokumentumai, Csepel a felszabadulás idején, a XI. kerület felszabadulásának története, a hidak felépítése stb. Többen kértek felszabadulási plakát-anyagot is. A munkásmozgalommal kapcsolatban is több kívánság érkezett be. Például: a budapesti munkásmozgalom alakjai és azok emlékei, Csepel munkásmozgalma, az újpesti munkásmozgalom története stb. Városrészekre, egyes intézményekre vonatkozó kérdések: a XI. kerület, a VII. kerület, a Margitsziget, a Ganz gyár, a Singer és Wolfner Könyvkiadó, a Gellért-szálló, a Russzurm cukrászda stb. története. Életrajzi adatokat kértek többek között Hugonnai Vilmárról, az első pesti orvosnőről, Pickler Blanka könyvtárossal, Molnár János vegyészről. Ezenkívül érdeklődtek Budapest lakásügyének történetéről, régi budai szerb nyomtatványokról, Budapest történelem előtti koráról, a pesti vásárok történetéről, Budapest vízgazdálkodásáról, az osztrák vonatkozású fővárosi szobrokról, Budapest irodalmi emlékeiről stb.

A Budapest-gyűjtemény a 20. évfordulóra való tekintettel lefotóztatta a felszabadulásra vonatkozó teljes plakátanyagot és az érdeklődő intézmények és magánszemélyek rendelkezésére bocsátotta.

A Budapest bibliográfia megjelent három kötete — egyenként átlagosan 15 000 címszóval — a gyűjtemény reference-szolgálatában is nagy segítséget nyújt a dolgozóknak.

A Bibliográfia és Propaganda Osztály tájékoztató munkája

Az irodalmi archívum reference szolgálatát 1965 márciusa óta inspekciósok beállításával, naponta este 9 óráig az olvasók rendelkezésére bocsátja a bibliográfiai és propaganda osztály.

Az archívum leggyakoribb használói a különböző könyvtárak dolgozói, a könyvkiadók lektorai, szerkesztői, kritikusok, tudományos kutatók és egyetemi hallgatók. Hasonlóképpen érettségire és tanulmányi pályázatokra készülő középiskolai tanulók. Néhány fontosabb kutatási téma: Baranyi Ferenc, Benjámín László, Fejes Endre, Galambos Lajos, Moldova György, Sánta Ferenc, Simon István munkássága, Szerb Antal, Gyulai Pál stb. életműve. Segítséget nyújtott az osztály a következő témák kidolgozásához: A pedagógus ábrázolása a felszabadulás utáni magyar irodalomban, A szovjet irodalom magyar nyelvű kritikái, A francia irodalom, A mai magyar film, A realizmusról folyó vita, Az antifasiszta irodalom, Hazánk felszabadulása stb.

Bibliográfiák és egyéb kiadványok

A könyvtár kiadványait – a főként ezzel foglalkozó bibliográfia- és propaganda osztály mellett – profiljuknak megfelelően – több központi osztály készíti. A más osztályokon készített kiadványok zömét is a bibliográfiai és propaganda osztály gondozza, szerkeszti, stb.

Könyvtárunk kiadványainak felhasználása jelentékeny mértékben javult az utóbbi években, s nem utolsósorban éppen a jelentős időszakában. A kiadványaink legnagyobb részét kitevő szépirodalmi és ismeretterjesztő műveket ajánló bibliográfiák, a Budapestre vonatkozó irodalom nagyrészt tudományos bibliográfiái stb., már a múltban is a könyvtár munkaterületén túlmenő jelentőségűek voltak, s nem egyet közülük nagy példányszám-ban egyéb kulturális intézmények és főleg vidéki könyvtárak is hasznosítottak. Mégis, ez időszakban elsősorban saját könyvanyagunk feltárásának céljára készítettük kiadványainkat. Az utóbbi években azonban mindinkább előtérbe lépett ezek szerkesztésénél az az elv, hogy közhasznú és szép kiállítású bibliográfiáinkat országos, de legalábbis minél szélesebb körben hasznosítsuk. Törekvésünk volt, hogy „könyvkiadói tevékenység”-ünket igyekeztünk gazdaságosabbá tenni.

Ezt támogatta a Könyvtártudományi és Módszertani Központ és jelentékeny segítséget nyújtott ehhez az Állami Könyvterjesztő Vállalat, s mindenekelőtt a Kollektor. Ezért az utóbbi években kiadványainkból megjelenésük után viszonylag kevés marad raktáron és több kiadványunk közvetlenül a megjelenés után csaknem teljesen elfogy. Így pl. a jelentős évében megjelent Nagy Lajos-bibliográfiának szinte azonnal elfogyott 86%-a, a Brecht-bibliográfia pedig majdnem teljes egészében. Hasonló a helyzet a többi kiadványainkkal is. Így például az „Irodalomtörténeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus bibliográfiai kartotékjai” anyagának csak egyharmad részét használja fel a könyvtár, kétharmadát a KMK útján a vidéki könyvtárak veszik át. Ez a kiadványsorozat ma már országos szinten is alapját szolgáltatja az irodalmi vonatkozású referencemunkának.

Kiadványaink sikerét azok kelendősége mellett a napilapokban és folyóiratokban megjelent kritikai visszhangjuk is bizonyítja. Így például a Budapest történetének bibliográfiája mindhárom megjelent kötetének igen jelentős sajtója volt. Különösen nagyra értékelte ezt a kiadványunkat Kóhalmi Bélának a Magyar Könyvszemlében megjelent mélyreható kritikája.

A könyvtár dolgozóinak bibliográfiai tevékenységéhez tartoznak azok a munkák is, amelyeket – a szélesebb érdeklődési területre való tekintettel, vagy a saját nyomdai kapacitás elégtelensége miatt – más intézmények kiadásában jelentetünk meg. Ilyen például a nagyrészt miáltalunk összeállított és a KMK kiadásában megjelenő, országosan felhasznált Eseménynaptár, vagy a Könyvtáros-ban rendszeresen (a beszámoló évében 27 esetben) közölt kisbibliográfiák. Ezek egy része iránymutató a Rádióiskola egyes adásaihoz, vagy a TV irodalmi, zenei stb. műsoraihoz.

A bibliográfia és propaganda osztály kiadványai

A) Ajánló bibliográfiák

1. Ifjúságunk példaképei. Válogatott bibliográfia a magyar munkásmozgalom nagy harcosairól. Összeáll. R. Gilicz Márta. Bp., Állami ny., 1965. 183 l. 1500 pld. Ára: 13,50 Ft.

2. A középkor világa. Dokumentumok és ismeretterjesztő művek ajánló bibliográfiája. Összeáll.: Ecsedy Andorné – Gáliczky Éva. Bp., Állami ny., 1965. 144 l. 2000 pld. Ára: 10,50 Ft.

3. A muzsika világában. Válogatott zenei könyvek, tanulmányok és folyóirat-cikkek bibliográfiája. Összeáll.: Csomor Tibor. Bp., Állami ny., 1965. 467 l. 1500 pld. Ára: 19,— Ft.

4. Száz könyv a magyar történelemről. Összeáll.: Tóbiás Áron. Bp., Állami ny., 1965. 266 l. 2000 pld. Ára: 13,— Ft.

5. A természet világában. A természettudományos műveltség könyvei. Összeáll.: Csomor Tibor. Bp., Állami ny., 1965. 175 l. 2000 pld. Ára: 10,— Ft.

6. A tudomány és a természet meghódítása. 50 könyv a természettudományok, az orvostudomány, a technika és a földrajzi felfedezések történetéről. Összeáll.: Csomor Tibor. Bp., Állami ny., 1965. 103 l. 1000 pld. Ára: 6,50 Ft.

B) Írói arcképvázlatok

7. Bertolt Brecht. Írói arcképvázlat és bibliográfia. (Írói arcképvázlatok 4.) Összeáll.: Mitru Ibolya. Bp., Állami ny., 1965. 258 l., 32 t. 1500 pld. Ára: 18,— Ft.

8. Kortársak Illés Béláról. Bibliográfia. (Írói arcképvázlatok 5.) Összeáll.: Vasvári István. Bp., Állami ny., 1965. 160 l., 16 t. 1500 pld. Ára: 10,— Ft.

C) Röp-bibliográfiák

9. Versek a felszabadulás ünnepére. [Összeáll.: Vasvári István] Bp., Házi soksz., 1965. 6 l. 200 pld.

10. Illés Béla 70 éves. [Röplapbibliográfia.] Összeáll.: Vasvári István. Bp., Házi soksz., 1965. 2 l., 200 pld.

11. Vietnam. Nemzetközi szolidaritás a vietnámi nép támogatására. [Melléklet az Eseménynaptárhoz] Összeáll.: Pataki Ferenc. Bp., KMK—FSzEK soksz., 1965. 6 t., 1500 pld.

D) Propaganda jellegű kiadványok és sokszorosított katalógusok

12. Eseménynaptár 1966-ra. [Összeáll.: Pataki Ferenc] Bp., Házi soksz., 1965. 4 l., 200 pld.

13. Felszabadulásunk irodalma. Politikai- tudományos és szépirodalmi művek katalógusa. [Összeáll.: Mitru Ibolya—Pataki Ferenc] Bp., Házi soksz., 1965. 164 cédula. 100 pld.

14. Irodalomtörténeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus bibliográfiai kartotékjai. [Összeáll.: Száz Károlyné—Raáb Anna] Bp., [FSzEK-rotasokszorosító. 1965.] Sokszorosított katalógus kb. 3100 tétel. Katalógus-alakban számonként 220 pld., füzet-alakban 30 pld.

— 1964. november—december sz.

— Ua. 1965. január—február sz.

— Ua. 1965. március—április sz.

— Ua. 1965. május—június sz.

— Ua. 1965. július—augusztus sz.

— Ua. 1965. szeptember—október sz.

15. Írói arcképes katalógus-választó sorozat. [Összeáll.: Oláh Attila] [Bp., Nyomdaipari Tan. Int. ny., 1965.] 256 t. 200 pld.

16. Téma-kapcsolási ajánlólapok. [Bp., Xerox-házisoksz., 1965.] 88 téma. Témánként 300 pld.

E) Egyéb kiadványok

17. Könyvtári Híradó. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Közlönye [Szerk. Vasvári István] 1965. 1–6. sz. Számonként 24 – 36 l. Rotasoksz. Számonként 300 pld.

A Nyilvános szolgálat kiadványa

18. Így végződött... Képek a második világháború befejezéséről. Összeáll.: Hont Márta – Nyilas Márta. Bp., Franklin ny., 1965. 52 t., 1000 pld.

Kisebb ajánló bibliográfiákat készítettek a bibliográfiai osztály dolgozói a Könyvtáros c. lap számára. Így Csomor Tibor 17, főleg ismeretterjesztő (földrajzi, történelmi, pedagógiai, biológiai, technikai) tárgyú, Ecsedy Andorné és Gáliczky Éva közösen 5, főleg irodalmi tárgyú, Gáliczky Éva 1 történelmi tárgyú, Mitru Ibolya pedig 1 irodalmi tárgyú ajánló kisbibliográfiát jelentetett meg. Ezenkívül az osztály több, a következő évben megjelenő kiadványt fejezett be, vagy készített elő.

A Budapest-gyűjtemény kiadványai

19. Budapest történetének bibliográfiája 1886–1950. IV. köt. Társadalom. Főszerk.: Dr. Zoltán József (+) Szerk.: Dr. Berza László. Bp., FSzEk – Franklin ny., 1965. 598, (2) 1. 1000 pld. Ára: 185, – Ft.

20. Budapest munkásmozgalmának válogatott irodalma. 1919 augusztus 1 – 1945 február 13. (2. átdolg. kiadás. Főszerk.: Dr. Zoltán József (+) Szerk.: Rozgonyiné Dr. Pöschl Aranka. Bev. Dr. Remete László.) Bp., FSzEK – Franklin ny., 1965. 478, [1] 1. Ára: 80, – Ft.

A Budapest-bibliográfia V. kötete (Politika) nyomdai előkészítését befejezték. Az I. kötet (Őstörténet) kidolgozása megkezdődött.

A feldolgozó osztály kiadványai

21. Újabb külföldi szerzemények. (Tudományos és ismeretterjesztő művek.) 1964. 4. füz. Összeáll.: a feldolgozó osztály katalogizáló csoportja. Bp., FSzEK, 1965. [2], 128, [1] 1. 300 pld., rotasoksz.

– Ua. 1965. 1. füz. [2] 123, [1] 1.

– Ua. 1965. 2. füz. [2] 136, [1] 1.

– Ua. 1965. 3. füz. [2] 134, [1] 1.

22. Szociológia 1958–1964 szerzeményeiből. (Összeáll.: a feldolgozó osztály katalogizáló csoportja. Az anyaggyűjtés Breiner Sándorné munkája.) Bp., FSzEK – (soksz.), 1965. [10], 316 l., 2 t. (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár külföldi szerzeményeinek szakjegyzéke 4.)

A zenei könyvtár kiadványa

23. A zenei gyűjtemény újabb szerzeményei. I. (Összeáll.: A Zenei Gyűjtemény munkaközössége) Bp., FSzEK rotasoksz. 1965. 88 l., 800 pld.

A kerületi könyvtárak osztályának kiadványai

24. A mi könyveink. Címjegyzék a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtárainak könyvállományából. (Szerk.: Dobos Piroska, Kondor Miklósné, Oláh Attila) Bp., FSzEK – Állami ny., 1965. 371 l., 10 000 pld. Ára: 10 Ft. (A bibliográfiai osztállyal közösen kiadott mű.)

25. Csoportos foglalkozások és kiállítások a gyermekkönyvtárakban. Bp., Rotasoksz., 1965. 121. l., 150 pld. (Tapasztalataink 3–4).

26. Kezelési és ügyviteli szabályzat. Gazdasági útmutató. Bp., Rotasoksz., 1965. 119 l., 500 pld.

27. Használd a katalógust! Útmutató a gyermekkönyvtárak használói számára. Összeáll.: Bikácsi Lászlóné. Bp., FSzEK–Nyomdaipari Tan. Int. ny., 1964 [1965]. 16 l., 20 000 pld.

28. Tanácsadó a kézikönyvtár összeállításához. (Összeáll. Király Lászlóné.) Bp., FSzEK kerületi könyvtárak osztálya, 1965. 81 l.

Az osztály szerkesztésében megjelent kisebb kiadványok: Tanácsadó a gyermekkönyvtárosok részére felszabadulásunk 20. évfordulójának megünnepléséhez (6 l.) – Útmutató a „Mit tudunk hazánkról” (Barta Andrásné – Hargitai Nándorné).

Propaganda-munka

Könyvtárpropaganda

A központi könyvtár olvasópropagandájának a korábbi években megkezdett tevékenységét, melyet a könyvtári szolgáltatások tájékoztatójának kiadása jelzett, a központi épület tatarozási munkálata átmenetileg megakasztott. Viszont az „Újabb külföldi szerzemények” egyes köteteit, továbbá a „Szociológia” szakjegyzéket változatlanul megküldték azoknak, akiknek foglalkozása szerint várhatóan érdeklődési körébe vágott. Az építkezések befejezése után biztosítani kell, hogy a központ jelenleg megcsappant olvasóinak száma megnövekedjen a profiljukba vágó érdeklődésű újabb kutatókkal és olvasókkal.

A zenei könyvtár – mint új létesítmény – lendületesen folytat könyvtár-propagandát új olvasók bekapcsolására. Ezt támogatja a könyvtár szerzeményezési jegyzéke, amelyet egy, a zenei élet kiválóságaiból összeállított protokoll-lista alapján küldtek szét. Az előző évről elmaradt olvasókat visszahívó levelekkel igyekeztek aktivizálni. Az év folyamán a Népszabadság és több folyóirat ismertette a könyvtárat és például a Népszabadság cikkének hatására kb. 90 új olvasó iratkozott be.

A bibliográfia és propaganda osztály a még felvevőképes – főleg új, vagy felújított – kerületi könyvtárak számára biztosította a könyvtári propagandát. Olvasótoborzási célokra 8 változatban szórólapokat sokszorosítottak 16 000 példányban; továbbá plakátot 500 példányban. (A 19., 20., 23., 43. és 47. kerületi könyvtár, valamint a 9. és 10. sz. gyermekkönyvtár részére.) (A Televízió és a sajtó felhasználásával a megnyitásra meghívók nyomásával és kiküldésével, fotozással stb.). Gondoskodott a kerületi könyvtárak dekorációs anyagáról 75 plakát, 670 felirat és 200 illusztrált kusztosz elkészítésével.

Könyvpropaganda

A központi könyvtárban a beszámoló évében 4 kiállítást rendeztünk:

1. Az 1964-es év képekben
2. Budapest szocialista fejlődése
3. A mi hazánk
4. A könyv útja Lengyelországban

A kerületi könyvtárakat a bibliográfia és propaganda osztály ellátta a kerület szocialista fejlődését bemutató tablókkal, a Budapest felszabadulásának 20. évfordulójára rendezett kiállításokhoz. Ugyancsak biztosította a kerületi könyvtárak számára a munkásmozgalmi- és nemzeti ünnepekre rendezett kiállítások dekorációját. 9 kerületi könyvtár részére 50 bekeretezett írói arcképet bocsájtott rendelkezésre.

A zenei könyvtár a beszámoló évében 18 zenei vonatkozású előadást tartott 1,120 résztvevővel. A XX. század zenéjéről szóló 6 előadásból álló két sorozatot az Irodalmi Múzeumban, illetve a Nemzeti Galériában rendezték, Földes Imre zenetörténész vezetésével. A tanulóifjúság részére Lukin László tanár vezetésével, közös énekléssel, hang-lemez- és élőzene illusztrációval, Collegium Musicum címmel vetített képes előadásokat indítottak meg. A könyvtár keretében megalakult – az V. kerületi Tanács Népművelési Osztályának támogatásával – a Modern Zene Barátainak Köre.

A zenei könyvtár az év folyamán 12 zenei vonatkozású kiskiállítást rendezett az olvasótermében levő tárlóban.

Egyéb kultúrpropaganda

A bibliográfia és propaganda osztály a már korábban elkészített kiállításainak anyagát az év folyamán 69 kerületi, megyei könyvtárban, üzemben illetve kultúrotthonban mutatta be, mint vándorkiállítást. Ezenkívül különböző szervezeteknek, intézményeknek segítséget nyújtott kiállítási anyagok összeállításában. Így a KISZ budapesti bizottságának 2 ízben, az Erzsébetvárosi Művelődési Háznak, a XXI. kerületi Hazafias Népfrontnak stb.

A kerületi könyvtárak irányítása; módszertani munka

A kerületi könyvtárak osztálya a hálózathoz tartozó könyvtárak központi irányításának javítása érdekében a beszámolási év elején – több csoportban – tervmegbeszéléseket tartott a kerületi könyvtárvezetőkkel, amelyekre a megfelelő kerületi tanácsok népművelési csoportjait is meghívták.

A másik, sikerrel alkalmazott kezdeményezés az igazgatósági tanács könyvtárvezető tagjainak részvételével és az osztály munkatársainak közreműködésével szervezett információs értekezletek, amelyeket az igazgatósági tanács határozatainak ismertetésére a mindenkit érdeklő szakmai kérdések megvitatására és a kölcsönös tájékoztatásra használtak fel.

A kerületi könyvtárak munkájának irányítása keretében az osztály javaslatokat dolgozott ki a hálózat működésének javítására, így a könyvtár intézkedési tervének megfelelően biztosította a 6-os sz. könyvtár egyműszakossá alakítását és előkészítette több, jelenleg kétműszakos könyvtár megfelelő átalakítását is. A személyzeti vezetővel közösen intézte a hálózat személyzeti kérdéseit, a kinevezéseket és a jutalmazási javaslatokat. Javaslatot tett a munkafegyvellemmel kapcsolatos intézkedések kiadására. Az osztály dolgozói résztvettek a hálózatfejlesztés kérdéseinek kidolgozásában, az új könyvtárak létesítésének, egyes alkalmatlan könyvtárak és fiókok megszüntetésének végrehajtásában.

Ugyancsak a vezetés kérdésével kapcsolatos a kezelési szabályzat alkalmazásának ellenőrzése, amely a beszámoló évében folyamatosan történt. Az osztály állomány-ellenőrzést rendelt el 7 könyvtárban (14., 17., 21., 22., 39., 43. és 12.sz.), továbbá könyvtárvezető változás miatt lebonyolította az átadás-átvételt a 16., 42. és 44. sz. könyvtárakban.

Állományfejlesztés

A kerületi könyvtárak állományfejlesztésének irányítása az „Új könyvek” annotációi alapján történt, amelyhez az osztály elkészítette a szerzeményezéssel kapcsolatos kiegészítő tájékoztatóit. A kerületi könyvtárak szerzeményezését a központi címjegyzék (KC) alapján ellenőrizték. Az osztály által kiadott kézikönyvtári jegyzéket iránymutatóként az összes kerületi könyvtáraknak megküldték.

A hálózat központi raktárainak – a duplumraktárnak („központi könyvraktár”) és a létesítendő könyvtárak raktárainak – irányítása és fejlesztése is a kerületi könyvtárak osztályának feladata.

A HÁLÓZAT KÖZPONTI RAKTÁRAINAK KÖNYVÁLLOMÁNYA

	1964 XII. 31-i könyvállomány	1965		
		gyarapodás	csökkenés	állomány XII. 31-én
Hálózati duplumraktár	120 430	15 463	16 663	119 230
Létesítendő könyvtárak rakt.	26 883	5 784	12 875	19 792
Összesen	147 313	21 247	29 538	139 022

A kerületi könyvtárak osztálya központi könyvraktárának (Hamzsabégi út), amely a hálózat duplum-anyagát őrzi, 15 000 fölötti gyarapodása a 23 kerületi raktárból, a Népművelési Intézettől, az MSZMP V. kerületi pártbizottságától – ez utóbbiaktól ajándék-képpen – beszállított könyvekből áll. A raktárnál jelentkező csökkenésből ipari felhasználásra került 9734 db, a kerületi könyvtárak igénylése 4488 db. és más intézmények (Vakok Intézete, Gyöngénlátók iskolája, Bajai múzeum) számára ajándék 2441 db.

Az év folyamán megkezdődött a „központi könyvraktár” hálózaton belüli könyvtárközi kölcsönzése, amelyet 8 kerületi könyvtár és a központ vett igénybe.

E KÖNYVRAKTÁR ÁLTAL RAKTÁROZOTT KÖNYVEK MEGOSZTLÁSA:

	1964	1965	1964	1965
	számban		százalékban	
Kurrens könyvek	62 593	67 693	52,0	56,7
Elavult könyvek	57 837	51 537	48,0	43,3
Összesen	120 430	119 230	100,0	100,0

A létesítendő könyvtárak raktára a beszámoló évében 3 könyvtár számára szerzeményezett: 1 felnőtt-, 1 gyermek- és 1 vegyes könyvtárnak. Ennek megfelelően az állománybavétel 3 külön címleltárkönyvben szerepel, és a könyvanyag polcraarakása is elkülönítve történik. Ezzel a könyvtár megnyitáskor megszűnik a leválasztás korábbi adminisztrációs többletmunkája.

A létesítendő könyvtárak raktára a beszámoló időszakában 129 765 forint értékben 5391 könyvet vásárolt és a központi feldolgozó osztálytól 393 db könyvet kapott.

A központi címjegyzékbe 1965-ben nyilvántartásba vették a hálózat gyarapodásának túlnyomó többségét; selejtezés miatt leírtak 62 562 művet, átírtak 20 089 művet, melyeket részben a kerületi könyvtárakból a duplum raktárba, részben innen a kerületi könyvtárakba helyeztek át.

A könyvtárpolitikai szempontból előtérben álló szépirodalmi és ismeretterjesztő szakcsoportok forgalmának növelése érdekében az osztály dolgozói figyelemmel kísérték a kerületi könyvtárak kölcsönzésének alakulását. A szovjet szépirodalom népszerűsítése és a kölcsönzés növelése érdekében az Európa kiadóval, az MSZBT budapesti szervezétével és az ÁKV-val közös pályázatot hirdettünk. A szovjet irodalom népszerűsítéséről az SZB. által szervezett klubnapon vitát folytatott az osztály a könyvtárosokkal. Szak-

mai vita keretében foglalkoztak ezenkívül a műszaki és természettudományos irodalom népszerűsítésének tennivalóival, a műszaki részlegek tapasztalatainak hasznosításával.

Az 1964-ben készült reprezentatív olvasásvizsgálat elemzését a beszámoló évében az osztály dolgozói végezték, s egyben irányították a kerületi könyvtárak (a 3., 18., 22., 28. 37. stb.) olvasószolgálati figyeléseit. Az osztály munkatársai ellenőrizték a bibliográfiák és egyéb segédeszközök használatát.

A felszabadulás 20. évfordulójának könyvtári megemlékezéseit központilag szerveztük meg. Hasonlóképpen a Költészet napjának rendezvényeit, a klubfoglalkozásokat, a műszaki és mezőgazdasági könyvhónap, továbbá a könyvhét kiállításait, író-olvasó találkozóit, irodalmi estjeit is központilag irányítottuk.

A kerületi könyvtárak osztálya munkatársai az átalakított és az új könyvtárak katalógusainak szerkesztésében elvi és közvetlen gyakorlati segítséget nyújtottak (elsősorban a 6., 11. és 24-es könyvtárakban), külön katalógus-felelőst állítottak a 11. és 24-es könyvtárakban, közvetlenül irányították a katalógus korrekcióját a 21-es és 47-es könyvtárakban.

A gyermekkönyvtári munka

Fő célkitűzés az iskolákkal való kapcsolat erősítése, az olvasószolgálati munka továbbfejlesztése, a gyermekek erkölcsi és világnézeti nevelésének segítése volt. Ugyanakkor változatlanul előtérben állt – a korábbi évekhez hasonlóan – az új önálló gyermekkönyvtárak működésének elősegítése.

A beszámoló évében erőteljesen fejlesztették a gyermekkönyvtárak kézikönyvtárát, amelyet elősegített az osztály munkatársa által készített és a KMK kiadásában megjelent „Kézikönyvtár a gyermekkönyvtárakban” c. kiadvány is. A gyermekkönyvtárak állományfejlesztését a KC alapján ellenőrizték és szorgalmazták a „Válogatás a felnőttek irodalmából” című és a mozgalmi jellegű 3-as szak anyagának fejlesztését. Az iskolai kötelező és ajánlott irodalom példányszámát szükség esetén kiegészítették. Több könyvtárban állományelemzést végeztek.

Az olvasószolgálat színvonalának emelése érdekében a kézikönyvtár fejlesztésére és a helybenolvasás növelésére fokozott súlyt helyezett az osztály. Ennek érdekében bevezették az olvasótermi naplókat és megkezdtek a tárgyszókatalógus készítését. Tapasztalatcserén megvitatták a folyóiratok olvastatását is. Tovább szorgalmazták a 8. általánosiskolai tanulók olvasmányainak figyelését és felkészítésüket a felnőtt könyvtárba való átiratkozásra. Az úttörő-próbák levezetéséhez irodalomjegyzéket és a „Hazánk felszabadulása 20. évfordulójára” c. tanácsadót készítettek az osztály munkatársai. A gyermekkönyvtárosok részére előadást rendeztek „Erkölcsi és világnézeti nevelés a gyermekkönyvtárakban” címmel. Az elmúlt évben – a gyermekkönyvtárosok erőfeszítéseivel együtt – sok gondot fordítottak az ismeretterjesztő irodalom megszerettetésére.

A felszabadulási évforduló gyermekkönyvtári propagandájának egyik eszközeként készült el a „Mit tudunk hazánkról” c. térképjáték; a szemléltető propagandamunka színvonalának emelésére „Négy évszak” címmel kiállítási forgatókönyv készült. Az osztály munkatársai segítséget nyújtottak az új 6., 9., 15., 20. sz. gyermekkönyvtárak megnyitásához.

II. KERÜLETI KÖNYVTÁRAK

A beszámoló évében — a korábbi évvel összehasonlítva — a következő számok jellemzik a FSZEK kerületi hálózatának tevékenységét:

	1964	1965
A kerületi könyvtárak száma	46	47
A kerületi gyermekkönyvtárak száma	8	12
Fiókkönyvtárak száma	34	34
Különálló gyermekrészlegek száma	20	20
Együtt	108	113
Kölcsönzőhelyek száma	32	32
Könyvtári állomány ¹	1 449 086	1 535 601
Beiratkozott olvasók száma ²	161 718	170 319
Kölcsönzők ³ és helyben olvasók száma	2 166 511	2 232 107
Kölcsönzött kötetek és diafilmek száma	6 212 846	6 303 737

¹ Könyvek, diafilmek és folyóirat-évfolyamok együtt.

² A dia-kölcsönzésre beiratkozottakkal együtt.

³ Diafilm kölcsönzőkkel együtt.

Az összes, hálózathoz tartozó könyvtáregységek száma nem egészen 5%-kal emelkedett, mint már korábban ismertettük. Ezen belül a kerületi könyvtárak száma kettővel nőtt, de a megszüntetett villamos-mozgókönyvtár levonásával tiszta gyarapodásuk egy volt. Legnagyobb a fejlődés az önálló gyermekkönyvtáraknál.

A könyvtári állomány 6%-kal nőtt. A könyvtári forgalom — mint már az átépítések miatti könyvtári zárvatartásokkal ezt indokoltuk — ennél kisebb mértékben növekedett. A hálózat beiratkozott olvasóinak száma 5,4%-kal, a kölcsönzők és helybenolvasók száma 3%-kal, a használt könyvtári egységek száma pedig 1,5%-kal emelkedett.

AZ EGYES KERÜLETI KÖNYVTÁRAK FŐBB ADATAI 1965-BEN

Kerület	Könyvtár száma	Könyvvállomány	Fiókok ¹	Beir. olv.	A kölcsönzők	A kölcs. köt.	Kölcs. ² napok
					száma az év folyamán		
Hálózati duplum raktár		119 230	—	—	—	—	—
Létesítendő kv. raktár		19 792	—	—	—	—	—
I.	11.	27 248	1*	4 866	53 572	164 508	249
	20.	16 837	—	1 600	18 477	60 523	231
	20. gy.	4 689	—	613	4 812	16 861	156
II.	37.	41 051	2	6 422	74 587	240 349	259
III.	8.	27 810	—	2 580	32 531	131 235	253
	21.	18 756	—	1 751	13 448	42 021	169
	33.	10 123	—	690	9 649	31 687	240
	8. gy.	8 484	—	1 444	17 559	46 206	259
IV.	28.	48 361	1*	7 013	75 854	259 254	244
	41.	16 632	1*	1 402	16 904	56 897	237
V.	1.	33 272	—	3 263	29 459	100 544	163
	14.	27 484	1*	3 692	39 352	140 036	225
	5. gy.	8 458	—	1 630	16 160	45 211	259
VI.	10.	36 407	—	5 594	63 040	223 306	258
	1. gy.	22 846	—	4 544	48 756	127 122	253
VII.	2.	53 060	1*	6 206	55 991	168 914	158
	22.	32 150	—	5 415	64 062	229 005	249
VIII.	9.	49 308	—	4 468	55 335	170 350	225
	44.	35 990	1*	5 138	59 367	187 702	234
	3.	27 364	—	2 375	39 203	114 421	259
	9. gy.	9 173	—	1 540	19 595	52 148	230
IX.	39.	35 334	2*	4 797	55 161	174 161	231
	26.	20 222	—	2 747	32 863	108 600	254
	23.	25 737	3*	1 796	22 672	67 389	239
	7. gy.	6 555	—	1 211	12 717	42 152	248
	48.	16 267	—	2 060	20 362	75 555	227
	15. gy.	7 892	—	1 825	25 484	58 156	258
X.	12.	42 894	4*	5 349	60 112	203 605	248
XI.	6.	45 218	2	5 212	45 196	156 864	134
	6. gy.	7 605	—	1 283	9 907	23 960	134
XII.	38.	32 183	3*	4 533	51 905	184 115	258
XIII.	7.	29 297	1	2 409	30 523	126 878	239
	19.	25 663	1*	2 959	35 255	115 073	242
	4.	19 529	—	2 647	28 671	103 898	256
	2. gy.	9 682	—	1 800	19 023	48 837	254
	3. gy.	10 601	—	1 601	16 638	51 412	249
	10. gy.	6 410	—	926	12 736	30 552	259
XIV.	18.	33 127	2*	3 880	39 178	139 127	253
	5.	21 073	—	2 758	31 159	103 097	263
	43.	23 671	1*	2 841	33 900	101 810	247
	47.	11 953	—	1 045	4 224	14 312	65
XV.	29.	25 075	3*	2 534	36 482	110 762	259
	34.	18 719	—	1 820	21 421	73 184	248
XVI.	32.	27 337	3*	2 532	37 055	126 321	247
	45.	15 588	—	2 137	24 552	80 861	244
XVII.	36.	29 311	3*	2 540	27 522	106 483	160
	40.	15 957	2	1 744	25 833	88 746	267
XVIII.	24.	24 839	3*	3 414	40 764	141 735	246
	31.	13 607	—	2 107	23 811	74 635	250
XIX.	25.	34 205	3*	5 198	61 614	207 554	291
	16.	11 004	—	1 889	20 170	71 232	244
XX.	27.	43 654	5*	5 657	67 548	208 226	263
	35.	20 735	1	2 088	24 817	76 939	242

Kerület	Könyvtár száma	Könyvállomány	Fiókok ¹	Beir. olv.	A kölcsönzők	A köles. köt.	Kölcs. ² napok
		száma az év végén			száma az év folyamán		
XXI.	42.	21 827	—	2 258	24 540	80 965	254
	30.	11 283	—	1 156	14 051	39 564	164
	4. gy.	7 296	—	1 303	15 895	41 863	249
	46.	12 110	—	1 095	11 283	41 457	260
XXII.	13.	23 234	4*	2 667	32 118	114 649	243
Mozgó kv.	15.	5 233	—	1 115	13 086	50 076	245
Mozgó kv.	17. ³	—	—	589	5 086	19 188	131
Összesen	1965.	1 486 452	54	169 768	1 923 047	6 292 293	229
	1964.	1 401 949	54	160 964	1 879 432	6 194 352	—

¹ Fiókok és különálló gyermekrészelek (az utóbbiak * jellel) együttes száma.

² Az év folyamán az anyakönyvtárban az összes nyitvatartott napok száma.

³ A 2. sz. mozgókönyvtár (17. sz.) 1965. június végén megszűnt működni.

Kerületi hálózatunk könyvtáregységei a beszámoló évében tovább specializálódtak a felnőtt-, vagy gyermekkönyvtárakra:

Könyvtárak száma	Felnőtt	Vegyes	Gyermek	Összesen
	könyvtár			
Ker. könyvtár	12	15	12	39
Különálló részlegek vegyes könyvtárakban	20	—	20	40
Fiókok	1	30	3	34
Együtt 1965 végén	33	45	35	115
1964 végén	32	46	30	108

A beszámoló évében a könyvtáregységeknek már 60%-a volt speciálisan felnőtt-, vagy gyermekkönyvtár és csupán 40%-a vegyeskönyvtár. (1963-ban 45, 1964-ben 43%.) A felnőtt-, és gyermekkönyvtári hálózat funkcionális elkülönülése tehát állandóan előrehaladó folyamat.

Az 1965-ös év végén a felnőtteknek kölcsönző könyvtáregységek száma az egész hálózatban 29%-ot, s a gyermekeknek kölcsönzők aránya 31%-ot képviselt.

A vegyes könyvtárak zömükben a legkevésbé fejlett, legkisebb könyvtáraink, — többségük a ritkábban lakott peremkerületekben — ezeknek csupán egyharmada kerületi könyvtár, kétharmada pedig fiókkönyvtár.

A hálózati könyvállomány és szerzeményezés

A kerületi könyv-, illetve könyvtári állomány alakulása a következő volt:

		Állomány 1965 dec. 31-én	
		kötet	index
A) Kerületi könyvtárak könyvállománya	1964	1 254 636	100,0
	1965	1 347 430	107,2
B) Összes hálózati könyvállomány ¹	1964	1 401 949	100,0
	1965	1 486 452	106,0
C) Teljes könyvtári állomány (dia és folyóirat állomány- nyal együtt)	1964	1 449 086	100,0
	1965	1 535 601	106,0

¹ A kerületi könyvtárak, továbbá a létesítendő könyvtárak és a hálózati duplumraktár összes állománya.

A KÖNYVÁLLOMÁNY SZAKOK SZERINTI MEGOSZLÁSA*

Szakszám	Megnevezés	1964	1965	1964	1965
		darabban		százalékban	
0	Általános művek	18 240	20 857	1,4	1,5
1,2,3,9	Társad. tud. (fil., tört.)	104 598	114 650	8,5	8,5
3 K	Marxizmus-leninizmus	16 152	16 125	1,3	1,2
4	Nyelvtudomány	4 639	5 028	0,4	0,4
5	Természettudomány	32 422	35 567	2,6	2,6
61	Orvostudomány	14 617	17 001	1,2	1,3
62-64/69	Alkalmazott tud.	46 572	48 307	3,7	3,6
63	Mezőgazdaság	5 455	5 652	0,4	0,4
7	Művészet	69 369	74 471	5,3	5,5
8	Irodalomtudomány	39 663	44 664	3,2	3,4
	Szépirodalom	575 257	599 796	45,9	44,5
91	Földrajz	43 187	47 362	3,4	3,5
	Gyermekirodalom	284 465	317 950	22,7	23,6
Összesen		1 254 636	1 347 430	100,0	100,0

* A hálózati raktárak állománya nélkül.

A hálózati könyvállomány szakok szerinti megoszlásában immár állandó folyamat továbbfolytatásaként csaknem 1,5%-kal csökkent a szépirodalmi könyvek aránya, s ezzel az ismeretterjesztő művek részesedése az egész könyvtárban 31,9%-ra növekedett. Hasonlóképpen állandó folyamat a gyermekirodalom arányának növekedése, amely a beszámoló évében 0,9%-os volt, s ezzel csaknem elérte az egész könyvállomány negyed-részt. Az ismeretterjesztő irodalom szakcsoportjain belül jelentékeny eltolódás nem mutatkozott.

Szerzeményezés

A beszámoló évében a könyvállomány egész gyarapodása – beleértve a kerületi könyvtárakból a duplumraktárba és a hálózati duplumraktárból, továbbá a létesítendő könyvtárak raktárából a kerületi könyvtárakba történő áthelyezéséből származó helyi gyarapodást is – 197 762 volt.

A *tiszta gyarapodás* – vagyis a fenti számból levonva a teljes csökkenést – pedig 84 503 volt.

A KÖNYVÁLLOMÁNY – GYARAPODÁS MEGOSZLÁSA SZAKOK SZERINT*

Szakszám	Megnevezés	1964	1965	1964	1965
		darabban		százalékban	
0	Általános művek	4 294	3 692	1,9	2,1
1,2,3,9	Társadalomtud.	18 453	13 548	8,1	7,7
3 K	Marxizmus-leninizmus	1 921	899	0,8	0,5
4	Nyelvtudomány	619	477	0,3	0,3
5	Természettud.	5 600	4 471	2,5	2,5
61	Orvostudomány	4 328	3 319	1,9	1,9
62-64/69	Alkalmazott tud.	7 773	4 406	3,6	2,5
63	Mezőgazd. tud.	1 097	393	0,5	0,2
7	Művészet	11 817	8 010	5,1	4,5
8	Irodalomtud.	5 943	5 844	2,6	3,3
	Szépirodalom	85 620	61 758	37,5	35,0
	Földrajz	8 541	7 031	3,7	4,0
	Gyermekirodalom	71 951	62 661	31,5	35,5
Összesen		227 957	176 515	100,0	100,0

* A hálózati raktárak gyarapodása nélkül. (Ez 1964-ben 42 600, 1965-ben 21 247 db.)

A gyarapodás területén legnagyobb változás a gyermekirodalomban mutatkozott, ahol 4%-os növekedés következett be; csökkent a szépirodalom gyarapodási aránya (2,5%-kal), és az alkalmazott tudományoké (1,1%-kal) az egyéb kisebb mértékű változások mellett.

A vásárolt kötetek száma a beszámoló évében 151 860 volt, amelyek megoszlása a vásárlási keretösszegek forrásainak figyelembevételével a következő:

	Ft	Kötet	Százalék	
			1964	1965
a) Hálózati keretből				
ker. kv. oszt. keretéből	129 765	5 391	3,5	4,9
ker. könyvt. keretéből	3 027 875	124 449	82,1	80,3
b) Közp. könyvtár keretéből	18 144	365	0,2	—
c) Kártérítési és perlési összegből	204 073	8 351	5,5	5,1
d) Ker. közsegfejl. alapból	324 982	13 304	8,7	9,7
Összesen	3 704 839*	151 860	100,0	100,0

* Ebből 1 105 094 Ft a gyermekkönyvek vásárlására.

A vásárolt könyvek száma az egész szerzeményezés 86%-át képviseli. A beszámoló évében a gyermekkönyvek vásárlására az egész hálózati vásárlási alap 29,8%-át fordítottuk.

1965-ben egy vásárolt kötet átlagára 24,40 Ft volt a korábbi év 23,40 Ft-os átlagával szemben. 1963-ban az átlagár még alacsonyabb (22,70 Ft) volt; az átlagár emelkedés tehát állandó folyamattá vált.

A vásárolt kötetek száma az 1964-es 194 762 darabbal szemben a beszámoló időszakában 151 860 darab, tehát 42 902 darabbal csökkent, amely 22%-os csökkenést jelent. Ennek oka részben a könyvvásárlási keret több mint 15%-os csökkenése, részben pedig az átlagár növekedése. Ez — egybevetve az újonnan beállított könyvtáregységek révén növekvő könyvtárhálózattal — az egy-egy könyvtárra jutó új könyvek számának csökkenésével járt a beszámoló évében.

A hálózat számára előfizetett folyóiratok keretösszege 175 800 Ft volt, ami a korábbi év 133 902 forintjával szemben 27,2%-os emelkedést jelent (figyelemmel a kerületi könyvtárak számának emelkedésére).

A hálózatban bekötésre összegyűjtött (tékázott) folyóirat-évfolyamok száma 1965-ben 655 db. volt a korábbi év 555 darabjával szemben.

ÁLLOMÁNYCSÖKKENÉS A FŐBB SZAKCSOPORTOKBAN

Szakszám	Megnevezés	1964	1965	1964	1965
		darabban		százalékban	
Összhálózati csökkenés		151 291 ¹	83 721 ¹	100,0	100,0
Ebből					
1,2,3,9	Társ. tudományok	14 303	4 329	9,5	5,2
62—64/69	Alkalm. tud.	7 528	2 681	5,0	3,2
	Szépirodalom	64 125	36 292	42,5	43,4
	Gyermekirodalom	40 384	27 880	26,6	33,3

¹ Ehhez járulnak a hálózati raktárak csökkenés-adatai (1964-ben 23 294 db, 1965-ben pedig 29 538 db).

A hálózati könyvvállomány csökkenése a beszámoló évében az előző évének 55%-ára esett. Ez azzal függ össze, hogy a tömeges könyvkivonás (duplumositás, selejtezés stb.) 1964-ben lényegében befejeződött. A csökkenés felét a szépirodalmi, egyharmadát a gyer-

mekirodalom kötetei képviselték, ami összefügg ezek nagyobb forgalmával kapcsolatos gyorsabb kopással. Az itt kiemelt ismeretterjesztő könyvek csökkenési százalékának felére esése viszont a tartalmilag elavult kötetek kivonásának befejezésével a normális arányokat tükrözik.

Beiratkozott olvasók

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK SZÁMA

	1964	%	1965	%
	év végén személy			
Felnőtt	110 047	68,4	114 314	67,9
14 éven aluli	50 917	31,6	55 454	32,7
Összesen	160 964	100,0	169 768	100,0

A kerületi könyvtárakba beiratkozott olvasók számának 6%-os növekedése mellett a felnőttek 4%-kal, a gyermekolvasók pedig 9%-kal gyarapodtak. Ennek következtében tovább nőtt gyermekolvasóink aránya és a beszámoló évében csaknem elérte az összes olvasók egyharmadát. Ez természetesen összefügg gyermekkönyvtári hálózatunk gyors bővülésével.

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK FOGLALKOZÁSA

	1964	1965	1964	1965
	számban		százalékban	
Munkás	25 213	25 209	15,7	14,7
Paraszt	182	180	0,1	0,1
Pedagógus	2 975	3 033	1,1	1,8
Egyéb értelmiségi	6 119	6 899	3,8	4,1
Közép- és főisk. tanuló	23 314	24 796	14,5	14,6
Ipari tanuló	5 228	5 214	3,3	3,1
Háztartásbeli	7 762	6 640	4,8	3,9
Ált. iskolai tanuló	50 917	55 454	31,7	32,6
Egyéb	39 254	42 343	24,4	25,1
Összesen :	160 964	169 768	100,0	100,0

Különvéve a felnőtt olvasókat, ezek megoszlása 1965-ben a következő volt:

Foglalkozás	%
Munkás	21,8
Paraszt	0,1
Pedagógus	2,7
Egyéb értelmiségi	6,1
Közép- és főisk.	21,7
Ipari tanuló	4,6
Háztartásbeli	5,8
Egyéb	37,2
Összesen	100,0

AZ OLVASÓK MEGOSZLÁSA KORUK ÉS NEMŰK SZERINT

	Férfi	Nő	Együtt
10 évig	8 557	9 581	18 138
10–14 év között	18 918	18 398	37 316
15–18 év „	13 350	14 450	27 800
19–26 év „	9 904	9 715	19 619
27 év felett	29 893	37 002	66 895
Összesen	80 622	89 146	169 768

AZ OLVASÓK MEGOSZLÁSÁNAK SZÁZALÉKOS ARÁNYA

	Férfi		Nő		Együtt	
	1964	1965	1964	1965	1964	1965
10 évig	5,6	5,0	6,0	5,7	11,6	10,7
10–14 év között	10,1	11,2	9,9	10,8	20,0	22,0
15–18 év között	8,2	7,8	8,5	8,5	16,7	16,3
19–26 év között	5,7	5,9	5,7	5,7	11,4	11,6
27 év felett	17,8	17,6	22,5	21,8	40,3	39,4
Összesen	47,4	47,5	52,6	52,5	100,0	100,0

Lényegbevágó eltérés a beszámoló évének és az 1964-es év beiratkozott olvasóinak megoszlása között nincs; továbbra is csökkent – ha csak 1%-kal is – a 27 éven felüli olvasók aránya.

Kölcsönzők (kölsönzések)

A KÖLCSÖNZŐK SZÁMA

	1964		1965	
	szám	százalék	szám	százalék
Felnőtt kölcsönzők	1 300 873	69,2	1 302 903	67,7
Gyermek kölcsönzők	578 559	30,8	620 144	32,3
Összes kölcsönzők	1 879 432	100,0	1 923 047	100,0

A kölcsönzők aránya csaknem teljesen fedi a felnőtt- és gyermekolvasók százalékos megoszlását. Így az 1964-es évvel szemben növekedett a 14 éven aluli kölcsönzők százaléka.

OLVASÓTERMI LÁTOGATÓK

	1964		1965	
	szám	százalék	szám	százalék
Felnőtt látogatók	154 121	54,4	161 452	52,6
Gyermek látogatók	129 114	45,6	145 054	47,4
Összes látogató	283 235	100,0	306 506	100,0

A kerületi könyvtárak olvasótermeinek látogatói csaknem fele részben a 14 éven aluli gyermekolvasókból kerülnek ki. Ez a helyzet szorosan összefügg a gyermekkönyvtári hálózat fejlesztésével és az új, önálló gyermekkönyvtárak megfelelő olvasótermi ellátottságával. 1964-ben még csaknem 2%-kal alacsonyabb volt a gyermeklátogatók aránya.

A kerületi könyvtárak olvasótermi ellátottságát egyébként az alábbi adatok tükrözik:

KERÜLETI OLVASÓHELYISÉGEK

	1964	1965
Olaszóteremek száma	13	19
Kölcsönzői olvasóhelyiségek	35 ¹	34 ¹
Gyermek olvasóteremek	12	13
Gyermek-kölcs. olv. helyek	22 ²	31
Összesen	82	97

¹ A 4 ülőhelynél kisebbet nem vettük figyelembe (ilyen 1964-ben 5 volt, 1965-ben 8).

² Ezenkívül 4 hely alatti 3. (1964-ben), illetve 1 (1965-ben).

OLVASÓI ÜLŐHELYEK

	1964	1965
Olaszótermekben	324	434
Kölcsönzőhelyiségekben	503	485
Gyermek-olvasótermekben	247	245
Gyermek kölcsönzőhelyiségekben	197	334
Összesen	1 271	1 498

A beszámoló időszakában – az új és korszerűsített könyvtárak megnyitása óta – jelentősen, hattal emelkedett a felnőtt könyvtári olvasóteremek száma. Ugyanakkor ez kevésbé mutatkozik a gyermekkönyvtáraknál, mivel egy kivételével különálló gyermek-részlegekből alakultak, amelyek olvasótermei már az 1964-es statisztikában is szerepeltek. Jelentősen, 18%-kal nőtt az olvasói ülőhelyek száma is a hálózatban.

Az olvasóterem, illetve olvasószobák jelentékeny része nem felel meg a követelményeknek, nem is szólva a szabadpolcos könyvtárak kölcsönzőibe beállított olvasóhelyekről.

A kerületi könyvtárak teljes olvasóforgalma, a kölcsönzők – és helyi olvasók összes száma a következőképpen alakul:

	1964	1965
Kölcsönzők száma	1 879 432	1 923 047
Olaszótermi látogatók száma	283 235	306 506
Összesen	2 162 667	2 229 553

Kölcsönzött kötetek

KÖLCSÖNZÖTT KÖTETEK SZÁMA

	1964		1965	
	szám	százalék	szám	százalék
Felnőtteknek kölcsönzött kötetek	4 583 264	74,0	4 593 881	73,0
Gyermekeknek kölcsönzött kötetek	1 611 088	26,0	1 698 412	27,0
Összes kölcsönzött kötet	6 194 352	100,0	6 292 293	100,0

A felnőtteknek kölcsönzött kötetek száma minimálisan, alig több, mint 10 000-rel (tehát 2 ezrelék körül) növekedett; a gyermekeknek kölcsönzött kötetek száma viszont 5,8%-kal magasabb, mint 1 évvel korábban.

Egy-egy kölcsönzésre a hálózatban 3,3 kölcsönzött kötet jut, a felnőtteknél ez az arány 3,5, a gyermekekénél pedig 2,7 kötet. Változás a korábbi évekkel szemben csak a gyermekkönyvek kölcsönzésénél van, ahol valamivel több, 2,9 kötet volt az 1964 évi arány.

A KÖLCSÖNZÖTT KÖNYVEK SZAKSZERINTI MEGOSZLÁSA

Szakcsoport	1964	1965 ²	1964	1965 ³
	számban		százalékban	
Felnőtt irodalom				
Szépirodalom	3 166 745	(386 549)	51,1	49,8
Ebből:				
Új magyar	(522 788) ¹	(126 981)	16,1 ³	16,3
Régi magyar	(301 768) ¹	(62 201)	9,3 ³	8,0
Világir. klassz.	(324 679) ¹	(78 288)	10,1 ³	10,0
Szovjet. irod.	(103 648) ¹	(23 703)	3,2 ³	3,4
Népi dem. irod.	(93 529) ¹	(25 832)	2,9 ³	3,3
Egyéb irod.	(309 228) ¹	(69 544)	9,5 ³	8,8
Ismeretterjesztő	1 416 519	(180 847)	22,9 ³	23,2
Ebből:				
Ideol. pol.	292 658	(37 268)	4,7	4,8
Műszaki irod.	173 270	(22 775)	2,8	2,9
Mezőgazd. irod.	18 226	(3 216)	0,3	0,4
Természettud.	224 944	(29 917)	3,6	3,8
Egyéb ism. terj.	707 421	(87 671)	11,5	11,3
Gyermekirodalom	1 611 088	(352 973)	26,0	27,0
Ebből:				
Képeskönyv	284 636	(54 935)	4,6	4,2
Szépirodalom	838 579	(179 889)	13,5	13,7
Ism. terj.	487 873	(118 149)	7,9	9,1
Összesen	6 194 352	(920 369)	100,0	100,0

¹ Az I. és IV. negyedévi reprezentatív adatok.

² Éves reprezentatív adatok (előírás szerint a 100 000 kötetforgalom feletti könyvtárakban minden 12., az ezalattiakban minden 6. napon számlálva).

³ A reprezentatív adatok alapján kiszámított arány; a felnőtt- és gyermek kötetforg. arány kivételével, amelyet az abszolút számok alapján számítottunk (lásd az előbbi táblázatot).

A fenti táblázatot az országosan használatos számokkal való összehasonlítás céljából közöljük. Könyvtárunk gyakorlatában az honosodott meg, hogy külön értékeljük ki a felnőtteknek és külön a gyermekeknek kölcsönzött könyvek adatait. Az alábbiakban az ezekre vonatkozó arányokat közöljük.

A FELNŐTTEKNEK KÖLCSÖNZÖTT KÖNYVEK SZÁZALÉKOS ARÁNYA

	1964	1965
Szépirodalom	69,1	68,2
Ebből:		
új magyar	21,8	22,4
rég magyar	12,6	10,9
világirodalom klasszikusai	13,6	13,7
szovjet irodalom	4,3	4,7
népi dem. irodalom	3,9	4,5
egyéb irod.	12,9	12,0
Ismeretterjesztő	30,9	31,8
Ebből:		
ideológiai-politikai	6,4	6,6
műszaki irodalom	3,8	4,0
mezőgazdasági irodalom	0,4	0,5
természettudományos művek	4,9	5,2
egyéb ismeretterjesztő irodalom	15,5	15,5
Összesen	100,0	100,0

Tovább folytatódott a már évek óta tartó folyamat, a szépirodalmi könyvek arányának csökkenése és az ismeretterjesztő művek arányának növekedése. A számunkra kultúrpolitikai szempontból jelentős szépirodalmi csoportok, mint az új magyar, a szovjet és a népi demokratikus irodalom aránya azonban növekedett az 1964. évi 30,0%-ról 31,6%-ra, s ami a jelenlegi adatokban különösen figyelemreméltó és örömdetes, nőtt a szovjet irodalom forgalmának aránya is. Remélhetőleg a százalékszámok alakulását nem befolyásolta az új reprezentatív módszerre való áttérés; ezt majd a következő évek hasonló módon számított arányaival való egybevetés után lehet csak tisztázni. Valószínű azonban, hogy könyvtárosaink e tekintetben végzett erőfeszítései sikereként könyvelhetjük el ez évek óta csökkenő arányszám jelenlegi emelkedését. A 3 szépirodalmi csoport együttesen egyébként megközelíti az egész, felnőtteknek kölcsönzött könyvanyag harmadát és a felnőtteknek kölcsönzött szépirodalmi művek 47%-át. Ez 1965-ben másfélmillió, e csoportokba tartozó szépirodalmi munka elolvasását jelentette beiratkozott olvasóink körében.

Az ismeretterjesztő irodalom számunkra legfontosabb csoportjai — az ideológiai-politikai, a műszaki, a mezőgazdasági és a természettudományos művek — arányai is kivétel nélkül növekedtek valamivel; együttesen nem egészen 1%-kal. A 4 csoportba tartozó összes kölcsönzött könyv csaknem 3/4 millió kötetet képvisel.

A KÖLCSÖNZÖTT GYERMEKIRODALOM SZÁZALÉKOS MEGOSZLÁSA

	1964	1965
Képeskönyv	17,7	15,6
Gyermek szépirodalom	52,9	50,6
Gyermek ismeretterj. irod.	30,4	33,8
Összesen	100,0	100,0

A gyermekeknek kölcsönzött könyvek között az ismeretterjesztő anyag fél százalékkal meghaladja már az egyharmadot. Igen nagy eredmény ez, hiszen 1962-ben még az egynegyed alatt állott ez az arány. Ezzel szemben szükségszerűen csökkent a gyermek-

szépirodalom forgalmának és a képeskönyvek kölcsönzésének aránya is. 1965 az első esztendő, amikor a gyermekeknek kölcsönzött ismeretterjesztő irodalom százaléka meghaladja a felnőttekét.

Diafilm-kölcsönzés

A diafilm-kölcsönzésnél — amely mint mellék kölcsönzési terület, jelentősen megterheli könyvtárosainkat — a visszaesés folyamata 1965-ben sem állt meg.

DIAFILM-ÁLLOMÁNY

	1964	1965	1964	1965
	száma		százalék	
Mese- és játékfilm	15 852	15 080	34,0	31,1
Ismeretterj. film	30 730	33 414	66,0	68,9
Összesen	46 582	48 494	100,0	100,0

A diafilm-állomány növekedésével egyidejűen csökkent az érdeklődők részéről elsősorban kerestett mese- és játékfilmek aránya, sőt ezek elkopása következtében abszolút száma is. Ugyanakkor a felsőbb szerveinken keresztül juttatott új diafilmek elsősorban ismeretterjesztők.

Az 1965-ös évben diafilm-kölcsönzésre már csak 551-en iratkoztak be és kölcsönzés céljából ezek az év folyamán 2554 esetben látogattak a könyvtárakba.

DIAFILM-KÖLCSÖNZÉS

	1964	1965	1964	1965
	száma		százalék	
Mese- és játékfilm	15 326	9 094	82,9	79,5
Ismeretterjesztő film	3 168	2 350	17,1	20,5
Összesen	18 494	11 444	100,0	100,0

A diafilm-kölcsönzés tovább csökkent. Az állomány alig egyharmadát képviselő mese- és játékfilmek forgalma csaknem négyszerese volt az állomány kétharmadát képviselő ismeretterjesztő filmekének.

A diafilm-kölcsönzés fenti számokban is megmutatkozó csökkenése felveti azt a problémát, érdemes-e könyvtárosainknak a könyvkölcsönzés sokkal hatékonyabb munkájából elvonni ezt az időt, amelyet a diafilm-kölcsönzés igényel.

Kiállítások és rendezvények

A kerületi könyvtárak dolgozói igen nagy erőfeszítéseket tesznek a kölcsönzésre ajánlott könyvek, témák, vagy egyes szakok propagandájának érdekében. A kerületi könyvtárak propagandamunkájának sokoldalúságát, témagazdagságát jelentéseinkben ismertettük. A továbbiakban ezek számszerű adataira szorítkozunk csupán.

Mind a felnőttek, mind a gyermekek számára rendezett könyvkiállítások száma 1965-ben megegyezik a korábbi évekével. A kiállítások nagyobb részét (63%-át) a felnőttolvasók számára készítették.

A KÖNYVKIÁLLÍTÁSOK SZÁMA

	1964	1965
Felnőttek száma	1047	1058
Gyermekek száma	652	626
Együtt	1699	1684

RENDEZVÉNYEK A KERÜLETI KÖNYVTÁRAKBAN

	Felnőttek	Gyermekek	Együtt	
	számára		1965	1964
Könyvismertető előadások	203	508	711	920
Klubfoglalkozások	318	—	318	—
Film- és diavetítés	14	134	148	142
Meseórák	—	149	149	210
Összesen	535	791	1 326	1 272
Látogatók száma	14 531	24 161	38 692	39 630

A rendezvények nagyobb részét a gyermekolvasók számára szervezték. Csaknem kétszerannyi a gyermeklátogató, mint a felnőtt. A beszámoló évében 318 klubfoglalkozást tartottak a könyvtárak az ifjúsági klubok tagjai számára; ezek képviselik a felnőttek számára tartott rendezvények nagyobb részét.

III. A KÖNYVTÁR GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉGE

Pénzügyi feladatok

A könyvtár költségvetéséről külön készítettünk zárszámadást. Itt csak a legfőbb gazdasági feladatokkal kívánunk foglalkozni.

A KÖNYVTÁRI KÖLTSÉGVETÉS FŐBB TÉTELEI. (TELJESÍTÉS)*

Tételek	1964	1965	1964	1965
	összeg forintban*		százalékban	
Éves költségvetés összesen	22 930 024	24 866 140	100,0	100,0
Személyi kiadások	11 316 152	11 442 361	49,5	46,0
Dologi kiadások	11 613 872	13 423 779	50,5	54,0
Ebből könyvbeszerzés	4 674 642	3 812 940	20,4	15,3
könyvkötés (külső)	967 041	691 173	4,2	2,7
saját kiadvány	503 781	551 761	2,2	2,2
szakmai nyomtatványok	102 773	104 387	0,5	0,4
beszerzés	636 379	460 321	2,8	1,9
felújítás	904 694	3 927 930	3,9	15,9
egyéb dologi kiadás	3 824 562	3 875 267	16,7	15,6
Index Összes kiadás	100,0	108,8	—	—
Személyi kiadás	100,0	101,0	—	—
Könyvbeszerzés	100,0	81,5	—	—

* A Fővárosi Tanács Népművelési Osztálya által engedélyezett módosítással.

Az 1964-es évhez viszonyítva a költségvetés főösszege nem egészen 9%-kal emelkedett; ez az alapösszeg 15%-kal való szűkítése ellenére a szükségessé vált felújítások póthitelei miatt alakult így.

A könyvbeszerzésre jutó keretösszeg (a kerületi KÖFA nélkül) 18,5%-kal csökkent.

BERUHÁZÁS ÉS KÖZSÉGFEJLESZTÉSI ALAP (teljesítés)

	1964	1965
	forintban	
Berendezési tárgyak	1 998 397	796 378
Építés	440 297	183 467
Együtt	2 438 694	979 845

A KÖNYVTÁR BEVÉTELEI. (TÉNYSZÁMOK)

	1964	1965
Könyvtárhasználati díj	349 211	372 472
Késedelmi díj	467 605	478 193
Együtt	816 816	850 665
MÉH-nek történő eladás	32 684	11 816
Fotóból	2 564	3 655
Dia-bevételek	24 933	16 429
Bibliográfiai bevételek	106 198	127 079
Olvasófüzetek eladásából	7 660	6 945
Egyéb bevételek	69 161	30 607
Együtt	243 200	196 531
Összesen	1 060 016	1 047 196

A könyvtár bevételei a költségvetési kiadások 4,2%-át teszik ki. Legnagyobb – és növekvő-bevételi tételek a könyvtárhasználati és a késedelmi díjak. Növekedtek a bibliográfiai eladásából származó összegek; ezek tényleges mértékét a fenti számok nem reprezentálják teljesen, mert az Állami Könyvterjesztő Vállalatnál és a Magyar Kultúránál bizományban levő kiadványaink – főképpen a Budapest-bibliográfia kötetei – értéke 1965 végén elérte a 239 075 Ft. összeget.

Csökken a MÉH-nek történt eladás (ami összefügg a duplumosítás 1964-ben történt befejezésével) és a dia-bevétel (ami viszont a diaforgalmunk ismeretes visszaeséséből adódik).

KÉSEDELMI DÍJ FIZETÉS (Ft)

	1964	1965
Központ	14 537	13 197
Hálózat	453 068	465 076
Együtt	467 605	478 193

A gazdasági osztály munkaterve előírta a kerületi könyvtárakban a különféle bevételi (könyvhasználati, késedelmi stb. díjak) helyszínen történő ellenőrzését. Ez – az ellenőri állásnak az év nagyobb részében való betöltetlensége miatt – csak részben valósulhatott meg, 25 könyvtár bevételi és házi-pénztárának ellenőrzésével. Kisebb szabálytalanságokat csak két könyvtárban észleltek.

A gazdasági osztály biztosította a központ és a kerületi könyvtárak felújításának gyakorlati megvalósítását. Ez a tevékenység 10, viszont a karbantartási és kisebb építkezési munkák 23 könyvtárat érintettek.

A gazdasági osztály a beszámoló évében 83 000 Ft értékű állóeszközt adott át könyvjóváírással más intézményeknek és 31 600 Ft értékben vett át állóeszközöket. Ugyanakkor könyvjóváírással 1 millió fölötti netto értékben átvette a 6-os sz. könyvtár helyiségét a Társasház Vállalattól.

A könyvtár munkájához egy személy- és egy tehergépkocsit használt.

PERLÉSEK

	1964	1965
Perlések száma	3 535	3 738
ebből: végrehajtással	2 227	2 686
fizetésletiltással	1 308	1 052
Elintézett esetek száma	2 702	2 977
Visszahozott könyvek száma	1 893 ¹	2 208 ²
Elvesztett könyvekért befizetett kártérítés (Ft)	245 671 ³	234 771 ⁴

¹ 118 629,— Ft értékben.

² 152 625,— Ft értékben.

³ 4809 kötet értéke.

⁴ 5428 kötet értéke.

Könyvkötészeti munka

A HÁZI KÖNYVKÖTÉSZET FŐBB MUNKÁI (db)

	1964			1965		
	Közp.	Hálózat	Össz.	Közp.	Hálózat	Össz.
Új kötés	667	476	1 153	362	957	1 319
Karton kötés	14 297	961	15 258	5 467	126	5 593
Javítás-újrakötés	1 821	29 333	31 154	1 272	32 742	34 014
Kisjavítás	—	—	—	—	11 856	11 856
Aranyozás	40 005	95	40 100	35 847	—	35 847
Táskakészítés	12 820	61 892	74 712	—	1 320	1 320
Táskázás	7 928	1 225	9 153	4 912	1 850	6 762
Köles. tasak	—	161 031	161 031	—	115 257	115 257

A házi könyvkötészet több mint 9%-kal több könyvet kötött és végzett javítást, mint a korábbi évben; ez a munkamenet jobb megszervezésével történt, amit nagy mértékben lehetővé tett a könyvjóváírással kapott fűzőgép felhasználása. A beszámoló időszakában egyébként több volt a szokásosnál a könyvben köthető vékony könyv, végül mert elmaradt a táskakészítés munkája. Ugyanakkor azonban a kötészet bevezette a könyvkötés minőségének javítása érdekében a nagyobb tartósságot biztosító élszegélyezést (vászonnal), amely természetesen munkaigényesebb folyamat.

1965-ben az újmódszerű fűzésmentes (ragasztott-kötéses) eljárással készült könyvek aránya az összes kötések 44,2%-át képviselte a korábbi év 38,4%-os arányával szemben. Ez a fejlődés az utóbbi években állandóan előrehaladó folyamat. A házikötészet 1961-től 1965-ig szakmunkáslétszámának minimális bővítésével 40%-kal növelte teljesítményét. Ugyanakkor a jelenlegi kötéstípus tartósabb és jobb, amit a szabadpolcosrendszer melletti nagyobb igénybevétel megkövetel.

Jelentős tétel — és igen hasznos új munkaterület — a házikötészet tevékenységében az ún. kisjavítás, amelyet a beszámoló évében vezettek be, s amelyről már korábban szoltunk. 1965-ben 7 felnőtt-, 2 gyermekkönyvtárban és a Hamzsabégi-úti könyvraktárban összesen 4371 kötött és 7485 fűzött könyvet, illetve brosúrát javítottak ki helyben. E kisjavítások rendkívül előnyösek, nemcsak mert jelentősen meghosszabbítják a könyv életét és ezáltal hosszú időre szükségtelenné teszik a javítókötést, hanem mivel rendkívül kevés anyag- és munkaidőráfordítást igényelnek. Önköltségük átlagosan 1 Ft, ugyanakkor, amikor a házikötés átlagára 16 Ft fölött van.

A házi könyvkötészet az év első felében (a 6-os könyvtár részére) 10 158 könyvet borított polyetilén fóliával; a második félévben csak a fólia kiszabását végezte, s a borítást a könyvtár maga biztosította.

A kartonkötés számának csökkenése összefügg azzal, hogy az ezt igénylő zenei könyvtár kottáinak bekötése nagyrészt már 1964-ben elkészült.

A táska-készítés munkája a beszámoló évében jelentéktelenebbre csökkent, aminek oka az, hogy ezt bér munkában a XIV. kerületi tanács szociális foglalkoztatója vállalta el. Ez rendkívül gazdaságos, mert e munka végzése nem köti le a magasabb munkabérű szakmunkásokat.

Csökkent a házikötészet kötéseinek önköltsége. 1964-ben ez 16,85 Ft volt; 1965-ben ugyanez (az újonnan bevezetett élszegélyezés 35 filléres plusz anyagköltségnövekedése ellenére is) 16,56 Ft volt.

A házikötészet a beszámoló évében 2714 munkaórát fordított „egyéb” munkák végzésére, ami egy szakmunkásnak több mint egy évi munkaidejét tette ki. E munkákhoz tartozik a kassirozás (kiállítások stb. céljaira), a papírvágás (katalóguscédula, nemzetközi papírok, kartonok stb.), postára való csomagolás (kiadványok, Híradó), KC választólap ragasztás stb.

KÜLSŐ KÖTÉSZEZETRE ADOTT MUNKÁK

	1964			1965		
	Közp.	Hálózat	Össz.	Közp.	Hálózat	Össz.
Új kötés	1 456	—	1 456	1 447	—	1 447
Javítás	800	20 796	21 596	1 950	12 885	14 835
Együtt	2 256	20 796	23 052	3 397	12 885	16 282

A külső kötészetre adott munkák mennyisége csaknem 30%-kal csökkent, költsége 691 170 Ft volt.

A központi könyvtár és a hálózat részére kötött összes könyvek száma (új kötés, javítás és a zenei könyvtár számára készített kartonkötés) a következőképpen alakult:

	1964	1965
Házi-kötészet	32 526	35 333
Külső kötészetek	23 052	16 282
Együtt	58 578	51 615
Kisjavítás (házi kötészet)	—	11 856
Összesen	58 578	63 471

Az utóbbi évek folyamán a kerületi könyvtárakban nagyobbarányú könyvselejtezés folyt, ezért könyvvállományunk állapota évről-évre javul. Ezt igazolja a kötésre beküldött könyvek viszonylag jobb állapota is, az, hogy e könyvek között egyre csökken a bekötésre alkalmatlan, ún. könyvtári selejt aránya. 1960-ban pl. a könyvtári selejt az összes, kötészetre küldött könyvek 12%-ára rugott; ez az arány 1962-ben 6,7%-ra, 1964-ben 2,8%-ra és a jelentés időszakában 1%-ra csökkent. Remélhetőleg a kisjavítási munkák elősegítik könyvvállományunk állapotának további javulását.

IV. A KÖNYVTÁR SZERVEZETI ÉS SZEMÉLYZETI ÜGYEI

A könyvtár szervezetében 1965-ben nem volt változás. A libresszó szervezetileg a központhoz kapcsolódik.

Az igazgatói tanács 14 alkalommal tartott ülést a központi osztályvezetők és kijelölt könyvtárvezetők részvételével. Megtárgyalta a könyvtár vezetésével kapcsolatos kulturális, anyagi, személyzeti és adminisztrációs problémákat.

A KÖNYVTÁR KÖZPONTI OSZTÁLYAI ÉS VÉGLEGESÍTETT DOLGOZÓINAK SZÁMA
(1965. december 31-én)

	1964	1965	Vezetője 1965. XII. 31-én
	létszám XII. 31-én		
Igazgatóság	10	12	Révész Ferenc igazgató Tyroler Gyula ig. h. Szőke Tiborné ig. h.
Feldolgozó osztály	17	18	dr. Szász Károly oszt. v.
Nyilvános szolgálat	22	23	Marót Miklós oszt. v.
Budapest-gyűjt. oszt.	11	10	Dr. Mentés Béláné oszt. v.
Zenei könyvtár	4	5	Szalai Ágnes kvt. vezető
Bibliográfia és prop. osztály	16	14	Pataki Ferenc oszt. v.
Ker. könyvtárak osztálya	20	20	Dobos Piroska oszt. v.
Gazdasági osztály	39	40	Egeresi Zoltán gazd. igazgató
Házi kötettség	21	21	Svientek Sándor műhelyvezető
Együtt	160	163	

Létszámemelkedés nem volt, s a munkaköri besorolásnál sem történt lényeges változás.

Az állományon kívüli (02-es) dolgozók évvégi létszámában az előbbi évvel szemben 6 fő csökkenés történt.

A FSZEK KINEVEZETT DOLGOZÓINAK MUNKAKÖRI BESOROLÁSA

Munkakör	Kulcsszám	Központ	Hálózat	Együtt	
				1965	1964
Igazgató	7001	1	—	1	1
Igazgató h.	7002	2	—	2	2
Gazdasági ig.	7402	1	—	1	1
Osztályvezető	7005	6	—	6	6
Osztályvezető h.	7006	5	—	5	5
Csoportvezető	7021	6	—	6	6
Ker. könyvtárvezető I.	7008	—	43	43	41
Ker. könyvtárvezető II.	7009	—	13	13	11
Tud. főmunkatárs	7022	3	—	3	3
Tud. munkatárs	7023	24	—	24	23
Főkönyvtáros	7024	6	1	7	7
Könyvtáros I.	7025	14	59	73	77
„ II.	7026	13	84	97	94
„ III.	7027	2	11	13	18
Gazd. csop. vez.	7421	3	—	3	3
Főelőadó I—II.	7423	—	—	—	—
Előadó	7422	4	—	4	4
Műszaki ügyintéző I.	7224	4	—	4	4
„ „ II.	7425	1	—	1	1
„ „ III.	7426	3	—	3	3
Adm. dolg. I.	7427	2	—	2	2
Adm. dolg. II—III.	7441	5	—	5	6
„ „ „	7442	—	—	—	—
„ „ „	7443	3	—	3	4
Kvt. raktárvez.	7461	1	—	1	1
Kvt. raktáros	7462	8	22	30	28
Kiemelt term. szakm.	7468	11	—	11	11
Szaktanulmány	7469	11	—	11	10
Kisegítő I.	7471	1	—	1	1
„ II.	7472	7	—	7	6
„ III.	7473	12	9	21	23
Gépkocsivezető	722	2	—	2	2
Házfelügyelő és portás	7475	2	—	2	1
Összesen		163	242	405	405

ÁLLOMÁNYON KÍVÜLI DOLGOZÓK

	Központ	Hálózat	Összesen	
	1965-ben		1965	1964
Könyvtárosi munkakörben	3	81	84	72
Egyéb „	14	50	64	84
Összesen	17	131	148	156

Az 1965-ben kitüntetett munkatársak

Révész Ferenc, a FSZEK igazgatóját, hazánk felszabadulásának 20. évfordulója alkalmából a Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Munkaérdemrend arany fokozatával,

Dobrova Jánosné munkatársat November 7-e, és

Szász Károly osztályvezetőt, nyugdíjbavonulása alkalmából a Munkaérdemrend ezüst fokozatával,

Simon Lászlóné kerületi könyvtárvezetőt az MSZBT kongresszusa alkalmából a Munkaéremrend bronz fokozatával,

Fehér Imre kerületi könyvtárvezetőt ugyanez alkalommal a Munkaéremrend bronz fokozatával tüntette ki; ugyanő az MSZBT aranykoszorús jelvényét és társadalmi munkájáért a Fővárosi Tanácstól a „Szép Budapestért” emlékjelvény arany fokozatát kapta.

Bikácsi Lászlóné a kerületi könyvtárak osztály csoportvezetőjét a Művelődésügyi Miniszter Kiváló népművelő címmel,

Erdődy Ferencné kerületi könyvtárvezetőt a Szocialista kultúráért érdeméremmel,

Barta Andrásné gyermekkönyvtárvezetőt dicsérő oklevéllel tüntette ki.

Tátrai Tiborné munkatárs az MSZBT aranykoszorús jelvényét korábban, *Deák Gézáné*, *Richlich Ilona*, *Simon Lászlóné*, *Szilágyi Zoltánné*, *Uray Béláné*, *Varga Ilona* munkatársak pedig ugyancsak az MSZBT aranykoszorús jelvényét a szovjet irodalom terjesztésében elért kimagasló eredményükért kapták.

DOLGOZÓINK ISKOLAI VÉGZETTSÉGE ÉS KÖNYVTÁROSI SZAKKÉPZETTSÉGE KÖNYVTÁROSI MUNKAKÖRBEN DOLGOZÓK ISKOLAI VÉGZETTSÉGE

	Egy. v. főisk.	Középisk.	Ált. isk.	Összesen
Főfoglalkozásúak				
Központban	53	26	3	82
Hálózatban	91	112	8	211
Együtt	144	138	11	293
%-osan	49,2	47,1	3,7	100,0
Állományon kívüli dolg.	9	73	2	84
%-osan	10,7	86,9	2,4	100,0

KÖNYVTÁROSI SZAKKÉPZETTSÉG

	Egyetemi v. főisk.	Középisk.	Alapfokú	Szakképz. nélkül	Összesen
Központ	37	18	5	22	82
Hálózatban	71	85	36	19	211
Együtt	108	103	41	41	293
Százalékban	368	35,2	14,0	14,0	100,0
Állományon kívüli dolgozók	3	10	55	16	84
Százalékban	3,6	11,9	65,5	19	100,0

Az iskolai végzettség és könyvtárosi szakképzettség tekintetében fejlődés mutatkozik könyvtárunk dolgozói körében. A szakképzettség nélküli dolgozók magas száma a központi könyvtárban nem mutatja a tényleges helyzetet, mert e csoportban kimutatott munkatársaink nagyobb része régi könyvtárosi gyakorlattal rendelkezik idősebb dolgozónk, akiknek a szakképzettségre vonatkozó rendelet felmentést biztosít.

A főiskolai és a középfokú könyvtárosi képesítéssel rendelkező munkatársaink aránya emelkedik. Az állományon kívüliek között a szakképzettség nélküliek aránya csaknem felére csökkent.

A GYERMEKKÖNYVTÁRAKBAN ÉS -RÉSZLEGEKBEN DOLGOZÓK

	1964	1965
	évben	
Könyvtárosi munkakörben főfoglalkozásúak	55	48
Állományon kívüliek	18	29
Összesen	73	77

Oktatás, továbbképzés

A FSzEK által rendezett könyvtáros-továbbképző és egyéb tanfolyamok alakulása a következő volt a beszámoló évében:

A tanfolyamok, előadássorozatok megnevezése	Az év folyamán befejezett tanfolyamok előadások		Az év utolsó napján folyamatban levő tanfolyamok-előadások	
	száma	hallgatók száma	száma	hallgatók száma
1. Könyvismereti tanfolyam	1	80	1	81
2. Felnőttek pszichológiája és pedagógiája (II.)	1	85	1	86
3. Könyvtárirási tanf.	1	9	—	—
4. Központi és kerületi rakt. kez. és takarítók ideológiai-politikai tanfolyama	1	54	1	52
5. Középfokú könyvtárosképző szaktanfolyam FSzEK könyvtárosoknak	—	—	1	41
6. Középfokú könyvtárosképző szaktanfolyam szakszervezeti könyvtárosoknak	—	—	1	34
7. Közös művelődési és szakmai előadások ...	1	260	1	290
Összesen	5	509	6	584
Alapfokú könyvt. tanf. (SZOT-ban)	2	15	1	5
Együtt	7	524	7	589

Szakmai viták, tapasztalatcserék stb.

1965-ben a következő szakmai vitákat tartotta a kerületi könyvtárak osztálya a kerületi könyvtárosok részére:

1. Kézikönyvtár a gyermekkönyvtárakban, a helybenolvasás jelentősége.
2. Tájékoztató a kádermunkáról.
3. Az „Új könyvek” értékelése (a KMK-val közösen).
4. A serdülőkkel való foglalkozás a könyvtárban (Klubvezetők részére).
5. Az olvasás-szociológiai mérések módszerei, tapasztalatai.
6. A műszaki- és természettudományos irodalom propagandája.

A gyermekkönyvtárosok továbbképzését, tapasztalatcseréket szolgáló előadások, viták:

1. Csoportos foglalkozások a gyermekkönyvtárakban. (Bemutatók a vidéki könyvtárosoknak.)
2. A bemutató foglalkozások tanulságainak megbeszélése.
3. Könyvtárunk fennállásának 60-ik évfordulójával kapcsolatos feladatok.

4. A gyermekkönyvtárosok feladatai hazánk felszabadulásának évfordulójára.
5. A gyermekkönyvtárosok évi tervének vitája.
6. A katalógusszerkesztés problémái.
7. A gyermekkönyvtárosok feladatai a „Gyermeknap”-pal kapcsolatban.
8. Világnézeti és erkölcsi nevelés a gyermekkönyvtárakban.
9. Országos gyermekkönyvtárosi tapasztalatcsere vidéken (Veszprém, Pápa, Szolnok)
Beszámoló a tapasztalatokról.
10. Olvasószolgálat — folyóiratolvasás a gyermekkönyvtárakban (szakmai vita).

A fentiekén kívül egy külföldi tanulmányútról és 8 vidéki városban tett tapasztalatcseréről számolhatunk be a jelentés évében. Ezenkívül 7 kép- ill. könyvkiállítást tekintettek meg könyvtárosaink különböző múzeumokban és kulturális intézményekben.

RÉVÉSZ FERENC
igazgató

HALOTTAINK

DR. KALMÁR GYULA

1902 – 1965

Dr. Kalmár Gyula, akinek a neve összeforrott a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szakkatalógusának fogalmával, aki egész szakozói nemzedéket nevelt fel, súlyos betegség, hosszú szenvedés után 1965 augusztusában meghalt.

Mély fájdalommal búcsúzunk tőle, akit mindnyájan annyira szerettünk és tiszteltünk.

Ismertük küzdelmes életútját: szerény falusi környezetből küzdötte fel magát saját erejéből a nehéz és sivár első világháborús- és Horthy-időkben a jogi diplomáig. Már kisdíák korában tanítással kereste meg tanulásának költségeit és így folytatta ezt tanulmányai befejeztéig.

Hallatlan tudásvágygal és az őt egész életében és minden munkájában jellemző ernyedetlen szorgalommal szerezte meg és szaporította állandóan azt a rendkívülien sokoldalú műveltséget és elmélyült szakmai tudást, a modern nyelvekben való kiváló jártassággal együtt, amely képessé tette őt arra, hogy kölcsönzési éveiben is, de főként a szakozás igen érdekes és színes, de sokszor igen nehéz munkájában fölényesen biztos tudással álljon az olvasóközönség szolgálatára. Tudós és egyszerű érdek-

lődő egyaránt megkapták tőle mindenkor, akár a tájékoztatóban, akár a szakozóban keresték fel, a szakszerű, világos, alapos útmutatást. Kitűnő judiciuma és említett nagy műveltsége tették őt különösen alkalmassá a szakozás végzésére és e szép munka magas-szintű oktatására is. Egy ideig az egyetemi könyvtárosképzés indulásának éveiben, az egyetemen is oktatta e tárgyat, de azután is könyvtárunkban minden szakozó az ő keze alól került ki. Azokat is ő tanította, akik máshol dolgoztak ugyan, de meg kellett ismerkedniük e munkával. Amíg elhatalmasodó betegsége nem akadályozta, aktívan vett részt az Országos Osztályozó Bizottság munkájában is. Szakmai körökben joggal tisztelték a szakozás egyik kiváló művelőjének.

Munkáját igazi hivatásának tekintette, páratlan lelkiismeretességgel és legendássá vált munkafegyelemmel végezte feladatát. Ragyogó példaképünk volt és marad. Munkatársai közelről láthatták puritán, de nem rideg lényét, ezt a csendes, segítőkész, jószívű szerény embert, resignált alaptermészetét, de azt is, hogy a szelíd humor is sajátja volt.

Szerette a szépet, nagy kultúrájával élvezte a szellemi értékeket, főként a klasszikus irodalmat és klasszikus zenét. Nem volt harcos egyéniség, de számos megnyilvánulásából és

egész munkájából látszott, hogy szívvel-lélekkel híve volt szocialista társadalmunknak, – túl küzdelmes volt ifjúkora, semhogy ne látta volna világosan az ellentétet a két rendszer között!

Mindnyájunk tiszteletétől és jókívánságaitól övezve ment 1963 decemberében nyugalomba, amit annyira megérdemelt, de amit sajnós, nem sokáig élvezhetett. Azóta állandóan beteg volt, alig volt egy-egy jó napja. A súlyos betegség elragadta és mi őszintén siratjuk. Jó barátot, kedves kollégát, könyvtárunk egyik nagy értékét veszítettük benne, kinek emlékét szeretettel és tisztelettel megőrizzük.

KIS FERENC

1908 – 1964

Nem úgy él emlékezetünkben, ahogy 1964 egyik téli délelőttjén utoljára láttuk és búcsút vettünk tőle a Farkas-réti temetőben. Sokkal inkább a kissé elnyújtott, dörmögő hangját halljuk, ahogy a Szabó Ervin Könyvtár tájékoztatási osztályán megszólít egynéhányunkat. „Hallgassátok csak ezt a versemet:

... az emberfia nemcsak enni kér,
de dalol is, mert azzal éig ér.”

Tíz esztendőn át volt munkatársunk, – 1945 november 1-től 1955 júliusáig – ez a kitűnő költő, aki oly nehéz sorsot vállalt. Vállalta, mert beleszületett 1908-ban a szatmármegyei Nagygécen a szegényparaszti sorba. Négy elemi után csak az első polgárit tudta elvégezni. Utána molnárnak állt, mert apja elesett az első világháborúban. Később kitanulta a nyomdászmesterséget és 16 éves korában gyalog jött Budapestre. Ezerkilencszázhuszonnégyben már résztvett a nyomdász-

sztrájkban, s attól kezdve bekapcsolódott a munkásmozgalomba. Hat esztendő múlva, amikor a felsőszilésiai ifjúmunkás-konferenciáról tért haza, letartóztatták. A fogházban írta első verseit, amelyek közül a legsikerültebbek a Nyugat-ban, a Válasz-ban, a Népszavá-ban, a Kassák Lajos szerkesztette Munká-ban és a Pesti Naplóban jelentek meg. Az igazi költői öröm azonban 1931-ben érte, Debrecenben, ahol az *Igy vagyunk együtt* című első verseskötete napvilágot látott. Ezt követte 1936-ban a *Fegyvertelen*, 1953-ban a *Csendes diadallal*; az 1960-as *Ami megőriz*; végül a legteljesebb gyűjtemény, 1965-ben, amit már nem érhetett meg: a *Munka után*.

... És közben milyen évek, milyen tragédiák sújtották! Anyját és kisfiát 1944-ben a fasiszta embertelenség pusztította el. Őt, a múltbeli munkásszenvedésekből, börtönökből maradt betegségek gyötörték; sorvasztották életerejét, alkotókedvét. A felszabadulás évében azonban ott van a nagy elégtételnél: földet oszt a szegényparasztnak hajdani szülőföldjén, Szatmár-megyében. Később a munkásmozgalomban végbemenő küzdelmek ebben a nagyon tiszta, puritán, minden helytelenre, igaztalanra reagáló költőben is meghagyták nyomaikat. Aztán a jó társ, a második feleség halála...

Igényes, tiszta ember volt Kis Ferenc, csendesszavú munkatársunk; barátai, akik még közelebből ismerték, tudták, jó perceiben valami játékos-kedvesség, csendes öngúny

árad egyéniségéből. Verseiből pedig, amit a munkás, emberi utókorra hagyott: formai csiszoltság, érzelmi melegség, az élet jelenségeinek szinte önkínzásig lelkiismeretes rögzítése, s mindehhez, amit saját meggyőződéséből adott: egy véresen- harcos nehéz élet vállalása, azokért, akiktől jött, majd egy tágabb emberségért — fájó sors! —, amelynek csak a kezdeteiből érezhetett meg valamit.

DR. MÁTEKA BÉLA

1891 — 1965

Könyvtárunk nyugdíjasa volt és szinte az utolsó hónapokig kutató olvasónk. Régi budai muzsikus-polgár családból származott, s hazulról hozott két legnagyobb öröksége mellett élete végéig kitartott: rendkívül szerette és ismerte szülővárosát és lelkes muzsikus volt. Közel húsz évig dolgozott a régi Fővárosi Idegenforgalmi Hivatalban, prospektusok, tájékoztatók, útmutatók tucatjait írta. Közben aktívan zenélt is különböző kamaragyűttesekben.

1945-től 1950-ig Budapest Gyűjteményünkben hasznosította városismeretét, rendezte az anyagot, és gyarapította.

1964-ben kamarazene kotta-gyűjteménye zenei könyvtárunkba került. Régi kollégáinak visszaemlékezése mellett ez az értékes anyag is megőrzi Mátéka Béla emlékét.

TERESCSÉNYI GYÖRGY

1890 — 1965

Halála alkalmával ismét egyik kedves nyugdíjas kollégánktól búcsúztunk. Közvetlenül a felszabadulás után, 1945-ben jött könyvtárunkhoz sokadmagával, mikor a magyar írókat biztosabb kenyérhez kívánták juttatni. A legtöbbet hamarosan máshová mentek, ő könyvtáros maradt egészen 1954-ig, nyugdíjba vonulásáig.

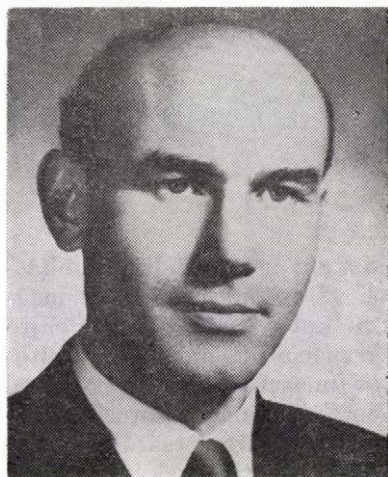
A központ olvasótermében dolgozott, s gyakran cserélődő kollégái mellett egy évtizedig ő volt állandó, pontos óra a kézikönyvek rendjének.

Az olvasóteremben nem szabad beszélgetni, így kivételes alkalom volt, amikor Terescsényi György ízes szegedi nyelven mesélhetett a fiataloknak a Móra Ferencsel együtt töltött évekről a Szegedi Naplónál és az Új Idők szerkesztőségének világáról. Tudtuk, hogy író volt, csendesszavú, bensőséges elbeszélő és a harmincas években sikere volt Mikszáth, Tömörkény és Móra nyomán járó paraszttárgyú írásainak, s tudtuk azt is, hogy a Parasztpártban még dolgozott az új világ formálásáért, de írásra már nem futotta erejéből.

Humánus, öreges bölcsességét, kedves kollégialitását megőrizzük emlékezetünkben.

ZUBONYAI ISTVÁN

1919 – 1964

Élete lángja úgy lobbant el, mint a gyertyaláng, melyet elfújta a szél. Közvetlen munkatársai, jóbarátai, ismerősei, akik utolsó útjára kísérték, mélységes megrendüléssel vették tudomásul a rideg ténnyt: elhunyt.

20 munkás év állt mögötte, melyet nagyrészt közszolgálatban töltött el, s nem mindig könnyű posztpon. Élete egén átvonultak mindazok a gondfelhők, melyet a korán elvesztett, sokat szenvedő édesanya hagyott maga után. A csekély keresettel rendelkező apa szűkös keretek között nevelte fel hat gyermekét.

Szeretettel beszélt idős atyjáról, ha szóba került és míg élt, mindig segítette. Nem kevésbé szerette feleségét, testvéreit, akik nem egyszer hasonló ragaszkodásnak és együttérzésnek adták tanújelét.

Szombathelyen született, tanulmányait is ott folytatta és 1937-ben kiváló eredménnyel érettségizett.

1944 ősze ismét nagy megpróbáltatások elé állította, amikor katonai szolgálatból hazatérve otthon nélkül

maradt — lakását bombatalálat érte — s hónapokig rokonainál, ismerőseinél lakott. 1945-ben tanácsi szolgálatba került, majd a Cirkuszvállalathoz és 1960-ban könyvtárunk revizora lett.

Fegyelmezett magatartása tiszteletet keltő, munkájában következetes és körültekintő volt. Nem öltötte magára a revizor hagyományos „mezét”, nem fontoskodott, de segített mindig, akkor is, ha kérték, s olyankor is, ha saját lelkiismerete úgy diktálta.

A pillanat is, amely elszólitotta közülünk, munkája közben találta... néhány perccel előbb még diktált, gondolkodott... tervezett...

Mosolya, mozdulatai, szavai, egy-egy idézet tőle, — úgy él bennünk ma is az emlékezés távlatában, mintha köztünk élne, bár tragikus elhúnytát nem feledhetjük soha!

SZABÓ ERVIN SZOCIALISTA KÖNYVGYŰJTEMÉNYE A FŐVÁROSI KÖNYVTÁRBAN*

1918 szeptember 30-án hunyt el Szabó Ervin, a századelő magyar forradalmi munkásmozgalmának kiemelkedő személyisége, Budapest nyilvános városi könyvtárának megalapítója és első igazgatója. Haláláról szinte pártkülönbség nélkül az egész magyar sajtó részvétellel emlékezett meg. A tudós történészt, a szociológust, a szocialista ideológia tanító-mesterét és a kiváló könyvtári szakembert, könyvtárápítót méltató nekrológok közül több is hírt adott arról, hogy a 41 éves korában távozott Szabó Ervin néhány soros végrendeletet hagyott hátra, amelyben egy életen át gyűjtött magánkönyvtára sorsáról is intézkedett. Ez a könyvtár mind egykori tulajdonosának személye, bibliofil törekvései, mind pedig a gyűjtemény további sorsa miatt különleges figyelmet érdemel.

Szabó Ervin könyvhagyaték a Fővárosi Könyvtárba kerül

Az első hírlapi közlések szerint Szabó Ervin mintegy 1500 kötetes könyvtárat hagyott maga után és annak első számú örökösévé a vezetése alatt állott Fővárosi Könyvtárat jelölte ki, emellett jelképes ajándékként 1–1 kötet kiválasztását biztosította testvérének, barátjának és barátnőjének.¹

A fennmaradó részt a testamentum szerint a szociáldemokrata Népszava szerkesztőségi könyvtárának kellett átengedni.² Az utóbbi gesztusért a Népszava szerkesztősége a lap 1918 október 2-i számában mondott köszönetet.

A hagyatékról ezután a Fővárosi Könyvtár mindössze egyetlen számot megért időszaki kiadványa, a Hírek és Közlések, 1919 januárban adott először és utoljára bővebb tudósítást. Megtudjuk belőle, hogy az eredetileg 1500-ra becsült magángyűjtemény valójában sokkal nagyobb: kerekén 5000 darabból állt és azt időközben át is szállították Szabó Ervin Ménesi út 19 alatti lakásából a Fővárosi Könyvtár Károlyi (ma Ferenczy István) utca 8 alatti központjába, az anyag feldolgozása pedig „már serényen folyik”.³

A Fővárosi Könyvtár 1920-as és 1921-es nyomtatott Értesítőiben követhetjük nyomon a feldolgozás további fázisait: 1920-ban a Szabó Ervin hagyatékából 1400 darabot katalogizáltak,⁴ 1921-ben 1780 darabot,⁵ az utóbbi hírhez hozzátették, hogy a szabó-ervini hagyaték beolvasztását így befejezték.

1920–1921-ben tehát összesen 3180 darab került polcra az elhunyt igazgató gyűjteményéből, de nyilvánvaló, hogy a beolvasztás már 1919-ben elkezdődött, s már ekkor is

*Jelen Évkönyvünkben a terjedelmes tanulmány első részét közöljük, a második részt a következő Évkönyvben adjuk közre. (Szerk.)

¹ Az utalás minden valószínűség szerint Madzsar Józsefre, a Fővárosi Könyvtár aligazgatójára, akkor már a szocialista Szabó Ervinnek is politikai segítséget nyújtó, még radikális polgári szemléletű tudósra, valamint annak feleségére, született Jászi Alicera vonatkozott.

² Népszava, 1918. okt. 1., Világ, 1918. okt. 1.

³ Hírek és Közlések, 1919 [január], p. 1–2.

⁴ A Fővárosi Könyvtár Értesítője, 1921, p. 4.

⁵ A Fővárosi Könyvtár Értesítője, 1922, p. 7.

jelentős tételt olvasztottak be a raktári állományba. Ezért joggal mondhatjuk: a gyűjtemény darabszáma közelebb állott az 5000, mint a korábban (nyilván tévesen) közölt 1500 kötethez.

Az 5000 kötetes hagyaték, amelyet megtartásra érdemesített az 1910-es évek végén már igen jelentős, korszerű szociológiai állománnyal rendelkező Fővárosi Könyvtár, bizonyosan figyelmet érdemel. Szabó Ervin magánkönyvtára valóban igen gazdag gyűjtemény, amely önmagában is vall gyűjtőjéről, mint tudósról és a munkásmozgalom kiemelkedő alakjáról.

A Szabó Ervin által kiépített tekintélyes magánkönyvtár megismerésével bizonyos fokig szellemi műhelybe is betekintést nyerhetünk.

A fentiekben túlmenően azonban Szabó Ervin magángyűjteménye azzal is felkelti érdeklődésünket, hogy tudjuk róla: a bibliofilek azon ritka fajtájához tartozott, akik kifejezetten a *szocialista* kiadványok beszerzésével foglalkoztak. Szabó Ervin 1916-ban vallott először tiszteletet keltő gyűjtő szenvedélyéről „*Néhány szó a szocialista könyvtárról*” című cikkében.⁶ Rámutatott arra, hogy a hazai közkönyvtárak látóköréből kiesik a szocialista irodalom beszerzése. Az egyetlen közgyűjteményt, a vezetése alatti Fővárosi Könyvtárat és személyszerint őt is csúnyán támadták, mert ott „mindenféle csip-csup” munkásmozgalmi kiadványt gyűjtenek. A századforduló táján a munkásság szervezetei, a szakszervezetek könyvtárai, sőt a Népszava szerkesztőségi könyvtára sem lehetett alkalmas rá, hogy a szocialista irodalmat az utókor számára átmentse, mert ezeket az intézményeket számtalanszor zaklatta és szétugrasztotta a rendőrség, gyűjteményeiket megtizedelte, szétlalta, elkobozta, akárcsak annak idején az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc irodalmát a Bach-huszárok. Szabó Ervin kifejezte reményét e cikkben, hogy „egy-két évtized múlva” bizonyára már Magyarországon is „hivatalos kötelesség lesz” a szocialista művek gyűjtése, de hozzátette, hogy egyelőre (1916-ig) csupán *néhány magángyűjtő* szánta el magát, hogy a később majd annyira értékes forrásokat saját költségére beszerezze. Ami e cikkből számunkra itt leginkább lényeges: Szabó Ervin mindjárt meg is nevezte, kik foglalkoznak ezzel a kedvteléssel. Felemlítette Pap Dávidot, az ismert közgazdászt és szakíró, Krejcsi Rezsőt, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara titkárát és hozzáfűzte, hogy ezeken kívül „*talán még e sorok írójának [tehát Szabó Ervinnek] magánkönyvtára jön számításba. Tudtunkkal ezzel ki is merítettük a szocialista irodalom jelentékenyebb gyűjtőinek sorát*”.⁷

Szabó Ervin hagyatéka tehát mint az egyik első hazai szocialista könyvgyűjtemény is magára vonja figyelmünket annál is inkább, mert az általa 1916-ban felemlített két társa könyvtáráról keveset, vagy éppen semmit sem tudunk.

Keveset tudunk Krejcsi Rezső könyvtárának sorsáról, bár sok mindent annak 1914-es állapotáról, még pedig Kőhalmi Béla akkor közreadott cikke jóvoltából. Kőhalmi az általa szerkesztett Könyvtári Szemle hasábjain sorozatot indított, melynek keretében a századelő neves fővárosi bibliofiljeinek könyvtárait mutatta be. Krejcsi Rezső, Toldy Ferenc utcai lakásán levő szocialista bibliofil anyagáról ő maga készített színes és értékes beszámolót.⁸ A leírásból tudjuk, hogy nemzetközi viszonylatban is páratlan becsű állomány gyűlt fel Krejcsinél, aki sorrendben elsőként (1879-től kezdve) látott munkának. Ma már azonban azt is tudjuk, hogy sajnos, ezt a gyűjteményt az 1919-es proletárforradalom bukása miatt külföldre menekült Krejcsi Rezső a moszkvai Marx-Engels Intézetnek adta el.

Pap Dávid gyűjteményének további sorsáról eddig semmit sem sikerült kiderítenem.

*

⁶ Könyvtári Szemle, 1916. jan. – márc.

⁷ Uo.

⁸ Könyvtári Szemle, 1914. márc.

A felsorolt adatok szerint tehát csak Szabó Ervin szocialista könyvgyűjtéséről állapítható meg, hogy az, vagy legalábbis nagyobb része Budapesten a Fővárosi Könyvtárban feltalálható. Sajnos azonban erről az 1919 januárja és 1921 vége közt a Fővárosi Könyvtár állományába olvasztott anyagról, eredeti összetételéről semmiféle kimutatást nem sikerült találni az intézmény irattárában. A Szabó Ervin hagyaték zöme tehát bejuttott ugyan a Fővárosi Könyvtár, pontosabban annak központi, — főként társadalomtudományi és Budapest-történeti jellegű — állományába, de a milliányi nyomtatvány között már nem könnyű megállapítani, melyek származnak Szabó Ervin magánkönyvtárából.

Kulcs, azaz eredeti címjegyzék nincs a kezünkben, de vannak olyan *ismertetőjegyek*, amelyek segítségével, ha nem is a bedolgozott anyag egészét, de mégis tekintélyes részét megtaláljuk, nevezetesen a Szabó Ervin hagyaték darabjaiba ragasztott és a származást feltűntető díszes exlibriszek, ezeket a könyvek külső borítólapjának hátoldalán, a bal felső sarokban helyezték el, szövegük: „SZABÓ ERVIN HAGYATÉKÁBÓL”. Az ilyen kötetek nagyobb részében még egy hasonló szövegű („Szabó Ervin hagyaték”, vagy „Szabó E. hagyaték” „Szabó E. hagy.” stb.) ceruzabejegyzést is látunk. Valószínűleg az történt, hogy előbb, 1919 első felében, az átvételt követően ceruzával jelezték az eredetet és ezzel egyidejűleg csináltatták a nyomtatott címkét is, amely a könyvek egy részébe ténylegesen bekerült, de nem valamennyibe. Igen sok könyvben van ugyan ceruzabejegyzés, ám az exlibrisz hiányzik. Akad viszont számos olyan munka, amelyben szerepel az exlibrisz, de nincs ceruzajel. Néhány díszesebb kiállítású könyvben pedig eredeti Szabó Ervin exlibriszt is találunk. „Ex libris E. Szabó” szöveggel. A grafikai rajzzal ellátott ízléses címkéket még ő maga csináltatta, amint ez a feliratról kiderül. De tucatjával bukkan elő exlibrisz és ceruzajel nélküli példány, amelyekről ezek nélkül is első pillantásra látni, hogy Szabó Ervintől valók, bár ilyen esetekben más bejegyzések vezetnek nyomra. Így például igen sok kiadványban fedezhetjük fel a félreismerhetetlenül Szabó Ervin kezétől származó bejegyzést a belső címlapon: „Szabó”, „Szabó Ervin”, „Szabó jgg”. Tőle erednek a beírások, ezt a könyvtár régi irattárában tömegesen előforduló aláírása, vagyis az összehasonlítás velük és az a körülmény teszi bizonyossá, hogy a korábban említett exlibriszes, illetve ceruzajelzéses darabokban is gyakran beleütközünk azonos vonalvezetésű kézjelébe. Más esetekben, főként a kisebb broszúrák tömegénél, a jellegzetes (legtöbbször szürke) papírborító és a reáragasztott kis fehér címke, rajta Szabó Ervin kezeirásával a broszúra címe, segít ki minket. Néha viszont ezen ismérvek híján is egy általa beírt tartalomjegyzék, vagy széljegyzetek. Mindezek a jelek együttesen és külön-külön is előfordulnak.

Az összes eddigi ismertetőjelnél érdekesebbnek tűnnek azok a Szabó Ervinhez szóló szerzői ajánlások, amelyek olykor szintén egyedüli útmutatást képviselnek a könyv eredetének megállapításához.

A felsorolt ismertetőjegyek segítségével a Fővárosi Könyvtár központi gyűjteményének különböző részlegeiben (nyolcadrét-, negyedré- stb. nagyság szerinti állomány, Budapesti Gyűjtemény, 2000-estől 4000-esig terjedő számokkal és X-es számmal ellátott folyóirat-folyamok, budapesti vonatkozású kisnyomtatványok, P [pamphlet] jelzetű röpiratok stb.) kerekén 1200 olyan darabot sikerült felfedezni, amelyekhez nem fér kétség, hogy a szabó-ervini örökségből valók. Ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy a raktár egyes (alább jelzett) pontjain még további száz- és száz kötetnél lenne alap arra, hogy az egykori Szabó Ervin hagyatékba soroljuk. Gyakran a kötés, máskor a tartalom, egyszersmind az a körülmény valószínűsíti hovatartozásukat, hogy a feltétlenül azonosítható művek sűrűjében állnak, így tehát a hagyatékkal egy időben dolgozták be azokat.⁸ Az itt következőkben

⁸ A hagyaték önálló, tehát nem sorozatos darabjait a legnagyobb tömegben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi raktárának a 40 000-re, 41 000-re, és 42 000-re kezdődő raktári (numerus currens szerint rendezett) nyolcadrét-anyagban sikerült felfedezni. Az iktatókönyv tanúsága szerint ezek bedolgozása 1919 januárjában indult. Jelentős tömeg, többszáz darab áll a folyóirat-sorozatok közt, valamint a P-jelű röpiratgyűjteményben, továbbá a Budapest Gyűjteményben, különösen annak 331-es (munkástípus) szakjában és a 09-es Ritkaságok között. Végül a budapesti aprónyomtatványok között, de elszórtan az 1919-ig bedolgozott állomány-nak szinte valamennyi pontján akadnak egyes példányok.

mégis mellőztük az olyan könyvek vizsgálatát, amelyeknél akár a legcsekélyebb kétségünk támadhat, hogy azok tényleg Szabó Ervin gyűjteményéből valók, vagy amelyeket csak tartalmuk, kötésük, elhelyezésük alapján azonosíthattunk, de a származás egyéb bizonyítékait nem tudjuk felmutatni és csak igen nyomós, a maga helyén mindjárt megindokolt okból tettünk kivételt a magunk által felállított szabály alól, főként különleges ritkaságoknál.

Úgy hisszük az eredeti gyűjteménynek kerekén 25%-át kitevő mintegy 1200 kötet jellemzésével már elegendőképp érzékeltetni tudjuk, milyen volt az egyik első és nagyjából máig együtt maradt hazai szocialista könyvgyűjtemény és hogy milyen gazdagodást hozott a főváros és az ország szociológiai alapkönyvtára számára a maga idején.

A feltárt anyagot a gyarapítás kronológiája szerint első, a diákkori szerzemények ismeretése után tematikus csoportosításban mutatjuk be a következő lapokon.

Diákkori szerzemények

A Fővárosi Könyvtár raktárában folytatott kutatás során eddig negyedszáz olyan kiadvány került felszínre, amelyekről különösebb fejtörés nélkül megállapítható, hogy Szabó Ervin magánkönyvtára magjához tartoztak, egyetemi éveiben jutott hozzájuk. A „Szabó jgg” vagy „Szabó jogh” tinta-, illetve ceruzabeírások vezetnek itt nyomra. 1895–1899 között folytatta Budapestén és Bécsben egyetemi tanulmányait Szabó Ervin, a szóbanforgó könyvek között a legkésőbbi kiadásúak is 1899-ben jelentek meg. Szabó Ervin joghallgató volt, a megismert darabok nagyobb részében egyéb adatok (exlibrisz, ceruzabejegyzés stb.) is bizonyítják, hogy hagyatékából való anyagról van szó. Mindez együtt bőven elegendő a „Szabó jgg”, illetve „jogh” megnevezéséhez.

A megismert első szerzeményekből már csekély számuk miatt sem vonhatunk a fiatal Szabó Ervin érdeklődésére vonatkozóan messzesemenő következtetéseket, abban sem lehetünk bizonyosak, hogy az életrajz-írók szerint diákkorában különösen nehéz anyagi körülmények között élő Szabó Ervin már ekkor kezdte el tudatos bibliofil tevékenységét, annyit azonban a rövid címsorból is láthatunk, hogy a munkásmozgalmi kiadványok már itt is túlsúlyban voltak, vagy legalábbis főként ezeket őrizte meg a későbbi időkre belőlük (kivülük csak néhány jogi vagy egyéb tartalmú munkában szerepel a „jgg” jel).

Íme 20 bennünket érdeklő cím a negyedszázból: a marxizmus klasszikusai közül Marx Lohnarbeit und Kapital-ja (Berlin, 1891., 42303)⁹ és Engels Die Lage der arbeitenden Klasse in England című munkája (Stuttgart, Dietz, 1892-es kiadás, 11297) új oldalról igazolják, hogy Szabó Ervin egyetemi éveiben már intenzíven foglalkozhatott a marxizmussal. Ezt az állítást erősíti, hogy akkor került birtokába Karl Kautsky egyik tanulmánya (Consumvereine und Sozialreform oder Revolution?) és Franz Mehring: Der Fall Lindau című vitairata, (Leipzig, 1899., 40329 és Berlin, 1890., P 3089), a német szociáldemokraták berlini vállalkozása, a Fortschritt által kiadott Eugen Richter: Sozialdemokratische Zukunftsbilder (1892., 40778) című füzet, Kampfmeyer: Mehr Macht! című 1898-as röpirata (Verlag Sozialistische Monatshefte, 42746), a hazai munkásmozgalmi irodalomból Ormos Ede: A szocializmusról, különös tekintettel a hódmezővásárhelyi munkás kérdésre (1896., 40596) című fürete és Mezőfi Vilmos: Anarchisták, vagy szocialisták? című 1898-as röpirata, (41912).

Ha a csekély tényanyagból érvényes tanulságokat akarnánk levonni, úgy további címekre hivatkozva azt is bizonygathatnánk, hogy Szabó Ervin, az egyetemista, az anarchizmus felé is vonzódott, hiszen joghallgató korában szerezte meg Bakuninnak, az anarchizmus „atyjának”, Marx nagy ellenfelének egyik munkáját, olasz fordításban, Michele Bakounin: Dio e lo stato (Milano, Biblioteca Popolare 1893., 41800).

⁹ A Szabó Ervin hagyaték darabjainak jelenlegi raktári helyszámait a továbbiakban többnyire kommentár mellőzésével zárójelben hozzuk az illető könyv kiadási éve mellett, vagy anélkül.

Ha hozzátesszük, hogy az ugyancsak orosz anarchista Kropotkin hercegről további két olyan füzetet említhetünk (az *Aux jeunes gens* című kiáltványa 4. francia nyelvű kiadása 1893-ból, 41699, és *La morale anarchiste* című fürete 1889-ből, P 3783, előbbi a *La Révolte*, utóbbi a *Temps Nouveaux* sorozatban), hogy ugyancsak diákkorából való szerzeménye az Adolf Lenz *Anarchismus und Strafrecht* című 1895-ös értekezés (41753), még Mezőfi fentebb említett röpiratát is e témakörbe utalnánk, ezeken kívül az „ideális anarchista”-ként elkönyvelt idősebb Tolsztoj idetartozó műveit (Was sollen wir thun? 40378, *Gegen die moderne Kunst*, 40414), olyasféle következtetéssel kísérletezhetnénk, hogy a fiatal Szabó Ervin éppen úgy foglalkozott az anarchista irányzattal, mint a marxizmussal. Azonban nem szorul bővebb kifejtésre hogy véleményünk nagyon is elhamarkodott, megalapozatlan lenne, annak ellenére, hogy későbbi pályafutásának ismeretében tudjuk: mutatkoztak nála anarchista hatások és a szindikalizmus, amelynek ő itthon kevés sikerrel működő, de európai viszonylatban elvtársai által számontartott és becsült magyarországi szószólója volt, nyugaton, ahol széles áramlattá terebélyesedett és itthon is, ahol csak kis frakcióvá tudott átmenetileg felvergődni, nem egyszer lépett szövetségre az anarchista csoportokkal.

Nem mondhatjuk, hogy a néhány könyvcím teljesen elhanyagolható tényező Szabó Ervin ifjúkori fejlődésének megítélésénél, amelyben ezek szerint a marxista és anarchista befolyásoknak egyaránt lehetett része, de arra is kell gondolnunk: a diákkori szerzeményeknek csak töredéke áll előttünk és az is nyilvánvaló: nemcsak a birtokában volt könyveken nevelődött.

Jó egy néhány további cím a „jgg” jelzésűekből egyébként azt is érzékelteti, hogy Szabó Ervin már 1899 előtt sem szorítkozott a munkásmozgalom egyik, vagy másik iránya nyomtatványainak beszerzésére. Így Bernstein 1891-es tanulmánya (*Gesellschaftsleben und Privateigenthum* 41848), Masaryknak a marxizmus „válságát” bizonygató írása (a bécsi *Die Zeit* 1898-as évfolyamából, 41799), egy angol gyűjteményes munka (*Socialism, Labour and Capital*, 1890., 40806), mellette az I. Internacionálé ellen készült 1871-es röpirat (Dalsènes: *Les mystères de l'Internationale*, 40725), a francia szocialista párt agrárprogramját vázoló *La conquista delle campagne* című olasz nyelvű füzet (Milano, *Critica Sociale* kiadása, 1893., P 2292) a korábban felsoroltakkal együtt valószínűsítik, hogy széleskörű, a munkásmozgalom számos ágára, sőt a szocialista ellenes irodalomra is kiterjedő érdeklődése már 1899-ig megmutatkozott és lehetséges, hogy ugyancsak akkor érlelődött meg benne az elhatározás, ha anyagi keretei megengedik, tervszerűen gyűjti a szocialista nyomtatványokat.

Kiegészítésként jegyezzük meg, hogy ifjúkori könyvei közt későbbi gyűjtőkörétől távol álló kiadványok is voltak, mint egy 1897-es bécsi értekezés a népképviselétről, (P 2244) vagy a középiskola kérdését tárgyaló osztrák munka 1898-ból (40770). Akad köztük könyvrégiség is, így Arco gróf eredetileg 1782-ben kiadott olasz nyelvű tanulmánya a kereskedelem népfarmáló hatásáról 1788-as német fordításban (41248).

Marxista klasszikusok

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban levő rendkívül gazdag Marx–Engels anyag egy tekintélyes részében, több mint 30 darabban találjuk meg azokat a jelzéseket, melyek igazolják, hogy a kötetek eredetileg Szabó Ervin birtokában voltak.

Az exlibriszes példányok felsorolása előtt kell emlékeztetnünk arra, hogy éppen abból a Marx–Engels kiadásból, amelyet méltán tekintünk Szabó Ervin művének, vagyis a Marx és Engels válogatott írásai első nagyszabású magyar fordításából, az 1905-ben, illetve 1909-ben megjelent két kötetből, amely lényegében Szabó Ervin vállalkozása, hiszen ő végezte a válogatást, ő szervezte a fordítói gárdát, ő írta a bevezetést, a kommentárokat,

ebből a magyar munkásmozgalom történetében határkövet jelentő kiadványból nincs hagyatéki jelekkel ellátott darabja a Szabó Ervinről elnevezett könyvtárnak.

Annál nagyobb számban találunk idegennyelvű, német, francia, angol, olasz és orosz Marx – Engels köteteket, amelyek az ő magángyűjteményéből kerültek ki. Az ifjúkori szerzemények között már említettünk két Marx és Engels kiadványt, íme a továbbiak:

A Szabó Ervintől örökölt Marx-Engels munkák közül első helyen a Kommunista Kiáltványról kell megemlékeznünk. Ez a történelmi jelentőségű írás, „a világirodalom legkitűnőbb pamfletje”, nem kevesebb, mint hat variánsban található itt. Legrégibbi a Marx előszavával ellátott 1872-es új német kiadás (Leipzig, Volkstaat, 42654) és az 1888-as angol kiadás, Londonban jelent meg William Reevesnél Engels gondozásában és előszavával (42306-os raktári szám). Időrendben két olasz példány követi ezeket, mégpedig a Kiáltvány első olasz fordítása, ugyancsak Engels előszavával; ezúttal az olasz munkásokhoz szólt benne (Milano, Critica Sociale, 41896 raktári szám), 1896-ból való a harmadik, ugyancsak olasz nyelvű, lényegében az előbbi újralenyomata, kiadásával a röviddel előbb elhunyt Engels emlékének is adóztak (41897).

Ugyancsak 1896-ból való a negyedik változat, amely francia nyelvű, Bruxellesben jelent meg a Bibliothèque Populaire sorozat füzeteként, szerkesztői kommentárral együtt 164 lapon (40818).

Bizonyára a 40562-es raktári számon álló ötödik variáns érdemli meg a legnagyobb figyelmet: Genfben látott napvilágot 1900-ban, oroszul, a marxizmus első jelentékeny oroszországi tanítómestere, Georgij Plechanov fordította, az orosz emigráns Szociáldemokratij bocsátotta közre Svájcban, nyilván nem svájci, hanem legális, vagy inkább illegális oroszországi terjesztés szándékával.

Ismeretes Szabó Ervinnek a Párttörténeti Intézetben őrzött levelezése nyomán, hogy ő, aki bécsi egyetemi tanulmányai alatt emigráns orosz forradalmárokkal került baráti és elvtársi kapcsolatba, éveken át továbbított illegális orosz forradalmi nyomtatványokat Budapesten keresztül a cári birodalom felé. Így felmerül a kérdés: vajon a Kommunista Kiáltvány Plechanov-féle orosz fordítását nem valamelyik szállítmányból tartotta-e meg magának? A feltételezésnek ellene szól az a körülmény, hogy szociáldemokrata kiadványról van szó, Szabó Ervin viszont az eszerekkel, ökonomistákkal volt kapcsolatban eddigi ismereteink szerint. Persze ez a tény nem zárja ki egészen annak lehetőségét, hogy közvetve, vagy közvetlenül szociáldemokrata nyomtatványok is eljutottak hozzá. Bizonyosat nem mondhatunk. Az sincs kizárva, hogy egyszerű vásárlás által került a könyvecske birtokába, valamelyik külföldi útján, vagy akár Budapesten.

Íme egy sereg cím, további Marx és Engels művek, amelyekben szintén ott állnak a szabó-ervini gyűjteményből való eredet ismérvei: a 40240 raktári számon három kötet Marx főművéből, a Das Kapitalból, mégpedig a 2. rész, mellette a két kötetben kiadott (Hamburg, Dietz, 1903) 3. rész. A régiségek közé sorolható Marxnak a kölni perről írott „Enthüllung”-jai 1885-ös kiadása (Berlin, Vorwärts, 42313), ugyanebből egy újabb, 1914-es kiadás is akad (40897). Louis Bonaparte Brumaire 18-áról szóló gúnyiratából egy 1885-ös hamburgi (Meissner kiadás) német nyelvű és egy 1896-os olasz nyelvű példány található (40612 illetve 40569). Marx Forradalom és ellenforradalom Németországban című írása 1896-os angol és 1900-as francia kiadásban (40560 és 50559) fordul elő, emellett még Kautsky fordításának 1896-os német példányából (Stuttgart, Dietz) is volt egy a birtokában (11286–4). Az „Adalékok a politikai gazdaságtan bírálatához” 1904-es angol–amerikai kiadása angolul (40571) kapott helyet a könyvtárban. Engelsnek „A tőke” 3. kötetéhez írott előszava és kommentára olaszul (Roma, 1896, 42302). Engels: „A munkásosztály helyzete Angliában” (a diákkori szerzemények közt) említett 1892-es német kiadása mellett a 11297–3-on ugyanaz még egy példányban és egy angol változata (London, Swan-Sonnenschein 1892, 40407), Marx: Secret diplomacy-ja ugyanattól a kiadótól angolul (London, 1899, 40558.), Engels Feuerbach-ja németül (Stuttgart, Dietz, 1903, 41143.),

Marx Lord Palmerston-ja angolul (London, 1899, 40558.), Engels: „A politikai gazdaságtan” alapvonalai olaszul (Milano, 1895, 40505), Engels az utópikus és tudományos szocializmus-a angolul (London, 1892, 40467), továbbá németül (Berlin Vorwärts, 1907, 11395–5), Engels: „L’evoluzione della rivoluzione” (Ancona, 1895, 41791) olaszul szerepel. Marxnak az 1853–1856-os eseményekkel, a krími háborúval foglalkozó írásai 650 lapos gyűjteményét (The eastern question, London, Swan Sonnenschein 1897, 11279–2) saját exlibriszével is ellátta Szabó Ervin. Ugyancsak benne találjuk ezt a szépen illusztrált címkét Marx kéziratos hagyatékának „Theorien über den Mehrwert” címen 1905–1910 közt Kautsky által szerkesztett és Dietz által Stuttgartban kiadott 4 kötetében (amelyeket a Fővárosi Könyvtár Ritkaságok gyűjteményébe helyeztek el, 09/3192/2/2).

A felsorolt önálló kiadványok mellett még néhány folyóiratokból kiemelt és szemmel láthatóan már Szabó Ervin által különlenyomatként kezelt Marx–Engels tanulmányban is ott látjuk a hagyatéki jelzést. Így például a Die Zeit című bécsi folyóirat 1897. októberi számát: Marx: Österreichs Schwäche című cikke miatt tette félre Szabó Ervin (Marx cikkének címét aláhúzta. A könyvtárban 9025 raktári szám alatt áll a példány), ugyanúgy járt el Engelsnek a Neue Zeitben az őskereszténységről közölt tanulmányával (kiemelve az 1892–1893-as folyamból, 41952 raktári szám alatt).

Néhány alább még bemutatásra kerülő szerző (Louis Blanc, Proudhon stb.) gyűjteményes munkáit nem számítva kimondhatjuk, hogy a hagyatéki feltárt részében Marx és Engels szerepelnek a legtöbb kiadvánnyal.

A kép teljessége végett utalunk e helyen a Fővárosi Könyvtár birtokában levő három nemzetközi mértékkel mérve is különlegesen becses kötetre: Marx Das Kapital című főművének első, 1867-es kiadása az egyik, amelyet sokszorososan tesz bibliofil kincssé, hogy benne Marx sajátkezű szerzői ajánlását és olyan kézírásos széljegyzeteket, javításokat láthatunk, amelyek talán szintén a szerzőtől valók. A Das Kapital e példánya a 09-es (Ritkaságok) gyűjteményhez tartozik a Fővárosi Könyvtár központjában, a 09/2613 raktári számot viseli. Párját ritkító darabnak minősül a másik kötet, a fiatal Marx Károly és akkori fegyvertársa, Arnold Ruge által szerkesztett rövidéletű folyóirat, a Deutsch-Französische Jahrbücher 1844-es évfolyama, szintén a Fővárosi Könyvtár féltve őrzött kincsei között áll: 09/100 a raktári száma. A harmadik nevezetes darab: Marx és Engels első közös műve: a Die heilige Familie-, eredeti, 1845-ös kiadásban. Ez természetesen szintén a Ritkaságok gyűjteményéhez tartozik, helyszáma: 09/142.

Nos, e három kimagasló becses darab közül legfeljebb csak a legértékesebbnél, Marx Das Kapital-ja 1867-es, szerzői ajánlásokkal és egyelőre ismeretlen kéztől eredő régi széljegyzetekkel ellátott 09/2613-as raktári számú példányánál vethetjük fel a kérdést: vajjon nem a Szabó Ervin hagyatékból való ez is? Az exlibrisz stb. hiánya, mint említettük, nem zárja ki ennek lehetőségét, ezzel szemben az a tény, hogy a raktár közeli pontján, a 09/3192 szám alatt egyszerre 4 Marx kötetet találtunk (a Theorien über den Mehrwert-et), továbbá az a körülmény, hogy ilyen különleges szocialista ritkaságok felkutatásával, megszerzésével a maga idején Szabó Ervin mellett csak ketten (Krejsi Rezső és Pap Dávid) foglalkoztak, de míg azok gyűjteménye máshová került, a Szabó Erviné a Fővárosi Könyvtárba, végül az a véletlen, hogy a Szabó Ervin hagyatéki jelzésével ellátott Das Kapital második és harmadik részét megtaláljuk a nagyraktárban és éppen az első kötet hiányzik belőle, némi alapot ad a feltételezésre: ez volt a sorozat első kötete, de különlegességei miatt nem ragasztották be az exlibriszt és a ritkaságokhoz tették. A felsorolt érvek azonban együttesen sem helyettesíthetik a minden kétséget eloszlató bejegyzést, így a kérdés függőben maradt.

A két további ritkaságnál, az 1844-es megjelenésű Deutsch-Französische Jahrbüchernél és az 1845-ös kiadású Die heilige Familienél éppen azt mutathatjuk ki, hogy ezek nem a Szabó Ervin hagyatékból valók, ugyanis mindkettőben 1912-es leltári pecsétet találunk. Ha mégis említést tettünk róluk, azért történt, mert így akartuk dokumentálni: Szabó

Ervin magángyűjteményének gyarapítása mellett megtette a magáét, hogy a vezetése alatti Fővárosi Könyvtár is nemzetközi viszonylatban megbecsült szocialista ritkaságokhoz jusson, a két könyv ugyanis az ő igazgatása alatt került a könyvtárba.

Folyóiratok, időszaki kiadványok

A Szabó Ervin hagyatékban már rendkívül nagy tömegükkel is fontos helyet foglaltak el a periodikák, közöttük olyanok is, amelyek minden valószínűség szerint egyetlen magyar közkönyvtárban, még a Szabó Ervin által vezetett Fővárosi Könyvtárban sem voltak meg 1919 előtt.

Magyar, német, francia, angol, amerikai, olasz időszaki kiadványokat találunk ebben az anyagban, amelynek zömét a 2000-rel, 3000-rel, 4000-rel és X-szel kezdődő számú részlegekben sorakoztatták fel az 1919-ben kezdődött könyvtári bedolgozás folyamán, de jutott belőlük a raktár más helyeire is.

Magától értetődőnek látszik, hogy annak a Szabó Ervinnek, akinek marxista felkészültségét a magyarországi szociáldemokratákkal való szakítása után is elismerték pártkörökben és az 1906-ban indított elméleti folyóiratban, a Szocializmusban közöltek tőle néhány cikket, járt a Szocializmus. Még ennél is természetesebbnek tartjuk, hogy a baloldali értelmiség orgánumát, a Huszadik Századot szintén gyűjthette, hiszen ebbe a lapba rendszeresen írt, sőt egyik szerkesztője volt annak, ezért, míg az összes többi kiadványnál, a Szocializmust is számítva, kétségünk lehet, hogy tartósan, vagy átmenetileg ingyen jutott-e hozzájuk, a Huszadik Századnál szinte bizonyosak lehetünk ebben.

A két baloldali magyar folyóirat valószínűleg hiánytalanul megvolt Szabó Ervin magánkönyvtárában, a Fővárosi Könyvtárban mégis viszonylag kevés olyan kötet van belőlük, amelyben ott áll a Szabó Ervin-exlibrisz. A Huszadik Századból például több sorozata is van a Fővárosi Könyvtárnak, (3334) azonban mindössze fél tucat kötetről állapítható meg, hogy Szabó Ervin magángyűjteményéből való, hasonló a helyzet a Szocializmus-sal (3359). Lehetséges, hogy a hagyatékából való sorozatokat itt csak az 1919-ig keletkezett hiányok pótlására használták, a felesleget kiselejtezték, de az is lehet, hogy hagyatékából bedolgozott kötetekből is elvesztek —, a szóbanforgó sorozatok ugyanis a másod-, harmadpéldányokkal együttesen is foghíjasak.

A hazai szocialista periodikák közül említést érdemel még a Garami Ernő által 1906-ban indított Jövő című folyóirat teljes évfolyama (40931).

Messzire túlszárnyalják mennyiségben a magyar anyagot a külföldiek, amelyek között különösen sok becses darabot találunk.

Első helyen kell utalnunk a német Die Wage című Berlinben kiadott lapra, amelynek 1873–1877-es évfolyamait, illetve ezek töredékeit tartalmazza a 41016/1 raktári számú kolligátum. A Párisi Kommün bukását követő időszakban többek között ebben a folyóiratban szólalt meg Marx és Engels. Különleges ritkaságról lévén szó, felemlítjük, hogy a Fővárosi Könyvtárban közvetlen a Die Wage mellett áll (41015/1 raktári számon) a nemzetközi munkásmozgalom története szempontjából ugyancsak nevezetes kiadvány, a svájci Die Vorbote, az I. Internacionále lapja 1869–1871-es számainak kolligátuma, ebben viszont nem találjuk a szabó-ervini származás jelét. A korábban már kifejtett okok miatt mégis van alapunk feltételezni: ez a kötet is a hagyatékából származik.

A régebbi német munkásmozgalmi kiadványokhoz tartozik a nagyon hosszúéletű Zukunft, amelynek első, 1878-as folyamában találunk exlibriszt (4689).

A német szociáldemokrácia forradalmi, majd reformista korszakának egyaránt legtekintélyesebb elméleti folyóirata, a Marx halálának évében indított, Kautsky által szerkesztett Die Neue Zeit, amely az 1900-as évektől Szabó Ervin írásokat is közölt. Ebből a lapból egy teljes és egy csonka sorozata van a Fővárosi Könyvtárnak a 3103 szám alatt, összesen 124 kötetben. A csonka sorozat is rendkívüli érték — az 1893–1917 közötti folyamatokból

áll – ez való a Szabó Ervin hagyatékból és ami feltűnő: a magángyűjtő szebb, tartósabb köntösről gondoskodott a 48 kötetnél, mint a könyvtár a sajátjánál.

Külön figyelmet érdemelnek a Neue Zeit mellékleteiként megjelent „Ergänzungshefte zur Neuen Zeit” sorozat 1907–1913-as, (két kötetbe foglalt) füzetek (3124/1–2). Ezekből csak „Szabó Ervin hagyatéka” jelű példányok vannak a könyvtárban egybekötve.

A 3340-es számmal van ellátva az 1899-ben indult és a hitleri „Machtergreifung”-ig (1933) megjelent Sozialistische Monatshefte, amelyben ugyancsak több Szabó Ervin írás látott napvilágot, 1918-ig terjedően a sorozat 29 kötete való Szabó Ervintől.

Az 1910-ben indult Dokumente des Fortschrittes című lapból (amelyben ugyancsak szerepelt alkalmilag Szabó Ervin) 11 kötet ered a hagyatékból (3338). Járatta az osztrák szociáldemokraták elméleti folyóiratát, a Der Kampf-ot is. A könyvtárban 549 helyszámon őrzött lap 1907–1908 és 1909-es, valamint 1918-as folyamai valók Szabó Ervintől.

A francia periodikák közül a Lagardelle, Szabó Ervin barátja és elvtársa, a francia szindikalista mozgalom vezére által szerkesztett Le Mouvement Socialiste-ot teljes egészében Szabó Ervintől örökölte a Fővárosi Könyvtár. A 3465 helyszámmal jelzett 1899-től 1914-ig terjedő évfolyamok (nem kevesebb mint 38 kötet) közül 37-ben áll exlibrisz, csak az utolsóból (1914-es évfolyam 1. kötet) hiányzik (talán, mert később köttették).

A francia anarchoszindikalisták kiadványa volt a Vie Ouvrière, melynek a könyvtárban levő mind a 11 kötetében ott találjuk a „Szabó Ervin hagyatéka” címkét (3321). A 4750-es helyszámon álló Revue Socialiste anyagából az 1900–1903-as és 1910-es évfolyamokon (az utóbbi spárgával átkötött hiányos sorozat), összesen öt tételen szerepel a Szabó Ervin magánkönyvtárára vonatkozó jelzés.

A 40554 helyszámon (a monografikus könyvek közé) dolgozták be a La Revue Syndicaliste című folyóirat 1905–1910-es kötetait, – összesen 11 darab – amelyek ugyancsak mind az örökségből valók.

A francia mozgalmi régiségekhez tartozik a Le Père Peinard című satírikus illusztrált hetilap (40681), ebből az 1890-es folyam volt meg Szabó Ervinnél.

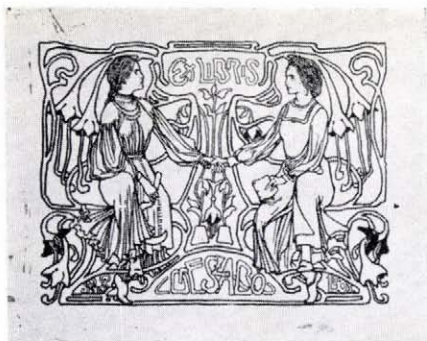
Haladó irodalmi és művészeti folyóirat volt a L'Humanité Nouvelle, melynek két vaskos kötetbe foglalt 1901–1903-as évfolyamai (2163) szálltak Szabó Ervintől a Fővárosi Könyvtárra.

Az angol szocialisták elméleti folyóirata volt a századforduló körül még a The Social-Democrat, utóbb British Socialist címen megjelenő orgánus, e lap 1900-tól 1912-ig meglevő évfolyamainak nagyobb része van gondosan bekötve és Szabó Ervin címkével felszerelve, az utolsó számok csak „spárgakötést” kaptak. (2164). Az USA munkásmozgalma iránti érdeklődéséről tanúskodnak a Chicagóban megjelent The International Socialist Review kötetek (40479).

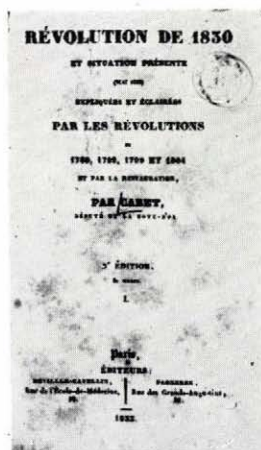
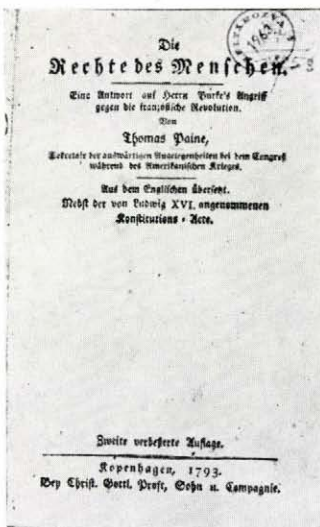
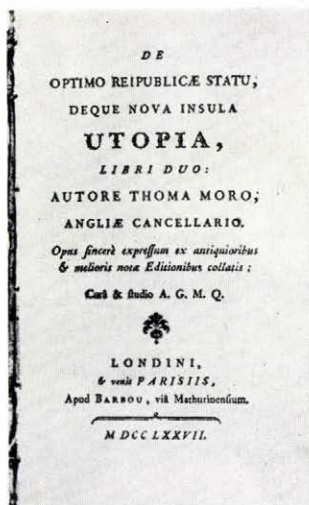
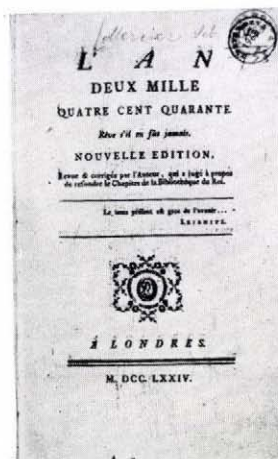
A 8901 helyszámon az Enrico Ferri szerkesztésében megjelent Il Socialismo című illusztrált lapból, az olasz szocialisták kéthetenként megjelenő orgánusából található öt évfolyam (1901–1905), az egyikben Szabó Ervin saját exlibrisze is.

Önálló könyvtárt tenne ki az egyéb időszak kiadványok összessége. A magyarok közül csak a Népszava Naptárnak az 1890-es évektől 1917-ig terjedő sorozatára, az ennél hiányosabb Volksstimme-Kalender sorozatra, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1890–1913 közötti kongresszusainak anyagát felölelő jegyzőkönyvekre és a kongresszus elé terjesztett (ugyancsak kinyomtatott) jelentésekre utalunk, ezekből igen sok való Szabó Ervin magánkönyvtárából és valószínű, hogy hiánytalanul megvoltak benne a teljes naptár sorozatok, mert hiszen például a Népszava és a Volksstimme-naptárakat éveken át ő szerkesztette. Meglepő, hogy Szabó Ervin néha a külföldi munkásmozgalom részkerdeit érintő időszak kiadványokat is beszerezte.

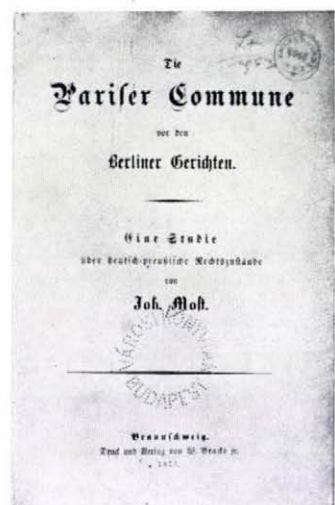
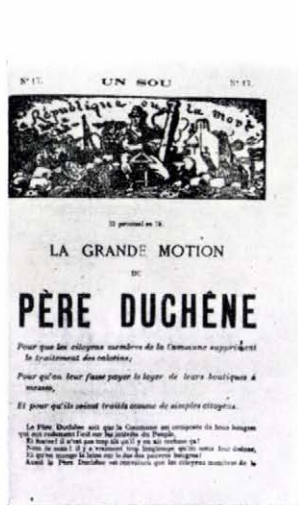
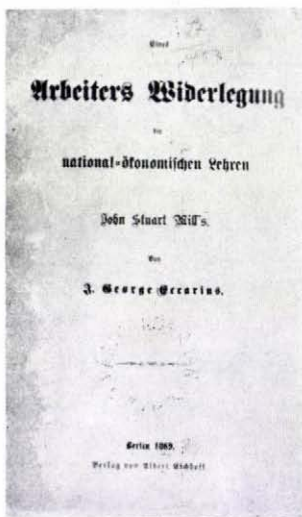
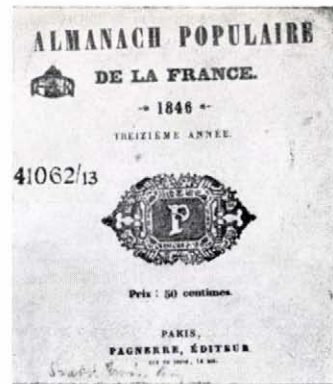
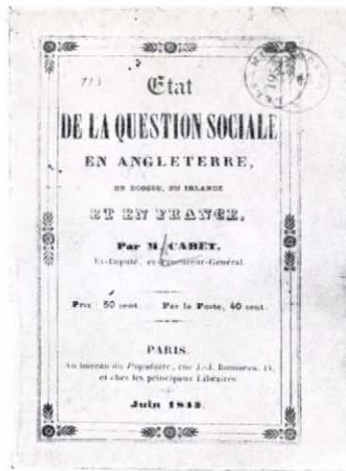
Azt még természetesen tartjuk egy magyar szocialista bibliofilnél, hogy igyekezett a II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyveinek birtokába jutni. A 2437 szám alatti sorozatnak mindjárt az első, az 1889-es párisi kongresszus anyagát adó (német-nyelvű)

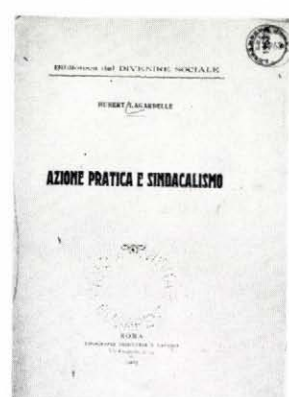
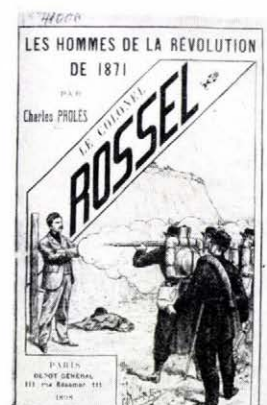
A hagyatéék exlibriszei

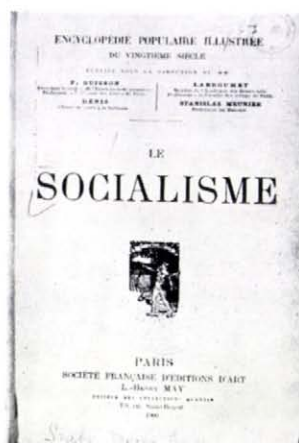
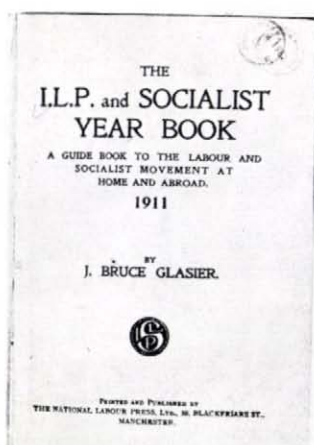
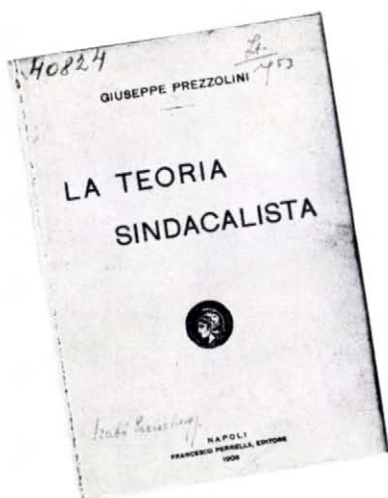
A jogászok szerzeményekből. — Antikvitások

Ritkaságok az utópista szocialista irodalomból, az első Internacionálé és a Párizsi Kommün idejéből

A századvégi munkásmozgalom dokumentumai

Szocialista, szindikalista, anarchista munkák a századforduló éveiből

füzetében ott látjuk az exlibriszt. A német szociáldemokrata párt „őskorában”, 1874-ben Coburgban lezajlott kongresszusa egykori nyomtatott naplóján sem csodálkozunk (43054). Joggal tartotta fontosnak az angol szociáldemokrata, majd munkáspárt kongresszusi jegyzőkönyvei (2418), az angol munkásmozgalom eseményeit összefoglaló évkönyvei (The I. L. P. [Independent Labour Party] Year-Book, 4096), a The Socialist Annual sorozat egyes darabjai (4509) közül az angol Fabian Society könyvsorozata (11190–2, 40510), az amerikai kormány által Washingtonban kiadott Bulletin of the Departement of Labor című kiadvány számai (42891, 42893), a francia szakszervezeti kongresszusok naplói (Congrès National de Confédération Générale du Travail 1898–1906., 2168 és 2431), a francia és olasz szocialista évkönyvek (Almanach de la Question Sociale, 40479 és Almanacco Socialista Italiano 2076) és általában az egyes nemzetek munkásmozgalmának egészét tárgyaló munkák beszerzését.

De még Szabó Ervin törekvéseit tekintve is meglepő, hogy megvult könyvtárában olyan, a nemzetközi munkásmozgalom megítélése szempontjából másod-harmadrangú forrásnak minősíthető idegennyelvű sorozat is, mint amilyen a németországi festő-, lakkozó és rokonszakmabeli munkások egyesülete évi jelentése (2428), a szászországi szociáldemokrata párt kongresszusi jegyzőkönyvei (2412), a Hamburg és környéke asztalosainak 1902-es bérharcát ismertető jelentés, a német famunkások szövetsége vezetőségének évi jelentései (2427), az osztrák vasutasszövetség 1896-os kongresszusának naplója (2417) és hasonlók. (Csaknem valamennyi kemény borítóval ellátva, sok kötetben csak ceruzával jegyezték meg: „Szabó E. hagy.”)

Csupán a teljesség kedvéért említjük fel: a hagyatékban több tucatra való egyes folyóiratszámot is találni. Közülük eddig kettőre már a Marx-Engels kiadások kapcsán utaltunk. Láttuk, hogy a bécsi Die Zeit, illetve a stuttgarteri Neue Zeit kiválasztott számaiban Marx és Engels cikkei voltak fontosak számára. Alább, a dedikált példányokról szólva még további egyes folyóiratszámokat mutathatunk be, de már itt megjegyezzük: rendszerint egy meghatározott cikk miatt, melynek szerzőjét, címét ceruzával aláhúzta, tett félre Szabó Ervin ilyen példányokat, igen gyakran másodpéldányokként, bizonyára, hogy magángyűjteménye betű, vagy szakrendi részében gyorsan megtalálhassa azt a munkájához fontos cikket, amelyből legtöbbször a folyamatosan bekötött periodikák valamelyikében is volt szövege.

Antikvitások

Modern szocialista irodalomról legfeljebb a múlt század közepe óta beszélhetünk, ezek gyűjtésével foglalkozó személy tehát már témája miatt sem terjesztette ki figyelmét a nyomtatás félévezredes történetében igazi régiségek, a többszáz év előtti kiadványok felé. Pedig a szép régi könyvek iránti vonzalom Szabó Ervinből sem hiányzott, megírták róla, hogy áhitattal tudott gyönyörködni valamely művészi kiállítású antikvitásban. Akik közelebbről ismerték, hozzá tették, hogy Szabó Ervin szinte küszködött e hajlama ellen, mely néha elvonta őt, hogy kora nyomasztó-, forradalmár lelkét szüntelenül nyugtalanító problémáival foglalkozzon, azokra keresse a választ az öncélúnak látszó gyönyörködés helyett.

Magánkönyvtárának azonosított részében nem is sikerült „igazi” régiségre, incunabulumra, vagy XV–XVI. századi kiadványra bukkanni, de a gyűjtemény jellegének megfelelő ritkaságok így is bőven akadnak benne.

Kronológiai sorrendben a francia Mercier (Louis Sebastien, 1740–1814) több nyelvre is lefordított utópisztikus műve, az először a Nagy Francia Forradalom előestjén, 1770-ben megjelent *L'an deux mille quatre cent quarante* (A 2440-es esztendő) című könyve 1774-es londoni (ugyancsak francia nyelvű) kiadása áll (40531). A szocialista utópiák közül az első sem hiányzott, Morusnak a XVI. század közepén közreadott *Utópiája*. Ennek 1777-ben Londonban újra megjelentetett latin szövegű példánya következik a kiadás rend-

jében. Morus művéhez hozzá-kötve mellékelte ekkor a londoni kiadó Erasmus Stultitiae laudatio-ját is (41249, a közös helyszám).

A felszínre került régiségek közül időrendben a harmadikat még egyetemi hallgató korában szerezte Szabó Ervin (benne a „Szabó jog” [hallgató] bejegyzés): az olasz Arco grófnak kora mértékével mérve igényes (már említett) tanulmányát.

A Nagy Francia Forradalom igen gazdag egykorú pamfletanyagából kettő került eddig felszínre Szabó Ervin tulajdonjelzésével, Thomas Paine védirata a forradalom mellett német fordításban (Koppenhága, 1793., 40530) és Scipione Piattoli 200 lapos röpirata ugyancsak németül (41230), ezek sejtetik, hogy a történelmi évekből származó más hasonló nyomtatványok is lehettek még a gyűjteményben.

A XIX. század első felében kiadott könyvek között mennyiségileg az utópisztikus szocialista szerzők vezetnek. Első ilyen darabok: egy 1829-es Saint-Simon kötet: *Doctrine de Saint-Simon*, Paris, 41164, ceruzabejegyzés árulja el, hogy még nem egész 25 esztendőskorában (1902 májusában) vette a Révai könyvkiadó üzletében, és ugyanezen szerző *Nouveau Christianisme*-je 1832-ből (40809). 1833-ban Potsdamban jelent meg Ernst Ludwig Braun „Amerika und die moderne Völkerungswanderung” című munkája (41253), ugyanakkor Párisban Cabet *Révolution de 1830-a* (49300), melyeket szintén a hagyatékok régiségei közé sorolhatunk. Ilyen az egyházi hatalommal szembekezdett, üldözött szabadgondolkodó pap, az 1848-ban a júniusi munkásfelkelők oldalára állott Lamennais pápai tilalom alá helyezett híres munkája, a *Paroles d'un croyant* 1834-es francia eredeti és németnyelvű kiadása (40847 és 40752), valamint Granier Cassagnac történeti tanulmányának 1839-es német fordítása (*Geschichte der arbeitenden und bürgerlichen Klassen* 40656). Az értékek közé tartozik Fourier, az utópisztikus szocializmus egyik apostola összes műveinek 1841-es sorozata (40605), a vele rokon felfogású Theodor Dézamy *Code de la communauté*-ja (Paris, 1843, 40333), a német forradalmár-költő, Georg Herwegh Zürichben (1843) megjelent munkája: *Einundzwanzig Bogen aus der Schweiz* (40689). Említést érdemel Feuerbach Pierre Bayleről Lipcsében 1844-ben közreadott tanulmánya (40848) és az ugyanott ugyanakkor megjelent *Geschichte der englischen Revolution* című kötet, F. Dahlmann munkája (405664), Louis Blanc *Histoire des conspirations*-ja két kötetben (Paris 1846. 40278), Adam Smith híres műve Marx Stirner fordításában németül (*Untersuchungen über das Wesen und die Ursachen des Nationalreichtums*, 1847, a 40914 raktári számú munka 3–4. kötetében szerepel az exlibrisz.) A negyvenes évek végén ismét forradalmivá lett Párizsban adták ki az *Almanach Populaire de La France* kötetait, ezekből az 1846-osban és 1848-asban található a származás jele (40062/13 és 40062/15). 1846-ból való Michelet „*Le peuple*” című könyve (40719), 1847-ből Guizot „*Essais sur l'histoire de la France*”-a (40261).

Igen gazdag a hagyatékok Lamartine – művekben, közülük való az *Histoire des Girondins* 5 kötete, 1846., (40342). Figyelmet érdemel Louis Jean névtelenül megjelent írása: *Solution définitive d'un problème fort compliqué, ou moyen d'affranchir le travail de l'exploitation du Capital industriel*, mely már a forradalmi Párizsban jelent meg 1848-ban. Ezekből az időkből származik Louis Blanc ismert munkája eredetiben (*L'organisation du travail*, 1848, 40265) és német fordításban (Leipzig, 1848., 40313), valamint a Szabó Ervin hagyatékokban feltűnően nagy számmal szereplő Proudhon-művek legrégebb példányai, így a *Qu'est-ce que la propriété?* 1849-es párizsi kiadása, az *Idées révolutionnaires* ugyanazon évből (40411 és 40360), mellette Lamartine több műve (40338, 40314), az 1848-as német „Märzrevolution”-nal foglalkozó írások, így Fickelmont „*Aufklärungen über die Zeit von März bis zu 4. Mai 1848*”. (40262), a bécsi és pesti forradalmak egykorú irodalmából G[erson] A[dolf]: *Die Demokratie und der Sozialismus...*-sza (Wien, 1849, 41247).

Mindez arra mutat, hogy Szabó Ervin a lehetőséghez képest a korai szocialista műveknek és a XVIII–XIX. századi polgári forradalmak kortársi irodalmának beszerzésére is törekedett, ezek mellett a régebbi polgári közgazdaságtan és történetírás egykorú termékei-

vel is gyarapította állományát. Külön fejezetben tárgyaljuk alább a forradalmi költészet és művészetek iránti rendkívüli érdeklődéséről tanúskodó szerzeményeket, ezek között az ilyen jellegű antiquitásokat is.

A hagyatékban már tömegükkel is jelentős helyet foglaltak el a nemzetközi munkásmozgalom hőskorától, az 1848-as forradalmak időszakától a II. Internacionálé létrejöttéig (1889) terjedő évtizedek kiadványai.

Marx és Engels e periódusban megjelent munkáiról és az ez időkből maradt folyóiratokról már fentebb szoltunk, a további könyvek közül melyek száma jócskán túlhaladja a százat, csupán mutatóba említünk fel itt néhány tucat címet.

Keletkezésük, illetve kiadásuk időpontja szerint Proudhon művei nyitják meg a sort. Tekintve, hogy ezek nagyobb része a Fővárosi Könyvtár raktárában egymás mellett áll, okunk van hinni (amit számos más munka elhelyezése is valószínűsít), hogy Szabó Ervin magánkönyvtárában is hasonlóan voltak elhelyezve, vagyis, hogy a felállításnál többek között az alfabétikus elrendezést is alkalmazta és ez a hagyaték átvétele után néha akaratlanul érvényesült a Fővárosi Könyvtárban, amikor azt bedolgozták.

Az 1848 utáni Proudhon kiadások közül az *Intérêt et principal discussion entre M. Proudhon et M. Bastiat sur l'intérêt des capitaux* (Paris 1850., 40365.) című cikkgyűjtemény (eredetileg a *Voix du Peuple* 1849 végi – 1850 eleji számaiban megjelent vitairatok) a legrégebbi az itt tárgyalt, vagyis az 1849–1889 közötti kiadványok között. Seregyi Proudhon mű, követi ezt az 1850–1875 közötti évtizedekből: (a Marx vitairata által híressé lett) *Système des contradictions économique ou philosophie de la misère* 2. kiadása 1850-ből a 40362/1 raktári számon, az *Idée générale de la révolution*, 1851-ből, a *La révolution sociale* 1852-ből stb., stb. a 40379, 40388, 40537, 40409, 40410, 40610, 40359, 40584 raktári számokon, ezenkívül Proudhon levelezésének az 1870-es évek közepétől megjelent 14 kötete a 40549/1 – 14 szám alatt. Az előbbieket Proudhonról és művéről szóló életrajzok, tanulmányok egészítik ki, így pl. J. A. Langlois műve: *L'homme et la révolution. Huit études dédiées à P. J. Proudhon* (Paris, 1867., 40728/1).

Sok további 1848-as és 1848 utáni kiadvánnyal szerepel Louis Blanc is, köztük van az 1848-as *Le socialisme et Droit au travail* egy kötetben (40269), az 1851-ben megjelent *La République une et indivisible* című 107 lapos röpirat (40302), az emigrációja alatt Belgiumban megjelent *Le Parti Républicain* (Bruxelles, 1860., 40311), valamint egyik főműve, az *Histoire de la Révolution de 1848* (Paris 1871., 40264) s a Blanc-irodalomból is találunk több darabot (Mirecourt: Louis Blanc, Paris, 1857., 40718., Charles Edmond: Louis Blanc, Paris, 1882., 40598).

A modern francia munkásmozgalom előtörténetének szempontjából érdekes még De Bussy *Les révoltes contre l'église et l'ordre sociale* (Paris 1863., 40565/1–2) két kötete, Audigane *Les ouvrières d'à présent et la nouvelle économie*-je (Paris, 1865., 40588). Magyarországon bizonyára a ritka, vagy éppen egyedi példányokhoz tartozik Jules Vallèsnek, a Párizsi Kommün nagy francia prózaírójának a francia proletárforradalom előestjén, 1866-ban megjelent *Les réfractaires* című regénye (40277). Az 1870–1871-es forradalmak egykorú anyaga is szép képviselőhez jutott Szabó Ervin magángyűjteményében. A hagyaték legbecsesebb darabja az 1871-es forradalmi Párizsban a Kommün előtti napokban indított és a Kommün alatt is megjelent satirikus politikai lapsorozat, a „Père Duchêne” levelei, amelynek 1–68. számait (az utolsó 1871 május 23-án látott napvilágot) a 49288 raktári számon találjuk bekötve. A porosz betolakodókat és a velük szövetségre lépett versailles-akat kipellengérező lap egyik mottója: *Republique ou mort*. Visszatérő jelszava: „Vive la Commune!” A francia antiquarius kezétől származhat a csillagos „rare” (ritka) jel a kötet végén.

Szép számmal akadnak a Párizsi Kommün bukását követően kibocsátott és a munkáshatalmat gyalázó korabeli írások (*L'Énault: Paris brûlé par la Commune*, 1871, 40494, A. Laborde: *Les hommes et les actes de l'insurrection de Paris...* 1872., 40322,

Croquis révolutionnaires, Blois 1870 — Versailles 1871, 1872, 40808), valamint Fribourg: L'Association Internationale des Travailleurs-e 1871-ből (40600), Villetard Histoire de l'Internationale-ja (40694). Itt említjük meg a német anarchista Johann Mostnak a Párizsi Kommün védelmében írott németnyelvű röpiratát, mely Braunschweigben 1875-ben látott napvilágot (41937). Szabó Ervin exlibriszt látunk az 1880-as évek végén indított francia szocialista füzet sorozat, a Bibliothèque du Revue Socialiste 7. számában, ez B. Malon életrajza Constantin Péqueur-ről, 1886-ban adták ki (40674). A régi belga munkásmozgalmi nyomtatványok egyike Guillaume Degreffe 124 lapos írása 1886-ból: L'ouvrière metallière en Belgique (42868).

Úgy hisszük ritkaság tekintetében figyelmet érdemel az 1850-es 1880-as évek német anyaga. Egyik kuriózum: Feuerbach 1855-ös kiegészítő munkája korábban megjelent főművéhez, a Das Wesen des Christentum-hoz (Das Wesen des Glaubens 40747). A gazdag Lassalle — anyag sorrendjében első Berlinben (Duncker) megjelent híres röpirata, a Der italienische Krieg und die Aufgabe Preussens (1859, 40326). A Die Theorie der erworbenen Rechte című két vaskos kötetre terjedő jogfilozófiai alapvetése (Leipzig, Brockhaus, 1861., 40355/1–2) követi időrendben az előbbit, 1863-ban adta közre Über Verfassungswesen című előadását, ez 1863-as megjelenésű Arbeiterlesebuch-jával van egybekötve (40284). A 40320 raktári szám alatti kolligátumban ugyancsak Lassalle életében megjelent három munkát találunk: az Arbeiter-Program, a Die Wissenschaft und die Arbeiter és a Die indirecte Steuer und die Lage der arbeitenden Klassen címűeket-, valamint a zürichi Meyer und Zeller cégnél látott napvilágot 1863-ban (40320). Lassalle halálának évében (1864) jelent meg ugyancsak sokat idézett vitairata, (Berlin, Reinhold Schlingmann), amely Herr Bastiat Schulze von Delitzsch, der ökonomische Julian oder Capital und Arbeit címen az előző évben folyt perének védőbeszédét tartalmazza (40324). Tucatnyi későbbi Lassalle-kiadvány járul ezekhez, így például a hetvenes — nyolcvanas évekből a Die Philosophie Fichte's negyedik, 1879-es kiadása a 40325 raktári számon, Lessingről írott tanulmányának 1880-as kiadása (41754), továbbá utolsó nyilvános beszédének, híve, Paul Lindau gondozásában megjelent 1882-es kiadása (41769), halálát megelőző időkből származó levelei (Berlin, 1887., 40306), továbbá a Bernstein-féle Lassalle-sorozat egyes darabjai, emellett a Lassalle-vitairadalomból való példányok, mint a R. Meyer: Die Bedrohliche Entwicklung des Socialismus und die Lehre Lassalles (Berlin, 1873., 40676.)

A Lassalle-irodalmat is tekintetbe véve az I. Internacionále, a Párizsi Kommün és a németországi szocialista törvény időszakából a német szociáldemokrata művek vannak túlsúlyban. Szabó Ervint, bizonyára nemcsak bibliofil szempontból érdekelhették a német munkásmozgalom múltját rögzítő régebbi röpiratok és egyéb dokumentumok. Magángyűjteményében például megvolt a német szociáldemokrata párt 1863–1913 közt tartott kongresszusainak anyagát közel 1300 lapon felölelő (Münchenben 1910–1914 közt kiadott) két kötetes dokumentumgyűjtemény is (41889/1–2 raktári szám, exlibrisz csak a 2. kötetben van).

Íme néhány cím Lassalle már felsorolt munkáin kívül a korai német munkásmozgalmi kiadványokból: 1871-ből való Bernhard Becker National ökonomische Raketen című pamfletje, mely borítólapján Lassalle műveit hirdeti (40346), a 41824 raktári szám alatt Wilhelm Hohoff káplán és August Bebel 1873 végén — 1874 elején lefolyt vitája a kereszténység és szocializmus viszonyáról (Hie Sozialismus, hie Christentum), a nürnbergi Wörlein kidónál jelent meg 1874-ben. 1875-ből való a Herweghet, a német forradalmár-költőt méltató emlékfüzet (42752). Ezt és Eccariusnak Der Kampf des grossen und kleinen Kapitals, oder die Schneiderei in London című kis tanulmányát (40607) valamint Wilhelm Liebknecht Zur Grund und Bodenfrage című brosuráját a lipsei szociáldemokrata pártkiadó, a Genossenschafts-Buchdruckerei bocsátotta közre (41011), az utóbbi kettőt 1876-ban. Berlinben 1878-ban került ki Bebel visszapillantása a német parlament háromesztendősi tevékenységére (42761), ugyanott egy polgári értékelés a szocializmusról (42726).

Szabó Ervin igyekezett beszerezni a német munkásmozgalom, „megsemmisítését” célzó első kísérlet, a bismarcki „szocialistatörvény” idején (1878–1890) külföldön kiadott német munkásmozgalmi iratokat is. Könyvtárában megtaláljuk például Bebelnek Zürichben 1886-ban és 1887-ben megjelent két röpiratát (41827 és 41775), az idősebb Liebknechtnek ugyanott 1883-ban kiadott füzetét (41747), valamint egy Londonban indított német sorozat, a Socialdemokratische Bibliothek (German Cooperative Publishing) 25. füzeteként 1889-ben napvilágot látott pamfletjét. Ez is emigráns német kiadvány volt, Liebknecht 1869-es beszédének szövege, az 1889-es állapotokra utaló kiegészítéssel (41742). E témakörhöz sorolhatjuk az önmagát élete utolsó szakaszában szociáldemokratának valló Johann Jakoby művét, a Hamburgban 1872-ben kiadott két kötetes Gesammelte Schriften und Reden-jét, amely 1833–1870 közötti beszédeit és cikkeit foglalja egybe. E helyen említhetjük még a XVIII. századi híres angol publicista és politikus „Junius” leveleinek 1867-es német kiadását; a fordító a polgári demokrata Arnold Ruge volt, Marx egykori fegyvertársa (40488).

Az olasz munkásmozgalom egyes képviselőivel a századfordulótól már élénk kapcsolatot tartó Szabó Ervin hagyatékában igen sok az olasz szocialista, szindikalista és anarchista kiadvány. Ezek között is akad néhány a II. Internacionálét megelőző évekből, mint Napoleone Colajanni II socialismo című Cataniában 1884-ben megjelent 400 lapos könyve (40622).

A régebbi, 1890 előtti magyar munkásmozgalmi irodalomból eddig mindössze két „Szabó Ervin hagy. [aték]” ceruzabejegyzéssel ellátott füzet került felszínre. A B 331/90-es számon A Buda-Pesti Munkás-Egyület alapszabály – tervezete 1868-ból az egyik, a B 331/98 alatt A budapesti munkások viszálya című 1877-es kiadvány a másik, ennek ellenére joggal feltételezhetjük, hogy Szabó Ervin e téren is megtette a magáét, hiszen elsőrangú jelentőséget tulajdonított a régi hazai szocialista nyomtatványok gyűjtésének. Ezt igazolják a szocialista bibliofiláról 1916-ban írott (korábban idézett) cikkének megállapításai és az a körülmény is, hogy a vezetése alatti közgyűjteményben, a Fővárosi Könyvtárban igen gazdag régi magyar munkásmozgalmi irodalom gyűlt fel igazgatósága éveiben. Több oka lehet annak, hogy viszonylag kevés a hagyatéka jelzésével ellátott ilyen munka: nincs kizárva, hogy sokat kiselejtezték, mert már volt belőlük egy-két vagy akár több példány, emellett az is erősen valószínű, hogy gyakran elmulasztották a származás feltüntetését. Ezen túlmenően abban sem kételkedhetünk, hogy a Fővárosi Könyvtár állományában még szép számmal rejtőzik más, e témakörhöz tartozó exlibriszes példány, csak éppen nem sikerült eddig valamennyinek nyomára jutnunk.

Újabb szocialista irodalom

Természetesnek látszik, hogy Szabó Ervin magánkönyvtárában, melynek kiépítését az 1890-es évek közepén kezdte meg és e munkáját 1918-ban bekövetkezett haláláig folytatta, a kortársi irodalom volt túlsúlyban, pontosabban a kortársi munkásmozgalmi anyag.

E helyen tulajdonképpen csak kisebb hányadát jellemezzük annak a századvég-századelő idején kiadott szocialista anyagnak, amely Szabó Ervin birtokában volt, jelentős részeről ugyanis egyéb kérdésekkel kapcsolatban szoltunk, illetve alább még szólnunk, így fentebb az ifjúkori szerzeményekkel, a Marx-Engels kiadványokkal, a periodikákkal kapcsolatban s a következő fejezetek keretén belül az anarchista-szindikalista művek, szép-irodalmi és művészeti tárgyú darabok stb. bemutatása során.

A felsorolt témakörökön kívül eső kortársi kiadványok többsége német nyelvű és a német-osztrák munkásmozgalmra vonatkozik. Ide sorolhatók az 1890 utáni Lassalle-kiadások (többek között a 40836, 41714, 41755, 41765 raktári számokon), August Bebel és Wilhelm Liebknecht 1890 után megjelent írásai, Kautsky, Mehring, Luxemburg, Karl

Liebkecht, Parvus (Alexander Helphand), a revizionista Eduard Bernstein több tucat műve (a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központja katalógusában az említett szerzők 40 000 – 42 000-es helyszámokkal jelölt könyvei származnak többségükben a hagyaték-ból). Az állomány e részét jellemzi, hogy benne a német-osztrák munkásmozgalom egyes részkérdéseit tárgyaló tanulmányok is szerepelnek, mint például Bringmann Geschichte der deutschen Zimmererbewegung című 1903-ban Stuttgartban kiadott kétkötetes munkája (40545/1–2), Ihrer: Die Arbeiterinnen im Klassenkampf (Hamburg 1898., 40756), vagy a Die wiener Arbeiterbewegung című 1914-es megjelenésű kötet (40783). Szép számmal szerepelnek itt a marxizmus „megreformálásának” igényével fellépett és a maguk idején nagy feltűnést keltő szerzők „alapvetéseikkel”, mellettük a marxizmus „cáfolatával” foglalkozó immár több mint százéves múltú „iparág” képviselői és különböző német „katedra-szocialisták”, azaz a szocializmusnak burzsoá szempontú képviselői. Csak néhány név és cím e listából: Brubacher: Die Grundlagen des idealistischen Marxismus (Zürich, év nélkül, 41822), Karl Vorländer: Kant und der Sozialismus (1900., 41921), Georg Adler: Franz Mehring als Historiker (Kiel, 1903., 41437), Weisegrün: Das Ende des Marxismus (1899., 41922), Th. Atzel: Die Sozialdemokratie im Spiegel ihrer Thaten (1908., 40483), Ludo Hartmann: Über historische Entwicklung. Sechs Vorträge (1905., 40655) és a maga korában ismert, vitatott Anton Menger, Franz Oppenheimer művei (40583, 40555, 41963 stb. számokon).

A francia szocialista anyag mennyiségileg nem sokkal marad a német mögött. Jaurès több mint féltucat kiadvánnyal szerepelt a hagyatékban (többek között a 41779, 41803, 41836, 41837, 41838, 41839, 41840 számokon), Lafargue hasonló képviselőt kapott (41704, 41705, 41706, 41707, 47108, 41710, 41711 stb. számok), a szocialista miniszterializmus első képviselőjéről egy vaskos életrajzt találunk (Lavy: L'oeuvre de Millerand 40680), egy sor füzetet a Bibliothèque Socialiste című időszak kiadványból (40336, 40523, 40529, 40724, 40764, 40792), ami valószínűvé teszi, hogy a francia szocialista párt e kiadványsorozatát igyekezett teljessé tenni gyűjteményében. A francia forradalmak, a francia munkásmozgalom történetét tárgyaló könyvek közül említést érdemel az orosz (pétervári) professzor, N. Kareiew Les paysans et la question paysanne en France dans le dernier quart du XVIII. siècle című franciául 1899-ben kiadott műve (40687), továbbá a La doctrine des égaux címen megjelent Babeuf-válogatás (40480), egy 1890-es kiadású Fourier-írás (40625), Weill L'école saint-simonienne című 320 lapos tanulmánya (1896., 40373). I. Tchernoff Louis Blanc életrajza (1904, 41041), G. Bougin Histoire de la Commune de Paris-ja (1907., 40268), a franciaországi szocialistaellenes irodalomból Goulut Le socialisme au pouvoir-ja (1910., 40763) és az első világháború sovínizta úszítása jegyében Marxot egykori német ügynöknek bemutató Marx, pangérmaniste című írás, bizonyos James Guillaume-től (1915., 40697).

Belga munkásmozgalmi nyomdatermékek növelik a francia nyelvűek arányát, így Vandervelde tucatnyi írása, 1896 – 1911 közt jelentek meg a belga szocialista párt gand-i kiadójánál, valamint Bruxelles-ben a Bibliothèque de Propagande Socialiste sorozatban, illetve a Le Peuple-kiadónál (41773, 41774, 41776, 41842, 41917, 41918, 41919, 41809, 41840). Gandban, a Volksdrukkerij-nél látott napvilágot Hector Denis Rapport générale et préparatoire sur les retraites ouvrières című füzete is 1913-ban (42855), ugyanott 1905-ben Louis Bertrand La Belgique économique, sociale et financière című történelmi visszapillantása (42436), Bruxellesben Déjaques L'humanisphère című 1899-es könyve (40504).

A marxista és a marxizmustól elkanyarodó anarchista-szindikalista áramlatok egyik küzdőtere a századforduló táján is Olaszország, amelynek munkásmozgalmához, kiváltképp szindikalista irányzatához Szabó Ervint a könyvtárában talált bejegyzések tanúsága szerint épp úgy személyes szálak fűzték, mint a francia szindikalistákhoz. – Gyűjteményében viszont nemcsak az olasz frakciók kiadványai fordultak elő, hanem ott voltak az olasz munkásmozgalom főáramlatát képviselő teoretikus, Filippo Turati egyes művei,

illetve a Turati szerkesztésében megjelenő Critica Sociale című folyóirat és azonos című milánói kiadó publikációi, az 1901-ben Nápolyban már szindikalista szakadár céllal indított, de először még az olasz szocialista párt keretében megjelenő Biblioteca Rossa egyes darabjai (I. F. Trurati könyvét a 40693 raktári számon, a Critica Sociale sorozat darabjait a 40826-on, a P 3454-en, a 40699-en, a Biblioteca Rossa füzeteit a P 2249-en, a 40802/1-en, és egyéb olasz pártkiadványokat a 40947-en, a 41812-ön, a 42796-on, a 41746-on).

Az oroszországi munkásmozgalom főáramlatát képviselő Oroszországi Szociáldemokrata Párt, illetve az annak 1903-as ketté szakadása utáni bolsevik és mensevik irányzatkiadványai a leggyéribben találhatók, pontosabban a Lenint követő bolsevikok nyomtatványaiból, eddigi kutatásaink szerint, egy sem jutott el Szabó Ervin gyűjteményébe. Az egyetlen 1903 előtti orosz szociáldemokrata füzetre, a Kommunistika Kiálltvány 1900-as (Plechanov- féle) orosz fordítására már fentebb utaltunk, ezt az adatot a Leninnel szembe került mensevikek egyik vezére, Axelrod műve német fordításával egészíthetjük még ki. Axelrod Die Krise und Aufgaben der internationalen Sozialdemokratie című írása Zürichben 1915-ben jelent meg (42291), viszont beszerezte Trockij 1914 őszén megjelent Der Krieg und die Internationale-ját.

Az angol nyelvű országokban háttérbe szorított, de folytonosságát így is biztosító marxista irányzat egyik szócsöve egy ideig, a századforduló táján, a londoni Swan – Sonnenschein kiadó. Korábban már említettük, hogy Szabó Ervin a marxizmus klasszikusai egy-egy Swan-kiadású angol példányának is birtokába jutott, most itt ezeken túl utalhatunk még Edward Aveling The students' Marx, An introduction to the study of Karl Marx' Capital-jára (1907., 40508) vagy ugyanazon szerző Wilhelm Liebknecht and the Social-Democratic Movement in Germany című tanulmányára (London, Trade Union Congress, 1896., 41815). Az angol munkáspárt feladatát körvonalazta Noel Conrad The Labour Party. What it is, and what it wants (London, Fisher Unwin, 1906., 40735). 1905-ből való R. Mac Donald Socialism and society című könyve (41033), 1908-ból a Fabian Societyről készített tanulmánygyűjtemény (40510), John D. Mayne The triumph of socialism-ja (40700) és 1910 – 1911-ből az ismert angol szakszervezeti vezető, Tom Mann négy fülete (41866, 41867, 41868, 41869). Nem csekély az Egyesült Államok munkásmozgalmi irodalma sem. Íme néhány cím: 1893-ból való a Constitution and By-Laws of the Western Federation of Miners című, az USA-beli Montanában kiadott füzet (42799), 1896-ból az amerikai dohánygyári munkások szervezeti szabályzata, (Constitution of the Cigar Makers' International Union of America, Detroit, 42794). A hagyatékhoz tartozott Samuel Gompers 1900-as írása, az American Federation of Labor kiadásában (42438), az amerikai szénbányászok, 1902 május-október közötti sztrájkjáról szóló kormánybeszámoló (Washington, 1903., 41087), Whilshire 1902-1904 közötti szerkesztőségi cikkeinek („Whilshire editorials”) 1906-os New Yorkban megjelent gyűjteménye is, továbbá Chicagóban, Baltimoreban, Bostonban 1900 – 1912 közt kiadott szakszervezeti anyagok (41787, 40487, 40833, 40670), az amerikai magyar munkásokhoz szóló röpiratok (Daniel de Leon: A Világ Ipari Munkásai szervezetének alapelvei, az Amerikai Magyar Szocialista Munkások Szövetsége kiadása, 1909., 41766., William Mc Clure felolvasása a Hírlapírók Egyesületében. Albanyban, 42827) stb.

Szabó Ervin, egész sor magyar munkásmozgalmi kiadvány, tanulmányok, röpiratok, nyomtatásban is megjelent előadások, különlenyomatban is napvilágot látott hazai, vagy külföldi (németül, franciául közölt) folyóiratcikkek szerzője, jelentős művek, köztük mindenekelőtt Marx és Engels válogatott írásai 1905 – 1909-ben kiadott két kötetének szerkesztője volt. E szerepénél fogva tehát már nemcsak gyűjtője, hanem egyik eredeti és felettebb termékeny művelője is a kortársi magyar mozgalmi irodalomnak. Sajátos módon azonban épp az ő tolla alól kikerült munkák között, (amennyiben még el nem veszték, a róla elnevezett könyvtárból ugyanis sok Szabó Ervin munka hiányzik), nem

lelünk exlibriszes példányokat. Még Szabó Ervin legjelentősebb alkotásából, a két kötetes Marx – Engels válogatásból sem akad példány az örökhagyó tulajdonjelzésével.

Csupán az egy ideig Szabó Ervin által szerkesztett Népszava Naptár és Volksstimme Kalender sorozatokban tűnnek elő a „Szabó Ervin hagyatékából” exlibriszek. Ezek közül körülbelül az 1900 – 1907-es folyamokat az ő művei közé sorolhatjuk, hiszen ő volt e naptárak szerkesztője.

Hagyatékából való Szabó Ervin-kiadványok tehát alig akadnak a Fővárosi Könyvtár központjában, de nagyszámú korabeli magyar munkásmozgalmi nyomtatvány valószínűsíti, hogy a századvégtől az első világháború végéig megjelent hazai és magyar vonatkozású darabok gyűjtésében a teljességre törekedett. A Fővárosi Könyvtár például csaknem hiánytalan sorozattal rendelkezik az 1890-ben alakult Magyarországi Szociáldemokrata Párt kongresszusi jegyzőkönyvéből és külön a kongresszusok elé terjesztett éves-kétéves stb. jelentésekből, az 1918 előtti kötetek nagy részében pedig ott látható a Szabó Ervin exlibrisz (4252 – 4253). A szociáldemokrata párt alapításának előestéjén, még mint a Magyarországi Általános Munkáspárt vállalkozását indították a Magyar Munkáskönyvtár című sorozatot, amelynek számai ma már a ritkaságok közé tartoznak: a könyvtárban 41767 raktári jelzettel látták el e sorozat 1. számát, Lassalle „A munkabér törvénye” című írásának fordítását, a füzetben ott van az ismert exlibrisz és ceruzával írva „Dr. Károly F. Ferdinánd” fordító álnevének megfejtése, mely szerint igazi nevén Krejcsi Rezső a mű magyarra átültetője. A vonalvezetésből következtethetően Szabó Ervin írta azt a nyomtatott álnév alá ceruzával. A hagyatékából való többek között a Jönnek a szocialisták (1894., P 1784), W. Bracke Le a szocialistákkal (Bokányi fordítása, P 3270), Mezőfi Vilmos négy röpirata (1899 – 1905., 74260, P 42605, P 42608, P 42610), Gracchus Mitakarnak a munkások? című 1891-es füzet, a századvég éveiben ismert magyar „ideális anarchista” Schmitt Jenő könyve is (1897., 41938), továbbá egy 1899-es Lassalle munka: Brutus (ismét valószínűleg Szabó Ervin ceruza-írással megfejtése szerint: Bokányi Dezső) fordítása (40290). Szabó Ervin Garami Ernőnek a magyar munkásmozgalomról a német Archiv für die Geschichte des Sozialismus számára készített rövid összefoglaló cikkéből (1898) is féltetett egy példányt (42939). Többek között ez is jelzi, hogy a külföldön közreadott magyar munkásmozgalmi vonatkozású írásokat is igyekezett beszerezni. Az 1900-as évektől már jelentős mennyiségű magyar szociáldemokrata nyomtatványt találunk. A folyóiratokról (Jövő, Szocializmus stb.) már szó esett. Nem hiányoztak a leginkább termékeny broszúráirók (Garami Ernő, Kunfi Zsigmond, Weltner Jakab stb.) röpiratai. Az anyag összetételének jellemzésére hozzuk fel példának a 2211 sorozatszámú füzeteket: a Magyarországi Szabómunkások... 1903 – 1904-es évi szakegyleti jelentései, ezek továbbá a B 331/81 – 2 szám alatt őrzött „Válasz a kárpitos-, paszomány- és paplanos ipartestületnek a belügyminiszterhez intézett kérvényére” című röpiratot (Világosság nyomda, 1905), ahol ismét ceruza-bejegyzés tájékoztat: Keleti Tódor volt a névtelen szerző, valamint az Aus der Geschichte der Ungarländischen Arbeiter-Bewegung c. 1904-es pártkiadványt (42298), Lerner Dezsőnek a könyvnyomdászok és betűöntők szakegyesülete 10 éves működéséről szóló összefoglalóját (1905, B 331/93), Liebknecht egyik röpiratának fordítását 1906-ból (41739), ugyanazon évből a szakadár szociáldemokraták vezére, Mezőfi Vilmos egy beszédének szövegét (42306), 1905 júliusából a „Beszámolás a budapesti vas- és fém munkások sztrájkmozgalmáról...” című füzetet (B 331/96) 1906-ból és 1907-ből a Budapesti Kávéségédek Szakegyesülete és a Magyarországi Építőmunkások Szövetsége évi jelentését (B 331/110, 550/4). Folytathatnánk a sort az első világháború utolsó, Szabó Ervin halálát is jelző évéig. Kiegészítésként még csak két példa: Garami Ernő „Az osztályharc” című füzet, a Szocialista agitációs iratok első száma 1914-ből a 41854 számon, Jászai Samunak a háború alatt létesített üzemi panasz-bizottságokról szóló ismertetője 1916-ból a 42751 számon valók Szabó Ervin gyűjteményéből.

Természetesnek érezzük, hogy az a Szabó Ervin, aki a magyar szempontból csekély

jelentőségűnek látszó angol, amerikai, belga, olasz stb. munkásmozgalmi propaganda füzetek beszerzésére is törekedett, emellett kerekén két évvel halála előtt a szocialista könyvgyűjtés elsőrangú feladatának minősítette nálunk a magyar anyag beszerzését, a viszonylag könnyebben elérhető korabeli magyar kiadványoknál sikeres munkát végzett. Ebben egyébként, mint erre alább utalhatunk még, személyes kapcsolatai is segítséget adtak számára: sok magyar szocialista szerző tiszteletpéldányt küldött neki műveiből.

Anarchista, szindikalista, trade unionista anyag

Ismeretes, hogy Szabó Ervin felismerve a magyarországi munkásmozgalomban példaképpül állított német és osztrák szociáldemokrácia fogyatékoságait, lemondását a forradalmi módszerekről, átállását a parlamentárizmusra, mint politikai fővonalra, törekvését a reformista megoldásokra, a német-osztrák és magyar szociáldemokrácia kemény és hatásos bírálójaként új utakat keresett. Ennek során a latin országokban, Franciaországban, Olaszországban és Spanyolországban széles áramlatot képviselő szindikalizmus felé fordult és csakhamar annak magyarországi apostola lett. Ugyanakkor átmenetileg szövetségeseket keresett és talált az anarchisták között, emellett élénk érdeklődéssel figyelte az angolszász államok munkásmozgalmában csaknem egyeduralgódóvá lett trade-unionista irányzatot is.

Az a szólás, hogy „mutasd meg könyvtáradat és megmondom ki vagy” —, egy kissé igazolást nyer, ha a Szabó Ervin hagyatékának az iménti témakörbe tartozó részét, a szindikalista, anarchista és trade-unionista művek, vaskos „alapvetések”, kisebb tanulmányok és sok-sok füzet, brosúra stb. arányát vesszük szemügyre, és ehhez hozzáadjuk a Fővárosi Könyvtár központjában teljes polcsorokat betöltő (már említett) szindikalista és ezzel rokon irányú folyóiratsorozatok (Vie Ouvrière, — Mouvement Socialiste, Le Revue Syndicaliste stb.), joggal mondhatjuk, hogy a szocialista anyagot általában gyűjtő Szabó Ervin különös gondot fordított az ilyen jellegű nyomtatványok beszerzésére, feltehetően azért, mert ezek különösen érdekelték, sőt mondanivalójuk részben-egészében rokon-szenves volt számára.

A szóbanforgó irányzatok irodalmából az anarchista és anarcho-szindikalista művek vannak túlsúlyban, ezeken belül is a mozgalom orosz képviselői bukkannak fel leggyakrabban. A 41001 helyszámon Bakunin összes művei francia kiadásából csak az 1904-ben kiadott 3. kötetet találjuk, valószínűleg a többi is megvolt, de elkallódott. Szabó Ervin joghallgató korában szerzett Bakunin-példányáról (Dio e lo stato, Milano, 1893. 41800) már korábban szóltunk; kiegészítésül még néhány adat: Bakunin Il socialismo e Mazzini. Lettera agli amici d'Italia című füzeté 4. olasz kiadása 1905-ből (41810), továbbá egy francia nyelvű Bakunin-munka, a Les endormeurs, (1900-as kiadás, 41811), valamint Az Isten és állam című értekezésének német kiadása, évszám nincs rajta, de a papír, a borító arra enged következtetni, hogy az 1860-as–1870-es évekből való, vagyis Bakunin életében jelent meg (41843). A működése egy szakaszában joggal az anarchistákhoz sorolt orosz Pjotr Lavroff, (akinek tanítása a feltevések szerint erős hatást gyakorolt Szabó Ervinre), Le progrès. Theorie et pratique című munkájával szerepel (Paris, 1895., 40688). Kropotkin viszont már több mint egy tucat könyvével, röpiratával kapott helyet nem is számítva az ugyancsak említett diákkori szerzeményt. (Magyar, német, francia, angol és olasz nyelvű Kropotkin fordítások találhatók a 40296, 40323, 40327, 41743, 41761, 41772, 41778, 41804, 41807, 41830, 41833 számokon stb.). E helyen utalunk Tolsztoj Leo politikai röpirataira (az Aufruf an die Menschheit című 1901-es, az An die Arbeiter című 1903-as, Über Staatsmacht és Besinnen euch című 1906-os német Tolsztoj fordítások az 40368, 40369, 40363 és 40364-es számokon), valamint a brüsszeli anarcho-szindikalista füzet sorozatban, a Bibliothèque „Temps Nouveau” keretében megjelent francia fordításra: Tcherkesoff: Les précurseurs de l'Internationale (40370).

Nem hiányoznak a sorból az anarchizmus, illetve az anarchista színezetű mozgalmak

nyugat-európai, (német, francia, belga, holland) képviselői sem. Előkelő helyen szerepel mennyiségével a Reclus-irodalom, Elisée Reclus három francia könyvével, két németre és egy olaszra fordított munkájával (41870, 42118, 42119, 42120, 41870 és 42121) jutott be a gyűjteménybe, amelyeket Ghio Paul Reclusról írott emlékbeszéde (1905, 41792), egészít ki. Pierre Ramus két írással (42122 és 42123), Jean Grave öttel (41701, 41813, 41814, 41863, 42297), az amerikai Mackay eggyel (40999), Benjamin Tucker hárommal (41914, 41915, 41916), Marx Nettlau eggyel (41959), a holland Domela Nieuwenhuis négygyel (német és francia fordításokban, 41945, 41954, 41955, 41958). A párisi Temps Nouveaux, a londoni „Autonomie” csoport, valamint az ott indított Freedom Pamphlets, a berlini Anarchistische Bibliothek, illetve ugyancsak anarchista „Deutsche Arbeiter-Bibliothek” című vállalkozások, kiadók és sorozatok darabjai közül ragadtunk ki néhányat —, a lista távolról sem teljes — Malatesta, Delacour. a századvég táján sokat szereplős és emlegetett Johann Most, az anarchizmus ellen írott polgári művek csatlakoznak az előbbiekhöz (többek között a 41936, 41811, 40945, 41832, 40871, 40774, 42908, 46661/1 számokon.) E témakörhöz tartoznak az 1906-os és 1908-as megjelenésű „Philosophie libertaire de la Colonie Communiste, d'Aiglemont” című sorozat füzetei, a francia Ardenneknben alakított „kommunista település”-re vonatkozó írások. (Mounier: En communisme. La colonie libérale d'Aiglemont, 41928, Narrat: Milieux libres, 40650, és a Steinlen rajzaival díszített füzet: Lermine: L'ABC libertaire, valamint egy New Yorkban 1896-ban megjelent munka is: Ch. Dana: „Proudhon and his Bank of the People. A Defence of the Great French Anarchist” (42847). A századforduló körül az anarchizmus eszméi előfutárai közé sorozott kispolgári szocialista Proudhon újabb, 1900 utáni kiadásaiából is több kötet tartozott Szabó Ervin gyűjteményéhez (l. a 40371, és 40491 alatti példányokat, valamint egy német szerző Proudhon-tanulmányát a 40660-on).

Szabó Ervint az 1900-as évek közepétől kifejtett tevékenysége alapján a hazai szindikalista mozgalmi kísérlet Európa-szerte ismert művelőjének és apostolának tekintjük, eddig megismert könyvei közül azonban elég kevés a szindikalista irodalom. A már jellemzett szindikalista folyóirat-sorozatokat ezúttal figyelmen kívül hagyjuk. A monografikus anyag egy részéről, a bennük talált szerzői ajánlásokra tekintettel, alább külön fejezetben számolunk be, itt csak olyan munkák adatait közöljük, amelyekben dedikációt nem találunk. Annyit már most felemlítünk: két olasz szindikalista, Roberto Michels és Paolo Orano egész sor Szabó Ervinnek dedikált példánnyal szerepelnek, de előfordultak a hagyatékban ajánlás nélküli írásaik is. Lagardelletől, a francia szindikalizmus Szabó Ervinnel ugyancsak személyes kapcsolatot tartó vezérétől viszont sok munka van ugyan a Fővárosi Könyvtárban, dedikált példány azonban eddig nem került elő, sőt a minket érdeklő exlibrisz is csak az egyikben, az olasz nyelvű Azione pratica e sindacalismo (Roma, 1905) címűben (41720). De az ugyancsak francia Emil Pouget már három exlibriszes írásával szerepelt a hagyatékban (1896–1907 közöttiek, 41874, 41873 és 41875), Georg Sorel szintén hárommal (40443, 40643, 40645). Egy Sorelról szóló olasz életrajz járul ezekhez (1911., 40566), továbbá egy olasz szindikalista (G. Gatti) franciául megjelent műve Sorel bevezetésével (1902, 40726), végül az olasz szindikalizmus egyik vezére, Antonio Labriola 1897-ben francia nyelven kiadott kerek 450 lapos munkájához (Essais sur la conception materialiste...) is Sorel írt bevezetést (40595). Említést érdemel George Yvetot L'A. B. C. syndicaliste című 1908-as röpirata (P 3482), Gaston Moch 1900-ban kiadott antimilitarista kiáltványa (41939). Tárnya miatt is idesorolható Paul Louis Histoire du mouvement syndical en France című kézikönyve (1907., 11164–2), de ezeken kívül még szindikalista kiadványokat találunk elszórtan a raktár különböző részlegeiben is (például a 40705, 40739, 40768, 40739, 40775 számokon), köztük angolszász nyelvterületen megjelenteket, mint J. H. Harley Syndicalism című 1912-es (London) tanulmányát —, mindezek Szabó Ervintől valók.

A szindikalizmus eszmei rokonának tekinthető az angol-amerikai trade unionizmus, amely az előbbihez hasonlóan a szakszervezetek gazdasági harcát tölte előtérbe, ott megfosztva minden forradalmi törekvéstől a mozgalmat. A trade unionizmus nyomta rá a bélyegét az angol-amerikai szakszervezetek és politikai tömörülések munkájára, a századforduló után nagyra növekvő angol Labour Party tevékenységére is. A Szabó Ervin birtokában volt angolszász munkásmozgalmi nyomtatványokról fentebb, a hagyatéék folyóiratanyagával és az egykorú nyomtatványok ismertetése kapcsán volt már alkalmunk szólni.

Magyarországon, ahol az anarchista és szindikalista áramlatoknak nem volt társadalmi talaja, az idetartozó irodalom is roppant szegényes volt. Csupán elszórt utalásokból tudjuk, hogy a múlt század nyolevanes éveiben már Budapesten is voltak anarchista szervezkedési kísérletek, a kilencvenes évek végén történt kezdeményezést, Schmitt Jenő tanár, az „ideális anarchizmus” hazai megtestesítője vállalkozását már korabeli kiadványok is megörökítették (az Állam nélkül című időszaki lap, Schmitt Jenő perének nyomtatásban megjelent anyaga stb.), ezekből már néhány, mint említettük, a Szabó Ervin hagyatéékban is szerepelt. Alább módunk lesz utalni rá (a dedikált példányok kapcsán), hogy az anarchisták „harmadik generációját” vezető Batthyány Ervinnek, Szabó Ervin benső barátjának egyes füzetei is szerepeltek a hagyatéékban. Ami a Szabó Ervin által indított és egy időben (1906 – 1910 között) élénkebb publikációs munkát is folytató szindikalizmust illeti, ezzel kapcsolatban ismételnünk kell a fentebb már mondottakat: magának Szabó Ervinnek műveit, így szindikalista írásait is alig, vagy egyáltalán nem találjuk a Fővárosi Könyvtárban hagyatéki jelével együtt, még kevésbé egyéb idetartozó nyomtatványokat.

Remete László

HÁZI KÖNYVKÖTÉSZETÜNK FÉLÉVSZÁZADOS TÖRTÉNETE*

A közművelődési könyvtárakban jelentkezett először a forgalomban elrongálódott könyvek javítása és újrakötése céljából egy házi könyvkötészet felállításának szüksége. A könyvek nagyobbfokú használata megkövetelte a kölcsönző könyvtárak részére a tartósabb kötésű könyveket. A könyvtár ilyen irányú törekvését a külső könyvkötészetekkel szemben nem tudta érvényesíteni. Így vált szükségessé a könyvtári célok és feladatok maradéktalan teljesítése érdekében a FSzEK házi könyvkötészetének felállítása is.

A századforduló óta előírt szabállyá lett, hogy a kölcsönző könyvtárakban csak bekötött könyveket raktározzanak. A könyvtárak kezdetben teljesen a könyvkötő vállalkozókra szorultak, ha szerzeményeiket köttetni akarták. Külső könyvkötészetek igénybevétele ilyen irányú feladatok elvégzésére azonban, nagyon hosszadalmas és körülményes volt és ez maradt ma is. Ami pedig a könyvkötés költségeit illeti, a külső kötések munkája igen drága. Korábban külön megnehezítette a külső kötéseti munka lebonyolítását a FSzEK számára, hogy minden számlát — függetlenül az összeg nagyságától — igazolással ellátva, állandóan a Városháza központi pénztárához kellett kifizetés céljából átutalni.

Könyvtárunk egyike volt az elsőnek Magyarországon, mely a kötésetet a teljes könyvtári szervezet fontos részének tartotta. Szabó Ervin, a könyvtártudós figyelemmel kísérve a külföldi nagykönyvtárak munkáját, megállapította, hogy a kötéseti feladatok elvégzésére sok helyen házi könyvkötészetet hoztak létre. Ezért minden erejét latba vetve azon fáradozott, hogy a Városi Könyvtár is a külföldi nagykönyvtárak mintájára, saját könyvkötéssel rendelkezzen. A Városházára felterjesztett beadványok hosszú sora bizonyítja a külső könyvkötő vállalatok meg nem felelő munkáját. A könyvtár kötési előírásainak figyelmen kívül hagyása, a szállítási határidők be nem tartása mind jobban alátámasztotta egy házi könyvkötőműhely felállításának gondolatát. A hosszú, kitartó munka meghozta eredményét. 1913-ban megalakult országos viszonylatban elsőik között a könyvtár házi könyvkötésze.

A házi könyvkötészet megalakulása

A Fővárosi Könyvtár eredeti könyvvállománya különböző régebbi városi, hivatali gyűjteményekből tevődött össze. Ezeket kellett az új könyvtár használatára alkalmassá tenni, a kötésre szoruló könyveket értéküknek és terjedelmüknek megfelelő módon bekötni, továbbá könyvtári raktározás céljára jelzéssel ellátni.

* A házi könyvkötészet történetének megírásához az anyagot a könyvtár irattárából, az Évkönyvekből, a kötéseten található feljegyzésekből, továbbá a könyvkötészetben ma is dolgozó régi munkatársak emlékezetéből merítettem. Itt mondok köszönetet Dr. Remete László tudományos főmunkatársnak, aki készséggel bocsátotta rendelkezésemre a könyvtár irattárában található könyvkötészetre vonatkozó dokumentumokat.

A régi, Toldy László főlevéltáros által kiépített Fővárosi Könyvtárban a könyvkötői munkák elvégzésére Budapest Székesfőváros Tanácsa 1898. szeptember 5-én három évre szóló szerződést kötött Leszik Károly pesti könyvkötő mesterrel. Lesziknek jónevű könyvkötő üzeme volt, kötése ízlésesek és tartósak voltak. Jó szortiment könyvkötő szakmunkás gárdával rendelkezett és vállalta a megnyitáshoz elengedhetetlenül szükséges könyvtári kötési munkákat, amelyekkel 1899. január 15-ére a régi Fővárosi Könyvtár névleges megnyitásának időpontjára el is készült. A Leszikkal kötött 1898-as szerződést a további években rendszeresen megújították és ez a mai, Szabó Ervin által alapított és 1904. október 15-én megnyílt Fővárosi Könyvtárra is átszállt. Azonban a könyvkiadók egyre növekvő példányszámban megjelenő kiadványai is komolyan igénybevétték a könyvkötőüzemet. Szívesebben vállalták el az ilyen nagymennyiségű sorozatos könyvkötést, mint a könyvtárak részére az igényesebb, s nagyobb figyelmet követelő egyedi munkát. Így a könyvtár szerződéses könyvkötője egyéb elfoglaltsága miatt mindinkább elhanyagolta a Fővárosi Könyvtár könyvkötési munkáit. A legfőbb baj a késedelmes szállításokból adódott. Így a könyvtár, olvasóközönsége részére a legújabban megjelent könyveket csak 5–6 hónap késéssel tudta kölcsönözni.

Amikor a Fővárosi Könyvtár könyvkötői ellátottsága tovább romlott, Szabó Ervin többször jelentette a Fővárosi Tanácsnak, hogy a könyvkötő mester a könyvtár munkáját elhanyagolja. A restancia egyre növekedett és a vállalkozó csak többszöri felszólítás után volt képes szállítani. A könyvkötés minősége ellen is sok volt a panasz, a kötéseti utasításokat is pontatlanul tartotta be. Szabó Ervin kérte a Főváros Tanácsát a szerződés felbontására, s hogy engedélyezze a könyvkötőmunkának más, megfelelőbb könyvkötővel való elvégeztetését. A sok panasz ellenére a Főváros Tanácsa mégis több esetben meghosszabbította Leszik Károly könyvkötő mesterrel a szerződést.

Szabó Ervin ekkor elhatározta, hogy megfelelőbb megoldást keres. Ebből a célból 1907. március 21-én körlevelet intézett a budapesti nagykönyvtárak igazgatóihoz és kérte, adjanak tájékoztatást arról, hogy kivel és hogyan végeztetik el a szükséges könyvkötő munkákat. A felvilágosítást a felkért könyvtárak meg is küldték. A Képviselőházi Könyvtár szerződéses könyvkötője Hauser József, a Széchényi Könyvtáré pedig Gottermayer Nándor könyvkötő mester volt. Az Egyetemi Könyvtár igazgatója a kérésre jelezte, hogy az ő könyvkötői szerződése és az idevonatkozó könyvkötői árjegyzéke olyan bonyolult, hogy magyarázat nélkül alig érthető meg, részletes felvilágosítást szóbelileg nyújt. A válaszokból mindenesetre kitűnik, hogy ezeit a többi könyvtárak sem voltak kedvezőbb helyzetben, mint a Fővárosi Könyvtár. Valamennyi árjegyzék bonyolult; a kötések különböző csoportosításban szerepeltek, a könyvtáros számára nehezen áttekinthető módon.

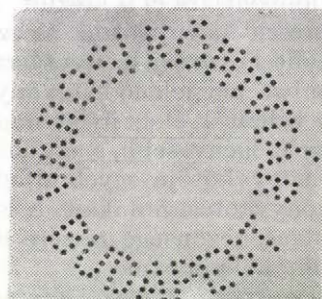
A szerződéses könyvkötő az 1907–1909-es években az amúgy is kevésnek bizonyult évi háromezer darab könyvkötésnek is csak egy részét tudta már elvégezni. Ennélfogva a Fővárosi Könyvtár a szükséges könyvkötések elvégzése céljából egyéb könyvkötő mesterek munkáját is kénytelen volt igénybe venni. Ezek szerződés nélkül végezték el a könyvtár részére a szükséges könyvkötést és ezért magasabb kötési árakon is, mint a szerződéses könyvkötő.

Szabó Ervin, mint mindenben, itt is megkövetelte a pontosságot. Ha valamely könyvkötő mester az elvégzett munkánál 10 százalékot meghaladó hibát vétett, akkor a további könyvkötési munkából kirekesztette. E nehézségek azonban már jelezték a könyvtár házi könyvkötészete létrehozásának szükségességét. Ennek bevezető lépése az volt, hogy 1910-től a Fővárosi Könyvtár szolgálatában álló Peinits György nevű hivataloszolga, aki tanult könyvkötő volt, hivatalos idejében kisebb könyvjavítási munkákat is végzett. De mivel a könyvtári szolgálk létszáma kicsi volt, Szabó Ervin felkérte, hogy a javításokat hivatalos idején túl végezze el. A munkáért a Tanács engedélye alapján havi 30 korona külön juttatásban részesült.

A döntő lépést ebben a fejlődésben a mai központi gyűjtemény anyagának 1913-ban elkezdett átdolgozása, a könyvtári rend modernizálása jelentette. E munka keretében Szabó Ervin az egyes könyvek felszerelésénél, jelzésénél, raktári elhelyezésénél is az akkori idők legkorszerűbb technikai vívmányait honosította meg, Magyarországon először a Fővárosi Könyvtárban.

Dombornyomás a táblán
(1899 – 1913)

Perforálás a címlapon
(1913 – 1919)

1913-ban a városi nyilvános könyvtár újjászervezésével kapcsolatosan és könyvkötésművészeti vonatkozásokban a következőket határozta el:

1. Valamennyi könyvet értékéhez és terjedelméhez képest alkalmas módon kell bekötni, a várhatóan jobban forgalmazott könyvet bőrkötésbe. Sorozatos művek, újság, folyóirat, könyv egységes kötésbe, füzetek erős szalaggal átfűzött tékába, röpiratok, kisnyomtatványok tárolása dobozban történik.

2. A könyvek könyvtári tulajdonának feltűnő megjelölése szükséges. Kívül a bekötési tábla bal felső szélétől számított 2 cm-re a könyvtári címer ráaranyozása, továbbá a címlapon és a 17-ik oldalon „Városi Könyvtár Budapest” jelzésű perforálás. Egyidejűleg megszűnt a könyvek megjelölése a táblán kívül besüllyesztett vaknyomással „Városi Könyvtár Budapest”.

3. A könyv gerincén a raktári helyszám ráaranyozása történt, alulról számított 4 cm magasságban. Vékony könyveknél elől a tábla bal felső szélétől számított 5 cm-re, újságnál a gerinc felső szélétől számított 4 cm magasságban.

4. Minden egyes könyvbe könyvkártyatáskát és határidőlapot kell beragasztani.

5. Kézikönyvtári könyveknél szalagozás és a szalagra „K” jel és helyszám rányomása történik.

6. A központi könyvtári könyvek kötési színe nyelvek szerint történt: a magyar bordó, a német barna, az angol piros, a francia kék, az olasz zöld, a többi idegennyelvű könyvek kötési színe pedig fekete volt.

A könyvbe a határidőlap beragasztása 1951-ben megszűnt. A többi könyvkötési határozatok még ma is érvényben vannak.

1913-ban a városi nyilvános könyvtár fejlődése olyan stádiumba jutott, hogy a megnövekedett könyvkötési feladatok elvégzésének már csak egy házi könyvkötő műhely felállítása tehetett eleget. Szabó Ervin most látta elérkezettnek erre vonatkozó tervei megvalósítását. Hasznosította a nagy külföldi könyvtárak által régen ismert gyakorlatot, hogy ha ki is adnak házon kívül kötéseket, mégis főleg az önálló házi könyvkötészetre támaszkodnak. Nálunk szortiment munkára addig csupán a Kolozsvári Tudományegyetem, a fővárosban pedig a Ludovika Akadémia rendezett be házi könyvkötészetet. Mindezek figyelembevételével Szabó Ervin már közismert könyvtárépítési terveibe is beiktatta

a könyvkötészet létesítését. Ez 1913-ban valósult meg, szerényebb keretek között a Károlyi utcai épületben.

A Fővárosi Könyvtár első házi könyvkötője Varga István iparrajziskolai mester volt. 1912. november 1-én lépett a könyvtár kötelékébe, s Szabó Ervin őt bízta meg a házi könyvkötészet megszervezésével. A házi könyvkötőműhely Varga szervezése nyomán 1913-ban jött létre, 2 fővel. Munkakörét a könyvtár 1913-as újjászervezésével kapcsolatos fent felsorolt könyvkötőmunkák képezték. A szerződött könyvkötő díjszabása szerint 1913-ban 1505 korona árú könyvjavító munkát végzett, továbbá 35 200 kötetre aranyozta rá a helyszámot, s tulajdonjelzésül a könyvtár címerét. Ezenkívül minden egyeskönyvbe könyvtáskát és határidő lapot ragasztott be. Ezen munkának értéke több mint 9 ezer koronát tett ki. Ezzel szemben a személyzet fizetése, az anyag, a helyiség fűtése, világítása összesen 3806 korona volt. Szabó Ervin ennek alapján joggal mutatott rá a könyvtár házi könyvkötészetének rendkívüli gazdaságosságára. Munkaeredménye rendkívül kedvező volt a könyvtár számára. Szabó Ervin javasolta a főváros vezetőségének, hogy az 1914. évi költségvetésben felvett összegek terhére engedélyezze a Károlyi utcai új ideiglenes könyvtár épületében is a könyvkötőműhely felállítását és annak üzemben tartását. Hivatkozott arra is, hogy a könyvkötőműhely felszerelésének költségei néhány év alatt visszatérülnek. A tervet egyelőre évi 7 ezer darab könyvkötést irányzott elő, s mellette egyéb könyvtári könyvkötői munkák elvégzését. Ezen túlmenően még mindig maradna elég könyvkötés, amit a külső könyvkötészetek végezhetnének el – tette hozzá, mivel figyelembe kellett vennie, hogy az akkori várospolitikában még a város gazdálkodásának kárára is, – a magánvállalkozók érdekeit részesítették előnyben.

A két világháború között

Évtizedes harc után 1915-ben sikerült végre Leszik könyvkötő mesterrel, aki állandó kötési hátralékban volt és minőségileg is gyenge munkát végzett, a munkaszerződést megszakítani. Ekkor is csak pörrel való fenyegetés után lehetett a Leszikenél elfekvő könyvtári anyagot visszaszerezni; így az 1913-as évről nála maradt 77 folyóiratot kötetlenül, ezen kívül 233 darab féligkész állapotban levő könyvet. E hátralék megállapítása és feldolgozása igen sok időt vont el a könyvtár egyéb folyó munkáitól. Ez a huza-vona ugyancsak igazolta, hogy a naggyáfejlődött könyvtárnak mennyire hiányzott már a házi könyvkötészet.

A könyvtár ideiglenes épületében a házi könyvkötészet a katalógizáló osztályhoz tartozott. Létszáma 1915-ben 3 főre gyarapodott, sőt az év második felében további 4 kisegítő könyvkötő szakmunkás is dolgozott benne. Teljesítménye az egyéb könyvtári munka mellett 931 darab új kötés és 3533 darab javítás-újrakötés volt. Mindezen eredményeket csupán *kézi erővel*, gépi felszerelés nélkül érték el. Szabó Ervin nagyon ajánlatosnak tartotta a házi könyvkötészet továbbfejlesztését, ebből a célból a szükséges gépek és egyéb felszerelések mielőbbi beszerzését. Új nevezetes állomása a fejlődésnek 1916. szeptember 21-e, amikor a házi könyvkötészet felszerelésére kiutalt 3 ezer korona előlegből a tanács engedélye alapján a könyvtár megvette háromszáz koronáért az *első könyvkötőgépet*, egy 50 cm-es Krause gyártmányú kézihajtású kerek vágógépet.

A Szabó Ervin által jól megalapozott könyvtári munka a háborús években igen meglehetősen. A világháború alatt évről-évre, majd hónapról-hónapra növekvő nyersanyag- és munkaerőhiány miatt a könyvkiadók a nehéz anyagellátásra hivatkozva mind kevesebb bekötött könyvet adtak ki. Még az olyan könyv is, amely bekötve került forgalomba, annyira gyatra kötésbe került, hogy egy-két kölesöznés után tönkrement, széjjelesett. Természetesen a házi könyvkötészet anyagellátása körül is nehézségek támadtak. Az úgynevezett granitol vászon, amellyel a fiókkönyvtárak könyveit kötötte, nehezen volt beszerezhető.

A munkaerő iránti kereslet is igen nagymértékű volt. A magánüzemek jóval magasabb munkabért fizettek, mint a közhivatalok. Ennek következtében a nem véglegesített könyvkötő személyzetet nem lehetett meggátolni abban, hogy felcserélje könyvtárkönyvkötői munkáját más, magasabb jövedelmezésű állással.

A szükséges kötési mennyiség növekedésével így a könyvtár nem tudott lépést tartani. A kötési restancia évről-évre emelkedett. Hiába emelte fel a könyvtár a kötési árakat, a könyvkötő mesterek közül csak az tudott munkát vállalni, aki régebről beszerzett anyagkészlettel rendelkezett.

Így a házi könyvkötészet továbbfejlesztése erősen indokoltá vált. Személyzete 1916-ban 1 vezető, 1 férfi és 3 női szakmunkás volt. Teljesítménye ebben az évben: 185 darab új kötés, 7299 darab javítás, újrakötés.

A háborús leromlás 1918 után is éreztette hatását. A külső könyvkötő mesterek közül 1919-ben csupán Gottermayer Nándor könyvkötő mester tudott megfelelő minőségű munkát szállítani.

Az olvasók állandó panasza éppen az volt, hogy a megvásárolt könyveket kötési nehézségek miatt hónapokig nem lehetett kölcsönözni. A háború utolsó szakaszában már a könyvtár rászánta magát ideiglenes papírkötés, úgynevezett „hadikötés” alkalmazására is.

A könyvtári könyvek perforálás útján történt megjelölése 1919-ig folyt. Ezután a könyvek megjelölése bélyegzéssel történt, éspedig a címlap hátoldalán, majd a 17, 99, 199 stb. oldalakon.

Az 1919-es Tanácsköztársaság alatt a munkáshatalom a világháború által okozott nagyfokú gazdasági leromlás és a blokádnak ellenére tervbe vette a Fővárosi Könyvtár nagygyűjteményét. Központját a Hazai Bank épületében akarták elhelyezni. Itt bőven lett volna hely egy nagy házi kötészeti felállítására, mely a fiókhálózat szükségleteit is elláthatta volna. De a Tanácsköztársaság 133 nap után elbukott, s mindez megvalósíthatatlan maradt.

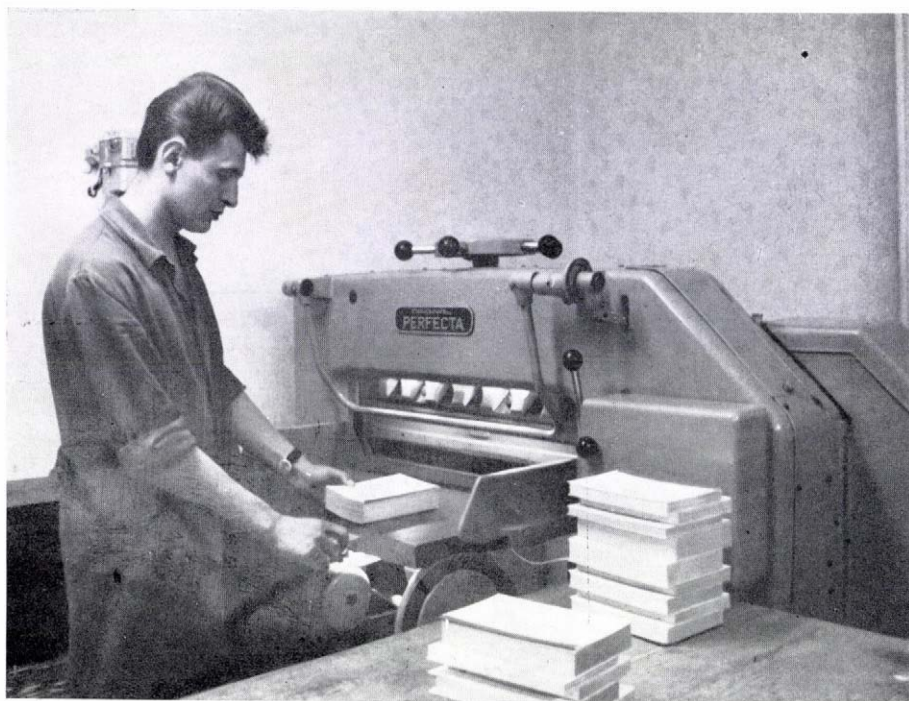
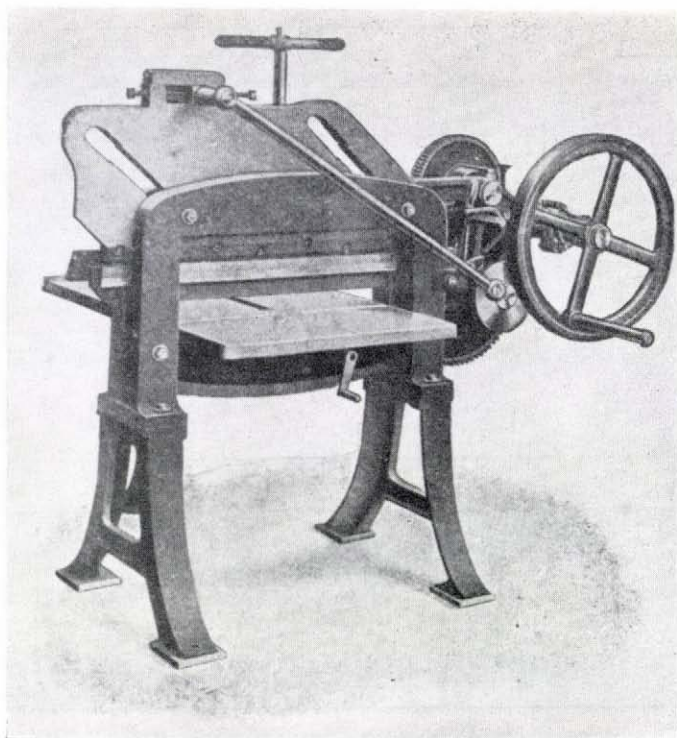
Az 1920-as évek elején a könyvtár költségvetése igen alacsony volt. Személyzetének létszámát is kevesebb mint felére csökkentették. Ezzel szemben a könyvek ára a gyenge papír és silány kötés ellenére is rohamosan növekedett. A könyvkötések ára is megsokszorozódott, minősége pedig mélyen alatta maradt a könyvtári követelményeknek. A rendelkezésre álló szűkreszabott költségvetés könyvkötési összegéből a könyvtár nem tudta a kellő mennyiségű könyvkötést elvégeztetni. A hivatalos beadványok sűrűn panaszkodnak arról, hogy a könyvkötők munkabéreit évente gyakran kellett emelni. Ezeket az emeléseket a proletárforradalom bukása ellenére sem merték megtagadni, ugyanakkor azonban a béremelések távolról sem tartottak lépést a növekvő árak emelkedésével. 1923-ban, a súlyos infláció idején a könyvkötők munkabérét 12 esetben kellett megemelni. Ez a januári havi fizetésnek 1725%-os növekedését jelentette. Érdemes emlékeztetni arra, hogy 1921-ben a főváros egyes politikusai komoly formában tárgyaltak különböző fórumokon arról, hogy tanítók, a városi tisztviselők tanulják ki a könyvkötést és nyomorúságos fizetésüket ennek jövedelmével egészítsék ki. A könyvkötők szakszervezete azonban vétót emelt a kontárok nevelése ellen, amely a munkanélküliek kilátásait lerontotta és az amúgy is alacsony bérek leszorítását is elősegítette volna. A tervet végül elejtették.

Varga István, a házi könyvkötészeti vezetője, igyekezett a termelést növelni és a nehézségek ellenére a könyvkötés minőségét javítani. E célból 1922-ben kialakított egy úgynevezett *törthátú kötéstípust*, mely a könyv gerincét az elszakadás ellen hathatósabban biztosította. Ez a kötéstípus kevésbé munkaigényes, bár gépi erő kikapcsolásával csupán kézi erővel készült. A könyv kézi felvarrása után a könyv széleit nem vágták körül. Anyagtakarékosságnak céljából a könyv régi fedelét letisztítás után újra felhasználták. Az önálló kötetek szürke, a többkötetes művek rozsdaszínű nyersvászonban készültek. A könyv külső borító papírját, a batik-keményítőspapírost Varga saját maga festette. A könyv címnyomása fekete festéknyomással történt. Évek múltán a kötés tartósabbá tétele, majd

A házi kötészet munkaterme 1931-ben és 1964-ben

Az első munkagép

Modern vágógép

Fűzésmentes könyvkötés

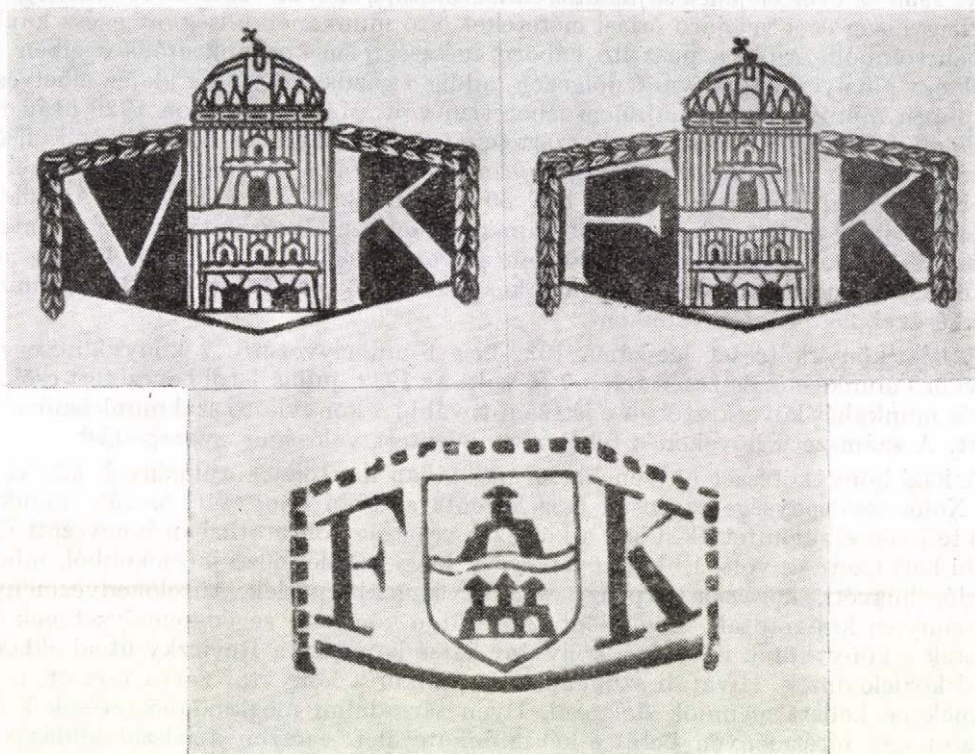

Címnyomás gépi eljárással

a kötési mennyiség megemlése következtében sikerült a többéves kötési restanciát a házi könyvkötészetnek felszámolnia.

A budapesti könyvtárak közül a Széchényi Könyvtárnak csak jóval később, 1921-ben, az Egyetemi Könyvtárnak a 20-as évek végén, a többi könyvtáraknak pedig csak a felszabadulás utáni időben alakult házi könyvkötészetük. Ma már országsszerte rendelkeznek a könyvtárak saját házi könyvkötészetekkel.

A könyvtár tulajdonát jelző emblémák

A nyomatokat 1913—1923, 1923—1950 között és 1950-től használták

A Fővárosi Könyvtár már 1928-ban foglalkozott könyvhigiéniával. A világos külsejű kiadói kötések kölcsönző könyvtárak részére nem feleltek meg. Az ilyen kötésű könyvek már egy-két kölcsönzés után erősen bepiszkolódtak. Ennek kiküszöbölése érdekében a házi könyvkötészet 1928-tól 1932-ig összesen 18 685 darab könyvet borított be celofánnal. A könyvek borítását a házi könyvkötészet a fiókkönyvtárakban végezte el. A megoldás nem vezetett kellő eredményre. A celofán gyenge anyaga, amely a könyvkölcsönzési forgalom következtében elég hamar elszakadt, továbbá a ráfordított hosszú munkaidő, nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. Így jobb hiányában a könyvtár elállt az ilyen irányú könyvhigiéniái megoldástól.

A Károlyi-utcai könyvtár épületéről már beköltözéskor bebizonyosodott, hogy könyvtári célra alkalmatlan. Szűk területe miatt feladatát csak nehezen tudta betölteni. Az intézmény ezután az akkori időkben szokásos korrupt vállalkozások egyikének köszönhetette, hogy 1926 végén botrányos és az ellenzéki körökben nagy felzúdulást kiváltó törvénysértések között megvették a Wenckheim grófi család luxuspalotáját. A méregdrágán vásárolt, s e célra alkalmatlan Baross utcai épületbe 1931. február 16-án költöztették be a könyvtárat.

A házi könyvkötészet a Baross utcára néző félemeleti helyiségben nyert elhelyezést. Kezdetleges gépi felszerelését egy 50 cm-es kerek vágógép, és egy 100 cm-es Wörner gyártmányú lemezolló, faprések és egyéb kézi szerszámok képezték. Csak később, 1932-ben kapott egy 50×55 cm-es nyomó felületű, Klein-gyártmányú ütőrendszerű szorítóprést. Ezzel a három őskorabeli könyvkötőgéppel működött a házi könyvkötészet egészen a felszabadulás utáni időkig.

Az 1930-as évek elejének sajnálatos emlékeztetője, az 1929 végén kirobbant nagy gazdasági világválság és a velejáró óriási méreteket öltő munkanélküliség, az egész kapitalista világban tombolt. Amíg a pusztító háború egészségtelen konjunkturális éveiben kapva-kaptak egy elhelyezkedni kívánó dolgozón, addig a gazdasági válság idején elhelyezkedni, vagy éppen munkát kapni majdnem lehetetlen volt. Magyarországon 1929 után ismét a forradalmi válság jelei mutatkoztak, ezért tenni próbáltak ellene. A munkanélküliség enyhítésére 1932-ben a grafikai főnökegyesület megállapodott a munkás szervezetekkel abban, hogy heti 48 órai munkaidő helyett heti 36 órás munkaidőt vezetnek be. A csökkentett munkaidő lehetővé tette, hogy újabb munkaerőket foglalkoztassanak. Ez az intézkedés természetesen igen jelentős fizetéscsökkenést vont maga után. Amíg a 48 órás munkahétre egy szortiment könyvkötő szakmunkás fizetése 56 pengő volt, ez a 36 órás munkahét bevezetésével 38 pengőre csökkent.

A házi könyvkötészet létszáma 1932-ben 1 műhelyvezető, 2 könyvkötősegéd és 4 könyvkötő munkásnő, összesen tehát 7 fő volt. Az 1932. július 1-től bevezetett csökkentett 36 órás munkahét következtében e létszám további 2 könyvkötő szakmunkásnővel gyarapodott. A számszerű növekedés tehát nem jelentett valóságos gyarapodást.

A házi könyvkötészet a Wenckheim palotában mostoha körülmények között dolgozott. Noha tevékenysége szorosan összefüggött a többi könyvtári osztály munkájával, mégis teljesen elkülönítették. Csak a kötészet vezetője volt státusban kinevezett dolgozó, a többi heti fizetéses volt. Ebből következett, hogy a különböző járulékokból, mint renumeráció, húsvéti, karácsonyi pénz, családi- és lakbérpótlék, tüzelőkedvezmény stb., valamennyien kimaradtak. Megkülönböztetésül, a könyvtár segédszemélyzetének és ebbe tartoztak a könyvkötők is, csak a könyvtár hátsó kapuján, a Radványi utcai oldalon volt szabad közlekedniük. Hivatali szünnapokon, amikor a könyvtár zárva tartott, a könyvkötőknek be kellett menniük dolgozni. Ilyen társadalmi megkülönböztetések közepette dolgozott egy intézményen belül e két munkaterület, egészen a felszabadulásig.

A házi könyvkötészet fejlődése a felszabadulástól napjainkig

Az ország felszabadulása után megváltozott a könyvtár egész belső élete. A múlt, mint rossz emlék maradt meg a könyvkötők tudatában. Eltűnt a társadalmi válaszfal a könyvtárosok és a könyvkötők között. A háborús romokat a könyvtár valamennyi dolgozója — természetesen a kötszet dolgozói is — együttesen takarították el.

A házi könyvkötészet gépei Budapest ostroma alatt az ablaktalan helyiségekben teljesen berozsdásodtak. A könyvtár fosztogatói nem kímélték a kötszet szerszám- és anyagkészletét sem. A csoport munkaidejének nagyobb részét a könyvtárápület ablaknyílásainak papírral és kartonnal való elzárása töltötte ki.

A könyvkötészet ez időben is a katalógizáló osztályhoz tartozott. Személyzete 1 műhelyvezető és 8 szakmunkás volt. Varga István, a házi könyvkötészet megszervezője és vezetője, 34 évi könyvtári szolgálat után 1946. október 31-én nyugállományba vonult. Szakmai pályafutásának nagyobb részét a Fővárosi Könyvtárnál töltötte. Hosszú szolgálati ideje alatt derekasan helytállt a Szabó Ervin által megjelölt kötszeti feladatok megoldása területén. Szorgalmas munkájával mindig azon fáradozott, hogy a könyvtár nehéz könyvkötési helyzetén segíthessen.

1946. november 1-től 1957. január 15-ig Szentes Miklós volt a házi könyvkötészet vezetője. A könyvtár 1952. január 1-től önálló elszámolású gazdasági egységgé vált. Ettől az időponttól kezdve a könyvkötészet a gazdasági osztályhoz tartozott. Létszáma úgyszólván évenként gyarapodott. Míg 1946-ban összlétszáma 9 fő, ez 1956-ig már 17 főre emelkedett. Helyiségeinek száma a lehetőséghez képest ugyancsak gyarapodott. A könyvtár Baross utcai oldalának félemeleti részét úgyszólván teljes egészében a házi könyvkötészet foglalta el. A könyvtár megnövekedett kötetzeti feladatának elvégzésén túl a könyvkötések darabszáma – beleértve a kisebb könyvjavítási munkákat is 1955-ben elérte a 25.000-et.

Meg kell azonban állapítani, hogy a könyvkötészet növekedése aránytalanul kisebb méretű volt, mint a könyvtár hálózatának bővítése. Legnagyobb hiányossága gépi felszerelésének fejlesztése és annak korszerűsítése területén mutatkozott. A Fővárosi Iparirajziskola könyvkötő szakosztálya, amely hosszú évtizedeken át kötötte a könyvtár különlegesebb igényű könyveit, 1949-ben polgármesteri határozat értelmében megszűnt. Gépi és kézi felszerelésének nagyobb részét a könyvtár házi könyvkötészete kapta meg. Így gépparkja számszerűen ugyan növekedett, de korszerűség szempontjából továbbra is elmaradt. A vágógép ezután is kézírmőmeghajtással működött, amely igen nehéz fizikai megterhelést jelentett a kötetzet dolgozói számára.

Termelési formája, magas létszámát figyelembe véve is, kéziüzemi jellegű maradt. Javító könyvkötő műhelyről lévén szó, a gépesítés már eleve bizonyos korlátok közé van szorítva. Azonban egyes munkafázisokat mégis gépi erővel lehetett volna elvégezni és a könyvtárhálózat nagyarányú fejlődése, s az olvasóforgalom megnövekedett száma megkövetelte volna a házi könyvkötészet soron kívüli továbbfejlesztését.

A házi könyvkötészet 1957. január 15-én önálló osztállyá alakult. Szentes Miklós a műhelyvezetői teendőkről lemondott, utódjául az általa javasolt Svientek Sándort nevezték ki.

A kerületi könyvtárak könyvvállománya a növekvő forgalom következtében nagymértékben megrongálódott. Ezeknek a könyveknek felújítása lényegesen nagyobb munkaidőráfordítást igényelt, mint korábban, a kisebb forgalom idején. Hagyományaihoz híven, a többi könyvtári kötetzetek között a Szabó Ervin Könyvtár házi könyvkötészete járt élen, amikor a felszabadulás után ismét új eljárásokat vezetett be. Így például a fűzésmentes könyvkötés értékeinek felismerése és alkalmazása területén. Az új eljárást 1957-ben kezdte alkalmazni és ez kiküszöbölte a hosszadalmas könyvjavítási és felfűzési műveletet s ezáltal lényegesen lerövidítette a könyvkötés munkaidejét. Kezdetben ehhez az acetont oldatú Mowilith-ragasztót használta. Ez azonban nem minden esetben felelt meg a kötés követelményeinek, mivel bizonyos idő után veszített rugalmasságából, s ennek következtében a könyv lapjainak összefogása meggyengült. Mint minden új dolog bevezetésénél, itt is meg kellett találni a hozzávaló anyagot és technológiai eljárást. A „Planatol BB Superiol” ragasztót 1959. év eleje óta használja a házi könyvkötészet. Többéves tapasztalat igazolja ennek előnyét a fűzésmentes könyvkötésnél. Ezt az eljárást a házi könyvkötészet a jobban elrongálódott könyvek kötésénél alkalmazza, amelyek az évi kötések mennyiségének 35–40%-át teszik ki.

1959 óta foglalkozik a házi könyvkötészet az addig alkalmazott kötéstípus megváltoztatásával. Az 1922-ben bevezetett úgynevezett törthátú kötéstípus a kerületi könyvtárak szabadpolcrendszerének már nem felelt meg. Ennek világos külső borító anyaga gyorsan bepiszkolódott. A könyv címfeliratát fekete festékkel a gerincen régi eljárással keresztirányba nyomták. Így helyszűke miatt a könyv címét csak apró betűkkel lehetett feltüntetni. Különböző átmeneti kötési formák után 1963-ban végre sikerült a régi, közel 40 év óta alkalmazott törthátú kötet felcserélni egy jobb, a könyvtár részére előnyösebb kötéstípussal. Színes marocain vászon lakkozottpapír- borítással. Ezt nagyrészen elősegítette a címnyomás gépesítése. Kiküszöbölte a hosszadalmas és nagy szakmai gyakorlatot megkövetelő kézi eljárással történő címnyomást. A könyv gerincén hosszában alul-

ról felfelé olvasható nagybetűkkel a szákszám, a könyv szerzője és címe. Az újfajta nyomás alkalmazása tette lehetővé a külső borítóanyag helyesebb megválasztását. Mind a vászon, mind a borítópapír vízhatlan, s így a szennyeződésnek jobban ellenáll. Ha valami baj mégis érné, akkor nedves ruhával könnyen letörölhető. A marocain vászon sötétebb alapszínén az aranypótló címnyomás jobban érvényesül. Mindezt a házi kötést a könyvkötés darabszámának csökkenése nélkül, több újítás bevezetésével érte el.

A házi könyvkötészet létszáma 1964-ben 1 vezető, 20 szakmunkás, 1 négyórás és 3 havi ötvenórás dolgozó. A műhely dolgozói közül többen rendelkeznek közel 30 éves könyvtári szolgálattal. A könyvkötészet több dolgozója a Népművelési Minisztérium könyvtári osztálya által „Kiváló dolgozó” kitüntetésben részesült.

A műhely gépi felszerelését is sikerült némileg korszerűsíteni. A kézierővel működő vágógépet 1959-ben motorizálták, ami a vágás nehéz fizikai munkáját kiküszöbölte. További probléma marad azonban a papírivek vágása a gép kicsiny, 60 cm-es vágófelülete miatt. 1964-ben kapta a házi könyvkötészet az első korszerű munkagépet, egy 85 cm-es vágófelületű „Original Perfecta” félautomata vágógépet. Sajnos, a könyvek felvarrása még ma is kézzel folyik, mint ahogy a könyvkötő mesterség őskorában is történt. Folyamatban van azonban egy cérnafűzőgép beszerzése, amely kiküszöbölné a lassú és hosszadalmas kézfűzést.

A könyvvédelem és könyvhigiéni területén még sok a tennivaló. A kérdés megoldását két körülmény nehezíti meg. Először a könyvtár könyvállományának hallatlan mértékben szaporodó tömege, másodsor az olvasóforgalom óriási növekedése. A műanyagok megismerése és alkalmazása a könyvkötő iparban forradalmasítja a régóta egyhelyben topogó könyvkötői eljárásokat. Ma már fogaskereket és csapágyat is készítenek műanyagból, melyek sok esetben tökéletesebbek a réginek. A könyvkötő mesterség idősebb szakmunkásai még gondolni sem mertek arra, hogy valamikor fűzésmentes eljárással is lehet könyvet kötni. A műanyag felhasználása fontos szerepet tölt be a könyvvédelem és könyvhigiéni területén. 1962-ben a házi könyvkötészet 21 654 darab könyvet vont be filmolux-al. Az eljárás azonban mégsem jelentett kellő megoldást. A munka elvégzése elég hosszadalmas volt. A filmolux még nagyon drága. Egy darab könyvhöz szükséges filmolux ára átlagban számítva 4, — Ft. Hátránya még, hogy a könyv gerincére nem minden esetben ragadt, minek következtében használatban a könyvről leszakadt.

A könyvvédelem és könyvhigiéni kérdésének megoldását bizonyára a sokkal olcsóbb PVC, polietilén-fólia, vagy megfelelő lakkreteg-bevonás alkalmazásával kell biztosítani. A házi könyvkötészet állandóan figyelemmel kíséri a műanyagok térhódítását a könyvkötőiparban. Foglalkozik a gondolattal, hogy a kölcsönző könyvtárak részére készülő könyvek védőtábláit, amelyek fokozottabb elhasználódásnak vannak kitéve, tartósabb, kopásgátlóbb műanyagból alakítsa ki. A régi könyvkötő anyagok felhasználása a sok ragasztási művelet mellett hosszadalmas. Ezeknek a hiányosságoknak kiküszöbölését szolgálnák a műanyagok; az új technikai módszerek bevezetésével a munkamenet lényegesen leegyszerűsítését lehetne elérni. Ugyanakkor a kötés praktikus, jó, tartós és nem utolsósorban higiéniai szempontból megfelelőbb lenne. A megoldáshoz tehát főként a könyvkötéshez alkalmas új műanyagok szélesebbkörű kísérletezésére van szükség.

Eljutottunk a házi könyvkötészet megalakulásának fél évszázados évfordulójához. Nagy utat tettünk meg idáig és a fejlődést — a műhely létszámának gyarapodása mellett — a termelési (könyvkötési) eredmények növekedése is jelzi. Erről a továbbiakban számolunk be.

Az eredmények mellett azonban sok hiányosság is mutatkozik még. A házi könyvkötészet jelenlegi munkatermei nagyobb feladatok elvégzéséhez alkalmatlanok. A könyvtár épületében a könyvkötészet további bővítése nem lehetséges. A megnövekedett egyéb könyvtári könyvkötői feladatok teljesítéséhez egy, e célra alkalmasabb nagyobb helyiség szükséges, amely jelen esetben csak a könyvtáron kívül található. Egy ilyen alkalmas

helyiség birtokában a szükséges személyzettel, és jobb technikai felszerelés mellett megoldást nyerhetne a házi könyvkötészet olyan irányú felfejlesztése, hogy az a könyvtár valamennyi könyvkötői munkáját elvégezhetné. A könyvkötő-műhely mellett elhelyezést nyerhetne a könyvtár kibővített sokszorosító részlege is, annál inkább mivel a sokszorosító és könyvkötő műhely munkája egymásba kapcsolódik. Az ilyenformán kiképzett helyiségben a könyvtár propaganda céljaira szükséges egyéb munkák is megoldást nyerhetnének. Foglalkozik még a házi könyvkötészet egy szűk körű restauráló részleg felállításának gondolatával. Itt kerülne sor a könyvtár ritkaságainak – tehát igen értékes könyvanyagának – karbantartására és javítására.

A házi könyvkötészet szerepe a könyvvédelem terén

A házi könyvkötészet első és legfontosabb feladata a könyvvédelem, az elkopott könyvek felújítása és újra kölcsönzésre való alkalmassá tétele. Továbbá a könyvtár részére beszerzett fűzött könyvek, folyóiratok, napilapok ellátása kemény könyvtári kötéssel.

A könyvkötési munkák eredményeinek főbb visszatekintő számadatait az alábbi táblázat mutatja:

Év	Könyvkötés db*		Összesen
	Házi könyvkötészet	Külső könyvkötészetek	
1915	4 464	6 813	11 277
1920	4 857	483	5 340
1925	3 942	7 119	11 061
1930	8 309	15 000*	23 309
1935	9 190	11 000*	20 190
1940	13 534	6 000*	19 534
1946	1 078	5 000*	6 078
1950	15 409	4 200*	19 609
1955	25 155	8 300	33 455
1960	21 132	17 057	38 179
1963	30 089	16 013	46 132

* A könyvtári Évkönyvekben közölt zárszámadosok könyvkötési összegéből szakszerű becslés alapján megállapított könyvkötési darabszám.

A házi kötészet könyvkötési tevékenysége tehát állandóan növekszik. Ez a szám 50 év alatt 6,7-szeresére emelkedett. A házi- és külső kötészetek által teljesített könyvkötés mennyiségének mind nagyobb részét a házi könyvkötészet végezte el.

A házi könyvkötészet a külsővel együtt sem fejlődik tehát olyan mértékben, mint ahogyan a könyvforgalom következtében előálló könyvrongálódás azt megköveteli. Az 1%-os kopás feltételezésével – amely szám minimális – állandóan csökken a könyvkötés arányszáma: 50 év alatt négyszereséről 3/4-szereségre esett a szükségletnek.

A kötészet nemcsak a szorosan vett könyvkötést végzi el. A könyvtár egyéb kiadványainak kartonkötése, amelyből 1963-ban közel 12 000 darabot teljesített; továbbá 47 ezer sor arányozás (raktározás céljára a helyszám, valamint a könyvtár tulajdonát jelző címer nyomása), végül a könyvtár működéséhez szükséges doboz, téka, kusztosz, választólap, kölcsönző-tasak, táska, felirat, térkép stb. készítése is a kötészet feladata.

1915-ben az összes kötésnek 44%-át, 1935-ben 45%-át, 1963-ban pedig 65%-át végezte el a házikötészet. A könyvkötés darabszámának növekedése azonban még mindig messze alatta marad a megnövekedett kötetforgalom következtében szükséges mennyiségnek. Ezt a következő táblázat mutatja ki:

Év	Köleszött kötetek száma	Összes kötött könyv száma	Minimális, 1%-os kötési szükséglet	A kötési szükséglet %-ban teljesítve
1915	286 009	11 277	2 860	394
1920	333 854	5 340	3 338	158
1925	405 667	11 061	4 056	261
1930	1 125 185	23 309	11 251	207
1935	1 133 026	20 190	11 330	178
1940	1 465 686	19 534	14 656	133
1946	1 089 514	6 078	10 895	56
1950	1 637 287	19 609	16 372	120
1955	3 561 274	33 455	35 612	94
1960	4 846 510	38 179	48 465	79
1963	6 025 858	46 132	60 258	76

A könyvtár kulturális feladatai is bővültek. A nevezetesebb évfordulók, nemzetközi események alkalmából rendezett kiállítások, dekorációk, s azoknak tablókészítése, ragasztási munkája új feladatként jelentkeztek a házi könyvkötészet számára. A kötészet rentabilitása jó irányba fejlődik, ezt illusztrálja az alábbi kimutatás:

Év	Létszám	Elvégzett munka értéke	Költségek	Költségek %-os összege az elvégzett munkában
1913	2	10 505 K	3 806 K	36
1922	4	520 216 K	520 216 K	100
1925	4	129 990 000 K	124 999 500 K	96,1
1928	4	17 654,20 P	12 715,34 P	72
1935	8	17 975,90 P	15 073,87 P	82,5
1940	9	22 791,12 P	19 027,97 P	84
1943	9	34 631,50 P	34 631,50 P	100
1952	14	492 452,40 Ft	256 850,00 Ft	52,1
1958	17	959 881,31 Ft	478 462,00 Ft	49,8
1963	20	1 337 962,44 Ft	677 720,00 Ft	50,6

1964-ben a könyvtári könyvek kötésének átlagos önköltségi ára 16,85 Ft. Ugyanez a külső könyvkötészeteknél 31,40 Ft-tól 44,67 Ft-ig terjed.

A házi könyvkötészet által elvégzett munka értékelése a külső könyvkötészetek árai szerint történt. A költségekben szerepel: munkabér, felhasznált anyag, helyiség, gáz, villany és fűtés.

Az 1922-től 1943-ig a házi-könyvkötészet elvégzett munkájának értéke alig volt több, mint a kiadások összege. Ezzel szemben a kötészet megalakulásának idején és a felszabadulás utáni évek termelési eredményének értékelését figyelembevéve, messze túlhaladja a kiadások összegét. Az 1963-ban bevezetett új kötéstípus drágább anyaga következtében a költségek százalékos aránya nem jelentett lényegesebb eltérést az 1958. évvel szemben, mert a műhely termelékenysége növekedett. Így tehát joggal elmondhatjuk, hogy a házi-kötészet rentabilitása a két világháború között meg sem közelítette azt a színvonalat, amelyet megalakulásának idején és jelenleg, a felszabadulás utáni években ért és ér el.

Az adatok azt mutatják, hogy a házi könyvkötészet termelése állandóan növekszik. Pénzügyi kereteink szűk volta akadályozza a külső könyvkötészetek nagyobb mérvű igénybevételét. Ezért nincs más út a sürgető könyvvédelmi feladatok megvalósítása érdekében, mint a házi könyvkötészet további gyors felfejlesztése olyformán, hogy a könyvtár szükséges kötési mennyiségét lehetőleg külső vállalatok igénybevétele nélkül végezhesse el. Csak ez biztosíthatja, hogy házi könyvkötészetünk valóban feladata magaslatára álljon.

Svientek Sándor

MIT OLVAS A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR KERÜLETI KÖNYVTÁRAINAK KÖZÖNSÉGE?

1964-ben volt hatvanéves a könyvtárunk. A kerületi könyvtárak közül háromban több mint ötven éve jutnak könyvhöz a főváros polgárai. E félszázad alatt egyszer — 1934-ben — 8 napon keresztül 4793 olvasó 16 728 kötet könyv kölcsönzését jegyezték fel, rendszerezték és az 1934-es Évkönyvben ismertették.¹ Úgy éreztük, hogy a hatvanéves jubileum, a felszabadulás 20. évfordulója és törekvésünk a valóság, a tények feltárására egyaránt új felmérésre, összehasonlításra, a tartalom elemzésére kötelez bennünket, s ezért a felmérést 1964-ben megismételtük.

30 év az emberiség történetében nem nagy idő. Ez a 30 év azonban magában foglalja a magyar történelem leggyászosabb időszakát és legnagyobb fordulatát is. Ezért a társadalmi élet minden területén kevesebb a folytonosság és több a változás e 30 év alatt, mint előzőleg századokon át. A társadalmi tudat szféráiban általában a folytonosság és megszakítottság bonyolult egymásbafonódása tárul a kutató elé. A *van* és a *kell*, a múlt és a jelen közötti kapcsolat, az azonosság és különbség kibontása elemi feltétele annak, hogy felvázolhassuk feladatainkat — nem a jövőndömdő vágvai, hanem a tények ismerete alapján. A valóságglátásra adott alkalmat az olvasók érdeklődése, igénye, ízlése terén a harminc év előtti felmérés megismétlése.

Nem hagyjuk figyelmen kívül, hogy a változás alapja az igények kielégítésének lehetőségében van. A közművelődési könyvtárak állományát — ha közvetetten is — mindig az adott társadalom határozza meg. Megfelelően bizonyítja ezt az 1934-es adatokat kommentáló értékelés.² A felszabadulás után az állomány megváltoztatása elengedhetetlen követelmény volt. Ma az ízlésváltozás és ízlésváltoztatás feladatának lényegében megfelelő állomány ad lehetőséget mind az igények kielégítésére, mind fejlesztésére.

Tanulságul szolgál az összevetés nemcsak a változás, hanem a folytonosság tekintetében is. Az időtálló értékek előtérbe kerülése a folytonosságot, az értéktelenek eltűnése, s új értékek jelentkezése a változást jelzi. Milyen mértékű ez, hogyan értékelhető a folytonosság, a folytonosság változása, és a változás a kerületi könyvtárak közönségének olvasmányában, erre keresünk választ e tanulmányban.

I. A felmérés

1. Módszertani kérdések

1964-ben — az Évkönyv más helyén beszámoltunk már erről — 56 kerületi könyvtárban 161 718 olvasónak 6 212 746 könyvet kölcsönöztünk. 1934-ben 13 348 olvasónak, 13 kerületi könyvtárban 844 702 könyvet kölcsönöztek.

1964-ben 110 000 14 éven felüli olvasónk volt, 1934-ben 10 000. E számok mutatják a nagy eredményeket, s egyúttal a mi számunkra azt, hogy míg 1934-ben megoldható volt 8 napon minden kerületi könyvtárban a könyvek kölcsönzését teljesen, egyenként számba venni, 1964-ben ezt a nagy tömeg miatt nem tehettük meg. Ezért választottuk ki részben a már 30 évvel ezelőtt működő könyvtárak közül, részben az újabbak közül azt a 12-öt, amelyeknek együttes olvasói összetétele megközelíthetőleg reprezentálja az egész hálózat olvasói összetételét. (Régiek: I. ker. 11-es, III. ker. 8-as, V. ker. 1-es, VII. ker. 2-es, VIII. ker. 9-es, X. ker. 12-es, XIII. ker. 7-es, XIV. ker. 5-ös számú könyvtárak. Újak: II. ker. 37-es, IV. ker. 28-as, IX. ker. 39-es és a XIX. ker. 16-os könyvtárak.)

Mintamérést bonyolítottunk le egyik nagy kerületi könyvtárunkban 4 napon át Dr. Danyi Dezső, a Statisztikai Hivatal Könyvtárának igazgatója vezetésével. Ennek tanulságai alapján szociológusok, irodalomtörténészek, népművelési szakemberek, pszichológusok segítségét is igénybe vettük.

A szépirodalom elemzését szolgáló csoportosítás — a kódrendszer alapja — például Diószegi András irodalomtörténész munkája, alkalmazásában rajta kívül segítséget nyújtott Szabolcsi Miklós és Imre Katalin irodalomtörténész.

Hatásvizsgálati kísérleti bemutatót vezetett Dr. Halász László és Dr. Büchler Róbert. Alig győzzük tehát felsorolni és megköszönni a külső szervek és tanácsadók lelkes segítségét.

A felmérésben az érdekelt könyvtárak kollektíváin kívül az olvasószolgálati szakbizottság tagjai, a KISZ lelkes aktivistái sokat segítettek. A szépirodalom előzetes kódolásában a 4-es, a 8-as, a 28-as és a 46-os könyvtár kollektívái vettek részt, az adatfelvételi lapok kódolását a 10-es és 9-es könyvtár munkatársai és KISZ aktivisták végezték.

A munka előkészítéséhez tartozott, hogy a Központi Címjegyzékben az előforduló magyar és külföldi szerzők neveit Németh Mária a betűrendnek megfelelő számsorban cédu-lázta ki. Így a szerzői nevek kódszámozása a betűrendet is követte. A már említett 4 könyv-tárban a meglevő műveket az összeállított kódrendszer alapján jelölték.³

Az adatfelvételi lapot 5 kölcsönzési napon 12 könyvtárban töltötték ki minden olvasóról, s 10 könyvtárban minden harmadik olvasótól hatásvizsgáló kérdőlapon a kölcsönzött szépirodalmi művekről érdeklődtek. Az adatfelvételi lapok 12 rovatosaik, de 16 rovatos minden harmadik olvasónak az adatfelvételi lapja akinek hatásvizsgáló kérdőlapot adtak, hogy a beérkező válaszokat az adatfelvételi lapokra rávezethessék. A felmérést szeptember 7–12 között bonyolítottuk le. Eredménye 8241 olvasó adatfelvételi lapján 27 291 mű feljegyzése.

2013 darab 16 rovatos adatfelvételi lapot tölthettünk ki a 3 hetes kölcsönzési idő után, a visszaérkezett kérdőlapok alapján. (A később visszaérkezett lapokat már nem dolgoztuk fel.)

Az adatokból gazdag lehetőség nyílik a munka tartalmi elemzésére. E tanulmányban csupán a legfontosabb összefoglaló adatok elemzésre térünk ki és teszünk — ahol lehet — összehasonlítást a 30 évvel ezelőtti adatokkal.

Valamennyi birtokunkba jutott adat elemzésére — 17 tanulmány írására — a felmérésben résztvevő, illetőleg az olvasás-szociológia iránt érdeklődő könyvtárosok vállalkoztak, s ez a jelentős munka 1965–66-ban készül el.

A hatásvizsgálati kérdőlap sémája:

KÉRDŐLAP

Szerző, cím: Könyvtár száma:
 Olvasó száma:
 Iskolai végzettsége:
 Nem az olvasójegy tulajdonosa!

1. Tetszett a könyv?
 nagyon, jó volt, közepes volt, nem, nem olvasta.
2. Olvasott-e már a mű szerzőjétől?
 igen, nem, nem tudom.
3. Kíván-e a szerzőtől több művet is olvasni?
 igen, nem.
4. Hasonló témájú műveket szívesen olvasna-e?
 igen, nem.

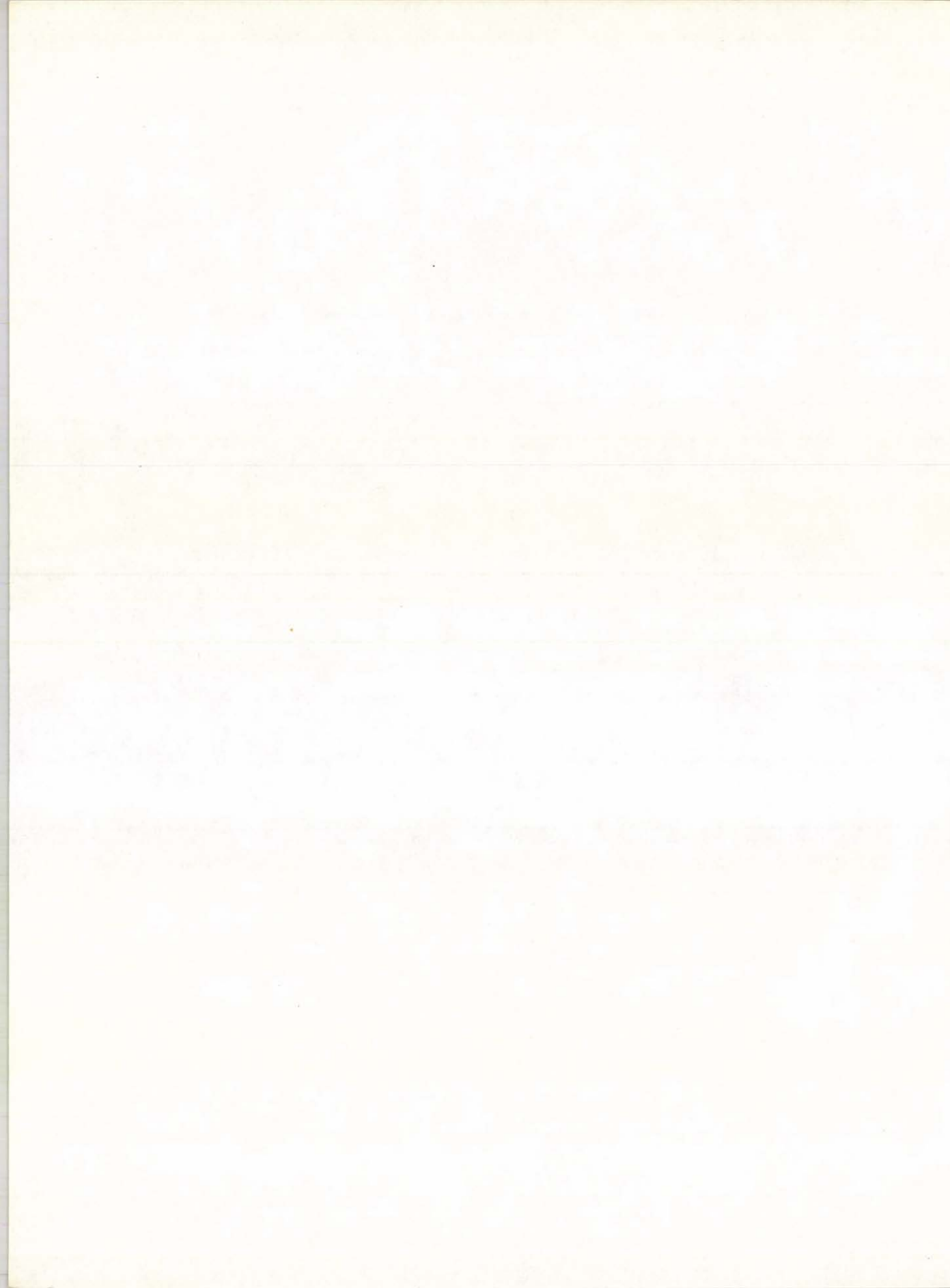
2. Az olvasók

A felmérésben résztvett olvasók foglalkozás szerint:

Foglalkozás	1934		1964	
	szám	százalék	szám	százalék
Munkás	566	11,6	1458	17,7
Ipari tanuló	83	1,7	227	2,8
Pedagógus	326	6,7	209	2,5
Egyéb értelmiségi	259	5,4	416	5,0
Alkalmazott	904	18,9	1558	18,9
Háztartásbeli	392	8,3	640	7,8
Közép- és főiskolás	1802	37,7	1543	18,7
Nyugdíjas	88	1,8	1961	23,8
Egyéb	373	7,9	229	2,8
Összesen	4793	100,0	8241	100,0

A 14 éven felüli beiratkozott olvasók foglalkozás szerint:

Foglalkozás	1934		1964	
	szám	százalék	szám	százalék
Munkás	1 146	11,3	25 213	22,8
Ipari tanuló	262	2,5	5 228	4,7
Pedagógus	722	7,1	2 975	2,7
Egyéb értelmiségi	756	7,4	6 119	5,6
Közép- és főiskolás	4 122	40,6	23 314	21,2
Háztartásbeli	1 269	12,5	7 762	7,1
Egyéb	1 864	18,6	39 436	35,9
Összesen:	10 141	100,0	110 047	100,0

E táblák mutatják, hogy nemcsak számban, de foglalkozás szerinti összetételben is igen nagy változásnak vagyunk tanúi, még akkor is, ha az évvégi statisztikák nagyobb különbséget mutatnak, mint a mérés számai.

Nagy az eltérés természetesen a munkásolvasók számának alakulásában. 1934-ben az olvasók 11,3%-a, 1964-ben 22,8%-a volt munkás. Míg 1934-ben az olvasók 40,6%-a volt közép- és főiskolás, most az egyéb rétegek teszik ki olvasóink 35,9%-át.

Figyelemreméltó, hogy a felmérésben résztvevő munkások aránya 1934-ben megegyezett a beiratkozott munkások arányával, hiszen 11,3%-nyi munkás 11,6%-ban szerepelt, míg 1964-ben a 22,8% munkásolvasó csak 17,7%-ban. (A kiválasztott 12 könyvtárban a munkásolvasók átlagos aránya 20,5%). A tanulók aktivitása nem változott. Az értelmiségiek aktivitása, de aránya is csökkent az olvasók táborában. A könyvtári ellátás problémája a fővárosban ma egészen másként vetődik fel, mint 30 évvel ezelőtt, tudományos könyvtárak egész sora áll rendelkezésükre. Mégis, eddig is és ezután is sokat kell tennünk, hogy számukra is megfelelő feltételeket teremtsünk a közművelődési könyvtárakban.

Az aktív olvasók összetétele tehát nem teljesen egyezik meg a beiratkozott olvasókkal. A nyugdíjasok, alkalmazottak és háztartásbeliek nagyobb olvasási intenzitását eddig is ismertük, de új számunkra a munkásolvasóknak ilyen lényeges eltérése a beiratkozottak arányához képest. A közép- és főiskolások kisebb részvételét a kölcsönzésben csak a szeptemberi iskolakezdéssel magyarázhatjuk.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a foglalkozási csoportok bizonyos értelemben elavultak. E megállapítás egyben egész statisztikai rendszerünk bírálatát és a korszerűsítés szükségét is jelenti. Az eddigi folyamatos statisztikai nyilvántartásainkat mégis bázisnak kell tekintenünk a vizsgálat értékelésénél, s ezért nem is változtathattuk meg reprezentatív felmérésünk foglalkozási kategóriáit. A fizikai és szellemi munka, az irányító, illetve beosztott munkakörbeni tevékenység, amint ezt az újabb szociológiai kutatások jelzik, egyértelműbb csoportokat képeznek. „A nyugdíjasok” pedig minden más csoportnál bizonytalanabb, hiszen sokkal inkább meghatározza a csoport tagjait a nyugdíjazás előtti foglalkozás, iskolai végzettség. Érdekesen mutatja ezt a nyugdíjasok iskolai végzettsége. Bár 25,6%-uk nem adott választ, így is jelentősen eltérő adatokat kapunk, ha az általános iskolát nem végzettek, az általános iskolát végzettek, az érettségizettek és az egyetemet végzettek arányát, az összes olvasónál és a nyugdíjasoknál összehasonlítjuk:

	Összes olvasó	Nyugdíjas olvasó
8 általános iskolát nem végzett	11,5%	19,8%
8 általános iskolát végzett	25,4%	23,5%
Érettségizett	20,7%	21,6%
Egyetemet végzett	8,0%	9,5%
Közép- és főiskolás	18,7%	—
Nem válaszolt	15,7%	25,6%
	100,0%	100,0%

A könyvtári feladatok teljesítéséhez minél előbb szükség lenne új, valóban csoportképző ismérvekre épített kategóriák kialakítására. Szükséges ez még azon az áron is, ha elveszítjük a régebbi nyilvántartással szemben az összehasonlítási alapot, de ennek nem is kell feltétlenül bekövetkeznie, hiszen néhány összevonás és bontás útján hasonlításra is megmarad a lehetőség.

Az olvasók nyilvántartásában az *iskolai végzettséget* nem vesszük figyelembe, pedig eddigi kutatásaink szerint ez igen jelentős csoportképző elem. Ezért törekedtünk a mérés alkalmával e téren is adatok birtokába jutni. Ha nem sikerült ez száz-százalékosan a 75–85%-os eredményből is vonhatunk le következtetéseket.

Isk. végzettség	Összesen	%	Férfi	%	Nő	%
8 általános iskolát nem végzett	946	11,5	343	9,2	603	13,4
8 általános iskolát végzett	2091	25,4	927	24,8	1164	25,9
Érettségizett	1705	20,7	753	20,1	952	21,1
Egyetemet végzett	656	8,0	445	11,9	211	4,7
Középiskolás, főiskolás tanuló	1543	18,7	727	16,7	816	18,1
Nem válaszolt	1300	15,7	544	17,3	756	16,8
Együtt	8241	100,0	3739	100,0	4502	100,0

Kiderült, hogy az olvasók 11,5%-ának nincs 8 általános, vagy ezzel egyenértékű iskolai végzettsége. Ugyanakkor több mint 20%-a érettségizett és 8%-a egyetemet végzett. Főiskolás, középiskolás az olvasók 18,7%-a. Az olvasók iskolai végzettsége tehát igen különböző és igen differenciált foglalkozásra kötelezi a könyvtárosokat. A 8 általános iskola, illetve a középiskolai végzettség megszerzésére való buzdítás éppen úgy feladatuk, mint ahogyan minden rétegnek biztosítani kell a könyvtári nevelés, művelődés legkedvezőbb feltételeit. A buzdítás az iskolai rendszerű továbbtanulásra különösen indokolt a 40 éven aluli olvasóknál. A csak általános iskolát végzettek közül 46% nem töltötte be a 40 évet. A 110 000 olvasóból hozzávetőlegesen 12 000-nek kellene segítenünk az általános iskolai ismeretek megszerzésében. A reprezentatív mérés egyértelműen mutatja, hogy zömükben már csak koruk miatt is iskolán kívüli keretet kell találnunk ehhez. Hogyan válhat a könyvtár olvasóink számára e keretté, évek óta foglalkoztat bennünket. A kérdés a számok tükrében még élesebben merül fel.

Az olvasók kora befolyásolhatja és befolyásolja is a velük való foglalkozást. Statisztikánk szokásos 3 korcsoportja helyett a mérés alkalmával 5 csoportot alakítottunk ki.

Kor	Összesen	%	Férfi	%	Nő	%
15–18-ig	1582	19,3	792	21,2	790	17,7
19–26 „	1193	14,4	604	16,2	589	13,0
27–39 „	1030	12,5	458	12,4	572	12,2
40–59 „	1898	22,8	726	19,5	1172	26,0
60-tól	2538	31,0	1159	30,7	1379	31,1
Együtt	8241	100,0	3739	100,0	4502	100,0

Ezek az adatok alkalmasak arra, hogy a népszámlálás adataival összevetve világosabb képet kapjunk, hogyan változik korcsoportonként a lakosság könyvtári tagsága. A népszámlálás adataival összevetve:

15–18 évig a lakosság	20,7%-a	könyvtári tag
19–39 „ „ „	3,6%-a	„ „
40–59 „ „ „	5,1%-a	„ „
60 év felett a „	12,0%-a	„ „

Tudjuk, hogy a társadalmi életben leginkább szerepet játszó korosztályok az olvasásnak és a könyvtári tagságnak is sokféle lehetőségével találkozhatnak. Elfogadható, hogy a tanuló 15–18 évesek közül a legnagyobb mértékű a könyvtári tagság, s hogy ilyen intenzitással a későbbiek folyamán már nem találkozunk. Még a 60 éven felüliek közül is, akik pedig a könyvtárlátogatók 31%-át jelentik, csak 12% könyvtári tag. Mégis különösen

ha a beiratkozott, s a felmérés idején kölcsönző olvasók összetételét vetjük össze, érezzük, hogy a társadalmilag aktív rétegek nagyobb arányú könyvtári tagságáért, ill. olvasásukért még sokat kell tennünk.

Ide kívánczok, — nem azért, hogy feladatainkat kisebbítsük, de a tények kedvéért — hogy 1934-ben közép- és főiskolás volt a felmérésben résztvevők 37,7%-a és munkás, illetőleg munkás-feleség 11,8%-a. A 10 101 tizennégy éven felüli olvasó 1934-ben 1%-át sem éri el az 1930-as népszámlálásban megállapított 1 181 443 fővárosi lakosnak, míg 1960-ban 1 449 556 fővárosi lakosból 7,6% a mi hálózatunk tagja. Még egy megjegyzés a könyvtári tagság előregedése kapcsán. 1930-as népszámlálás idején 60 évesnél idősebb volt a főváros lakosságának 8,4%-a, 1960-ban 15,1%-a.⁴

A vizsgált olvasók *nemek szerinti* összetételében csak akkor látunk újat, ha az iskolai végzettséggel és a korcsoporttal együtt vizsgáljuk. Az aktív olvasóknak 54,5%-a nő, 45,5%-a férfi, az általános iskolát nem végzetek között azonban 64% a nő. A tanulók között arányosan vannak képviselve, de az egyetemet végzetek közül csak 30% nő. Ha a korcsoportokat nézzük, 15–18 év között csaknem megegyezik számuk. 19–26 között jelentékeny számkülönbség van a férfiak javára. Ettől kezdve azonban erősen többségben vannak a nők, leginkább 40–59 év között, amikor az olvasók 61%-a nő. 30 évvel ezelőtt a férfiak 69%-ban, a nők 31%-ban voltak az olvasók között.

1930-ban a lakosság *nemek szerinti* aránya 46,5 százalék férfi, 53,5 százalék nő, 1960-ban 46,2 százalék férfi, 53,8 százalék nő. A jelenlegi 54,5 százalékos részvételük (minthogy a nemek közötti arány nem változott lényegesen) az olvasók táborában a nők egyenjogúságához vezető útnak nem lebecsülendő szakasza.

3. A kölcsönzött művek

Ha felmérésünk az olvasók összetételének alakulásában lényeges változásokat mutat, — még inkább újat ad az olvasó és könyv viszonylatában. Minden nyilvántartásunk ugyanis e viszonylat nélkül tárja fel munkánkat. Tudjuk, hogy mennyi, milyen foglalkozású olvasónk van s külön azt, hogy mennyi és milyen könyvet kölcsönzünk. A könyvtáros azonban éppen közvetítő funkciójában könyvtáros, tehát abban, hogy adott olvasónak, adott könyv kölcsönzését, olvasását teszi lehetővé. Jelenlegi gyakorlatunkban éppen a legfontosabbról, e közvetítő funkcióról van legkevésbé képünk. Most, e mérés révén 27 291 műről mondhatjuk meg, kiknek kölcsönöztük. A kölcsönzött művek (s az egyszerre kölcsönzött többkötetes műveket egy darabként kezeltük) 29,9%-a ismeretterjesztő. Az összes műnek nem egészen 2%-a idegennyelvű szépirodalom. Ez utóbbinak elemzésével nem foglalkozunk, de mindenképpen feladatnak kell tekinteni, elsősorban az állomány fejlesztése útján, hogy a nagyobb kerületi könyvtárakban az idegennyelvű irodalom olvasásának jobb feltételei teremtdjenek meg. Az idegen nyelv ismeretének, tanulásának előtérbe kerülése biztosítja, hogy a feltételek megteremtése meglevő, illetve fejleszthető igények kielégítését szolgálja.

Külön elemezzük a szépirodalmi és ismeretterjesztő műveket, de előzetesen válaszolunk az alapkérdésre: *kiknek jutott a 27 291 mű?*

Az adatok lényegében azt bizonyítják, hogy az olvasók, az aktív könyvtári tagság, a kölcsönzött művek számát illetően homogén csoportot képeznek, s a néhány tized százaléki különbséget nem tarthatjuk jellemzőnek.

Egyedül a férfi és nő olvasók közötti különbség említésreméltó, 45,5 százalék férfi olvasó 46,5 százalék könyvet kölcsönzött. 30 évvel ezelőtt 69 százalék férfi olvasó kölcsönözte a művek 58,8 százalékát.

A könyvtári tagság alakulásában igen sok ismeretlen tényező játszik szerepet. Nem vizsgáltuk, hogyan válnak könyvtári tagokká a lakosság különböző rétegei. Maga a könyvtári tagság azonban, amint a felmérésben résztvevő olvasók foglalkozási csoportjai mutat-

ták, nem teljesen azonos az aktív tagsággal. Az aktív tagság összetétele néhány lényeges pontban eltér a beiratkozott olvasókéttól. E tekintetben még mélyebben láthatunk, ha a hatásvizsgálat adatai alapján feltárjuk, hogy az aktív könyvtári tagok között milyen arányban van eltérés a könyvtár látogatói és a nyilvántartásban szereplők között.

Említettük már, hogy az olvasók egy részének a szépirodalmi művek hatását kutató kérdőlapot adtak, amikor az olvasók a kölcsönzött műveket a könyvtárba visszavitték. (A kérdőlapokat külön-külön minden műre vonatkoztatva 10 könyvtárban minden harmadik olvasónak készítették elő.) A könyvvisszavitel alkalmával kérték az olvasót, nyilatkozzék, tetszett-e a kölcsönzött könyv. Természetesen ezt csak akkor tehetette a könyvtáros, ha a kölcsönző azonos volt a nyilvántartott olvasóval. Így derült ki, hogy olvasóink egyharmada nem személyesen látogatja a könyvtárat, ezért az olvasó és könyvtáros között aktív személyes pedagógiai kapcsolat csak az olvasók kétharmadával lehetséges.

Minthogy a hatásvizsgálat csak a szépirodalmat érintette, adataink is csak erre vonatkoznak. 18 608 mű közül 4675 műre kértünk választ. Ezek közül 1576 művet nem az olvasójegy tulajdonosa hozott vissza, tehát itt választ nem kaptunk. Az olvasók és a könyvtárosok személyes találkozásának mértékét jelzik a következő számok:

Foglalkozás	A vizsgált művek összes száma	Nemleges, válasz nélküli művek száma	A kettő százalékos aránya
Munkás	850	334	39,0
Ipari tanuló	132	43	32,6
Pedagógus	129	57	44,0
Egyéb értelmiségi	248	89	36,0
Alkalmazott	816	309	38,0
Háztartásbeli	404	126	31,0
Főiskolás	143	70	49,9
Középiskolás	770	276	36,0
Nyugdíjas	1076	230	21,3
Egyéb foglalkozású	107	42	39,9
Összesen	4675	1576	33,4

A könyvtárban e szerint személyesen leginkább a háztartásbeliek és méginkább a nyugdíjasok járnak. Ez a magyarázata a sok könyvtárban tapasztalható eltérő képnek attól, amit a nyilvántartás szerint tapasztalnunk kellene. Ti. az amúgyis nagyszámban levő idős olvasók átlagnál gyakrabban, a család többi tagja részére is kölcsönöznek, s így a könyvtáros inkább velük találkozódik, mint a fiatalabb korosztállyal.

Legkevésbé a főiskolások és pedagógusok veszik igénybe a személyes könyvkölcsönzést és a munkásolvasók közül is csak 61% kölcsönöz személyesen. (A számok nem olvasót, hanem kölcsönzött művet jeleznek, de az arányokon ez nem változtat.)

Más oldalról e kép azt is jelzi, hogy a könyvtárból elvitt könyv útját nem kísérjük és nem kísérhetjük figyelemmel, nem tudjuk, hányan és kik olvassák könyveinket a könyvtári tagokon kívül. Általános tapasztalatként tudjuk csupán, hogy ezek száma igen nagy s további feladat a teljes felderítés. A könyvtári látogatásnak feltétele természetesen, hogy az olvasóknak elegendő idejük legyen, de az is szükséges, hogy érdemes legyen a könyvtárat személyesen látogatniok. A könyvtárakban tapasztalható általános zsúfoltság, az olvasótermek hiánya valószínűleg szerepet játszik abban, hogy pedagógus és főiskolás olvasóink, de a munkások jelentős része is közvetítő útján jut könyvtáraink könyveikhez.

Ha a könyvek kölcsönzésének arányában nem is találunk lényeges eltérést, a könyvek tartalmi elemzése útján eljuthatunk a könyvtári tagság homogén csoportjától a különböző olvasói igényt, érdeklődést mutató csoportképző vonásokig.

Feladatunk ezekután kettős: vizsgáljuk meg a kódrendszerrel kialakított irodalmi művek csoportjait és elemezzük a leggyakrabban kölcsönzött műveket, összehasonlítva az 1934-es mérés alkalmával sikert mutató szerzők műveivel.

II. A szépirodalmi művek olvasása

I. Az iskolai végzettség és a foglalkozás hatása

A vizsgált szépirodalmi művek száma 18 608, a kölcsönzött művek 70,1%-a volt. Harminc évvel ezelőtt 76,4%-ban kölcsönöztek szépirodalmi műveket. Akkor a 23,6%-os ismeretterjesztő irodalom olvasással nagyon meg voltak elégedve; nem maradt ez mögötte a külföld hasonló intézeteiben elért eredményeknek. Most sem kell elmaradástól félni. Különösen az utóbbi 5–6 évben — a könyvkiadás érdeként is — jelentősen növekedett az ismeretterjesztő irodalom forgalma, meghaladva az országos átlagot és sok külföldi társintézmény eredményét is.

A szépirodalmi művek közül a már említett jelentéktelen mennyiségű idegennyelvű művön kívül 9374 mű magyar szerzőé, 9234, pedig külföldi szerzőé volt. A szépirodalom csoportosítása, — mint a bevezetőben már jeleztük — eltér a statisztikai nyilvántartás csoportjaitól s nem követtük a 30 év előtti csoportosítást sem. Akkor nyelvszerinti bontást alkalmaztak. Külön-külön sorolták fel a magyar nyelven olvasott magyar- és más nyelvű irodalmat, és külön az idegen nyelven olvasott műveket. Ez utóbbiak az összes olvasott műveknek 12%-át tették ki. Ez is jelzi a változást. Azt, hogy ma külön könyvtár szolgálja az idegennyelvű irodalmat olvasni kívánókat, azt, hogy a kerületi könyvtárak százezernél több olvasójának nyelvtudás tekintetében még van behozni valója, végül azt is, hogy a kerületi könyvtárakat, vagy legalább is egy részüket jobban fel kell készíteni e feladatra.

A vizsgálat alkalmával külön gyűjtöttük a magyar, s külön a magyarra fordított műveket. A magyar nyelven elolvasott művek 49,6%-a külföldi szerzőké. 1934-ben viszont a magyar nyelven olvasott műveknek 47,3%-a volt külföldi szerzőké. Ez a csak magyar nyelven olvasó közönség érdeklődésének szélesedését jelzi. Ha számításba vesszük, hogy 1934-ben a szépirodalmi művek 13%-át idegen nyelven olvasták, azt mondhatjuk, hogy bizonyos rétegeknek a külföldi szerzők eredeti nyelven voltak hozzáférhetők, s más rétegeknél a külföldi szerzők olvasása nem érte el a mai szintet.

Az iskolai végzettség a következőképpen befolyásolja a magyar, illetve a külföldi szerzők olvasását:

Iskolai végzettség	Magyar	%	Külföldi	%	Összesen	%
8 ált. iskolát nem végzetek	1 300	55,0	1 045	45,0	2 345	100,0
8 ált. iskolát végzetek	2 408	49,5	2 448	50,5	4 856	100,0
Érettségizettek	1 940	49,5	1 974	50,5	3 914	100,0
Egyetemet, főiskolát végzetek	680	48,4	724	51,6	1 404	100,0
Tanulók (közép- és főiskolások)	1 493	43,2	1 912	56,8	3 405	100,0
Iskolai végzettségük ismeretlen	1 553	57,9	1 131	42,1	2 684	100,0
Együtt	9 374	50,4	9 234	49,6	18 608	100,0

E számok teljesen egyértelműen bizonyítják, hogy az iskolai végzettség növekedésével együtt nő a külföldi irodalom olvasottsága.

A különbség a legszembetűnőbb a 8 általános iskolát nem végzetek és a 8 általános iskolát végzetek között, ahol az előbbieket 10%-kal több magyar művet olvasnak mint

külföldit. Az általános iskolát végzetteknel és az érettségizetteknel teljesen egyforma a két irodalmi csoport aránya. Az egyetemet, főiskolát végzetteknel a külföldi irodalom nagyobb mérvű olvasását látjuk, itt 50%-nál nagyobb mértékű a külföldi irodalom olvasása, de nagyobb arányú a jelenleg még tanulók esetében.

Az iskolai végzettség sokkal egyértelműbb eltérést mutat, mint a foglalkozás szerinti tagozódás. Foglalkozás szerint a következőképpen alakul a magyar és külföldi szerzők olvasása:

Foglalkozás	Magyar	%	Külföldi	%	Összesen	%
Munkás	1 689	51,2	1 608	48,8	3 297	100,0
Ip. tanuló	191	40,5	302	59,5	493	100,0
Pedagógus	194	45,8	229	54,2	423	100,0
Egyéb ért.	431	47,8	470	52,2	901	100,0
Alkalmazott	1 788	51,3	1 692	48,7	3 480	100,0
Háztartásbeli	800	52,0	735	48,0	1 535	100,0
Főiskolás	200	39,0	314	61,0	514	100,0
Középiskolás	1 293	45,0	1 598	55,0	2 891	100,0
Nyugdíjas	2 499	55,0	2 038	45,0	4 537	100,0
Egyéb fogl.	289	54,0	248	46,0	537	100,0
Összesen	9 374	50,4	9 234	49,6	18 608	100,0

Az értelmiségi foglalkozásúak nagyobb mértékű külföldi irodalom olvasása világosan látható. Az ipari tanulók majdnem ugyanolyan mértékben olvassák a külföldi szerzők műveit, mint a főiskolások. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy egyre több közöttük az érettségizett. Verne nagy népszerűsége is emeli az ipari tanulók körében a külföldi szerzők olvasását. A közép- és főiskolások tanulmányaik is a világirodalom megismerésére ösztönzik. Ezt szemléltetik adataink.

2. Az olvasott szépirodalmi művek megoszlása kor és stílus szerint

A jelzett két csoporton túl (magyar és magyarra fordított külföldi irodalom) a kód-szerint (kor, illetve stílus) így oszlanak meg az összes *szépirodalmi* művek.

Megoszlás	Magyar	%	Külföldi	%	Összesen	%
Ókori	—	—	101	1,1	101	0,6
Középkori, humanizmus, barokk, rene- szánsz, klasszicista	60	0,6	212	2,3	272	1,6
Új- és legújabbkori művek, romantikus	1 077	11,6	796	8,8	1 873	10,0
Polgári realista, naturalista	1 849	19,8	4 857	52,5	6 706	36,0
Polgári avantgarde	179	1,9	601	6,5	780	4,1
Külföldi szocialista realista	—	—	2 453	26,5	2 453	13,2
Magyar szocialista	2 086	22,2	—	—	2 086	11,1
Egyéb mai magyar	4 035	43,0	—	—	4 035	21,6
Antológiák	90	0,9	212	2,3	302	1,8
Összesen	9 374	100,0	9 234	100,0	18 608	100,0

Meglepő, hogy a magyar és külföldi romantikus irodalom mindössze 10%-ban szerepel a kölcsönzött művek között, szemben a realista alkotásokkal melyeket 36%-ban kölcsönöztek.

Különösen a külföldi realisták előretörését jelzi, hogy a külföldi irodalomnak több mint felét ezek teszik ki. Új, mert eddigi statisztikáinkból nem derül ki, hogy a kölcsönzött művek majd egynegyede szocialista és a külföldi irodalom 26,5%-a e csoporthoz tartozik.

Ezek az adatok lényegesen eltérnek eddigi igénykutatásaink eredményeitől. Az 1959-es, közel 3000 olvasóra kiterjedő igénykutatás, s az ennek felhasználásával készített tanulmány a munkásolvasók ízléséről egyértelműen a romantika kedvelését, előtérbehelyezését mutatta.⁵ Ha e felmérésünk, amely a tényleges könyvkölcsönzést tárta fel, a realista művek iránt nagyobb érdeklődést mutat — nem szabad kizárólag ízlésváltozást feltételeznünk, sokkal inkább gondolhatunk arra, hogy ezúton teremtnék meg az ízlésváltozás feltételei.

A már említett *hatásvizsgáló* lapok e következtetésünket alátámasztják. Figyelembe véve, hogy a hatásvizsgáló válaszok csak a művek egynegyedét érintik (magyar művek 24,9%-át, külföldiek 25,4%-át) s hogy ezen belül kb. egyharmadára nem kaptunk választ a már ismert okokból, továbbá, hogy a művek 5–7%-át nem olvasták el, lényegében a válaszok 60%-a értékelhető. E 60%-ot egészen véve, a következő sorrend állítható fel:

Hogyan tetszett?	Magyar művek			Külföldi művek		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
Nagyon	40,4	47,4	44,5	41,6	49,8	46,3
Jól	42,6	33,3	37,5	35,6	32,4	33,8
Közepesen	7,8	8,7	8,0	11,8	7,9	9,7
Nem	9,2	10,6	10,0	11,0	9,9	10,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Anélkül, hogy túlértékelnénk a kérdőívek aláhúzásos módszerrel történő megválaszolását, a válaszok megközelítő egyöntetűsége és a kisebb-nagyobb eltérések mutatják, hogy a kölcsönzött és olvasott műveknek mintegy 80%-a megnyeri az olvasók tetszését és 10%-át utasítják el olvasás után. A magyar és külföldi szerzők esetében lényeges eltérést nem látunk. A magyar szerzők műveit a férfiak 83,0%-ban, a külföldiekét csak 77,2%-ban tartják jónak ill. tetszett s nagyon óvatosan gondolhatunk arra, hogy a magyar szerzők művei jobban megnyerték tetszésüket. A nők válasza alapján ilyen különbséget nem tapasztalunk.

Ha a *kor és stílus szerinti válaszokat* vizsgáljuk, az előbbi egyöntetűséget megbontja, hogy a magyar romantikus művekre adott válaszok közül 61,2% nagyon tetszett és csak 1% az elutasító. A realista művek közül 50,6% nagyon tetszett és 6,2%-a nem tetszett. A szocialista eszmeiségű művek közül csak 35,0% tetszett nagyon és 11,7%-ot utasítanak el. A „nagyon tetszett” válasz az *egyéb mai műveknél* 40,4% és „nem tetszett” e művek 12,9%-a.

A külföldi romantikus művek közül — amelyekről nyilatkoztak olvasóink — 55,0% nagyon tetszett, 8,8% nem tetszett. A polgári realista művek közül 47,5% tetszett nagyon, 10,4% nem tetszett. A külföldi avantgard formabontó művek közül 46,6% nagyon tetszett és 12,8% nem tetszett. A külföldi szocialista művek közül nagyon tetszett 39,7%, nem tetszett 9,8%.

Jobban tetszenek tehát az olvasóknak a magyar romantikus és realista művek mint a külföldiek. A külföldi szerzők művei közül viszont a mai szocialista, vagy polgári formabontó művek jobban tetszenek, mint a hasonló csoportba tartozó mai magyar művek. A legkevesebb „nagyon tetszett” válasz a mai magyar szocialista eszmeiségű művekre jutott és legtöbb elutasítás az „egyéb mai” magyar művekre. Az igények — úgy látjuk eddigi kutatásaink és a mérés alapján, — még nagy mértékben a romantikus irodalom

kedvelését mutatják. S ha ez a tényleges olvasásban nem mutatkozik meg — ennek nem utolsó sorban állományösszetétellel összefüggő eredői vannak — hiszen csak 10%-ot képviselnek, megmutatkozik a válaszokban. Ahhoz, hogy a realista és különösen a szocialista művek kedvelése kerüljön előtérbe, s ez ne csak a könyvek kölcsönzésében, hanem a tetszésben is megnyilvánuljon, még sok ízlésalakító, -formáló munkára van szükség.

A kérdőíves válaszok e következtetését még indokoltabbá teszik az interjúk alkalmával szerzett tapasztalataink. Ezek bizonyítják, hogy az író szándékát, társadalmi, politikai, esztétikai, etikai, pedagógiai mondanivalóját az olvasó igen gyakran nem érti, félreérti. Gondjainkat szaporítja, hogy a könyvtár állományában nem érvényesül következetesen, az az elv, amely szerint a művek eszmeisége és művészi értéke harmonikus egységet kell, hogy alkosson. E kérdés kibontására a már jelzett tanulmányokban mód lesz. Most utalunk arra, hogy a kódrendszerben a műveket érték szempontjából négy csoportra osztva a 9374 magyar mű közül majd egynegyed lektűr azaz „könnyű olvasmány”-ként értékelhető, s a szocialista eszmeiség mellett 13% nem haladja meg ezt a szintet.

3. A különböző irodalmi műfajok olvasottsága

Csak ez a felmérés adott módot arra, hogy tájékozódjunk, milyen mértékű az egyes irodalmi műfajok olvasása.

A regény hagyományos vezető szerepe egyértelműnek tekinthető, hiszen a kölcsönzött művek 72,2%-a ide sorolható. A novelláskötetek kedveltségét mutatja 16,6%-os szereplésük. A harmadik csoport még mindig a prózához tartozik; 4,5%-ban kölcsönöztek kisregényeket. Azok az elképzelések, amelyek az utóbbi években a kisregények vezető szerepéről megfogalmazódtak, a könyvtári gyakorlatban még nem igazolódtak. A kölcsönzött művek 2,5%-a vers. Ez az arány alatta marad az eddigi reprezentatív méréseinknek. Míg azok azt bizonyítják, hogy kellő figyelemmel, a könyvtáros ajánló munkája a lírai alkotások iránti érdeklődést felkeltheti, e mérés a nem különleges helyzetet, az általános képet mutatja.

Műfaj	Abszolútszám	%
Regény	13 536	72,7
Kisregény	832	4,5
Elbeszélés	3 078	16,6
Dráma	318	1,6
Vers	469	2,5
Egyéb prózai művek	120	0,7
Különböző műfajok	255	1,4
Összesen	18 608	100,0

Korántsem teljességre törekedve foglaltuk össze az eddigiekben a felmérés néhány tapasztalatát.

Az 1934-es Évkönyvben felsorolják a kölcsönzésre kerülő valamennyi szerzőt és művet akkor is, ha csak egyszer került a felmérés ideje alatt az olvasóhoz. Ezek egy része ma már teljesen elfeledett, ismeretlen. A mi csoportosításunkat, amelynek alkalmazása a jelenlegi állományunkban levő művek esetében is igen nehéz, gyakran problematikus volt, — a 30 évvel ezelőtti állományra nem alkalmazhattuk.

A nagyobb áttekinthetőség kedvéért mi csak azokat a szerzőket soroljuk fel, akiknek művei legalább harmincszor előfordultak a felmérés ideje alatt, s azokat a műveket, ame-

lyek több mint hússzor kerültek olvasóhoz. Ezeket az összehasonlítás kedvéért mi az olvasók foglalkozása szerinti bontásban közöljük. Arra számítunk, hogy a résztanulmányokban sor kerül az iskolai végzettség, a nem és a kor szerepének bemutatására az olvasmányok megválasztásában. (Lásd: táblázat 1.)

4. A magyar szerzők olvasottsága

72 magyar szerző műveit 30-nál többször kölcsönözték, s e művek száma 5894, tehát a kölcsönzött művek többségét, 63%-át teszik ki. E szerzők közül a *folytonosságot* mutatják azok, akik most is és 30 évvel ezelőtt is nagyszámú kölcsönzést értek el, akiknek műveit 1934-ben legalább 20-szor, most 30-szor kölcsönözték. 13 ilyen szerzőt találunk:

Szerző	1934	%	1964	%
Gárdonyi Géza	401	6,90	217	2,30
Jókai Mór	678	11,60	821	8,80
Kaffka Margit	20	0,03	52	0,06
Karinthy Frigyes	60	0,10	88	0,09
Kodolányi János	24	0,04	69	0,07
Kosztolányi Dezső	63	0,10	77	0,08
Krúdy Gyula	29	0,05	139	1,50
Mikszáth Kálmán	276	4,80	239	2,60
Molnár Ferenc	27	0,05	32	0,03
Móra Ferenc	134	2,60	115	1,02
Móricz Zsigmond	201	3,04	365	3,09
Szántó György	54	0,90	135	1,05
Tamási Áron	49	0,80	68	0,07

Változás a folytonosságban, hogy nőtt Kaffka, Kodolányi, Krúdy, Móricz és Szántó György népszerűsége. S ugyanakkor Karinthy és Móra egyéb benyomásainktól eltérően nem érte el a kívánt sikert.

Egyértelmű *változás*, hogy eltűnt egy sor szerző és mű, amelyekkel *akkor* a könyvtáros elképzelése szerint a könyvtárak és a művelődés intézményeinek feladatát be lehetett tölteni.

Nekünk ezekről a szerzőkről és művekről más a véleményünk. Csak azokat emeljük ki, akik harminc évvel ezelőtt 50-nél többször szerepeltek, s amelyek ma egyetlen könyvtárunk állományában sem találhatók:

Berend Miklósné, Erdős Renée, Gulácsy Irén, Harsányi Zsolt, Surányi Miklós, Tormai Cecile.

Nem került 1964-ben a felsorolandók, tehát a 30-szor kölcsönzöttek közé az 1934-ben nagy sikert elért szerzők közül:

Csathó Kálmán, Herczeg Ferenc, Komáromi János, Rákosi Viktor, Szabó Dezső.

Végül új nevek, amelyek 1934-ben egyáltalán nem szerepeltek s most száznál többször kölcsönözték műveiket.

Berkesi András, Fekete István, Németh László, Palotai Boris, Passuth László, Szabó Magda, Szilvási Lajos.

A két időszak legtöbbször kölcsönzött műveit az alábbi sorrend példázza.

1934		1964	
Gulácsy Irén: Fekete vőlegények .	64	Móricz Zsigmond: Boldog ember	49
Herczeg Ferenc: Pogányok	47	Fejes Endre: Rozsdatemető	40
Kemény Zsigmond: Zord idő	43	Mikszáth Kálmán: Noszty fiú	37
Gulácsy Irén: Pax vobis	40	Berkési András: Kopjások	34
Jókai Mór: Aranyember	40	Jókai Mór: Enyém, tied, övé	33
Kuncz Aladár: Fekete kolostor	39	Jókai Mór: És mégis mozog	32
Zilahy Lajos: Szökevény	38	Passuth László: Megszólal a sírvilág .	32
Zilahy Lajos: Két fogoly	35	Jókai Mór: Fekete gyémántok	31
Gárdonyi Géza: Láthatatlan ember	35	Tatay Sándor: Simeon ház	31
Jókai Mór: Egy magyar nábob ...	35	Várnai Zseni: Egy asszony	31

Jókai művei ma is a legtöbbet kölcsönzöttek, de nem változatlanul. Akkor az egész magyar szépirodalomnak 11,6%-át, ma csak 8,7%-át tették ki művei. Még egy különbség: Jókait 30 évvel ezelőtt 45%-ban középiskolások olvasták, ma a 821 műből csak 98-at, nem egészen 12%-ot olvastak középiskolások. Jókai művei legnagyobb mértékben munkásoknál és nyugdíjasoknál vannak, feltehetően azoknál, akik most ismerkednek meg a nagy mesemondóval.

Gárdonyi műveinek olvasása lényegesen csökkent. 1934-ben 6,9%, 1964-ben 2,3%-ot jelent kölcsönzése az összes magyar művekből. Itt is elsősorban munkások és nyugdíjasok az olvasók, középiskolások csak 20 művet, míg a munkások 57 és nyugdíjasok 65 művet kölcsönöztek. Változást jelent nemcsak a 30 évvel ezelőttihez képest, hanem még a közelmúlttal összehasonlítva is, hogy Móricz műveit, Jókai után a legtöbbet kölcsönzik és együtt az összes magyar szerzők műveinek 3,9%-át képezi. Ebben nagy szerepük van a középiskolásoknak, akik a kölcsönzött művek 31%-át vitték el. Ennek köszönhető, hogy a legtöbbször kölcsönzött mű a felmérés alkalmával Móricz: Boldog embere lett.

Mikszáth esetében is érvényesül még a középiskolások kötelező olvasmánnyal való ellátása. A Mikszáth művek 22%-át középiskolások kölcsönözték. Összehasonlítva Mikszáth népszerűségét az 1934-ben tapasztaltakkal, lényeges csökkenést látunk. De ez összefügg általában a régi magyar irodalom háttérbe szorulásával s a mai magyar irodalom előtérbe kerülésével, hiszen Mikszáth még így is a 3. helyen van az 1964-es mérés alapján.

Fejes Endre: Rozsdatemető-jét 40-szer kölcsönözték a mérés ideje alatt. Ha nem is vetekszik a 30 év előtti nagy sikerrel — akkor Gulácsy: Fekete vőlegényét 64-szer kölcsönözte alig több mint a fele olvasó — mégis egyértelmű sikernek könyvelhetjük el. Elgondolkoztató, hogy a 40 közül 16-ot nyugdíjas kölcsönzött, s hogy munkások csak 4 példányt vittek el. Még inkább elgondolkoztató, ha a hatásvizsgálati interjúk tapasztalataival egészítjük ki ezeket az adatokat, amelyek messzemenő félreértéseket is feltárnak. Mindez nem feledtetheti, hogy nem történelmet hamisító bestseller, hanem mai életünk súlyos kérdéseit tárgyaló mű lett siker 1964-ben.

5. A külföldi szerzők olvasottsága

A felsorolt külföldi szerzők 4524 műve a kölcsönzött művek 48,9%-a. (Lásd: táblázat 2.)

A külföldi szerzők között is találunk, s a magyar szerzőkhöz képest nagyobb számban olyanokat, akik 1934-ben és 1964-ben egyaránt népszerűek. A folytonosságot, s a változást a folytonosságban jól érzékelhetjük a következőkben:

Szerző	1934		1964	
	db	%	db	%
Balzac, Honoré de	70	0,013	228	0,025
Dickens, Charles	43	0,008	62	0,007
Dosztojevszkij, Fedor M.	52	0,010	71	0,008
Dumas père	81	0,015	81	0,009
Dreiser, Theodore	36	0,007	25	0,003
France, Anatole	63	0,012	95	0,010
Galsworthy, John	178	0,034	45	0,005
Gorkij, Makszim	25	0,005	61	0,007
Hugo, Victor	53	0,010	135	0,015
Lewis, Sinclair	170	0,033	143	0,016
London, Jack	228	0,044	103	0,012
Mann, Thomas	111	0,022	197	0,022
Maugham, William	30	0,006	97	0,010
Maupassant, Guy de	72	0,014	151	0,016
Rolland, Romain	53	0,010	37	0,004
Shakespeare, William	36	0,007	70	0,008
Shaw, George B.	37	0,007	42	0,005
Sienkiewicz, Henryk	53	0,010	88	0,009
Tolsztoj, Lev	52	0,010	113	0,012
Verne, Jules	28	0,006	170	0,018
Wells, Herbert George	255	0,049	49	0,005
Werfel, Franz	87	0,017	57	0,006
Zola, Émile	88	0,017	268	0,029
Zweig, Stefan	137	0,026	40	0,004

A külföldi szerzők közül Zola áll az élen. 1934-hez képest olvasása háromszorosára nőtt. Négy műve is van, amelyet 20-nál többször kölcsönöztek, s műveinek 21%-át középiskolás olvasta. 30 évvel ezelőtt még egyetlen Zola mű sem volt középiskolásnál. Nagy emelkedés látható Balzac olvasásában. Verne 170 művének olvasója között több mint 30% munkás, az ipari tanulók is beiratkozási arányuk felett olvassák, ellentétben a középiskolásokkal, akik túljutva Vernén, már mást kívánnak olvasni. 30 éve csak 28-szor kölcsönöztek Verne művet, viszont amint utaltunk már rá, Verne fő olvasó rétege a munkások lényegesen kisebb mértékben szerepeltek akkor az olvasók között. Maupassant, Tolsztoj olvasása egészségesen növekedett. Shakespeare műveit is többen olvassák mint 30 évvel ezelőtt, de itt a középiskolások vezetnek, műveinek több mint 60%-át ők kölcsönözték.

Nem nőtt, s arányosan számítva csökkent az idősebb Dumas olvasása. Ennek okát kizárólag az állományban kell keresnünk, mert minden igénykutatás alkalmával az élen szerepel. Nem magyarázható viszont az állománnyal Jack London, Lewis Sinclair olvasásának csökkenése, még kevésbé fogadható el, hogy Romain Rollandot is többen olvasták 30 évvel ezelőtt.

Akad jó néhány olyan szerző, a külföldiek között is, akik már nem szerepelnek állományunkban, s amelyek – nyilván úgy tartották akkor – szintén a „lélek világosságát” terjesztették. Pl.: Rachmanova, Sudermann, Rider Haggard, Ostensio, Orczy baroness.

Örölnünk kell, hogy megszabadultunk Rachmanova szovjetellenes naplójától, amelyet 30 évvel ezelőtt oly szívesen terjesztettek. Előnyös, hogy az itt felsoroltak egyetlen könyvtárunkban sem kerülhetnek olvasóhoz. Helyettük új nevek váltak, most először ismertté, illetve váltak igazán népszerűvé. Az egészséges változást jelzi Hemingway nagy népszerűsége, művei 137-szer kerültek olvasóhoz, Feuchtwanger, – aki ellen pedig 30 évvel ezelőtt olyan élesen tiltakoztak – regényei 122-szer szerepelnek. Stendhal is most lett igazán nagy tömegeké, 30 évvel ezelőtt még csak 7-szer, most 77-szer kerültek művei olvasóhoz.

30-nál többször kölcsönözték Nexó, Amado, Aragon, Maltz, Seghers, Solohov, Szimov, A. Tolsztoj műveit.

Gorkij neve már 30 évvel ezelőtt sem volt eltitkolható, 25-ször kölcsönözték művét. A mostani 61 szereplése nem fejezi ki méltóan világirodalmi nagyságát. Az a tény, hogy Dold-Mihajlik: Ordások között c. műve 37-szer került olvasóhoz, míg Ehrenburg műveit nem kölcsönözték 30-szor, jelzi, hogy az olvasók ízlése a szovjet irodalom megítélésében sem probléma-mentes.

Mindezek az észrevételek csak a legfontosabb tanulságokra kívánják felhívni a figyelmet. Bízunk abban, hogy az elkövetkezendőkben lesz alkalom tovább elemezni a felmérés egyéb tapasztalatait is és akkor részletekbe menően értékelhetjük azt a közvetítő feladatot, amelyet a kerületi könyvtárak dolgozói nap mint nap végeznek.

A következőkben a kölcsönzött művek majdnem 30%-át kitevő ismeretterjesztő művek elemzésére kerül sor, részletesebben mint ahogy az 1934-es Évkönyvben található. Ezzel jelezzük, hogy miközben a szépirodalom teljes funkciójának érvényesítéséért többet kívánunk tenni, az ismeretterjesztő irodalom szerepét a könyvtár világnézeti, szak- és általános műveltséget terjesztő feladatából kiindulva ítéljük meg.

III. Az ismeretterjesztő művek

1. Az ismeretterjesztő művek olvasói

Amíg a szépirodalom olvasásának elemzése során bizonyos mértékig csak tapogatódhattunk az irodalmi ízlésváltozást jelző számadatok sűrűjében, addig az ismeretterjesztés iránti aktivitás viszonylag biztosabban mérhető. Ebben része van a szakirodalom egyértelműbb tartalmi csoportosításának és annak, hogy a könyvkiválasztás ezen a területen a szépirodalomnál határozottabb célok érdekében történik. Mégis az ismeretterjesztő művek iránti érdeklődés átmeneti korunk művelődési viszonyai között korántsem egyértelmű. A felmért adatok alapján éppen ezért szükséges a legjellemzőbb következtetéseket levonnunk.

A felmérésben résztvevő olvasóknak több mint fele, 54,2 százaléka kölcsönzött valamilyen ismeretterjesztő könyvet (8241 olvasóból 4470 fő).

Mielőtt még rátérnénk az egyes szakcsoportok olvasottságának részletes elemzésére, nézzük meg, kikből is tevődik össze az ismeretterjesztő irodalom olvasóközönsége.

A felmérésben résztvevő valamennyi olvasó foglalkozás szerinti megoszlása és az ismeretterjesztő műveket olvasók között az alábbi tábla alapján kell összefüggést keresnünk.

Foglalkozás	Felmérésben résztvevő	Ismeretterjesztő irodalmat
	olvasók	
Munkás	17,7%	18,9%
Ipari tanuló	2,8%	2,8%
Pedagógus	2,5%	2,9%
Értelmiségi	5,0%	5,5%
Alkalmazott	18,9%	18,6%
Háztartásbeli	7,8%	6,9%
Főiskolás, középiskolás	18,7%	19,9%
Nyugdíjas	23,8%	21,9%
Egyéb	2,8%	2,6%
Összesen:	100,0%	100,0%

A táblázatból kitűnik, hogy a felmérésben való részvételük arányához képest az ismeretterjesztő művek olvasásában vezetnek a pedagógusok, fő- és középiskolások, mun-

kások és értelmiségiek. Lemaradnak az alkalmazottak, a háztartásbeliek, az „egyéb” kategória olvasói. A legnagyobb mértékű eltolódás a nyugdíjasoknál jelentkezik és ők képezik a felmért olvasók legnagyobb százalékát. Ezek az összefüggések természetesen adódnak és lényegében megegyeznek eddigi tapasztalatainkkal.

A felmérésben résztvevő nők közül 46,7 százalék, a férfiakból 63,3 százalék olvas ismeretterjesztő művet, pedig a nők a felmérésben csaknem 10 százalékkal magasabb arányban vettek részt. (Férfi: 45,5 százalék, nő: 54,5 százalék.)

A következő tábla a nemek és korcsoportok összefüggéseit mutatja a felmérésben résztvevők és az ismeretterjesztő műveket olvasók viszonylatában, százalékban kimutatva.

Korcsoport	Felmérésben résztvevő (fő)			Ismeretterjesztő művet olvasók (fő)		
	összes	férfi	nő	összes	férfi	nő
15–18	19,3	21,2	17,7	20,0	22,0	17,8
19–26	14,4	16,2	13,0	15,0	15,6	14,4
27–39	12,5	12,4	12,2	13,8	13,3	14,2
40–59	22,8	19,5	26,0	23,3	19,3	27,8
60–	31,0	30,7	31,1	27,9	29,8	25,8
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

59 éves korig valamennyi kategória saját arányához képest nagyobb intenzitást mutat az ismeretterjesztő irodalom olvasásában, különösen a 27–39 évig terjedő korosztályban, ahol 1,3 százalékos eltolódást látunk az ismeretterjesztő olvasók javára. 60 éven felül ezzel szemben 3,1 százalékos a lemaradás. E csoporton belül is elsősorban a nők érdeklődése kisebb, 5,3 százalékkal kevesebben olvasnak ismeretterjesztő művet, mint amilyen mértékben a felmérésben résztvevők. Az idős férfiaknál ez az eltolódás csak 0,9 százalékos.

15–18 éves korig több férfi, majd 19–59-ig fokozódó intenzitással több nő olvas ismeretterjesztő könyvet, ami azonban mégsem képes kiegyenlíteni a legfiatalabb, illetve legidősebb nők érdeklődésének viszonylag alacsony mértékét. Ebből adódik a már említett különbség, miszerint a férfiak 16,6 százalékkal többen érdeklődnek az ismeretterjesztő művek iránt, mint a nőolvasók (férfi 63,3 százalék, nő 46,7 százalék).

Ismeretterjesztő irodalmat olvasók megoszlása iskolai végzettség szerint százalékban:

Iskolai végzettség	Ismeretterjesztő irodalmat olvasók	Felmért olvasók
8 általános alatt	9,9	11,5
8 általánost végzett	24,3	25,4
Középiskolát végzett	22,1	20,7
Egyetemet végzett	8,6	8,0
Jelenleg tanul	19,9	18,7
Nem válaszolt	15,2	15,7
Összesen:	100,0	100,0

A tábla adatai alátámasztják eddigi tapasztalatainkat, miszerint a középfokú műveltség jó feltétele a közművelődési szintű ismeretszerzésnek. Ez abból is kitűnik, hogy az ismeretterjesztő műveket olvasók és a *felmért összes fő* arányában éppen az általános iskolát nem végzetteknek mutatkozik a legnagyobb eltérés (14,0 százalékos). A 8 általános birto-

kában a különbség csak 1,4 százalék. A középiskolai végzettséggel rendelkezők 7,0 százalékkal, a jelenleg tanulók 6,4 százalékkal nagyobb mértékben érdeklődtek ismeretterjesztő művek iránt a vizsgált olvasók számához képest.

Az egyetemet végzettek esetében a 7,5 százalékos különbség bizonyítja az eddig elmondottakat, hogy ti. az iskolai képzettség pozitívan befolyásolja a könyvválasztást, az ismeretterjesztő tudományos művek iránti igényt.

2. Az ismeretterjesztő művek kölcsönzői

A kikölcsönzött ismeretterjesztő művek megoszlásának elemzése az olvasók adataival kombinálva lehetővé teszi az összefüggések mélyebb feltárását és bizonyos méretű összehasonlítást a mai és a 30 év előtti felmérés adatai között.

1934-ben a 8 nap alatt kikölcsönzött művek 23,6 százaléka volt ismeretterjesztő könyv, ma 29,9 százalékkal számolhatunk. A két arányszám szembeállítását nem csupán a 6,3 százalékos eltérés indokolja, hiszen néhány évvel ezelőtt a mi forgalmunk sem volt magasabb a 30 év előttinél.

Sokkal bonyolultabb tényezők alakítják a ma olvasóinak ismeretszerzési törekvéseit, semhogya ezt a folyamatot egyetlen százalékszámval kifejezhetnénk. (Abszolút számban összehasonlítva az 1934-es felmérés adatait (3955 darab), 8 nap alatt feleannyi volt a kikölcsönzött ismeretterjesztő kötetek száma, mint 1964-ben 5 nap alatt; 8161 mű, az akkori kölcsönző-forgalom arányának megfelelően.)

Az oktatás kiszélesedése, az iskolán kívüli művelődés különböző formái elvben a társadalom minden rétegének lehetőséget kínálnak, illetve társadalmi igények folytán ösztönöznek a folyamatos ismeretszerzésre. Ha a gyakorlatban vannak is e téren problémáink, az eredmény éppen felmérésünk alapján is bizonyítható. De ma már a mi hálózataunkon kívül is számtalan ismeretszerzési mód közül válogathat a művelődnívágó (szakörök, tanfolyamok stb.), hogy a más típusú könyvtárakat ne is említsük.

30 évvel ezelőtt 11 könyvtár működött a fővárosban, a mainak egyötöde. A város belterületét kivéve, e régi könyvtárfiókokon kívül szinte alig volt a kerületekben más ismeretszerzési, olvasási lehetőség.

Mindezeket azért tartottuk szükségesnek előre bocsátani, hogy a továbbiakban a számadatok elemzésénél e körülményt is figyelembe vehessük azokkal a tényezőkkel együtt, amelyek majd a kölcsönzők és a kölcsönzött művek összetételével kapcsolatban szintén e társadalmi változást tükrözik.

A két időszakban végzett felmérés tábláját tekintve (Lásd: táblázat 3., 4.) meg kell jegyeznünk, hogy 1934-re vonatkozóan csak a felmérésben résztvevő olvasók és a kölcsönzött kötetek megoszlásának adataival dolgozhatunk. Azt, hogy tulajdonképpen hány fő kölcsönzött valamilyen ismeretterjesztő művet — 1964-hez hasonlóan — nem tudjuk kimutatni. A megközelítően reális összehasonlítás érdekében figyelembe kell vennünk a foglalkozási csoportoknak a felmérés egészében jelentkező arányait, hogy az ismeretterjesztő kötetek azonos megoszlásával egybevevessük. Ebből a megvilágításból az látszik, hogy 1934-ben az alkalmazottak, a tanulók és értelmiségiek olvasták a legtöbb ismeretterjesztő művet, 1964-ben pedig a tanulókon és értelmiségieken kívül a munkások és pedagógusok is arányuknál nagyobb mértékben kölcsönözték a műveket.

A nyugdíjasok és a háztartásbeliek 1934-ben és 1964-ben is kevesebb ismeretterjesztő művet olvastak, mint a többi olvasók.

3. Kötetforgalom alakulása az egyes szakcsoportok szerint

Az olvasók összetételének változásánál nem könnyebb a szakirodalom összetételét elemezni, hiszen itt is egész korszak választ el minket a 30 év előtti ismeretterjesztő kiadványok tartalmi, világnézeti jellegétől. Az ismeretterjesztő állomány összetétele megvál-

tozott, egyes szakok anyaga teljesen kicserélődött, például a 2-es vallás-szak és a társadalomtudomány számos területén. Ilyen értelemben tehát nem végezhetünk összehasonlítást. Az érdeklődés mértékére azonban feltétlenül utalnunk kell, hiszen az adott társadalom könyvkiadási politikájának határain belül nem közömbös, hogy a rendelkezésre álló művek mely csoportja milyen mértékben talált, illetve talál olvasóra.

A viszonyítás érdekében a 30 évvel ezelőtt használt 13 szakcsoportot a jelenlegi felmérésnek megfelelően 5 kategóriába vontuk össze. (A készülő résztanulmányokban az egyes szakcsoportok részletes elemzésére kerül sor.)

A kölcsönzött ismeretterjesztő kötetek abszolút számai és százalékos megoszlása a következőt mutatja:

Szakcsoport	1934		1964	
	szám	%	szám	%
Társadalomtudomány	1006	25,4	1771	21,7
Természettudomány	379	9,6	1009	12,4
Műszaki	350	8,8	646	7,9
Művészet-irodalom	814	20,6	1682	20,6
Egyéb	1406	35,6	3053	37,4
Összesen:	3955	100,0	8161	100,0

Az egyes szakcsoportok arányainak egybevetése a két felmérés adatai alapján éppen a könyvállomány tartalmi változása következtében nem lehet célravezető. Egyedül a természettudomány esetében érdemes felfigyelni arra, hogy ennek forgalma 1964-ig igen erősen megnövekedett. A műszaki irodalom csökkenése inkább arra utal, hogy hálózatunkon kívül még számos szakkönyvtárat látogathatnak a műszaki érdeklődésű olvasók.

A társadalomtudomány nagyobb arányú olvasását a maihoz képest munkánk kritikájaként értékeljük.

Ha felidézzük a 30 évvel ezelőtt többségében a kor hivatalos szemléletét tükröző és ezáltal kölcsönzésre szánt társadalomtudományi művek sorát, azt látjuk, hogy ezeket 3,7 százalékkal magasabb arányban kölcsönözték, mint a ma rendelkezésre álló, s a társadalmi haladást szolgáló, a társadalmi valóságot feltáró műveket. Ha azt is figyelembe vesszük, hogy ezek a 30 év előtti művek mely rétegekhez jutottak el, az derül ki, hogy a felmérésben való arányszámokon felül olvastak e témakörben a munkások (12,3), a tanoncok (1,9), alkalmazottak (24,1) és különösen a pedagógusok (7,5) és a tanulók (40,0). Ez utóbbiaknál a szakcsoportokon belül is legmagasabb a társadalomtudomány kölcsönzése, a munkások azonban arányukhoz képest nem a társadalomtudományból (12,3), hanem a műszaki (14,9) és természettudományos (13,2) irodalomból olvastak legtöbbet.

Az egyéb értelmiség minden szakcsoportból saját arányán felül kölcsönzött, kivéve a társadalomtudományt, amelynek a kerületi könyvtárakban rendelkezésre álló könyvanyaga feltehetően nem elégítette ki érdeklődését.

1964-ben éppen fordított az értelmiségiek aktivitása, olvasmányaik közül legtöbb a társadalomtudományos mű, a pedagógusokhoz hasonlóan változatlanul magas a tanulókhoz jutott kötetek száma is.

Árnyaltabb olvasószolgálati munkára figyelmeztet azonban éppen azoknak a látogatóknak a lemaradása (munkások, ipari tanulók), akik társadalmi tudatának alakítása elsősorban a közművelődési könyvtárak feladata.

A művészeti-irodalomtörténeti művek forgalma azonos viszonyszámot mutat a két felmérés összehasonlításában. A foglalkozási csoportokon belül a felmért olvasók arányaihoz képest régen is, ma is a szellemi munkát végzők művészeti érdeklődése magasabb.

Észre kell vennünk azonban azt is, hogy a munkások 1964-ben — ha nem is arányukon felül, de az 1934-es adathoz képest — mégis több művészeti könyvet kölcsönöztek.

Legmagasabb az „egyéb” kategória kölcsönzési aránya mindkét időszakban, ezen belül több nő olvasta, illetve olvassa e műveket, mint férfi. 1934-ben az értelmiségiek és az alkalmazottak, 1964-ben a munkások, háztartásbeliek és a nyugdíjasok kölcsönözték legtöbbször e műveket.

A humán szakcsoportok vizsgálata után külön kell elemeznünk a *természettudományos és műszaki* érdeklődés alakulását.

A kölcsönözött ismeretterjesztő kötetekből e kategória 1934-ben 18,4 százalékban, 1964-ben 20,3 százalékban részesült. 1934-ben a munkások valamennyi szakcsoport közül természettudományos és műszaki könyveket kölcsönözték legtöbbször, de egyébként a többi foglalkozási csoporthoz mérten lemaradtak. 1964-ben mindkét vonatkozásban első helyen állnak.

Eredménynek tartjuk, hogy a természettudományos és műszaki művek a foglalkozási ágakból következtetve elsősorban a szakmunkát és a tanulást szolgálják. Ugyanakkor arra kell törekedni, hogy azokban a rétegekben is érdeklődést keltsünk az általános műveltség e fontos összetevői iránt, amelyeket foglalkozásuk egyébként nem utal a természettudományos és műszaki irodalom tanulmányozására.

4. Iskolai végzettség hatása az ismeretterjesztő irodalom olvasására

Az ismeretterjesztő művek olvasottságát a foglalkozási csoportokkal párhuzamosan azokat kiegészítve más szempontok is befolyásolják.

Az 1964 évi felmérés a szakirodalmat kölcsönzők *korára és iskolai végzettségére* is kitért, hogy e művek forgalmának mértékét komplex módon tárja fel. Amíg 1934-ben a foglalkozási csoportok lényegében megszabták a kölcsönzők társadalmi, műveltségi rétegződését, addig átmeneti korunk olvasóit bonyolultabb tényezők vezetik az ismeretszerzés felé.

Elemzésünk elején a felmérésben résztvevő, szakirodalmat olvasók iskolai végzettségét tekintve megállapítottuk, hogy az érettségizettek és a tanulók vezetnek az ismeretterjesztő irodalom kölcsönzésében. A kötetek megoszlása a szakcsoportok és a kölcsönzők iskolai végzettsége szerint azonban mélyebb összefüggéseket mutat.

Ismeretterjesztő művek megoszlása az olvasók iskolai végzettsége szerint;

Szakcsoport	8 általános alatt	8 általánost végzett	Középiskolát végzett	Egyetemet, főiskolát végzett	Nem válaszolt	Jelenleg tanul	Összesen
Társadalomtudomány	7,9	23,0	23,6	11,6	13,3	20,6	100,0
Természettudomány	6,6	27,5	21,5	7,9	15,5	21,0	100,0
Műszaki tudomány	4,3	31,4	18,4	6,3	11,9	27,7	100,0
Művészet-irodalom	5,7	20,5	23,5	8,9	17,4	24,0	100,0
Egyéb	12,3	26,5	20,6	8,9	17,8	13,9	100,0
Összes olvasók	11,5	25,4	20,7	8,0	15,7	18,7	100,0
Összes kötet	11,2	25,1	20,8	8,1	18,2	16,6	100,0

A *8 általánost nem végeztek* — a 40 éven felüli korosztályról van elsősorban szó — legnagyobb mértékben az „egyéb” csoport köteteiből, ezen belül főként az útleírásokból részesedtek. Ugyanakkor az *érettségizettek*, de a *8 általánost végeztek* is valamennyi szakcsoportban arányos intenzitást mutatnak, az előbbieket a természettudományos és humán szakokban egyaránt, az utóbbiak inkább a műszaki-természettudományos területen.

Az egyetemet, főiskolát végzetteknek jutott kötetek elsősorban humán érdeklődést jeleznek, hasonlóan a jelenleg tanulókhöz.

A műszaki-értelmiségi olvasók humán érdeklődése természetesen a közművelődési könyvtárakban csapódik le, hiszen szakkönyvtári hálózatunk – s ide sorolhatjuk az üzemi, kutatóintézeti könyvtárakat és műszaki részlegeket – kielégíthetik a réteg igényeit. Más kérdés viszont, hogy a humán területen dolgozó értelmiségiekhez eljutnak-e az általános műveltséghez elengedhetetlenül szükséges műszaki és természettudományos művek?

A pedagógusok szakosítás szerinti megoszlását statisztikai adataink nem tárják fel. Azonban az iskolai tanári könyvtárak a tanításhoz szükséges szakirodalmat, kézikönyveket, folyóiratokat többé-kevésbé elérhetővé teszik a természettudományok szaktanári számára – bármilyen tárgyat tanítsanak is – a mi könyvtárainkban többnyire szépirodalmat keresnek, az ismeretterjesztő művek közül pedig inkább a lélektani, pedagógiai, történelmi műveket. Ezekből ugyanis tanításhoz, szakköri foglalkozáshoz, önképzéshez több kötetre van szükség, míg a természettudományos szaktól egyetlen mű is (példatár, kísérletek leírása stb.) megoldhatja a felmerült problémákat.

E példa arra is int, hogy a kötetforgalom alakulásánál figyelembe vegyük a tudománysszakok sajátosságait és ezeket a kölcsönzők szükségleteivel, érdeklődésük indítékai-val összefüggésbe hozzuk. Ez a szépirodalom esetében sokkal bonyolultabb probléma, de a szakirodalom területén előbb megvannak a valóságos igénykutatás feltételei.

5. A kölcsönzők életkorának hatása az érdeklődés alakulására

Az olvasók alpműveltség birtokában iratkoznak be a felnőtt könyvtárba 14 éves kortól. Ha idősebbek és nem végezték el a 8 osztályt, élettapasztalatokkal feltétlenül rendelkeznek. Erre az alapra könyvtárainknak kettős irányból kell az ismereteket felrakniuk: szakmai tudás kiegészítésére és az általános műveltség megszerzésére kell ösztönöznük.

Ebben az iskolai végzettség mellett az életkori sajátosságokat is figyelembe kell venni, s majd látni fogjuk, hogyan függ össze mindez a foglalkozási ágak megoszlásával.

Ismeretterjesztő kötetek százalékos megoszlása a kölcsönzők kora szerint:

Szakcsoport	Életkorok					Összesen
	14–18	19–26	27–39	40–59	60–	
Társadalomtud.	19,6	16,3	13,7	23,9	26,6	100,0
Természettud.	21,2	15,5	14,9	24,7	23,7	100,0
Műszaki irodalom	34,8	20,3	14,9	16,2	13,8	100,0
Művészet-irodalom	27,2	20,2	10,4	19,7	22,5	100,0
Egyéb ismeretterj.	16,3	10,1	14,0	27,0	32,6	100,0
Ismeretterjesztő kötetekből összesen	21,4	15,0	13,3	23,7	26,6	100,0
Ismeretterjesztő olvasók (fő) ...	20,0	15,0	13,8	23,3	27,9	100,0

Amíg a társadalomtudomány és az egyéb ismeretterjesztő művek (útleírás, életrajz, sport stb.) inkább az idősebbeknek jutottak, addig a műszaki irodalom kötetforgalma 14–39 éves korban a legmagasabb, 40 évtől az olvasók arányához képest felére csökken. Megfigyelhető a tanulás és a szakismeretek olvasásának arányos összefüggése, mivel itt a kölcsönzők elsősorban technikumi tanulók, ipari tanulók. A 19–26 éves korosztályban egyetemi hallgatók, 27–39 évig szakmunkások.

Arra a kérdésre, hogy az egyes korosztályokon belül hogyan oszlott meg az ismeretterjesztő irodalom, a következő tábla alapján válaszolhatunk:

A kölcsönzők korcsoportok szerinti megoszlása az ismeretterjesztő kötetek százalékában:

Korcsoport	Szakcsoportok					Összes
	Társad. tud.	Term. tud.	Műszaki irod.	Művészet irod.	Egyéb ismeretterj.	
14–18	19,9	12,3	12,9	26,3	28,6	100,0
19–26	23,6	12,8	10,7	27,8	25,1	100,0
27–39	22,2	13,9	8,8	15,9	39,2	100,0
40–59	21,9	12,9	5,4	17,2	42,6	100,0
60—	21,6	11,0	4,1	17,4	45,9	100,0

A tábla adatai igazolják az előbbieket, mivel mindezek együttes elemzésében tárulhat fel az érdeklődés valóságos képe.

Ha csak a legfiatalabb tanuló és a felnőtt dolgozó korcsoportokat figyeljük, megállapíthatjuk, hogy amíg valóban nekik jutott az iskolai, szakmai művelődésükhöz kapcsolódó ismeretterjesztő kötetek többsége, addig az általuk kölcsönzött szakkönyvek megoszlása az érdeklődés másik oldalát, az erős 70–80%-os humán szemléletet tükrözi. Érthető ez a tendencia a művészet-irodalom magas arányát tekintve 14–26 év között – 25,3 – 27,8% – ami az irodalom-oktatás kiegészítését és a tantervben mellőzött művészettörténeti ismeretek pótlását célozza. 27 éven felül azonban az érdeklődés eltolódik az egyéb ismeretterjesztő irodalom olvasása felé. A természettudományos irodalom iránti érdeklődés nem mutat olyan ingadozást, mint a művészeti és műszaki csoportban.

E reprezentatív adatokat naponta szerzett tapasztalatainkkal ellenőrizve úgy látjuk, hogy olvasóink többsége – ezt szinte lehetetlen számszerűen felmérni – az ismeretterjesztő irodalom forgalmi százalékának emelkedése ellenére sem él tudatosan az ismeretszerzés lehetőségeivel.

Meg lehetünk-e elégedve jelenlegi eredményeinkkel? Közművelődésünk idáig megtett útjára visszapillantva – igen. De szocialista társadalmunk tagjainak korszerű műveltsége érdekében könyvtárosainknak is tudatosan kell szolgálniuk az ismeretterjesztés ügyét. Ez az igény túlmutat az ismeretterjesztő irodalom forgalmának számszerű növelésén.

Arra kell törekednünk, hogy az általunk ajánlott ismeretterjesztő szakkönyvekből minél több olyan ismeretanyag halmozódjék fel, amely ha áttételesen is, de az egyén és a társadalom fejlődésének kölcsönhatásában realizálódik.

*

Tanulmányunkban – az Évkönyv keretét figyelembe véve – igyekeztünk az 1964. évi reprezentatív felmérés eredményeit a leglényegesebb vonatkozásokban közreadni. Mint már említettük, a feltárt adatok sokoldalúan mélyreható összefüggéseit a készülő résztanulmányok elemzik.

Ebből, az anyag nagyságához képest vázlatos áttekintésből is levonható néhány tanulság, amelyek a közvetlen tennivalóinkat befolyásolhatják, s amelyekre gondolnunk kell távolabbi feladataink megfogalmazásakor.

1. Az olvasók számának megsokszorozódása kulturális forradalmunk nagy vívmánya. Az olvasók foglalkozásszerinti összetételének strukturális változása kifejezi a bekövetkezett társadalmi változásokat. A munkásolvasók száma majd huszonötszöröse, az ipari tanulók száma húszszorosa, a nyugdíjasok és alkalmazottak száma szintén húszszorosa, a közép- és főiskolások száma négyszerese, a pedagógusok száma négyszerese, a többi értelmiségi olvasók száma pedig nyolcszorosa a 30 évvel ezelőttinek. E nem cáfolható eredmény

mellett éppen az aktív korosztályok nagyobb arányú könyvtári tagsága érdekében mind a könyvtári szolgáltatásokat, mind a szervező munkát szélesebbkörűvé és ugyanakkor elmélyültebbé kell tenni. Ez részben közvetlen, részben a fehér foltok felszámolásával, illetve a könyvtárak korszerűsítésével összefüggő feladat.

2. Mind a szépirodalom, mind az ismeretterjesztő irodalom összetételének gondos elemzésével fel kell tární mennyire teremtődött meg az állományban a feltétele annak, hogy kedvezőbben alakuljon a leggyakrabban kölcsönzött szerzők, művek listája, ill. az ismeretterjesztő művek között a társadalomtudományi művek kölcsönzésének aránya jobban igazodjék követelményeinkhez.

3. A művek kölcsönzése feltétlenül összefügg az állománybeli szereplésükkel, de az általános és konkrét könyvtári irodalom – propagandával is. Ki kell dolgozni a könyvtári propagandamunka hatékonyabb módszereit, illetve a meglevő módszerekkel következetesebben kell élni, hogy az ízlésalakításban, az igényélesztésben és formálásban eredményesebben vehessünk részt. E módszerek között előnyben kell részesíteni az olvasókkal egyes könyvekről, irodalmi irányzatokról folytatott elmélyült beszélgetéseket egyéni és csoportos formában, amelyek keretében fel kell kutatni az olvasó és a mű valóságos kapcsolatát. E munka pedagógiai, pszichológiai, szociológiai megalapozása elengedhetetlen, de csak hosszúlejárattal és csak kollektív feladatként lehetséges. A könyvtárakban folyó ezirányú kísérletek lényegesen hozzájárulhatnak az elméleti megalapozáshoz.

4. Jelenlegi, folyamatos, de az egész szélesen értelmezett népművelést érintő, ezért perspektívában még inkább előtérbe kerülő feladat, szervezettebb kapcsolatot teremteni a szép- és ismeretterjesztő irodalom kölcsönzése és a népművelési tevékenység különböző területei között a TV-től a szakkörökig, az irodalmi színpadoktól az ismeretterjesztésig. A népművelés más területeinek hatása a könyvtárban a könyvválasztásban, a könyv megértésében, az új ismeretek, új élmények iránti igény rendszeres megújulásában, fejlődésében kell, hogy kifejeződjék, mint ahogy a könyvtári nevelő munkának különböző módon és formában hatnia kell a népművelés minden területén.

5. Távolabbi feladat, de a munka színvonala emelésének elengedhetetlen feltétele az olvasók nyilvántartásában az olvasói csoportképző elemek egyértelműbb érvényesítése. A jelenlegi foglalkozásszerinti nyilvántartás akár a munkásokat, akár a nyugdíjasokat, de még a pedagógusokat vagy az alkalmazottakat illetően is bizonytalan. A 8 általános iskolát végzett vagy érettségizett munkás mint olvasó nem képezhet homogén csoportot az iskolázatlan segédmunkással, hogy csak érzékeltessük a problémát. A nyugdíjast, mint olvasót semmiképpen nem jelenlegi nyugdíjas állapota jellemzi, hanem sokkal inkább előző foglalkozása, ill. még inkább előző olvasmányai.

6. Ugyancsak távolabbi, de elengedhetetlen feladat a szépirodalom olvasásának rendszeres elemzése érdekében, hogy a most kidolgozott kódrendszer alapján, vagy annak felhasználásával készüljön a most már az egész hálózatban reprezentatív statisztika. Ehhez a szépirodalmi művek központi kódolását kell megoldani. Így rendszeres mérésre, összehasonlításra volna lehetőség a művek lényegét érintő és egyöntetű csoportosítás alapján.

Dobos Piroska – H. dr. Varsányi Livia

Jegyzetek

1. Drescher Pál, dr.: Mit olvas a Fővárosi Könyvtár közművelődési fiókjainak közönsége? Kulturális keresztmetszet. = A Fővárosi Könyvtár Évkönyve. IV. 1934. 35–72. p.

2. A Fővárosi Könyvtár a közművelődési könyvtárak könyveinek beszerzését a leg tárgyilagosabban igyekszik intézni... az irodalmi érték mellett az erkölcsi szempon-

tokra is élénken figyelni kell. ... sok mindent nem talál olvasó a Fővárosi Könyvtár fiókkönyvtáraiban. Még akkor sem, ha világhíresség világhírű könyve. Legyen szabad itt néhány példával a válogatás elveit is metodikáját megvilágítanom.

... Feuchtwanger realizmusa alakjai szégyenteljes és szégyenkeltő erotikus leltárának felsorolásából áll. ... Kényes témák ellenére is költő maradhat valaki, — ha költő. De az ilyen Feuchtwangereknek egyetlen erőssége ez.

Az Ehrenburgok, Josef Rothok, Gläserok, Kästnerek ... könyveinek terjesztése a köz szempontjából nem lehet kívánatos. Alfred Döblin, G. Fink, H. Fallada (s előbb még Remarque) írásművei már csak erős irányzatosságuknál fogva is alig nevezhetők szép-irodalomnak. = i. m. 67–68. p.

3. A kódrendszer

Minden művet külön-külön 4 pozícióval jelölünk:

1. pozíció kor és stílus

2. „ műfaj

3. „ érték

4. „ téma

Kor és stílus

ókori	= 1
középkori, humanizmus, barokk, reneszansz, klasszicista	= 2
Új- és legújabbkori művek, romantikus	= 3
polgári realista és naturalista (XVIII–XX. sz.)	= 4
polgári avantgarde, formabontó irányzatok	= 5
külföldi szocialista realizmus (sok stílusú értelemben)	= 6
magyar szocialista eszmeiségű	= 7
mai magyar egyéb művek	= 8
antológiák (nem egy szerzővel)	= 9

Műfaj

regény	= 1
kisregény	= 2
egyéb próza (novella, riport, szépirodalmi útleírás, memoár, levelezés)	= 3
dráma	= 4
költészet	= 5
egyéb (esszé, publicisztika)	= 6
antológia (egy szerző különböző műfajú kötete)	= 7

Érték

klasszikus, magas művészi érték	= 1
történeti érték	= 2
alkalmi érték (mai műveknél) felszabadulás után	= 3
lektűr érték	= 4
nem kódolható	= 5

Téma

szociológiai téma, mai	= 1
politikai, 1939-től	= 2
erkölcsi, lélektani	= 3
történelmi, 1939-ig	= 4
életrajzi	= 5
fantasztikus, kalandos	= 6
ifjúsági	= 7
humoros	= 8
egyéb	= 9

A magyar és külföldi szerzőket külön csoportosítottuk.

4. Budapest személyi és családi adatai. = Központi Stat. Hivatal 1960. évi népszámlálás. 3. e. 32–33. p.

5. Dobos Piroska: A munkásolvasók irodalmi ízlése a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. Bp. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. 1964, 36. p.

Szerző neve	A mű címe	Összes		Férfi-nő Összesen	Munkás	Ip. tan.	Ped.	Ért.	Alk.	Htb.	Főisk.	Közép isk.	Nyugd.	Egyéb
		férfi	nő											
Balázs Anna	művei	16	29	45	10	—	2	—	12	3	—	3	14	1
Bárany Tamás	művei	27	42	69	14	2	2	3	15	8	3	9	10	3
Beczassy Judit	művei	10	29	39	6	2	—	2	13	1	1	5	8	1
Berkesi András	művei összesen:	54	64	118	23	4	2	4	31	8	5	18	19	4
ebből:	Játék a tisztességgel	8	12	20	4	—	—	—	9	—	—	3	4	—
	Kopjások	18	16	34	11	1	—	2	9	1	1	5	3	1
	Magány	9	14	23	3	—	1	2	4	2	—	4	4	3
	Egyéb művei	19	22	41	5	3	1	—	9	5	4	6	8	—
Bihari Klára	művei	9	26	35	5	—	—	2	9	6	—	3	8	2
Bóka László	művei	17	18	35	4	1	1	2	6	5	—	3	12	1
Bókay János	művei összesen:	11	23	34	3	—	—	—	15	1	—	3	11	1
ebből:	Bohémek és pillangók	7	16	23	2	—	—	—	10	1	—	3	7	—
	Egyéb művei	4	7	11	1	—	—	—	5	—	—	—	4	1
Bródy Sándor	művei	15	23	38	10	—	—	2	4	4	—	2	14	2
Darvas József	művei összesen	31	22	53	9	2	—	3	7	2	1	8	21	—
ebből:	Részeg eső	14	14	28	4	2	—	2	2	2	—	6	10	—
	Egyéb művei	17	8	25	5	—	—	1	5	—	1	2	11	—
Dékány András	művei	50	18	68	18	5	1	4	7	4	3	12	14	—
Déry Tibor	művei	17	15	32	4	—	1	3	12	1	—	1	10	—
Fehér Klára	művei összesen:	26	35	61	7	—	1	10	11	6	2	4	15	5
ebből:	Egyszer és soha többé	10	12	22	1	—	1	5	4	2	—	—	6	3
	Egyéb művei	16	23	39	6	—	—	5	7	4	2	4	9	2
Fejes Endre	művei összesen:	18	31	49	7	—	2	1	10	3	1	5	18	2
ebből:	Rozsdatemető	14	26	40	4	—	1	1	9	2	1	4	16	2
	Egyéb művei	4	5	9	3	—	1	—	1	1	—	1	2	—
Fekete Gyula	művei	20	48	68	7	1	3	7	12	7	—	15	16	—
Fekete István	művei	56	50	106	22	3	2	6	21	8	1	12	30	1
Füst Milán	művei	8	27	35	6	2	1	—	6	6	2	4	8	—
Galabárdi Zoltán	művei	19	17	36	7	4	1	1	5	1	—	3	12	2
Galambos Lajos	művei	8	30	38	5	—	3	1	8	4	2	10	4	1
Gárdonyi Géza	művei összesen:	92	125	217	57	3	2	9	29	22	3	20	65	7
ebből:	Hosszúhajú veszedelem	10	11	21	6	1	—	1	1	—	2	3	6	1
	Isten rabjai	12	15	27	8	1	—	1	—	1	—	5	10	1
	Kék pille	7	14	21	2	1	1	1	3	5	—	1	7	—
	Egyéb művei	63	85	148	41	—	1	6	25	16	1	11	42	5
Gergely Márta	művei összesen:	26	56	82	17	4	3	2	16	7	1	12	16	4
ebből:	Házasságból elégséges	9	17	26	3	1	—	1	7	3	—	6	4	1
	Egyéb művei	17	39	56	15	3	3	1	9	4	1	6	12	3
Goda Gábor	művei	17	13	30	8	—	—	1	5	2	2	3	8	1
Györy Dezső	művei	13	17	30	9	1	—	—	10	1	—	3	6	—
Hegedűs Géza	művei összesen:	46	45	91	20	3	1	5	15	6	2	10	29	—
ebből:	Európa közepén	11	12	23	3	—	—	3	2	2	1	1	11	—
	Egyéb művei	35	33	68	17	3	1	2	13	4	1	9	18	—

Szerző neve	A mű címe	Összes		Férfi-nő összesen	Munkás	Ip. tan.	Ped.	Ért.	Alk.	Htb.	Főisk.	Közép isk.	Nyugd.	Egyéb
		férfi	nő											
Heltai Jenő	művei	45	50	95	14	2	—	5	22	6	5	12	28	1
Hunyadi József	művei összesen:	33	14	47	14	2	1	1	10	2	—	8	8	1
ebből:	A fekete lovag	17	4	21	9	1	—	—	6	—	—	3	2	—
	Egyéb művei	16	10	26	5	1	1	1	4	2	—	5	6	1
Ignác Rózsa	művei	18	27	45	9	—	—	2	9	5	—	3	13	4
Illés Béla	művei	27	22	49	3	1	—	2	4	3	1	15	16	4
Jankovich Ferenc	művei	24	13	37	13	2	—	—	4	3	1	5	8	1
Jókai Mór	művei összesen:	365	456	821	182	19	17	20	121	70	9	98	260	25
ebből:	Az aranyember	11	15	26	6	1	—	—	4	2	—	3	9	1
	Egy magyar nábob	7	13	20	2	2	2	2	3	3	—	—	6	—
	Enyém, tiéd, övé	11	22	33	7	1	—	1	4	3	—	4	11	2
	És mégis mozog...	13	19	32	3	1	—	—	5	5	—	15	2	1
	A fekete gyémántok	14	17	31	7	2	2	1	1	1	—	10	6	1
	Kárpáthy Zoltán	10	16	26	3	—	1	1	4	2	—	7	7	1
	A kőszívű ember	9	18	27	4	2	—	8	3	1	—	—	6	1
	A lőcei fehér asszony	14	7	21	2	—	1	3	—	1	4	6	4	—
	Mire megvénülünk	11	9	20	6	2	1	—	5	1	1	—	4	—
	Nincsen ördög	6	17	23	4	—	—	—	7	2	—	1	9	—
	Politikai divatok	15	15	30	6	—	1	—	3	—	—	4	13	3
	Szabadság a hó alatt	11	9	20	6	—	1	1	2	3	1	2	3	1
	Szeretve mind a vérpádig	12	16	28	5	1	1	1	1	1	—	2	16	—
	Az új földesúr	7	15	22	5	—	—	—	3	2	2	4	5	1
	Egyéb művei	215	247	462	114	5	6	12	68	42	3	42	157	13
Kaffka Margit	művei	13	39	52	7	—	—	3	9	10	2	8	11	2
Karinthy Frigyes	művei	49	39	88	6	3	—	3	16	6	7	28	14	5
Keller Andor	művei összesen:	18	23	41	8	—	—	3	6	4	—	2	15	3
ebből:	Bal 4-es páholy	9	17	26	5	—	—	—	3	3	—	1	13	1
	Egyéb művei	9	6	15	3	—	—	3	3	1	—	1	2	2
Kodolányi János	művei összesen:	31	38	69	9	—	3	6	15	2	—	4	28	2
ebből:	Júlianus barát	10	14	24	2	—	—	2	6	—	—	2	11	1
	Egyéb művei	21	24	45	7	—	3	4	9	2	—	2	17	1
Kolozsvári Grandpierre E.	művei	24	33	57	5	2	3	2	16	7	—	1	18	3
Kosztolányi Dezső	művei összesen:	26	51	77	4	—	2	3	17	7	5	18	18	2
ebből:	Pacsirta	7	15	22	—	—	1	—	7	3	—	5	5	1
	Egyéb művei	19	36	55	4	—	1	3	10	4	5	13	14	1
Kovai Lőrinc	művei	44	24	68	13	3	—	3	17	5	—	8	16	3
Kőszegi Imre	művei	10	22	32	3	—	1	1	4	6	—	7	10	—
Krúdy Gyula	művei	65	74	139	25	3	2	9	14	6	4	18	52	6
Mesterházi Lajos	művei	27	24	51	10	1	—	4	10	5	3	4	12	2

Szerző neve	A mű címe	Összes		Férfi-nő összesen	Munkás	Ip. tan.	Ped.	Ért.	Alk.	Htb.	Főisk.	Közép isk.	Nyugd.	Egyéb
		férfi	nő											
Mikszáth Kálmán ebből:	művei összesen:	117	122	239	45	7	2	10	33	15	—	53	72	2
	Elbeszélései	24	25	49	10	—	1	1	4	4	—	10	18	1
	A fekete város	8	15	23	5	—	—	1	4	1	—	4	8	—
	Különös házasság	10	12	22	3	3	—	1	2	—	—	9	4	—
	Noszty fiú esete Tóth Marival	22	15	37	7	2	1	2	2	—	—	19	4	—
	Egyéb művei	53	55	108	20	2	—	5	21	10	—	11	38	1
Molnár Ferenc Móra Ferenc ebből:	művei	19	13	32	6	—	—	1	5	5	—	—	14	1
	művei összesen:	41	74	115	19	2	4	5	25	11	2	19	24	4
	Aranykoporsó	11	19	30	8	2	1	—	2	4	—	6	5	2
	Négy apának...	6	14	20	2	—	—	1	6	2	1	2	5	1
	Egyéb művei	24	41	65	9	—	3	4	17	5	1	11	14	1
Móricz Virág Móricz Zsigmond ebből:	művei	14	19	33	6	—	1	3	4	2	1	2	12	2
	művei összesen:	146	219	365	48	11	3	12	60	19	9	112	84	7
	A boldog ember	12	37	49	2	—	—	1	3	1	2	34	5	1
	Elbeszélések	39	44	83	18	3	—	6	11	4	2	11	25	3
	Kivilágos kivirradatig	7	21	28	4	1	—	1	4	—	—	9	9	—
	Pillangó	6	16	22	3	—	1	—	5	1	—	5	7	—
	Rokonok	15	13	28	1	1	—	2	4	—	—	18	2	—
	Egyéb művei	67	88	155	20	6	2	2	33	13	5	35	36	3
Murányi Kovács Endre Nagy Lajos Németh László ebből:	művei	21	18	39	8	2	2	3	9	4	1	1	9	—
	művei	12	19	31	7	—	3	—	4	2	—	5	9	1
	művei összesen:	32	68	100	7	—	2	4	14	10	8	24	27	4
	Égető Eszter	13	10	23	2	—	1	1	2	2	2	5	8	—
	Egyéb művei	19	58	77	5	—	1	3	12	8	6	19	19	4
	művei	15	31	46	6	—	—	3	10	8	—	1	17	1
Oravec Paula Palotai Boris ebből:	művei összesen:	24	91	115	16	1	3	5	26	12	2	14	32	4
	Viharos mennyország	5	15	20	2	—	1	1	6	1	1	3	5	—
	Egyéb művei	19	76	95	14	1	2	4	20	11	1	11	27	4
	művei összesen:	99	118	217	41	2	5	14	48	17	8	19	56	7
	Esőisten siratja Mexicót	13	15	28	3	1	—	—	10	1	1	4	7	1
	A harmadik udvar- mester	9	11	20	2	—	1	1	3	3	1	1	8	—
Petőfi Sándor	A mantuai herceg...	11	17	28	4	—	2	3	7	1	1	2	7	1
	Megszólal a sírvilág	17	15	32	5	—	—	1	7	3	—	7	7	2
	Ravennában temették	9	14	23	4	1	—	1	2	5	—	2	6	2
	Sárkányfog	14	14	28	10	—	—	1	4	1	1	2	9	—
	Egyéb művei	26	32	58	13	—	2	7	15	3	4	1	12	1
	művei	9	26	35	8	—	—	—	7	—	—	18	1	1

Szerző neve	A mű címe	Összes		Férfi-nő összesen	Munkás	Ip. tan.	Ped.	Ért.	Alk.	Htb.	Főisk.	Közép isk.	Nyugd.	Egyéb
		férfi	nő											
Remenyik Zsigmond	művei	21	15	36	3	—	—	4	9	4	1	1	14	—
Sásdi Sándor	művei	44	83	127	23	—	—	7	22	20	1	6	45	3
Szabó Magda	művei	22	83	105	8	—	5	13	26	10	1	14	26	2
Szabó Pál	művei	35	34	69	11	—	4	4	12	7	1	4	22	4
Szántó György	művei	53	82	135	18	2	2	8	38	13	1	7	44	2
Szentiványi Kálmán	művei	15	19	34	7	—	1	2	6	4	1	—	13	—
Szerb Antal	művei összesen:	32	42	74	10	—	—	5	18	9	3	11	12	6
ebből:	Pendragon legenda	10	18	28	3	—	—	2	5	3	—	6	7	2
	Egyéb művei	22	24	46	7	—	—	3	13	6	3	5	5	4
Szilvási Lajos	művei	44	66	110	21	2	4	3	28	12	3	7	28	2
Szinnyei Júlia	művei	11	36	47	8	1	—	1	13	2	—	4	17	1
Tabi László	művei	30	23	53	13	—	—	2	10	5	3	9	9	2
Tamási Áron	művei	30	38	68	8	—	1	5	11	5	3	7	26	2
Tatay Sándor	művei összesen:	13	55	68	9	—	6	3	11	9	1	2	26	1
ebből:	A Simeon ház	5	26	31	2	—	3	1	3	5	—	1	15	1
	Egyéb művei	8	29	37	7	—	3	2	8	4	1	1	11	—
Tersánszky Józsi Jenő	művei	40	49	89	13	2	2	5	20	6	1	7	31	2
Thury Zsuzsa	művei összesen:	23	52	75	17	2	1	4	18	5	—	4	24	—
ebből:	A jó fiú	6	16	22	4	—	1	2	9	—	—	2	4	—
	Egyéb művei	17	36	53	13	2	—	2	9	5	—	2	20	—
Thurzó Gábor	művei	18	23	41	5	—	2	6	11	2	2	1	11	1
Tömörkényi István	művei	21	15	36	10	1	1	1	6	3	—	1	13	—
Török Gyula	művei	10	22	32	8	1	—	3	4	4	—	—	11	—
Török Sándor	művei	18	16	34	10	1	—	—	5	4	—	2	12	—
Várnai Zseni	művei összesen:	12	20	32	4	—	1	1	8	1	—	3	12	2
ebből:	Egy asszony a milliók...	12	19	31	4	—	1	1	7	1	—	3	12	2
	Egyéb műve	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Veres Péter	művei	25	15	40	10	1	1	2	8	3	1	11	3	—
Zsigray Julianna	művei	12	33	45	3	—	3	4	13	1	—	1	18	2
	Összesen:	2503	3391	5894	1039	113	116	278	1115	497	120	777	1669	169
	Egyéb magyar szerzők művei	1529	1951	3480	650	78	78	153	673	303	80	516	830	120
	Összes magyar szerzők művei	4032	5342	9374	1689	191	194	431	1788	800	200	1293	2499	289

Szerző neve	A mű címe	Összes		Férfi-nő összesen	Munkás	Ip. tan.	Ped.	Ért.	Alk.	Htb.	Főisk.	Közép isk.	Nyugd.	Egyéb
		férfi	nő											
Amado, Jorge	művei	22	14	36	6	1	1	3	6	2	1	4	12	—
Andersen, M. Nexø	művei összesen:	13	33	46	9	—	2	2	8	4	3	12	5	1
ebből:	Szürke fény	5	15	20	5	—	—	—	5	2	2	4	1	1
	Egyéb művei	8	18	26	4	—	2	2	3	2	1	8	4	—
Aragon, Louis	művei	19	35	54	7	—	2	2	15	5	1	14	7	1
Balzac, Honoré de	művei összesen:	81	147	228	36	7	1	4	31	23	1	57	64	3
ebből:	Betti néni	6	18	24	2	—	—	1	4	1	—	3	12	1
	Egyéb művei	75	129	204	34	7	1	3	27	23	1	54	52	2
Bates, Herbert, E.	művei	16	22	38	4	1	—	7	4	2	8	9	2	1
Brontë, Charlotte	Jane Eyre	8	25	33	6	—	—	3	7	6	—	3	8	—
Brontë, Emily	Üvöltő szelek	9	19	28	5	—	1	2	4	3	1	3	8	1
Čapek, Karel	művei	28	20	48	7	2	1	2	8	2	2	7	15	2
Cooper, James F.	művei	23	9	32	9	5	—	1	5	2	—	7	1	2
Csehov, Anton P.	művei	19	18	36	5	—	1	2	10	1	2	6	7	2
Dickens, Charles	művei	24	38	62	11	2	2	1	16	6	1	10	13	—
Dold-Mihajlik, J.	Ordasok között	17	20	37	11	—	1	2	7	3	—	6	7	—
Dosztojevszkij, Fedor, M.	művei	28	43	71	8	—	—	3	19	4	8	12	16	1
Dreiser, Theodore	művei összesen:	6	19	25	6	—	—	1	7	4	—	4	3	—
ebből:	Amerikai tragédia	4	17	21	4	—	—	—	7	4	—	3	3	—
	Egyéb művei	2	2	4	2	—	—	1	—	—	—	1	—	—
Druon, Maurice	Finom famíliák	14	24	38	3	—	1	2	7	5	1	—	17	2
Dumas, Alexandre, id.	művei	37	44	81	22	4	1	4	7	7	—	23	12	1
Dürrenmatt, Friedrich	művei	13	17	30	3	—	—	4	5	1	6	6	4	1
Fallada, Hans	művei összesen:	14	21	35	5	—	2	1	6	4	1	2	13	1
ebből:	Halálodra magad maradsz	7	15	22	2	—	1	—	3	4	—	2	10	—
	Egyéb művei	7	6	13	3	—	1	1	3	—	1	—	3	1
Feuchtwanger, Lion	művei összesen:	39	83	122	19	4	7	5	30	12	2	6	33	4
ebből:	Goya	6	26	32	4	2	1	—	11	2	1	3	7	1
	Rókák a szőlőben	12	13	25	5	1	2	—	6	2	—	1	6	2
	Egyéb művei	21	44	65	10	1	4	5	13	8	1	2	20	1
Flaubert, Gustave	művei össz:	24	34	58	14	3	1	—	10	6	—	10	11	3
ebből:	Bovaryné	14	22	36	10	1	1	—	8	5	—	4	5	2
	Egyéb művei	10	12	22	4	2	—	—	2	1	—	6	6	1
Fontane, Theodor	művei össz:	6	19	25	2	—	1	1	9	2	—	6	4	—
ebből:	Effi Briest	4	17	21	2	—	1	1	7	1	—	6	3	—
	Egyéb művei	2	2	4	—	—	—	—	2	1	—	—	1	—
France, Anatole	művei össz:	47	48	95	12	2	1	6	19	8	4	20	19	4
ebből:	A vörös liliom	7	17	24	6	1	—	6	—	1	4	5	1	—
	Egyéb művei	40	31	71	6	1	1	5	13	8	3	16	14	4

Szerző neve	A mű címe	Összes		Férfi-nő összesen	Munkás	Ip. tan.	Ped.	Ért.	Alk.	Htb.	Főisk.	Közép isk.	Nyugd.	Egyéb
		férfi	nő											
Galsworthy, John ebből:	művei össz:	10	35	45	6	—	2	—	10	3	2	5	16	1
	A Foorsyte-Saga	3	20	23	4	—	1	—	6	2	1	2	7	—
	Egyéb művei	7	15	22	2	—	1	—	4	1	1	3	9	1
Gorkij, Makszim ebből:	művei össz:	24	37	61	4	—	1	—	6	4	11	29	6	—
	Az anya	15	14	29	—	—	1	—	3	1	1	19	4	—
	Egyéb művei	9	23	32	4	—	—	—	3	3	10	10	2	—
Graves, Robert	művei	22	9	31	8	—	—	3	3	3	—	6	7	1
Greene, Graham	művei	26	25	51	9	2	1	1	9	6	5	10	8	—
Hardy, Thomas	művei	10	37	47	6	—	—	—	10	4	2	4	19	2
Hasek, Jaroslav	művei	21	21	42	5	1	2	—	9	3	1	8	12	1
Hemingway, Ernest ebből:	művei össz:	68	69	137	32	5	3	5	20	5	10	29	22	6
	Akiért a harang szól	8	17	25	7	1	—	1	3	1	—	5	5	2
	Fiesta	13	7	20	5	—	1	1	4	—	3	3	3	—
	Egyéb művei	47	45	92	20	4	2	3	13	4	7	21	14	4
Hugo, Victor ebből:	művei össz:	62	73	135	24	8	2	2	23	9	5	37	18	7
	Kilencvenhárom	12	9	21	2	—	—	—	4	1	2	6	5	1
	A nevető ember	11	17	28	8	1	—	1	5	1	—	9	3	—
	A nyomorultak	9	13	22	4	4	1	—	5	1	—	5	1	1
	A párizsi Notre-Dame	20	16	36	4	2	1	—	7	2	1	11	4	4
	Egyéb művei	10	18	28	6	1	—	1	2	4	2	6	5	1
Knigth, Eric ebből:	művei össz:	20	22	42	5	—	2	4	10	1	2	7	9	2
	Légy hű önmagadhoz	15	16	31	5	—	1	3	6	1	1	5	7	2
	Egyéb művei	5	6	11	—	—	1	1	4	—	1	2	2	—
Lewis, Sinclair ebből:	művei össz:	47	96	143	20	3	5	9	21	19	6	15	37	8
	Anna Wickers	5	19	24	2	—	1	1	8	—	1	—	8	3
	Fő utca	9	18	27	5	—	—	1	3	4	—	5	7	2
	Egyéb művei	33	59	92	13	3	4	7	10	15	5	10	22	3
London, Jack	művei	57	46	103	25	8	2	6	13	7	2	22	15	3
Maltz, Albert	művei	24	19	43	5	1	—	1	10	2	1	5	15	3
Mann, Heinrich	művei	19	16	35	2	1	2	2	6	1	3	3	13	2
Mann, Thomas ebből:	művei össz:	61	136	197	23	2	8	9	42	12	13	51	28	9
	A Buddenbrook ház	9	30	39	6	—	—	1	5	2	1	16	6	2
	Elbeszélései	8	17	25	3	—	1	—	4	1	4	6	5	1
	A kiválasztott	8	21	29	5	—	3	1	4	3	2	5	6	—
	A varázshegy	13	20	33	3	1	1	1	11	3	2	7	4	—
	Egyéb művei	23	48	71	6	1	3	6	18	3	4	17	7	6
Mark Twain	művei	21	23	44	8	3	—	—	4	4	1	15	8	1
Martin du Gard, R. ebből:	művei össz:	12	36	48	5	—	3	1	7	5	3	14	9	1
	Thibault család	8	14	22	4	—	1	1	1	1	1	8	5	—
	Egyéb művei	4	22	26	1	—	2	—	6	4	2	6	4	1
Maugham, William S.	művei össz:	24	73	97	13	—	3	8	21	10	5	9	23	5
	Színház	4	22	26	4	—	—	1	6	3	1	1	9	1
	Egyéb művei	20	51	71	9	—	3	7	15	7	4	8	14	4

Szerző neve	A mű címe	Összes		Férfi-nő összesen	Munkás	Ip. tan.	Ped.	Ért.	Alk.	Htb.	Főisk.	Közép isk.	Nyugd.	Egyéb
		férfi	nő											
Maupassant, Guy de	művei össz:	53	98	151	21	3	1	9	33	10	4	33	36	1
	Egy asszony élete	14	21	35	4	1	1	1	9	1	1	6	11	—
	Válogatott novellái	23	49	72	14	1	—	3	18	6	3	16	11	—
	Egyéb művei	16	28	44	3	1	—	5	6	3	—	11	14	1
Molière, Jean Baptiste	vígjátékai	13	21	34	6	1	1	1	4	—	—	19	—	2
Moravia, Alberto	művei	13	24	37	6	1	—	3	7	3	1	6	8	2
Prus, Boleslav	művei össz:	17	23	40	6	2	2	2	6	5	4	1	12	—
ebből:	A fáraó	13	13	26	5	2	2	1	3	4	2	1	6	—
	Egyéb művei	4	10	14	1	—	—	1	3	1	2	—	6	—
Remarque, Erich Maria	művei	16	18	34	7	—	—	1	8	3	2	7	6	—
Rolland, Romain	művei	9	28	37	2	—	1	—	11	4	3	8	7	1
Schulz, Karel	Köbevésett fájdalom	7	13	20	1	—	—	1	8	1	—	1	6	2
Scott, Walter	művei össz:	54	29	83	26	2	—	6	13	4	—	17	13	2
ebből:	Ivanhoe	19	6	25	11	—	—	2	2	2	—	4	4	—
	Rob Roy	13	8	21	6	1	—	2	4	—	—	6	1	1
	Egyéb művei	22	15	37	9	1	—	2	7	2	—	7	8	1
Seghers, Anne	művei	29	26	55	11	1	1	1	9	3	4	5	18	2
Shakespeare, William	művei össz:	25	45	70	7	—	—	4	10	3	—	43	1	2
ebből:	Drámái	19	29	48	4	—	—	3	7	3	—	28	1	2
	Egyéb művei	6	12	22	3	—	—	1	3	—	—	15	—	—
Shaw, George, B.	művei össz:	17	25	42	6	—	—	2	7	2	2	14	9	—
ebből:	Cashel Byron	8	12	20	3	—	—	1	5	2	1	4	4	—
	Egyéb művei	9	13	22	3	—	—	1	2	—	1	10	5	—
Sienkiewicz, Henryk	művei össz:	52	36	88	23	5	3	1	8	1	4	15	24	4
ebből:	A kis lovag	13	13	25	2	—	—	—	4	1	1	3	11	3
	Egyéb művei	39	24	63	21	5	3	1	4	—	3	12	13	1
Sinclair, Upton	művei össz:	27	59	86	9	1	1	5	28	6	1	11	24	—
ebből:	A szerelem tövises útja	7	16	23	4	—	—	3	7	—	1	5	3	—
	Egyéb művei	20	43	63	5	1	1	2	21	6	—	6	21	—
Solohov, Mihail	művei	26	22	48	7	3	—	2	10	3	1	13	7	2
Steinbeck, John	művei össz:	38	57	95	17	4	5	5	13	10	5	19	15	2
ebből:	Egy marék arany	12	9	21	5	1	1	—	1	1	1	5	5	1
	Érik a gyümölcs	9	12	21	3	—	—	4	5	3	—	5	1	—
	Egyéb művei	17	35	53	9	3	4	1	7	6	4	9	9	1
Stendhal	művei össz:	35	42	77	9	6	2	—	14	4	2	20	20	—
ebből:	Pármai kolostor	14	18	32	5	5	1	—	5	—	—	6	10	—
	Vörös és fehér	9	11	20	1	—	—	—	3	2	1	7	6	—
	Vörös és fekete	11	9	20	3	1	1	—	6	—	1	6	2	—
	Egyéb művei	1	4	5	—	—	—	—	—	2	—	1	2	—

Szerző neve	A mű címe	Összes		Férfi-nő összesen	Munkás	Ip. tan.	Ped.	Ért.	Alk.	Htb.	Főisk.	Közép isk.	Nyugd.	Egyéb
		férfi	nő											
Szimonov, Konsztantin	művei	22	12	34	10	1	—	2	6	2	2	7	4	—
Thackeray, William	művei	14	44	58	5	1	2	2	14	9	2	14	8	1
Tolsztoj, Alekszej N.	művei	22	25	47	4	1	—	2	7	10	1	13	9	—
Tolsztoj, Lev N.	művei össz:	49	64	113	12	2	2	3	26	5	2	30	29	2
ebből:	Anna Karenina	10	13	23	—	—	—	1	4	3	—	10	4	1
	Feltámadás	12	13	25	4	—	1	1	3	—	—	6	10	—
	Egyéb művei	27	38	65	8	2	1	1	19	2	2	14	15	1
Tomasi di Lampedusa, G.	A párdue	10	17	27	6	—	1	2	6	2	—	3	5	2
Traven, Bruno	művei	46	28	74	16	3	2	1	9	5	5	14	15	4
Vailland, Roger	művei	15	16	31	2	—	1	6	6	1	1	3	9	2
Verne, Jules	művei	90	80	170	52	14	3	6	26	12	1	29	25	2
Wells, Herbert George	művei	27	22	49	6	2	—	2	8	6	2	10	12	1
Werfel, Franz	művei	21	36	57	8	—	2	6	10	7	2	5	16	1
Zola, Émile	művei össz:	107	161	268	41	15	5	12	50	21	3	55	60	6
	Hölgyek öröme	10	10	20	7	1	—	1	6	1	—	3	1	—
	Nana	11	13	24	3	3	—	1	1	3	—	6	6	1
	A patkányfogó	9	17	26	3	1	1	—	4	2	—	5	7	3
	Tisztes úriház	8	17	25	3	1	—	2	5	2	—	7	5	—
	Egyéb művei	69	104	173	25	9	4	8	34	13	3	34	41	2
Zweig, Stefan	művei	16	24	40	9	—	—	2	12	3	1	4	8	—
	Összesen:	1904	2620	4524	745	133	97	198	833	356	169	915	952	126
Egyéb külföldi szerzők művei		2118	2592	4710	863	169	122	272	859	379	145	683	1086	122
Összes külföldi szerzők művei		4022	5212	9234	1608	302	229	470	1692	735	314	1598	2038	248

Ismeretterjesztő kötetek százalékos megoszlása kölcsönzők foglalkozása és neme szerint 1934-ben

Szakcsoport	Foglalkozási csoportok										Össze- sen	Ismeretterjesztő kötetekből			
	Munkás	Tanonc	Ped.	Egyéb ért.	Alk.	Htb.	Főisk.	Közép isk.	Nyugd.	Egyéb		nemek szerint		szakcsopt. szerint	
												férfi	nő	absz.	%
Társad. tud.	12,3	1,9	7,5	4,5	24,1	4,3	21,4	18,6	0,9	4,5	100,0	26,4	22,2	1006	25,4
Term. tud.	13,2	2,4	4,0	7,9	16,6	2,9	20,8	27,2	1,8	3,2	100,0	10,6	6,0	379	9,6
Műszaki irodalom	14,9	2,3	4,6	6,4	19,1	5,1	19,4	21,3	0,3	6,6	100,0	9,4	7,1	350	8,8
Művészet, irod. tud.	7,5	1,1	7,4	5,9	10,3	3,8	20,1	38,0	2,0	3,9	100,0	18,3	28,4	814	20,6
Egyéb ismeretterj.	11,5	2,0	6,3	7,9	23,6	7,8	13,5	18,2	1,8	7,4	100,0	35,3	36,3	1406	35,6
Kötetektől összesen	11,3	1,8	6,5	6,5	19,9	5,4	23,5	18,1	1,5	5,5	100,0	100,0	100,0	3955	100,0
Felmérésben résztvevett olvasók összetétele (fő)	11,6	1,7	6,7	5,4	18,9	8,3	37,7		1,8	7,9	100,0	69,0	31,0	—	—

Ismeretterjesztő kötetek százalékos megoszlása kölcsönzők foglalkozása és neme szerint 1964-ben

Szakcsoport	Foglalkozási csoportok										Össze- sen	Ismeretterjesztő kötetekből			
	Munkás	Ip. tan.	Ped.	Egyéb ért.	Alk.	Htb.	Főisk.	Közép isk.	Nyugd.	Egyéb		nemek szerint		szakcsoport szerint	
												férfi	nő	absz.	%
Társad. tud.	17,8	2,0	3,9	7,6	17,4	6,0	5,1	16,7	21,4	2,1	100,0	22,6	20,7	1771	21,7
Természet tud.	19,7	2,8	2,9	4,2	17,7	7,9	3,9	18,7	18,6	3,6	100,0	12,5	12,2	1009	12,4
Műszaki tud.	29,4	8,7	1,7	4,2	9,9	2,3	4,8	26,2	11,3	1,5	100,0	12,1	2,9	646	7,9
Művészet Irodalom	13,9	2,1	3,9	5,2	20,5	4,8	4,9	24,4	17,8	2,5	100,0	16,4	25,7	1682	20,6
Egyéb ismeretterjesztő	20,0	2,7	2,5	5,0	17,4	8,0	2,1	12,6	26,4	3,3	100,0	36,4	38,5	3053	37,4
Kötetektől összesen	19,0	2,9	3,1	5,4	17,5	6,4	3,8	17,7	21,4	2,8	100,0	100,0	100,0	8161	100,0
Ismeretterjesztőt olvasók közül (fő)	18,9	2,8	2,9	5,5	18,6	6,9	3,3	16,6	21,9	2,6	100,0	63,3	46,7		
Felmérésben résztvevett olvasók összetétele (fő)	17,7	2,8	2,5	5,0	18,9	7,8	18,7		23,8	2,8	100,0	45,3	54,7		

Napjainkban fokozottan szükséges, hogy megindítsuk a központi könyvtár erőteljesebb propagandáját, a gyűjtőkörünknek és funkcionálnak megfelelő olvasók megnyeréséért. A központ olvasószolgálatának munkatársai a szervező munka alapjainak megteremtése érdekében többirányú igénykutatást kezdtek el. Az 1961-es vizsgálat a központi könyvtár tudományos és ismeretterjesztő könyveinek forgalmát elemezte; 1962-ben 300 olvasót választottunk ki és egy féléven át figyeltük könyvtárunkból kölcsönzött olvasmányait. 1963-as vizsgálatunk könyvtárunk profiljához tartozó tudományos könyveinkre és az irántuk érdeklődő olvasókra terjedt ki. Érdeklődésüket, a könyvtárral szemben támasztott kielégített és kielégítetlen igényeiket, továbbá véleményüket a beszerzéssel, a különböző könyvtári szolgáltatásokkal és az állományfeltárással kapcsolatban igyekeztünk megismerni és elemezni. A vizsgálat kiindulópontját és alapját képező könyvanyag — kevés kivétellel — a szociológia körébe tartozott.

Jelenlegi vizsgálatunknál — ellentétben az előző évivel — nem a könyvek, hanem az olvasók alkottak a foglalkozás szempontjából egyértelműen homogén csoportot. Felmérésünk a beiratkozott olvasók egy rétegére korlátozódott — pedagógus olvasóinkra. Az is ösztönözte munkánkat, hogy egyidejűleg kerületi könyvtárainkban is vizsgálták a pedagógusok olvasmányait.

Felvételünk tehát egy olvasórétegre terjedt ki, de igyekeztünk ezt az olvasóréteget, s a könyvtárral való kapcsolatát elsősorban az olvasmányok segítségével, valamint egyéb rendelkezésünkre álló eszközzel (törzslap, napló, régebbi felmérések, interjú) megglehetősen széles körben megvizsgálni. Természetesen kizárólag könyvtári aspektusból és leszűkítve könyvtári területre.

Pedagógus olvasóink rétegződése

Pedagógus olvasóinkat beiratkozási naplóink foglalkozás szerinti statisztikájában tartjuk számon. A rovatba azonban az óvónőtől az egyetemi tanárig mindenkit besorolunk. Jelen munkánk során ezt a réteget munkahelyük — s így munkájuk természete szerint csoportosítottuk. A munkahely szerint alkotott csoportok nagyjából utalnak a pedagógus olvasók végzettségére is; egyrészt azonban sok a tipikustól eltérő beosztás, másrészt pedig a szakképzettségre kevés kivétellel (óvónő, zenetanár, stb.) nem adtak választ.

Munkahely szerint a következő táblázatot alakíthattuk ki az 1964-ben beiratkozott összes pedagógus olvasóinkról:

Foglalkozás	Olvasók száma	%-os arány
Óvónő	14	2,6
Ált. isk.-ban tanít	136	25,6
Középisk.-ban tanít	133	25,2
Technikumban tanít	55	11,4
Egyetemi, főisk.-i oktató	78	14,7
Diákotthoni nevelő	31	5,8
Zenetanár	16	2,8
Önálló nyelvtanár	7	1,3
Gyógypedagógus	6	1,2
Nem iskolában dolgozó pedagógus	42	8,0
Nyugdíjas, óraadó pedagógus	13	2,4
Összesen	531	100,0

A középiskolában, technikumban, egyetemeken és főiskolákon tanítókat valamint a zene- nyelv- és gyógypedagógiai tanárokat figyelembe véve pedagógus olvasóink 55,6%-a kétségtelenül szakosított tanár. Valószínűleg közéjük sorolható még a többi csoport is, különösen az általános iskolai nevelők egy része.

(Érdeemes itt megjegyeznünk, hogy 1964-es adataink szerint a kerületi könyvtáraknak 2975 pedagógus olvasója volt, az összes olvasók 1,1%-a. A központi könyvtárban ugyanabban az évben 531, 8,5% volt a pedagógus olvasó. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár összes pedagógus olvasója tehát 3506 volt, 15,1%-uk a központban. Viszonylag kiemelkedő jelentősége van tehát könyvvvel való ellátásukban a központi könyvtárnak.)

A foglalkozást tekintve a pedagógusok az értelmiségen belül viszonylag homogén csoportot alkotnak: ismereteket közvetítő és nevelő munkát végeznek. Szakképzettségüket tekintve viszont természetesen az ismeretek minden területének elméleti és kisebb mértékben gyakorlati művelőit megtalálhatjuk közöttük – talán az alkalmazott műszaki ismereteket kivéve.

Gyűjtőkörünk ezzel az érdeklődéssel meg is egyezik. Pedagógus olvasóink olvasási intenzitása azért kiemelkedő is a kölcsönzőink által évente átlagosan elvitt 12 kötettel szemben, évi 16 kötet. Vajon az olvasmányok vizsgálatának könyvtári szempontból számbajövő és mutatószámokkal mérhető egyéb területein mennyire egyeznek és ugyanakkor mennyire térnek el a pedagógusok a többi olvasótól? Ezt igyekeztünk áttekinteni, kitérve még arra, – a lehetőségeken belül – hogy a pedagógusok szakképzettsége és a tőlünk vitt olvasmányai között mennyire fedezhető fel törvényszerű összefüggés.

A vizsgálati időszak nem egészen öt hónapig tartott. Április 22-től szeptember 30-ig figyeltük 200 pedagógus olvasónk kölcsönzését. A 200 nevet az egyszerű véletlen mintavétel-módszerével választottuk ki; 100-at a tagságukat rendszeresen hosszabbító régi, 100-at pedig az 1964-ben újonnan beiratkozott olvasó közül. A kiválasztott olvasók személyi adatait (név, születési év, iskolatípus, szakképzettség) kartonlapra írtuk, ezeket a kölcsönzőjegy számsorrendjében csoportosítottuk. Minden nap átnéztük a lejáratot és a kartonon szereplő olvasók által kölcsönzött könyvek impresszum adatait cédulákra vezettük.

A mintául választott olvasók munkahelyei után ítélve az általános-, közép- és főiskolák, egyetemek, technikumok neveit nem érdemes felsorolni – többé-kevésbé közismert intézményekről van szó. Meglehetősen változatos és érdekes képet mutat az „egyéb iskolák” csoportja. Néhány kiragadott név: Élelmiszeripari Kollégium, Gyorsírók

Országos Szövetsége, Külkereskedelmi Főtechnikum, Mezőgazdasági Szakiskola, Vakok Országos Intézete, Vendéglátóipari Technikum, Iskolaszanatórium, Állami Balett Intézet, Iparcikk Kereskedelmi Iskola.

A vizsgált olvasókból a szakképzettség alapján a következő csoportokat képeztük: humán, természettudományos és egyéb szaktanár; a két előbbi a közismert párosításokat mutatja. Ha megnézzük az „egyéb szaktanár” csoportjába sorolható olvasók szakképzettségét, heterogén képet kapunk: testnevelés, gyorsírás, neveléstörténet, gazdasági matematika, filozófia, jog, kereskedelmi ismeretek, zene, gyógypedagógia, lélektan.

A központi könyvtár zömmel idegen nyelvű könyvanyagának használatánál döntő szempont a nyelvtudás. Pedagógus olvasóink nyelvtudását a kölcsönzött könyvek vizsgálata alapján és a személyes beszélgetésekkel állapítottuk meg. Csak magyar nyelvű könyvet csupán 42 olvasó (38%) kölcsönzött. Ezzel szemben 68 (62%) azoknak a száma, akik a magyar nyelvű könyveken kívül idegen nyelvű könyveket is vittek. A 68 olvasó közül 31 (28%) a vizsgálati időszak alatt kizárólag idegen nyelven olvasott. Ezt az arányt kedvezőnek találjuk. (Még kedvezőbb volt az arány 1962-es vizsgálatunknál: csak magyar 14,6%; igaz viszont, hogy kérdőívekről dolgoztuk fel az adatokat és ennek szubjektivitását akkor is jeleztük.)

A kölcsönzött könyvek azt mutatják, hogy a központi könyvtárba beiratkozott olvasók nagyobb része két nyelven és ugyancsak szépszámmal három nyelven olvas. A kizárólag egy valamely idegen nyelven olvasók száma a 68-as csoportból összesen 17 olvasó. Erősen dominál a német nyelvtudás. A 68 főből 5 (7,3%) azoknak a száma, akik csak szépirodalmat kölcsönöztek tudományos és ismeretterjesztő irodalom nélkül. A 42, kizárólag magyar nyelven olvasó pedagógusnál több a kizárólag szépirodalmat kölcsönzők száma: 19%.

Mit kölcsönöznek a pedagógusok ?

A vizsgálati időszak alatt a 200 pedagógus közül 110 (55%) kölcsönzött rendszeresen, — egy vagy több ízben. 90 (45%) egyszer sem látogatott el a könyvtárba. A 90 nem kölcsönző olvasó közül 73 (80%) a folyó évben iratkozott be. Ilyen nagy százalékaránynál feltételezhető, hogy nagyjából olyan olvasóról van szó, akinek egy bizonyos könyvre volt szüksége, ezért beiratkozott, azután többé nem vette igénybe a könyvtárat. Talán nem jelentéktelen az a tény sem, hogy a figyelés nem a tanév legaktívabb idejére esett. A nemkölcsönzőkkel, valamint ennek a jelenségnek okaival és magyarázatával jelen cikk keretében nem áll módunkban foglalkozni. 1962-es vizsgálatunknál a nemkölcsönzők arányszáma 35,3% volt.

Vizsgáljuk meg a 110 rendszeresen kölcsönző olvasót és az általuk vitt könyveket. A 110 olvasó 775 könyvet kölcsönzött az adott időszakban. (12 könyvet téves és hiányos adatok miatt nem lehetett feldolgozni, — marad tehát 763 kötet.) Átlagban tehát egy olvasóra 7 kötet jut.

A legösszetettebb és számunkra talán a legizgalmasabb kérdés a tudományos irodalom iránti érdeklődés megvizsgálása és elemzése — tehát hogy milyen szakból kölcsönöztek pedagógus olvasóink. A részletes táblázat a következő képet mutatja a mintául választott 110 kölcsönző pedagógusnál: (A táblázat a kölcsönzött könyvek alapján készült.)

Elég egyértelmű a táblázatból, hogy egyenként két-két szak iránt érdeklődnek. Azt is láthatjuk, hogy pedagógus olvasóink döntő többségben a társadalomtudományok — ide sorolva a történelem — és a művészetek körébe tartozó irodalmat kölcsönzik. Ezeket követi a földrajz és az irodalomtudomány. Az adatok sorrendje egyezik az évi kölcsönzés teljes statisztikájával.

Szakjelzet	Megnevezés	Érdeklődők száma
1	Filozófia	19
2	Vallás, ateizmus	9
3	Társadalomtudományok	60
Ebből 30	Szociológia	16
37	Pedagógia	7
4	Nyelvtudomány	5
5	Természettudomány	8
6	Alkalmazott tudományok	13
7	Művészetek	30
8	Irodalomtudomány	23
9	Történelem	29
91	Földrajz	25
	Együtt	219

Érdemesnek látszik a könyvtár által különösen gondozott szakot – a társadalomtudományt, – 3-as szak – kiemelni és a többi szakot ezekkel párosítva vizsgálni. A következő érdeklődési csoportokat találtuk:

Társadalomtudomány és művészet	16 olvasó
Társadalomtudomány és történelem	13 „
Társadalomtudomány és irodalom	12 „
Társadalomtudomány és földrajz	9 „
Társadalomtudomány és filozófia	7 „
Társadalomtudomány, történelem, irodalom	7 „
Társadalomtudomány, művészet, történelem	5 „

A társadalomtudományi érdeklődést 25 esetben találtuk együtt a történettudománnyal, 21 esetben a művészetekkel, 19 esetben az irodalomtudománnyal. 1963-as évi felmérésünknel 160 kérdőívet dolgoztunk fel. 60 olvasó jelölte a világtörténelmet és 50 a szociológiát érdeklődési területének. Utalok az 1962-ben megjelent „Az olvasók rétegződésének és olvasmányainak vizsgálata a központi könyvtárban” című tanulmányra. A kölcsönzött könyvek szakok és foglalkozási csoportok szerinti felosztásának tábláját vizsgálva a 3-as szak szignifikánsan kiemelkedik a többi szakok közül – a vizsgált anyagban 20,1%-os aránnyal.

Vizsgáljuk meg a szépirodalom iránt érdeklődők számát:

Idegen nyelvű szépirodalom	21 olvasó
Magyar nyelvű szépirodalom	37 „

12 (10%) azoknak a száma, akik kizárólag szépirodalmat vittek és 60 (54%) azoknak a száma, akik csak tudományos és ismeretterjesztő irodalmat kölcsönöztek szépirodalom nélkül.

A kölcsönzött könyvek szak- és nyelvszerinti megoszlása

Mint már említettük, az olvasók elemzésénél kiindulópontunkat a kölcsönzött könyvek vizsgálata képezte. A 763 kötetből 197 (25,8%) a szépirodalom, 566 (74,1%) a tudományos és ismeretterjesztő irodalom körébe tartozott. (Az utóbbinál 4%-kal kedvezőbb az arány, mint a teljes évi statisztikában.)

A kölcsönzött tudományos művek szakok szerinti megoszlása:

Szakszám	Megnevezés	Kötetek száma	%-os megoszlás
1	Filozófia	53	9,5
2	Vallás, ateizmus	14	2,4
3	Társadalomtudományok	158	26,2
4	Nyelvtudomány	7	1,2
5	Természettudományok	27	4,7
6	Alkalmazott tudományok	25	4,4
7	Művészetek	111	19,7
8	Irodalomtudomány	64	11,5
9	Történelem, földrajz	107	19,0
	Összesen	566	100,0

A táblázat szerint a legtöbb kötetet a társadalomtudományok köréből kölcsönzték. Ezt követi a művészetek irodalma 111 kötetrel, ezután a történelem és a földrajz együttesen 107 kötetrel.

A 3-as szakon belül a részletesebb bontás a következő képet mutatja:

Szak	Megnevezés	Kötetek száma
3K	Marxizmus-leninizmus	12
30	Szociológia	34
308	Szociográfia	6
309	Művelődéstörténet	11
32	Politika	28
34	Jog	20
355	Hadtörténet	11
37	Pedagógia	18
39	Néprajz	8
3-as egyéb		10
	Összesen	158

A politikai tematikájú könyvek elsősorban az újságok hasábjain is gyakran szereplő érdekes problémákkal foglalkoznak: Spencer, William: Political evolution in the Middle East. (1962); Shvadrán, Benjamin: The Middle East, oil and the great powers. (1956); Joesten, Joachim: C. I. A. Central Intelligence Agency. (1956); Kennan, George: Realities of American foreign policy. (1954); Laski, Harold: The dilemma of our times. (1952).

A jog körébe tartozó könyvek nagyobb része a napirenden levő társadalmi kérdésekről szól kisebb részben pedig jogtörténeti forrásmunkának tekinthetők. Middendorff, Wolf: Jugendkriminologie. (1956); Martin, John: Juvenile vandalism. (1961); Tappan, Paul: Crime, justice and correction. (1960); forrásmunkának tekinthető: Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány és jogtörténet. (1946); Kolmer, Gustav: Parlament und Verfassung in Österreich. (1902).

A második világháború előzményei, kulisszatitkai, története iránti érdeklődés napjainkban sem csökkent. Újabb és újabb kötetek jelennek meg a háború még ismeretlen részleteiről, emlékiratok, összefoglaló munkák, még feltáratlan dokumentumokat hoznak nyilvánosságra. Egyik olvasónk – történelem szakos tanár – 8 kötetet kölcsönzött ebből

a témakörből. Butler, James: *Grand strategy. History of the Second World War.* (1957); Snyder, Louis: *The war.* (1960); Craven, Wesley: *Army air forces in world war II.* (1950); Matloff, Maurice: *Strategic planning for coalition warfare.* (1953); Avarin: *Harc a Csendes Oceánért.* (1950). A címek alapján úgy látjuk, hogy érdeklődése a háború minden részletére kiterjedt.

A pedagógiai szak 18 kötetével szerepel, ez az összes kölcsönzött kötetek számában kevés, ha azt vesszük, hogy pedagógusok olvasmányait vizsgáljuk. Viszont a személyes beszélgetések alkalmával meggyőződünk arról, hogy olvasóink nagy többsége az Országos Pedagógiai Könyvtárnak is tagja és a megfelelő szakirodalmat onnan kölcsönzi. Könyvtárunknak ezen a területen jelentős ellátó szerepe nincsen.

A szociológia művelésének igénye egyre nagyobb mértékben jelentkezik az utóbbi évek folyamán. Ezt példázzák a társadalomtudományok területén végzett különböző kutatások, a társadalmi jelenségek összefüggéseinek vizsgálata, feltárása és az ezekről megjelent cikkek a napi sajtóban, folyóiratokban. Érthető, hogy pedagógus olvasóink érdeklődési területe magába foglalja a szociológiai irodalmat is, hisz munkájukkal kapcsolatban hasznosnak bizonyul ezeknek a könyveknek az olvasása.

Egyetlen olyan olvasónk volt, aki a vizsgálati időszak alatt kizárólag szociológiai tárgyú könyveket kölcsönzött. Irodalom szakos tanárnő, angol nyelven olvasott. Részben a városszociológia érdekelte, részben a személyiségkutatás problémája.

Többi olvasónk más szakokkal együttesen kölcsönözte a szociológiai irodalmat. Néhány olyan témakör, amely azt mutatja, hogy pedagógus olvasóinkat milyen kérdések tanulmányozása érdekli: Flitner, Andrea: *Soziologische Jugendforschung.* (1963); angol – német-lélektan szakos tanár kölcsönözte, kizárólag társadalomtudományok köréből olvasott. Comfort, Alex: *Sex in society. Sexual behaviour in society.* (1963); magyar – angol szakos tanár olvasta, érdeklődik még a művészetek, irodalomtudomány, történelem, földrajz iránt. Duhl, Leonard: *The urban conditions.* (1963); olvasója görög – latin szakos tanár, a szociológián kívül még az irodalomelmélet érdekli. Haas, Walther: *Leben unter einem Dach. Die Familie damals und heute.* (1963); francia – német szakos tanár olvasta, kölcsönzött még az egyéb társadalomtudományok, irodalomelmélet, alkalmazott tudományok és a történelem köréből is. Washburne, Chandler: *Primitive drinking.* (1961); ének szakos tanárnő olvasta, jóformán minden szak köréből kölcsönzött. A pedagógia helyett, az ifjúság szociológiájára vonatkozó kérdések igénye tehát, nálunk jelentkezik.

A fenti példák alapján általános érvényű következtetések levonása a társadalomtudományok és ezen belül a szociológia olvasottságára vonatkozóan elhamarkodott lenne. Könyvtárunk szempontjából hasznosnak bizonyulna a társadalomtudományok iránti érdeklődést hosszabb ideig tartó vizsgálattal tanulmányozni. Már 1963-as felmérésünk alkalmával is megállapítottuk, hogy a szociológia és rokontudományai iránt megnyilvánuló érdeklődés szélesebbkörű, mint azt a beiratkozott különböző szakemberek alapján feltételeztük.

Meglehetősen magas a művészetek köréből kölcsönzött kötetek száma, 111 (19,6%), nagyságrendben a társadalomtudományok után következik. Eddigi felméréseinknél is tapasztaltuk azt, hogy sokan keresnek nálunk művészeti tárgyú anyagot. A vizsgált olvasók között két rajz-, és két művészettörténet szakos tanár volt. Ezenkívül még 26-an kölcsönöztek a művészetek különböző területeiről irodalmat. Legnagyobb számban az összefoglaló jellegű művészettörténeti tematikájú könyveket olvasták (50 kötet). Pl.: Zahn, Leopold: *Geschichte der Kunst. Von der Höhlenmalerei bis zum 20. Jahrhundert.* (1963); Verkauf, Willy: *Dada. Monograph of a movement.* (1961); Kubler, George: *The art and architecture of ancient America.* (1962); Petrovics Elek: *Élet és művészet.* (1936); Krämer – Badoni: *Über Grund und Wesen der Kunst.* (1960). De megtaláljuk az érdeklődést a 7-es szak minden egyes területe iránt. Festészet: Garas Klára: *Magyarországi festészet a XVII. században.* (1953); építészet: Alex, William: *Japanese architecture.* (1963);

Zene: Amery, Jean: Im Banne des Jazz. (1961); színház és film: Oakley, Charles: Where we came in. Seventy years of the British film industry. (1964); Szántó Judit: Az angol színház új hulláma. (1963); játék: Esquire's book of gambling. (1963). Könyvtárunk ezt a szakot a közművelődési igények kielégítésére gyűjti. Ezt a feladatunkat továbbra is folytatnunk kell. 1963-as felmérésünk, statisztikánk adatai és jelen vizsgálatunk alapján elmondhatjuk, hogy könyvtárunk egyéb olvasóinál is a 7-es szak kölcsönzése nagyon gyakori.

A 110 megfigyelt olvasó között 22 történelem szakos tanár volt. Ehhez viszonyítva meglehetősen kevésnek tűnik a kölcsönzések száma a történelem szakból: 62 kötet, ebből 21 az életrajz. A vizsgált időszak alatt 11-en a történelem szakos tanárok közül egyáltalán nem kölcsönöztek kimondottan történelem tárgyú művet. Ugyanakkor olvastak a társadalomtudományok köréből (bel- és külpolitikai, gyarmati kérdés, közgazdaságtan stb.), úgy véljük, hogy ezek a könyvek is nélkülözhetetlenek az újkori történelem tanításához.

1963-as felmérésünknel a kérdőívek tanúsága szerint 30%-os irodalomtörténeti érdeklődést találtunk, ez nagyságrendben a szociológia és a történelem után következett. Jelen vizsgálatunknál az irodalomtörténet – 64 kötettel – a negyedik helyen szerepel. 30 olvasó érdeklődik az irodalomtörténet iránt. 24-en más szakokkal, szépirodalommal együttesen kölcsönözték és 6 azoknak a száma, akik kizárólag irodalomtörténetet olvastak. Ez meglehetősen kevés. A vizsgált tanárok közül 70 humán szakos volt. A szakképzettség alapján jóval nagyobb irodalomtörténeti érdeklődésre számítottunk.

Vizsgáljuk meg a kevés kötettszámmal kölcsönzött szakokat. Filozófia 53 kötet. A filozófiának nincs szakkönyvtára, nálunk ezt a témakört közművelődési szinten keresik. A pszichológia iránti komolyabb érdeklődést az adott olvasórétegnél valószínűleg az Országos Pedagógiai Könyvtár elégíti ki. Vallás, ateizmus: 14 kölcsönzött kötet. Ezeket a tematikájú könyveket olvasóink elég sok könyvtárban megtalálhatják. A természettudományok (27 kötet) és az alkalmazott tudományok (25 kötet) irodalmát könyvtárunk közművelődési szinten gyűjti. Ezenkívül kézikönyveket találhatnak olvasóink nálunk mindkét tudományág köréből. A kerületi könyvtárak az ismeretterjesztő irodalomból sokat kölcsönöznek, de a magasabb szintű érdeklődést, az igényesebb olvasót, aki valamely kérdésben mélyebben kíván tájékozódni mégis csak nekünk kellene kielégíteni. A nyelvtudományok köréből 7 kötetet kölcsönöztek, úgy gondoljuk, hogy nyelvtanulás esetében olvasóink megveszik a nyelvkönyveket.

Már a korábbi vizsgálataink során is tapasztaltuk, hogy azok az olvasók, akik könyvtárunkban tudományos igényű irodalmat keresnek, kis számmal olvasnak szépirodalmat. Jelen felmérésünknel 763 kötet közül 197 (25,8%) a szépirodalom. Ebből 90 kötet (45%) idegen nyelvű. Ezt az arányt megfelelőnek találjuk.

A tudományos és ismeretterjesztő könyvek kölcsönzése az alábbi nyelvi megoszlásban történt:

Nyelv	Kötetek száma	Százalék
Magyar	389	50,8
Német	194	25,2
Angol	91	12,0
Francia	73	9,3
Egyéb	16	2,7
Összesen	763	100,0

A 763 kötetből 374 (49,2%) idegennyelvű volt. A pedagógusok felerészben idegennyelvű anyagért fordulnak hozzánk, részben továbbképzés szempontjából, részben tanulmányok, könyvek, disszertációk írásához keresnek irodalmat. Érdekes megemlíteni,

hogy filozófiai műveket az összes nyelvek közül legnagyobb számban németül olvastak (29 kötet). A németnyelvű művészeti szakirodalom is kiemelkedő számmal szerepel az idegennyelvű kölcsönzések között (41 kötet). A társadalomtudományok köréből a legtöbb könyvet magyar nyelven kölcsönözték (75 kötet), utána az angol nyelv következik 43 kötettel. Ez érthető, hiszen a szoros értelemben vett szociológiai irodalom jelentékeny részben angolul jelenik meg. A francianyelvű kölcsönzéseknel egyik tudományág sem szerepel kiugróan magas számmal. A 16 kötet egyéb nyelvű irodalom – ugyanúgy, mint az évi statisztikában – az olasz, orosz, spanyol, finn és latin nyelvekből tevődik össze.

A régi és új beszerzések iránti érdeklődés megoszlása

A könyvek kiadási évét tekintve a kölcsönzés arányának megoszlása:

Évszám	Kötetek száma
Év nélkül	4
1900 előtt	30
1900 – 1910	19
1910 – 1920	27
1920 – 1930	53
1930 – 1940	48
1940 – 1944	48
1944 – 1950	36
1950 – 1960	249
1960 után	249
Együtt	763

A táblázat szerint az utolsó tizennégy évben – 1950-től – kiadott könyvek 65%-os aránnyal szerepelnek. Érthető, hogy általában tudományos irodalom esetében olvasóink a legújabb kiadású könyveket igénylik. Hiszen kivéve az egyes tudományok klasszikusait és a történeti forrásokat, a régi kiadású könyveknek az értéke az évek múlásával csökken, tartalmuk elavul. Pedagógus olvasókról lévén szó, érthető viszont a történeti értékű művek iránti nagyobb érdeklődés is.

Érdemes az 1900 előtt kiadott könyvek közül néhánynak a címét ismertetni és azt is megvizsgálni, hogy ezeket a könyveket kik kölcsönözték. Dahn, Felix: *Walhall. Germanische Götter- und Heldensagen*. 1889. Olvasója történelem, földrajz szakos tanár. Plinius: *Naturalis historiae libri*. 1892. Latin, történelem szakos tanár kölcsönözte. A vizsgálati idő folyamán csak latin nyelvű könyveket olvasott. Kluge, Friedrich: *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 1894. Német szakos tanárnő kölcsönözte. Ezeknél a példákknál megtaláljuk a szakképzettség és az olvasmányok közötti összefüggést is. Lauka Gusztáv: *Szellemi szikrák. Nevezetesebb emberek köz- és magán életbeni elmés rögtönzései és élces mondásai*. 1862. Rajz szakos tanár kölcsönözte, csak magyar nyelven olvasott, viszont sokfelét: szépirodalmat, filozófiát, társadalomtudományokat, művészeti könyveket és történelmet. Szivák Iván: *A magyar dráma kezdete*. 1883. Gyorsíró tanár kölcsönözte; kizárólag magyar nyelven olvasott a társadalomtudományok, a művészetek és az irodalomelmélet köréből.

A néhány kiragadott cím azt példázza, hogy az említett könyvek valamilyen módon – akár tartalmukat vagy szerzőjüket tekintve, akár csak mint nélkülözhetetlen és jól használható adattár – az időtálló könyvek csoportjába tartoznak. Ha tovább vizsgáljuk az 1950 előtti kiadású könyveket nagyjából ugyanerre a következtetésre juthatunk. Közismert, jelentős írók munkái; ebben az esetben az újabb kiadást legfeljebb annyiból cél-

szerűbb és hasznosabb választani, mivel ezeknél az segédapparátus — mutatók, jegyzetek, elő-, utószó — a korszerű követelményeknek és igényeknek megfelelően készült. Milton: Az elveszett paradicsom. 1916. Gay, John: The Beggar's opera. 1923. Flaubert: L'éducation sentimentale. 1909. Néhány példa, ahol a könyvet valószínűleg forrásmunkának használták, vagy továbbképzés céljából olvasták: Szekfű: A száműzött Rákóczi. 1913. Történelem szakos tanár kölcsönözte. Strowski, Fortunat: La sagesse Française. Montaigne, Descartes, La Rochefoucauld, Pascal. 1925. Az olvasó filozófia szakos tanárnő. A vizsgálati időszak folyamán csak filozófiai tárgyú könyveket kölcsönzött angol, német és francia nyelven. Moravcsik Gyula: A magyar történet bizánci forrásai. 1934. Történelem szakos tanár kölcsönözte, a vizsgálati időszakban csak történelmi tárgyú könyveket olvasott. Pedagógus olvasóink példája is bizonyítja, hogy régebbi kiadású könyveinkkel legtöbbször a kutatók igényeit elégítjük ki.

A társadalomtudományi és a művészeti könyvek elemzésénél az ismertetett címek alapján nagyjából következtetni lehet arra, hogy milyen témák esetében keresik olvasóink a legújabb kiadású könyveket.

A kölcsönzött műveknél rendkívül csekély az ismétlődés. 9 kötet az, amit a vizsgálati időszakban kétszer kölcsönöztek és csak egy könyvet háromszor. Ez a tény meglepőnek látszik, hiszen foglalkozás szempontjából homogén olvasóréteget figyeltünk meg. Az ismétlődés hiánya a vizsgálati idő rövidségén kívül adódhat abból is, hogy könyveink száma korlátozott — külföldi devizás könyvek esetében — sokszor csak egy példányban található könyvtárunk állományában, s ha kézben van, más nem olvashatja. Másrészt olvasóink a főváros minden kerületéből — beleértve a peremkerületeket is — járnak hozzánk. Néhány olvasónk vidéki városban tanít — Debrecen, Szeged, Székesfehérvár. Az egymástól távolos iskolákban dolgozó tanároknál jóformán valószínűség sincs arra, hogy akár munkahelyi, akár más találkozások alkalmával bizonyos könyvekre felhívják egymás figyelmét. Valószínűleg más eredményt kapnánk, ha egy iskolában, vagy egy kerületben iskolánként vizsgálnánk meg a pedagógusok olvasmányait.

Néhány pedagógus olvasó könyvtári- és könyv-igénye

Idei felmérésünknel a szokástól eltérően nem küldtünk ki kérdőíveket, hanem beszélgetést folytattunk a vizsgált pedagógusok egy részével. Ezt a megfigyelés lezárása után az adatfeldolgozó munka folyamán tettük. Így elértük azt, hogy olvasóink könyvválasztását semmiféle külső körülmény (kérdőív, interjú) nem befolyásolta a vizsgálati időszak alatt. Ezekkel a beszélgetésekkel most kiegészítjük az eddig feldolgozott anyagot.

M. O. Francia, magyar, művészettörténet szakos tanár. Gimnáziumban tanít. Francia, magyar és német nyelven olvas. A következő könyvtáraknak tagja: Egyetemi Könyvtár, Széchényi Könyvtár, a Fészek Klub és a Szépművészeti Múzeum Könyvtára. Régi tagsággal rendelkezik nálunk. Művészettörténeti tanulmányt ír, ezzel kapcsolatos irodalmat keresett nálunk. Művészeti folyóiratokat olvas. A vizsgálati időszak alatt főleg a 7-es szak köréből kölcsönzött, szépirodalom nélkül.

T. L. Angol, német, lélektan szakos tanár. Azelőtt tanított, jelenleg az Országos Pedagógiai Intézetben végez tudományos munkát: az iskolareformmal kapcsolatos módszertani kérdések kidolgozásának területén. Tagja az Egyetemi Könyvtárnak, az Országos Pedagógiai Könyvtárnak, Országgyűlési Könyvtárnak (itt az UNESCO anyag érdeklí), Széchényi Könyvtárnak. Mi jelentjük számára a „kölsönző bázist”. Fő érdeklődési területe a szociálpszichológia. A vizsgálati időszak alatt kizárólag a társadalomtudományok köréből kölcsönzött, szépirodalmat ritkán olvas.

M. J. Német szakos tanárnő. Általános iskolában tanít. 1963-ban iratkozott be hozzánk, ezenkívül csupán egyik kerületi könyvtárunknak tagja. A folyóiratokat részben megveszi, részben az iskola könyvtárában olvassa. (Film Színház, Tanító Munkája, Köz-

nevelés, Kortárs). Nálunk németnyelvű irodalmat keres továbbképzés céljából. A vizsgálati időszak folyamán kizárólag szépirodalmat kölcsönzött magyar és német nyelven.

Cs. Gy. Magyar, történelem szakos tanár. Az Állami Balett intézetben tanít. Tagja még az Országgyűlési Könyvtárnak; a Gorkij Könyvtárból orosz nyelvű, a kerületi könyvtárból magyar nyelvű szépirodalmat kölcsönöz. Nálunk orosz nyelvű könyveket és irodalomelméleti műveket keres. A vizsgálati időszak alatt orosz és magyar nyelvű könyveket kölcsönzött. Egyetemista kora óta jár hozzánk.

P. I. Történelem, magyar szakos tanár. Főiskolán tanít. Rendszeres látogatója más könyvtáraknak is: Országgyűlési Könyvtár, Széchényi Könyvtár, Gorkij Könyvtár, Hadtörténeti Múzeum Könyvtára, a Filmművészeti Szakkönyvtárnak is tagja. 1962-ben iratkozott be hozzánk, Film és foto szakfolyóiratokat olvas. Nálunk elsősorban a filmművészettel kapcsolatos anyagot, azonkívül a Hitler-ellenes mozgalmakra és a fasiszta tábornokokra vonatkozó irodalmat keres. Magyarul, franciául, olaszul, angolul olvas — főleg tudományos és ismeretterjesztő irodalmat, kis számmal szépirodalmat.

E. T. Történelem szakos tanár, a dolgozók iskolájában tanít. 1947 óta tagja könyvtárunknak. Jár még a Statisztikai Hivatal Könyvtárába, az Országgyűlési Könyvtárba, az Országos Pedagógiai Könyvtárba. Folyóiratok közül olvassa: a Századok, Kortárs, Új Írás, Magyar Szó, Nagyvilág évfolyamait. Tanulmányon dolgozik és ehhez keresett anyagot nálunk. A történelmen és az irodalomelméleten kívül még a lélektan érdekli. Magyarul olvas.

C. M. Rajz szakos tanár. Általános iskolában és gimnáziumban tanít. A következő könyvtáraknak tagja: Műszaki Könyvtár, Országos Pedagógiai Könyvtár, Széchényi Könyvtár, Szépművészeti Múzeum Könyvtára. Rendszeresen olvas nálunk folyóiratokat: Graphis, Domus, Werk, Bauwerk, Baukunst. 1930 óta tagja a könyvtárunknak. A művészettörténet, grafika és festészet érdekli. Gyakorlati munkájához nyújt segítséget a könyvtár, szemléltető anyagot is tőlünk kölcsönöz. A vizsgálati időben csak tudományos és ismeretterjesztő irodalmat olvasott magyar, angol, német és francia nyelven.

H. Á. Fizika, matematika szakos tanár, gimnáziumban tanít. A Műszaki Könyvtárból fizika-matematika tárgyú könyveket kölcsönöz, az Egyetemi Könyvtárban folyóiratokat olvas. Író is, több könyve jelent már meg. Nálunk írói munkásságával kapcsolatos anyagot keres, elsősorban forrásmunkákat a történelem és a művészet területéről. Szépirodalmat ritkán olvas. Német, magyar és francia nyelveken kölcsönzött.

E. G. Matematika, fizika szakos tanár, gimnáziumban tanít. Hozzánk egyetemista kora óta rendszeresen jár. Tagja még az Egyetemi Könyvtárnak, Széchényi Könyvtárnak, Műszaki Könyvtárnak. A filozófia és a lélektan érdekli, szépirodalmat német nyelven olvas. Folyóiratok közül a Kortársat, a Nagyvilágot és a Matematika Tanítás-t olvassa rendszeresen.

Az interjúk során megállapítottuk, hogy a tőlünk kölcsönzött könyvek pedagógusainknál az olvasmányoknak csupán egy részét képezik. Így több kérdésnek a részletes megvizsgálásáról le kell mondanunk, pl. a szakképzettség és az olvasmányok közötti összefüggés részletes elemzéséről is. Teljes képet a pedagógusok érdeklődéséről, olvasmányairól csak akkor kapnánk, ha a más könyvtárakból kölcsönzött könyveket is számításba vennénk. Egy ilyen teljességre törekvő vizsgálat lebonyolítását — ami esetleg kiterjed a szabadidő, munkakör és más irányú művelődési érdeklődés elemzésére is — nem áll módunkban végrehajtani és nem is a mi feladatunk.

Próbáljuk meg végezetül összefoglalni a vizsgáldások tanulságait. Nem tagadhatjuk, hogy egyenlő mértékben jutottunk pozitív és negatív eredményekhez. Ezeket elsősorban a könyvtár további munkájában kell figyelembe venni; de nem mellőzhetjük az esetleges későbbi felmérések során sem.

A beiratkozott tanárok nagyjából több év óta tag, rendszeres látogatója könyvtárunknak. A személyes beszélgetések alkalmával meggyőződünk arról, hogy állandónak

mondható olvasóink a kölcsönzésen kívül érdeklődésüknek és szükségleteiknek megfelelően egyéb könyvtári szolgáltatásokat is igénybe vesznek. De sajnos tapasztaltuk azt is, hogy szociológiával foglalkozó olvasónk nem tudta, hogy nálunk szociológiai folyóiratokat is találhat. A könyvtárunk általeddig kiadott állományfeltáró jegyzékek, amilyen pl. az „Újabb Külföldi Szerzeményeink” szakjegyzéke, jó kezdeményezésnek bizonyult és olvasóink szívesen fogadják. Mégis azt tapasztaltuk, hogy a megkérdezettek közül sokan voltak olyanok, akik e jegyzékeket nem ismerték, pedig indokolt lenne, hogy kézhez kapják. A jövőben még nagyobb gondot kell fordítanunk arra, hogy mind a régi, mind az új olvasókban tudatosítsuk azokat a szolgáltatásokat, amelyekre könyvtárunkban számíthatnak.

Pedagógus olvasóink, tekintve többsikű rétegződésüket és szerteágazó érdeklődési körüket, nem különböznek a statisztikák és felmérések során kialakított központi könyvtári „átlagos” olvasótól, sőt — nagy mértékben ők egyeznek meg legjobban ezzel az átlaggal.

A könyvtár profilja nem azt határozza meg, hogy milyen rétegek iratkoznak be kölcsönzésre, hanem azt, hogy milyen jellegű könyveket találhatnak nálunk. Az olvasó értelmiségi — így a pedagógusok is — ismerik a budapesti könyvtárakat és megfelelő helyen keresik a könyveket, legtöbbjük több könyvtárnak is tagja.

Felmérés-sorozatunkból nyert összegezések és tanulságok alapján szolgáltatásaink színvonalát kell emelnünk — beszerzéseinkben, feltárási módszereinkben, olvasószolgálatunkban. Ezzel illeszkedhetünk be még jobban a tudományos könyvtárak hálózatába és így teljesítjük városi könyvtári feladatainkat minden olvasó, közöttük a pedagógusok érdekében is.

Hornyánszky Sári

ÚJ TEMATIKUS KATALÓGUSOK SZABADPOLC-RENDSZERŰ KÖNYVTÁRAINKBAN

„Szélesebb körben propagáljuk a könyveket, teljesebb mértékben tárjuk fel és jobban használjuk ki a gazdag könyvvállományt s a könyveket tegyük minden olvasó számára hozzáférhetővé és gyakorlatilag felhasználhatóvá.“ (Idézet az SzKP KB könyvtárügyi határozatából.)

A katalógus a könyvtár legfontosabb tájékoztatási apparátusa, amelyet aktív módon kell az olvasás irányításában felhasználnunk. Csupán a jól szerkesztett katalógusból tudja meg az olvasó, hogy mely szerző mely műve van meg a könyvtárban, tekintet nélkül arra, hogy éppen kikölcsönözték-e, vagy sem. A szabadpolc-rendszer bevezetése egyáltalán nem csökkenti e fontos állományfeltáró eszköz jelentőségét. Nélküle az olvasó nem kaphat teljes képet arról, milyen könyvekkel rendelkezik a könyvtár az ő érdeklődési körének megfelelően.

Mégis fennáll a veszély, hogy a szabadpolcos könyvtárak némelyikében elhanyagolják a katalógusokat. Általában azt gondolhatják, hogy az olvasó már nem érdeklődik a katalógus iránt, miután közvetlenül kézbeveheti a könyveket. Ez a feltevés természetesen hibás. A szabadpolcos könyvtár kölcsönző szolgálatában éppenséggel nagyon fontos szerepe van az olvasók önállóságra nevelésének. Ez a munka azonban folytonos, rendszeres, hosszú évekig tartó feladatokat jelent a könyvtáros számára. A könyvtárosoknak minden lehető el kell követniük annak érdekében, hogy már gyermekkortól kezdve ráneveljék az olvasót a katalógusok és különféle bibliográfiák használatára. Meg kell tanítanunk az olvasókat, hogyan bánjanak a katalógussal.

Ahhoz, hogy jobba tegyük katalógusainkat, állandóan tanulmányozni kell hatásfokukat és meg kell vizsgálni, milyen esetleges nehézségek támadnak az olvasóknál a katalógus használata közben. Maguknak a könyvtárosoknak is mélyebb elméleti jártasságot kell szerezniük a katalógizálás területén.

A könyvtár 1960-as Évkönyvében megjelent e témakörbe vágó cikk igyekezett átfogni a kerületi könyvtárakban fellelhető összes témakatalógust, most csak az időközben bekövetkezett változásokkal, újításokkal, az azóta megszerkesztett új tematikus katalógusokkal foglalkozunk.

Hogyan használják a katalógusokat?

A kérdés fontosságának felismerését jelzi, hogy néhány könyvtárunkban már mérik és figyelik a katalógus használatát az olvasók körében és tapasztalataikról, illetőleg az eredményekről rendszeresen feljegyzést készítenek.

1964 június első felében például hat kerületi könyvtárban folytattak 5 napos mérést a katalógusok igénybevételéről.

Ker. könyvtár	Katalógust használó olvasók száma	Az összes kölcsönzőhöz viszonyított arányszám %-ban
28-as	31	4,0
18-as	11	2,9
19-es	20	5,3
5-ös	17	5,2
8-as	24	5,2

A 46-os számú kerületi könyvtárban füzetben rögzítik a katalógust használók személyi adatait és az igénylés okát.

Dátum	Igénylő fogl., neme, kora	Igénylés	Igénylés oka	Kivitt irodalom
1954 I. 17.	G. t. lány, 16 éves Ip. t. fiú, 16 éves	Dickens Az élet eredetéről	Olvasónapló Oszályfőnöki óra	Sükösd: Dickens A kultúra világa Gyermekenciklopédia
I. 20.	G. t. fiú, 17 éves	Katona J. írói munkássága, Bánk bán	Dolgozatírás	Klaniczay-Szauder: Kis magyar irodalomtörténet
I. 21.	G. t. lány, 18 éves	József Attila költészete	Dolgozatírás	Gyertyán: Költőnk és kora
I. 22.	G. t. lány, 18 éves	A modernségről	KISZ foglalkozás	Szülőknek nevelésről
I. 28.	G. t. fiú, 18 éves	A korszerűség értelmezése napjaink irodalmában	Műv. Min. pályázat	Realizmus és modernizmus, Csehi: Munkásosztály és irodalom, Caudwell: Illúzió és valóság
I. 28.	Lakatos, fiú, 19 éves	Nagymamának való vers	Nőtanács tart nagymama-napot	Várnai Zs.: Ének az anyáról
II. 6.	G. t. lány, 16 éves	Ausztriai, főleg Ebenfurtra vonatkozó anyag	Regényt ír	Kalmár: Bécsi kapu Politikai világatlasz, Nemzetközi almanach, 1962, Révai lexikon
II. 7.	G. t. fiú, 18 éves	Az atomenergia felhasználása háborús és békés célokra	Fizikai beszámoló iskolában	Herlin: Mit tettél Kain? Malin: Eltarthatja-e a föld az emberiséget? Braunbek: Az atommag regénye, Krause: Az atom nyomában, Bak: A neutron, Korjakin: Az atom története, Simonffy: A felébresztett atommag
II. 11.	Postatiszt, férfi, 54 éves	A kápolnai csatáról	Faliújságcikk évfordulóra	Spira: A magyar forr. 1848–49-ben.
II. 12.	Techn., fiú, 18 éves	Szabadság, szerelem, Petőfi költészete	Házidolgozat	Barabás: A könyv hatalma, Hatvány: Irod. tanulm. Horváth J.: Tanulm. Móricz: Irod. tan. Révai J.: Irod. tan.

Dátum	Igénylő fogl., neme, kora	Igénylés	Igénylés oka	Kivitt irodalom
II. 21.	G. t. fiú, 16 éves	A végvárok kulturális élete	Iskolai előadás	Jankovich: Dunántúli végeken, Magyarország tört. A magyarországi műv. Molnár: Eger török műemlékei, Takáts: Bajvivó magyarok, Balassi: Összes költ.
II. 24.	Ip. t. fiú, 17 éves	ENSZ, NATO Európai Közös Piac, KGST	Vizsgatétel	Bíró: Az európai Közös Piac, Randé: New-Yorkból jelentem, Csáki: M. o. és a KGST
II. 24.	G. t. lány, 16 éves	Társ. haladás, irod. és képzőműv. kölcsönhatása	Előadás KISZ szervezetben	Fegyvin: Az író és a kor, Jegorov: A művészet és a társ. élet, A kultúra világa 3.
III. 9.	G. t. fiú, 16 éves	Csehov elbeszéléseinek sajátosságai	Házidolgozat	Fagyjev: A proletárirod. országútján, Sklovskij: A széppróza
III. 11.	G. t. lány, 16 éves	Űrhajózásról	Fizika órán előadás	Klusancev: Irány a hold, Sinka-Simonffy: A világűr küszöbén, Rothmayer: Rakéta, az űrrepülés és a tud., Nagy: Az űrrepülés jövője
IV. 24.	G. t. fiú, 18 éves	Mit vár az olvasó a mai magyar irod. tól?	Dolgozat	Tóth D.: Életünk, regényeink, Almási: Modern dráma, Caudwell: Illúzió és valóság

Mint a későbbiekben még látni fogjuk, ez a könyvtár sokféle katalógusban tárta fel állományát, ezért sikerült a különböző igényeket valóban alaposan és sokoldalúan kielégítenie, kikeresve az egyes témákat minden oldalról megvilágító szakirodalmat.

Tematikus katalógusok

Szabadpole-rendszerű könyvtárainkban az állomány feltárás lényegében kettős eszköze: 1. az állomány újszerű, speciális elrendezése a kiállítási polcokon és a könyvbölcsőkben, 2. az olvasók igényeinek speciális irányítása a különböző szerkezetű és sokféle kiegészítő katalógus létrehozásával. A tapasztalatok szerint az úgynevezett kezdő olvasók a tematikus katalógusokban jobban kiismerik magukat, mint a könyvtár alapkatalógusaiban. Ennek oka, hogy a témakatalógus a legrugalmasabb, legmozgékonyabb katalógusfajta. A könyvtár állományából csak egy bizonyos kérdésre, témára vonatkozó aktuális irodalmat ajánl az olvasónak. Ajánló jellegéből következik, hogy csak a legjobb irodalmat tartalmazza, tehát szigorúan válogató jellegű.

Ma feltétlenül elsőrendű jelentőségű az időszaki irodalom anyagának korszerű feltárása. Ahhoz, hogy egy-egy kérdés irodalma könyvvé nőjön, viszonylag hosszú időre

van szükség, a témára vonatkozó részeredmények viszont gyorsan megjelennek a folyóiratokban. Szinte a szemünk láttára alakulnak ki új tudományágak. A fogalom még nincs meg az ETO-ban, és természetesen így a témakatalógusban könnyebben megtalálható. Nem becsülhetjük le azt a tényt sem, hogy egyetlen tanulmányban megtaláljuk egy téma korszerű tömör összefoglalását. Ebből következik, hogy a vegyes tanulmányköteteket is analitikusan fel kell dolgoznunk és jó nyilvántartással kell biztosítanunk azt, hogy könnyen, gyorsan hozzáférhessünk az anyaghoz. — Az olvasás meghatározott irányításának gondolata leginkább a témakatalógusban érvényesül. A témakatalógusok anyagának legfontosabb építőkövei éppen a cikkek és a tanulmányok, ezek biztosítják az aktualitást. Feldolgozásra olyan cikkeket válasszunk ki, amelyek újonnan jelentkező kérdésekkel először foglalkoznak, s amelyek az eddig megjelent könyveket hasznosan egészítik ki. Az olvasó a katalógusból kiegészítheti azt, amit a könyvekből olvasott, vagy amire nem talál megfelelő könyvet. A témakatalógusokban bőven helyezünk el cikkanyagot, a propagandamunka minden ágában rászorulunk a cikkek használatára.

Miért van rá szükség? 1. Az állomány tartalom szerinti feltárása a szakkatalógus feladata lenne, a szakkatalógus azonban minden témára egyformán kiterjed, nem teszi lehetővé, hogy bizonyos, fontosnak tartott tárgykörökre irányítsuk az olvasó figyelmét. 2. Az olvasó nem ismeri annyira a szisztémát, hogy egyazon témában össze tudja szedni magának mindazt, amire éppen szüksége van.

A témakatalógus készítésének első kérdése a témaválasztás. E téren elsősorban az olvasószolgálat tapasztalatait kell felhasználnunk: milyen kérdésekkel fordulnak leggyakrabban a könyvtárhoz, milyen mértékben sikerült ezeket a kérdéseket a rendelkezésre álló katalógusból kielégíteni. A forgalmi statisztika, az állomány forgásának vizsgálata is jó ötleteket adhat. Ilyen vizsgálat elárulja, hogy melyek a leggyakrabban olvasott szakok, melyek a kevésbé olvasott állományrészek. Az sem közömbös, hogy milyen olvasóréteg mit olvas szívesen és milyen témára kell a figyelmüket ráirányítani. Az olvasót először a közkedvelt témák katalógusával lehet olyan területre is elvezetni, melyet kevésbé olvasnak.

A témakatalógus anyaga nem ismételheti csupán a szakkatalógus megfelelő csoportját, ennél többet kell nyújtania. A témakatalógus anyaggyűjtése sohasem tekinthető befejezettnek. A téma irodalmát, a probléma fejlődését állandóan figyelemmel kell kísérnünk és a katalógust szüntelenül fel kell frissítenünk, de éppen olyan mértékben az elavuló anyagot is ki kell emelnünk. Az is lényeges, hogy milyen olvasóréteg számára készül: a kezdő olvasó fokozatos csoportosítást kíván meg. A témakatalógus szerkesztése megkívánja, hogy a tárgykört és az ajánlott irodalmat igen jól és alaposan ismerjük. A könyvtáros nem elégedhet meg azzal, hogy egyszerűen feljegyzí az olvasók kérdéseit, hanem maga is alkotson új témaköröket, ha az átnézett könyvekben érdekes adalékokat talál.

Részletesebb előírásokat nem lehet adni a témakatalógus összeállításához, mert ez formalizmushoz vezetne. Ez akkor jelentkezik, ha nem vesszük figyelembe a valóságos igényeket, sem az összegyűjtött irodalom tartalmi sajátosságait, hanem általános sémák korlátai közé szorítjuk anyagunkat.

A témakatalógus gyakorlati értéke, haszna közvetlenül is lemérhető. Maguk a készítő könyvtárosok is használhatják és tapasztalhatják, hogyan fogadják az olvasók, mire mennek vele. A témakatalógusok azonban elsősorban az olvasók számára készülnek: ez a szempont vezesse a könyvtárosokat készítése során.

A katalógus létrehozása szoros összefüggésben van a könyvtár tájékoztató munkájának színvonalával. Ha az alapvető könyvállományt már kielégítően az alapkatalógusokban feldolgozták, ha biztosították, hogy ebben az olvasók jól tudnak tájékozódni, akkor továbbmehetnek az igények kielégítésében, sőt még az igények elébe is siethetnek különböző kiegészítő katalógusok készítésével.

A témakatalógus anyaga él, cserélhető, átalakítható a szükségletek és igények szerint. — Hangsúlyozni szeretnénk összegezésünk végén, hogy a könyvtári munkában szigorú sorrendet kell tartanunk. Furesa lenne, ha egy könyvtárban találnánk többféle témakatalógust, éppencsak egy jól tagolt, áttekinthető szakkatalógus hiányozna az alapvető könyvállományról. Tehát csak lehetőségeink és erőink pontos felmérése után fogjunk e katalógusfajták létrehozásához.

Kerületi könyvtárainkban az utóbbi években sokféle témakatalógussal találkozhatunk, egyrészt már az olvasók rendelkezésére áll, másrészt kísérleti célból, vagy megfigyelés miatt még csak belső használatra szolgál. Mind a kész katalógusok, mind a kísérletek olyan gyakorlati elgondolásból készültek, hogy elsősorban az olvasókat, de magukat a könyvtárosokat is eligazítsák a szabadpolcokon található könyvrengeteg közepette. Általában a spontán jelentkező olvasói igényekre válaszolva alakultak ki ezek a katalógusok, s nem kérhetjük még számon a szisztematikus felépítést s mindazokat az elveket, amelyeket fentebb, mint a jó témakatalógus követelményeit leszögeztünk. A pontos, csiszolt katalógusok megteremtése még a következő évek feladata, a lényeg azonban, hogy már most se — amikor különböző nehézségek miatt még csak kevés könyvtáros tud ezzel a kérdéssel foglalkozni — hanyagoljuk el ezt az érdekes és szép munkát és ne hagyjuk az olvasók kívánságait megválaszolatlanul. — A témakatalógus elhelyezése szempontjából könyvtárainkban különböző gyakorlatot tapasztalhatunk. Ahol van hely hozzá, a katalógusszekrényben az alapkatalógusok mellett, külön dobozban foglal helyet. Elhelyezhető a kölcsönzői térben keresztben felállított polcok oldalfalába beépített, kifejezetten e célt szolgáló kis fiókokban is. A fiók cédulaanyaga ugyanis összhangban állhat a polc tematikus elrendezésű könyvanyagával. — Felíratlan ellátott, lezárt fedelű, zsinórral átfűzött keménypapír-dobozkákban felállítják a válogatásztalokon, a katalógusszekrények tetején vagy a kölcsönzőpulton, a különböző bibliográfiák és albumkatalógusok szomszédságában.

Tartsunk szemlét érdekesebb témaválasztású katalógusaink felett.

A 28-as számú kerületi könyvtár állította össze a következő életrajzi katalógust:

Életrajzi regények — regényes életrajzok
Írók — költők

Egyes írókról szóló művek a vonatkozó írók betűrendjében. Számos író önéletrajzi regényét is felsorolja. Az anyagot az írók képével díszített osztólapok tagolják.

Festők — szobrászok
Színészek — zenészek
Politikusok — történelmi személyek
Orvosok — tudósok
Utazók — felfedezők
Sportolók

Életrajzi bibliográfiák

Mintának nézzük meg a *Színészek — zenészek* csoport anyagának egy részét:

Bach, J. S.

Láng György: A Tamás templom karnagya

Beethoven, L. von

Barabás Tibor: Mozart párizsi utazása. — Beethoven

Székely Júlia: A halhatatlan kedves

Beöthy László

Keller Andor: Bal négyes páholy

Busch, Fr.

Busch, Fritz: Egy muzsikusi élete. Önéletrajzi regény

Déryné Széppataki Róza

Vitányi János: Komédiások

Erkel Ferenc

Gál György Sándor: Hazám, hazám, te mindenem

Gábor Miklós

Gábor Miklós: Tollal. Személyes vallomások a színházról

Glinka, Mihail

Novikov, Alekszej: Muzsikusi születik

Ebben a katalógusban összekeverülnek az egyazon személlyel foglalkozó szépirodalmi és a 92-es szakba tartozó (életrajzi) művek. A szépirodalmi jellegű életrajzok ugyanis nem mindig kapnak melléklapot a 92-es szakban, vagy az ábrázolt személy foglalkozásának megfelelő szakban, ily módon szétszóródnak a betűrendes katalógusban. Igaz, hogy az olvasó a szerző nevének ismerete nélkül is könnyen rátalálhat a keresett személyre, mert a betűrendes katalógusban melléklapon szerepelnie kell aszerint, akiről szól. Az olvasók nagy többsége azonban igényli az ilyen jellegű irodalmat, ezért ennek a témakatalógusnak megvan a létjogosultsága, nem beszélve arról, hogy a könyvtárost is sokszor kisegíti memória zavarából.

A 8-as sz. kerületi könyvtár helytörténeti katalógust készített.

Óbuda az irodalomban — címmel, a következőképpen csoportosítva anyagát:

Bibliográfiák

Általános művek

Történelmi tanulmányok

Műemlékek

Művelődéstörténet

Óbuda a szocializmus útján

Óbuda az irodalomban

Egyes írók Óbudáról

Néhány elemző címfelvétel is helyet kapott itt, rövid annotációkkal. Kiállítászerű témakatalógust láttunk a 43-as sz. ker. könyvtárban, ahol a legújabb beszerzések katalóguscéduláit témák szerinti csoportosításban raffiatáblára szúrják fel. A táblára újabb művek színes borítólapjait is felakasztják. A folyó év szerzeményezését külön dobozban tárolják, témák szerinti tagolásban. Az olvasók gyakran választanak ebből az anyagból. Témáik: Politika, Természettudományok, Orvostudomány, Műszaki tudományok, Mezőgazdaság, Irodalomtörténet, Művészettörténet, Történelem, Szépirodalom.

A nevezetes személyiségekkel, híres emberekkel foglalkozó művek anyagából állított össze katalógust belső használatra a 9-es sz. könyvtár. A katalógus magában foglalja az egész állomány idevágó irodalmát, a szépirodalomból és az ismeretterjesztő könyvanyag különböző szakterületeiről egyaránt. A katalógust a különböző foglalkozások szerint, azon belül kronológikus sorrendben tagolják. — A könyvtárosok munkáját segíti a marxizmus klasszikusainak gyűjteményes kiadásai alapján összeállított elemző katalógus. Lényegében a 3K 1 és 3K 5-ös szakba tartozó anyagról van szó, hiszen Lenin műveinek részletes bibliográfiája könyvalakban megjelent már. Marx–Engels műveinek gyűjteményes kiadása már a 8. kötetnél tart, s bizony körülményes lenne hirtelen egy bizonyos cikk nyomára jutni. Nagyon sok egyetemi hallgatót és esti tagozatra járó felnőtt tanulót igazít útba

ez az ügyesen összeállított és folyamatosan gondozott analitikus katalógus. — Összeállították még a kommunista pártok és a munkásmozgalom mártírjaira vonatkozó művek tematikus katalógusát is. Pl. Zalka Máté

3K 5 Szerémi Borbála: A szabadság vértanúi

331 Beszélő kövek. 83–87. lap.

Néhány fiatal könyvtárosunk ötletes tervezeteket készített formájában és tartalmában egyaránt újszerű kis katalógusok kivitelezésére. Széles skálája van ezeknek a katalógusoknak a röplap- és plakátformától a színes képekkel díszített dobozban elhelyezett cédula-katalógusokig. Közülük mutatunk be néhányat.

Barangolás hazánkban!

Útikalauzok, útikönyvek, túrakönyvek és egyéb honismereti kiadványokat sorol fel a könyvekhez kapcsolódó színes képkivágatok kíséretében.

Ismerkedés a zenével

Egyik változatában népszerű zenei művek címfelvételét tartalmazza képkivágatok és a megfelelő művek borítólapjai fülszövegeinek felhasználásával.

Második változatában a témához megfelelő formában, kottapapíron nyújtja át anyagát az olvasónak.

Harmadik változatában zenei könyveket ajánló doboz formájában jelentkezik. A dobozra színes képkivágatokat ragasztottak. A katalóguslapokat színes képek illusztrálják.

Édes anyanyelvünk

Színes kartonlapon rajzos ábrázolás, színes papír-feliratok alkalmazásával. A plakátra felragasztottak egy papír-katalógusfiókot, amelyből a tárgyhoz tartozó egyes művek katalóguscédulái kandikálnak ki. A nyelvészeti munkákon kívül egyes cédulákon nyelv-művelő szépíróink neve szerepel, más cédulákon pedig nagy íróink szép mondásait találjuk anyanyelvünk ápolásáról és megbecsüléséről (Kölcsy, Kosztolányi).

A százarcú ókor

Cédulaalakú témakatalógus színes képekkel díszített dobozba behelyezve. Rövidített címleírásokat alkalmaz a raktári jelzet feltüntetésével.

Agyagtáblák üzenete

390 Baktay E.: Indiai regék és mondák

290 Boronkay I.: Római regék és mondák

Giovagnoli, R.: Spartacus

930 Halász Z.: Úr városától Trójáig

Hegedűs G.: Előszó a hőskölteményhez. Vergilius ifjúsága.

Az írnok és a fáraó.

Kosztolányi D.: Nero.

930 Lamb: Világhódító Nagy Sándor

931 Lipin-Belov: Az ékírás regénye

930 Mireaux, É.: Mindennapi élet Homérosz korában

930 Oertwig, S.: Elsüllyedt városok. Kirándulás a régészet birodalmába.

Prus, B.: A fáraó.

Renault, M.: Theszeusz ifjúsága

930 Révay J.: Százarcú ókor

A szerelmes delfin. Ókori dekameron

930 Ritoók Zs.: Régi görög hétköznapiak

- 931 Sarkady J.: A demokrácia bölcsője
 931 Suetonius, T. C.: Caesarok élete
 Tempesti, F.: Asszonyunk, Szép Heléna
 931 Történelmi olvasókönyv. I. Forrásszemelvények az ókori Kelet, Görögország és Róma tanításához.

Hogy a fenti témát teljes gazdagságban tanulmányozhassuk, fel kellene még venni a katalógusba az ókori drámaírók, költők és filozófusok műveit, vegyes költői antológiákat (Széphajú kháriszok éneke, Bukolikus költők, Érosz és Ámor, Homéroszi himnuszok), képzőművészeti tanulmányokat és képes albumokat.

Válogatás a mai magyar lírából

Egyes költők önálló verseskötetét és néhány elemző címfelvételt tartalmaz bizonyos antológiák anyagából. A válogatás azonban tartalmában esetleges, nem nyújt átfogó keresztmetszetet a mai magyar líráról, nem vesz figyelembe olyan jelentős antológiákat, mint a Tűztánc és a Tiszta szigorúság. Még a válogatott anyag összeállításánál is szem előtt kell tartani bizonyos szempontokat, esetleg csak a jelentősebb költőket, vagy csak az egészen fiatal, újonnan feltűnteket kellett volna felvenni, de ez utóbbi esetben semmi szín alatt sem hagyhatók figyelmen kívül az antológiák és az irodalmi folyóiratok, mert ezek teszik ki az anyag zömét, amely önálló kötetekben még nem hozzáférhető.

Liszt Ferenc. Szépirodalom: Székely Júlia: Vándorévek
 Vörösmarty Mihály: Liszt Ferenchez

Ismeretterjesztő művek:

Új magyar lexikon. 4. köt.

Bárdos L.: Modális harmóniak Liszt Ferenc műveiben

Csikváry A.: Zenei kistükör

Damais: A zongoraverseny

László Zs.: Az ifjú Liszt Ferenc

Liszt Ferenc és az orosz zene

Liszt F.: Válogatott írásai

Major E.: Liszt Ferenc és a magyar zenetörténet

Pourtalès, G.: Liszt Ferenc

Sochacki: Liszt Ferenc és a lengyelek

Szabolcsi-Bartha: Zenetudományi tanulmányok Liszt Ferenc és Bartók Béla emlékére

Szabolcsi B.: Liszt Ferenc estéje

Szelényi I.: Liszt Ferenc élete képekben

Tóth D.: Hangversenykalauz

Rákóczi és kora

Zömében szépirodalmi anyagot hoz, de feltüntet néhány történeti monográfiát és felveszi II. Rákóczi Ferenc leveleit és visszaemlékezéseit.

Olimpia

Anyagát az összefoglaló, általános művek felsorolásával kezdi. Ezután kronológiai sorrendben az utolsó 8 olimpia irodalmát veszi számba. A választólapok jelzik az egyes dátumokat, pl. 1948 — London.

Az 1964. évi nyári olimpia. Tokió.

Címszavak: *Sportesemények, Olimpiák.*

Japán tájak, japán emberek.

Anyagát a 908-as, 910-es, 920-as szakból veszi.

A modern Japán. (Regények, elbeszélések.)

Akutagawa: A vihar kapujában. Elbeszélések.

Morris: Hirosima virágai. Regény.

Noma Hirosi: Légüres övezet. Regény.

Parandowski: Olimpia tüze

Mai japán dekameron

Tokunaga: A sötét sikátor. Regény.

Shakespeare és kora.

Témakatalógus a nagy angol drámaíró születésének 400. évfordulója alkalmából.

Irodalmi analitikus katalógusunkról

Közművelődési könyvtáraink régi kívánságának tesz eleget bibliográfiai és propaganda osztályunk azzal, hogy az 1963-as évvel kezdődően irodalomtörténeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus bibliográfiai kartotékjait 1–2 havonként folyamatosan sokszorosított formában bocsátja rendelkezésre.

Az első években kb. 100 tanulmánykötet (Bóka L.: Tegnaptól maig; Gyergyai A.: Klasszikusok; Fegyin: Az író és a kor; Mann, Th.: Válogatott tanulmányok; stb.), 11 folyóirat (Élet és Irodalom, Irodalomtörténet, Kortárs, A Könyv, Könyvtáros, Nagyvilág stb.) és 3 napilap irodalmi vonatkozású cikkeinek és könyvismertetéseinek feldolgozása folyik. — 1965-től előreláthatóan a kurrens folyóirat- és tanulmánykötet anyag mellett a szépirodalmi művek elő- és utószavai is sorra kerülnek.

A vállalkozás közös a Könyvtártudományi és Módszertani Központtal, ők sokszorosítják a FSZEK elkészült anyagát és eljuttatják a megyei könyvtárakba, hogy az ő reference munkájukat segítse.

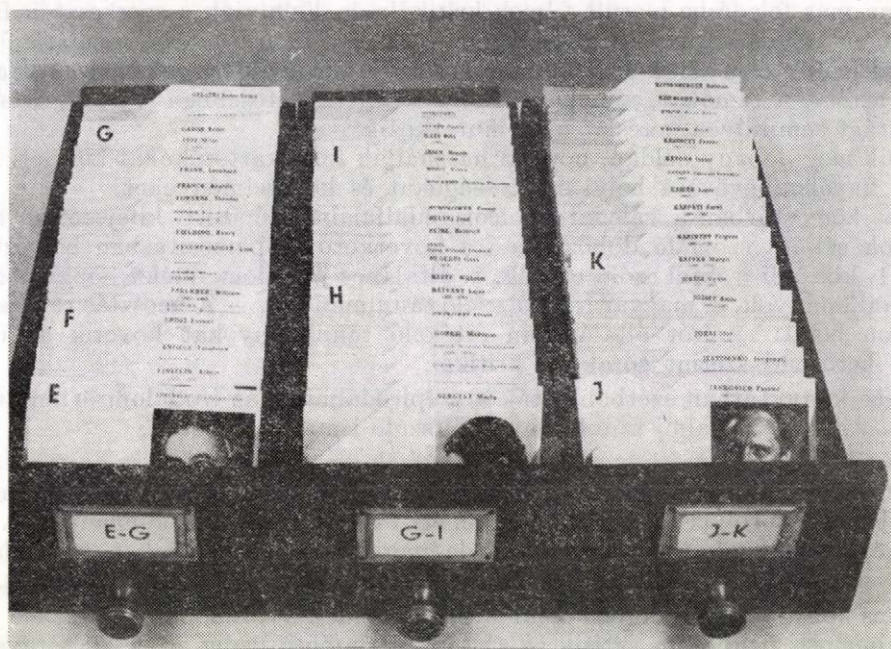
A KMK ragaszkodott a könyvismertetések címfelvételezéséhez is, ami tulajdonképpen indokolt kérdés volt, hiszen a tanulmánykötetek is sokszor nem egyebek egy-egy szerző összegyűjtött könyvkritikáinál. — A tanulmánykötetek feldolgozásánál nem volt probléma, itt minden cikkre sor került, hiszen ez az anyag már keresztülment a szerző és a lektor válogató kezén. A folyóiratok könyvismertetéseinek szelektálására idő hiányában már nem vállalkozhattunk. Felvettük az színi- és filmkritikákat, tekintet nélkül arra, hogy irodalmi műből készült-e a produkció vagy sem. A szigorúan irodalomtörténeti és esztétikai cikkek mellett bevettünk minden életrajzi adalékot, mert ez megkönnyíti a reference munkát. Ide tartozik az irodalom, a művészet és kultúrpolitika, a népművelés, sőt a szociológia is, ha nyelvészeti, irodalmi, vagy színházi vonatkozása van.

Az egyes felvételek formailag tárgyszó-rendszerrel készültek. A tárgyszó legtöbb esetben az író neve, de alkothat tárgyszót irodalomtörténeti korszakok, általános esztétikai fogalmak, műfajok neve is. A tárgyszó kezdőszavát mindig a fogalom adja, azután jön a földrajzi és idő megjelölés, például romantika, magyar, XIX. század. — Ha egy-egy cikk több íróat vagy több művet ismertet, vagy több műfaji kérdést dolgoz fel, minden íróról és minden műről, minden fogalomról külön tárgyszó, külön katalóguscédula készül. A tárgyszó minden sokszorosított cédulán rajta van, így az egyes könyvtárak munkatársainak csak össze kell rakniuk a katalógust.

1964 június 30-ig összesen 75 tanulmánykötetet dolgoztak fel, ezek az újságikkal felvételekkel együtt kb. 5000 cédulát eredményeztek. Az egyes tanulmánykötetek feldolgozására fontossági sorrend szerint került sor. A hátralevő kötetekkel kapcsolatban már fejte-

rést okoz az a tény, hogy ezek anyaga már nem található meg a közművelődési könyvtárakban, mint kurrens anyag.

Ilyen elvek és célkitűzések szabták meg az új katalógus külső és belső areulátát. A vállalkozás rendkívül szükséges, de munkaigényes is, viszont máris nagyon használhatónak bizonyult. A könyvtárosok örömmel fogadták, figyelték hatékonyságát s ezzel kapcsolatban sok helyes észrevétel született a további gyakorlatot illetően.

Miért és kik használják ezt a katalógust? Mindenekelőtt azok az olvasók, akiknek tanulmányaik során szükségük van egy-egy íróval, vagy művel kapcsolatos életrajzra, értékelésre, vagy kritikára, amelyet önálló kötetben, monográfiában még nem lelhetnek fel. — Az olvasók más része általában szeretne tájékozódni a számára ajánlott könyvek tartalma és írója felől, esetleg annyira megnyerte tetszését a már elolvasott mű, hogy a műben jelentkező irodalmi irányzatról és az író egyéb könyveiről is szeretne olvasni valamit.

A kiadványoknak csupán kis részében található előszó. Általában a klasszikusok összegyűjtött műveihez, vagy mai külföldi szerzők nevezetesebb munkáihoz készülnek előszók. — Az időszaki sajtó a megjelenő kiadványok töredékéről közöl csak ismertetést. Magától értetődik, hogy a könyvtáraknak tudniuk kell a tudományos értékű elő- és utószókról, s a meglevő kiadványokról szóló ismertetésekről, s az olvasók figyelmét fel kell hívni ezekre az ismertetésekre. — A 22-es kerületi könyvtárban azt tapasztalták, hogy pedagógusoknak, közép- és főiskolásoknak, levelező oktatásban résztvevőknek, kluboknak, irodalomelméleti kérdésekkel foglalkozó olvasóknak a katalógus egyaránt segítséget jelent. De főként a könyvtárosok munkáját könnyíti meg. Az olvasók gyakran kértek modern külföldi és új magyar írókról és műveikről ismertetéseket. A könyvtáros legfeljebb csak arra emlékeztethet, hogy létezik ilyen tanulmány, de hogy hol, melyik folyóiratban és melyik számban látta, arra már nem.

Több kerületi könyvtárban régebben egyénileg is hozzákezdték irodalmi analitikus katalógus összeállításához, de ennek folyamatos gondozása nagyon sok időt vett igénybe,

ettől mentesültek most az egyes könyvtárak. — Kellemes meglepetést okozott a könyvtárosoknak, hogy elvi kérdésekről is hasznos segítséget nyújt a katalógus, például a következő tárgyszavakkal: egzisztencializmus, népművelés, műfordítás stb. Ilyen kérdések összegyűjtött irodalmával eddig nem rendelkezünk.

Egyes könyvtárosok bizonyos felesleges cédulák beépítését kifogásolják. Különösen érezhető ez a könyvismertetések és filmkritikák területén. Szerintük a napilapok jelentéktelen, napi érdekességű cikkeinek nincs helye a katalógusban, szintúgy a maguk idejében is rossz, ma már feledésbe merült filmek kritikáinak. Felhívják a szerkesztők figyelmét, hogy az élő katalógus alapvető követelményét csak úgy biztosíthatják, ha már a felvételnél mellőzik a jelentéktelen kritikákat, a katalógusok kezelői pedig maguk is kiszűrik az elavult cikkeket, azokat a témákat, amelyekről időközben részletesebben is írtak, és azokat is, amelyek iránt semmilyen kereslet nem mutatkozik.

Nézzük meg néhány példán, hogyan használják fel a kartotékokat kerületi könyvtárainkban, figyelembe véve a helyi sajátosságokat és követelményeket.

A 8-as könyvtárban a válogató polcok oldalfalába beépített, kifejezetten kis téma-katalógusok céljára szolgáló dobozokban a következő csoportosításban helyezték el az anyagot: 1. külföldi írókról szóló cikkek, 2. általános irodalomelmélet, magyar irodalomelméleti tanulmányok, 3. magyar írókról szóló tanulmányok. — A beosztás rendje az egyes csoportokon belül: az írók általánosan értékelő tanulmányokat követik az író egyes műveinek betűrend szerint sorakozó kritikái.

A 43-as könyvtárban szétbontották a szépirodalmi és az irodalomtörténeti anyagot és külön kezelik az irodalmi tanulmányokról szóló ismertetéseket is.

Az 1-es könyvtárban a következő tárgyszavak alapján tagolják az anyagot: színház, film, zene, balett, bábjáték, rádió, TV, képzőművészet, építőművészet, könyvművészet. Külön dobozban tárolják az irodalomtörténeti és szépirodalmi cédulaanyagot. Felhasználják a központilag adott tárgyszavakat, de maguk is alkotnak újakat. Az irodalom csoportjában az egyes írók nevének betűrendjében helyezték el a választólapokat.

A 46-os könyvtárban különös gonddal foglalkoznak a katalógussal. Kétféle választólapot alkalmazva, baloldalra vetítik az abc betűit, jobbra pedig az egyes tárgyszavakat. Nagyon mutatós és használható alakot öltött így a katalógus. Megértik, hogy az országos felhasználás miatt sok olyan cédula is feldolgozásra került, amely a mi könyvtárainkban nem használható. Emiatt nem panaszkodnak, viszont a szerintük feleslegeseket nem osztják be és általában csak azzal az anyaggal foglalkoznak, ami a könyvtárukban megvan. Olyan kartonokról, amelyeket tárgyuk szerint két helyre is be lehet osztani (pl. színműveknél: irodalomhoz és színházhoz), — másolatot készítenek. Egyes könyvismertetéseknél a több és újabb forrást (lelőhelyet) közlő kartont tartják meg és kidobják a régit, hogy megakadályozzák a katalógus felesleges felduzzasztását. — Nem használják fel a mezőgazdasági művek ismertetéseit, mert ezekre csak vidéken van szükség. A katalógus használatának elősegítése és a figyelem felkeltése céljából a kivágott újságcikk-gyűjteményt dossziéban felfüggesztik a katalógusszekrény falára. A javasolt listából csak a Népszabadságot dolgozzák fel, mert az jár a könyvtárba, s természetesen csak a megelőző év anyagának kivágásáról lehet szó, az újabb anyagot a cédulák nyomán a folyóírátláról lehet leemelni és elolvasni. A kivágatok az írók betűrendjében követik egymást. —

A szépirodalmi művek külön katalógusai

A 43-as könyvtárban a szépirodalmi állományt a betűrendes katalóguson felül szak szerint is feltárják, mégpedig a szakkatalógus 8-as főosztályába beépítve, de külön fiókban, egyes nemzetek irodalma címszó alatt. A különböző nyelvek irodalma műfaji csoportosításban követi egymást. — Meg kell jegyeznünk, hogy az ETO-n belül a szépirodalom szakcsoportosítása meglehetősen elnagyoltnak mondható. Gyakran olyan szempontokat mel-

FRANCE, Anatole

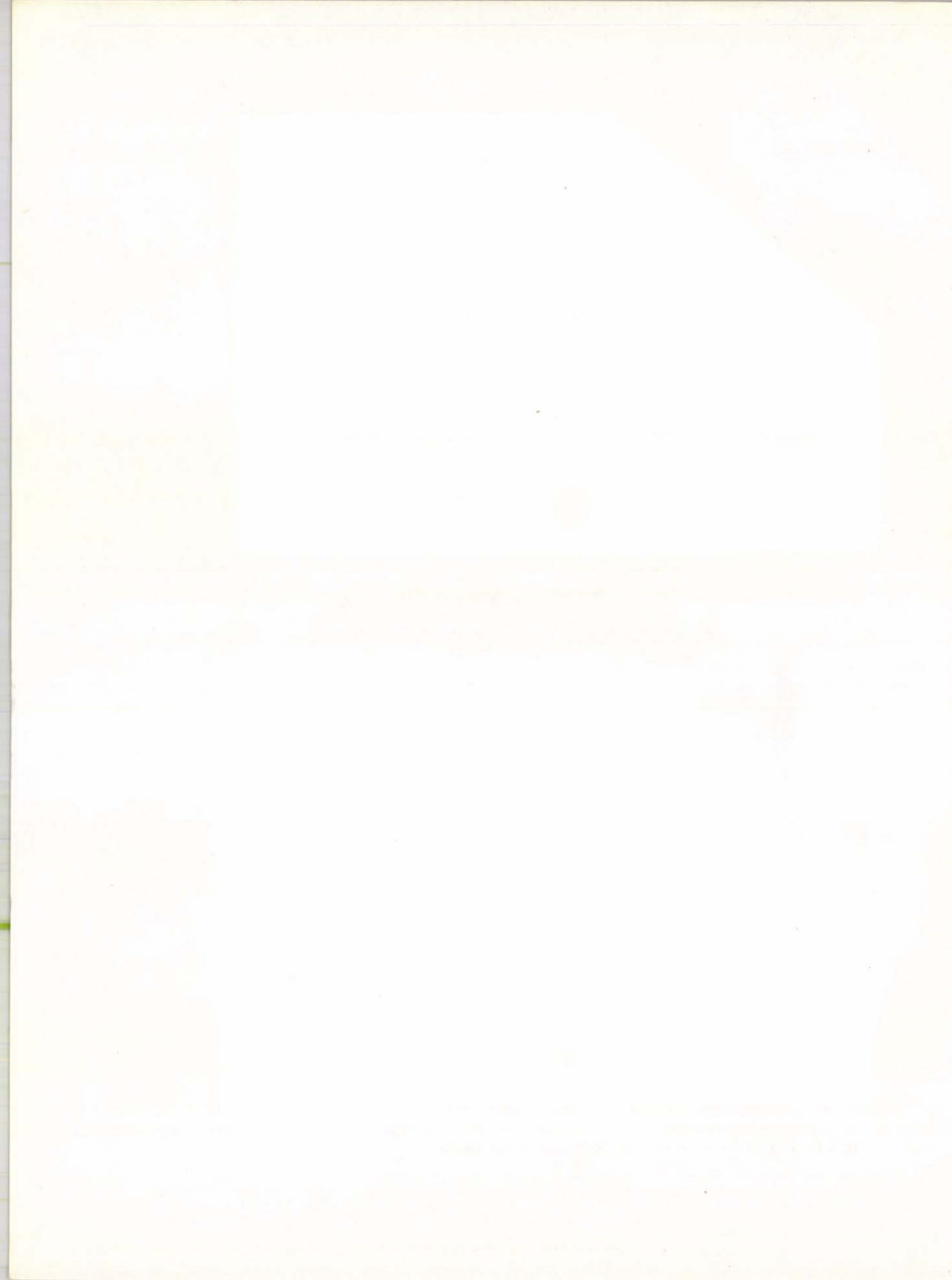
1844—1924

FODOR József

1898—

lőznek, amelyek elsősorban érdeklik a szakkatalógus irodalmi részében tájékozódni kívánó olvasót. — A szépirodalom és az irodalomtudomány részterületekre bontása ugyanis nem történt meg olyan finomsággal, mint például a műszaki tudományoknál. A világirodalom kerete a legutóbbi félszázadban erősen kibővült, megnövekedett a felszabadult népek önálló irodalma, s az új fogalmak még nem találtak helyet az ETO-ban. Különös hiba például, hogy a klasszikus orosz, a szovjet-orosz és a nem orosz-szovjet irodalmi műveket egyetlen, differenciálatlan (csak műfajok szerint tagolt) csoportba foglalják. — Kapcsolódik ehhez egy másik probléma is. Az osztályozás alapja a szépirodalomnál tudvalevően az eredeti mű nyelvi hovatartozása. Viszont számos esetben megkülönböztünk azonos nyelvű, de eltérő történelmi körülmények között kialakult nemzeti irodalmakat. Például németországi, svájci, vagy ausztriai német irodalom; angliai, ausztráliai, vagy amerikai angol nyelvű irodalom; romániai és szlovákiai magyar irodalom. Ilyen esetekben osztályozási szempontból a földrajzi alosztások semmiképpen nem hagyhatók figyelmen kívül. Előfordulhat azonban, hogy még a népi hovatartozást is fel kell tüntetni, amikor azonos országon belül élő, de eltérő származású, vagy nemzeti kisebbséget alkotó írók műveiről van szó. Például az USA néger irodalma 820 (73 = 96).

A 46-os könyvtár külön katalógusában minden, az állományukban meglevő regény szerepel. A művek csoportosítását azonban nem az ETO rendszer alapján végezték el. A katalógus jelenleg belső használatra szolgál, a különböző címszavakat egyelőre kísérleti céllal alakították ki. Időrendben veszi sorra a különböző korszakokat, azonban belül pedig egyes tárgyköröket és stílusirányzatokat tüntet fel. Jelentősebb címszavai: Ókor, Görögország, Középkor, Francia forradalom, 1848, Romantika, Realizmus, Nagy Októberi Szocialista Forradalom, Magyar Tanácsköztársaság, Két világháború között, Munkásmozgalom, Fasizmus, Második világháború, Második világháború után, Szocialista realizmus, Gyarmatok, Újfasizmus, Újromantika, Realizmus, Szatíra, Szocialista átalakulás, Jelenkor, Ellenforradalom, 1956, Fantasztikus múlt és jövő stb. Az idézetekből kitűnik, hogy alakuló katalógusról van szó, de a könyvtárosok törekvése az, hogy a könyvtárhasználatot sokoldalúan támogató, árnyaltan kidolgozott segédeszközt hozzanak létre. Ugyanitt novellakatalógus összeállításán is fáradoznak. Ebbe kerülnek az íróknak a könyvtárban fellelhető elbeszéléskötetei és a gyűjteményes prózai antológiák. Ez utóbbiak elemző feltárásán kívül szeretnék feldolgozni az irodalmi folyóiratainkban megjelent novellatermést is. (Nagyvilág, Kortárs, Új Írás.) Sok olvasó érdeklődik ugyanis egy-egy nagy sikert aratott novella, annak szerzője, esetleg más művei iránt is és bizony sok fiatal magyar írónak vagy külföldi szerzőnek nem jelent még meg önálló kötete. Így ezek a különböző folyóiratokban megjelent novellák elsikkadnak és csak az analitikus feltárás teheti hozzáférhetővé őket.

Helytörténeti katalógus

1961 szeptemberétől kezdtek hozzá a Liszt Ferenc téri gyermekkönyvtár dolgozói a cikkek, recenziók gyűjtéséhez. A Magyar Hirdető Sajtófigyelőszolgálat küldi az anyagot, mindent, ami gyermekkönyvtárakról és ifjúsági irodalomról a magyar lapokban található. Már két év alatt több mint 180 elméleti cikk és kép gyűlt össze, amely a gyermekkönyvtári munkáról ad számot.

Az irodalmi gyűjtemény két év után 250 cikkből és recenzióból állt. Csaknem minden, ez időszak alatt megjelent ifjúsági műről jelent meg kritika, némelyikről természetesen több is. Akad közöttük gyenge, de sok az érdekes, színvonalas írás is. (Érdekes feladat lenne egyszer tartalmi szempontból átvizsgálni ezeket, mely művekről jelent meg több kritika, mely könyvek megjelenését tekintették fontos eseménynek a bírálók, stb.)

Az anyag feldolgozása a következőképpen történik: minden egyes újságcikk-kivágatot külön kartonra kasíroznak. A karton felső sarkába felírják a cikk szerzőjét és címét.

A folyóirat és hírlapcikk-kivágatok szerzői betűrendben követik egymást. — Ugyanez az anyag cédulakatalógus alakjában is elkészült, a következő címszavak szerinti tagolásban.

Budapesti könyvtárak
Vidéki — külföldi könyvtárak
Elméleti kérdések
Képek
Egyéb cikkek
Iskolai könyvtárak

Részletek az anyagból:

Ádám Éva: Látogatás a megyei gyermekkönyvtárban (Heves m.)

Farkas József: A gyermekkönyvtár hatóköre Mátészalkán.

Játékkölcsonzó.

Köznevelés. 1963. VIII.

Markó József: A könyvtár segítése az iskoláknak a kötelező irodalom olvastatásában.

Könyvtáros. 1963. III.

Ifjúsági könyvklub Ausztriában.

A Könyv. 1962. IX.

Stenger Katalin: A téma szerinti csoportosítás tapasztalatai egy gyermekkönyvtárban.

Könyvtáros. 1963. III.

Az ifjúsági irodalom gyűjteménye ugyancsak cikk-kivágat és katalógus formájában áll rendelkezésre. Ifjúsági művekről szóló ismertetések és írókról írott riportok szerepelnek itt a művek szerzőinek betűrendjében. A katalógus címszavai:

Írókról, könyvekről
Elméleti kérdések
Kiadói tervek — egyéb cikkek.

Részletek az anyagból:

Bósz Jenő: A gyermek és a mese.

Népszabadság. 1962. XII.

Nagy József: A gyermekek újságolvasásáról.

Népszabadság. 1962. VI.

Ormos Gerő: Ifjúság és irodalom.

Fejérmegyei Hírlap. 1961. XI.

A könyvtárosok nagy hasznát veszik ennek az anyagnak könyvismertetések, könyvajánlások alkalmával, sőt egy-egy speciális tájékoztatási kérdésre is ott találjuk a választ. A közeli iskolák pedagógusai, budapesti és vidéki könyvtárosok, sőt az egyetemi hallgatók is igénybeveszik a gyűjteményt. Jó lenne azonban a hatósugarat minél jobban kiszélesíteni, mert a cikkek könyvtárosnak, pedagógusnak, újságírónak egyaránt jó segítséget adhatnak.

Világos, hogy az újonnan szerkesztett kiegészítő katalógusok sohasem tekinthetők lezártak, folyamatos gondozásra, fejlesztésre szorulnak.

Változatos, a helyi igényeket mindenkor szem előtt tartó, sőt azt előkészítő, sokoldalú katalógusrendszer kell tehát kialakítani, hogy katalógusaink megfeleljenek a szabadpolc-rendszerből adódó magasabb olvasószolgálati feladatoknak.

Drechsler Ágnes

Helybenolvasás az első gyermekrészlegekben

A régi évkönyvek, a könyvtárak életét rögzítő értesítők sokszor érdekes adatokat tartalmaznak. A szürke függelékek, statisztikák fontos utalásaikkal sok mindent elárulnak a könyvtárak működéséről, egyúttal a gyermekek olvasószolgálatáról is.

E tanulmányban főleg a gyermekek helybenolvasásával, az olvasótermi szolgálattal kívánunk foglalkozni, ezért visszapillantásunk is erre a területre korlátozódik.

Az egykorú „Értesítő” az 1913-ban megnyílt Deák Ferenc Könyvtár (2. sz. fiók) életéről a „Hírek és közlések” c. rovatban közli: „*A felnőttek számára húsz, a gyermekek számára huszonöt olvasóhely van.*” Hogy mennyire szükség volt ezekre az ülőhelyekre, a gyermekek befogadására, azt az akkor még alig egyhónapos működésre visszatekintő könyvtár forgalmi statisztikája igazolja. Ugyanis a gyermekek a kölcsönzött könyveken kívül az olvasóteremben 153 ismeretterjesztő és 2550 szépirodalmi művet olvastak. Még inkább bizonyítja az olvasás iránti vágyukat az Értesítő két évvel későbbi száma, mely közli: „*Legtöbb olvasónk — különösen a gyermekek — úgy igyekszik ülőhelyet magának biztosítani, hogy egy vagy másfél órával a megnyitás előtt a könyvtár kapujánál vár. Még télen is így van ez. A várakozók be nem férő része helyet nem kapva kénytelen eltávozni, vagy tovább várni, míg a szerencsésebb körülmények között már bejutott társát nem válthatja fel. Ez utóbbi legtöbb esetben meg is történik és a gyermek, ki már egy óra hosszat a hidegben állt, még 1–2 órán át kitart.*”**

Szabó Ervin, a könyvtár nagytudású igazgatója, rendkívül fontosnak tartotta a gyermekek kulturális nevelését és talán még a felnőttekénél is nagyobb arányban igyekezett biztosítani számukra az olvasás lehetőségét. A másodikként megnyílt 1. sz. fiókban külön olvasóterem várta a gyermekeket. A könyvtár 1915-ös Értesítője „*Az 1. sz. fiók első 5 hónapja*” címmel az alábbiakról tájékoztat: „*Az 1. sz. fiók a központi könyvtár (IV. Gróf Károlyi-utca 8–10) földszinti részén 3 helyiséget foglal el. Középen a kölcsönzőhelyiséggel összekötött raktár, jobbról a felnőttek napi- és hetilapterme, balról a gyermekkönyvtár.*

A felnőttek olvasójában az ülőhelyek száma 45, a gyermekolvasóban 50.”***

Ebben az évben már négy könyvtárban használhatták az olvasótermeket a gyermekek. Összesen 108 ülőhely várta őket és a 14 éven aluli gyermekek az Értesítő — egész hálózat szolgálatát bemutató Függeléke — szerint az év folyamán helyben 78 635 kötetet olvastak. Elemi és polgári iskolai tanuló ebben az évben 1594 volt. (44. old. 17. Függelék.) A helyben olvasott kötetek száma viszonylag azért volt ilyen magas, mert az 1. sz. könyvtárban mind a felnőttek, mind a gyermekek csak helyben olvashattak.

A régi évkönyveket olvasgatva számtalanszor tapasztalhatjuk, hogy Szabó Ervin könyvtárpolitikai tevékenységében mindig arányos, igazságos helyet kaptak a gyermekek.

* A Fővárosi Könyvtár Értesítője 1913. VII. évf. 6. sz. 447. old.

** A Budapesti Városi Könyvtár Értesítője 1915. IX. évf. 36. old. 13. Függ.

*** Uo. 12. sz. Függ. 34. old.

Vallotta, hogy a gyermekek könyvtári nevelése, olvasáshoz szoktatása elsőrendű feladat. A könyvtár 1914. évi jelentésében írja:

„Kiváltképp arról vagyunk meggyőződve, hogy a gyermekek szabad olvasáshoz szoktatása fogja idővel a legjobb gyümölcsöket teremni. Már az első évben a fiókok összes forgalmából 94 950 kötet vagyis 56,1% a gyermekekre esik. Budapesti viszonyokhoz képest oly nagy szám ez is, hogy bizvást mondhatjuk, hogy tulajdonképpen csak most kezdett a budapesti gyermek egyáltalán olvasni. És aki nemcsak a számokat látja, hanem látta magukat a gyermekeket is, mily csillogó szemmel tolongtak kis olvasószobáinkban és mily állhatatosan tartottak ki olvasmányaik mellett, az egyet fog velünk érteni abban, hogy községi könyvtárnak ennél fontosabb feladata nincsen.*

A gondoskodás megnyilvánult a könyvanyag összeállításában is. A *Deák Ferenc Könyvtár* (2. sz. fiók) *Könyvjegyzéke* (1916) I. és II. része tájékoztat a gyermekek és az ifjúság számára gyűjtött könyvekről. Bár a jegyzék nem mentes korának egyik-másik selejtes irodalmától, bőven találunk benne klasszikus szépirodalmi és hasznos, értékes ismeretterjesztő műveket. Pl. *Benedek Elek*, *Beecher Stowe*, *Gárdonyi*, *Mikszáth*, *Móra*, *Cervantes*, *Swift*, *Mark Twain* műveit, az ismeretterjesztők közül *Növény és állatország*, *Képes természetrajz*, *Cox: Görög regék* stb. A II. rész még bővebben sorol fel ismeretterjesztő műveket. Szerepel közöttük nyelvtanulással, sporttal, természettudományokkal foglalkozó mű, irodalomtörténeti, művészeti, földrajzi kiadvány. Néhány példa: *Balassa: A magyar nyelv könyve*, *Brehm: Az állatok világa*, *Képes természetrajz*, *Ásványhatározó*, *Lyka: Kis könyv a művészetről*, *Benedek: Hazánk története*, *Gaál: A magyar irodalom története*.

Nyilvánvaló tehát, hogy akkor, mikor a könyvkiadás ontotta a kétes értékű műveket, a Városi Nyilvános Könyvtár hálózata igyekezett beszerezni a legértékesebbeket a klasszikusok és az ismeretterjesztő irodalomból. 1918-ig mind a könyvtárfejlesztésben, mind a könyvvállomány gyarapításában megnyilvánult Szabó Ervin gondoskodása, a gyermekeknek a felnőttekkel egyenrangú könyvtári ellátása. A nagyszerű férfiú halála után azonban a gyermekkönyvtárügy alig fejlődött tovább. Az általa szervezett és előkészített könyvtárak száma, ahol gyermekeknek is tartanak szolgálatot, a felszabadulás időpontjáig csak egy könyvtárral gyarapodott.

A gyermekek könyvtári ellátása nagyobb ütemben csak a felszabadulás után fejlődik. A két évtized első éveiben először a könyvtárak telepítésére kellett nagyobb erőfeszítést tenni, a könyvvállomány fejlesztésére és ezzel egyidejűleg az igényesebb olvasószolgálatra csak később kerülhetett sor. A gyermekekkel foglalkozó könyvtárosoknak az az igénye, hogy a felnőttekével arányos kölcsönzési időt fordítsunk a fiatal nemzedék művelődésére, erkölcsi és világnézeti nevelésükre egészen természetesnek tűnik, mégis mind a könyvvállomány megjavítása, mind a kölcsönzési idő kibővítése több akadályba ütközött. Bár a gyermekkönyvtári munka rohamosan fejlődött, a gyermekolvasók háttérbe szorítása a közművelődési könyvtárakban még ma sem szűnt meg egészen. A vegyes könyvtárak némelyike költségvetésének a gyermekekre szánt részét nem fordítja arányosan könyvvállományuk fejlesztésére és a kölcsönzési időt is — személyzeti ellátottságára hivatkozva — szűkebbre szabja a megfelelőnél. Az önálló gyermekkönyvtárak pedig gátoló körülmények nélkül látják el feladatukat és magasabb szintre tudják emelni a gyermekek olvasószolgálatát.

Nem célunk, hogy e tanulmány keretei között fejtegetjük azokat a nehézségeket, melyek a gyermekek olvasószolgálatának fejlődését Szabó Ervin halála után, de még a felszabadulás utáni években is gátolták, illetőleg lassították. A felszabadulás utáni években azonban még a nehézségek ellenére is igen nagy fejlődést tapasztalhatunk. A gyermekek könyvvállománya nemcsak számszerűleg, hanem összetételében is jobb lett, megsokszorozódott a 14 éven aluli könyvtárlátogatók száma és a könyvtárosok is egyre jobb, szín-

* A Budapesti Városi Könyvtár Értesítője 1915. 9. évf. 19. old.

Pajtás!
Vár a

OLVASHATOK

*képes - és
meséskönyveket,
történelmi és
kalandos
regényeket,
technikai,
természet-
tudományos
könyveket,
érdekes
útleírásokat*

XIII. Tomori köz 7.

Kölcsönzés:

hétfő — 1-7

kedd — 10-2

szerda — 2-7

csütörtök 2-4

péntek — 1-7^hig

Tagsági díj 1 évre 1,- Ft

**FŐVÁROSI
SZABÓ ERVIN
KÖNYVTÁR**

vonalasabb csoportos foglalkozásokat tartottak számukra. A fejlődéssel párhuzamosan megindult könyvtárunkban a gyermekkönyvtárosok speciális képzése is egyrészt tanfolyamokon, másrészt rendszeres szakmai foglalkozásokon. A szabadpolcos kölcsönzés lehetősége is elősegítette a színvonalasabb olvasószolgálatot a gyermekek körében. Már az egyéves gyermekkönyvtárosi tanfolyamon (1957–58) – melyet először az országban a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár rendezett – nagy hangsúlyt kapott az olvasószolgálat, az egyéni és csoportos foglalkozások módszere. Mégis főleg a könyvvállomány megjavítása és a szabadpolcos kölcsönzés tette igazán lehetővé az igényesebb olvasószolgálat megteremtését.

Míg az ötvenes években a szakirodalomban is főleg csak a gyermekkönyvtárak problémáiról, helyzetéről, állományuk vizsgálatáról olvashatunk, a hatvanas évek elején már szó esik az olvasószolgálatról is. (Barta Andrásné: *A gyermek a szabadpolcos könyvtárban*, A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve X. 1962. Bp. 1963, Bikácsi Lászlóné: *Olvasószolgálat a gyermekkönyvtárban*. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve IX. 1961. Bp. 1962.)

Visszapillantásunkban nincs módunk a fejlődésről részletesen is számot adni. E tanulmányban a gyermekek olvasószolgálatának további fejlődéséről, a helybenolvasásról, az olvasótermi munkáról, a kézikönyvtár használatáról kívánunk néhány tapasztalat alapján beszámolni. Szándékosan nem foglalkozunk a folyóiratolvasás tapasztalataival, mert ez a téma külön részletes elemzést igényel.

A könyvvállomány megjavításától a kézikönyvtár kialakításáig

1964-ben a Fővárosi Könyvtár hálózatában már félszázézer 14 éven aluli gyermek olvas. A fiatal olvasókat 8 önálló gyermekkönyvtár és 20 különálló gyermekrésztleg látja el megfelelően. Olvasóterem ugyan még kevés könyvtárban van, de néhány asztal és szék csaknem mindenütt található a helybenolvasók számára. (Olvasótermekben 247, a kölcsönzőhelyiségekben 197 ülőhely volt 1964-ben a gyermekek részére.)

A könyvtár 1964. évről szóló jelentésében az alábbiakat olvashatjuk: „A gyermekkönyvtári hálózat növekedésével párhuzamosan sokkal gyorsabban növekszik a gyermekek aránya az olvasótermi látogatottságban. Annak ellenére, hogy a gyermekolvasók nem érik el teljesen az összes olvasók számának harmadát, az olvasótermi látogatóknak csaknem felét közelítik meg.”* (Felnőtt látogatók száma 154 121, azaz 54,4%, gyermeklátogatók száma 129 114, azaz 45,6%.)

Milyen tényezőknek köszönhető a helybenolvasás kialakulása és népszerűsége a gyermekek körében?

Elsősorban a központilag irányított *tervszerű állományfejlesztést* kell megemlítenünk, melyet egyrészt tanácsadó értekezleteken végeztünk, másrészt írásos útmutató segítségével értünk el. Ezzel párhuzamosan a kerületi könyvtárakban előre meghatározott, a gyermekolvasók számához és a forgalomhoz igazodó könyvbeszerzési keretet állapítottunk meg. Bár igen sok könyvtár a felnőttek könyvanyagának gyarapítása érdekében még mindig háttérbe szorította a gyermekkönyvvállomány fejlesztését, egészében hálózatilag ugrásszerűen megjavult a gyermekkönyvvállomány nemcsak számszerűleg, hanem összetételében is. E tények természetes következménye, hogy a jobb és nagyobb választékú ismeretterjesztő anyagot megszerették a gyermekolvasók, szélesedett látóköriük, gyarapodott ismeretanyaguk és egyre jobban igényelték a hasonló műveket.

Az ismeretterjesztő művek megszerettetése és az állomány gyarapítása után 1963-ban rátérhettünk a *kézikönyvtári anyag*, a gyermekeknek is fontos enciklopédikus művek beszerzésére és az *olvasótermi állomány* kialakítására.

A kézikönyvtár nagy segítséget nyújtott a gyermekekkel foglalkozó könyvtárosoknak. Most már nemcsak megértették az olvasószolgálat és főképp a *helybenolvasás* jelentőségét,

* Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1964. évi jelentése. 50. old.

hanem örömmel is végezték ezt a munkát. A kézikönyvtári állomány megalapozása után beszélhetünk csak *tudatos olvasótermi szolgálatról*.

Ezek azok a tényezők, amelyek lehetővé tették a kerületi könyvtárak gyermekrészeiben és az önálló gyermekkönyvtárakban a helybenolvasást és egyben ezeknek a tényezőknek köszönhető a helybenolvasás népszerűsége a gyermekek körében.

Érdekes ezeket a tényezőket közelebbről is megvizsgálni.

Mielőtt magának a kézikönyvtári, illetőleg olvasótermi anyagnak az összetételéről, fejlődéséről ejtenénk szót, az egész gyermekkönyvtári állomány tervszerű gyarapításáról kell beszélnünk. Különösen az ismeretterjesztő állomány növekedését érdemes megvizsgálnunk, hiszen az olvasótermi anyag bővítése is csak ezzel párhuzamosan folyhatott.

1959-ben került sor a könyvállomány alapos, részletes vizsgálatára, melynek eredménye számszerűen is alátámasztotta azt a tapasztalatot, hogy az 50-es években a hálózatban a gyermekkönyvállomány a gyermekolvasók létszámához viszonyítva rendkívül kevés volt és összetételében sem szolgált a gyermekek korszerű nevelését, művelését. (A gyermekkönyvállomány összességén belül az ismeretterjesztő művek aránya mindössze 12,8% volt, de annak is legtöbbje unalmas, érdeklődést nem keltő mű. Az egyes könyvtárakban található ismeretterjesztő állomány mindössze 2–300 féle mű volt.*

Kézikönyvtári anyagként a legtöbb könyvtárba jóformán csak a Brehm: Állatok világa-t szerezték be a gyermekek számára, de azt is a felnőttek részlegében tárolták. Az 1964-ig eltelt idő sok más fontos feladat mellett a könyvállomány szívós megjavításának jegyében folyt. A könyvtárosok spontaneitását felváltotta a központilag szabályozott, tervszerű állománybeszerzés és az állomány részletes nyilvántartása. Csoportos leltárkönyv vezetésével a könyvtáros figyelemmel kísérheti állományának alakulását. (A hivatalos statisztika ugyanis csak a felnőttek könyvállományát kéri bontásban.) A tudatosabb állományalakítás, (könyvbeszerzési keret meghatározása, gyermek csoportos-leltárkönyv vezetése stb.) rohamos javulást eredményezett, 1964-ben már átlag 27% ismeretterjesztő könyv van a gyermekkönyvtárakban, illetőleg részlegekben, pl. a 6–8 ezer kötetes állományból 2–3 ezer ismeretterjesztő könyv várja a gyermekeket, mely az előző évektől eltérve most sokkal változatosabb, több címet is tartalmaz. A kézikönyvtár fejlesztése is lehetővé vált, mely már magasabb fokon biztosította a gyermekek helybenolvasását, az olvasószolgálati munkát. Ezek az eredmények természetesen erősen összefüggenek a jobb, változatosabb könyvkiadással, de nem csökkentik a könyvtárosok érdemeit a könyvállomány tudatos fejlesztése, megjavítása érdekében.

NÉHÁNY PÉLDA AZ 1959-BEN ÁLLOMÁNYELEMZÉST VÉGZETT KÖNYVTÁRAK GYERMEKKÖNYV-ÁLLOMÁNYÁNAK ALAKULÁSÁRA

Könyvtár	Könyvállománya összesen		Az ismeretterjesztő állomány %-ban	
	1959	1964	1959	1964
2. sz. (VII. ker.)	4984	10542	13	32,8
8. sz. (III. ker.)	3912	7244	19	35
12. sz. (X. ker.)	4426	8629	11	31,2
25. sz. (XIX. ker.)	4098	7393	15	23,4
44. sz. (VIII. ker.)	3544	7264	10	27,4

Még szembeötlőbb a fejlődés, ha az ismeretterjesztő könyvek féleségét vizsgáljuk. Néhány példa: A kőbányai 12. sz. könyvtár gyermekrészelegében 1959-ben 191 féle ismeretterjesztő mű volt, ma pedig 617 féle, a Boráros téri IX. kerületi gyermekrészelegében 1959-ben 111 féle, ma 601 féle.** Hasonló arányok mutatkoznak a többi könyvtárakban is.

* Lásd: Bikácsi Lászlóné: A gyermekkönyvállomány vizsgálata a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtáraiban. Magyar Könyvszemle 1961. 3. sz.

** Az adatok az 1959-ben és 1964-ben végzett állományelemzések adatai.

Az ismeretterjesztő állomány változatosabbá fejlesztése még nagyobb sikerrel folyik az önálló gyermekkönyvtárakban. 1964-ben végzett állományelemzést pl. az 1. és 2. sz. gyermekkönyvtár. Az 1. sz. VI. kerületi könyvtárban 1024 féle, a 2. sz. XIII. kerületi gyermekkönyvtárban pedig 1058 féle ismeretterjesztő mű között válogathatnak a gyerekek. Bár a könyvtárak a szerzeményezést egységesen megadott szempontok szerint végzik, mégis változatosabb a könyvanyag az önálló gyermekkönyvtárakban, holott a különbség csak kötetszám szerint indokolt, cím szerint valamennyi javasolt könyvet meg kellene venni a gyermekrészlegeknek is. A részlegek többsége szintén külön teremben van elhelyezve, tehát a takarékoságnak ez a formája, hogy csak a felnőttek számára veszik meg azokat az ismeretterjesztő műveket, melyeket a gyerekeknek is adhatnának, teljesen helytelen. Ugyanis a gyakorlatban a felnőttek részlegéből nem lehet áthozni az ott is szükséges műveket, mert azok nincsenek is a polcon. Amikor a gyerekek műveltségének kiszélesítésén, látóköriük tágításán fáradozunk, — nem kell bizonyítani —, káros a takarékoság! A gyermekkönyvállomány fejlesztésének problémája óhatatlanul háttérbe szorul a legtöbb vegyes könyvtárban. Ezt a tényt bizonyítja, hogy az önállósá vált részlegek ismeretterjesztő könyvállománya rohamosan megjavult. Például a 9. sz. könyvtár gyermekrészlegében bár kötetszámban elegendő volt a könyvállomány — 7558 kötet, ebből ismeretterjesztő mindössze 1395, azaz 18% volt. Az önállósá vált részleg gondos munkával kialakított állománya összetételében az alábbi: kötetek száma összesen 7656, ebből ismeretterjesztő 2322, tehát 30,6%. Az önálló gyermekkönyvtárak még azonos anyagi ellátottsággal is jobb eredményeket tudnak elérni, mert nincs semmiféle akadály, mely háttérbe szoríthatná náluk a gyermekek számára történő gondos szerzeményezést és az olvasószolgálatot, vagy a könyvtár bármely más funkcióját.

Az ismeretterjesztő irodalom megszerettetése, az állomány tervszerű gyarapítása összességében is ugrásszerű fejlődést eredményezett az olvasószolgálatban. Az ismeretterjesztő művek forgalma évről évre növekedett.

AZ ISMERETTERJESZTŐ MŰVEK FORGALMA 1960 — 1964-IG

Év	Összes kölcsönzött kötet	Ism. terj. %-ban
1960	910 324	14,9
1961	1 070 767	18,7
1962	1 325 351	24,1
1963	1 480 048	27,1
1964	1 611 088	30,6

Ezt a szép eredményt a könyvtárak szívós munkával érték el és az állományfejlesztésen kívül segítségükre volt a zárt polcra szabaddolcos kölcsönzésre való áttérésük is. A gyerekek a felfedezés örömeivel vették birtokukba a sokféle és számukra izgalmas ismeretterjesztő műveket, megszerették és hasonló arányban vitték a szépirodaloméval. Az összes kölcsönzött művek aránya lassan és egyenletesen, az ismeretterjesztő művek kölcsönzése pedig rohamosan növekedett.

A gyerekek sokirányú érdeklődését bizonyította az ismeretterjesztő művek magas aránya a kölcsönzésben. Zárt polc mellett, kizárólag a könyvtárosok ismeretterjesztő típusú könyvismereteire támaszkodva a sokirányú érdeklődést nem lehetne kielégíteni. A kölcsönzésre szánt könyvanyag is kevésnek bizonyul. Hiszen különösen a fiúgyerekek igen tájékozottak egy-egy ismeretágban, van aki rádiót szerel és különböző kapcsolási táblákat keres, van bélyeggyűjtő is, más a biológiával foglalkozik, sokan pedig a csillagászat, űrhajózás iránt érdeklődnek átlagon felül. Az olvasó sokszor bűvárkodás közben

bukkan rá a szükséges könyvre, de gyakran kérdez a könyvtárostól is, aki megfelelő kézikönyvek nélkül nehezen tudna választ adni a sokirányú kérdésekre.

A gyermekkönyvtári olvasószolgálat fejlődésében az ismeretek terjesztésének magasabb igényével érkezünk el a kézikönyvtár szükségességéig, az olvasótermi anyag összeállításáig, tehát a helybenolvasás biztosításáig.

A kézikönyvtár jelentősége

A 2. sz. önálló gyermekkönyvtár olvasótermi naplójában sok érdekes bejegyzés igazolja a kézikönyvtár létjogosultságát. A gyerekek egy része iskolai tanulmányaihoz keres bővebb anyagot, mások egyéni kedvtelésükhöz (rádiókészítés, bélyeggyűjtés stb.) találtak hasznos útmutatást, sokan pedig azért lapozgatják, mert felkeltette érdeklődésüket maga a könyv és élnek a helybenolvasás lehetőségével. Elgondolkoztató pl. az ilyen bejegyzés: „*kíváncsi voltam, milyen lehet egy lexikon*”. A legtöbb gyerek, akinek otthonában nincsenek kézikönyvek, a könyvtárban tanulja meg, hogyan is lehet valamit kikeresni a szótárból, lexikonokból, vagy valami fogalomnak utánanézni, esetleg megkeresni egy földrajzi egyiséget a világtatlaszban. Egy VIII. osztályú fiú igen találóan írta a naplóba arra a kérdésre hogy miért használta az *Új magyar lexikon*-t, ezt a választ: „*A művelődésért*.” Valóban, a könyvtár elsőrendű feladata, hogy a gyerekek művelődését elősegítse, az iskolában szerzett ismereteket kiszélesítse. A gyermekek az iskolában tanulnak, a könyvtárban pedig kedvtelésből gyarapítják tudásukat, olvasnak, könyvekkel ismerkednek, megtanulják, hogyan kell önállóan valaminek utánanézni, adatokat keresni, a tanultakat kiegészíteni.

Lényeges, hogy a könyvtárban *rendszeres lehetőséget* biztosítsunk a helybenolvasásra. A gyerekek szokják meg és legyenek biztosak abban, hogy bizonyos könyveket, — melyek fontos adatokat tartalmaznak, s így segítségükre lehetnek dolgozatírásban, tanulásban, a helyes beszéd és írásmód elsajátításában, vagy akár valamely kedvtelés gyakorlásában, — mindig megtalálhatnak és függetlenül a kölcsönzésektől, helyben használhatnak. Fontos, hogy a gyerek érezze a *rendszerességet* a helybenolvasás lehetőségében.

A kézikönyvtár használatát különösen a 10 éven felüli gyerekek igénylik. Ők már összefüggéseiben látják a dolgokat, egy-egy témáról több mindent szeretnének tudni. Különösen öröm számukra, ha önállóan tudják kezelni a könyveket, segítség nélkül megtalálják bennük a kívánt adatot, szómagyarázatot, földrajzi fogalmat stb. Kíváncsiak, hogy a gyerek érezze saját erejét, képességét, azt, hogy tájékozódni tud bizonyos témakörökben, illetőleg a kézikönyvtár anyagában. Később felnőtté, szakmunkássá, értelmiségivé válva nagy hasznát veszi e tudásnak. A könyvtárosnak pedig tudatosan kell törekednie az önállóság kifejlesztésére, hiszen az *olvasó önállósága az olvasási kultúra egyik fokmérője*.

Bár az önálló gyermekkönyvtárak megalakulásuktól kezdve gyűjtötték a lexikonokat, szótárakat, a kézikönyvtár tervszerű fejlesztésével, használatára nevelésével nem foglalkoztak kellően. 1962-től központilag irányítottuk a kézikönyvtár fejlesztését és a helybenolvasás jelentőségének tudatosítása céljából szakmai vitát tartottunk 1963-ban. Erre az alkalomra *kézikönyvtári címjegyzéket* is állítottunk össze, amely nemcsak a gyermekek kézikönyvtárába szükséges műveket, hanem a könyvtárosok munkájához fontos pedagógiai jellegű kiadványokat is tartalmazta. 1964-ben az Országos Széchényi Könyvtárral együtt gyermekkönyvtárosi, „Tapasztalatcsere napok” keretében országos szinten vitattuk meg a helybenolvasás tapasztalatait és az időközben a Könyvtártudományi és Módszertani Központ által is kiadott *Kézikönyvtár a gyermekkönyvtárakban* című, hosszabb bevezetővel ellátott címjegyzéket. A legtöbb könyvtárban, természetesen a külön helyiségben működő részlegekben is, megindult a szükséges lexikonok, szótárak, szabálykönyvek, antológiák és jelentősebb sorozatok gyűjtése, megvették az Úttörőszövetség kiadványait, az Úttörő próbakönyveket és Különpróba-füzeteket is. A kézikönyvtárak fölé ilyen és hasonló feliratok kerültek: *Használd a kézikönyvtárat! Ha valamit nem találsz, kérd a*

könyvtáros segítségét! A legtöbb helyen szabadon hozzáférhető polcokra rakták a kézikönyveket és ez nagy mértékben elősegítette a fontos állományrész igénybevételét. Megkönnyítette a tájékozódást az is, hogy a kézikönyvtár rendjét a szabadpolc rendjéhez és a katalógus csoportosításához hasonlóan szabtuk meg.

**GYERMEKKÖNYVTÁROS
TAPASZTALATCSERE NAPOK**
1964. október 6-7-8.

Könyvtártudományi és Módszertani Központ
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

PROGRAM

Jrnykiadás gyermekek számára
Miklós, a Móra Ferenc Könyvtár

ye: A Fővárosi Tanács Klubterme
28.

litások a Fővárosi Szabó Ervin Könyv-
tárban és gyermekrészlegeiben (A
ésd külön).

Ok. 7. 9 óra

Kézikönyvtár a gyermekkönyvtárban

Előadó: Bükácsi Lászlóné, a Fővárosi Szabó Ervin
Könyvtár munkatársa

Az előadást vita követi a "Kézikönyvtár a gyermek-
könyvtárban" című, készülő módszertani útmutató ki-
küldött munkapéldányai alapján.

Az előadás helye: A Fővárosi Tanács Klubterme
V. Tanács krt. 28.

A szűkebben értelmezett kézikönyvtári anyag csak lexikális jellegű műveket tartal-
maz. Mind az ismeretterjesztő, mind a szépirodalmi kézikönyvtári gyűjteményt tanácsos
volt kiegészíteni olvasótermi anyaggal, azaz olyan fontos művekkel, melyek ugyan kölcsö-
nözhetőek, de rendszerint nagy keresettségük miatt soha nem találhatók a polcon.

A kézikönyvtárat az ETO főcsoportjai szerint az alábbi választó táblácskákkal rend-
szereztük:

- 0 Enciklopédiák, lexikonok
- 2 A vallásról
- 3 Munkásmozgalom, ifjúsági mozgalom
- 4 Anyanyelvünk, idegen nyelvek
- 5 Természettudományok:
 - csillagászat, matematika
 - fizika, kémia
 - földtan
 - élettan, növénytan, állattan
- 6 Technika

7 Művészetek:

képzőművészet, iparművészet, népművészet
zene, filmművészet, színház
sport, játék, fényképezés

8 Az irodalomról

9 Hazánkról és a nagyvilágról:

földrajz
történelem

A szépirodalmi művek az alábbi csoportosításban szerepelnek:

Mesegyűjtemények

Verskötetek

Antológiák

Műsorfüzetek

Kötelező irodalom az általános iskolákban

Ajánlott olvasmányok az általános iskolákban

Ez a válogatás alkalmas arra, hogy a be nem iratott gyermekeket, — akik csak az olvasótermet használhatják, — szintén ellássa a legfontosabb irodalommal.

Az olvasótermi naplókról

A tudatos olvasószolgálati munkát segíti az olvasónapló. Az egyszerű füzetbe a gyerekek maguk írják be, hogy milyen kézikönyvet használtak és miért volt arra a műre szükségük. Az is fel van tüntetve, hogy ki ajánlotta a művet, ki hívta fel rá figyelmüket, tanár, szülő, könyvtáros, vagy egyszerűen csak ők bukkantak arra a műre a könyvek nézegetése közben. Szerepel a naplóban a beírás kelte, mely arra világíthat rá, hogy iskolai időszak alatt, vagy a nyári szünetben milyen könyvek iránt érdeklődnek leginkább. Beírják azt is, hogy hányadikos osztályú tanuló használta a kézikönyvet. Az olvasónapló többrétű és állandó vizsgálata segíti a könyvtárost az állomány fejlesztésében, a gyerekek igényeinek kielégítésében, az olvasószolgálat színvonalának emelésében. Az olvasótermi napló egyszerűbb változatát először a XIII. kerületi 2. sz. önálló gyermekkönyvtárban alkalmazták, ebből fejlődött ki a több kérdésre választ adó napló.

Az olvasónapló használata nem volt kötelező, mégis sok könyvtár, magasabb színvonalú olvasószolgálatra törekedve, vezette. A bejegyzések naponta igazolták, hogy kézikönyvek nélkül már nem tudnának megfelelő választ adni a gyermekek sokirányú kérdéseire. A bejegyzésekből ösztönzést kaptak a gondosabb olvasótermi munkához, újabb, szükséges kézikönyvek beszerzéséhez, a könyvtár használatának alaposabb ismertetéséhez de legfőképp az egyéni foglalkozásokhoz nyertek biztos alapot. A bejegyzések feltárták a gyerekek ismeretszerzési vágyát, egyéni kedvteléseit, nehézségeit a tanulásban, melyhez a könyvtárban éppen a kézikönyvek segítségével irányítást adhatott. A bejegyzések különösen ott voltak őszinték és értékesek, ahol a gyerekek maguk írtak a naplóba. A könyvtárosok szóbeli érdeklődésére a gyerekek csak szűkszavú választ adtak és azt még leszűkítette, hivatalos válasszá zsugorította a könyvtáros szokványos, semmitmondó bejegyzése: „érdekelte”, „dolgozathoz kellett”, „kérte”, „meglátta”, stb. Nemcsak a bejegyzések eredetibb, de a gyermek felelőssége is nő, ha maga ad számot az olvasott könyvről. Feltételezhető és érdemes lenne megvizsgálni, hogy az értékes albumok, lexikonok védelme ott jobban biztosított, ahol maguk a gyerekek írják be a napló rovataiba, hogy mit és miért használtak.

Néhány példa a naplók tartalmából:

Könyvtár	Kérte		A könyv címe	Miért olvasta?	Ki ajánlotta?
	fiú	lány			
1. sz.	VII.		Magyarország története 1848-ig	történelemórához	tanár
2. sz.		VIII.	Magyarországi művészet története	Hosszabban tanulmányozni	senki, „én fedeztem fel itt”
4. sz.	VIII.		Új magyar lexikon	Csak kíváncsi vagyok milyen is egy lexikon	magam
5. sz.		VI.	Népek játéka	Kisebbségnél örsvezető vagyok, ötleteket veszek ki a könyvből	könyvesbolt kirakataiban láttam
8. sz.	VI.		Nagy barkácskönyv	szeretek barkácsolni	—
10. sz.	V.		Bieber: Kovácsművészet	Érdekel, kár, hogy nem lehet ezt is kivinni olvasni	magam

A különböző példák egy része azt mutatja, hogy a gyerekeknek csupán bizonyos százaléka fordul meghatározott céllal a kézikönyvtárhoz (iskolai tanulmány kiegészítése, anyagkeresés valamely ünnepélyre, egyéni kedvtelés, bélyegérték megállapítása, rádiókapcsolási táblázat keresése, stb.). Sokan mások csak „nézegetni” akarják az értékes állományt, ismerkedni kívánnak a szótárakkal, lexikonokkal, atlaszokkal, szabálykönyvekkel. Számtalan bejegyzés vall erről: „látni szeretném”, „tudni akarom mi van benne”, „egy barátom mondta, hogy a Bréhm könyvek nagyon érdekesek”. A könyvekkel való ismerkedés élmény a gyerekek számára. Az olvasótermi napló egyik rovata azt kérde: *Ki ajánlotta a könyvet?* A 2. sz. gyermekkönyvtár egy VIII. osztályos leányolvasója így felel rá: Senki. Én „fedeztem fel” itt. A gyerek maga tette nyomatékossá a „felfedeztem” szót, érzékeltetve, hogy a bűvárokodás és a könyv felfedezése élményt jelentett számára. A 4. sz. gyermekkönyvtár hasonló korú fiúolvasója pedig az Új magyar lexikon forgatása után ezt írta: „szeretném megismerni milyen is egy ilyen könyv.” Úgy gondoljuk, elsőrendű feladat, megteremtteni a lehetőséget, hogy minden gyermek ismerkedhessen a kézikönyvekkel, kulturált olvasó váljék belőle.

Tizenöt könyvtár olvasótermi naplóját használtuk fel tanulságok levonásához. A bejegyzések sok mindent elárulnak. Többek között pl., hogy a gyerekek a kézikönyv-állomány egészét használják, vagy csak töredékét. Ennek megfigyelése az állomány jobb feltárását eredményezheti. Megállapítható az is, hogy a beiratkozott olvasók nagyobb százaléka használja-e a kézikönyvtárat, vagy csak kevesen fordulnak az értékes állomány-csoporthoz. Azt is megfigyelhetjük a bejegyzések során, hogy vannak-e a kézikönyvtárat rendszeresen használók és a helybenolvasók között akadnak-e be nem iratott gyerekek, akik élnek ezzel a lehetőséggel, és legalább időnként bejárnak a könyvtárba olvasni. (Ezt ugyanis nem tiltják a szülők, csupán a könyvkölcsönzéssel járó, késedelem esetén fizetendő díjaktól félnek.) Az előbbi szempontokon kívül figyelmeztető számunkra az a tény is, hogy mennyi a kézikönyveket használók között a VII. és VIII. osztályú tanuló, tehát arra legjobban rászoruló olvasó.

Vizsgálni kívánjuk azt is, mit mutatnak a bejegyzések: milyen célból vették igénybe a kézikönyvtárat a gyerekek. Iskolai tanulmányhoz, egyéni kedvteléshez, vagy meghatározott cél nélkül csak ismerkedtek a könyvekkel, ízlelgették az önálló bűvárokodás örömét.

A könyvtárak olvasólétszámául az 1964. félévi hivatalos statisztikai adatokat használtuk. Vizsgálódásunk ugyanis a félév időszakára (nyár és ősz) esik. Olvasótermi felügyelő ebben az időszakban egyik könyvtárunkban sem volt. Az eredmények az adott könyvtár egyéb szolgálatot is ellátó kollektíváját dícsérik. Megjegyezzük még, hogy a tizenöt

Kelt. n.	Könyv	U. könyv címe:	M. könyv 2. kötet:	ajánlat:	Megj.
X. 15	V. 6	Magyar Tudomány	azaz mint a gyermek a tudomány és a történelem szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 16	V. 6	Az alföld	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 21	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 23	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 25	V. 6	Az alföld	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 28	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 30	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 31	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 32	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 33	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 34	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 35	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 36	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 37	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 38	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 39	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 40	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 41	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 42	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 43	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 44	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 45	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 46	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 47	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 48	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 49	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		
X. 50	V. 6	Székely	szekély a legelőbb szekély a legelőbb szekély a legelőbb		

Részletek a 2. és 5. sz. gyermekkönyvtárak olvasótermi naplójából

könyvtár közül csak hatnak volt olvasóterme, de olvasóhellyel (asztal, székek) valamennyi könyvtár rendelkezett. A kézikönyvtári napló használata a gyermekek számára egyik könyvtárban sem volt kötelező. Jól tudjuk tehát, hogy a kézikönyvtárral ismerkedők, azt nézegetők száma valamennyi könyvtárban arányosan magasabb az itt feltüntetetté, illetőleg a naplóba bejegyzőknél. Hangsúlyozzuk: megfigyeléseink, következtetéseink kizárólag a naplókban rögzített írásos anyagra támaszkodnak.

Vizsgáljuk meg a felvetett problémák közül a fontosabbakat.

A KÉZIKÖNYVTÁRAT HASZNÁLÓK ARÁNYA (Olvasótermi napló alapján.)

Könyvtár	Olvasók sz. 1964. I. f.	A kézikönyvtárat használók száma	%-ban
1	3674	413	11
2	1413	262	19
3	1283	156	12
4	860	181	20
5	1327	382	29
8	1039	155	15
10	526	262	52
Részleg			
2	1332	124	9
12	1262	82	6
25	1142	114	10
27	1283	65	5
28	1179	141	12
41	521	51	10
43	1043	110	10
44	1093	109	10
		2607	

Ismételten megjegyezzük, hogy a használók alatt itt a naplóba bejegyzőket értjük. Vannak, akik forgatják ugyan a kézikönyveket, de nem írják be megjegyzéseiket a naplóba. Az 1. sz. gyermekkönyvtár pl. 1964. évi jelentésében írja: „3 év alatt 390 kötet kézikönyvet 4200-an használtak.” Félévre elosztva a használók számát s viszonyítva az akkori átlag 3500-as olvasólétszámhoz, 20%-os a kézikönyvtárat használók aránya. Az olvasótermi bejegyzéseket véve alapul pedig csak 11%. Ez igazolja feltevésünket, hogy valamennyi könyvtárban az olvasótermi naplót vezetőkn kívül csaknem ugyanannyian nézegetik, ismerkednek a kézikönyvtár anyagával. Vizsgálódásunk azonban többre jut, ezért nem támaszkodhattunk szóbeli közlésekre, vagy csupán számszerű kimutatásra.

E tanulmány feladata, hogy felhívja a figyelmet az olvasótermi szolgálatra és hangsúlyozza a helybenolvasás jelentőségét. Tizenöt könyvtár több mint 2600 írásos feljegyzését használtuk fel vizsgálódásul. Ennek ellenére következtetéseinkben óvatosságra törekszünk. Csupán jelzéseket szeretnénk adni a gyermekkönyvtári olvasószolgálat e kevésbé kiművelt területén.

Elsőként az összesítő adatok szolgálnak tanulsággal. A kézikönyvtári naplóba bejegyzők jóval nagyobb százaléka fiú, mint lány. A megvizsgált tizenöt könyvtárban a kézikönyvtári napló tanúsága szerint a kézikönyvtári állományt igénybevette:

1604	fiú	61%
1003	lány	39%
2607	olvasó	100%

A KÉZIKÖNYVTÁRAT HASZNÁLÓK KOR SZERINTI ÖSSZETÉTELE

Életkor	Fiú	Lány	Összesen	%-ban
Alsó tagozatos, 10 éven aluli	174	156	330	13
V. oszt.	330	199	529	20
VI. „	372	203	575	22
VII. „	360	197	557	21
VIII. o. és egyéb	368	248	616	24
Felső tagozatos összesen	1430	847	2277	87
Mindössze	1604	1003	2607	100

Következtetésként: A lányok érdeklődési köre még mindig szűkebb, mint a fiúké s ezért törekednünk kell arra, hogy ők is megismerjék a kézikönyvtár változatos, értékes anyagát és hasonló arányban forduljanak hozzá tanulás, szórakozás közben, mint a fiúk.

Pozitív eredmény a VIII. osztályú és egyéb 13 éven felüliek aránya az összes kézikönyvtárat használók között. Ám ha megnézzük összetételében, láthatjuk, hogy a VIII. o. fiúk száma alig éri el a VI. osztályba járóké, míg a lányok aránya legmagasabb a VIII. osztályban. Meg kell vizsgálni, mi lehet az oka, hogy a fiúk VI. osztálytól felfelé nem szaporodnak a kézikönyvtárat használók sorában. Feltehető, hogy nem az érdeklődés hiánya okozza náluk a viszonylagos lemaradást, hanem talán nyugodtabb, csendesebb olvasótermi részre lenne szükség, ahol elmélyültebben búvárkodhatnak a kézikönyvek között. Meg kell tehát vizsgálni: mennyire biztosított az olvasóterem, vagy olvasórészleg csendje, nyugalma. Láttunk már olyan könyvtárat is, ahol a kisebb gyerekek beülnek az olvasóterembe, ott rajzolnak, rendetlenkednek, de még olyat is, ahol a nagyobbak hangos társasjátékkal zavarják a folyóiratolvasókat, kézikönyveket lapozgatókat. Ez semmiképpen nem helyes. Az olvasótermet, olvasórészleget a csendben tanulók, művelődők számára kell fenntartanunk. A kisebb gyermekek és az esetleg sakkozók számára biztosítsunk asztalt a kölcsönzőrészlegben. Mindenképpen fordítsunk figyelmet legidősebb olvasóinkra. Törekedjünk arra, hogy a kézikönyvtár anyagát részleteiben ismerjék, tudják, milyen könyvekhez fordulhatnak segítségért, ha majd felsőbb iskolába járnak, vagy szakmunkássá válnak és mindennapi munkájukhoz keresnek anyagot. Ez egyaránt vonatkozik a fiúkra és lányokra. Lányaink lemaradása az összes kézikönyveket olvasók között azért sem indokolt, mert a beiratkozottak számarányában egyformán vannak képviselve a fiúkkal. Mind a lányok, mind a fiúk számára tartssunk kézikönyveket ismertető csoportos foglalkozást, rendezzünk a kézikönyvtár anyagából kiállítást és egyéni is legyen gondunk rá, hogy képzett, kultúrált olvasókként hagyják el a gyermekkönyvtárat. A katalógus és kézikönyvtár ismerete segíti őket a tájékozódásban, ha a felnőttek könyvtárába lépnek át.

Vizsgáljuk meg a továbbiakban, milyen tanulással szolgálnak maguk az olvasónaplóba bejegyzett sorok. Mire adnak választ, mire hívják fel a figyelmet olvasószolgálati munkánk többértékvégzése szempontjából.

A feldolgozott anyag áttekinthetősége és a főbb tanulások levonása érdekében igazodjunk az anyag elrendezésével a kézikönyvtár jelentőségéhez, feladatához. Az előbbiekben már említettük, hogy a kézikönyvtár pedagógiai célok elérését segíti. Többek között:

- a) az általános ismeretek elsajátítását,
- b) az iskolai és a szakköri tanulmányokat,
- c) a személyes képességek kibontakozását,
- d) az önálló és rendszeres ismeretszerzésre való nevelést.

Ezenkívül segíti a könyvtárost is az olvasók megismerésében, az állománygyarapításban és a színvonalasabb olvasószolgálat végzésében.

Általános ismeretek elsajátítására spontán is törekednek a gyerekek. Pl. a lexikonokat sokszor csak nézegetés, ismeretek gyűjtése céljából és nem meghatározott szándékkal vették ki az olvasók. Egy tanuló pl. határozottan meg is írta, hogy a „művelődésért” nézegeti. Mások valamely tanulmányhoz, dolgozathoz gyűjtöttek belőle adatokat, vagy utánanéztek valamely fogalomnak. Érdeklődésük körében rengeteg földrajzi és történelmi fogalom, regényekben, folyóiratokban talált és tisztázásra váró név tartozik. Az indián mokaszin-ra és az óriáspolipra éppen úgy kíváncsiak, mint a rakétákra. A könyvtároson múlik, hogy a lexikonon kívül még milyen kézikönyvet ajánl nekik, hogy bővebbet is megtudjanak érdeklődésük tárgyáról. Egyik gyerek azt írta a naplóba, hogy „önképzés céljából” forgatja a lexikont. Úgy gondoljuk, találó választ írt. Egy másik *Magyarország történetének képeskönyvét* lapozgatta és a napló megjegyzés rovatába ezt írta: „Eddig nem merem elkérni”. Mit jelent e megjegyzés? A vegyes jellegű könyvtárakban általában sokáig zárt szekrényben tartották a kézikönyveket, ahonnan rendszerint a felnőttek kértek ki egy-egy művet. Miután több helyen felszabadították a kézikönyvtári anyagot és használatára felhívták a figyelmet, a nagyobb gyermekek éltek a lehetőséggel és a már régebben kiszemelt, áhított könyveket végre ők is nézegethették. Ezt fejezte ki az „eddig nem merem elkérni” megjegyzés az olvasótermi naplóban. Önálló gyermekkönyvtárakban természetes módon azonnal birtokukba veszik a gyerekek a könyvtár szolgáltatásait, de a felnőttek között, vegyes könyvtárakban nagyon kell ügyelni arra, hogy a gyerekek érezzék, övéké is a kézikönyvtár, ők is leülhetnek az olvasóasztalokhoz és búvárkodhatnak az értékes állományban.

Az általános ismeretek elsajátítására való törekvés nyilvánult meg abban, hogy a legtöbbet használt kötetek között szerepelnek a lexikonok, enciklopédiák. A legváltozatosabb célok érdekében kérték, illetőleg emelték le a polcra ezeket a köteteket. Leninről, Bartók Béláról, Franklin Benjaminsról, Kun Béláról, Gandhiról, Hunyadiról, az ENSZ-ről éppen úgy akartak belőle olvasni, mint fogalmakat tisztázni. Volt aki a *kritikai realizmust* kereste benne, többen földrajzi, vagy fizikai fogalmat akartak tisztázni, egy gyermek ezt írta a naplóba: „megnézem, mit jelent e szó: barokk?” Bármit kerestek is, műveltségük gyarapodott, olvasási kultúrájuk növekedett azáltal is, hogy megismerték azokat a könyveket, melyekből bizonyos fogalmakat meg lehet keresni és a továbbiakban már önállóan tájékozódhattak, ha szükségük volt segítségre tanulmányaikhoz, vagy olvasmányaikban való eligazodáshoz.

Hasonló célból, bár még jóval kevesebben forgatták a Világatlaszt, térképeket. Főképpen azok vették igénybe, akik közvetlen iskolai tanulmányaikhoz kerestek benne anyagot. Az egyik tanuló így nyilatkozott az olvasótermi naplóban a Világatlasz használatáról: „*jóbban szeretek ebből tanulni, mint az otthoni kis atlaszból.*”

Az olvasótermi naplók tanúsága szerint 2607 kézikönyvtári könyvet forgattak a megvizsgált időszakban, mely 329 féle mű volt. E számadatok nagy fejlődést igazolnak az ismeretterjesztő művek népszerűsége terén, de legfőképpen az állományfejlesztés munkájában is. Gondoljunk csak arra, hogy 1958-ban a legtöbb gyermekrészleg egész kölcsönzési állományában alig volt 200 féle ismeretterjesztő mű. (Kézikönyvtárunk egyáltalán nem volt.) Ezt bizonyítják az 1959–1964-ben végzett állományelemzések is, amelyekről tanulmányunkban már szó esett. Ma gyermekkönyvtárainkban, illetőleg nagyobb gyermekrészlegeinkben nem ritkaság az 1000 féle ismeretterjesztő állomány sem. A kézikönyvtári anyag, – melynek legnagyobb százaléka szintén ismeretterjesztő mű – könyvtáranként 200–500 kötet között változik. Kézikönyvtári alapjegyzékünk*, mely természetesen a kifejezetten kézikönyv jellegű anyagon kívül olvasótermi könyveket is tartalmaz, több mint 600 címet sorol fel. A gyermekkönyvtárak és gyermekrészlegek

* (Bikácsi Lászlóné): Kézikönyvtár a gyermekkönyvtárakban OSZK Bp. 1964.

– férőhelyüktől függően – igyekeznek a szükséges állományt a gyermekek részére biztosítani. Az önálló gyermekkönyvtárak átlag 400 kötet, a részlegek pedig 200–250 kötet kézikönyvtári könyvanyaggal végzik az olvasótermi szolgáltatást. Néhány példa:

Ker.	Könyvtár	Kézikönyvtári állomány	Ker.	Részleg	Kézikönyvtári állomány
III.	8. sz.	332 köt.	IV.	28. sz.	264 köt.
V	5. sz.	420 „	VII.	2. sz.	192 „
VI.	1. sz.	548 „	IX.	44. sz.	312 „
XIII.	2. sz.	461 „	X.	12. sz.	331 „
XIII.	3. sz.	476 „	XIX.	27. sz.	160 „
XX.	4. sz.	400 „	XX.	25. sz.	193 „

(Mind az önálló könyvtárak, mind a részlegek 1964. évvégi adatait vettük alapul.)

Milyen jellegű kézikönyvtári könyvek iránt érdeklődtek leginkább a gyerekek? A félév folyamán megvizsgált tizenöt könyvtárban az olvasótermi bejegyzések az alábbi összesítést adják:

A KÉZIKÖNYVTÁRI KÖNYVEK FORGALMA SZAKCSOPORTOK SZERINT

Szakcsoport	Kötet összesen	(Féle)	Olvasta	
			fiú	lány
0 Enciklopédiák, lexikonok	353	14	189	164
2 A vallásról	4	4	—	4
3 Munkásmozgalom, ifjúsági m.	44	16	31	13
4 Anyanyelvünk, idegen nyelvek	68	20	33	35
5 Természettudományok	355	39	237	118
6 Technika	397	30	349	48
7 Művészetek, játék, sport	490	69	298	192
8 Az irodalomról	43	10	18	25
9 Hazánkról és a nagyvilágról (földrajz, történelem)	470	41	346	124
Verskötetek	97	23	31	66
Mesegyűjtemények	94	10	12	82
Antológiák	21	9	11	10
Műsorfüzetek	20	4	6	14
Kötelező és ajánlott ír.	36	10	16	20
Polyóiratok és nem kézikönyvtári egyéb iroda- lom	115	30	27	88
Összesen	2607	329	1604	1003

Megjegyezzük, hogy a 7-es szakcsoport nagy forgalma akkor érthető leginkább, ha bontjuk a jellegzetesebb művek szerint. Képzőművészeti tárgyú műveket olvastak 250-en, zenei jellegűt 104-en és a sport, valamint játék körébe tartozókat 136-an. A lányok aránya magasabb a képzőművészeti tárgyú műveknél (114 fiú, 136 lány) lemaradnak a zene iránti érdeklődésben (81 fiú, 23 lány) és természetesen a sport iránti rajongásban (103 f. 33 l.). Igen kedveltek voltak a művészettörténeti játékok, a sport-olimpiákról szóló művek, a fotolexikon és más fényképeszeti szakkönyvek.

Sorrendben a következő legnépszerűbb szakcsoport a földrajz és a történelem, amelynek körében különösen Békés *Hazádnak rendületlenül* című képes történelemkönyvét

nézegették, valamint a *Politikai és gazdasági világtalaszt*, amit sokszor tanuláshoz használtak. Népszerűek a *Világtörténet* kötetei is.

A technika körébe tartozó művek közül erősen kiemelkedik népszerűségben Liener *Autótípusok* című könyve. Csupán ezt az egyféle művet 237 gyermek nézegette, tanulmányozta. Megjegyzendő, hogy csaknem valamennyien fiúk kérték. Csupán 23 lány csatlakozott az autók iránt érdeklődőkhöz. Sokan kérték a különböző bélyegkatalógusokat is, ahol szintén megnyilatkozik a fiúk bélyeggyűjtő szenvedélye és a lányok kisebb mértékű érdeklődése (45 fiú, 10 lány).

Sorrendben a természettudományok következnek a legnépszerűbb kézikönyvtári könyvek között. A Brehm köteteket kisebb különbséggel forgatták a fiúk és a lányok (66–46) és a többi természettudományos mű iránt is hasonló arányban érdeklődtek. Bár kevesen nézegették, de mégis érdemes felfigyelni arra, hogy Ákos igen hasznos könyvét, az *Ismeretlen világ: az ember* című munkáját 8 fiú és 8 lány tanulmányozta. Öröndetes, hogy a lányok éppen úgy megkeresték a kézikönyvtárban a problémáikra választ adó könyvet, mint a fiúk.

Jó arány alakult ki a lexikonokat, enciklopédiákat tanulmányozó gyermekek között is. Bár kézikönyvtári anyagunk nem bővelkedik az ilyen kötetekben, különösen lemarad a bőséges természettudományos és művészeti csoport mögött, mégis 353-an vették igénybe e hasznos szakcsoportba tartozó műveket. Az ismeretek kiegészítésére, különböző fogalmak megkeresésére éppen úgy vágyódtak a lányok, mint a fiúk. Arányuk hasonló. 189 fiú, 164 lány. A könyvtárak tehát lényegében elérték azt a célt, hogy mind a fiúk, mind a lányok megismerkedjenek a lexikális jellegű művekkel, melyek használata nagyban segíti a művelődést, a tudatos, kulturáltabb olvasásra való törekvést.

A többi szakcsoportba tartozó művek már jóval kisebb arányban szerepelnek a forgatott anyag között. Ennek oka nemcsak az, hogy némelyikük kisebb arányban található a kézikönyvtárban is, mint pl. a nyelvtudományok körébe tartozó, vagy a 8-as szakcsoport könyvei, hanem mert még nem elég széles skálájú a gyerekek érdeklődése. A könyvtárosok sem igyekeznek eléggé feltárni a kézikönyvtári anyagot, legnagyobb figyelemmel a lexikonok felé fordulnak. A verskötetek, antológiák használata sem elég általános még. Viszonylag sokan olvasták a mesegyűjteményeket, főképpen a kisebb gyermekek, akik játék közben beszaladtak a könyvtárba olvasni, de akad közöttük VII. – VIII. osztályú is. Érdekes pl. az egyik VII.-es gyerek naplójegyzete: „*Bár nagy vagyok, időnként szeretek mesét is olvasni*”. Ez azt igazolja, hogy kölcsönözni ugyan már nem akar meséskönyveket, a kézikönyvtárból, helybenolvasóként leemeli a mesegyűjteményeket. Egy V.-es fiú pedig Illyés *Hetvenhét magyar népmese*-jét a kézikönyvtárban olvasta és ezt írta be: „*Kár, hogy nem lehet elvinni*”. Ez arra enged következtetni, hogy bármilyen magas példányszámban is van meg ez a könyv a könyvtárakban, népszerűsége miatt nem található a polcon. Ez is igazolja a kézikönyvtár fontosságát, ui. legalább helyben olvashatják, akik nem tudják kikölcsönözni. Ezért magas viszonylag az egyéb olvasott művek száma (115) is. Közöttük legtöbb a mesegyűjtemény, valamely regény, vagy más, nem a kézikönyvtárba tartozó mű, melyet nem talált az olvasó a kölcsönözhető művek polcain. A kézikönyvtár feladata bár az enciklopédikus művek, lexikonok, szótárak szolgáltatása, az említett példák arra ösztönzik a könyvtárosokat, hogy gyűjteményüket, olvasótermi anyagukat egészítsék ki még a fontosabb és a gyerekek érdeklődésére számot tartó egyéb művekkel is.

Hogyan segíti a kézikönyvtár az iskolai oktatást?

Számos kézikönyvtári naplójegyzet igazolja, a kézikönyvtár jó szolgálatot tesz az iskolai tanulmányok kiegészítésében. Összegyűjtöttünk néhány példát, mely igazolja, hogy a könyvtár s ezúttal a helybenolvasás lehetősége támogatja az iskolai oktatást.

AZ ISKOLAI TANANYAG KIEGÉSZÍTÉSE

Könyvtár	Kelt	Kérte		A könyv címe	Miért olvasta?	Ki ajánlotta?
		fiú	lány			
1. gy.	VI. 2.	VII.		Magyarország tört. 1848-ig	történelemórához	tanár
1. gy.	XI. 17.		III.	Lelkes: Kőszeg	Környezetórán erről tanulunk	Kati
1. gy.	XI. 11.		V.	Lőrincze: Édes anyanyelvünk	Nálunk az V.-ben erősen kell tanulni	senki
2. gy.	X. 12.	VII.		Orosz – magyar szótár	Orosz szavakat lefordítani	magam
2. gy.	X. 12.		VIII.	Kis magyar irodalomtörténet	Irodalom leckéhez	oszt. társam
2. gy.	XII. 15.		VII.	Békés: Hazádnak rendületlenül	Iskolai tanulmányaimhoz	Ica néni
4. gy.	V. 19.		VI.	Keresztury: Magyar irod. képeskönyve	Arany Jánosról keres anyagot iskolai feladathoz	–
4. gy.	X. 22.		VI.	Ákos: Ismeretlen világ az ember	Egészségtanhoz	könyvtáros
5. gy.	IX. 23.		VI.	Helyesírási tanácsadó	Fogalmazáshoz	én kértem
5. gy.	X. 28.		IV.	Móczár: Képes állatvilág	Iskolában tanulunk a méhekről	én kértem
8. gy.	X. 22.	VII.		A Föld	A Föld kialakulásáról tanulunk	földrajztanár
10. gy.	V. 20.		VII.	Lexikonok	Ma élő írókról adatok kellene az iskolai tanuláshoz	–
10. gy.	XI. 6.		VII.	Világatlasz	Földrajzhoz szükséges	–
10. gy.	XI. 12.	V.		Enciklopédia. Évezredek története	Tanulni belőle	tanárnő
10. gy.	XI. 22.	V.		Világatlasz	Könnyebb tanulni	tanárnő
28. r.	X. 19.	VI.		Magyarország tört. képeskönyve	Történelemhez az iskolában	–
28. r.	X. 22.	IV.		Arany: Toldi	Nemsokára tanuljuk nagyon érdekel	–
28. r.	X. 19.	VI.		Brehm I. – IV.	Az iskolában az élővilágról tanulunk	–
44. r.	X. 23.		V.	Encikl. Az élet útja a földön	A történelemórán tanultakhoz kapcs.	könyvtáros

Ugyancsak az iskolai munkát segíti, az Úttörőszövetség célkitűzéseit támogatja közvetve a kézikönyvtár, amikor a gyerekek próbázásokhoz, őrsi összejövetelek témájának előkészítéséhez keresnek anyagot. Az ilyenirányú kívánságok kielégítéséről tanúskodnak az alábbi naplójegyzetek:

NAPLÓJEGYZETEK AZ ISKOLAI ÚTTÖRŐMUNKÁRA FELKÉSZÜLÉSRŐL

Könyvtár	Kelt	Kérte		A könyv címe	Miért olvasta?	Ki ajánlotta?
		fiú	lány			
1. gy.	X. 26.	VII.		Úttörő különpróba füzetek	Próbafelkészüléshez	senki
5. gy.	VII. 7.		VII.	Vargha: Társasjátékok könyve	Én vagyok az őrsmókamestere	én
25. r.	IX. 11	VII.		Úttörő különpróba füzetek	Őrsöm próbázatásához	—
5. gy.	XI. 16.	VII.		Lukácsy: Népek játékai	Őrsi gyűlésen játszottunk belőle	Éva néni
5. gy.	X. 21.		VI.	Lukácsy: Népek játékai	Kisebbecknél őrsvezető vagyok, ötleteket veszek ki a könyvből	könyvtáros

Mind az iskolák, mind az úttörők munkájához több segítséget is adhattak volna a könyvtárak, ha figyelmesen tanulmányozzák az olvasótermi naplókat. Több olyan bejegyzés látható, mely elárulja, hogy a gyermek tanácstalanul keres valamit a lexikonban, amiről bővebb anyagot találhatna más könyvekben. Az a példa sem ritka, amikor a könyvtáros ajánl kevésbé kielégítő művet. A tudatos olvasószolgálat, a gyermekek igényeinek figyelemmel kísérése csökkentheti az ilyen eseteket, s ha mégis megtörtént, az olvasótermi napló vizsgálgatása után feltétlenül vissza kell térni a problémára és a gyermekkel megbeszélni, mely könyvből kaphat kielégítő választ kérdéseire. A könyvtárak megjelölése nélkül lássunk néhány példát, amikor a könyvtárosnak megfelelőbb kézikönyvet kellett volna ajánlania.

AMIKOR TÖBB SEGÍTSÉG KELLETT VOLNA

Kelt	Olvasó		A mű címe	Mihez kellett?	Ki ajánlotta?
	fiú	lány			
X. 5.	VI.		Új magyar lexikon	Madarakról jegyzetelni	könyvtáros néni
XI. 16.	VIII.		Új magyar lexikon	Tanulmányaimhoz, de nincs benne	barátom
V. 27.	VIII.		Lexikon	Miskolcra akar olvasni, oda költöznek	könyvtáros
XII. 2.		VIII.	Új magyar lexikon	Történelemórához	tanárnő

Nyilvánvaló, hogy a madarakról többet talált volna az olvasó a *Brehm* megfelelő kötetében, hogy történelemhez és Miskolc megismeréséhez nem az Új magyar lexikont kellett volna ajánlani, hanem *Magyarország történetét*, a *Világtörténetet*, illetve a *Panoráma*

sorozatból *Budapest – Miskolc – Aggtelek*-et, valamint *Borsod* (Fotoalbum) *Miskolc* című könyvet. Azt is meg kellett volna tudni, milyen anyagot nem talált meg az olvasó tanulmányaihoz a lexikonban, és érdemes lett volna a megjegyzési rovatba beírni, mit kapott helyette. A kiemelt példák azt mutatják, hogy elfoglalt könyvtárosok is előszeretettel utasítják a gyermeket, nézze meg a lexikonban, amire választ kíván kapni. A gyermeket pedig arra is nevelni kell, hogy mit melyik könyvben talál meg részletesebben, hogy tájékozódni tudjon és egyedül is eligazodjék a kézikönyvtári könyvek között.

Hogyan segíti a kézikönyvtár az egyéni képességek fejlesztését?

Az iskolai oktatás támogatása, az ismeretek kiszélesítése rendkívül fontos feladata a könyvtárnak. Igen sokra becsülhető emellett az a segítség is, amelyet a kézikönyvtár az egyéni kedvtelés tökéletesítése és egyúttal újabb és bővebb ismeretek szerzése szempontjából nyújthat. Ki vonhatja kétségbe, hogy fotózás és barkácsolás közben sok szaktudásra van szükség. És ki tagadhatja, hogy bélyeggyűjtés kapcsán szerzett földrajzi és történelmi ismereteket? Mások a képzőművészetekért rajonganak és festőkről, szobrászokról akarnak sokat olvasni. Vajon ez nem gyarapítja-e általános műveltségüket? Hazánk és a világ történelmét szocialista szemlélettel tárgyaló művek pedig vajon nem segítik-e a gyerekek világnézeti nevelését? És vajon a pályaválasztásban nem nyújt-e segítséget egy-egy könyv alaposabb tanulmányozása? Számtalan kérdésre válaszolhatnánk egyetlen felelettel: *Minden kézikönyvtári könyv hasznos a gyermek fejlődése szempontjából, akár iskolai tanulmányaihoz, akár egyéni képességei kibontásához veszi is kézbe.* Egy gondolatlan azonban még megtoldható ez a válasz. Az egyéni képességek támogatása egyúttal azt jelenti, a későbbi szakmunkást, vagy értelmiségit segítjük ahhoz, hogy munkáját örömmel végezze, hogy megtalálja az esetleg később véglegesen magáénak választott pálya szépségét, örömet. De akkor is jó szolgálatot tesz a kézikönyvtár, ha választott hivatásán kívül, egyéni kedvtelése közben bővebb ismereteket szerez az olvasó, tökéletesíti tudását, kezűgyességét a megfelelő szakirodalom segítségével. Néhány példával illusztráljuk, milyen sokféle egyéni kedvtelés érdekében fordultak a gyerekek a kézikönyvtárhoz.

Az egyéni kedvtelésekről szóló feljegyzések igen elgondolkodtatók, sokszor szívderítőek, mások szívszorongatóak. Mosolygunk, amikor azt olvassuk, hogy egy filmen látott óriáspolip méreteit akarja megtudni valaki a lexikonból és elérzékenyülünk egy VII. osztályos fiú bejegyzését látva, aki *Móczár: Képes állatvilág*-át olvasta és így indokolta: „*Engem egész kiskoromtól fogva izgat a természet, szeretem a biológiát és magam is biológus szeretnék lenni*”. Egy 10 éves kislány egy kiránduláson megcsodált fáról tudni akarja milyen fajta és keresi a könyvekben. A könyvtárban a *Fák, ligetek, erdők* c. könyvet tanulmányozta. Egy VIII.-os fiú pedig azért olvasgatja következetesen József Attila összes verseit „*mert attól a kislánytól hallott róla, akivel sokat szokott beszélgetni*”. Összeszorul a szívünk, mert ilyen bejegyzések is találhatók egymás alatt: Egy V. o. fiú a bélyegkatalogus tanulmányozása után a „*Ki ajánlotta*” kérdésre így válaszol: *édesapám*. Egy másik gyermek pedig, aki beírta a naplóba, hogy szenvedélyes bélyeggyűjtő és behozta a bélyegeit a könyvtárba, a megjegyzés rovatba ezt írta: „*szüleim tiltják*”. Szerencsére kevés az ilyen és hasonló naplójegyzet. Sok helyen éppen ez olvasható: „*apám ajánlotta*”, „*testvérem*”, „*bátyám*”, „*nagyapám*” hívta fel rá a figyelmet. „*Tanárom*”, „*osztályfőnököm*”, „*barátom*” mondta, hogy ezek érdekes könyvek. Nem ritka az olyan bejegyzés sem, ahol a könyvtáros az ajánló fél. Sokszor szükséges, hogy a könyvtáros irányítsa határozottan valamely kézikönyv tanulmányozására a figyelmet. Bármennyire is önállóságra neveljük a gyermekeket a kutatásban, a kezdő olvasókat és gyakorlatlanabb helybenolvasókat feltétlenül segíteni kell a kézikönyvtári anyag használatában. És ezt akkor is meg kell tenni, ha nem tanulmányaihoz keres anyagot az olvasó, hanem valamely egyéni kedvtelésnek áldoz időt. A szomorú és ritka példát csak azért említettük, mert ez bizonyítja legjobban, milyen

PÉLDÁK AZ EGYÉNI KEDVTELEÉS MEGNYILATKOZÁSÁRA

Könyvtár	Olvasó		Az olvasott mű címe	Miért olvasta?	Ki ajánlotta?
	fiú	lány			
1. gy.	VIII.		Lányi: Élet a víz tükre alatt	Akváriumom van és ebben halakról van szó	senki
3. gy.		VIII.	Szovjet – magyar diák-levelezés	Levelezek oroszul	–
4. gy.	VIII.		Rádiótechnikai kislexikon	Egy kapcsolási táblázatot akar meg nézni	maga
5. gy.	VII.		A Föld és lakói	Ki szeretném írni minden ország zászlóit	én
5. gy.	V.		Bácsfalvi: Utazz velünk !	Én is szeretnék egyszer körülnézni a világban. Így érdekelnek az útleírások	könyvtáros néni
5. gy.	IV.		Liener: Autótípusok	Az autó szerkezet és váza érdekel, mert kis modellt szeretnék készíteni	magam
5. gy.	VI.		Leiner: Autótípusok	Nekünk is van egy kocsink és szeretném tudni milyenek voltak az elődei és a belsejük	Megláttam böngészés közben
5. gy.	VI.		Liener: Autótípusok	Életem az autóvezetést, autótérvezés	nagyapám
5. gy.	VII.		Magyar bélyegek katalógusa	Gyűjtöm az állatos bélyegeket	Én fedeztem fel !
5. gy.	VIII.		Magyar bélyegek árj.	Szenvedélyes bélyegyűjtő vagyok	én kértem
8. gy.	VII.		Nagy barkácskönyv	Szeretek barkácsolni	–
8. gy.	VIII.		Verne: Rejtelmes sziget	Megfogadtam, hogy elolvasok minden Jules Verne könyvet	–
10. gy.	VIII.		A fényképezés kézikönyve	Szeretek fényképezni	–
12. r.	V.		Bélyegkatalógus	Bélyegértékeim megállapítására	–
25. r.	VIII.		Új magyar lexikon	Rejtvényfejtéshez	magam
27. r.		VII.	Zádor: Kaposvár	Ott lakik egy ismerősünk és kíváncsi vagyok a városra	magam
41. r.	VI.		Pásztor: Szobamadarak	Papagájokról akarok olvasni, mert van egy papagájom	magam

nagy szükség van könyvtárra, különösen a helybenolvasás lehetőségére, hiszen némelyik szülő nem érti meg a gyermek vágyait, művelődésre való hajlamát. A külső hatások sokszor segítenek bennünket abban, hogy ezeket a gyerekeket is kulturált olvasókká neveljük. Egyik a könyvüzletek kirakatában csodál meg valamilyen könyvet és ezért jön a könyvtárba, a másik valamely folyóiratban olvasott olyan könyvről, amit nem tud megszerezni. Pl. egy VII-es fiú bélyegértékei megállapítására kérte a bélyegkatalógust és ezt írta a naplóba: Ki ajánlotta? „*A Filatéliai Szemle*”. Egy VI-os kislány az Irodalmi Színpadon hallott Babits vers után kérte költeményeit, hogy „*jobban megismerje*” a költőt. Sorolhatnánk a sokféle hatást, mely segíti a kézikönyvtár használatát, és számunkra felbecsülhetetlen az az érték, melyet a kézikönyvek tanulmányozása jelent a gyermekeknek. Erre vonatkozó felméréseink nincsenek, de a könyvtárosok gyakran tanúi annak az örömeknek, amikor egy-egy gyerek elmondja, földrajzból ötöst kapott a könyvtárban tanulmányozott térkép megismerése után, vagy arra a dolgozatra adtak jó jegyet, melyet a kézikönyvtár igénybevételel írt meg. Több ilyen példát sorolhatnánk fel, melyek közvetlen bizonyítékai a kézikönyvtár fontosságának. Igaz, az egyéni képességek kibontásához nyújtott segítség nem bizonyítható olyan világosan, mint az iskolai tanulásban elért eredményeké. Mégis valljuk, hogy a könyvtárban töltött órák, a kézikönyvtár használata akkor is felbecsülhetetlen értékű, ha nem meghatározott iskolai feladat kedvéért történik, hanem valamely egyéni kedvtelés kielégítését szolgálja.

Önálló és rendszeres ismeretszerzésre való nevelés

Tanulmányunkban egyhelyütt már vallottuk: az olvasó önállósága a kulturált olvasás egyik fokmérője. A jó könyvtárost az jellemzi, hogy segíti olvasóit az önálló olvasóvá válás útján. Megtanítja őket eligazodni a kézikönyvtári könyvek között. A jó könyvtárat pedig az jellemzi, hogy a könyvtáros munkája következtében az olvasók már önállóan is tudnak tájékozódni, önállóan is meg tudják keresni problémáikra a választ a könyvekből.

Példáink és az itt fel nem sorolt kézikönyvtári naplójegyzetek azt bizonyítják, hogy a gyerekek igen hamar és eredményesen tájékozódnak a kézikönyvtárban. Böngészés közben is sok mindent megtanulnak, máskor meg a könyvtáros igazítja el őket a sok értékes könyv használatában. A válaszok nagyobb része — melyet erre a kérdésre adnak: ki ajánlotta a könyvet? — azt bizonyítja, hogy a gyerekek megtanulták a kézikönyvek használatát. A legtöbb válasz így hangzik: én magam, megláttam, felfedeztem, rábukkantam, a könyvtáros néni, tanárom, barátom ajánlotta. Ezen a téren tehát eredményes munka folyt.

Még igen kezdeti fokon áll, és kevesebb eredményről számolhatunk be a rendszeres kézikönyvtári használatról. Az olvasótermi naplók egyik rovata a gyermekek olvasójegyének számát rögzíti. (Tanulmányunkban feltüntetett példáknál ezt nem alkalmaztuk). Ez azért szükséges, hogy lássuk, mennyire térnek vissza az olvasók a kézikönyvtár használatára, milyen időközönként és milyen típusú kézikönyveket forgatnak. Ennek vizsgálata mindig csak egy azonos könyvtáron belül tanulságos. Már a kézikönyveket igénybevevők alacsony százaléka is mutatja, hogy még igen csekély azoknak a száma, akik rendszeresen használják a kézikönyvtárat. Pedig a rendszeresség a kézikönyvtár használatában nagyon lényeges. Csak az állandó és visszatérő igény biztosíthatja azt, hogy az olvasók később, felnőtt korukban is szinte napi munkájukhoz tartozónak érzik majd a kézikönyvek használatát. Egy-egy olvasótermi naplóban nagyon kevés visszatérő olvasószámot találtunk. Mindössze 5–6% azoknak a helybenolvasóknak a száma, akik gyakran visszatértek egy-egy mű tanulmányozásához, akik pl. tanulmányaikhoz rendszeresen használták a *Világatlaszt*, vagy a *Helyesírási tanácsadó szótár-t*. A helybenolvasás rendszerességére való nevelés még háttérbe szorult a kézikönyvtárat megismertető feladatok mellett. Ez érthető

is, hiszen a kézikönyvtári állomány megismertetése, használatának megkedveltetése is csak az utóbbi években vált általánossá. A gyermekkönyvtárak olvasószolgálatában újabb fontos feladat lesz megtanítani a gyermekeket a kézikönyvtár *rendszeres* használatára.

Tanulságok

Az olvasónaplók anyagának rendszerezésében négy szempontot vettünk figyelembe. Példákat soroltunk fel az iskolai munka segítésére, az egyéni képességek kibontakoztatására, az általános ismeretek megszerzésére való törekvésre és beszéltünk a kézikönyvtár használatának rendszerességéről. Ezeken kívül szót kell ejtenünk arról a könyvtári szempontból értékes eredményről – melyet az olvasótermi naplók tanulmányozása során érhetünk el – és ez a szerzett tapasztalatok felhasználása a kézikönyvtári, valamint kölcsönzési állomány gyarapításában. A gyerekek megjegyzései sokszor arra utalnak, hogy egyik-másik könyvből többet kell beszerezni, vagy azt bizonyítják, hogy hiányos a kézikönyvtár, más megjegyzések pedig arra ösztönöznek, hogy egyes kézikönyvtári könyv több példányban, kölcsönözhető anyagként szükséges a könyvtárban. Lássunk ezekből a példákban is.

AZ ÁLLOMÁNYGYARAPÍTÁSBAN FELHASZNÁLHATÓ JELZÉSEK

Olvasó		Az olvasott könyv címe	Miért olvasta?	Ki ajánlotta?
fiú	lány			
	VIII.	Budapest	Szeretném a fővárost jobban megismerni, csak az a baj, hogy ezt a könyvet nem lehet elvinni itt viszont kevés az idő	—
VII.		Liener: Autótípusok	Érdekel a technika. Jó lenne, ha ezt is ki lehetne vinni	—
VI.		Nagy: Mi fán terem?	Tanáromnak akarom elkérni, mert beszámolóra készül	—
VIII.		Magyar műszaki alkotók	A két ütemű és négy ütemű motorok érdekelnek, de a 2. ü. és 4. ü. motorok rajza nincs benne	könyvtáros
	VIII.	Magyar ünnepek	Valamit megtanulni belőle. Kár, hogy nem lehet elvinni	Magyar tanárom

A felsorolt példák olyanok, melyek a kölcsönzési anyagban is szerepelhetnek, tehát beszerzésük indokolt. Olyan naplójegyzetek is találhatók, melyek az állomány fokozottabb védelmére utalnak. Egyik gyermek pl. megjegyezte, hogy a *Nagy barkácskönyv*-et azért olvassa a kézikönyvtárból mert a kölcsönözhető példányból hiányoznak a mellékletek.

Az olvasónaplók figyelmes tanulmányozása, elemzése sokféle tanulsággal járhat, többféle kötelességet ró ránk. Egyik főfeladatunk pl. a gyerekek iskolában szerzett tudásának kiszélesítése, ismereteik gyarapítása. Ezt a feladatot az olvasószolgálat útján, részben pedig a kézikönyvtár megismertetése által lehet elvégezni. A gyermekek maguk is segítenek ebben. Bennük is él a vágy a könyvek megismerésére. Ezt fejezte ki a 2. sz. gyermekkönyvtár egyik VII. osztályba járó fiúolvasója. A könyvtárban *A kultúra világa*

c. mű egyik kötetét tanulmányozta és indokul ezt írta az olvasótermi napló – „miért kérte” – rovatába: „*Tudásszomjam csillapítására*”.

Tanulmányunk valamennyi részében foglalkoztunk tanulságokkal. Igyekeztünk reagálni a gyerekek bejegyzéseire, melyek rendszerint rávilágítottak a hibákra, kiemelték az eredményeket. Mégis a végső következtetések levonása még hátra van. Mielőtt össze-foglalásunk végére érünk, lássuk azokat a műveket, melyek leginkább kiváltották a gyerekek érdeklődését. Az előzőekben említettük, hogy a helybenolvasók között még igen kevés a rendszeresen kézikönyveket használó gyermek. Ez az oka annak is, hogy a rangsorolásban elől járó könyvek sem értek el igazán kiemelkedő forgalmat. Felsorolásuk azonban néhány következtetésre adhat alkalmat.

AZ OLVASÓTERMI NAPLÓKBA LEGGYAKRABAN BEJEGYZETT MŰVEK

A mű címe	Olvasta		Összesen
	fiú	lány	
Liener: Autótípusok	214	23	237
Új magyar lexikon	112	89	201
Brehm: Az állatok világa	66	46	110
Politikai és gazdasági világtan	66	15	81
Békes: Hazádnak rendületlenül	62	12	74
A kultúra világa	35	30	65
Móczár: Képes állatvilág	31	26	57
Marco: Állatkerti tarkaságok	33	16	49
Magyarország történetének képeskönyve	37	11	48
Magyar bélyegek árjegyzéke	37	7	45
Világtörténet	33	7	40

A felsorolt műveken kívül még 21 művet forgattak tíznél többen, 297 művet pedig tíz olvasónál kevesebben olvastak a megvizsgált félév alatt.

A rangsorolás első tanulsága, hogy a pálmát nem igazán kézikönyvtári könyv vitte el. Magas forgalmát nemcsak annak köszönheti, hogy különösen a fiúk körében igen keresettek az autók szerkezetével foglalkozó művek, sőt az autók márkáit tartalmazók is. A gyerekek egymás között nagy propagandát csináltak ennek a könyvnek. Az egyik gyermek pl. már többször látta a könyvet, de mégis magához vette az olvasóteremben és beírta a naplóba: „*A barátomnak is szeretném megmutatni*”. Tanulásként több könyvtár újabb példányokat szerzett be, hogy a kölcsönzési állományt kiegészíthesse vele.

Az *Új magyar lexikon*-t és *A kultúra világa*-t fiúk és lányok csaknem egyenlő arányban használták. Többségük iskolai tanulmányaikhoz, dolgozatíráshoz, valamely fogalom tisztázásához vette igénybe. Már az előbbieken, a szakcsoportok forgalmának rangsorolásában is láttuk, hogy az enciklopédiák és lexikonok használatában általában hasonló arányt értek el a lányok mint a fiúk. Ez igazolja azt a törekvést, hogy a könyvtárosok a lányokat a kézikönyvtár használatára fokozott gonddal nevelik. Az eredmény az általános ismeretek megszerzésében mutatkozik meg legjobban. A többi rangsorolt műnél azonban erősen lemaradnak a fiúk mögött. A történelem iránti érdeklődés, melyet a rangsorolt 11 mű közül négy is igazol, a lányoknál jóval kisebb, mint a fiúknál (negyedrésze). Míg a technika világában a fiúk tájékozottsága nagyobb érdeklődése valamelyest megmagyarázható, nem fogadható el a történelem iránti kisebb érdeklődés, valamint az a tény, hogy a legkedveltebb természettudományos műveket is kisebb arányban forgatták. Már a szakcsoportok rangsorolásánál is kiderült, hogy a lányok erősebb érdeklődése csupán a szépirodalomnál és az enciklopédiák és lexikonok használatánál mutatkozik. Ez a felismerés komoly tanulságul szolgál. *A lányok ismeretszerzési köre még mindig sokkal szűkebb a*

fiúkénál és bár ez évek óta tudott dolog, a kézikönyvtár használatában ez még sajnálatosabb. Ki kell dolgozni a kézikönyvtár megismertetésének olyan formáit, amelyek különösen vonzóak lehetnek a lányok számára és az egyéni foglalkozások során még több figyelmet kell fordítani a lányok művelődésére.

Általában véve — Liener *Autótipusok* c. művét, melyet már kölcsönzésre is megkaphatnak a gyermekek, nem számítva — a rangsorolásban első 10 helyre került mű népszerűsége igen öröndetes. Különösen nagy eredmény a történelem iránt megnyilatkozó érdeklődés és a természettudományok szeretete. Van valami nyugtalanító azonban abban a jelenségben, hogy a 2607 mű, melyet a vizsgált időszakban a gyerekek nézegettek, tanulmányoztak, összességükben elaprózódik, a *rendszeres olvasás*, a kézikönyvtár rendszeres használata *még nem biztosított*. Ennek egyik fő oka, hogy kevés könyvtárunkban van még olvasóterem, sőt a könyvtárak többségében nyugodt hely sincs az elmélyültebb olvasáshoz. Némelyik könyvtárunkban a gondosan összeállított kézikönyvtári anyag kihasználatlanul hever bezsufolva egyetlen zárt szekrénybe, mert állományvédelmi szempontból a könyvtáros nem engedi meg az önálló búvárkodást. Sürgős szükség van tehát olvasóhelyek biztosítására. Részlegeinkben pedig az a baj, hogy az értékesebb kézikönyvekhez sok helyen csak a felnőttek jutnak hozzá, bár kérhetik a gyermekek is, de a zárt szekrény, melyben a kézikönyvek vannak, — rendszerint távol a gyermekrészlegetől — maga is gátló tényező.

Tanulmányunk egyik célja bizonyítani, hogy a kétségtelenül öröndetes fejlődés mellett vannak sürgősen megoldandó problémák. A *kézikönyvtár* melynek létrehozása *előrelépés a gyermekkönyvtárak olvasószolgálatában*, még sok fontos tennivalóra hívja fel a figyelmet. A könyvtárosok többsége felismerte a kézikönyvtár olvasószolgálati jelentőségét. Évi jelentésükben, következő évi terveikben foglalkoznak is az ezt érintő problémákkal.

„Az állomány növelésében segítségünkre volt a kiadott kézikönyvtári jegyzék, — írja jelentésében a 10. sz. gyermekkönyvtár vezetője. — Kézikönyveinket nagyon szeretik a gyerekek. Főként mióta eltávolítottuk az üvegajtókat a szekrényről, a könyvek használata ugrásszerűen megnövekedett. Az azonban, hogy tudatosan valamely céllal vegyenek ki könyveket a kézikönyvtárból, még elég ritka. A kézikönyvtár helyes használatára szoktatás még előttünk álló feladat. Sajnos az elmélyült „kutatás” és tanulmányozás nem oldható meg könyvtárunkban, mert nincs külön olvasóterem. A kölcsönzés és gyakran a kisebb gyermekek hangoskodása, a helybenolvasás és tanulás egy helyiségben zajlik.”

A 3. sz. gyermekkönyvtárnak egy alig 10 négyzetméteres kis olvasószobája van. Lássuk mit ír a kézikönyvtár használatáról:

„A kézikönyvtári olvasók száma öröndetesesen emelkedik, noha sokkal kisebb hely áll rendelkezésre, mint amilyen szükséges. A kézikönyvtári anyag ismertetése hálás feladat. Ha egy bizonyos témakörhöz keresnek anyagot a gyerekek, örülnek a kézikönyveknek, szívesen készítének jegyzeteket — néha még állva, az ablakpárkányra könyökölve is — ha az asztalnál levő székek foglaltak... A használók többsége fiú. A kézikönyvtár anyagának bővítése fontos feladatként szerepel az 1965-ös évi munkánkban is, mert szükségességét, hasznosságát tapasztaltuk.”

A kisebb könyvtárak és részlegek a helyszűke miatt panaszkodnak, a nagyobbak pedig létszámhiány miatt nem tudnak megfelelően foglalkozni a helybenolvasókkal. A zárt kézikönyvtári szekrény gátló tényező a fontos könyvek használatában, a felügyeletnélküliség pedig állományvédelmi problémákat vet fel. Pedig a gyerekek többségében él a vágy, megismerkedni a fontos és értékes könyvekkel. Egyik legnépesebb részlegünkben szívósorongató látvány pl., hogy a gyerekek helyhiány miatt a földreállított, széles távolságú polcra ülnek be és ott „elvonulva” nézegetik a folyóiratokat, kézikönyvtári könyveket. Az „elmélyült” figyelem és a csend bizonyítja, hogy az a 2–3 gyermek, aki a „polcra befért”, komolyan olvas, elkülönülve érzi magát a körötte folyó gyorsstempójú kölcsönzési munkától.

A legkisebb könyvtárba járó gyerekek ugyanúgy igénylik a könyvtárban való tartózkodás élményét, mint az olvasóteremmel rendelkező nagyobb könyvtárak olvasói. Ezt fejezte ki egy VII. osztályos fiú, az 5. sz. vegyes könyvtár olvasója írásos pályázatában:

„... én nemcsak olvasni, hanem a *könyvtárba járni* is szeretek. A könyvtárba járás fogalma alatt nem azt kell érteni, hogy olvasok és olvasok. A könyvtárban való tartózkodás, a válogatás a könyvek közt is majdnem olyan élmény... Nemrég 1919-ről kellett anyaggyűjtést végezni és itt a könyvtárban találtam meg hozzá a könyveket. A múlt évben a *Tűskevár*, az idén a *Köszívű ember fiai* c. kötelező olvasmányokat itt tudtam elolvasni... A könyvtárban 1 forintért egész évben olvashatok. Itt azonban nem is a pénz számít. Mert ha én csak moziba járok, azt megtudom, hogy a Korzikai testvérek közül az egyik meghal, de azt, hogyan készítsünk távcsövet, vagy az atom történetét aligha...”

Sorolhatnánk a kézikönyvtár és olvasóterem szükségességét bizonyító tényeket, valomásokat. A gátló tényezők sokszor, jelenleg még leküzdhetetlenek. A körülményektől részben független azonban a gyerekekkel való egyéni foglalkozás, az olvasási kultúra fejlesztése és az ezzel összefüggő állománygondozás, állományfejlesztés. Mindhárom idézet azt bizonyítja, hogy a szűkös helyviszonyok között is olyan légkört tudtak teremteni, amelyben jól érzik magukat a gyerekek s amit a könyvtár nyújtani tud, igénybe is vesznek.

Vegyük hát sorra a fontosabb tanulságokat:

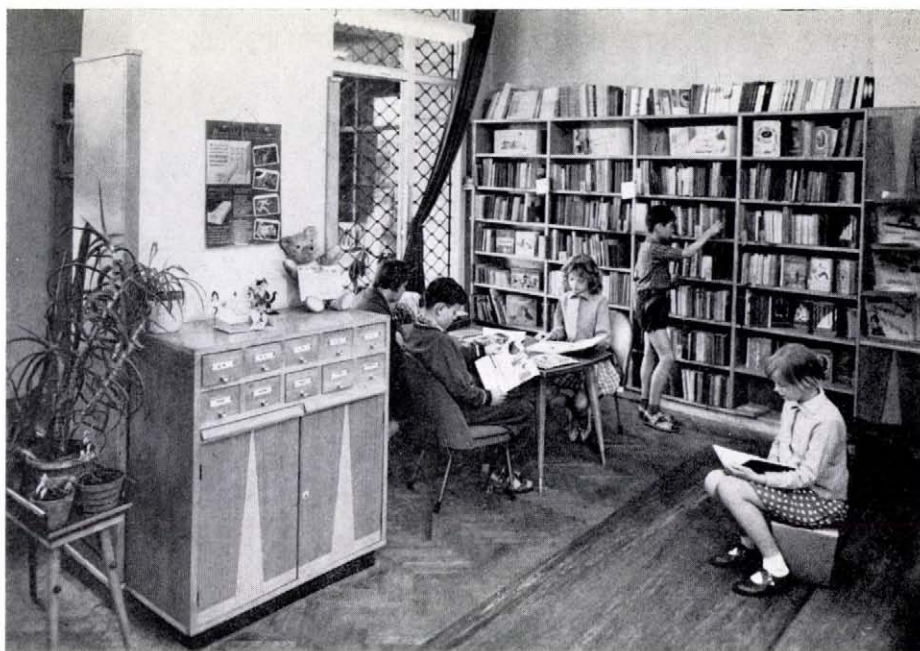
1. A kézikönyvtár sokrétű igénybevétele bizonyítja, hogy a gyűjtött kézikönyvtári és olvasótermi anyagra szükség van. Egyes nem kifejezetten lexikális jellegű művek nagy népszerűsége azonban arra ad ösztönzést, hogy a kölcsönzési anyagot is bővíteni kell az igen keresett, eddig még csak kézikönyvtárban használatos könyvekkel. A kézikönyvtár további fejlesztése fontos feladat. Nemcsak a régebbi kiadású lexikális műveket kell kicserélni az újabban megjelentekkel, hanem meg kell vásárolni minden olyan művet — bármely kiadó kiadványa is az — mely a gyermekek művelődését elősegítheti.

2. A kézikönyvtár használatára való nevelés módszerei még kidolgozatlanok. A könyvtárhasználati játékok, a kézikönyvtár anyagából készített kiállítások még csak kezdeti lépések a helybenolvasás népszerűsítésére. A könyvtárosoknak állandóan szem előtt kell tartani, hogy a kézikönyvtár használata a tanulmányunkban előbb már kifejtett fontos célkitűzéseket segíti.

A gyermekkönyvtárak egyik főfeladata, hogy *önálló* olvasóvá nevelje látogatóit. Az önállóság a kulturált olvasás egyik fokmérője. Ez pedig lehetetlen jó kézikönyvtár nélkül, de nehezen érhető el a gyerekekkel való egyéni foglalkozás nélkül is. A kézikönyvtárak összeállítására, használatára, gyarapítására és elhelyezésére vonatkozó útmutatások már ismeretesebbek. Kidolgozásra vár azonban a kézikönyvtár megismertetésének, használatának módszertana. Ez a fontos, — tapasztalati anyagra épülő — munka nagyban segítheti az igényesebb gyermekkönyvtári olvasószolgálatot.

Helybenolvasóink között még nagyon kevés a könyvtárba be nem iratkozottak száma. A jó olvasószolgálatot az jellemzi, ha azok a gyermekek is rendszeres használói lesznek az értékes állománynak, akik a szülők szűkkeblősége miatt nincsenek beiratkozva a könyvtárba. Feladatunk az olvasótermi állomány szélesebb körben való megismertetése és a helybenolvasás propagandájának kiszélesítése.

3. Az előbbiekkal szorosan összefügg a gyermekkönyvtárosok felkészültsége, igényesebb olvasószolgálati munkája. Mindaddig azonban, míg a gyermekkönyvtárak személyzeti ellátottsága hátrányosabb a felnőttek könyvtáránál, igényesebb olvasótermi szolgálatról nehéz beszélni. A gyermekkönyvtárak dolgozóinak a sokrétű ismereteken kívül pedagógiai felkészültséget is kell szerezni. Ez csupán otthoni továbbképzés útján nem lehetséges, a legjobb módszerek kialakítása gyakorlati megfigyelések által, a munka végzése közben biztosíthatók. Ehhez azonban az szükséges, hogy a felnőttek könyvtárá-

Helybenolvasás a 43. sz. gyermekkönyvtárban

Használd a katalógust!

Ha tudod a szerző nevét, műveiről a BETÜRENDES KATALÓGUS tájékoztat.

BETÜRENDES KATALÓGUS A-M

TÉMAKÖRÖK
szerint is tájékozódhatsz!

TÉMA KATALÓGUS II. 0-9

Könyvkéréshez írd fel a szerző nevét, a mű címét és a cédula bal felső sarkában lévő betű- vagy számjelet!

A TÉMAKATALÓGUS CSOPORTJAI!

I.
KÉPKÖNYVEK
MESÉSKÖNYVEK
ÁLLATTÖRTÉNEK
GYERMEKVILÁG ÚTTÖRŐI
MONDÁK, REGÉK ÉS
TÖRTÉNELMI REGÉNYEK
KALANDOS TÖRTÉNEK
HÍRES EMBEREK
KÖZTÉLMÉNYEK
KIS SZÍNHÁZ, BABJÁTÉK

II.
0-2 TÁJÉKOZDUNK A
TUDOMÁNYOK VILÁGÁBAN
3 IKUSZTÁCI MOZGALOM
4 TANULJUNK NYELVEKET
5 BÚVÁRKODÁS A
TERMÉSZET BIRDALMÁBAN
6 A TECHNIKA VÍVMÁNYAI
7 MŰVÉSZET, JÁTÉK, SPORT
8 ÍRÓKNÓL, KÖNYVEKRŐL
9 HAZÁNKRÓL ÉS A
NAGYVILÁGRÓL

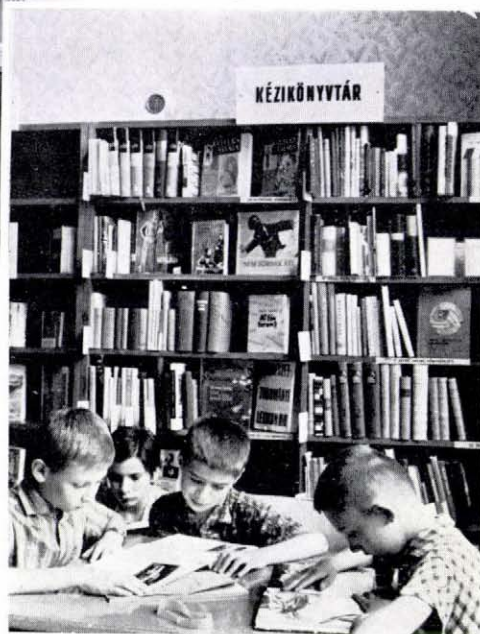
Útmutató

A csillaghegyi gyermekrésztleg kézikönyvtári propagandaanyagából

A kézikönyvtár használata a 10. sz. és a 20. sz. gyermekkönyvtárban

ban dolgozók létszámához hasonlóan a gyermekkönyvtárak is az olvasók és kölcsönzött kötetek arányában kapjanak létszámot.

4. Az olvasótermek hiánya is akadálya a színvonalas olvasószolgálati munkának. Az új könyvtárak tervezésénél, berendezésénél határozottan állást kell foglalni a gyermekkönyvtárak olvasóterme érdekében. Küzdeni kell a helytelen felfogás ellen, hogy csupán a felnőtteknek van szükségük olvasóteremre. Tanulmányunk első, történeti részében több példával illusztráltuk Szabó Ervin megható gondoskodását a gyermekekről ebből a szempontból is. Minden könyvtári szakembernek vallania kell, hogy a jövő generáció világnézeti és kulturális nevelése rendkívül fontos, azt a könyvtár megfelelő kialakításával, az olvasóterem létrehozásával is támogatni kell. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az utóbbi években már igyekezett a gyermekek részére is biztosítani olvasószobákat. Ezek száma azonban a könyvtárak összességéhez viszonyítva még nem elégséges.

A könyvtár 1964. évi jelentése is bizonyítja, hogy a gyerekek igénylik a kézikönyvtárat, illetőleg a helybenolvasást. Ezt megerősítik e tanulmányban felsorolt tapasztalati anyagok. Úgy gondoljuk, a példák meggyőzőek, hogy a helybenolvasás, a kézikönyvtár használata fontos tényező a gyermekek világnézeti és kulturális nevelésében. Szabó Ervin elgondolását kell továbbra is folytatnunk, aki vallotta: „a gyermekek szabad olvasáshoz szoktatása fogja idővel a legjobb gyümölcsöket teremni.”

E tanulmányban a kézikönyvtár megteremtéséről, az igényesebb olvasószolgálati munka, a helybenolvasás néhány tapasztalatáról számoltunk be. A gyermekkönyvtári olvasószolgálat azonban olyan sokrétű, hogy még számtalan területe vár kimunkálásra.

Bikácsi Lászlóné — Hargitai Nándorné

KERÜLETI KÖNYVTÁR MINT HELYI HÁLÓZATI KÖZPONT

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában a pesterzsébeti 27-es kerületi könyvtár csupán egy a sok között. Mégis a hozzátartozó fiókkönyvtárak helyi hálózatával érdekes új színfoltot képvisel, mondhatnánk: izgalmas kísérleti alanya a hálózatfejlesztés jelenlegi problémáinak.

A könyvtárhálózat telepítésében már Szabó Ervin is tervszerűsége törekedett, s a fel-szabadulás után e szempont különösen előtérbe került, — ezt azonban sokszor keresztet-ték a helyi nehézségek (helyiség hiány, anyagi, személyzeti problémák, stb.). Ezek már eleve megakadályozták, hogy e hálózat kerületenként egy arra alkalmas *kerületi* vezető könyvtár körül alakuljon ki. Ezért az egyes kerületekben több-kevesebb önálló kerületi könyvtár működik a hozzájuk tartozó fiókkönyvtárakkal.

Amíg viszonylag kevés kerületi könyvtár működött, ezek közvetlen központi irányí-tása könnyen történt. 1964-ben azonban hálózatunkban már 56 önálló kerületi könyvtár tevékenykedik és a hozzájuk tartozó fiókkönyvtárakkal összes könyvtáregységeink száma eléri a 110-et. Ilyen körülmények között élesen vetődik fel a hálózat központi irányításá-nak problémája, hiszen ilyen nagyszámú könyvtáregység mellett a közvetlen vezetés (ahogyan az instruktori rendszer megszüntetése is mutatja) sok *nehézségbe ütközik*. E téren különféle megoldások merültek már fel — kerületi, vagy „területi-központi” (bázis-) könyvtárak létesítése stb., — azonban végleges elképzelés még nem alakult ki.

Ebből a szempontból van jelentősége a 27-es könyvtár jelenlegi helyzetének és műkö-désének, hiszen ez a kerületi könyvtár közvetlenül irányít 5 kisebb könyvtár-egységet: 3 könyvtárfiókot, különálló gyermekrészleget és gyermekfiókot. Ebből a szempontból tehát egyik — bár eddig csak kezdetleges — példája lehet egy új könyvtári szervezetnek.

Az erzsébeti hálózat egészen más jellegű, mint például az angyalföldi, ahol összesen 7 könyvtáregység működik, azonban ezek között 6 az önálló kerületi könyvtár és csupán 1 a fiókkönyvtár, vagy a 10 könyvtáregységet felölelő IX. kerület, amelyben ugyancsak 6 ön-álló felnőtt, és gyermekkönyvtár van. Már magában a két kerület szervezési sémájának összehasonlítása is felveti a kérdést: hogyan tovább? Nyilvánvaló, hogy szervezési szem-pontból sokkal előnyösebb az a típus, ahol egyetlen „bázis”-könyvtár irányítja a helyi (kerületi) hálózatot. Ebből a szempontból vizsgáltuk meg és fejtettük ki az alábbiakban a 27-es könyvtár és a hozzátartozó erzsébeti helyi könyvtárhálózat tevékenységét és továbbfejlesztési lehetőségeit.

Hogyan alakult ki a pesterzsébeti helyi hálózat?

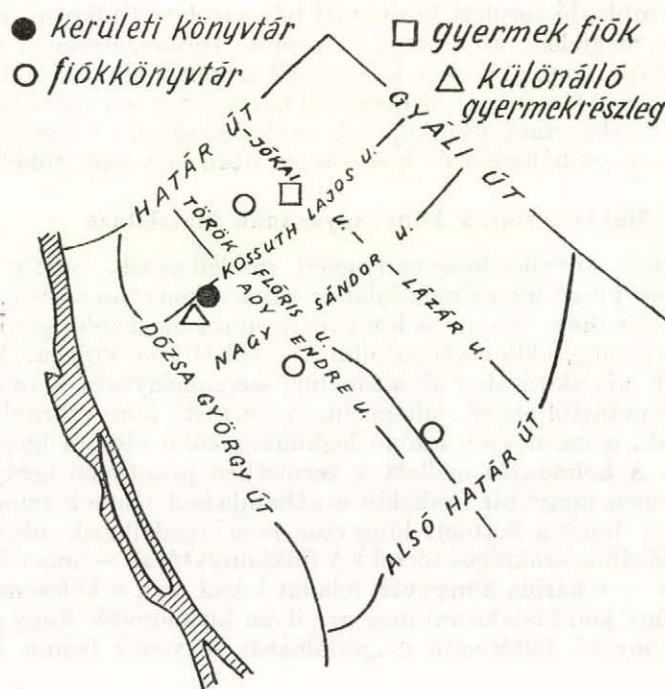
A 27-es könyvtár megnyitása óta eltelt évek folyamán nyilvánvalóvá vált, hogy az 1950-ben nyílt erzsébeti kerületi könyvtár felnőtt- és gyermek-részlege nem tudja ellátni Pesterzsébet lakosságát megfelelő mértékben könyvvel, még a közeli Vasas könyvtárral

és az üzemi szakszervezeti könyvtárakkal együttesen sem. Tekintve Pesterzsébet nagy kiterjedését, a ritkánlakott külső településeket, szükségessé vált több könyvtár létrehozása. A könyvtár dolgozói felméréseket végeztek a kerület úgynevezett fehér foltjainak felderítésére. Így kitűnt, hogy melyek azok a területek, ahonnan a legkevesebb olvasó kereszte fel a könyvtárt. A több irányú könyvtári propaganda módszerei (tömbmegbízott testület bevonása, plakátok, röplapok, diapozitív hirdetés, személyes látogatások stb.) kudarcot vallottak ezeken a perifériális területeken, mert nem lehetett leküzdeni a távolság- okozta nehézségeket gyakran még azoknál az olvasóknál sem, akikben megvolt a hajlandóság a jó könyvek olvasására. Ezeken a ritkán lakott területeken nem lehetett számítani olyan olvasólétszáma, amely önállóan funkcionáló kerületi könyvtár létrehozását indokoltá tette volna. Ezért volt célszerű több olyan kisebb könyvtár-egység – fiókkönyvtár – létrehozása, amelyek egy-egy ritkánlakott negyed lakosságának helyi ellátására hivatottak.

1961-ben a Fővárosi Tanács VB határozatot hozott újabb fiókkönyvtárak létesítésére. A XX. kerületi Tanács ennek szellemében 5 fiókkönyvtár létrehozását határozta el Erzsébeten. Ezzel egyidejűleg a szükséges helyiségeket biztosította. Természetesen a megfelelő helyiségek megszerzése és a könyvtárfiókok berendezése nagyon hosszadalmas, sok nehézséggel járó feladat volt. 1961-ben 1, 1962-ben 3 fiókkönyvtár kezdte meg működését. A tervezett ötödik fiók megfelelő helyiség hiányában még nem nyílt meg. Kezdetben a kerületi könyvtár felnőtt- és gyermek-részlege egy helyiségben működött. 1957-ben átalakítás következtében a gyermek-részleg külön helyiségbe került.

Így alakult ki a jelenlegi erzsébeti helyi könyvtári hálózat, amely a következő típusú egységekből áll:

1. Felnőtt könyvtár	1	(19 622 köt.)
2. Vegyes fiók	3	(11 057 köt.)
3. Különálló gyermekrészl.	1	(5 387 köt.)
4. Gyermekfiók	1	(2 252 köt.)
	6	(38 318 köt.)

Milyen irányító feladatai vannak a 27-es könyvtárnak mint „hálózati központ”-nak ?

Ez a 6 könyvtár valóban *helyi hálózattá* csak akkor alakulhat, ha bizonyos irányító funkciókat maga végez, illetve a kerületi könyvtár a központ irányítását mintegy közvetítőként továbbviszi fiókjaihoz. (Nem is lehet itt kifejezetten „kerületi hálózat”-ról beszélni, mert a szintén a XX. kerületbe tartozó Soroksár külön kerületi könyvtárral rendelkezik.)

A kerületi könyvtár elvi és módszertani irányítást a könyvtár központjától kap. A módszertani osztály irányítja a kerületi könyvtár szerzeményezését (szerzeményezési tanácsadás), módszertani munkáját (módszertani levelek, útmutatók, könyvtárvezetői értekezletek), segítséget ad a felmérésekhez, elemzésekhez és ezek végrehajtásának ellenőrzését végzi. A bibliográfiai és propaganda osztály látja el a kerületi könyvtárat bibliográfiákkal és propagandaanyagokkal. Gazdasági vonatkozású ügyeit a gazdasági osztály intézi, biztosítja pénzügyi ellátmányát és pénzügyi ellenőrzést is gyakorol.

A központtól kapott irányító- és egyéb feladatokat a kerületi könyvtár nemcsak egyszerűen továbbítja a fiókkönyvtáraknak, hanem a helyi hálózat vonatkozásában bizonyos módszertani munka elvégzését is vállalja. A fiókkönyvtárak jellegüknél fogva nem alkalmasak több könyvtári funkció ellátására — mint például az önálló szerzeményezés és feldolgozás, pénzügyi ellátmány felhasználása stb., tehát a kerületi könyvtár ezeknek a könyvtári egységeknek általa legrészletesebben ismert szükségleteit és lehetőségeit figyelembevéve végzi hálózati irányító feladatát. Például a módszertani osztály szerzeményezési útmutatásait a különböző könyvtáregységek sajátosságainak megfelelően alkalmazza az állománykialakításnál és az állománygyarapításnál. Az olvasószolgálati és a propaganda munkára vonatkozó szóbeli és írásbeli útmutatásokból a kerületi könyvtár csak azokat továbbítja, — esetleg a helyi szükségletek szerint módosítva — amelyek a hálózat egységeinél felhasználhatók. Szervezi és kiterjeszti a fiókkönyvtárakra a módszertani osztály által indított felméréseket és figyeléseket. Ugyanakkor a kerületi könyvtár a helyi viszonyoknak megfelelően maga is kezdeményez és végez hasonló tevékenységeket a helyi hálózaton belül, éppen a speciális sajátosságok felderítése érdekében. Ez a báziskönyvtár által végzett módszertani munka az, ami ezekből a könyvtári egységekből egy olyan összehangolt, *tervszerűen* működő területi könyvtári hálózatot tud alkotni, amely alkalmas a terület lakosságának megfelelő könyvtári ellátására. Természetesen a kerületi könyvtár által végzett módszertani munka csak a könyvtár központja elvi és módszertani irányításának figyelembevételével történhet. Az erzsébeti hálózat tapasztalatai bizonyítják a helyi központi könyvtár módszertani munkájának szükségességét és fontosságát, de ennek megvalósítása még sok próbálkozás és kísérletezés után lesz csak tökéletes.

A fiókkönyvtárak könyvanyagának kialakítása

A fiókkönyvtárak állandó könyvanyaggal rendelkeznek, amely nem cserélődik. Természetesen ez nem jelent merev mozdulatlanságot a könyvanyagban. Ha a fiókkönyvtárban az a tapasztalat, hogy bizonyos könyvekre nincs megfelelő igény, vagy fölös példányszámban vannak meg, akkor visszaküldi a kerületi könyvtárba. A fiókkönyvtárak könyvalapanyagának kialakításakor és a további szerzeményezés során figyelembe kell venni a kerületi könyvtártól eltérő jellemzőit. A kerületi könyvtárnak, mint a területi hálózat központjának, a kerületben adódó legkülönbözőbb olvasói igények kielégítésére is fel kell készülnie. A kölcsönzés mellett a kerületben jelentkező igények arányában a tájékoztató és a prézensz könyvtár funkcióit is vállalnia kell. (Ennek azonban jelenleg még alapvető akadálya az, hogy a kerületi könyvtár nem rendelkezik olvasóteremmel és a prézensz anyag tárolásához szükséges térrel.) A fiókkönyvtárak — lehetőségeiknél és olvasói igényeinél fogva — e három könyvtári feladat közül csak a kölcsönzésre alkalmasak.

Természetesen úgy kell kialakítani még egy ilyen kiskönyvtár könyvanyagát is, hogy bizonyos alapvető könyvek feltétlenül megtalálhatók legyenek benne. Így például kézi-

könyv jellegűek, a marxizmus-leninizmus klasszikusai, az ismeretterjesztő irodalomból a laikus olvasó érdeklődésére számottartó művek, a magyar- és a világirodalom legjelentősebb alkotásai. A szerzeményezésnél a fiókkönyvtárosok olvasószolgálati tapasztalatait felhasználva, tervszerűen kell tovább építeni a fiókkönyvtárak törzs- és kurrens anyagát. A könyvszerzeményezésnél is jelentkezik a kerületi könyvtár vezető, irányító szerepe. A szerzeményezést a kerületi könyvtár vezetője közösen végzi a fiók-, illetve részlegkönyvtárosokkal. A kerületi könyvtár állományelemzést végzett a 2-es és 3-as fiókkönyvtár felnőtt könyvanyagában. Ennek célja az volt, hogy megállapítsa, vannak-e alapvető hiányok; vannak-e az olvasók által egyáltalán nem, vagy kevéssé keresett elfekvő könyvek és hogy a szépirodalom és az ismeretterjesztő irodalom egyes csoportjai megfelelő arányban vannak-e képviselve a könyvanyagban. Az elemzés során megállapítást nyert, hogy a könyvanyag a követelményeknek és a szükségletnek nagyjából megfelel.

Az alábbi táblázat mutatja az állomány megoszlását az egyes részlegek között:

Megoszlás	Felnőtt részleg	1-es	2-es	3-as	Gyermek részleg	Gyermek fiók	Össz. ker. hálózat
		vegyes fiókkönyvtár					
Marxista klasszikusok	1,0	1,5	2,4	1,4	—	—	—
1, 2, 3, 9-es szak	12,9	8,1	7,4	7,6	—	—	—
4-es szak	0,4	0,3	0,6	0,4	—	—	—
5-ös szak	4,2	3,2	2,7	3,0	—	—	—
61-es szak	1,6	1,8	2,0	1,7	—	—	—
62, 64/69-es szak	5,9	4,8	4,0	3,6	—	—	—
63-as szak	0,7	0,5	0,4	0,3	—	—	—
7-es szak	6,8	5,7	8,9	7,2	—	—	—
8-as szak	3,8	4,0	2,6	2,3	—	—	—
91-es szak	4,3	5,4	6,1	5,8	—	—	—
0-ás szak	1,9	2,1	3,7	3,1	—	—	—
Összes ism. terj.	43,5	37,4	40,8	36,4	—	—	42,0
Felnőtt szépirod.	56,5	62,6	59,2	63,6	—	—	58,0
Feln. könyvek együtt	100,0	100,0	100,0	100,00	—	—	100,00
Képes könyvek	—	4,5	8,9	4,1	—	—	3,6
Gyerm. szépirod.	—	78,3	70,6	77,3	—	—	71,3
Gyerm. ism. terj.	—	17,2	20,5	18,6	—	—	25,1
Gyerm. könyvek együtt	—	100,0	100,0	100,0	—	—	100,0

A táblázat azt mutatja, hogy a helyi hálózat könyvanyagának megoszlása — amelyben a szépirodalom 58%-kal, az ismeretterjesztő irodalom 42%-kal szerepel — lényegében azonos (a szépirodalom 1,4%-kal alacsonyabb, az ismeretterjesztő ugyanannyival magasabb) a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi hálózati könyvanyagának megoszlásával.

A kerületi könyvtár felnőtt részlege könyveinek és a vegyes fiókkönyvtárak felnőtt könyveinek az egyes szakok szerinti százalékos arányának összehasonlítása mutatja, hogy a kerületi könyvtár, könyvei összetételével magasabb kulturális igények kielégítésére készült fel.

A kerületi központ felnőtt könyveinek ismeretterjesztő anyaga 3–6%-kal magasabb, mint az egyes fiókkönyvtárak felnőtt könyvanyagának hasonló aránya. Ugyanannyival — természetesen ellenkező irányban — tér el a fiókok szépirodalma a központétól: vagyis a kerületi könyvtár ismeretterjesztő anyagával magasabb (tudományos, illetve tájékoztató) feladatokra alkalmas.

Az ideológiai jellegű munkák (1, 2, 3, 9-es szak) aránya a felnőtt könyvtárban másfél-kétszerese a fiókkönyvtárakban levőknek. (A marxista-leninista klasszikusok arányában ez nem mutatkozik, mivel a fiókok viszonylag kis számú könyvei között magasabb arányt töltenek be, viszont megmutatkozik — a fenti táblázatban nem közölt — abszolút számok-

nál. E klasszikusok köteteinek száma a kerületi felnőtt könyvtárban a valóságban sokkal magasabb, 193 kötet, viszont a fiókokban átlagosan csupán 46 kötet.) Hasonlóan ezekhez, a kerületi felnőtt könyvtárban sokkal magasabb a természettudományi (5-ös szak), a műszaki (62, 64/69 szak), a mezőgazdasági (63-as szak) — amelynek ebben a kerületi központban van jelentősége — továbbá az irodalomtörténeti (8) szak könyveinek aránya.

Külön jelentősége van a kézikönyvek (0 szak) anyagának könyvtárainkban. Mint kerületi hálózati központnak számolnunk kell a helyi „közepes elmélyültségű” kutatók igényeivel. Ilyenek a helyi pedagógusok, értelmiségiek, középiskolás diákok és főiskolai hallgatók által keresett könyvek. Ezeknek a műveknek a biztosításával — amelyek között döntő szerepet töltenek be a kézikönyvek — a kisebb kutatásokat elősegítve a kerületi hálózati központ mintegy előiskolájává válik a kutató tevékenységnek, sok esetben feleslegessé téve a központ magasszínvonalú közművelődési gyűjteményéhez, vagy a szakkönyvtárakhoz való fordulást.

Látszólag ellentmond ennek a fiókok magasabb kézikönyvtári arányszáma. Ez azonban valóban csak látszólagos, mivel a fiókok alacsonyabb könyvállományában a minimális — kötelező — kézikönyvtári anyag többet mutat, mint a nagyobb kerületi könyvtári állományban az abszolút számban magasabb kézikönyvtári kötetek száma.

A kerületi központi könyvtár — még olvasóterem nélkül is — természetesen igyekszik betölteni feladatát és a jelentős kézikönyvtári anyag mellett 38 féle újsággal és folyóirattal áll olvasói rendelkezésére. 1963-ban 4273 volt a helybenolvasók száma. A folyóiratokat — a központi könyvtár és a részlegek számára — a kerületi központ rendeli a különböző könyvtáregységek figyelembevételével.

A könyvállomány gyarapításának tervszerűsége megnyilvánul abban is, hogy a szerzeményezést végző könyvtárvezető és fiókkönyvtárosok figyelembe veszik a központ mellett az egyes fiókok már meglevő könyvanyagát, olvasóinak számát és összetételét, valamint igényeit is. Ez természetesen csak a helyi problémák ismeretében lehetséges. Például — amint a táblázatból kitűnik — az 1-es fiókkönyvtárnál a 8-as szak lényegesen nagyobb, mint a másik két fióknál. Ennek oka az, hogy az 1-es fiókkönyvtár közvetlen szomszédságában az elmúlt években épült fel az új gimnázium. Az itt jelentkező igényeknek megfelelően történt ennek a szaknak a növelése, hasonlóképpen az egyéb középiskolai kötelező olvasmányok beszerzése is. Szembetűnő, hogy a 2-es és a 3-as könyvtárfióknál viszonylag több a képzőművészettel foglalkozó mű. Ezek egyrésze — az olvasószoba adta lehetőség kihasználásával — a kézikönyvtári anyagban szerepel, azonban túlnyomó része kölcsönzésre szánt. Annak ellenére, hogy e szakterület könyvanyagának növelése az olvasók esztétikai nevelése céljából tudatosan történt, mégis a felmérés során derült ki, hogy a fiókkönyvtárakban éppen ezek (7-esszak), valamint a többi kézikönyv jellegűek (0, 3K, 4) tartoznak a legkevésbé kihasznált könyvek közé. Ez is alátámasztja, hogy a szerzeményezésnél jobban tekintetbe kell venni a kétféle könyvtártípus különböző olvasói igényeit és ebből fakadó különböző olvasószolgálati feladatait.

A gyermekkönyvek megoszlása ugyancsak alapvetően eltér az e tekintetben helyi központnak tekinthető különálló gyermekrészleg (s az ehhez hasonló helyzetet elfoglaló gyermekfiók) és a vegyes könyvtárak gyermekkönyv állományának megfelelő arányaitól:

Megoszlás	Gyermekrészleg	Gyermekfiók	1-es vegyes	2-es	3-as
				fiókkönyvtárak	
				százalékos aránya	
Képeskönyvek	2,7	4,7	4,5	8,9	4,1
Gyermek szépirodalom	70,6	65,5	78,3	70,6	77,3
Gyermek ismeretterjesztő	26,7	29,8	17,2	20,5	18,6
Összesen %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A gyermekkönyvtárak és a vegyes szolgáltatású fiókok könyveinek megoszlása között tehát elsősorban az ismeretterjesztő irodalom arányában mutatkozik különbség. A gyermekkönyvtárak ismeretterjesztő anyaga sokkal magasabb éspedig nemcsak abszolút számban, hanem százalékos arányokban is. Ez részben azzal függ össze, hogy ahol a gyermekek kiszolgálására specializálódnak a könyvtárak, ott a gyermekek érdeklődését sokkal inkább figyelembevevő szerzeményezés alakul ki, s így például az iskolai feladatok megírásához, úttörőpróbákhoz stb. igényelt nagyobb számú ismeretterjesztő anyagot is beszerzik. Másrészt e két gyermekkönyvtárban (ugyanezen célok tudatos biztosítása érdekében) megfelelő kézikönyvtárakat is alakítottunk ki, amelyek ugyancsak az ismeretterjesztő könyvanyag arányát növelik.

Mindezekből következik az, hogy ilyen kis részlegek szerzeményezésének a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjából való irányítása el sem képzelhető. Ahol sok egység tartozik a helyi hálózathoz, ott tűnik csak ki, hogy részint milyen komoly megterheléstől mentesíti a könyvtár központját a helyi „hálózati központ” (például a szerzeményezés központból való ellenőrzése így egy helyen megoldható), részint milyen lehetősége van a helyi olvasói igények ismeretében azok jobb – a helyi könyvtárakban összehangolt – kielégítésére.

Az olvasószolgálat és a propagandamunka helyi irányítása

A helyi hálózatban történő olvasószolgálati és propagandamunka lényegében a központ módszertani irányításának *gyakorlati kivitele*. Ennek megszervezése, irányítása és helyi ellenőrzése a 27-es könyvtárnak mint „hálózati központ”-nak a feladata. A propagandamunkának egyik leglényegesebb részét – az olvasószervezést – a hálózat egységei részben önállóan, részben a kerületi könyvtár módszertani segítségével végzik. A környező iskolákkal közvetlen kapcsolatot tartanak, a könyvtárt propagáló plakátokat és röplapokat – amelyeket a kerületi könyvtár készíttetett – nagyrészt maguk juttatták el a környék lakóihoz.

Az 1963-ra beiratkozott olvasók száma a következőképpen alakult:

Könyvtár-egység	Beiratkozott olvasók		Összes
	Felnőtt	Gyermek	
Felnőtt	2400	—	2400
1-es vegyes	317	205	522
2-es vegyes	291	188	479
3-as vegyes	487	261	748
Gyermekek részleg	—	1236	1236
4-es gyermekfiók	—	443	443
Összesen	3495	2333	5828

A pesterzsébeti könyvtári hálózat beiratkozott olvasóinak száma megközelíti a hat-ezretet. Az olvasók 40%-a gyermek, ami peremkerületi jellegre utal, hiszen a fővárosi hálózat átlagában sokkal alacsonyabb, 30,6% volt a gyermekolvasók aránya. Ennek megfelelően sokkal nagyobb a kerületi hálózat szerepe is a gyermekolvasók ellátásában. Ameddig tudniillik a felnőtt olvasóknak 31%-a kölcsönöz a fiókkönyvtárakból (s 69%-a kerületi könyvtár olvasója), addig a gyermekolvasók 47%-a a fiókkönyvtárak olvasója. Ezen a

téren komoly szerepet tölt be a gyermek fiókkönyvtár — az egyetlen ebben a minőségben az egész fővárosi fiókhálózatban — amely az erzsébeti gyermekolvasók csaknem 20%-ának kölcsönöz könyvet. A hálózat tehát jelentősen támogatja a kerületi könyvtár olvasószolgálati tevékenységét.

A kerületi hálózat céltudatosan szolgálja a helyi lakosság területi megközelítését. Az eredeti célkitűzés az volt, hogy az egyes fiókkönyvtárak a kerületi könyvtártól minél távolabb helyezkedjenek el. Gyakorlatilag ez nem minden esetben sikerült helyiség-problémák miatt. Ennek az elgondolásnak a helyességét bizonyítja, hogy a kerületi könyvtártól legmesszebb fekvő fiókkönyvtár, a 3-as érte el a legmagasabb olvasólétszámot. Természetesen itt figyelembe kell venni, hogy megszűnt a közelében a mozgókönyvtár kölcsönzése és onnan mintegy 150 olvasó iratkozott át. A 2-es fiók, amely legközelebb van a kerületi könyvtárhoz, már kevesebb olvasót tudott szerezni. Az olvasólétszám alakulásával kapcsolatos problémák (például lemorzsolódás, egyes olvasórétegek közötti aránytalanságok, passzív olvasók stb.) vizsgálata szintén csak helyileg történhet. Ugyanis a helyi viszonyok és lehetőségek ismerete, valamint a fiókkönyvtárosok tapasztalata itt nagyon lényeges. Ezenkívül elképzelhetetlen, hogy a módszertani osztály ilyen részletességgel foglalkozzék a hálózat egységeinek problémáival.

Az egyes könyvtáregységek olvasószolgálati munkája a számok tükrében 1963-ban:

Könyvtáregység	Kölcsönzött kötetek					
	Felnőtt			Gyermek		
	Összes	Ebből ismeretterjesztő	%-ban	Összes	Ebből ismeretterjesztő	%-ban
Felnőtt	91 925	29 883	32,5	—	—	—
1-es vegyes	12 418	3 160	25,4	6 801	1 901	27,9
2-es vegyes	8 776	2 569	29,0	5 070	1 118	22,0
3-as vegyes	12 986	3 085	23,7	6 713	1 167	17,3
Gyermekrészleg	—	—	—	28 786	7 293	25,7
4-es gyermek fiók	—	—	—	16 685	4 397	26,3
Összesen	126 105	38 697	30,6	64 055	15 876	24,7

A helyi hálózat olvasószolgálati munkájának ugyanúgy fő feladata az ismeretterjesztő könyvek propagálása és forgalmának növelése, mint a Szabó Ervin Könyvtárban mindenütt. Amint a fenti táblázat mutatja, a felnőtteknek kölcsönzött könyvek 30,6%-a ismeretterjesztő. A helyi hálózatnak ez az aránya megegyezik ugyan a kerületi könyvtárhálózat átlagos eredményével, viszont kitűnik az is, hogy a kerületi könyvtár felnőtt részlege és a vegyes fiókok ismeretterjesztő forgalma között milyen eltérések vannak. Amíg a felnőtt könyvtár ismeretterjesztő forgalma 32,5% — ami az átlagosnál magasabb — addig a fiókokban csak 25,4, 29, illetve 23,7% volt. Ez a két könyvtártípus különböző olvasói összetételével magyarázható: a központban több a „kutató”, a fiókokban több a kezdő és gyakorlatlan olvasó. (Lásd a túloldali táblázatot.)

A fiókkönyvtárosok az ismeretterjesztő irodalom forgalmának növelése érdekében a könyvpropaganda különböző eszközeit alkalmazzák. Ezeket önállóan végzik, azonban az ezekhez felhasználható propagandaanyagot — plakátok, bibliográfiák, eseménynaptár, kiállítási útmutatók stb. — a kerületi könyvtáron keresztül kapják. Valamennyi fiókkönyvtár állandóan kísérletezik a könyvpropaganda különböző lehetőségeivel, saját ötleteik,

	Munkás	Paraszt	Pedag.	Értelm.	Tisztviselő	Alkalm.	Htb.	Ny.	Főisk.	Középisk.	Ip. tan.	Egyéb	Összesen
abszolút számban													
Felnőtt	678	1	43	100	210	211	181	337	59	448	105	27	2400
1-es fiók	95	—	4	8	15	27	29	59	—	50	29	1	317
2-es fiók	78	—	1	13	9	50	21	51	1	46	18	3	291
3-as fiók	183	1	9	23	27	25	37	88	4	45	39	6	487
százalékban													
Felnőtt	28,2	—	1,8	4,2	8,7	8,8	7,5	14,0	2,5	18,7	4,5	1,1	100,0
1-es fiók	30,0	—	1,3	2,5	4,7	8,5	9,2	18,5	—	15,8	9,2	0,3	100,0
2-es fiók	26,8	—	0,3	4,5	3,1	17,2	7,3	17,6	0,3	15,8	6,2	1,0	100,0
3-as fiók	37,5	0,2	1,9	4,7	5,5	25,1	7,6	18,0	0,8	9,2	8,3	1,2	100,0

elképzeléseik és a helyi szükségleteiknek megfelelően (kiállítások, faliújságok, albumok stb.). Túlnyomórészt kezdő olvasókról lévén szó, ezeknek itt különösen nagy jelentősége van. Kiállításokat készítenek aktuális eseményekkel kapcsolatban, egy-egy szakterület könyveiből, a bibliográfiák és az eseménynaptár felhasználásával. Faliújságon bemutatják a könyvjúdonásokat, a borítólapon és a folyóiratok könyvismertetéseinek segítségével. A gyermekolvasók számára is készítenek kiállításokat, faliújságokat, albumokat, könyvismertető játékokat, folyóiratot propagáló táblát stb. A helyi hálózat gyermekrészlegeiben kölcsönzött könyvek 24,7%-a ismeretterjesztő. Ez alatta marad a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár átlagának.

Az olvasószolgálati munkának ezen a területén különösen érvényesül a kerületi könyvtár irányító szerepe a helyi hálózatban. Állandóan figyelemmel kíséri a könyvtári egységek olvasószolgálati munkájának eredményeit. Például a havi statisztika összesítésénél — ami a kerületi könyvtárban történik — azonnal szembetűnik, hogy milyen területen van lemaradás. Így mód van a könyvtárosok figyelmét erre személyes beszélgetés, vagy munkaértekezlet formájában felhívni és biztosítani számukra az olvasószolgálati munka javításához szükséges könyvtári eszközöket (könyvbölcső, katalógusok, bibliográfiák stb.).

Ugyancsak a havi statisztika összesítéséből lehet következtetéseket levonni az egész kerületi hálózat olvasószolgálati munkájának alakulásáról, egyes könyvtáregységek speciális problémáiról, stb.

Amíg a kerületi felnőtt könyvtár csak részben szabadpolcos, addig a gyermekrészleg és a fiókkönyvtárak teljesen szabadpolcrendszerűek. A felnőtt részleg szabadpolcaira a teljes állományból az olvasószolgálati szempontoknak megfelelően válogatott anyag kerül, míg a fiókkönyvtárak teljes könyvanyaga a szabadpolcon van. Ezért itt különösen nagy gondot kell fordítani az állomány megfelelő kialakítására. A könyvanyag elrendezésében azonban itt is érvényesülnie kell a könyvajánlás és a könyvpropaganda szempontjainak.

Ahhoz, hogy a könyvtáros színvonalas olvasószolgálati munkát végezhesen, feltétlenül szüksége van olvasószolgálati segédeszközökre. Elsősorban katalógusra. A kerületi központ katalógushálózata természetesen sokkal részletesebb és sokoldalúbb mint a fiókkönyvtáraké. Ezt a nagyobb könyvállomány és — ahogy a helyi kutatás elősegítésének már említett feladata is jelzi — a magasabb kulturális feladatok is megkívánják — a kerületi könyvtár katalógushálózata, a betűrendes-, a szak-, a címszó-, a kézikönyvtári- és az irodalomtörténeti katalógusokból alakult ki. A kerületi könyvtár magasabb kulturális funkcióját mutatja a fiókkönyvtárakkal szemben, katalógusainak — és különösen szak-vonatkozású katalógusainak — sokkal nagyobb mértékű használata. Előnyös, ha a fiók is rendelkezik katalógussal, hiszen 3–4000 kötet könyvnél a könyvtáros nem hagyatkozhat pusztán az emlékezetére, az olvasók kulturáltabb olvasásra nevelésénél is

van jelentősége. S bár a fiókkönyvtári katalógusok létesítése nem általános jelenség a fővárosi hálózatban, a 27-es könyvtár mégis elhatározta, hogy mindegyik fiókkönyvtára részére betűrendes- és szakkatalógust készít. Három fiók (2-es, 3-as és a 4-es gyermekfiók) részére már korábban elkészültek, az 1-es fiók részére pedig most készül a katalógus (a gyermekfiók téma- és sorozati katalógust is kapott). Világos, hogy ezt a különben terhes munkát az erzsébeti kerületi könyvtár azért végezte el, mert mint „kerületi hálózati központ”, feladatának tartotta és csak mint ilyen, tudta megvalósítani. A fiókkönyvtárakban a könyvtárosoknak és az olvasóknak a katalóguson kívül a kézikönyvek és a bibliográfiák is rendelkezésükre állanak, ugyanúgy, mint a kerületi könyvtárban.

A kerületi könyvtár felnőtt és gyermekrészlegének nyitvatartási ideje hasonló a többi kerületi könyvtáréhoz. A könyvtárfiókok közül kettőnek (a 2-es és 3-asnak) heti 22 óra a nyitvatartási ideje. Ennek a fiókkönyvtáraknál szokatlanul nagy nyitvatartási időnek az a célja, hogy az olvasóknak minél nagyobb lehetőségük legyen a könyvtár látogatására. Ugyanezt a célt szolgálja az is, hogy hetenként ötször tartanak nyitva és ebből négy alkalommal az esti órákig. A 22 órából gyermekek számára 10 órát kölcsönöznek. Miután ezek a fiókok olvasószobával is rendelkeznek, ezzel a hosszú nyitvatartási idővel a helyben olvasásra is lehetőséget biztosítanak az ott lakóknak. Az 1-es fiók heti nyitvatartási ideje heti 16 óra, hetenként négyszer kölcsönöz. A gyermekfiók kölcsönzési ideje szintén 16 óra, heti ötszöri nyitvatartással.

Az olvasószolgálati munka további javítása érdekében felmérő, elméleti jellegű munkák sorozata szükséges. A pesterzsébeti könyvtári hálózat olvasószolgálati elemzéseit részben a központ módszertani osztálya, részben azonban — a helyi szükségletnek megfelelően — a kerületi könyvtár kezdeményezi. Ez egyes fiókok különleges olvasói összetételével kapcsolatban a helyi könyvtárosok számára is izgalmas probléma. A kerületi hálózati központnak ilyen esetben az a feladata, hogy az elemzéseket megfelelő közös irányba terelje. Példa erre a 3-as fiók könyvtárosának felmérő munkássága, amely részben publikációt is nyert.*

Igazgatási feladatok és megvalósításuk a „kerületi hálózati központban”

A kerületi hálózatnak a helyi Tanáccsal és elsősorban ennek népművelési osztályával való közvetlen kapcsolatát a kerületi könyvtár tartja. A kerületi könyvtár mint a kerület hálózati központja munkatervét nem egyetlen könyvtár testére szabva készíti el, hanem az egész helyi hálózatra, a helyi igényeknek megfelelően.

A népművelési osztály nem képes arra, hogy a helyi könyvtári hálózat egységeivel minden esetben külön-külön foglalkozzék, annál is inkább mert a kerületben Soroksáron még működik egy másik kerületi könyvtár (35-ös számú) is két fiókkönyvtárral. A kerületi pártbizottsággal, Nótanáccsal, KISZ-bizottsággal, Hazafias Népfronttal és egyéb társadalmi szervezetekkel a kapcsolatot szintén a kerületi könyvtár tartja. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy a fiókkönyvtárak közvetlenül is kapcsolatba kerüljenek egy-egy közelükben levő alapszervezettel olvasószervezés, közös rendezvény alkalmával. A gyermekkönyvtáros a kerületi Úttörő Kulturális Szakbizottság tagjaként együttműködik a kerületi Úttörő Szövetséggel. A fiókkönyvtárak közvetlen kapcsolatban állnak a körzetükben levő iskolákkal, mozikkal s ezeket az olvasószervezés céljaira felhasználják.

A kerületi közsegfejlesztési alaphoz könyvbeszerzésre adott összegeket a kerületi könyvtár kapja, amelyből természetesen a fiókkönyvtárak számára is szükségleteiknek megfelelően juttat.

* Arató Antal: A pulttól az állványig ... A Könyvtáros. 1963. 6. sz.;

Arató Antal: Meditáció az olvasás hatásáról. A Könyvtáros. 1964. 7. sz.;

Arató Antal—Szecsődi János: A bibliográfiák szerepe a könyvajánlásban. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár: Tapasztalataink 5. sz.;

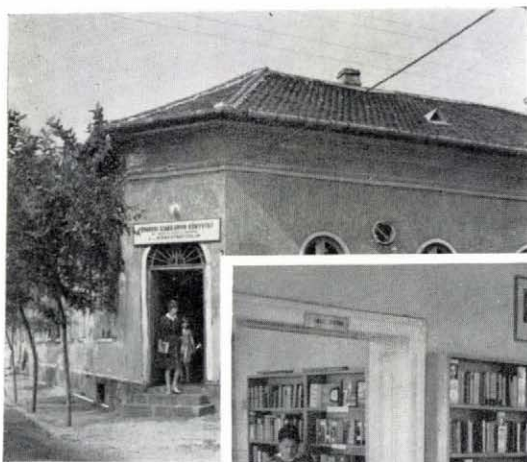
Arató Antal: Az olvasás intenzitása a közművelődési könyvtárban. — Középfokú könyvtárosképző tanfolyam szakdolgozat.

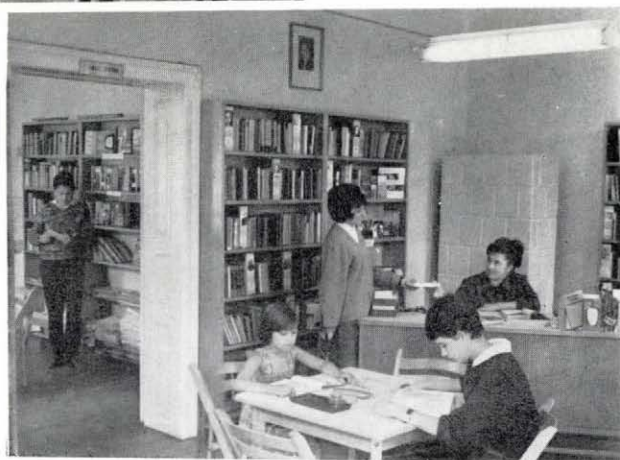
A pesterzsébeti könyvtár

Különálló gyermekrészleg

Az Ősz Szabó János utcai fiókkönyvtár

A Jókai utcai gyermekfiók

A Török Flóris utcai fiókkönyvtár

A fiókhálózat kialakulása erősen megnövelte a könyvtár dolgozóinak létszámát. Amíg 1961. év végén a kerületi könyvtár személyzeti állománya 4 nyolcórás könyvtárosból és 1 nyolcórás raktárkezelőből állt, addig az 1963-as év végén 5 nyolcórás, 1 heti harmincórás, 2 heti huszonnégyórás könyvtáros, 1 nyolcórás raktárkezelő és 1 fűtő, a négy fiókban 1–1 takarító volt. Nehéz ilyen nagy létszámú kollektíva munkaidejének körültekintő beosztása és a feladatokkal való összehangolása úgy, hogy a könyvtár egész munkája kiegyensúlyozott és eredményes legyen. *Figyelembe kell venni azt, hogy általában azonos időpontokban hat helyen történik egyszerre kölcsönzés.* Ha a fiókban előre nem látott hiányzás adódik (betegség, váratlan szabadság), akkor elég körülményes a helyettesítést úgy megoldani, hogy a munkában fennakadás ne legyen. Miután az volt a cél, hogy a fiókkönyvtárakban gyakorlott, kellő tapasztalattal rendelkező könyvtárosok dolgozzanak, ezt csak úgy lehetett megoldani, hogy két fiókba megosztott munkaidővel nyolcórás könyvtáros került. A megosztott munkaidő nem ideális dolog ugyan, azonban az az előnye, hogy ezeknél a fiókoknál huzamosabb ideig könyvtáros cserére előreláthatólag nem kerül sor.

A helyi hálózat kialakulásával a kerületi könyvtár adminisztrációja jelentősen megnövekedett (ennek következtében a központ terhei viszont nem növekedtek). A fiókkönyvtárak szerzeményezésével és az olvasószolgálatlalt járó adminisztrációnak egy része tudniillik a kerületi könyvtárban központilag történik. Annak ellenére, hogy a fiókhálózat kialakításakor kapott a könyvtár egy félnapos munkaerőt a megnövekedett feladatok elvégzésére, mégis a tapasztalat azt mutatja, hogy ez így is nagy terhet ró a kerületi könyvtárakra. Az adminisztrációs többletmunka elsősorban a könyvfeldolgozásnál jelentkezik. Miután hat könyvtáregység részére történik a szerzeményezés, nyilvánvalóan nagyobb mennyiségű könyvet kell egy-egy alkalommal feldolgozni. Tovább növeli ezeket a munkákat az, hogy a hat könyvtár-egység leltárlapjait külön kell kezelni, ezen kívül katalóguslapjaik berakásra való előkészítése, a fiókok új könyveinek megoszlás szerinti nyilvántartása, valamint a könyveken, könyvkártyákon, leltárlapokon és a címléltárkönyvben a fiókszám bejelölése (amely leltározás, kötészet, selejt, perlés esetében szükséges) is a kerületi könyvtárban történik. Ezekhez járul még, hogy a tervezett 5-ös fiókkönyvtár részére is történt már szerzeményezés és ezt szintén külön kell kezelni, sőt ezzel párhuzamosan a már meglevő anyagról a fiók katalógusa is készül.

A kerületi könyvtárban központilag történik a kötészeti és selejt könyvek előkészítése, valamint beküldése. A helyi hálózat perlési ügyeit a központi perlési csoport végzi, azonban a perlésre való előkészítés (a fiókoké is) a kerületi könyvtárban történik.

Az olvasószolgálatlalt kapcsolatos adminisztrációs munkák közül a napi statisztika elkészítése, az intézők megírása és a pénzfeladás történik a fiókban. Ezen kívül a fiókkönyvtárosok készítik a napi és a havi statisztikai jelentést, az évi munkatervet és az évről-évre jelentést. Ezek a kerületi könyvtár jelentésében és tervében kapnak helyet.

A központi gazdasági osztály nem áll közvetlen kapcsolatban minden kis könyvtáregységgel, ezért ezen a területen is a kerületi könyvtár hárul a feladat, hogy összefogja és központilag intézze a helyi hálózat gazdasági ügyeit. Ez rendkívül szerteágazó feladat és néha egészen szokatlan helyzetek elé állítja a kerületi könyvtárt. A 4-es fiók számára például hónapokig tartó szaladgálással és kérvényezéssel igyekezett a könyvtár tüzelőanyag-tároló helyiséget szerezni – sajnos eredménytelenül – s jelenleg is egy másik fiókból szállítják oda esetenként a tüzelőt. Sok gondot okoz és sok időt kíván a 6 könyvtári egységben előforduló javítások stb. elvégztetése is. A fiókkönyvtárak működtetéséhez szükséges anyagigényeket is a kerületi könyvtár továbbítja, gondoskodik a szállításról és elosztásról. Hasonló a helyzet a fiókkönyvtárak pénzügyi ellátmányának intézésével kapcsolatban is.

A széles budapesti könyvtárhálózat kialakulása után különleges feladat hárul az olyan könyvtárakra, amelyek a kisebb helyi könyvtárakat összefogják és ezzel a hálózat helyi egységeit alakítják ki. Ezek a helyi könyvtári központok nem csak azáltal tölthetnek be előnyös szerepet a könyvtárhálózat módszertani- és igazgatási feladatainak végzésében,

hogy a központ közvetlen feladatainak egy részét magukra vállalhatják, hanem azáltal is, hogy a kis helyi hálózatokat is közelebből látják, így problémáikat alaposabban értékelhetik. A kerületi könyvtár statisztikai adatainak összesített számaiból például központilag nem lehet kiértékelni az egyes fiókok kiemelkedő, vagy elmaradó munkáját, annál jobban értékelheti ezt az ezen könyvtárfiókokat összefogó kerületi könyvtár, mint a kerületi hálózat központi könyvtára. Ezért jobban is oldhatja meg a helyileg szükséges feladatokat. Hasonlóan előnyös a kerületi hálózat közös adminisztrációjának általa biztosított megoldása is.

A pesterzsébeti 27-es könyvtár tapasztalatai mind erre mutatnak rá és habár a munkák során még sok nehézség is adódik, tapasztalataik segítséget nyújthatnak a kerületi- vagy területi könyvtári központok későbbiekben megvalósítandó rendszerének kialakításához.

Erdődy Ferencné – Takács Józsefné

A munkaszervezés a munkával foglalkozó tudománynak az az ága, amely hatékony munkamódszerek keresésével és tervezésével foglalkozik. A munka maga feltételezi a szervezettséget. A modern termelő és szolgáltató tevékenységek bonyolult szervezetekben folynak, amelyek egyre magasabb szintű munkaszervezést kívánnak. A legegyszerűbb munka esetén is alapvető követelmény azonban az emberi és a tárgyi tényezők összehangolása. A munkaszervezés három fontos tényezője: a munka célja, a munkát végző ember és az optimális munkamódszer. Az ember a központja a munkafolyamatnak. Az ő testi-szellemi teljesítőképessége, a munkavégzés tárgyi tényezőihez való viszonya határozza meg a munka eredményességét. Ezért a korszerű munkaszervezés szemlélete munkamódszer-központos: az élő munkából indul ki és ehhez alkalmazza a tárgyi tényezőket. A munkae-gyszerűsítés A. H. Mogensen* meghatározása szerint (1930) a józan emberi értelem mód-szeres alkalmazása, hogy a munka minden fajtájának kivitelezésére jobb és könnyebb módszereket találjunk, kezdve azon, hogy már a jelentéktelen kézi műveleteknél is kikü-szöböljük a felesleges mozdulatokat.

A munkaszervezés alapelvei tehát — amelyek a hatékonyabb munkamódszereket az emberi munka könnyítése útján keresik — lényegében azonosak minden típusú munká-nál. Az iparban kialakult tudományos munkaszervezési elvek ezért minden munkahelyen alkalmazhatók.

A munkaszervezés tudományos fejlődésével és gyakorlati alkalmazásának igényével egyre ismertebbé válik e tudományág irodalma. A sajtó ide vonatkozó anyagától a nép-szerűen megírt tudományos összefoglaló munkákig naponta találkozunk vele a könyvtáros. Ismerete ma már nem kizárólag az ipari szakemberektől kívánható meg. Módszereinek alkalmazásához azonban elmélyültebb tanulmányozás szükséges.

A munkaszervezés az emberrel foglalkozó tudományokkal szoros kapcsolatban áll, így például a munkalélektanral, amely az ember fiziológiai, pszichológiai alkatát és képes-ségeit vizsgálja és őt a munkavégzésben adott környezetéhez való kapcsolatában figyeli. Feladata a munka eredményességét oly módon növelni, hogy egyben a munkát végző embernek a legmegfelelőbb körülményeket adja meg. A szocialista módon értelmezett munkaszervezés ezen túlmenően elősegíti a munka személyiséget alakító jellegének érvé-nyesülését.

A munkaszervezés és a munkalélektan rendkívül érdekes tudományával ismerkedve úgy láttuk, hogy az ezekből adódó megfontolásokat jól hasznosíthatjuk már alapfokon is a könyvtári szervezetben. A következőkben beszámolunk arról, hogyan alkalmaztuk a munka-szervezés és a munkalélektan tudományos módszereit a 11. számú kerületi könyvtár tevé-kenységében. A tudományos munkaszervezés alkalmazásának lehetőségét kerestük és

* Allan H. Mogensen a Cornell egyetem gazdasági mérnöke, a munkaszervezés-tudomány klasszikusa.

amikor pozitív eredményre jutottunk, megkíséreltük módszereit megvalósítani a manuális munkákban. A könyvvizsavételt és a könyvkiadást tanulmányoztuk, valamint azokat a tárgyi körülményeket, amelyek befolyásolják e munkákat. Mindezek középpontjában pedig a munkát végző könyvtárost figyeltük, az ő munkáját akartuk jobbítani, könnyíteni.

Könyvtári berendezés és elrendezés — munkavégzésünk tárgyi környezete

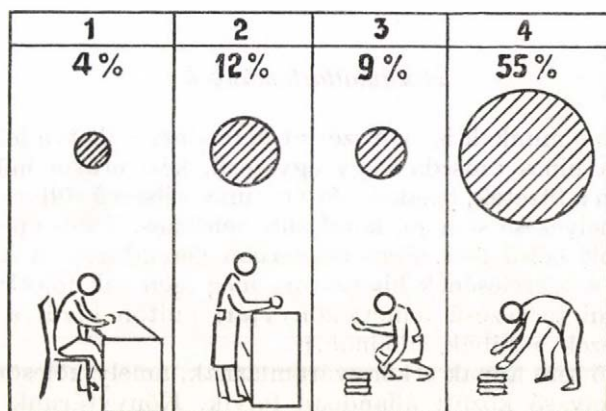
A munkaszervezés első lépése a munkavégzés színteréül szolgáló tárgyi környezet kialakítása. A könyvtári helyiségek és a bennük elhelyezett bútorok célszerű megtervezése a tervezőmérnökök feladata, de az érdekelt könyvtár vezetőjének éberrel kell figyelnie a tervekre és a megoldásokra, mert a szakemberekkel kellő időben tartott konzultációk sokat segíthetnek a helyi könyvtári tárgyi környezet alkalmassá tételében. Természetesen csak újonnan épülő vagy felújított könyvtár esetén juthatunk ilyen szerephez, de hálózatiunk szerencsés megújodása révén csaknem minden kerületi könyvtár vezetőjének alkalma nyílt tapasztalatokat szerezni e téren. Mi is tapasztaltuk: az átépítés előtt a régi berendezést kellett újításainkhoz kiindulópontként elfogadni — az új berendezésnél azokkal a hibákkal kellett megalkudnunk, amelyeket tervezésünkön nem vettünk észre.

Az állványok és a pult: a legfontosabbak a munkavégzéssel közvetlenül összefüggő berendezési tárgyak közül

A térkialakítás az egybenyitott, tágas terek kiképzésével a modernszabadpolcos követelmények szerint történt könyvtárunkban. A berendezés célszerű, a bútorok szépek és jó minőségűek. A hosszú falfelületek jó rendezési lehetőségeket adtak, 28 folyóméter állványt tudtunk falnak támasztva elhelyezni. Elég utalnunk ennek előnyeire: esztétikus, lehetővé teszi az állományrészek összefüggő elhelyezését, könnyen áttekinthető, jól hozzáférhető. A teljes állományunk nem fért rá azonban a fal melletti állványokra és mi is rákényszerültünk a teremközi félállványok (könyvbölcsök) alkalmazására. Ezek viszont rontják az összképet, szűkítik a mozgás-utakat.

Berendezésünk elemzésében a *pultnak* van első helye. Nemcsak azért, mert a mi könyvtárunkban központi elhelyezésével szinte súlypontját adja az egész könyvtári térnek, hanem azért is, mert nagy forgalmú kölcsönzésünkben a pult a manuális munka központi tere. Négy részből áll: a beiratkozás, a visszavétel, a lejárati, a kiadás teréből. Hossza 560 cm, alakjában négy formatörés van. Pultunk nagy, de egy tenyérnyi területe sem bizonyult feleslegesnek. Mindkét végén nyitottan nyúlik a kölcsönzőtérbe. Nem kellett zsinórral vagy korláttal elkeríteni, mert a pult alakja és elhelyezése maga fejezi ki az olvasóknak, hogy mögötte csak a dolgozó könyvtáros számára van hely. A pult mögött van a rendezőállvány. Jó megoldás, mert háttérét, mintegy biztonsági pontját adja a pultnak és nélkülözhetetlen szerepe van a visszaérkező könyvek elhelyezésében. A pult eme terjedelmére a munka igénye szerint tehát szükség van. Mérete és berendezése az emberi testméretekhez való alkalmasságában már nem hibátlan. Magassága — az íróasztal-részt kivéve — 100 cm, (a norma állómunkánál 92,5–97,5 cm). Állómunkához tervezték, bár ezt a könyvtári munka nem indokolja. A *kiadás* a legnagyobb forgalom mellett is végezhető ülve; magasszék használatával biztosítottuk is a kiadás ülőmunka-jellegét. A pultot azonban át kell alakíttatni ennek megfelelően, mert jelenleg nincs benne lábtér, s a dolgozó csak fásztó, kicsavart testhelyezettel ülhet mellette. A lábtérrel jól kialakított visszavevőhely nemcsak kényelmesebb, de szabadabb, eredményesebb munkamozgást is biztosít. A *visszavevő* számára nem tudtunk leülési lehetőséget adni, mert a terjedelmes lejárati nyilvántartás (200 cm) kívül esik munkazónáján, csak helyváltoztatással érheti el. Ezen kívül a jelenlegi munkarendben, a visszavevő helyezi a rendezőpolcra a visszavett könyveket, ő adja át a kiadáshoz az olvasófüzeteket és a tasakokat, s olykor az íróasztalnál is

dolgozik: átveszi és könyveli a késedelmi díjakat. Az ő munkatartománya tehát két övezetű: az egyik a pult felszínén levő munkasík, a másik a teste körül mintegy 2 méteres sugarú kör sávja. Elképzelhető persze olyan megoldás is, amikor a visszavevő ül a pultnál és a munka végzéséhez szükséges eszközök, tárgyak karmozdítással hozhatók közvetlen munkatartományába vagy a továbbítandók távolíthatók el ugyanilyen módon, — de ezt csak tudatos, a pultnál folyó munkát minden ízében ismerő tervezés produkálhatja. (Használatban van a hálózatban néhány olyan pult, ahol a lejárat a pult mögött ülő könyvtáros előtt van, itt azonban nincs megfelelő munkasík a visszavételre, s az olvasó nem tudja letenni a könyveket sehova. A visszavétel a „levegőben” történik, óriási fáradsággal.) A könyvtári kölcsönzőpultnál jelentős mennyiségű manuális munka folyik. Megérdemelné ez a munka, illetve a munkát végző könyvtáros a pult ülőmunkára való tervezését és kisebb mérvű mechanizálását, mert a fizikai igénybevétel a munkát végző testhelyzetétől nagy mértékben függ.

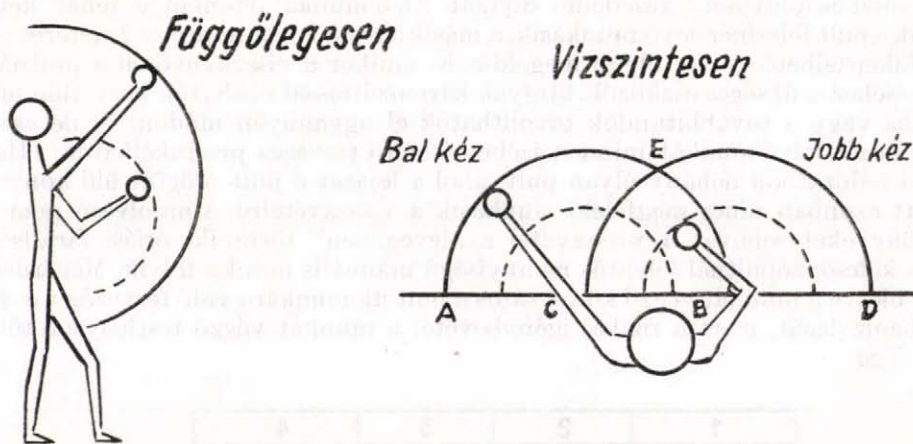

A szervezet fizikai megterhelésének %-os növekedése a különböző testhelyzetekben a nyugvó, fekvő helyzethez viszonyítva.

Az álló helyzetű munkánál az izmok statikus igénybevétele fárasztóbb, mint a dinamikus mozgásnál, például a járásnál, mert a vérkeringés gátolva van, s közvetve a központi idegrendszer elfáradását is okozza. A hosszabb ideig tartó álló testhelyzet megterhelést jelent a szervezet számára, ebből következően az ilyen testhelyzetben végzett munka sokkal nehezebb, mint az ülve végzett.

A pultnak az a része, ahol a rajta végzett tevékenység zöme folyik, a munkasík. Azonos a visszavételi és a kiadási rész pulthoz síkjával. A munkasíkot is be kell rendezni: úgy kell elhelyezni a rajta levő eszközöket (például az üres tasakok és füzetek gyűjtődobozát, bélyegzőket, könyvek csomóit), hogy a dolgozó számára könnyen elérhetők legyenek. A felesleges helyváltogatások, mozgások és a fárasztó testhelyzetek elkerülésére a munkasík elrendezésénél számolni kell a karok nyúlástartományával. A munkafiziológia megkülönbözteti a munka normális zónáját, amelyben a dolgozó alkarját előrenyújtva tevékenykedhet, miközben a felkar függőleges marad és a maximális zónáját, amelynek a legtávolabbi határvonala a kar teljes kinyújtásával adódik. A látótér megállapítása is a munkasík berendezésének körébe tartozik.

A pult melletti munkahelyek egymással szoros kapcsolatban vannak. A visszaérkezett könyvek átvétele után az olvasófüzetet és a tasakot át kell juttatni a kiadáshoz. Az esetleges késedelmi díjak beszedését, a tagsági hosszabbításokat a beíró asztalnál kell

Mozdulattartományok

elvégezni. A pult nincs e munkák igénye szerint berendezve, illetve felszerelve. A füzetek, tasakok továbbítására nincs csúszda vagy egyszerű, kézi erővel működtethető mozgószalag; a kiadási részen a füzetek, tasakok részére nincs célszerű sülyesztett rendeződoboz; a lejárati dobozok elhelyezése sem jó, kezelésük nehézkes. Több apróbb hiba járul még ezekhez, például a pult belső tere nincs célszerűen berendezve. A könyvtári pult megfelelő kialakításának, felszerelésének hiánya ma még igen sok fölösleges munkát, fáradtságot okoz. (Az egyedi tervezésű felnőtt-könyvtári pulton kívül a gyermekrészlegünk típuspultjánál ugyanezek a hibák adódnak.)

A pult a közvetítő tere annak a könyváramlásnak, amely kölcsönző tevékenységünk folytán könyvtár és olvasó között állandóan folyik. Könyvtárunk csaknem egészében szabadpolcos. 20 000 kötetes felnőtt állományunknak csak 6,75%-a van belső raktárban, ezért a visszaérkezett könyveket azonnal el kell helyezni a szabadpolcos raktártérben. A visszavétel után a könyv útjának második állomása a *rendezőállványon* való ideiglenes tartózkodás. A rendezőállvány 180 cm széles, 12 darab 85 cm-es polcsort tartalmaz. Ezeket az egyes betűk, illetve raktári csoportok leterheltsége szerint megosztottuk és jelzésekkel láttuk el. Innen a szállítóeszköze, a kocsira kerülnek a könyvek, már csoportosítva: a szépirodalom betűegységek, az ismeretterjesztő raktári jelzetek szerint. Két kocsit a szabadpolcos raktártér két nagy ágába szállítja a könyveket. Az állványok rendjében történik a kocsikról a könyvek helyrerakása.

Az állványok – a bölcsoket kivéve – 1 méteres, 6 soros tagokból állanak, magasságuk 210 cm, ebből lábmagasság 20 cm. Nem megfelelő ez az állványtípus szabadpolcos könyvtárban, sem az olvasónak, sem a könyvtárosnak. Az átlagos férfi-női testméreteket véve – 175–160 cm-t – a nyúlás optimális magasságban 150 cm lehetne, a legalacsonyabban 60 cm. A legfelső és a legalsó polcokon levő könyvek kezelése eszköz igénybevétele nélkül nagyon fárasztó, csaknem lehetetlen, eszköz használata (lépcső, zsámoly) pedig nem kívánatos. Szükségmegoldás ezeknek az állványméreteknél alkalmazása, tágasabb terek birtokában nem kényszerülnének rájuk. (A jelenlegi állványtípusok alkalmazását, vagyis a „sűrű betelepítést” már többször kifogásolta a könyvtári szakirodalom az olvasó szempontjából: esztétikailag hátrányos és a könyvkiválasztásban kedvezőtlen, mert torlódást okoz, s az alsó-felső sorok kevésbé frekvenciáltak.)

A polcok jelenlegi méretei miatt szükséges rosszként zsámolyokat kell használnunk. Nem rokonszenves ez a szerény berendezési tárgy a könyvtárban. Rosszul egyensúlyozó idősebb olvasó leesett már róla álló helyzetből, a siető könyvtáros, akinek útjába tették, meg-

botlott benne és elesett. Az egyik olvasó rááll sáros lábbal, mert a felső sorban keres, majd a következő, aki ráül, mérgeződik, hogy ruhája piszkos lett. (Itt említem meg: a textillel kárpitozott zsámoly – legyen bármilyen csinos – nem könyvtárba való. A textillel bevont magasszék sem jó, a gyakori helyváltoztatásnál tapad rá a ruha, „fészkelődő” mozgással kell rajta elhelyezkedni, ami kellemetlen és időt rabl.)

A könyv mozgatása

Nagyforgalmú szabadpolcos könyvtárban célul kell tűzni a nagy mennyiségben áramló könyvek mozgatásának lehető legésszerűbb megszervezését. A könyvtári munkanap két elkülönülő szakaszában, a belső munkák idején és a kölcsönzés alatt ez más-más feladatokkal jár. Könyvtárunk felnőtt-részlegében mind a két szakaszban kötött rendje van a könyvmozgatásnak. Négy könyvtáros között oszlik meg a raktár, egyenként felelősek a szépírodalmi és az ismeretterjesztő szabadpolcos tér egy-egy meghatározott részének rendben tartásáért. Az állományrészek ilyen elosztását időnként megcseréljük, hogy ne legyen a könyvtáros sokáig egy könyvanyaghoz kötve. A raktárrészek feltöltése és rendezése minden nap legalább egy órát vesz igénybe könyvtárosonként a kölcsönzés megkezdése előtt. A raktárjelzetek szerinti és az alfabetikus rend biztosítása mindennapi követelmény. Naponta átlag 500 kötet visszavett könyv helyreosztása történik meg, ehhez járul a szabad válogatással együttjáró könyvmozgatás, amely az előző számot mintegy megkettőzi, – amikor a könyv megnézését nem követi annak kölcsönvétele. A könyvek mozgatásának csak egy része történhetik előkészületi időben.

Forgalmunk és raktárhelyzetünk miatt kölcsönzés közben is kell könyveket visszaosztani, azaz az állványokat „tölteni”, hogy a választék megfelelő legyen. A választék bővítésén kívül gyakorlati indítéka is van a kölcsönzés közbeni visszaosztásnak: a rendezőállványon nem fér el a nap során visszavett mennyiség. 350 kötetnek van helye rajta és 700 kötet a napi visszavétel-maximum a jelenlegi forgalomban. (Egyes könyvtárosok a rendezőállvány nélküli, csak kocsi közbeiktatásával történő visszaosztás hívei. A mi esetünkben ez kivihetetlen! Ilyen mennyiségben kocsisorokkal sem továbbbíthatnánk a visszahozott könyveket.) A pult belső tere nem használható átmenő raktározásra. Polcai egyrészt alacsonyan és mélyen vannak, másrészt itt nem szortírozhatók a könyvek.

A kölcsönzés közbeni visszaosztás technikája egészen más, mint a kölcsönzés előtti rendezés. Ha sok könyvet kell rövid idő alatt visszaosztani, akkor a rendezőállványról a szabadpolcos raktári rend szerinti betű-, illetve raktárjelzet-csoportokat helyezük a polcsorok szélén hagyott üres helyekre, például Me-től Mo-ig, Mo-tól N-ig, 610, 629, 750. Rendezésre és az olvasó válogatásának megkönnyítésére levegős polcsorokat kell kialakítani, de legalább 6–8 könyv elhelyezésére szolgáló szabad helyet kell hagyni. Addig, amíg a könyvek egyenkénti besorolása meg nem történik, megkülönböztetően helyezük el őket. A polc szélén, mélyen a polctérbe töljük a visszaosztandó könyveket, míg azok, amelyek a helyükön már rendben vannak, gerinccel a polc élénél állnak. Ez arra jó, hogy a könyvtárost és az olvasót figyelmezteti a besorolásra váró könyv helyének ideiglenes voltára. A könyvek így a szétosztásnál nagyjából helyükre kerülnek, csak a betűrendbe sorolás marad későbbre.

Az erős forgalmú délutáni kölcsönzési órákban egy ember munkaideje teljes egészében szükséges a szabadpolcos raktártér feltöltéséhez és rendezéséhez. (Ennek a dolgozónak nem marad ideje tájékoztatásra, tanácsadásra!)

Az olvasók által visszahozott könyvek visszaosztása kölcsönzési időben nehéz, *fárasztó és figyelem-igényes munka*. A Szovjetunió Munkatudományi Intézete a különböző munkák teljesítése kapcsán a fáradtság megállapítására a következő tényezőket veszi figyelembe:

- fizikai megerőltetés
- figyelem megerőltetése

- munka üteme
- testhelyzet a munkában
- munka egyhangúsága
- hőmérséklet a munkahelyen
- a levegő por- és gáztartalma
- zaj
- világítás

E szempontok szerint elemezve a kérdéses munkát, azaz a „rendezést“, igazolódik a fenti megállapítás: fizikailag megerőltető, mert 5 órás kölcsönzési idő alatt 3000 könyvet mozdítanak átlagosan a rendező könyvtárosok. (Ez a szám többszöri leszámolás eredménye. A „mozdít“ fogalomba minden egyes könyvkészbevitel beleértendő, így a pultról a rendező-állványra onnan a kocsira, kocsiról a szabadtéri polcsor végére, onnan a megfelelő betűhelyre, valamint a polcokon a „böngészés“ során elmozdított könyvek rendezése.) A figyelem megerőltetése is jelentős, mert a könyv besorolási jelzetén kívül az olvasókkal is számolniuk kell, akik jelenlétükkel zavarják munkájukat, de akiket ők nem zavarhatnak a könyvválasztásban. A munka üteme szabad, de a visszavett könyvek torlódása, a szétzilált polcsorok látványa fokozott munkatempóra serkent. A testhelyzet fárasztó, mert állandó járkálást igényel a könyvtár terében, és az állványok, amelyekre rakodik a könyvtáros – mint láttuk – nem alkalmazkodnak az emberi testhez, illetve a karok függőleges nyúlástartományához, polcsoraik részint túl magasak, részint túl alacsonyak. Az egyéb tényezők közül a levegő szennyezettsége, a zaj és a hőmérsékleti viszonyok nyilvánvalóan rosszabbak az átlagosnál minthogy sok ember van jelen. A világítás egyenletes. Egyhangúnak nem nevezhető e munka, mert némileg váltakozó szituációban folyik és emberekkel való kapcsolatot hoz magával.

Az iparban az anyagmozgatás szervezésének első törvénye, hogy küszöböljük ki, ahol csak lehet. Ez vonatkozik a könyvmozgatásra is. Ha volna módunk a visszaérkező könyvek átmeneti raktározására és ha állományunk nem igényelné a menet közbeni bővítést, feltétlenül elhagynánk a kölcsönzés közbeni visszaosztást és csak a fellazuló polcok rendezését végeznénk el. Mivel azonban rákényszerülünk, keressük a *legkisebb energiafelhasználás lehetőségét* kivitelezésénél. Ez négy tényező függvénye:

- a gépesítés foka
- a terhelés nagysága
- a munkavégzés sebessége
- a mozdulatok gazdaságossága

Könyvmozgatásunk gépesítésének jelentős eredménye a *könyvszállító kocsi*. A kis, kétpolcos (békéscsabai) fémkocsikat használjuk. Könnyűek, jól gördülnek, ügyesen mozgathatók és csinosak. A konstrukció hibája, hogy gyakorlatilag csak a felső sora használható, az alsó már alacsonyan van ahhoz (a földtől 30 cm), hogy közvetlenül a polcra lehessen rendezni róla a könyveket. Magasabban és lépcsőzetesen elhelyezett két polcsorral sokkal célszerűbb lenne. Nem minden könyvtáros használja szívesen, pedig nélküle sokkal fárasztóbb a könyvmozgatás. A kocsi rakodóterére férő 35–40 kötet könyvet kézzel mintegy 3–4 fordulóval viheti helyre a könyvtáros, mivel egyszerre mintegy 10 könyvet tud csomóba összefogni. Az energiafelhasználást így növeli a többlettút (körülbelül 25 m) és a súlyszállítás (körülbelül 15 kg). Igaz, hogy kiküszöbölődik két rakodási fázis: a „rendező-polcra” és a „kocsiról polcra” mozzanat.

A terhelés nagyságát és a munkavégzés sebességét a kölcsönzési forgalom diktálja. A mozdulatok gazdaságossága azonban már helyileg elemezhető és ésszerűsíthető. A kialakult legjobb módszert és munkamozdulatot mindenki be kell gyakoroltatni, aki e munkavégzésben résztvesz.

A könyvmozgatás gépesítésének többi változata is ide tartozó probléma, — helyi igények szerint csúszda, lift vagy más eszközök felszerelése. Nálunk a pincében levő átmeneti raktárba vezet könyvcsúszda, ahol a selejtet, a kötészeti és a leválasztandó könyveket gyűjtjük. Ezekkel a mozgásmegtakarító eszközökkel azonban nem bővelkedik a közművelődési könyvtárhálózat.

A könyvmozgatás előfeltétele a mozgásutak biztosítása. A könyvtári berendezés és a kölcsönzési funkciók elrendezése során kell erre figyelmet fordítani.

Világítás, színek, zaj a munkahelyünkön

A könyvtári berendezés és elrendezés tárgykörébe tartozik az említetteken kívül néhány olyan tényező, amely a munkavégzésben részben fiziológiai, részben pszichikai hatásánál fogva jelentős. Legfontosabb közülük a könyvtár megvilágítása.

A munkahely megvilágítása akkor megfelelő, ha 1. elegendő erősségű; 2. megfelelő árnyékhatást és kontrasztot biztosít, anélkül, hogy kápráztatna; 3. térben és időben egyenletesen oszlik el; 4. a megvilágítás színe megfelel a munka sajátosságainak. A megvilágítás erősségének mértékegysége a lux, mérésére a luxmérők szolgálnak. A munkahely megvilágítása a fényforrás szerint természetes vagy mesterséges. Könyvtárunkban egy összefüggő ablaksor világítja meg az egyik szárnyat, a másik rész viszont alig jut természetes fényhez. Az alapterület és a természetes világítófelület aránya viszonylag jó (150 m² alapterület — 60² m ablak), csak a térben való megosztása nem kielégítő. A megvilágítás erősségére vonatkozó MSZ 1587 szabvány szerint a könyvtári tevékenység finom munkának minősül és a megvilágításnak közepes erősségű világítás esetén 300—1000 luxnak kell lennie. (Az értékek közötti differencia azért ilyen nagy, mert a helyiségek általános megvilágítása és a közvetlen munka-, illetve olvasóhelyek erősebb megvilágítása ilyen szélső értékeket ad.) Könyvtárunk kölcsönző, illetve könyvkiválasztó-olvasó terében bevált a kétfázisú fénycsővilágítás, amely 400 lux erősségű és hideg-meleg fehérfényű fénycsövek kombinációjából áll. (A kizárólag mesterséges fényforrású irodában ez a világítás már nem elég jó, több órán át végzett munka esetén a szem égésével, káprázásával jár.) A jó világítás pszichikai hatása köztudomású: jobban érezzük magunkat és eredményesebb a munkavégzésünk.

Az emberi szem látási képességét a fény erőssége elősegíti. Munka közben a szem mozgása révén a centrális látótérbe a munka szempontjából fontos tárgyak kerülnek, a kevésbé fontosak a perifériális látótérbe. A szem akkomodációja az a képessége, amellyel a változó távolságban levő tárgyak éleslátására beáll. Az adaptációs képesség a különböző fokú megvilágításokhoz való alkalmazkodás. A szemnek e képességeire a munkahelyek — különösen a közvetlen munkazónák — kialakításánál kell gondolni.

A színek hatását és jelentőségét a modern munkaszervezés figyelembe veszi. A 380—800 millimikron közötti hullámhosszú fénysugarakat különböző színűeknek látjuk:

Ibolya	Indigókék	Kék	Zöld	Sárga	Narancs	Vörös	
400	450		500	550	600	650	700
hideg				meleg			
sötét				világos		sötét	
nyugtató			izgató				
nehéz			könnyű			nehéz	
közlekedés			távolodás			közlekedés	

A színek 1. jelzésül szolgálnak; 2. dinamikai hatásukkal megkönnyítik a látást; 3. kedvező lelki és élettani hatást váltanak ki. A korszerű könyvtáráépítés is alkalmazza ezeket a munkapszichológiai ismereteket: a világos kék, sárga, zöld színek gyakori alkalmazásával kellemes, nyugtató hangulati hatásokra vagy az idegrendszer kedvező serkentésére törekszik. A mi könyvtárunk összképében uralkodó zöld és mattsárga színek is ilyen hatásúak. Még a munkaruhák színe sem közömbös! Nődolgozók között a színes-világos munkaruhákkal jó pszichikai hatást és jobb munkaeredményeket értek el üzemekben. (Ezért terjed egyre jobban a könyvtárakban is a saját erőből vásárolt színes műanyag munkaköpeny.) Az új könyvek színes kiállítása és a kötetelésnél alkalmazott színek ugyan-csak a könyvtári összkép színgazdagságát fokozzák.

A zaj a könyvtárban csaknem teljesen külső tényezők következménye, — a könyvtári légkörrel együtt jár a csend. Szabadpolcos kölcsönzőkönyvtárban is ki lehet alakítani ezt a hangulatot. A beszűrődő utcai, udvari zajok már elkerülhetetlen kellemetlenségek. Az utca zaja villamossal, autóbusszal körülbelül 70 dB (Decibel: a zaj erősségének mértékegysége.) A 80 dB feletti zajszint már hátrányos a hallószervekre. A zaj nagyon károsan befolyásolja a magasabb idegműködést, ezért legalább a tőlünk függő zajokat csökkentsük a minimumra. Szellemi munkánál a zene is zavar, különösen olvasásnál, ahol a figyelem foka pszichológiai mérések szerint igen magas.

A munkavégzésre alkalmas tárgyi környezet kialakításakor mindenek előtt a munkát végző ember fizikai és szellemi képességeit és korlátait kell figyelembe venni. *A munkahelyi körülményeknek könnyíteniük kell az ember munkáját.* A meglevő berendezést és felszerelést ismételt vizsgálat alá lehet venni e szempontból, a jobbítás lehetőségének felismerése a megoldást is magával hozza.

Munkaszervezés. A munkakörök térbeli és időbeli tagolása

Könyvtárosi hivatásunk legvonzóbb sajátossága a munka sokoldalúsága. Ez a mi közművelődési könyvtártípusunkban különösen jól érzékelhető. A könyvkölcsönzéssel kapcsolatos pedagógiai, kultúrpolitikai tevékenység, az eligazítással összefüggő bibliográfiai tájékozódás, a szépirodalmi olvasmányokhoz nyújtott tanácsadással együttjáró élménymegbeszélések mellett jelentős a könyvtári adminisztráció is, amelyen belül a könyv testével való közvetlen kapcsolattól a pénzkezelésig sokféle, precíz ügykezelést kívánó részmunkával találkozunk. Ezen kívül színes terület a könyvtári propaganda, különösen az ötletességet, szervezőkészséget igénylő rendezvények és a szépérzék, kezűgyességet kívánó kiállítások. Fő vonásaiban is érdekes, összetett ez a munkaköri séma, s különösen azzá válik, ha megtelítődik a könyvtár aktuális célkitűzéseivel, olvasószolgálati, módszertani és egyéb terveivel.

Összehangolni e tevékenységeket, időzíteni őket, megkeresni a kollektívából azt az egyént, aki a lehető legalkalmasabb a kérdéses feladat elvégzésére, megteremteni e munkák végzéséhez az optimális munkahelyi körülményeket — mindez a munkaszervezés feladata. *A munkaszervezés során a munkakörök kitűzése, elhatárolása és összehangolása igényli a legnagyobb körültekintést.*

Az egyéniség ismerete: a feladatok helyes kijelölésének alapja

A könyvtári munkakollektíva — bármilyen kicsiny legyen is — rendelkezik az önálló csoport szervezettségével. Hierarchia van benne, struktúrája van, a feladatok megoszlanak és összekapcsolódnak. A csoportban az egyén függ más egyének tevékenységétől. Így kerül sor az egyénnek a társadalommal való kapcsolatára. A csoportban résztvevő egyén már nem kizárólagosan önálló individuum, hanem átalakul a csoport tagjává. Erőteljes és bonyolult kölcsönhatás van a kollektíva és az egyén között.

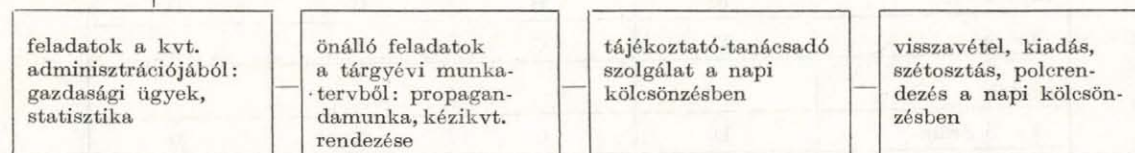
A vezető csak úgy alkothat helyes képet munkatársairól, ha egyéniségük alapvető vonásait megismeri és a napi munka során szerzett közvetlen megfigyeléseivel folyamatosan kiegészíti ismereteit. Az egyénre való ráhatás feltételezi adottságainak, képességeinek és jellemének ismeretét. A pszichológiai szakirodalom segítségünkre van e feladatban, a személyiség testi, pszichofizikai tulajdonságainak és a jellem struktúrájának elemzéséhez kitűnő sémákkal szolgál. Ezek azonban csak eszközök a vezető által az egyénről összegyűjtött ismeretek rendszerezéséhez. A munkatársakról pszichológiai igényrel kialakított ismeretanyag segíti a vezetőt abban, hogy az érdekelt munkatárs számára és a kollektíva hasznára a legmegfelelőbb foglalkoztatást biztosíthassa. Mindenki azt a munkát végzi szívesen, amely adottságainak, képességeinek megfelel. Az adottságok az egyénnel velle-született anatómiai, fiziológiai és idegrendszeri sajátosságok. Az egyéni adottságok összessége a rátermettség. A képességek az egyéni fejlődés folyamán, külső ráhatások következtében jönnek létre. Ezek a sajátosságok teszik képessé az egyént meghatározott feladatok ellátására. Az adottságok és a képességek között szoros összefüggés van. A kollektíva és a vezetés nevelőfeladata olyan tevékenységeket biztosítani, amelyek fejlesztik az egyén képességeit.

Az egyén személyiségének elemző vizsgálata előfeltétele a jól működő szervezet kialakításának, de nem egyetlen kritériuma. Determinál a szervezet munkafeladatainak köre, esetünkben a kerületi könyvtár funkciója, ügyrendje, sőt ezen túl, a könyvtárhálózat szervezeti és személyzetpolitikai adottságai, illetve kötöttségei. Munkaszervezési feladatunknál szembe találjuk magunkat ezekkel a problémákkal. Könyvtárosi munkakörben túlnyomórészt olyan egyéneket találunk, akik határozott érdeklődéssel vagy hajlammal, sok esetben kialakult hivatásérzettel jöttek e pályára, nem pedig esetlegesen vagy anyagi okokból, ami eleve szerencsés szituációt jelent. Ám erényünk egyben gyengénk is. Az érdeklődés minden munkatársnál azonos, az irodalom a szívügyük. Az alapkövetelmény is azonos: az irodalomnak és az irodalmi műveltség terjesztésének szenvedélyes szeretete, képzettségben az érettségi. A könyvtári munka jellegéből adódik, hogy szinte minden könyvtáros szorgalmazza továbbképzését és legfőbb törekvése az egyetem elvégzése. Maga a munka azonban nem ilyen egyértelműen szellemi. Jelentős hányadát teszi ki a mechanikus, manuális tevékenység, amely az átlagos figyelemnél, a fizikai erőnél és az emberekkel való érintkezés alapvető normáinak betartásánál alig követel többet, — így a könyvvisszavétel, a könyvkiadás és a raktárrendezés. A korszerűen szervezett szabadpolcos könyvtárban, ahol tájékoztató, tanácsadó könyvtárossal találkozunk, ezek a részmunkák elvégezhetőek lennének kisegítő személyzettel is. A könyvtárost saját értékein alul foglalkoztatjuk, amikor ezeket a munkákat végeztetjük vele, ez pedig nemcsak személyzetpolitikai probléma, hanem népgazdasági kár is.

A munkakörök területi tagolása. (Könyvtári munkamegosztás.)

Az adminisztratív feladatok a munkatársak között a kerületi könyvtár ügyrendje szerint oszlanak meg, az aktuális érdemek a tárgyévi terv szerint, a tájékoztatás-tanácsadás és a mechanikus részmunkák pedig a kölcsönzés napi szükséglete szerint.

Példa egy könyvtáros feladatára:

Az így kialakított munkarend azonban nem marad hosszú ideig változatlan. Elég nagy a személyzeti mozgás hálózatunkban. Az új egyén belépése a kollektívába olykor

láncszerű feladat átcsoportosítást kíván. Érvényesíteni kell azt a követelményt is, hogy a feladatok fejlesszék a képességeket, így a munkatársak idővel „kinőnek” reszortjukból. Ugyanakkor ügyelnünk kell arra, hogy a jól begyakorolt reszortokat lehetőleg ne bolygassuk.

A munkavégzés időbeli tagolása

Amíg a munkakörök területi elosztása az egyén hajlamait figyelembe vevő, készségeit fejlesztő, a könyvtár érdekeit tekintő igényes tagolás, addig az időbeli megosztás inkább gyakorlati megfontolású, szükség szerű megoldás, amely a munkavégzés helyes arányainak kialakítása mellett az egyén elfáradását szándékozik csökkenteni.

Kötött kölcsönzési munkarendünk személyek szerint két-, illetve egyórás váltásban (napi 5 órás kölcsönzés, a váltási idő így 2+2+1 óra) adja a visszavétel, kiadás, tájékoztatás, polcrendezés időrendjét. A beosztás figyelembe veszi a munkatársak foglalkoztatási idejét (8 vagy 4 órás), képzettségét, személyi adottságait (mechanikus és értékesebb munkák aránya), és egyéb személyi feltételeket (például állami oktatásokkal kapcsolatos rendszeres eltávazások).

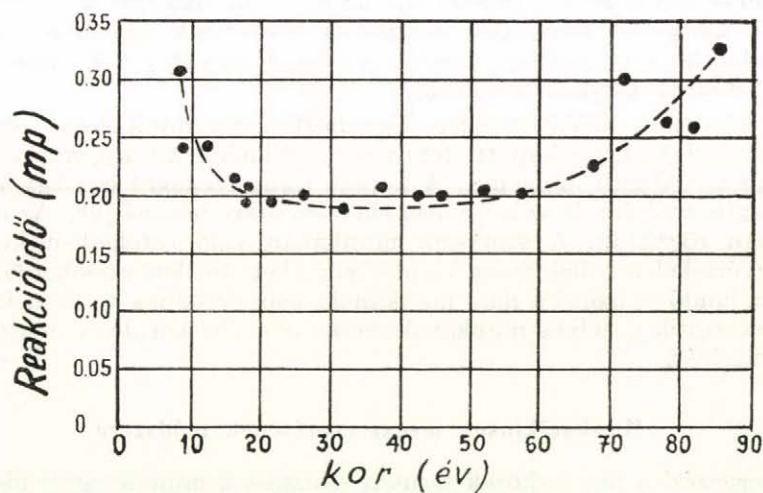
Munkarendünk a következő:

	Visszavesz	Kiad	Tájékoztat	Rendez
hétfő				
3 – 5 óráig	A	B	C	D
5 – 7 „	B	A	E	C
7 – 8 „	C	E	A	B
kedd				
10 – 12 óráig	A	B	E	D
12 – 1 „	D	A	E	B
3 – 5 „	C	D	A	E
szerda				
3 – 5 óráig	B	A	D	C
5 – 7 „	C	B	E	A
7 – 8 „	A	E	C	B
csütörtök				
10 – 12 óráig	B	A	D	C
12 – 1 „	A	B	C	D
3 – 5 „	D	C	E	A
péntek				
3 – 5 óráig	D	C	A	B
5 – 7 „	A	B	C	D
7 – 8 „	B	C	D	A

A váltott munkarendes foglalkoztatással a teljesítőképesség jó hatásfokára törekszünk és küzdünk vele a fáradtság és a monotonia ellen.

Az eredményes munkavégzés előfeltétele a kellő figyelem. A figyelem milyenségével, hatásfokával, a fizikai és szellemi teljesítőképesség értékeivel, a hangulati elemek szerepével a munkalélektan elemzően foglalkozik. Valamennyi munkafolyamatot jelzések és az azokra adott reakciók sorának értelmezi. A jelzéseket a munkát végző egyén idegrendszere felfogja és feldolgozza, ennek hatására bizonyos mozgásokat, cselekvéseket indít meg. *Jelzések és reakciók együttese tehát a munkafolyamat.* A jelzésekre adott reakciókat az idegrendszerben meglevő képesség, a figyelem hozza létre. A pszichológia megkülönbözteti az önkéntelen figyelmet a szándékos figyelemtől. Az előző a tájékozódási reflexszel azonos. A szándékos figyelem koncentrált munkából keletkezik, a munkahelyzet egyes részei közötti kapcsolatok megértésében pszichikai erő kifejtését is igényel. Marx szerint: „A munkát végző szervek feszültségén kívül *a munkavégzés egész ideje alatt céltudatos akaratra van szükség, amely mint figyelem jelenik meg,* mégpedig annál fokozottabban, minél kevésbé köti le a munkást a munka saját tartalmával és végzési módjával, minél kevésbé szórakoztatja mint testi és pszichikai erőinek játéka.”

A reakció ideje függ az emberek típusaitól. Az egyéni különbségek az egyes egyének idegtevékenységében a gátlási és serkentési folyamatok egyensúlyi állapotától függenek. A reakcióidő az életkor szerint is változó:

Reakció az életkor függvényében

A reakció módjának és idejének vizsgálata alapján lehet választ kapni arra, hogy mennyire terhelhető meg a munkát végző egyén, vagyis milyen a szervezet információs kapacitása. A munkaszervezésnek e tényezőkkel számolnia kell. Elsősorban kor- és nem-beli megkülönböztetéseket kell tenni. 30 éven felül nemcsak a reakcióidő változik, hanem a fizikai teljesítőképesség is csökkenő tendenciát mutat. A nők fizikai teljesítőképessége 20–25%-kal kisebb a férfiakénál. Az úgynevezett „női hivatások” kialakulásának azonban nem ez az oka. Vannak olyan munkák, amelyeket a nők jobban el tudnak látni, speciális lelki tulajdonságaiknál fogva, így a szolgáltató jellegű foglalkozások, amelyek türelmet, segítőkészséget, az emberek iránti együttérzést kívánnak, s egyben többnyire kézügyességet is. Ide sorolható a könyvtárosság is. A teljesítőképesség vizsgálatánál ügyelni kell arra is,

hogy az ember egysatornás információs rendszernek tekinthető, — egyszerre és egy időben teljes pontossággal csak egy ingerrel, illetve információval képes foglalkozni. (Különmű cselekvések egyidejű végzése nem lehetetlen, de a részeselekvésekben mindig teljesítménycsökkenéssel jár.) Az információk feldolgozásában az egyén szabad erőfeszítései jelentős szerepet játszanak.

Az optimális teljesítőképesség keresésénél találkozunk az elfáradással, amely a hosszú időn át végzett munka során következik be. Jele a teljesítmény csökkenése és az elkedvetlenedés. (Az objektív elfáradás nem feltétlenül azonos a fáradtságérzettel.) A fáradtsággal a szervezet védekezik a teljes kimerülés ellen. A fáradtság — jelentkeznek a központi idegrendszerben vagy az izmokban — egységes jelenség és mindenképpen az egyén ingerültségével jár. E fő tünet után következik a további szakaszokban a depresszió, a rendszertelen tevékenység, a hibahalmozás. A kellő időben beiktatott és megfelelő minőségű pihenésekkel, s a munkanap változatossá tételével lehet védekezni ellene.

A figyelem, a reakcióképesség- és idő, az elfáradás vizsgálatára a pszichológiai szakirodalom sok használható módszert mutat. Nem érdektelen a velük való alkalmi kísérletezés, mert a kapott eredmények elősegítik a munkatársak helyes értékelését és ezáltal megkönnyítik munkaszervezési feladataink megoldását.

Egyes munkafázisok időszükségletei

A munkaszervezésnek fontos problémája az egyes munkafázisok időszükségleteinek megállapítása. A könyvtári munkákra elfogadott időnormák egyenlőre nincsenek, bár éppen itt számtalan konkrét, mérhető részmunka van. E területen a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban történtek kezdeményezések.*

Magunk is készítünk időfelvételeket. Ugyanazt a részmunkát egy időegység alatt minden könyvtáros elvégzi, s a kapott mennyiségi eredmények középértéke alapján megállapítjuk a rendszeresíthető időigényt. A kapott irányértékeket egy-egy munkafeladat időigényének megtervezésére és szűrőpróbás ellenőrzésekre használjuk. Az eredményeket a munkanaplóban rögzítjük. A szervezői munkában való értékeiken kívül serkentő hatásúak az irányértékek a kollektívára is, vetélkedéseket, önellenőrzéseket hoznak magukkal. Mivel nem állandó cenzorai a napi munkának, nem érződnek terhesnek. Másik nagy előnyük, hogy elősegítik a helyes munkamódszerek előtérbe kerülését, majd átvételét és általános alkalmazását.

Munkaciklusok megszervezésének módszere

A munkaszervezést a munkakörök területi elosztása, a munkavégzés időbeli tagolása és a munkakörülmények javítása mellett tovább folytathatjuk kisebb egységek, egyes munkaciklusok elemzésével és ennek eredményeként jobbításával. Ilyenkor már az egyes részmunkák munkamódszereit szervezzük. Kiterjedhet ez a vizsgálódás a könyvtári munka bármely területére, a könyvfeldolgozásra, a katalógusrendezésre, a raktárrendezésre, stb., de csak akkor érdemes foglalkozni ezekkel, ha tevékenységeinkben fontos részt képviselnek. Ilyenkor a jobbítás parányi részeredményei is jelentős idő- vagy fáradtságmegtakarítást hoznak, — nagyobb távon összegezve. A mozdulattanulmányozás határai egybeesnek magának a mozgásnak a határaival, így technikája széles körben felhasználható, az üzemi munkapadi mozgáson és anyagáramláson kívül számtalan más munkavégzésre vagy ügyvitelre. A problémák sokrétűsége a különféle mozdulattanulmányi eljárások alkalmazásának változatosságát kívánja meg, de az alapvető szemlélet, — az, hogy a munkafolyamatok,

* Mikó Zoltán: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közművelődési könyvtárhálózatának tervezési és munkaszervezési kérdései. FSzEK Híradó, 1964. szeptember.

a mozgás-utak és a mozgás-idők javíthatók – s maga az elemzés azonos marad. A legfontosabb elv a munkaszervezésnél, hogy *egyetlen optimális munkamódszer létezik, ami éppen nem a hagyományos és nem alakítható ki empiriával, hanem csak tudományos kísérletezéssel.* Ilyen megfontolásból vettük elemzés tárgyául a könyvvisszavételt és a könyvkiadást, mint a könyvtári tevékenységünkben mennyiségileg legtetemesebb mechanikus részmunkát.

A munkamódszer szervezés előzetes szempontjai a következők: a) milyen gyakran ismétlődik a kérdéses tevékenység, b) milyen sokáig kell folytatni, c) mennyi az élőmunka tartalma, d) milyen forint értékű a benne levő élőmunka tartalom.

Megállapítható, hogy az említett két tevékenység a *leggyakrabban ismétlődik* minden egyéb könyvtári munka között. A felnőtt részlegben 1965-ben 38 000 volt a kölcsönzések száma és 125 000 a kölcsönzött köteteké. Az egy személy kölcsönzésével kapcsolatos visszavételi, illetve kiadási munkákat munkaciklusnak tekintjük. A kiadás munkaciklusa évente 38 000-szer ismétlődik könyvtárunkban, s ugyanennyiszor a visszavétel is. Az iparban folyó vizsgálatoknál „magas” gyakoriságú kategóriába tartozik az évi 2000-en felüli munkaciklus, évi 1000 munkaórán felül. Egy kölcsönzési napon belül is gyakori a két munkafajta ismétlődése. 1965-ben 152 kölcsönzés és 502 kölcsönzött kötet esett egy kölcsönzési napra a könyvtár felnőtt részlegében. Visszavételi-kiadási folyamatban ez megkettőződik, vagyis 304 munkaciklus és 1004 kötet forgalma naponta.

Sokat igényel *munkaóra ráfordításban* is a vizsgált két munkaciklus. Időbeli részesülését más munkákhoz viszonyítva kifejezi az előző fejezetben bemutatott munkarend. A munkarend azonban „felállást”, „készenléti állapotot” jelent a kölcsönző, illetve olvasószolgálat minél jobb ellátására. A rend kötött, de ha az igénybevétel az olvasók részéről nem maximális, akkor a fenti beosztáson belül módosulások vannak: a könyvtáros igyekszik kihasználni felszabaduló idejét a beosztási helyén végezhető, reszortjába vágó adminisztrációs vagy egyéb munkákra (például napló-összeadás, statisztika készítés, katalóguscédulák lerakása, stb.). A munkarend szerinti részmunkáktól tehát eltér a valóságos, amelynek megállapítására időszakos felméréseket végeztünk. E felmérések egyéni munkafelvételi lapokon sor- és időrendben adják a valóságos végzett munkát, aminek történeti ismeretében a feladatokat jobban programozhattuk.

Példa az egyéni munkafelvételi lapra:

A kölcsönzési idő egyéni munkafelvételi lapja Név: B						
kelt	óra	beosztás	beosztáson kívüli egyéb elfoglaltság			
			munkavégzés		veszteségidő	
			tárgy	idő	tárgy	idő
1965. X. 25 hétfő	3 – 5	visszavesz	referenz-naplóba feljegyez egy köl- csönzési adatot	10'	pihen	5'
			kiállításához gyűjt anyagot	25'		

A munkarend szerinti beosztáshoz képest a munkafelvételi lapok tanúsága szerint az eltérés 35%, ebből beosztáson kívüli hasznos elfoglaltságokra 25% jut, veszteségidőre 10%. Veszteségidő azonban más munkáknál is van, így csak a 25%-kal számolhatunk. Visszavételre-kiadásra 1965-ben 2490 munkaórát fordítottunk a kölcsönzési szolgálat szerint, ebből leszámíthatjuk a valóságos kihasználtságtól való 25%-os eltérést, maradt

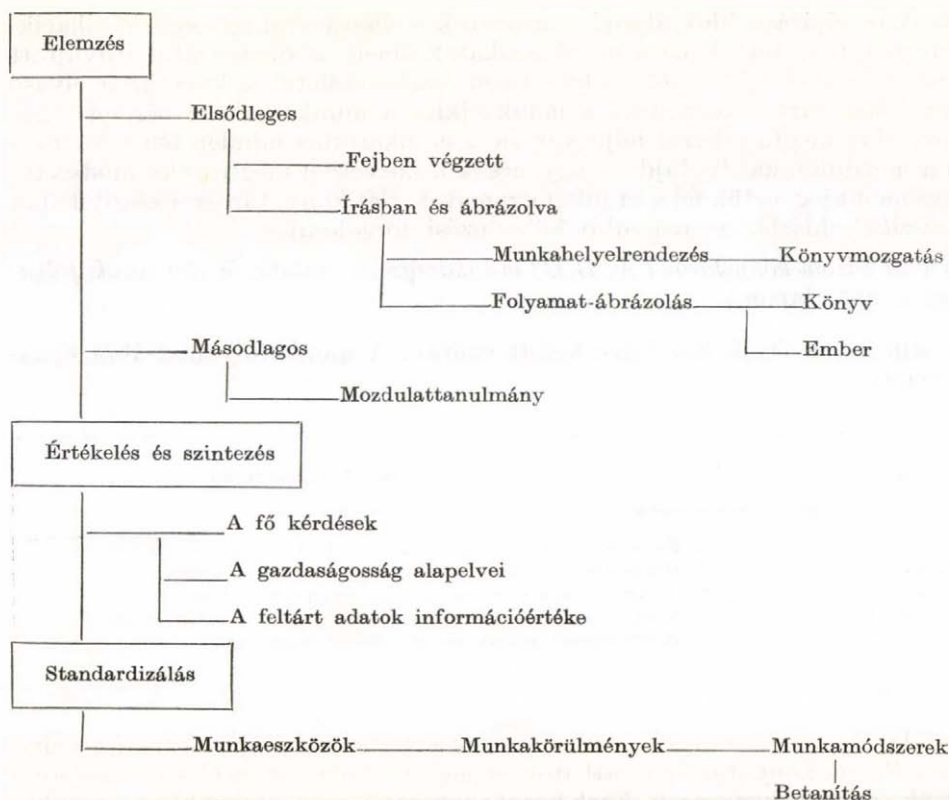
1867 munkaóra. Az összes munkaóráknak 23%-a jut visszavételre-kiadásra, az összes illetménynek is 23%-a, ezek szerint 21 114 forint. Igen költséges tehát ez a tevékenység jelenlegi formájában.

Végül arra a kérdésre, hogy *milyen sokáig kell folytatni* a kérdéses tevékenységet, önmagától adódik a válasz: feltehetően még igen sokáig, és pedig jelenlegi formájában. A mechanikus könyvtári tevékenységek gépesítésére való törekvés előtérbe került az utóbbi években. Az azonos műveletek gépesítésénél a rohamosan növekvő szakirodalommal kapcsolatos információkra és visszakeresésekre gondolnak elsősorban. Viszont minden olyan munkát, amely ismételten fordul elő, meg lehet szervezni, azzal a munkának struktúráját lehet adni. A struktúraképzés a munka gépesítésének feltétele. Podonyi András kölcsönzőgépe hozna jelentős fejlődést a mechanikus munkák végzésében a közművelődési könyvtárakban. A publikációkból kitűnőnek ismert kölcsönzőgép és kölcsönzési eljárás azonban három év óta nem került gyakorlati használatra, s ha meg is indul a szériagyártása, beszerzése alighanem komoly anyagi problémákba fog ütközni. Néhány évet rá kell adnunk tehát jelenlegi elmaradott gyakorlatunkra. (Más kérdés, hogy a kölcsönzőgép birtokában a géppel kapcsolatos emberi munka racionalizálására kell majd gondolkodni!) A munkaszervezés szabályai szerint a munkamódszer, illetve műveletelemzés mindig és mindenütt hasznos lehet olyan sűrűn ismétlődő munkafajták esetén, amelyekre jelentős mennyiségű élő munkaórát fordítunk. A visszavétel-kiadás jelenleg teljes egészében élő munkából áll, mert gépi segítség nélküli emberi munka.

A munkamódszer-szervezés elemző eljárása

Érdemesnek láttuk tehát ezeket a munkafázisokat elemző eljárásnak alávetni. A vizsgálat magjához, a visszavételhez-kiadáshoz kapcsolódnak más munkák is, így a visszaérkező könyvek folyamatos elhelyezése. Nagymértékben befolyásolja a tevékenységet a felszerelés. Meg kellett néznünk azért a pultot, az állványokat, s a könyv szállító kocsi. Ebből a külső körből haladtunk befelé a központi kérdéshez. Első lépés a tények feltárása volt. Az adatok gondos összegyűjtése és szisztematikus feljegyzése követte a probléma felvetését. Az adatok összehasonlításra, értékelésre szolgálnak. Ezért — az egyszerű írásos módszer helyett — kedvezőbb a képszerű kifejezésük. Ezek a képszerű ábrák a munkafolyamat-ábrák. Igen sokféle fajtájuk van. A legegyszerűbb munkamenetábrát használtuk vizsgálódásainkhoz. Az írásban lefektetett vagy képszerűen megjelenített adatrendezést megelőzi a helyzet mentális elképzelése. Ez a fejben végzett elemzés gyorsan elvégezhető, de magában nem kielégítő, mert nem rendszerezett analízis és nem támaszkodik írásos adatbázisra. Az elsődleges műveletelemzést további is követheti: a munkamozdulat-tanulmány. (A mozdulat-tanulmányozás az emberi test egyedi mozdulatait elemzi, a kérdéses munkahelyen, a munkavégzés igénye szerint egyik vagy mindkét kéz viszonylatában.) A műveletelemzés után a kapott eredmények értékelése következik és a szintézis, a javított, jobbított vagy újított munkamódszer megállapítása. Hogy bevezetése után jó eredmények következzenek, standardizálni kell a befolyásoló körülményeket és magát az új munkamódszert is. Az elemzés, a szintézis, a standardizálás és az új műveleti idő-, illetve műveletértékek megállapítása alkotja a *munkamódszer-tanulmányozás technikáját*.

Ábrázolva:

A munkafolyamatok képszerű ábrázolásának megkönnyítésére bizonyos jelek szolgálnak, amelyek kifejezik a műveleteket. Ezeket a *műveleti jeleket* kis jelentésmódosítással mi is használhattuk:

- Termelő művelet
- Szállítás
- Ellenőrzés
- Időveszteség
- Raktározás
- Összetett tevékenység

A vázolt elvek és eljárásmodok alapján elemeztük a visszavétel egy-egy munkaciklusát. Munkaciklusnak tekintettük azt a munkaszakaszt, amely az olvasó által átnyújtott (vagy visszahozott könyveire helyezett) olvasófüzet kézbevételeitől a következő olvasófüzetének kézbevételeig tart. (Kezdődhet a munkaciklus a munkaszakasz bármely más elemével is.) Közvetlen megfigyeléssel feljegyeztük a munkaciklus minden lényeges tevékenységét (nem a mozdulatokat!) Majd – ugyancsak a közvetlen megfigyelés módszerével – könyvtárosonként jegyeztük fel a munkafolyamatot. Hét könyvtárossal készítettünk munkafolyamat-ábrákat, kisebb és nagyobb kölcsönzési forgalomban.

A következő ábra három könyvtáros (A, B, C) munkavégzését mutatja be egy munkafolyamat-ábrán: (Lásd a 253. lapon.)

A kapott eredmények értékelése következett ezután. A munkafolyamat-ábra elemzésének szempontjai:

Kérdés	Várható hatás, illetve intézkedés
1. Mi a célja? 2. Hol kell elvégezni? 3. Mikor kell elvégezni? 4. Hogyan kell elvégezni? 5. Ki végezze el?	1. Felesleges vagy bizonytalan tevékenységek kiküszöbölése 2. Munkaterület összevonása vagy megváltoztatása 3. Az időtartam vagy a sorrend megváltoztatása 4. A munkamódszerek egyszerűsítése, illetve összevonása 5. Munkatársak megcserélése, illetve összevonás

Nem minden dolgozónál azonosak a tevékenységek a munkaciklusban. A fenti munkafolyamat-ábrában B és C könyvtárosnál láthatók bizonytalan elemek és C könyvtárosnál el nem végzett szükséges tevékenységek. Ezek közül egyesekből még ugyanabban a munkaciklusban következnek hibák, például a 6. vagy a 14. elmaradása miatt rendetlenség lesz a munkatartományban; könyvek, nyilvántartási eszközök elcserélődése következik. Mások a kiadásnál mutatkoznak vagy az érdekelt olvasó következő kölcsönzésénél, így a 10., 11. hiányából adódók. Fölösleges elemeket is kimutat a munkafolyamat-ábra, bár ilyen tétel nem szerepel a tevékenységi jegyzéken: B és C könyvtáros munkájában a 6. kimaradása miatt a 9. műveletnél keresgélés van a felgyűlt könyvesomókban, vagy a 7. hiányakor a rendezetlen könyveket egyenként kell helyreforgatni. Idővesztéssel járnak ezek a bizonytalan vagy felesleges elemek, azonkívül mindig zavart keltők, mert a beidegződést, a ritmust akadályozzák és vitákra, idegességre vezetnek, mivel a szükséges, de kimaradt tevékenységet másnak kell elvégeznie. A szükséges, de bizonytalan elemek határozottá tételének követelménye az első szempont a folyamat-ábra értékelésekor.

Kitűnt az elemzéskor, hogy a munkaciklusnak az 1. mozzanattal való indulása nem jó. A 6. mozzanattal kell kezdeni a visszavételt. A pult szélére ugyanis egyszerre több olvasó helyezi a könyvét, cseréik, viták elkerülésére jobb először is „átvenni” azt a könyvesomót, amellyel éppen dolgozunk. A 10., 11., 12. pontban szereplő tevékenységet ésszerűbb a kiadáshoz áttenni (a kölcsönzött könyvről ugyanis a tasakban levő könyvkártya a legfontosabb bizonylat), s az ellenőrző, egyeztető kérdések az olvasóhoz („Egy könyvet tetszik hosszabbítani? Jókai Rab Ráby-ját?”) főleg ott hangzanak el. Így a visszavétel – amely a lejáróban való keresés és a visszavett könyvek rendezőállványra helyezése révén munkaidényesebb, állómunka jellegénél fogva fárasztóbb, mint a kiadás – valamelyest könnyítve lenne. A 15. tevékenységnek nem kell minden munkaciklusban jelentkeznie, összevonható 4–5 ciklusonként.

Munkafolyamatátára könyvvisszavételre	A könyvtáros				megjegyzés	B könyvtáros				megjegyzés	C könyvtáros				megjegyzés
	alap- művelet	könyv- mozga- tás	ellenőr- zés	idővesz- teség		alap- művelet	könyv- mozga- tás	ellenőr- zés	idővesz- teség		alap- művelet	könyv- mozga- tás	ellenőr- zés	idővesz- teség	
1. füzet kézbe	○	→	□	D		○	→	□	D		○	→	□	D	
2. füzetben a lejára- ti dátum megke- resése	○	→	□	D		○	→	□	D		○	→	□	D	
3. füzetben a törzs- szám megnézése	○	→	□	D		○	→	□	D		○	→	□	D	
4. tasak ki a lejárathól	○	→	□	D		○	→	□	D		○	→	□	D	
5. tasak és füzet a pultra	○	→	□	D		○	→	□	D		○	→	□	D	
6. könyvesomónak a munkatartomány- ba húzása	○	→	□	D		○	→	□	D	olykor kimarad	○	→	□	D	gyakran kimarad
7. a könyvesomó rendezése	○	→	□	D		○	→	□	D		○	→	□	D	
8. könyvkártyák a tasakból ki, kézbe	○	→	□	D		○	→	□	D		○	→	□	D	
9. könyvkártyák egyeztetése a köny- vekkel, kártyák a könyvekbe	○	→	□	D		○	→	□	D	időveszt. a 6. ki- marad. miatt	○	→	□	D	időveszt. 6., 7. ki- marad. miatt
10. visszahozott könyvek darabszá- mának ellenőrzése	○	→	□	D		○	→	□	D		○	→	□	D	gyakran kimarad
11. előző kölcsönzési adat törlése a füzetben	○	→	□	D		○	→	□	D		○	→	□	D	
12. új lejárathely- ezése a füzetbe	○	→	□	D		○	→	□	D		○	→	□	D	
13. füzet a tasakba	○	→	□	D		○	→	□	D		○	→	□	D	
14. visszavett köny- veknek a pult jobb- szélére rendezése	○	→	□	D		○	→	□	D		○	→	□	D	elmarad
15. tasak és füzet át- adása a kiadáshoz	○	→	□	D		○	→	□	D		○	→	□	D	
füzet kézbe (a következő)	○	→	□	D		○	→	□	D		○	→	□	D	

Ennek alapján a munkafolyamat-ábra a visszavétel ciklusára a következőképpen alakult:

Jobbított munkafolyamatára könyvvisszavételre	X könyvtáros				megjegyzés
	alapsművelet	könyv- mozgatás	ellenőrzés	idő- vesztesség	
1. könyvcsomónak a munkatartomány- ba húzása	○	→	□	D	
2. füzet kézbe	○	→	□	D	
3. füzetben a lejárat dátum megkeresése	○	→	□	D	
4. füzetben a törzsszám megnézése	○	→	□	D	
5. tasak ki a lejáratból	○	→	□	D	
6. tasak és füzet a pultra	○	→	□	D	
7. könyvcsomó rendezése	○	→	□	D	
8. könyvkártyák ki a tasakból, kézbe	○	→	□	D	
9. könyvkártyák egyeztetése a könyvek- kel, kártyák a könyvekbe	○	→	□	D	
10. füzet a tasakba	○	→	□	D	
11. visszavett könyveknek a pult jobb szélére rendezése	○	→	□	D	
könyvcsomónak a munkatartomány- ba húzása (a következő)	○	→	□	D	

Az új munkamódszer előnyösebb az előzőnél, mert: 1. kevesebb a ciklusban a tevékenységek száma, 2. határozottabb, mert nincsenek benne bizonytalan elemek, 3. rendezettebb, mert nincsenek benne hiányos és fölös elemek, 4. gyorsabban végezhető, 5. könnyebben végezhető.

Az így kialakított munkafolyamat után a munkavégzők egyéni munkamódszerei is szóba kerültek. A cikluson belül a munkamozdulatok alapos vizsgálata sok érdekes tapasztalatot hozna, — a szélesebb körű vizsgálat után az egyes részletek finomabb, aprólékosabb elemzése, ez azonban túllép jelenlegi vizsgálódásainkon. (A mozdulattanulmánynál a mozdulatot a célja szerint elemeire osztják, ezek az elemek a „terbligek”, például „nyúl”, „megfog”, „visz” stb. Gilbreth-től származnak*, 1912-ből. A mikromozdulat-tanulmánynak is a „terblig” az alapja.) Mindenesetre: a közvetlen megfigyelés is hasznos. B könyvtáros például egyetlen mozdulattal egyszerre veszi bal kezébe a tasakban levő könyvkártyákat és teríti szét legyezőszerűen. Egy pillantással meglátja a keresettet és jobb kezével máris helyezi a könyvbe. A könyvtáros a bélyegzőt és a ceruzát tartja egyszerre a jobb kezében, megtakarítva egy-egy letevő-feltevő mozdulatot. Az ilyen egyéni finomítások bemutatása hasznos volt, de begyakoroltatni nem mindig lehetett, mert itt már fokozottan érvényesül-

* Frank B. Gilbreth amerikai mérnök (1868—1924), a mozdulattanulmányozás megalapozója.

nek az egyéni képességek (kézügyesség, gyorsaság, reakcióképesség stb.). A „Hogyan kell elvégezni?” kérdést tehát csak a munkafolyamatra érvényesítettük. A „Ki végezze el?” a legnagyobb probléma. Kétségtelen, hogy a visszavétel sablonos és fárasztó munka, amellyel igen figyelem igényes. A munkaciklusban feljegyzett tevékenységen kívül figyelnie kell a visszavevőnek: *a)* a lejárati időpontjára (késedelmi díjat szed); *b)* a könyv állapotára (kötésre félreteszi, selejtezésre javasolja, a rongált borítót leszedi, újkeletű rongálás gyanújánál beszél az olvasóval); *c)* előjegyzett könyvekre; *d)* elcserélt kártyás könyvek rendezésére; *e)* betelt kártyás könyvekre; *f)* nagy forgalom esetén az olvasók sorrendjére és még sok másra. Azonos tárgyi körülmények között igen nagy eltérések vannak a munkavégzésben. (A munkafolyamatára jól szemléltet ebben a vonatkozásban is néhány adatot.) A különbségek elsősorban a munkát végző egyének pszichofizikai tulajdonságaiból adódnak.

Az új munkafolyamatábrában feltüntetett munkamódszer *standardizálása*, vagyis a begyakoroltatás és a rögzítés volt a munkamódszer-elemzés lezárása. Előírás lett az új munkamódszer mindenkinek, aki a visszavételnél dolgozik. A begyakorlás alatt közvetlen megfigyelésekkel követtük a munkaciklus végzését és figyelmeztettük a munkavégzőt a hibákra mindaddig, amíg az új munkamódszer beidegződött. A munkavégzés körülményeit is standardizálni kellett. Például a 14. tevékenység végrehajtásának előfeltétele nagy forgalomnál, hogy a raktárt rendező könyvtáros segítsen a pultról a visszavett könyveket a rendezőállványra helyezni. A 15. összevonása 4–5 ciklusonként megkívánta, hogy a tasak és füzet átmeneti elhelyezésére gondoljunk. A különféle indokkal félretett könyvek racionálisabb elhelyezése és a munkavégzés eszközeinek jobb előkészítése is ide tartozott. Az új munkamódszernél a jobbítás nem forint megtakarításban jelentkezett, nem is a forgalmat emelte, hanem a visszavevő könyvtárosnak jelentett könnyítést: munkáját tudatosabban, ésszerűbben, egyszerűbben és kevesebb erőfeszítéssel végzi.

(A könyvvisszavétel munkamódszerének vizsgálata után sor került a könyvkiadás és a szabadpolcos raktártér rendezésének elemzésére is, a bemutatottal azonos metodikával.)

Tanulmányunkban a munkavégzés és a munkát végző ember állt a figyelmünk központjában, ezúttal az olvasót kívül helyeztük vizsgálódási körünkön. Természetesen csak látszólagos ez az elkülönülés: a könyvtári munka szervezetében bekövetkező minden jobbítás elsősorban az olvasóra hat kedvezően. A munkaszervezés egyik alapkövetelményének megvalósulása: legkevesebb erő, legrövidebb idő, feltétlen jókedv – olvasó és könyvtáros közös öröme lesz.

Dr. Bene Lászlóné

Felhasznált irodalom:

- Fukász György: A munka filozófiája. Bp. 1965, Kossuth Kiadó.
 Lénárd Ferenc: A problémamegoldó gondolkodás. Bp. 1964, Akadémiai Kiadó.
 Maynard, H. B.: Gazdasági mérnöki kézikönyv. Bp. 1964, NIM.
 Parány György: Korszerű munkaszervezés. Bp. 1965, Közgazdasági és Jogi Kiadó.
 Prihoda, V.: Bevezetés a pedagógiai pszichológiába. Bp. 1960, Tankönyvkiadó.
 Sallai István – Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 2., átd. és bőv. kiad. Bp. 1965, Gondolat.
 Tatár József: Ember az üzemben. Bp. 1963, Műszaki Kiadó.
 Vaszkó Mihály: Munkaléktan. Bp. 1964, Tankönyvkiadó.

TÁJÉKOZTATÓ MUNKA EGY KERÜLETI KÖNYVTÁRBAN

A tájékoztatás közművelődési jelentősége a hazai könyvtártudományi szakirodalomban még nemigen nyert elismerést, pedig a tudatos olvasóvá, majd elmélyült kutatóvá válás folyamata — különösen a felnövő korosztályokra vonatkozóan — a közművelődési könyvtárakban kezdődik, s innen vezet a tudományos könyvtárak referenz-szolgálatára felé.

A tájékoztatás kiterjesztésére, korszerű módszereinek elemzésére azonban nemcsak a ma és a holnap olvasóinak igénye sarkall, hanem erre köteleznek a 60 éves Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hagyományai is. Már az 1910-es években Szabó Ervin és munkatársai — Braun Róbert, Dienes László, Kóhalmi Béla, s mások — a könyvtár egyik legfontosabb feladatának tartották a referenz-szolgálat megszervezését, propagálását és a megfelelő segédeszközök (reference — library, szakkatalógusok, bibliográfiák, újságkivágatok stb.) használatát. Kidolgozták a kérdések megválaszolásának helyes módszereit, s igen fontosnak tartották a tájékoztató könyvtáros képzettségét, pedagógiai érzékét ebben a munkakörben.

A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatán belül is többé kevésbé létrejöttek, vagy most alakulnak a korszerű tájékoztatási munka bizonyos mértékű önállósulásának feltételei. Ahhoz, hogy e folyamat jelentőségét megítélhessük, számszerű eredmények, módszertani tapasztalatok alapján próbálunk a közművelődési könyvtárak vonatkozásában, ha nem is általános érvényű, de feltétlenül elgondolkodtató következtetésekhez jutni.

A referenz-napló vezetésének módszerei

Az óbudai 8. számú kerületi könyvtárban 1962-ben kezdtük el az ún. referenz-napló vezetését, amelyre ekkor még igen „prózai” okok kényszerítettek. A zártpolcos kölcsönzési rendszer következtében a pult előtt tömörülő olvasók különlegesebb kérdéseire lehetetlen volt azonnal válaszolni vagy akár a kölcsönzést abbahagyva a segédeszközök használatának részletes ismertetésével az érintett témakör irodalmára az olvasót közvetlenül rávezetni.

Ekkor vált szükségessé a tájékoztatás módszereinek, a nyilvántartás formájának kidolgozása. A kérdések és válaszok feljegyzésére rendszeresített perforált füzet adatai a következőt tartalmazzák:

1. Keltezés
2. Szakjelzet
3. A kérdés rövid megfogalmazása
4. A kérdésre vonatkozó irodalom felsorolása

5. A témához kapcsolódó bibliográfiák, katalógusfajták feltüntetése
6. Ha nem a saját állományunk alapján válaszoltunk, akkor a tájékoztatást nyújtó könyvtár, illetve a felvilágosítást nyújtó könyvtáros neve.

A füzet-lap verzőja a következő adatokat tartalmazza:

1. Az olvasó személyi adatai (neve, címe, foglalkozása)
2. Az érdeklődés célja.

A válasz két példányban készül, az eredeti példányt az olvasó kapja, amennyiben a kérdés részletesebb irodalmi jegyzéket igényel. A megőrzés módja, illetve a rendezés elve a másodpéldányok alapján a *szakterületek szerinti csoportosítás*, ami lehetővé teszi a visszakeresést, ha azonos vagy hasonló kérdésekre kell ismét válaszolni. Ilyenkor az első kérdező neve alá sorakoznak a továbbiak, az érdeklődés céljának megjelölésével. A szakszerinti rendezőbe csak elintézett kérdések kerülnek, a feldolgozás alatt álló ügyek a füzetben maradnak.

A naplót valamennyi könyvtáros használja a felmerülő kérdések bejegyzésére, mint ahogy közös a válasz kidolgozása is a munkatársak szakterületének, speciális érdeklődési körének megfelelően. Sürgős esetekben a választ postára adjuk, vagy előjegyzési lapon értesítjük az olvasót a témakörhöz tartozó könyvek, folyóiratok előkészítéséről. A különlegesebb kérdések esetében is a leggyakoribb a két kölcsönzés közötti idő felhasználása, de ha erre lehetőség van, azonnal közöljük tájékoztatásunkat, amit azonban az ismétlődésekre számítva mégis feljegyzünk.

Az ismertetett nyilvántartási forma könyvtárunkban két év óta nem változott. Meg kell jegyeznünk, hogy lényegében ezt a formát használják a 11, 37, 46-os könyvtárakban is. Azonban a tapasztalatok többszöröse szempontjából érdemes megemlíteni a 10-es könyvtár módszerét. Itt szépkötésű kívánság-könyvet helyeztek el a bibliográfiákat propagáló olvasóasztalon. Felirat hívja fel az olvasók figyelmét, hogy egyes könyvekre, témákra vonatkozó kérdéseiket, igényeiket saját kezűleg jegyezzék a naplóba. A könyvtárosok naponta megnézik az újabb bejegyzéseket és a kérdések után írásban válaszolnak, szakjelzeteket, bibliográfiákat, könyvcímeket, esetleg szakkönyvtárakat sorolnak fel, ahol a témára vonatkozó irodalom megtalálható. Ez a rendkívül érdekes anyag még nem került rendezésre, pedig sok szempontból érdemes lenne a 8-as könyvtárban, illetve a tájékoztatásokat nyilvántartó más könyvtárakban felmerült kérdésekkel összehasonlítani.

A referenz-napló adatainak elemzése

Vizsgáljuk meg az előbbi szempontok figyelembevételével a 8-as könyvtár tájékoztatási naplója adatainak számszerű alakulását. Ez összefügg a könyvtár működésében bekövetkezett változással a felmért időszak folyamán. Az 1962-ben még zártpolcos kölcsönzési rendszerről 1963 utolsó negyedére szabadpolcos kölcsönzésre tértünk át, ami az olvasószolgálat színvonalának, segédeszközök használatának emelkedését, s egyben a referenz kérdések számának viszonylagos csökkenését jelentette.

A naplóba felvett 155 kérdés közül 125-tel foglalkoztunk 1962-ben, míg 1964. első félévében csak 30 problémát kellett megoldanunk. (Az 1963. évet nem vettük figyelembe, mivel a könyvtár hosszú ideig zárva volt.) A két időszak kérdéseiben mutatkozó különbségre visszatérünk. Elemzésünk a továbbiakban a napló bejegyzéseinek együttes számát veszi alapul, mivel az esetek kis mennyiségű előfordulása – főleg a többdimenziós bontások vonatkozásában – az adatok túlzott szóródását eredményezné. Ez a körülmény teszi indokolttá, hogy megállapításainkat kizárólag viszonyszámokkal támasszuk alá.

1. Közelítsük meg vizsgálódásunk tárgyát először a *kérdések* szempontjából: A feldolgozott kérdésekből 87% az olvasók, 13% intézmények részéről merült fel.

A felmerült kérdések 87%-át jelentő 122 olvasó foglalkozás szerinti megoszlása a beiratkozott olvasók 1962–64. évi átlagához viszonyítva a következő:

Foglalkozás	Összes olvasóból	Tájékoztatásban részesült olvasók	Eltérés	
			+	–
Munkás	23,0	17,0	—	6,0
Értelmiség	7,0	20,0	13,0	—
Tanuló	27,0	49,0	22,0	—
Egyéb	43,0	14,0	—	29,0
	100,0	100,0		

Megfigyelhető, hogy a tanulók és értelmiségiek a saját beiratkozási arányukhoz képest magasabb számban igényelnek külön foglalkozást, pedig a tapasztalat szerint kevesebbszer fordulnak meg a könyvtárban, mint a 29%-kal elmaradt „egyéb” kategória, amelyik a háztartásbelieket, a nyugdíjasokat, alkalmazottakat fedve éppen a legintenzívebb olvasóréteg.

E különleges tájékoztatásban részesültek száma a beiratkozott olvasók 5%-át érinti. Ebből mindaddig nem vonhatunk le további következtetést, amíg a hálózat más, hasonló nagyságú könyvtárainak adataihoz nem viszonyíthatjuk. Természetesen a tájékoztatás mennyiségét is ezzel a fenntartással kell a továbbiakban elfogadnunk.

Az intézmények számára nyújtott tájékoztatás felét az Irodalmi Színpad kapja, a többi megoszlik a kerület másik három Szabó Ervin Könyvtára, tömegszervezetei és művelődési háza között.

Az elintézetlen kérdések, illetve a szakkönyvtárakba irányított olvasók számának alakulására a továbbiakban visszatérünk.

2. A tájékoztatási napló adatai kitérnek az *érdeklődés céljára* is. A feltett kérdések indokait a következők szerint csoportosíthatjuk a 122 eset viszonylatában:

1. Oktatásban résztvevők a tanultak kiegészítése céljából	35,2%
2. Kutatás, tudományos munka céljából (ide soroltuk a pedagógusok felkészüléséhez szükséges tájékoztatásokat és a tudományos pályamunkákhoz adott segítséget)	16,5%
3. Különböző pályázati kérdések megválaszolása és rejtvények megfejtése céljából	19,6%
4. Egyéb érdeklődés (pl. házi barkácsolás)	28,7%
	100,0%

Vizsgáljuk meg az egyes érdeklődési célok és a foglalkozási csoportok összefüggését:

Foglalkozás	Oktatás	Kutatás	Rejtvény pályázat	Egyéb	Összesen
	százalékban				
Munkás	4,9	9,5	14,2	71,4	100,0
Értelmiség	40,0	48,0	—	12,0	100,0
Tanuló	51,6	8,3	28,3	11,8	100,0
Egyéb	6,2	6,2	25,0	62,6	100,0

Azt látjuk, hogy a munkásoknál és az „egyéb” vagyis alkalmazott, háztartásbeli, nyugdíjas rétegeknél jelentkezik elsősorban spontán érdeklődés az ismeretszerzés iránt (71,4, 62,6%). A tanulók mellett főleg ők keresnek a rejtvényfejtés, pályázati kérdések megválaszolása által hasznos szórakozást.

A másik figyelemre méltó adatsorozat az értelmiségiek tanulási aktivitását és a középiskolások, ipari tanulók részéről a tananyag elmélyítését, kiegészítését is tükrözi (40, 51,6%). A tanulókorban levő fiatalokkal kialakult kapcsolat a feltett referenzkérdések mennyiségében is megmutatkozik. A továbbképzésben résztvevő értelmiségiek – főleg pedagógusok – különösképpen élnek a könyvtári lehetőségekkel.

A szervezett állami oktatásban érdekelt munkások, de elsősorban az alkalmazottak, tisztviselők részéről azonban a felnőtt korban vállalt tanulást szinte szégyelve ritkán merülnek fel kérdések, problémák (csak 4,9 – 6,2%-ban). A kutatási célból feltett kérdések aránya azonban a munkások esetében kétszeresen, az alkalmazottak, tisztviselők, nyugdíjasok csoportjában egyezően viszonyítható az oktatási érdeklődés mértékéhez.

Ez utóbbi kategóriából szinte kizárólag a nyugdíjasok foglalkoznak kutatással. Legtöbbször volt pedagógusok, jogászok, újságírók. Van példa azonban arra is, hogy szakmunkások, MÁV alkalmazottak stb. rég felkeltett érdeklődésüket elégitik ki, s hasznos kutatással töltik nyugdíjas éveiket. Ezeket a törekvéseket a könyvtár érdekében is felhasználhatjuk. Nyugdíjasaink értékes adatokat tártak fel Óbuda történetére, a helyi írók működésére vonatkozóan.

3. Elemzésünk következő szakaszában a különböző szakterületek irányába ható érdeklődési okok összefüggéseit keressük az alábbi tábla szerint:

Szakcsoportok	Összes kérdés %-os megoszlása	Érdeklődési célok szerint				Összes
		oktatás	kutatás	rejtvény pályázat	egyéb	
Könyvtártud.	9,3	78,6	21,4	—	—	100,0
Lélektan-ped.	7,0	30,0	50,0	—	20,0	100,0
Párttörténet, munkásmozgalom .	8,4	25,0	12,5	50,0	12,5	100,0
Természettud., orvostudomány ..	8,4	60,0	30,0	—	10,0	100,0
Műszaki irod.	5,8	25,0	—	—	75,0	100,0
Művészet	7,0	30,0	—	40,0	30,0	100,0
Esztétika, irodalomtört.	21,9	42,8	9,5	9,5	38,2	100,0
Földrajz	9,7	13,2	6,7	60,0	20,0	100,0
Vallás, néprajz, történelem	22,5	19,2	19,2	19,2	42,4	100,0
Összesen	100,0	—	—	—	—	—

Első észrevételünk, hogy az oktatással és „egyéb” érdeklődéssel kapcsolatos tájékoztatás a szakcsoportok mindegyikét érinti (kivéve a könyvtártudományt az „egyéb” csoportban) a kutatás, rejtvényfejtés, pályázati kérdés azonban csak egyes szakokra korlátozódik.

Szakcsoportok szerint figyelve a számok alakulását, feltűnik, hogy a társadalomtudomány különböző területeiről adott tájékoztatások az összesnek több mint egyharmadát, 37,9%-át jelentik. Ez az irodalomtudomány, esztétika 21,9%-ával együtt a humán érdeklődés túlsúlyára mutat. Érdekes továbbá, hogy pl. a rejtvényfeladatok és pályázatok egyes fordulóit mennyire megnövelik a politikai, művészeti és földrajzi kérdések időszerűségét. Ugyanakkor a műszaki problémák legnagyobb mértékben (75%) a mindennapi munka gyakorlatából adódnak. Megfigyelhető, az olvasók minden kényszerítő körülménytől független (tanulás, tudományos munka stb.) vonzódása a művészeti (30%), irodalmi (38%) és főleg történelmi, néprajzi, mitológiai (együtt 42,4%) ismeretek iránt.

A középiskolások rendszeres tájékoztatása mellett különös gondot okoz a felsőoktatási intézmények felvételi vizsgáira készülő fiatalok eligazítása az általuk választott, de számukra még alig ismert szakterületen. Nagy az érdeklődés a Színművészeti Főiskola iránt, s ezért állandóan ismétlődő feladat olyan monológok, versek kiválasztása, amelyekkel a „népes mezőnyben” indulni lehet. Ugyanez vonatkozik a leendő könyvtárszakosok,

tanárok stb. igényeire is. Sok esetben a konkrét válasz megadása előtt fel kell világosítani a fiatalokat a választott hivatás mibenlétéről is.

Itt kell megemlítenünk az *Intézményeknek* adott felvilágosítások típusait. Általában a kerületi könyvtárak, iskolák, üzemek, tömegszervezetek kérnek segítséget főleg ünnepi műsorok, fejtörők összeállításához. Ehhez járul az Irodalmi Színpad személyi kapcsolatok következtében kialakult „patronálása”. Ez a munka már komoly bibliográfiai tevékenységet igényel, sőt gyakran az előadóművész egyéniségéhez is igazodnunk kell.

4. Tárgyunk komplex vizsgálata szükségessé teszi ezután a *válaszokhoz felhasznált forrásanyag* elemzését az egyes szakcsoportokra legjellemzőbb *kérdések* viszonylatában:

Szakcsoportok	Kérdések	Felhasznált könyvek	1 kérdésre jutó átlagos könyvmennyiség
	százalékos megoszlása		
Könyvtártud.	9,3	10,6	4
Lélektan-ped.	7,0	12,0	6
Párttört., munkásmozgalom	8,4	7,5	2
Természettud., orvostudomány	8,4	6,2	2
Műszaki irod.	5,8	2,1	1
Művészet	7,0	6,6	3
Esztétika, irodalomtörténet	21,9	29,5	3
Földrajz	9,7	3,3	1
Vallás, néprajz, történelem	22,5	22,2	3
Összesen	100,0	100,0	—

A közölt táblával kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a szakcsoportokat — az előző táblához hasonlóan — csak a felmerült kérdéseknek megfelelően szerkesztettük, illetve az egyszeri esetek miatt összevonásokat végeztünk pl. a vallás, néprajz, mitológia, történelem szakokban.

A szépirodalommal kapcsolatos kérdéseket külön nem szerepeltettük, mivel ezek minden esetben valamely szakterülettel függnek össze, mint történelmi regények, életrajzok stb. így ezek a kérdések az egyes szakcsoportok között oszlanak meg. A felhasznált könyvek csoportosításánál sem emeltük ki a szépirodalmi műveket (arányuk az egész könyvmennyiséghez képest 12,5%) hanem valamennyit abba a szakba soroltuk, amelyre vonatkozóan a kérdést feltették.

A *kérdések és könyvek* arányát figyelve legnagyobb eltérést a lélektan-pedagógia (150, 370) szakokban látunk. Ezeken a területeken használtuk fel a legtöbb könyvet, segédanyagot a kérdések megválaszolásához. Ugyanez tapasztalható a 02 könyvtártan területén és általában a könyvtárosi kézikönyvtárból kielégített igények viszonylatában is, bár ezt az arányt a tábla nem mutatja, mivel az itt felhasznált művek 10,6%-a becsült adat, a számtalanszor előforduló, s ezért sokszor feljegyezhetetlenül forgatott állományrész miatt. (A könyvtártani kérdésekhez kapcsolódó bibliográfiák számát is ezért nem tüntettük fel.)

Feltűnő, hogy a műszaki, természettudományos irodalomból, de még a politikai, művészeti, utazási anyagból is a kérdések százalékához képest kevesebb könyvet használtunk. Egyedül a történelmi, néprajzi csoportban tapasztalható az arányok egyezése.

Kérdéstípusok és a tájékoztatási munka forrásanyaga

A probléma megoldásának kiindulópontját a *kérdéstípusok* képezik, amelyek összefüggnek a tájékoztatás módszertanával. Általában háromféle kérdéstípussal találkozunk, ezek sok szempontból kapcsolódnak, de ugyanakkor különböznek is egymástól.

a) *A szerző és cím* szerinti érdeklődés aziránt, hogy egyes művek megvannak-e a könyvtárban. Ezt a kérdéstípust nem vettük figyelembe az elemzés során, ilyen jellegű kérdést nem is rögzítettünk a naplóban, mivel erre válaszolnak a katalógusok, bibliográfiák, könyvjegyzékek, különösen jól használhatjuk az Írói arcképvázlatok eddig megjelent darabjait. Természetesen előfordul, hogy egyes szerzők, művek iránti érdeklődés túlnő közművelődési könyvtárunk gyűjtőkörén, s ilyenkor a Szabó Ervin Könyvtár Nyilvános Szolgálatát, a Központi Címjegyzék segítségét kérjük, hogy a keresett könyv mely kerületi könyvtárban található.

b) *Ténybeli adatközlést* általában a rejtvények, fejtörők, pályázati kérdések céljából hozzánk fordulóknak számára nyújtunk. Pl. a munkásmozgalom kiemelkedő alakjainak életrajzára, a spanyol polgárháború magyar résztvevőinek nevére vonatkozóan 1–2 könyv alapján válaszolhatunk. Ténybeli adatközlést végeztünk még a

műszaki irodalomból 1 kérdés átlag 1 könyv
útleírás honismeret 1 kérdés átlag 1 könyv
természettudomány 1 kérdés átlag 2 könyv

Az adatközlés egyik legfontosabb forrása a *kézikönyvtár állománya*. 1964 januárjától kezdve jegyezzük szakok szerint a kézikönyvtár használatát. A ténybeli adatközlésnél általánosan használt *lexikonok* forgalma azonban az összes kézikönyvhöz képest 11,1%-os volt, ami azt mutatja, hogy a lexikonok néhány soros eligazítása helyett – főleg diákok esetében rejtvényfejtés alkalmával – elmélyültebb tájékozódásra próbáljuk serkenteni az érdeklődő olvasót.

A lexikonok rendeltetése könyvtártípusonként eltérést mutat. A saját szakterületét fejlesztő kutató számtalan adatért emeli le a különböző lexikonokat a tudományos, szak-könyvtárak olvasótermi polcairól, ami munkáját megkönnyíti. A közművelődési könyvtárak olvasóinak nagy része egy egy rejtvény vagy más „villám” kérdés gyors és kényelmes megoldását várja a lexikonoktól, ami felületes, könnyen szerzett félműveltséghez vezet. Ebből ered az a felfogás, hogy a könyvtáraknak nem feladata a „rejtvényfejtés”. Az igények azonban az utóbbi években ezen a téren is megnövekedtek éppen az ismeretek szerzésére serkentő fejtörők elterjedése miatt. Ha a pályázók sokszor csak egyetlen adat megszerzéséért napi munkájuk, vagy a tanítás után a könyvtárakhoz fordulnak segítségért, akkor a könyvtárosoknak módot kell találniuk arra, hogy az olvasó ne csak egyetlen konkrét kérdésre kapjon választ, hanem megismerje azokat a műveket, melyek a felmerült témával részletesebben foglalkoznak.

Ez a törekvés természetesen nemcsak a lexikonok, hanem más, adatközlő kézikönyvek használatával kapcsolatban is folyik. (Statisztikai kiadványok, szakenciklopédiák, almanachok, törvénygyűjtemények stb.) Egy-egy kérdés kapcsán számtalan lehetőség nyílik az ismeretek összefüggéseit feltáró további művek ajánlására. Pl. Fiatal géplakatos érdeklődött egy rejtvény alapján, hogy ki volt a szimfonikus jazz első nagymestere. Tudtuk, hogy Sztravinszkijről van szó, de azonnali válaszukkal kockáztattuk volna olvasónk aktív kutatását a modern zenét ismertető művekben, ahol végül is saját maga találta meg a keresett nevet.

Sorolhatnánk tovább a felmerült kérdéseket, mint pl. Budapest szocialista fejlődésére vonatkozó statisztikai adatok. Mikor kaptak a nők először választójogot Magyarországon? Mi volt az ókor hét csodája? Milyen ipari létesítmények fűződnek az első ötéves tervhez? Hol született Gorkij? Magyarország mióta tagja az ENSZ-nek? stb.

Természetesen adódnak olyan kérdések is, amelyek megoldását állományunk, könyvtári segédesszkezeink nem biztosítják. Pl. az Óbudai Irodalombarátok Körének tagjai egy, Arany Jánosról szóló előadás után, megkérdezték, hogy mennyi honoráriumot kapott a költő a Toldi trilógiáért. Annyit tudtunk, hogy az első rész pályadíjaként a Kisfaludy Társaság 25 arannyal jutalmazta. Arra vonatkozóan, hogy milyen összeggel honorálták az

egész művet és általában milyen volt Arany anyagi helyzete, Keresztury Dezső adott részletes felvilágosítást.

c) *Tárgybeli tájékoztatás* egy bizonyos témakörrel kapcsolatos érdeklődésre reagál, ami az olvasószolgálati munka legmagasabb szintjéhez vezet mind a könyvtáros felkészültségére, pedagógiai érzékére, mind pedig a tárgyi feltételek (könyv, folyóirat, katalógus, bibliográfia) vonatkozásában. Az előbbi kérdéstípushoz viszonyítva itt számos különbséggel találkozunk:

1. Amíg a ténybeli adatközlés mechanizmusát öntevékenyen igyekszünk a bővebb ismereteket nyújtó művek ajánlásával gazdagítani, addig a komplex témakörök iránt érdeklődő olvasók határozottan igénylik, kutadják a kérdésükkel összefüggő irodalmat: ami az előbbiekhöz képest sokkal nagyobb tájékoztatási apparátust kíván. Pl. ideggyógyász olvasónk munkatherápiás értelmi fogyatékosok szabad idejének kitöltésére javaslatot dolgoz ki. Ehhez kért a lélektan, pedagógia, népművelés, művészet, sport stb. köréből olyan műveket, amelyek nemcsak tárgyi, hanem módszertani szempontból is eligazítást nyújtanak, sőt olyan szépirodalmi művekre, illetve szemelvényekre is szüksége volt, melyek felolvasása, megtanulása alkalmas az adott értelmi készség fejlesztésére. A kérdéssel kapcsolatban 8 féle szakterületről kb. 20–25 könyvet gyűjtöttünk össze.

Folytathatnánk a példák felsorolását, mint: a betegápolás lélektani problémái; betegeknek felolvasásra alkalmas szemelvények, a közegészségügy fejlődése hazánkban 1700-tól napjainkig, cseh–magyar kapcsolatok a történelem folyamán, iskolai dolgozat a boldogságról, a cinizmusról, a munkaerkölcs, érvényesülés problémáival foglalkozó szak- és szépirodalom KISZ tagok számára stb.

2. A vizsgált kérdéstípus megoldásában az előző csoporthoz képest nagyobb jelentőségű a könyvtáros személye, emberismerete, hiszen fel kell mérnie az olvasó érdeklődésének célját, mélységét, értelmi színvonalát, amit a foglalkozás, iskolai végzettség sem határoz meg minden esetben.

Igaz, hogy erre a kérdéstípusra a konkrét témakör felvetése jellemző, mégis az érdeklődők egy része képtelen kívánságát világosan megfogalmazni és sokszor csak a kölcsönzés közben derül ki, hogy félreértés történt. Egyik ilyen eredményes kimenetelű félreértést a következő eset példázza: Gyári munkás olvasónk a chilei földrengés hírére nagy katasztrófák leírását tartalmazó műveket kért. Mivel a feltett kérdés körébe a természet és az ember által bekövetkezett pusztulás beletartozik, összeállítottuk a javasolt művek jegyzékét (Szergejenko: Pompeji, Szkrjagin: SOS, Hersey, J.: Hiroshima, Olbracht: Hódító, Oertwig: Elsüllyedt városok). Az olvasó a két utóbbit kölcsönözte ki és közölte, hogy ő tulajdonképpen az indián őslakók élete, kultúrája, pusztulása iránt érdeklődik amelyre – képzettársítás folytán – a chilei földrengés hívta fel figyelmét. A továbbiakban is hasonló tárgyú könyveket kért és az indiánoktól eljutott az amerikai négerék helyzetéig, majd a faji megkülönböztetés általános problémájáig.

Előfordul azonban, hogy határozott kutatási célból egyértelműen megfogalmazott kérdés sem fejezi ki az olvasó valóságos elképzelését. Pl. érettségizett műszerész olvasónk minden szabadidejét az irodalomnak áldozza. Színes riportjait többször olvastuk, vitatkoztunk irodalmi kérdésekben. Egy alkalommal azzal a problémával fordult hozzánk, hogy történelmi drámát szeretne írni a bibliai Juditról, s erre vonatkozó forrásmunkákat keres. A vallástörténeti, történelmi, régészeti stb. művek mellett felhívtuk figyelmét Hebbel: Judit c. drámájára is. Hónapokig foglalkoztunk a kérdéssel, kikerestük Judit könyvét az Ótestamentumból, elláttuk drámaelméleti, esztétikai tanulmányokkal, a Színháztudományi Intézet kiadványaival, de az olvasó mégis elégedetlen volt, munkája nem haladt. Végül az Óbudai Irodalombarátok Körében felolvasta az elkészült részleteket, s a hozzászólások meggyőzték arról, hogy a drámaírás művészi tehetséget, elmélyült, kitartó alkotómunkát kíván és – de ezt már mi tesszük hozzá – nem elég a könyvtárosoknak „feladni a leckét” amikor hibás a reális önismeret jelzőrendszere.

3. A ténybeli és tárgyi tájékoztatás között felállítható harmadik különbség az olvasó és könyvtáros személyén, a kérdés megfogalmazásán és megértésén túlmenően közvetlenül az állomány összetételéhez, a könyvtár gyűjtőköréhez kapcsolódik. A ténybeli tájékoztatás ugyanis a kért adat közlésével lezárul, még akkor is, ha egyszeri kérdés alapján fejlesztjük tovább az olvasó megismert érdeklődését. Egy bizonyos témakör irodalmát feltáró tájékoztatás — különösen akkor, ha az olvasó a problémával komolyan és következetesen foglalkozik — elvben sohasem fejeződhet be. Ebből következik, hogy a feltett kérdést már eleve az állomány adta lehetőségek szempontjából kell fogadnunk. Egy-egy nevet, évszámot, statisztikai adatot az illetékes intézményektől is megkérdezhetünk, ha nincsenek megfelelő segédkönyveink, de a tájékoztatást váró olvasó rendszeresen akarja a szakirodalmat tanulmányozni, tehát rendszeresen kívánja e műveket kölcsönözni is.

A szakkönyvtárak szolgáltatásai, az állomány kiegészítése

A tapasztalat azt mutatja, hogy a legtöbb esetben valamilyen könyv, folyóiratcikk stb. mindig van, ami érinti a kérdés szakterületét, s a könyvtárosban, olvasóban egyaránt azt az érzést keltheti, mintha ezzel a probléma meg is oldódott volna. Igen nagy hasznát vesszük ilyenkor a „Tájékoztató a magyar tudományos és szakkönyvtárakról és szolgáltatásaikról” c. kiadványnak, hogy olvasóinkat a megfelelő helyre irányíthassuk. (Az összes kérdések 13,8%). Pl. Beszédhibás gyermek tanításához győgy pedagógiai szakkönyv (Országos Pedagógiai Könyvtár), Numizmatikáról (Központi könyvtár), Röntgen-sugár szerepe a fémek szilárdság-vizsgálatában (Országos Műszaki Könyvtár vagy valamelyik műszaki részleggel rendelkező kerületi könyvtárunk) stb. Találtunk a könyvtárban e témákat megközelítő irodalmat, de az olvasóknak kimerítőbb tájékozódásra volt szükségük, s igényük túlnőtt saját gyűjtőkörünk határain.

Ugyanakkor számos kérdéscsoport állományunk kiegészítésére és több dimenziós feltárására sarkall. Pl. 1962. végén kezdett növekedni az érdeklődés Óbuda történetére, fejlődésére vonatkozó ismeretek iránt. Ekkor még kénytelenek voltunk olvasóinkat a központi könyvtár „Budapest” Gyűjteményébe irányítani, de közben megkezdtük helytörténeti anyagunk gyűjtését és a művek analitikus címléírását. (Ma már több mint 200 kötetes anyag gyűlt össze.) Mivel minden, Óbudát érintő kiadványt nem vásárolhatunk meg, katalógusunkba beosztjuk a Budapest Gyűjtemény és a Széchényi Könyvtár birtokában levő művek céduláit is a raktári jelzet feltüntetésével.

A tájékoztatás feltételeinek biztosítása azonban legtöbbször nemcsak a könyvtárosokon, illetve a könyvtáron múlik. Ma már hihetetlennek tűnik, hogy 1962 augusztusában a következő kérdésekre nem tudtunk megfelelő művekkel válaszolni: pl. a Testalkat és jellem összefüggéseivel kapcsolatban kért tájékoztatást egyetemi felvétel céljából egy érettségiző leány. Akkor csak a „Pszichológiai tanulmányok” 1–4. köteteiben található orvosi pszichológiai részt és az „Emberi test” erre vonatkozó utalásait ajánlhattuk. Azóta megjelent Vincze L. — Vincze F.: Testalkat és jellem c. könyve, ami a kérdés lényegét együtt tartalmazza.

Egy másik témakörben a modern természettudományok filozófiai problémáira vonatkozóan egy idős gyári munkás kért irodalmat. A kérdést akkor csak Hollitscher: A természettudományos világkép c. könyvével tudtuk megközelíteni. 1964 folyamán sorra megjelentek a feltett és a referenz naplóban rögzített kérdésre vonatkozó művek: Törő — Csaba — Ács: A biológia és orvostudomány egyes filozófiai problémái, továbbá a relativitás, kémiai jelenségek, kibernetika filozófiai összefüggéseit feltáró kiadványok. Két év után felhívtuk az olvasó figyelmét az említett művekre, félre is tettük számára ezeket, amelyek közül a biológiai vonatkozásút azonnal ki is kölcsönözte.

Még jellemzőbb példákat tudnánk felsorakoztatni az irodalmi — esztétikai igény és a könyvkiadás összefüggéseire. Pl. az új magyar irodalom irányzatairól, fiatal írók működés-

ről még egy-két évvel ezelőtt alig állt rendelkezésre megfelelő segédkönyv. A középiskolai irodalomtanítás keretében sem kapott ez a terület méltó helyet. Ezért kellett tájékoztatásunkat az egész kerület érettségiző diákjaira kiterjeszteni és a szóbeli vizsgák előtt éveken keresztül e tárgyból előadásokat szervezni. A meglevő kevés számú segédkönyv iránt olyan nagy volt az érdeklődés, hogy pl. csak előjegyzésre kaphatták meg a fiatalok a „Szállj költemény” c. bibliográfiát, amely 51 élő magyar költő életrajzi és bibliográfiai adataival szinte „puskának” számított.

A bibliográfiák és katalógusok használata

S ha már a *bibliográfiák* jelentőségénél tartunk, amelyre az előbbiekben is többször utaltunk, meg kell állapítanunk, hogy a tematikus bibliográfiák, írói arcképvázlatok mennyisége fordított arányban befolyásolja az adott válaszok feldolgozásának mértékét. Amíg nem volt megfelelő bibliográfiánk a fasizmus, II. világháborúval, gyarmati rendszerrel, munkásmozgalommal, neveléssel stb. kapcsolatos irodalomról, addig feljegyeztük az ajánlott műveket, a következő kérdés esetében újra elvettük ezeket és kiegészítéseket is eszközöltünk. Ma a bejegyzések többsége csak dokumentálja az olvasószolgálati munka egy adott szakaszát, de érdemben már alig használható.

Az olvasók egyre növekvő érdeklődést mutatnak az asztalokon, polcokon, bölcshőkön, tárlókban szakok szerint elhelyezett bibliográfiák iránt. Ez év őszén folytatott felmérés kimutatta, hogy az olvasók 7,4 százaléka választott könyvet, illetve ismerkedett egy témakör irodalmával a bibliográfiák alapján. De a tapasztalat mutatja, hogy az olvasóknak ajánlható – módszertani részt nem tartalmazó bibliográfia még mindig kevés az irodalom több dimenziós áttekintéséhez és technikai okokból nem is követheti a könyvkiadás iramát.

A szabadpolcrendszerű könyvfelállítás következményeként a témakatalógusok jelentősége került előtérbe. Pl. analitikus katalógusok a 800–899. szakokból az írók neve és irodalmi fogalmak szerint, életrajzok szakcsoportosításban, versantológiák a szerkesztők és címek szerint. Lenin összes műveinek és Óbuda történetének analitikus katalógusa, a munkásmozgalom kiemelkedő alakjaira vonatkozó művek felsorolása, továbbá aktuális gazdasági és politikai jellegű broszúrák cédulaanyaga stb. Ezeket a polcokba épített dobozokban helyeztük el. Ehhez járul a könyvanyag áttekinthető, logikus elrendezése, ami a témakörök összefüggéseit igyekszik feltárni, még akkor is, ha ez az Egyetemes Tizedes Osztályozáson alapuló raktári rend megbontásához vezet. (Pl. filozófia – vallás, lélektan – pedagógia, életrajzi művek másodpéldányai a megfelelő szakokban, biológia – orvostudomány, szociográfia – néprajz stb.)

Következtetések

Az előbbiek alapján bizonyíthatjuk, hogy a tájékoztatás mértékének reális megítéléséhez hozzátartozik a tárgyi – és természetesen személyi – feltételek alakulása, a könyvtár működésére ható tényezők felismerése. Másfelől érintve a kérdést, azt tapasztaljuk, hogy a fejlődés következtében az érdeklődés iránya az adott lehetőségeknél előbbre mutat, ami még alaposabb felkészülésre sarkall. Ezt nevezhetnénk a tájékoztatás, s általában az olvasószolgálat dialektikájának.

Ez a folyamat jellemzi valamennyi könyvtártípus tájékoztatási tevékenységét, s az ismeretanyag, az érdeklődés növekedése mind inkább szükségessé fogja tenni a tájékoztató szolgálat fejlődését és bizonyos mértékű önállósulását a közművelődési könyvtárakban. Ha csak budapesti viszonylatban gondolkozunk, számítanunk kell arra, hogy a főváros terjeszkedése, a távolságok fokozódása sem teszi majd lehetővé a tudományos könyvtárak állandó igénybevételét. Ezért a könyvtárfejlesztés következő szakaszában, de ahol a fel-

tételek biztosítottak minél előbb, ki kell alakítani a Szabó Ervin Könyvtári hálózat *körzeti tájékoztató központjait*, amelyek keretében a magasszínvonalú referenz-szolgálat valamennyi tényezőjét figyelembe lehetne venni:

1. Megfelelő költségvetési keret biztosítaná az egyébként igen drága segédkönyvek megvásárlását, több olyan folyóirat előfizetését, melyekért ma még a városon végig utaznak az érdeklődők. E könyvtárak állományának kialakítását könyv áthelyezéssel is meg lehet oldani.

2. Szükség lesz különböző *szakbibliográfiákra* és a központ által készített, de csak a körzeti könyvtárak számára sokszorosított *különleges katalógusfajtákra* (pl. földrajzi, sorozati stb.). Továbbá ezek a könyvtárak dolgoznák fel a *helyi vonatkozású irodalmat* nemcsak a könyvek, hanem a napilapok, folyóiratok alapján is. (Ezzel segítenék a Budapest Gyűjtemény munkáját).

3. Az egyre bonyolultabb ismeretanyag feltárása időszerűvé teszi a könyvtárosok speciális képzésének megoldását nemcsak a tudományos, de közművelődési könyvtárak számára is. Ezzel kapcsolatban érdemes tanulmányozni a Prágai Városi Könyvtár gyakorlatát. Könyvtári hálózatunk fokozatos szakosítása is a személyi feltételek megertemését követeli.

4. A tájékoztató központnak legyen kapcsolata a különböző *kulturális intézményekkel, szervezetekkel*, vegye igénybe a körzetéhez tartozó *szakemberek* segítségét, hogy közérdekű és helyben megoldható kérdésekkel ne kelljen a tudományos könyvtárakat terhelni, s az olvasóknak felesleges fáradságot okozni.

5. E könyvtárak szolgáltatásaira, széleskörű tájékoztató tevékenységére fel kell hívni a lakosságot, a körzethez tartozó könyvtárak, intézmények figyelmét *plakátok, tájékoztató kiadványok* formájában.

Ezek megvalósítása erőink összpontosítását, a könyvtárfejlesztésre előirányzott költségek ésszerűbb felhasználását eredményezné, s az eddiginél szélesebb körben terjedhetne a könyvtári szolgáltatások hatása.

A tájékoztatási tevékenység közművelődési területen fejlődő módszereit, jelentőségét azonban csak több azonos típusú könyvtár tapasztalatai alapján lehet érdemben tanulmányozni. Fáradozásunk értelmét, állításaink igazát bizonyítaná, ha más kerületi könyvtárakban végzett elemzések is hasonló következtetésekhez vezetnének.

H. dr. Varsányi Livia

Az adatgyűjtésben közreműködött: Funtha Judit.

Ha fellapozzuk könyvtárunk évkönyveit, ott a központi nyilvános szolgálatot illetően részletes kimutatást csak a kölcsönző, az olvasóterem és a tájékoztató munkájáról találunk, a jelentés a folyóiratterem munkájáról elenyészően kicsiny. Nem érdektelen pedig megvizsgálni, milyen munkát végez a központi folyóiratterem, melynek állománya a főváros nyilvános könyvtárai között egyike a leggazdagabbaknak.

Az alábbi vizsgálathoz 24 kísérleti napot vettünk alapul, ennyi, úgy gondoltuk, elég ahhoz, hogy megközelítően tiszta képet nyerjünk a központunkba érkező 667 féle folyóirat és napilap használatáról, szak- és nyelvszerinti keresettségéről, folyóiratot olvasó közönségünk foglalkozás szerinti megoszlásáról. A régebbi évfolyamokkal, a bekötött folyóiratok és napilapok anyagával ezen vizsgálaton belül nem foglalkozunk. Periodikaraktárunk hozzávetőlegesen 50–55 000 kötetet ölel fel, ezek forgalmának vizsgálata túlnő kitűzött feladatunkon.

Már itt meg kell jegyeznünk, hogy a 24 vizsgálati nap a pontos kép kialakítása tekintetében természetesen bizonyos esetlegességet jelent. A tapasztalat azt mutatja: előfordul olykor, hogy egy bizonyos folyóiratot, vagy napilapot sűrű egymásutánban kérnek, amelynek keresettsége különben minimális és fordítva, máskor gyakran igényelt folyóiratot, vagy napilapot hosszabb időszak alatt éppen elhanyagolnak. A véletlennek ilyen játéka alól azonban semmilyen statisztika nem mentes és bár ez a megbízható adatok szerzésében némi eltolódást okozhat, egészében a képet nem torzíthatja, mert a vizsgálati napok alatt, melyek mégiscsak az évi össznyitvatartás 14,2%-át teszik ki, végül is a folyóiratterem reális forgalma tükröződik.

Itt kell, hogy beszéljünk arról: kevés közművelődési (kerületi, szakszervezeti) könyvtárban van megfelelő olvasóterem; a közönségnek az a rétege is, mely az említett könyvtárakat látogatná és elégséges olvasmányt is találna, a fenti ok miatt a mi nagyobb és több kényelemmel szolgáló folyóirat- és olvasótermeinket keresi fel.

Régen nagyobb kávéházaink és vendéglőink jelentős magyar és külföldi újság- és folyóirat-anyaggal rendelkeztek. Ez a felszabadulás után szinte teljesen megszűnt. Az ilyen természetű olvasmányok nélkül maradt olvasók könyvtárunk folyóirattermében találnak kárpótlást, ami a vezető nyugati polgári lapok, de nemkülönben a képes folyóiratok keresettségében is szembetűnően megmutatkozik.

Növeli forgalmunkat, az amúgy sem nagy befogadóképességű folyóirattermünk zsúfoltságát az is, hogy bizonyos devizás, egyáltalán nem tudományos, hanem népszerű folyóiratok (napilapok) a nagyobb újságosoknál sem kaphatók. Most a könyvtárak, így a miénk is, forrásul szolgálnak e tekintetben.

Itt kell szólnunk a tavalyelőtt újra megnyílt Belvárosi kávéház libresszójáról. A könyvtárunk szervezésével és vezetésével megnyílt libresszó a kávéház galériáján létesült és közel százféle magyar és külföldi folyóirattal és napilappal rendelkezik. Könyvtárunk ezzel a

részlegével is biztosítja a közönség megfelelő folyóiratok hír- és képanyagával való tájékoztatását a központon kívül.

Kell szólnunk arról is, hogy a fővárosban megjelenő magyar napilapok forgalma jelen kimutatásunkban nem szerepel, mert azokat mindennap igen gyakran adjuk ki olvasóknak, — szabad használatra, állandó rendelkezésükre — és nem kívántuk a 0-ás szak forgalmát, illetve a magyar nyelv hasznátságát ily módon a végtelenségig felduzzasztani. Ugyanitt kell említenünk azt is, hogy a kommunista pártok lapjait, akár a többi napilapot, a 07-es szakba soroltuk és nem a 3K-ba, hogy realisabb képet nyerjünk. A Magyar Közlöny példányainak forgalmát sem vettük a vizsgálati napokon figyelembe. Ha ezt tettük volna, a 34-es szak mutatóját emeltük volna aránytalanul magasra, mert a Közlönyt nap mint nap nagyon sokan keresik.

Folyóirat- és újságyanyagunk évenként csak kevés új napilappal és folyóirattal frissül fel, állományunk meglehetősen standard. Ez a tény szerepet játszik olvasóközönségünk viszonylagos állandóságában. Van egy hűségesen kitartó „régí gárdánk”, mely biztosítja bizonyos lapok szinte ingadozás nélküli forgalmát. A folyóirat és újságállomány növekedését elsősorban a folyóiratterem helyszűke, de nem különben a devizaneheziségek korlátozzák, illetve határozzák meg. Állományunk felfrissítésének módja a kevésbé keresett, nem kihasznált folyóiratok (napilapok) lerendelése és helyettük új, valószínűleg nagyobb keresettségnek örvendő anyag megrendelése. A folyóiratok (napilapok) cseréjének, állományunk felfrissítésének ez a módja folyamatos. Alábbi vizsgálatunk is hozzájárulni kíván ahhoz, hogy ez a folyamat tovább javuljon, állományunk még céltudatosabban cserélődjék a szükségleteknek, a keresettségnek megfelelően.

1.

Folyóirataink (napilapjaink) hasznátságáról szak- és nyelv szerint, százalékban kimutatva, a 24 vizsgálati napon a következő képet kaptuk:

A szak megnevezése	A szaktól a könyvtárba járó összes periodika száma	A szak %-os részesedése az össz. periodikából	A vizsgálat időszakában		
			használt pld.-ok száma a szaktól	a szak %-os részesedése a használt pld.-okban	a szakba sorolt periodikákat használó olvasók száma
0 Általános	158	23,7	1848	43,6	1255
1 Filozófia	11	1,7	19	0,4	8
2 Vallás	11	1,7	139	3,3	35
3K Marxizmus-leninizmus	36	5,4	85	2,0	52
30 Szociológia	69	10,3	89	2,1	45
31 Statisztika	6	0,9	23	0,6	9
32 Politika	40	6,0	112	2,6	79
33 Szociálpolitika, nőkérdés	30	4,5	92	2,2	55
34 Jog	11	1,7	44	1,0	16
35 Közigazgatás, hadtudomány ..	11	1,7	50	1,2	19
37 Közművelődés	19	2,8	227	5,4	94
38 Közgazd., Közlek. és kereskedelem	31	4,6	101	2,4	47
39 Néprajz, divat	6	0,9	44	1,0	34
4 Nyelvészet	14	2,1	42	1,0	17
5 Természettud.-ok	37	5,5	123	2,9	49
6 Alkalm. tud.-ok	44	6,6	194	4,6	68
7 Művészet, sport	61	9,2	335	7,9	175
8 Irodalom	40	6,0	585	13,8	341
9 Történelem	25	3,7	19	0,4	7
91 Földrajz	7	1,0	69	1,6	27
	667	100,0	4240	100,0	2432

Nyelv	A könyvtárba járó összes periodika száma	A nyelv %-os része- sedése az összes periodikából	A vizsgálat időszakában		
			Használt példányok száma a nyelvből	A nyelv %-os része- sedése a használt példányokban	A nyelv periodikáit használó olvasók száma
Magyar	293	43,9	2424	57,2	1216
Német					
Ebből:					
Kelet német.....	48		78		
Nyug. német.....	17	11,7	328	11,6	316
Egyéb német.....	13	2,6	85	2,0	62
Angol	84	12,6	549	12,9	368
Francia	58	8,7	468	11,0	371
Olasz	19	2,8	164	3,9	103
Orosz	72	10,8	56	1,3	11
Egyéb	63	9,5	88	2,1	47
	667	100,0	4240	100,0	2432

A fenti kimutatások alapján megállapíthatjuk, hogy a 24 vizsgálati napon a forgalom legnagyobb része a 0 szakhoz tartozó napilapokban és folyóiratokban mutatkozott. Utána a 8-as szak forgalma volt a legnagyobb, mint ahogy az várható is volt, hisz a magyar nyelvű és zömével a fővárosban megjelenő irodalmi folyóiratok iránt az érdeklődés állandó és igen nagy. A Kortársat 63 olvasó 113 példányban, a Nagyvilágot 71 olvasó 134 példányban, az Új Írást 58 olvasó 117 példányban, az Élet és Irodalmat 42 olvasó 87 példányban, a Kritikát 11 olvasó 18 példányban kereste a vizsgált időszakban. A Látóhatár keresettségére csekély volt, mindössze két ízben igényelték olvasóink.

A vidéken megjelenő irodalmi folyóiratok közül elsősorban a Debrecenben megjelenő Alföld és a pécsi Jelenkor az, melyeknél említésre méltó forgalmat mutathatunk ki (az előbbi 23 olvasó, az utóbbit 25 olvasó 28 példányban kereste). A szegedi Tiszatáját és a miskolci Napjainkat egyenként 3 olvasó 3 alkalommal kereste.

A külföldi irodalmi folyóiratok közül elsősorban a The Times Literary Supplement-et (London) keresték olvasóink; 10 olvasó 46 példányban. A Párizsban megjelenő Europe-t, az ugyancsak ott megjelenő La Nouvelle Revue Française-t és a Les Nouvelles Littéraires-t, az American Literature-t (Durham) és az ugyancsak USA-beli Twentieth Century Literature-t – többé-kevésbé mind színvonalas irodalmi folyóirat – a vizsgálati napokon egyszer sem keresték, illetve az utolsónak felsoroltat összesen két ízben adtuk ki olvasónak.

A fenti folyóiratok mellőzésének okát abban kell keresnünk, hogy olvasóközösségünk irodalmi érdeklődése a fenti két nyelven igen csekély, illetve a felsorolt folyóiratok olvasmányosságának nincsenek tudatában. Talán abban is, hogy az angol és francia napilapok (ez vonatkozik ugyancsak a német nyelvűekre is) szinte mindegyike tartalmaz rövidebb-hosszabb irodalmi részt vagy mellékletet, vagy éppen terjedelmes képregényt (New-York Herald Tribune), s ezekben elegendő irodalmat találnak olvasóink. Érzékeltetésre itt csak két napilapot említünk meg, melyeknél nagyon erős forgalmat észlelhettünk: a párizsi Le Monde-ot és a New-York Herald Tribune-t; előbbi 113 olvasó 173 példányban, utóbbit 102 olvasó 153 példányban kérte.

Nem utolsósorban szerepet játszik a ritkán, vagy egyáltalán nem keresett irodalmi folyóiratoknál az a körülmény is, hogy ezek mind megtalálhatók az Egyetemi Könyvtárban is, de megrendelésükről mi mégsem kívánunk lemondani. Profilunkba tartoznak, a könyvrendelés munkájában segítséget nyújtanak nekünk, s fontosabb cikkeiket bibliográfiai osztályunk feldolgozza.

Gondosan meg kell, hogy vizsgáljuk a 3K (marxizmus), illetve a 30 (szociológia), a 32-es (politika) szakok lapjait, hisz ezek könyvtárunk gyűjtőkörének elsőrendű fontosságú anyagát alkotják. Úgy gondoljuk, leghelyesebb, ha a három szakot összevonva tárgyal-

juk, hisz nagyon közel állnak egymáshoz, gyakran egy-egy folyóirat két szak-beosztást is kap ezeken a szakokon belül, a határ annyira elmosódott.

A külföldi kommunista pártok napilapjainak olvasottságában csak szerény érdeklődést mutathatunk ki. Ez különösen akkor domborodik ki, ha az érdeklődést szembeállítjuk a polgári sajtó keresettségével.

A betűrendet figyelembe véve: a Daily Worker-t 7 fő 7 példányban, a belga Le Drapeau Rouge-t 2 fő 13 példányban, a L'Humanité-t 22 fő 44 példányban, a Neues Deutschland-ot 5 fő 17 példányban, a milánói L'Unità-t 1 olvasó, a bécsi Volksstimme-t 31 olvasó 37 példányban; a cirillbetűsekből: a belgrádi Borba-t 8 fő 18 példányban, a moszkvai Pravda-t 12 fő 35 példányban kérte; a prágai Rudé Pravo-t, a bukaresti Scinteia-t, a varsói Trybuna Ludu-t, s a szófiai Rabotnyicseszko Gyelo-t egyetlen olvasó sem kereste a vizsgálati időszakban.

Még kisebb az érdeklődés az egyes kommunista pártok elméleti folyóiratai iránt. Vegyük csak sorra a fontosabbakat: Béke és Szocializmus: 2 olvasó, Cahiers du Communisme: 0 olvasó, Marxism Today (London): 2 olvasó, Neuer Weg (NDK): 0 olvasó, La Nouvelle Critique (Párizs): 1 olvasó, Pártélet (Budapest) és Pártélet (Prága): 0 olvasó, Párttörténeti Közlemények: 1 olvasó, Rinascita: 2 olvasó, Társadalmi Szemle: 17 olvasó 30 példányban, Weg und Ziel (Wien): 5 olvasó; Kommunizist: 0 olvasó, Malodoj Kommunizist: 1 olvasó, Partijnaja Zsizny: 0 olvasó (mindhárom szovjet) kereste a vizsgálati napokon.

Ennek a csekély érdeklődésnek az okát abban is látnunk kell, hogy a kommunista sajtó nagyon sok fővárosi intézetnek, intézménynek, személy szerint pártmunkásoknak is jár, az utcán is kapható. Könyvtárunk általában a jövőben is járattatni kívánja e lapokat – bár helyes volna felülvizsgálni, hogy a legkevésbé keresetteket (például Rudé Pravo, Scinteia stb.) változatlanul megrendeljük-e –, azért is, mivel e folyóiratok régebbi évfolyamának megőrzésével tudományos feladatát teljesíti.

A jólszerkesztett, napjaink szociális kérdéseit elméleti alapossággal, de nagyon olvasmányosan tárgyaló Valóságot 25 fő 32 példányban, a jól összeállított, külföldi fordításaival jó tájékoztatást nyújtó Nemzetközi Szemlét: 11 fő 14 példányban, az igen népszerű heti Magyarországot, mely jó, képes áttekintést nyújt a világeseményekről:

59 fő 76 példányban; a külföldiek közül a *The American Journal of Sociology*-t (Csikágó): 4 olvasó, az *American Sociological Review*-t (NY): 2 olvasó, *The British Journal of Sociology*-t 2 olvasó, *Encounter*-t (London): 5 olvasó, az igen színvonalas *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*-t (NSzK): 1 olvasó, *New World Review*-t (NY): 1 olvasó kereste a vizsgálati napokban.

Az alábbiakat viszont egyszer sem keresték az olvasók a vizsgálati napok alatt: *International Affairs* (Moszkva), *International Affairs* (London), *Social Research* (NY), *Science and Society* (NY), *International Social Science Journal* (Párizs). Fokozott propagandánkat, melyet a szociológiai könyvek területén már megkezdtünk (Új szerzemények jegyzéke), ki kell terjesztenünk e folyóiratokra is.

Magas a forgalom százalékaránya a 37-es szaknál is. Sok pedagógus keresi fel könyvtárunkat (lásd lejjebb a foglalkozás szerinti megoszlás statisztikáját) és a Köznevelés volt az, amelyet leggyakrabban kerestek: 38 olvasó 80 példányban, de nagy volt az érdeklődés a Népművelés után is, melyet 25 olvasó 63 példányban és a Népművelési Értesítő után, melyet 11 olvasó 37 példányban keresett a vizsgálati napokon. A Felsőoktatási Szemlét (a M. M. kiadásában jelenik meg) és a Magyar Pedagógiát (a MTA adja ki) csak kevesen keresték a vizsgálati napokban. Mindkét folyóirat magas szinten tárgyalja az oktatás kérdését, az előbbinél gyakori, hogy fontos elvi kérdéseket fejteget és rendszeresen hoz fordításban cikkeket a felsőoktatás helyzetéről külföldön. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a körülményt, hogy ezek a folyóiratok minden iskolának, tanintézetnek járnak, s nem kell, hogy az érdeklődők feltétlen könyvtárunkat keressék fel, ha hozzá akar-nak jutni egyes számaikhoz.

Meglehetősen magas a 2-es szak használati hányadosa. A Világosság című ateista folyóirat — amely szintén a 2-es szakba tartozik — a legolvasottabb e területen, fő 23-szor adtuk ezt a folyóiratot az érdeklődő olvasók kezébe. A többi olvasó az egyes felekezetek kis példányszámban megjelenő, intézményeknek nem járó lapjait keresi könyvtárunkban. Vizsgáljunk most meg egy szakot — a 9-est —, amelynek használati hányadosa igen alacsony. Huszonöt történelmi tárgyú folyóirat jár könyvtárunknak, de a magyarok közül főleg csak a Századok-at és a Történelmi Szemlé-t keresték. A külföldiek közül, melyek között olyan értékes folyóiratok vannak, mint a *Historische Zeitschrift* (München), a *Journal of Modern History* (Chicago) és a *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* (Berlin, NDK), alig keresték néhányan.

A fenti példákkal csak néhány kiragadott — főleg tudományos gyűjtőkörünkbe tartozó — szak vizsgálatára törekedtünk, értékelésünk távolról sem átfogó és teljes.

Vizsgáljuk most meg folyóirataink és napilapjaink forgalmát a nyelvi hasznátság tekintetében. Alább helyenként ismétlésbe kell, hogy bocsátkozzunk a jobb megvilágítás kedvéért és azért, mert a szak és nyelv kölcsönösen kiegészíti egymást, így a találkozás néhány helyen elkerülhetetlen.

Kezdjük a *német* nyelvű anyag hasznátságával. Megjegyezzük: míg kimutatásunkban 3 részre bontottuk a német anyag keresettségét, addig alább együtt tárgyaljuk az egész anyagot hovatartozásuk mindenkorai megjelölésével.

Az a körülmény, hogy a nyugat-német Frankfurter Allgemeine-t mindenki szabadon olvashatja, sokban járul hozzá a nyelv hasznátsági mutatójának emelkedéséhez. Minden nap nagyon sok olvasónk keresi ezt a napilapot; a vizsgálati napokon 156 fő 224 példányban kérte a könyvtárostól. De nemcsak a Frankfurtert olvassák. Érdeklődésre tart számot az NDK-ban megjelenő Fotokinomagazin, melyet 13 fő 36 példányban, és a Film Spiegel is, melyet 7 fő 11 példányban, ugyanúgy, mint az NSzK-beli Fotomagazin, melyet 28 fő 49 példányban, a Die Kunst und das schöne Heim (München), melyet 25 fő 39 példányban keresett. Az utolsónak említett ötletekben gazdag, igen szép nyomású lakberendezési folyóirat, melyet olvasóink nagyon szívesen vesznek kezükbe.

A svájciak közül a Bauen und Wohnen, melyet 9 fő 15 példányban keresett, jól szerkesztett építészeti, részben belsőépítészeti folyóirat és a Camera-t említhetjük meg, melyet 5 fő 11 példányban kölcsönzött.

A kevés, Ausztriából járó folyóirat és napilap közül a marxista, 05 szakba sorolt Tagebuch-ot 8 fő 10 példányban kereste és a már fent említett Volksstimmet jegyezhetjük fel.

Olvasóink *angol nyelvű* folyóiratot és napilapot olvasnak legtöbbször, ez érthető is, ezen a nyelven jár könyvtárunkba a leggazdagabb anyag. Úgy gondoljuk helyesebb, ha nem vizsgáljuk az angol nyelvterületet külön, tartjuk mértékadónak a lapok utáni érdeklődést és adjuk meg a felsorolásnál mindenkor a megjelenési helyet, illetve országot.

Megint csak a napilapok „segítik” az angol nyelvhasználat számarányának kedvező alakulását. Mint a fentiekben már kitűnt, a New-York Herald Tribune-t nagyon sokan veszik naponta kézbe. A londoni Sun-t 21 fő 33 példányban, a manchesteri Guardian-t 16 fő 31 példányban, a londoni Times-t 42 fő 57 példányban és a Daily Worker-t 7 fő kereste a vizsgálati napokon.

A messze legkeresettebb angol nyelvű folyóirat az Illustrated London News, melyet 73 fő 97 példányban igényelt a könyvtárostól. Mindig aktuális képanyagánál, szép nyomásá-

nál és másfélszázados hagyományánál fogva olvasóközönségünk legkedveltebb lapjai közé tartozik. Közvetlen utána, mutatószámában sem nagyon marad el az I. L. N. mögött, a Washingtonban megjelenő National Geographic Magazine, melyet 55 fő 66 példányban keresett. Ezt a remek kiállítású, színes nyomású magazint olyanok is kéri könyvtárunkban, akiknek nyelvtudása nem elégséges a folyóirat olvasásához és megértéséhez, de mert szemgyönyörködtető, szívesen lapozgatnak, böngészgetnek benne. — A hetente megjelenő londoni The Economist-ot mind közgazdászok, mind csak közgazdaság után érdeklődők is keresik. Népszerűen megírt cikkei éppen olvasmányosságuknál fogva nagyobb érdeklődésre tartanak számot, mint például az ugyancsak Londonban megjelenő, de nehezebb fajsúlyú (negyedévenként megjelenő) Economic Journal, melyet a vizsgálati napok alatt csak egyszer kerestek az előbbi tizennyolcával szemben. Még a 05 szakba sorolt londoni New Statesman, melyet 5 fő 12 példányban keresett, tart érdeklődésre számot az aktuális eseményeket jól tükröző tulajdonságánál fogva.

A többi angol nyelvű folyóirat keresettsége az előbbihez viszonyítva, meglehetősen alacsony. Ezek közül, a jobb érzékelhetőség kedvéért, néhányat megemlíthetünk. Journal of Human Relations (USA), melyet 1 alkalommal, a Human Relations (London) és Mainstream (NY), melyet szintén 1 – 1 alkalommal, a 05 szakú The Nation (NY), melyet 3 alkalommal és a Nature (London), melyet szintén 3 alkalommal adtunk ki olvasóknak a vizsgálati napokon.

Olyan angol nyelvű folyóiratok, mint a londoni The Burlington Magazine (magas színvonalú művészeti folyóirat), az angliai The Sociological Review, a csikágói Diogenes, mely igen színvonalas filozófiai és kulturális folyóirat, a szintén USA-beli (mind NY-ban megjelenő) The Journal of Economic History, Political Affairs, Political Science Quarterly stb., egyetlen alkalommal se kerültek olvasók kezébe a vizsgálati napokon.

Nem más a helyzet az Indiában, illetve Ausztráliában megjelenő angol nyelvű folyóiratokkal. Az előbbiből négyféle érkezik hozzánk, a vizsgálati napokon egyet sem kértek ki ezekből, az olvasók, az utóbbi négy fajta beérkező folyóirathoz, melyből kettőt ajándékká kapunk, mindössze hatszor adtunk ki az olvasóknak vizsgálati napokon.

Most pedig vizsgáljuk meg a francia nyelv használatának mértékét olvasóinknál. Hasonló eredményre jutunk, mint akár az angolnál, akár a németnél. Néhány folyóirat, illetve újság kiugró számmal jelentkezik vizsgálati adatainkban, mások használatára csak szerény, illetve semmi.

Az újságok közül a Le Monde az, amelyet legtöbbet kerestek, a L'Humanité után már jelentősen kisebb volt az érdeklődés (lásd adatokat fent). Nem sokkal marad el keresettségben a Le Monde mögött a Paris Match, mely képes, részben színes nyomásban megjelenő, nagyon olvasmányos, a világszerte történő fontosabb aktualitásról beszámoló hetilap (94 fő 126 példányban kereste vizsgálati napokon). A párizsi Cinémonde is nagy népszerűségnek örvend olvasóink körében jó, sokszor kissé frivol képanyagánál fogva (33 fő 58 példányban kereste a vizsgálati napokon). Előkelő helyet foglal el keresettségben a francia Vogue, melyet 29 fő 39 példányban keresett. Ennek oka nemcsak kitűnő szerkesztésében rejlik, hanem abban is, hogy könyvtárunk egyedüli divatlapja, még magyar divatlapot sem járattunk egyet sem. A L'Express (Párizs) általános szakú polgári radikális hetilap, mely széles körben tárgyalja a világ és a hazai eseményeket, jó képanyaggal rendelkezik, s meglehetősen tárgyilagos. Vizsgálati napokon 12 fő 16 példányban kereste, de úgy érezzük, ez a szám a tényleges érdeklődés mutatója alatt marad. A Le Nouvel Observateur tárgyilagosságra törekvő, polgári szemléletű politikai hetilap, amely ellenben foglalkozik irodalommal, zenével, színházzal stb. Színes, mozgékony összeállításánál fogva meglehetősen keresett. A Les Temps Modernes havonta megjelenő, 05 (általános) szakba sorolt folyóirat – Sartre lapja – színvonalasan megírt cikkeinél és tanulmányainál fogva a franciául értő közönségünk egy része körében kedvelt. Két nagyon színvonalas művészeti, illetve inkább művészeti jellegű folyóiratot járattunk Párizsból: a Connaissance des Arts-t (7-es, művészet szakú) és a Réalités-t (05 szakú). Mindkettőt rendszeresen keresik. S bár vizsgálati napokon egyenként négyszer adtuk őket olvasóknak, ez a szám – akár néhány fenténél – nem tükrözi eléggé hűen a két lap utáni érdeklődést. A párizsi Science et Vie, a magyar Élet és Tudomány sokkal nívósabb, változatosabb, részben színesen nyomott francia testvérlapja, meglehetősen nagy érdeklődésnek örvend, bár ha figyelembe vesszük, hogy francia nyelven egyedüli népszerű természettudományi folyóiratunk, mert a hasonló tárgyú La Nature már nagyobb tudományos igénnyel megírt, úgy olvasottsága nincsen eléggé kihasználva. Előbbit 6 fő 10 példányban, utóbbit 3 fő 5 példányban kereste a vizsgált napokon. A marxista Economie et Politique-ot (Párizs) és az ugyancsak marxista Le Nouvelle Critique-et (Párizs) alig keresik. Ugyancsak mellőzik a 301-es (kulturális) szakjelzetű, színvonalas Esprit, melyet vizsgálati napokon mindössze két olvasó keresett.

Nézzük, melyek a tárlóinkban elfekvő, nem keresett francia nyelvű folyóiratok. A L'Humanité Dimanche-ot vizsgálati napokon egyszer sem adtuk ki olvasóinknak.

Hasonló volt a helyzet a Francia Kommunista Párt által kiadott France Nouvelle-el is. Nem különb a France URSS Magazine sorsa sem, mely jó nyomásban, színes borítólapokkal jelenik meg és a francia-szovjet barátságot hivatott ápolni. Ugyanez a sorsa a France-Hongrie-nek (Párizs), melyet egyszer sem kerestek. A La Pensée olvasására, mely színvonalas filozófiai folyóirat, szintén nem került sor a vizsgálati napokon. Itt nem mulaszthatjuk el, hogy említést ne tegyünk a fővárosban működő két francia könyvtárról (Francia Intézet és az Alliance Francaise), ahol a francia nyelvű napilapok, folyóiratok szép számban megtalálhatók.

A Belgiumban megjelenő francia nyelvű napilapokból és folyóiratokból, melyekből háromféle jár könyvtárunknak, csak a Le Drapeau Rouge volt az, melyet kerestek olvasók vizsgálati napokon.

Itt nem feledkezhetünk meg a Svájcban (Zürich) három nyelven megjelenő Graphis-ról, mely kitűnő szerkesztésénél fogva mind művészi körökben, mind laikusok között komoly érdeklődésre tart számot.

Térjünk most át az *olasz nyelvű* folyóiratok és napilapok keresettségének értékelésére. A nagyobb nyelvek közül ebből a nyelvből rendel könyvtárunk a legkevesebb napilapot, illetve folyóiratot, — mindössze 19 félélt. Itt az Il Messaggero az, amelyik vezet (ha jóval alacsonyabb számmal is az előző három világnyelvnél), 15 fő 32 példányban kereste vizsgálati napokon. Az L'Unità és az Avanti (az Olasz Kommunista Párt, illetve Szocialista Párt központi lapja), csak egy-két ízben került olvasók kezébe vizsgálati napokon.

Nagyon keresett a Veronában megjelenő Epoca, (25-en keresték vizsgálati napokon) a francia Paris Match-nak színvonalban is megfelelő testvérlapja. Bár a keresettség tekintetében előzőt felülmúlja, mégis másodsorban vettük a haladó szellemű Vie Nuove-t, (33 olvasó kereste), mely tartalmát tekintve nagyon közel áll elődjéhez, csak kiállításban marad el messze mögötte. Az érdeklődés ez után nyilván azért nagyobb, mert jobban ismerik, példányait nagyobb újságpavilonjainkban is megtalálhatjuk. A Milánóban megjelenő Domus-t 18 fő 33 példányban kereste; kitűnő építészeti, lakberendezési folyóirat. A L'Europa Letteraria (Róma) és a Belfagor (Firenze), mindkettő kéthavonként megjelenő irodalmi folyóirat, színvonalasak, de ritkán kerestek. A milánói kéthavonként megjelenő Cinema Nuovo-t, — mint a neve is mondja mozilap, mely régen képes kiadásban jelent meg és számottevő érdeklődésnek örvendett, — amióta csak szövegesen jelenik meg, igen kevesen keresik, azok a kevesek is talán csak tévedésből, mert azt hiszik, tartalmában még a régi.

A római *Filmercritica*-t, az ugyancsak Rómában megjelenő *Il Contemporaneo*-t, mely 05, illetve 301 szakba sorolt havi folyóirat (utóbbi nem túl régen szűnt meg és olvadt be a *Rinascita*-ba) a milánói *Politica ed Economia*-t és ami a legsajnálatosabb, a Torinóban évente négyszer megjelenő igen színvonalas városépítészeti-rendészeti folyóiratot, az *Urbanistica*-t (akár hasonló színvonalú francia testvérújságját, a párizsi *Urbanisme*-t) vizsgálati napokon egyszer sem keresték.

Az orosz nyelvű újságok és folyóiratok után az érdeklődés igen csekély. A könyvtárunknak járó 72 féle újságnak és folyóiratnak mindössze 1,3%-át vették igénybe olvasók vizsgálati napokon. Egyedül a *Pravda*-t és az *Izvesztija*-t adtuk ki több alkalommal olvasónak. A többi szovjet anyagunk iránt, bármennyire fontosak és színvonalasak, csak nagyon ritkán érdeklődnek. Erre a körülményre összefoglalónkban még visszatérünk, de utalnunk kell a központi helyen működő Gorkij Könyvtár munkájára is, ahol első feladatként a szovjet periodikák terjesztése szerepel.

Az „egyéb” nyelv megjelölése alatt található újságok és folyóiratok közül kezdjük talán a jugoszláviai *Borbaval*, melyet 8 fő 16 példányban keresett. Az Újvidéken megjelenő *Magyar Szó*-t, jól szerkesztett napilap, 21 fő 35 példányban kereste vizsgálati napokon. Az ugyancsak újvidéki *Híd*-at – színvonalasabb irodalmi, művészeti, társadalomtudományi folyóirat – nem-igen keresik.

A *Romániában* megjelenő magyar újságokat és folyóiratokat, mert nem hazaiak, az „egyéb” címszó alá vettük (akár fent és továbbiakban).

A kolozsvári *Korunkat*, mely színvonalas 05 szakjelzetű folyóirat, 8 főnek 18 példányban adtuk ki. A Marosvásárhelyen megjelenő *Igaz Szót*, mely a népi demokráciákban megjelenő magyar nyelvű folyóiratok közül talán a legszámottevőbb, ötször adtuk az olvasók kezébe, a kolozsvári *Utunk*-at pedig, mely hetente megjelenő 05 szakjelzetű, de tekintélyes irodalmi résszel is rendelkező folyóirat – meglehetősen nehézkesnek tűnően szerkesztve –, egy alkalommal sem adtuk ki olvasónak a vizsgálati napokon.

A két, könyvtárunknak járó romániai magyar napilap közül a Bukarestben megjelenő *Előre*-t 3 főnek 9 példányban adtuk ki, míg az *Igazság*-ot (Kolozsvár) egyszer sem keresték a vizsgálati időben az olvasók.

A román nyelvű folyóiratokból és napilapokból egyet sem adtunk ki olvasónak a vizsgálati napokon.

A *Csehszlovákiában* megjelenő magyar nyelvű napilapokból és folyóiratokból vizsgálati napokon egyet sem kértek olvasóink. A pozsonyi Irodalmi Szemle negyedévenként megjelenő folyóirat, s közepes színvonalon mozog, az ugyancsak bratislavai *Hét*, mely 05 szak jelzetű képes heti folyóirat, elég élénken és elfogadható nyomdatechnikával szerkesztett, minden szám irodalmi mellékletet is közöl (a Prágában megjelenő *Pártélet*-et és a

pozsonyi Új Szó-t már fent említettük), nagyobb érdeklődésre is számot tarthatnának. A helyzet az, hogy nálunk vannak hasonló, sőt színvonalasabb folyóiratok, s azokat sem győzi úgy, ahogy szeretné a ma elfoglalt embere, azonkívül sokan talán nem is tudnak létezésükről.

A *csehszlovák nyelvű* folyóiratokból, újságokból szintén nem kerestek egyet sem olvasóink vizsgálati napokon. Egyedül a Prágában angol nyelven megjelenő *Czechoslovak Life* után volt némi érdeklődés, ez után a szép kiállítású és tartalmas lap iránt nagyobb igény is érthető és indokolt volna.

A *Lengyelországban* megjelenő folyóiratoknál és napilapoknál egészen minimális keresletet jegyezhetünk a vizsgálati napokon. A hatféle folyóiratról, ami könyvtárunknak jár, egyedül a *Nowe Drogi*-t adtuk ki két alkalommal olvasónak.

A *Bulgáriában* megjelenő napilapok és folyóiratok közül — az idegennyelvűeket is beleértve — a vizsgálati napok alatt egyet sem kértek olvasóink.

Hasonló a helyzet egyetlen *albán nyelvű* folyóiratunkkal (*Miqësija*) és a *Dániában* megjelenő kettővel (*Land og Folk*, *Tiden*).

3.

Végül szólnunk kell röviden folyóirattermünk zárt anyagáról.

Huszonhét folyóiratot csak igazolt kutatóknak szolgáltattunk ki. Ezeket a napilapokat és folyóiratokat ellenséges hangjuk és állásfoglalásuk miatt vontuk ki a napi forgalomból. Ami keresettségüket illeti, napilapok közül a *Neue Zürcher Zeitung*-ot 15 fő 34 példányban, az *esseni* (NSzK) *Die Welt*-et 11 fő 28 példányban, a *New-York Times*-t (párizsi kiadás) 11 fő 15 példányban és a *bécsi Arbeiterzeitung*-ot 5 fő 6 példányban kérte vizsgálati napokon.

A Londonban megjelenő *Observer*-t (hetilap) 8 alkalommal adtuk kutatóknak vizsgálati napokon.

Az NSzK-ban megjelenő *Der Monat*-ot, 05 szakjelzetű folyóirat, olvasmányos, jól szerkesztett, gyakran tárgyilagos is, 6 esetben adtuk kutatóink kezébe. A svájci *Sie und Er*-t, Svájc fényképészetiileg igen színvonalas „*Paris Match*“-át — az utóbbi időben mintha hangvétele is javult volna felénk — 9 fő 19 példányban kérte. Az NSzK-ban megjelenő *Stern* és *Der Spiegel* (hamburgi mindkettő), előbbi képes magazin-féle, utóbbi politikai hetilap, s nálunk is ismert a körülötte zajló botrányai miatt (befelé is, kifelé is út), 12 fő 20 példányban, illetve 8 fő 9 példányban kereste. A Zürichben hetente megjelenő *Die Weltwoche*-t, a legagresszívabb politikai hetilapok egyikét, 10 alkalommal, a ham-

burgi Die Zeit-et, politikai, gazdasági, kulturális hetilapot 16 esetben, a Bonn-ban megjelenő Vorwärts-et, szociáldemokrata, (nem túligényesen szerkesztett) szociálpolitikai, gazdasági, kulturális hetilapot egyszer sem adtuk ki.

Zárt anyagunk listája nem teljes; de csak néhány fontosabb napilap és folyóirat forgalmát kívántuk érzékeltetni.

A fenti lapok olvasóközönsége főleg lapszerkesztőkből, jogászokból stb. tevődik össze.

Nézzük meg, miképpen alakul a 2432 olvasó foglalkozás szerinti megoszlása a vizsgált 24 nap alatt:

Foglalkozás	Megoszlás	
	számban	százalékban
Munkás	71	2,9
Pedagógus	169	7,0
Író	88	3,6
Művész	31	1,3
Orvos	76	3,1
Mérnök	59	2,4
Jogász	158	6,5
Egyéb értelmiségi	247	10,2
Tisztviselő	428	17,6
Alkalmazott	146	6,0
Technikus	15	0,6
Műszaki	3	0,1
Háztartásbeli	9	0,4
Egyetemi és főiskolai hallgató	235	9,7
Ipari tanuló	6	0,2
Középiskolás	94	3,9
Nyugdíjas	553	22,7
Egyéb	44	1,7
	2432	100,0

Legnagyobb számban az értelmiségiek keresik fel folyóirat-olvasótermünket, csakúgy, mint kölcsönzőnket (34,1%).

A nyugdíjasok magas számában nagyrészt szintén értelmiségiek találhatók. Megöregedtek lassan a régtől fogva hozzánkjáró olvasók, nyugdíjba mentek, s több idejük van folyóiratokat olvasni. Rendszeresen járnak ezek s az új nyugdíjasok is, akik világszerte a könyvtárak olvasóterméinek kitarató látogatói.

Munkásolvasóinknak száma elég alacsony, de ez a réteg főleg a szép számban rendelkezésre álló és jól felszerelt kerületi könyvtárainkat és az üzemi könyvtárakat keresi fel.

Egészítsük ki végül tanulmányunkat egy forgalmi táblázattal, mely az 1964 év folyamán tárlóinkból kiadott összes folyóiratok és napilapok számát tükrözi és azt, hogy a vizsgálati időszak alatt ebből az anyagból mennyit vettek igénybe olvasóink.

1964-ben kiadott összes folyóiratok száma	Vizsgált napok alatt kiadott folyóiratok		1964-ben kiadott összes napilapok száma	Vizsgált napok alatt kiadott napilapok	
	száma	%-a		száma	%-a
43 660	3090	6,9	14 769	1150	7,8

A folyóiratterem kihasználtságára jellemzők az alábbi adatok: a terem befogadóképessége (48 ülőhely) a vizsgált időszak délelőtti óráiban 35%-os, a délutáni órákban

64%-os volt. Nyilvánvaló, hogy megfelelő propagandával a kihasználtság magasabb foka is elérhető lenne.

Vizsgálatunk nem teljes, hiszen csak a jelenleg járatott lapokat öleli fel, s a raktárunkban tárolt több mint 50 000 kötetet folyóíratra és napilapra – mint már jeleztük – nem terjed ki. Olvasóink, akik között aktív egyetemi tanárok, akademikusok, vezető lapjaink szerkesztői, tudományos intézetek vezetői, írók, történészek stb. is megtalálhatók, gyakran keresik régi újságjainkat, folyóiratainkat, amelyek némelyike egyedül könyvtárunkban található meg.

Mint már bevezetőnkben említettük, a napi sajtó forgalmát, akár csak a rendeleti közlönyök kölcsönzését statisztikánk összeállításában nem vettük figyelembe.

Idegennyelvű napilapjaink és képes folyóirataink, elsősorban a főbb nyugati nyelveken írtak, viszonylag jobban kihasználtak. A szovjet folyóiratok iránti csekély érdeklődés miatt meg kell találnunk a módját e jelentős anyagunk jobb kihasználásának. Szükség lenne a szovjet anyag egyeztetésére a Gorkij Könyvtárával és más nagy nyilvános könyvtárakéval. Az esetleges csökkentésnél, melyet lap- és folyóiratanyagunknál alkalmaznánk, szem előtt kell tartani, hogy nemcsak a pillanatnyi igényekre kell figyelemmel lenni, hiszen a hosszú évekre megőrzött folyóiratoknál szükség lehet később a ma esetleg kevésbé fontosnak tűnő anyagra is.

Nagyobb propagandát kellene kifejteni ezeknek, továbbá a szakfolyóiratoknak még jobb kihasználtsága érdekében. Fontolóra kellene vennünk e folyóiratok kötött évfolyamainak kikölcsönzését is a külföldi minták alapján (főleg kutatók számára esetleg megfelelő biztosíték mellett stb.). Helyes lenne, ha bibliográfiai osztályunk fokozottabb mértékben törekedne közérdeklődésre számot tartó, jó szakmai segítséget nyújtó cikkek feltárására is.

A keveset, vagy egyáltalán nem használt anyagunk lerendelésével egyidejűleg hasznos lenne a profilunkba tartozó és nagyobb keresletre számot tartó új folyóiratok, képeslapok megrendelése, így többek között spanyol nyelven is; ezek a jelenleg fokozódó spanyol – amerikai érdeklődés mellett növekvő forgalmat ígérnek.

Fenti vizsgálódásunk révén igyekeztünk a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár folyóirat-olvasójának eredményei mellett a hiányosságokat is feltárni. Ezeket tapasztalatokat munkánk során hasznosítanunk kell. E tekintetben fentiek arra hívják fel a figyelmet, hogy folyóirataink nagyobb mértékű olvastatása érdekében olvasópropagandánk növelésére és megjavítására van mindenképp szükség.

Győri Endre

TERVEK, GONDOK ÉS MEGOLDÁSOK ZENEI KÖNYVTÁRUNK FELÁLLÍTÁSÁNÁL

Nincs olyan esztendő, amely ne hozná néhány újabb kerületi könyvtárunk megnyitását vagy előkészítését. A közművelődési könyvtárak előkészítő munkafolyamatainak kialakult a megfelelő gyakorlata. A központban, a létesítendő könyvtárak raktárában folyamatosan, nagy példányszámban gyűjtik a megjelenő könyveket az új könyvtárak számára és a Könyvtárellátó is biztosítja a megfelelő alapot az állomány kialakításához. A könyvkártyával, raktárlappal és katalóguscédulával felszerelt anyag megkönnyíti az új könyvtár előkészítő könyvtárosok munkáját. A hálózat sok hasonló egységének gyakorlata kialakította a szerzeményezés alapvető szempontjait.

Egészen más kérdésekkel álltunk szemben, amikor a zenei könyvtár megszervezéséhez láttunk. Miután a jövő fejlődés útja könyvtárunkban és az egész magyar könyvtárügyön belül a speciális jellegű közművelődési gyűjtemények kialakítása, érdemesnek tartjuk munka közben szerzett tapasztalatainkat összegezni.

1.

A zenei könyvtár célja — annak ellenére, hogy hasonló hazai példa nem állott rendelkezésünkre —, világos volt előttünk: *a városi könyvtár szolgáltatásait kiterjeszteni a zenével hivatásosan vagy kedvtelésből foglalkozó lakosság ellátására zeneművekkel, azaz kottákkal és zenei szakirodalommal.* Ez a feladat, tehát kölcsönző zenei könyvtár létesítése, egyidős a modern nagy közművelődési könyvtárak megteremtésével. Egyrészt élénk zenei életünk, másrészt a zeneoktatás megújulása mind sürgetőbbé tették, hogy a gyűjteményt végre fel is állítsuk. Ha körülnéztünk a világban, azt kellett látnunk, hogy sok külföldi város mellett le is maradtunk. A városi könyvtárak zenei gyűjteményei biztosítják mindenütt, hogy mindenki számára, korlátozás nélkül módot nyújtsanak anyagukkal a zenélésre és a zenei műveltség szélesítésére.

A Szabó Ervin Könyvtárban sem napjainkban vetődött fel először egy ilyen jellegű gyűjtemény létesítése. A Szabó Ervin által tervezett, de sajnos fel nem épült könyvtárpalotában is helye lett volna egy zenei könyvtárnak. A felszabadulás után, a régi Népszínháznak a főváros tulajdonába került hagyatékából 1949-ig működött is központunkban egy múzeális jellegű zenei könyvtár. Ezt a gyűjteményt, nagyrészt régi dalművek partitúráiról lévén szó, átvette az Állami Operaház könyvtára.

Az elmúlt években zenei szakemberek és könyvtárosok egyaránt sürgették, cikkekben, és felszólalásokban, egy nyilvános zenei könyvtár létesítését, hiszen nemcsak zenei életünk, de a magyar könyvtárhálózat is hiányát érezte. Tehermentesíteni és kiegészíteni kellett a budapesti tudományos és oktatási célt szolgáló könyvtárakat: az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárát, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola és a Bartók Béla Szakiskola könyvtárát.

Céljainkat szem előtt tartva láttunk hozzá legelső feladatként a könyvtár gyűjtő-körének kialakításához. A nyilvános zenei könyvtárak működésének kérdéseit a könyvtár-tudomány szakirodalmában tanulmányozhattuk. Működő zenei gyűjteményeket ismertünk meg 1956/57-ben Csehszlovákiában. Tájékozódunk a hazai zenei gyűjteményekben. Szükségesnek tartottuk, hogy zeneművészek és zenetudósok véleményét is meghallgassuk. Elsősorban ezért alakítottuk meg a zenei könyvtár tanácsadó testületét. Tagjai lettek Bartha Dénes, Fasang Árpád, Forrai Miklós, Kárpáti János, Kecskeméti István, Lukin László, Maróthy János, Molnár Antal, Mona Ilona, Pethes Iván, Somfay László, Szabolcsi Bence, Szőnyi Erzsébet, Tardos Béla, Újfalussy József és Vécsey Jenő.

E sokrétű tájékozódás, bevalljuk, először a vállalt feladat bonyolultságára ébresztett bennünket. A szakirodalom elsősorban a zenei könyvtárak tudományos oldalát ismertette; ilyen irányú tapasztalatokat szereztünk a meglátogatott hazai könyvtárakban is. Közművelődési jellegű tapasztalatokat gyűjtöttünk a cseh könyvtárakban, de a prágai városi könyvtár zenei könyvtárán kívül inkább csak helyi igényeket kielégítő kisebb kottatárakat láthattunk. Azt azonban megtanultuk, hogy a feladatokat s ehhez kapcsolódva a gyűjtőkört külön kell vizsgálni a zenei könyvek, a kottaanyag, a hanglemezek vagy hangszalagok és végül a könyvtár tudományos és ismeretterjesztő tevékenysége területén.

A könyvek gyűjtésének körülhatárolásánál figyelembe vettük, hogy a nagy budapesti nyilvános könyvtárak megfelelő és kölcsönözhető zenei témájú anyaggal rendelkeznek, például központi könyvtárunk is, így a felmerülő könyvigény nem teljesen kielégíthető. Az érdeklődők, ha több helyre kell is elmenniük, megtalálhatják e könyveket. Zenei könyvtárunk nem is vállalhatta külföldi könyvek nagyarányú retrospektív szerzeményezését. A közművelődési hálózatok könyvtáraiban a kurrens, általános zenei ismereteket terjesztő művek találhatók meg kisebb-nagyobb mértékben. Mindezeket figyelembe véve az idegennyelvű könyvek területén a gyűjtés első szempontja az volt, hogy a zeneirodalom legfontosabb kézikönyvei, és alapvető monográfiái az állományba kerüljenek. Fájó szívvel, de egyelőre le kellett mondani a zenetudomány kutatóit érdeklő részletkérdéseket tárgyaló művekről. Célszerűnek látszott azonban engedményt tenni a modern zenével foglalkozó könyvek területén, hiszen ezt az anyagot az érdeklődők legtöbbször még nagykönyvtárunkban sem találhatják meg. (Úgy éreztük, hogy ennek a feladatnak során kapcsolódunk Szabó Ervin könyvtárpolitikai elveihez: eljuttatni az olvasókhoz a fejlődés során felmerült legújabb problémákat tárgyaló könyvanyagot.)

A magyar nyelvű irodalomban — a teljesen elavult művek kizárásával — visszamenőlegesen is terveztük a megközelítő teljességet. Mellőzni kívántuk azonban a különböző füzetek, különlenyomatok és természetesen az aprónyomtatványok vásárlását. Tanácsadó testületünk és a gyűjtőkört kialakító könyvtárosok körében is vitatéma volt, hogy a szépirodalom jellegű, zenei tárgyú művek, életregények, anekdotikus jellegű, írások, alapismereteket sem feltételező csevegő ún. bevezetések, egyes kalauzok stb. felkelthetik-e az érdeklődést a zene iránt s helyet kapjanak-e állományunkban? A vita eredményeként azt szűrtük le, hogy e műveknek a zenei nevelésben és az érdeklődés felkeltésében inkább rontó és félrevezető hatásuk van, ezért lemondunk gyűjtésükről. Ami közöttük irodalom-értékű, megtalálható a kerületi könyvtárakban.

Felmerült a szövegek könyvek beszerzésének gondolata is. Könnyű volt eleve lemondani a táncdal-szövegek vásárlásáról. Az opera-szövegek könyveket, melyekkel, sajnos, könnyen kallódó füzetek özönlenek a könyvtárba, be kellett szerezni, hogy használatukat legalább helyben biztosítsuk, a nagyrészt idegennyelvű szöveget tartalmazó zongorakivonatokat és partitúrákat tanulmányozásához.

A fentiekkel fogalmazhatjuk meg nagyjából a könyvek gyűjtésének alsó és felső határát.

Összetettebb kérdések sorát vetette fel a kottaanyag gyűjtőkörének körülhatárolása. A határokat meg kellett vonni, mind a műfaj tekintetében, mind a megjelenési forma szempontjából. A könnyű műfaj két ágát: a tánczenét és az operettet eleve kizártuk, az utóbbinál engedményt nyújtva a zenetörténet megállapítása szerint klasszikussá vált műveknek. Gyűjtőkörünknek valljuk a szimfonikus dzsessz zenét is. Felmerült a zenei folklór gyűjtése is, ez a terület azonban egyrészt részünkről megvalósíthatatlan beszerző munkát igényel, másrészt zömében kutatói igényeket elégít ki, így lemondunk gondozásáról s a beszerzést a gyűjteményes magyar kótetekre korlátoztuk. Végül, utolsó határozott műfaji korlátozásunk az volt, hogy a műdal-irodalom végtelen tengeréből csak a klasszikus szerzők alkotásait válogatjuk.

A zeneművek megjelenési, letéti formáját tekintve egyértelműen csak a nagyzenekarra írt mindenfajta mű zenekari szólam-anyagának gyűjtéséről mondtunk le, hiszen a hazai nagyzenekarok repertoárjukhoz megfelelő saját gyűjteményekkel rendelkeznek, öntevékeny nagyzenekar pedig nem képzelhető el. Nem tűztük ki célul a nagyalakú vezérkönyvek vásárlását sem, hiszen ha nem vesszük meg a nagyzenekari anyagot annak sem lenne értelme, hogy a karmester vezérkönyvét beszerezzük de olyan műveket, melyek más formában nem jelentek meg, kénytelenek vagyunk mégis nagypartitúra formában megvásárolni.

A zeneirodalom megismerésének, a gépi rögzítés elterjedéséig, rendkívül elterjedt formája volt a négykezes zongorakivonat. Arra számítva, hogy az irántuk való igény nagy mértékben csökkent, az állományt nem kívántuk velük gyarapítani. Vokális együttesekre írt művek szólamainak vásárlását, kórus karnagyok véleményének meghallgatása után, az együttes összetételétől függetlenül, ötven példányban állapítottuk meg.

Az egyes hangszerekre és kamara-együttesekre írt műveket illetően határt nem szabtunk. Értékes, időtállóknak tartott alkotásokat minden ma elterjedt hangszerre gyűjthetőnek ítéltünk. A zenei színvonal megőrzése tartott vissza bennünket azonban attól, hogy a múlt divatot kiszolgáljuk. Tanácsot kaptunk, hogy a ma nagyon elterjedt harmonikán és gitáron játszókat is elégítsük ki. Tekintettel arra, hogy, egyrészt, ezekre a hangszerekre zömmel csak átíratok, könnyűműfajú darabok jelennek meg – ami, mint már említettük, kívül esik gyűjtési határainkon, – másrészt az anyag olcsó és könnyen hozzáférhető, a gyűjtésről lemondtunk.

A fenti kérdés egyik szempontja már átvezet bennünket ahhoz a gyűjtési elvhez, hogy átíratokat, egyvelegeket, alkalmi albumokban összegyűjtött műveket csak abban az esetben szerezzünk be, ha az átíró, összeállító vagy szerkesztő maga is olyan művész volt, hogy a létrejött új művek művészi alkotásnak tekinthetők, illetve a válogatás művészi igényű.

Minden új, de régi könyvtárnak is legnagyobb gondja a különböző szinten tanulók kielégítése a szükséges tananyaggal. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár sem központjában, sem kerületi könyvtáraiban nem vallja feladatául a szoros értelemben vett tankönyvek, vagy a kötelező irodalom nagyobb példányszámú gyűjtését és kölcsönzését. Ahol és amelyik területen erre lehetőség van, az ilyen jellegű anyagot a kézikönyvtár őrzi. A zenei könyvtárban is úgy döntöttünk, hogy a kötött jellegű (zenei iskolai) oktatást alap- és középfokon szolgáló iskolákat, etüdöket, hangszer-technikát fejlesztő műveket, gyermekeknek készült könnyített kiadásokat, nem gyűjtjük. Kellő példányszámot amúgy sem lehetne biztosítani és az egész tanévre szóló igény, valamint a szükséges bejegyzések, jelölések a kottákat könyvtári szempontból gyakorlatilag használhatatlanná tennék.

A gyűjtési elvek kialakítása után a zeneművek anyagának összetétele a következőképpen alakult:

1. *Színpad*i zene. Opera, operett, balett. Szöveges zongorakivonatok és kispartitúra – esetleg nagypartitúra – formájában.

2. *Egyházi, vallási zene.* Liturgikus zene. Egyes hangszerekre, zongorakivonat és partitúra formájában. Oratóriumok, passiók, kantáták zongorakivonat és partitúra formájában.
Gregorián ének, protestáns korál és vallási népénekek gyűjteményes kötetekben.
3. *Vokális zene.* A cappella és kíséretes dalok és kórusok gyűjteményes kötetekben és szólamokban. Népdalfeldolgozások kötetekben.
Karművek, kantáták zongorakivonat és partitúra formájában.
4. *Hangszeres együttesekre írt művek.*
Nagyzenei művek csak partitúra formájában. Kis szimfonikus együttesekre írt művek partitúrái és szólamanyaga is.
Versenyművek partitúrában; illetve a koncertáló hangszer szólama zongorakísérettel.
Kamarazene, mind szólamokban, mind partitúrában.
5. *Zene egyes hangszerekre.* Szóló és kíséretes előadási darabok klasszikus és modern szerzőktől billentyűs, húros és fúvós hangszerekre.

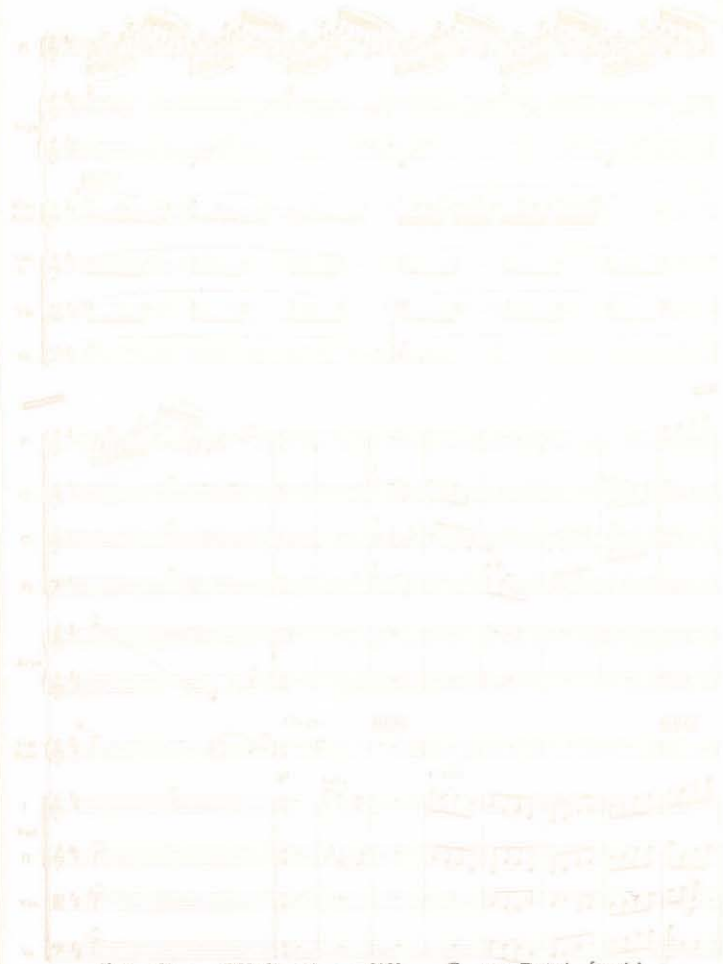
A gyűjtőkör kialakításához értékes szempontot kaptunk a tanácsadó testület összefoglalójában. Igyekeztek a könyvtár valamilyen területén *speciális profil kialakítani*, kiegészítve a már működő zenei könyvtárakat. Ennek a gondolatnak helyességét elismerve teljességre törekvően *gyűjti a könyvtár a zeneművek alaposabb tanulmányozását segítő kisműveket*. Hasonló sajátos célul a mai zenei irodalom minél átfogóbb gyűjtését tűzte ki a könyvtár.

A külföldi zenei kölcsönző könyvtárak, sőt a legtöbb általános közművelődési könyvtár kiegészítői ma már diszkotékák, a hanglemeztárak és természetes velejáróik, a lehallgató berendezések. Zenei könyvtárunk első tervezetében még felvetettük a hanglemez gyűjtést, mihelyt azonban konkretizálódott a jelenlegi, Fehérhajú utcai helység és a költségvetés, *kénytelenek voltunk a hanglemeztárról, remélhetőleg időlegesen, lemondani*. Hasonlóan szomorúan mondtunk le az elképzelt kis előadó teremről is.

3.

Minden könyvtáros tudja, hogy a leghatározottabban körvonalazott gyűjtőkör mellett is minden kézbe kerülő könyv megvételének eldöntése külön gondot jelent. A vásárlás megkezdésekor igyekeztünk tehát minden másutt bevált tapasztalatot felhasználni és a kínálgató segédesszközöket igénybevenni. Első feladatként az *alapvető kézikönyv és segéd-könyv értékű műveket* igyekeztünk megrendelni, a nagy budapesti zenei könyvtárak állományának megtekintése után elkészített jegyzékre és a reference-bibliográfiákra támaszkodva. A rendeléssel foglalkozó munkatársak a nemzeti bibliográfiákban 1962 közepétől rendszeresen jelölték a kurrens zenei könyveket. A magyar nyelvű könyvanyagot folyamatosan szereztük be a zeneműboltokban. A régebbi magyar anyag alapvető műveit részben zenei antikvárban, részben a hagyatékok könyveiből válogattuk. A központi könyvtár gazdag, jórészt *történelmi értékű* zenei tárgyú könyvanyaggal rendelkezik. A zenei könyvtár, szükségleteit figyelembevéve, ebből az állományból átvett kb. 200 kötetnyi, könyvtári forgalomban nem kapható, inkább csak a zene-kutatókat érdeklő művet.

A kották beszerzésének területén már a könyvtár tervezésekor tisztában voltunk azzal a ténnyel, hogy az alapok lerakása és a további gyarapítás is jóval nagyobb arányú anyagi befektetést igényel, mint a könyveké. A takarékoság érdekében azt reméltük, hogy hazai és külföldi könyvtáraktól módunk lesz legalább is a klasszikus zeneirodalomból főlépé-
dányokat kapni. Az intézményünkkel kapcsolatban álló külföldi könyvtárak ilyen irányú

Zenei Könyvtár

kéréseinkre nem reagáltak. Az Országos Széchényi Könyvtár készséggel felajánlott bizonyos válogatási lehetőséget ömlesztett anyagából melynek rendezése annyi időt vett volna igénybe, hogy egyelőre nem vállalkozhattunk rá. A Gorkij Könyvtár zenei gyűjteményének átadására vonatkozó megbeszélések nem vezettek eredményhez. Nem maradt tehát más lehetőség, mint a *vásárlás* az Állami Könyvterjesztő Vállalat zeneműboltjaiban, ahol készséggel biztosították a teljes raktári anyag átnézését. A többhetes válogató munka során rendszerezve haladtunk az egyes hangszercsoportok illetve zenei műfajok szerint. Ehhez a munkához — hangszerek szerint —, művészek segítségét vettük igénybe.

A boltokban talált és megvásárolt anyag hiányos és egyenetlen volt, mert az üzletek nagyjából kurrens anyagot tartanak, a nagyobb sorozatoknak pl. csak legújabbban jelentet köteteit; a zenészek által kevésbé keresett hangszer-irodalomból (pl. gordon, kürt stb.) választékuk minimális. Fokozatosan ki kellett egészíteni a szerzői életműveket, sorozatokat és bizonyos műfaj- és hangszercsoportokat. Külföldi kiadású zeneművet bibliográfiából a könyvtár sem alapjainak megteremtésénél, sem azóta nem rendel, mert a rendelkezésre álló deviza-keret csupán a könyvigény kielégítésére elegendő. A könyvtár kottát változatlanul csak a zeneműboltokban vásárol, melyeknek kereskedelmi szempontjai nem mindig egyeznek a könyvtár kurrens és visszamenőleges, fájó hiányokat pótolni kívánó igényével.

Meg kell még említenünk azt, hogy a tanácsadó testület tagjai hívták fel figyelmünket két értékes zenei-gyűjtemény hagyatékra. Mindkettőt megtekintettük és válogatott anyagukat megvásároltuk. *Fleischer* Antalnak, az Operaház volt karnagyának 700 kötetes gyűjteményéből kb. 500 kötet zenemű és 200 kötet könyv ill. folyóirat került a zenei könyvtárba. A gyűjtemény legértékesebb darabjai az operapartitúrák és zongorakivonatok. A többi vegyesen zongora és kamarazene-anyag. A könyvek általában német nyelvű, zenei tárgyú monográfiák.

Harmath Artúr főiskolai tanár hagyatékából egyrészt értékes és ritka egyházzenei műveket, másrészt a két háború közötti időben kiadott magyar nyelvű zenei irodalmat szereztünk.

Az örökös ajánlotta fel könyvtárunknak *Matyéka* Károly klasszikus művekből álló kamarazene-gyűjteményét, melyet szintén megvásároltunk.

4.

Amint a gyűjtőkör kialakítása és a konkrét vásárlás az új kerületi könyvtárak létesítésétől merőben eltérő speciális feladatot jelentett, hasonlóképpen önállóan kellett kialakítani a *raktározás rendszerét* és az *állomány feltárásának módszereit*.

Az állománybavétel és egyben a raktározás rendszere a központi könyvtárban használt folyószámos (numerus currens). Felmerült a szakrendi raktározás lehetősége is, hiszen látszólagos visszalépésnek tűnhet a széles körben elterjedt szabadpolcos rendszer mellett egy új könyvtárnál a folyószámos zártpolc alkalmazása. A szakrendi tagolás nem jelentett volna mást, mint egy szak, a zene további osztását néha hét — nyolc számjegyig. Egy ilyen rend megjegyezhetetlen és jószerével használhatatlan lett volna olvasónak-könyvtárosnak egyaránt. Emellett az amúgy is szűk raktárban eza rendszer, mely állandó átrendezést igényel, bonyolította volna a keresést és az elrakást, a sok kusztosz zászlóerdővé alakította volna a polcokat. Így minden indok a folyószámos rend mellett szólt.

A raktározási hely jobb kihasználása céljából a külön-külön számozott könyv és kotta-anyagon belül még megkülönböztettünk nyolcadrét, negyedrért és ívrét nagyságot. Következésképpen végigvittük azt az elvet, hogy állományunk minden egységét kötve helyezzük a raktárba. Anyagunk értéke így növekedett, használhatóságának időtartama lényegesen meghosszabbodott, jobban biztosítható a raktár rendje, a művek kezelése. A többíves kották (partitúrák is) kemény triplex-karton kötetést kaptak. Az egyíves zenei művek kartonkötésbe kerültek. A szólam-melléletek részére a kötés hátlapján vászonnal

erősített tasak készült, hogy elkerüljük a kallódás veszélyét. Önálló tasakba kerültek az olyan művek, melyek különálló szólamokból állnak.

Kölcsonzési módszerként a központi könyvtár kétkártyás nyilvántartó rendszerét vette át a zenei könyvtár, mert fontosnak tartottuk, szakkönyvtárról lévén szó, hogy egy-egy könyvtári egység holléte pontosan és azonnal megállapítható legyen. A megnyitás után beadott számos előjegyzés igazolta ennek a nyilvántartásnak szükségességét és helyességét.

A *katalogizálásban* ugyancsak a központi könyvtár tudományos igényű szabályait követtük. A sajátos problémáknak megfelelően tanulmányoztuk az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárának kiegészítő kiadványát a zeneművek cíMLEÍRÁSÁRÓL. Megtartva központunk címfelvételvezetésének hagyományát, a címlap adatainak döntő elsődlegességéről, beépítettük a zeneművek különleges adatait: opus-szám, hangnem jelzés (átírva a dur-moll elnevezésekre) műfaj, letét, utalás a szövegíróra, a szólamok részletes feltüntetése, végül a kiadó lemezszáma. Ha a cím nem mutatja, megjegyzésben következetesen feltüntetjük, hogy az adott kiadás milyen nyelvű szöveggel készült.

A szakkatalógus szerkesztésének megkezdése előtt igyekeztünk tájékozódni a hazai és külföldi zenei szakkönyvtárak gyakorlatában. Megállapíthattuk, hogy a zeneművek osztályozásának általánosan elfogadott, megnyugtató szakrendszere nincsen. Az egyes könyvtárak zenei gyűjteményeit a könyvtár egyéb gyűjteményeiben alkalmazott szakrendszer szerint osztályozzák. Számunkra ezért a tizedes osztályozási rendszer kínálkozott. Központi könyvtárunk sémája azonban a 78-as, zene-szakban rövidített és több számában következetlen. Az ETO 1955-ös magyar kiadása sem volt elegendő a szakkönyvtári követelményekhez. Ebben is nagy segítséget kaptunk az OSzK Zeneműtárától azáltal, hogy rendelkezésünkre bocsátotta a tizedes osztályozás brüsszeli változatán alapuló szakjegyzékét. Értékes kiegészítéseket vettünk át belőle, de egészében felhasználni nem tudtuk, egyrészt mert részletezésében a nemzeti könyvtárba özőnlő rendkívül sokrétű anyag igényeihez formáltak, másrészt a számokhoz kapcsolódó betű-jelzettel, „M”-mel megkülönböztető rendszert alkotott külön zeneműveknek és külön zenei írásoknak melyeket mi már a raktározásban és a katalógusokban is eleve szétválasztottunk.

Mindezek után úgy döntöttünk, hogy nem kísérletezünk új rendszer alkalmazásával hanem átvesszük a *tizedes rendszer német kiadásából a 78-as szakot*. Közismert, hogy a rendszer a XIX. század klasszikus zeneirodalmának alapján készült, így nem alkalmas egészében a modern zeneirodalom műveinek és elméletének rendszerezésére, még újabban megjelent kiegészítéseivel sem. Ez volt egyik oka annak, hogy *kénytelenek voltunk bővítéseket alkalmazni. Új számot adtunk* például a dodekafóniának, az elektromos, elektronikus és konkrét zenének, a hangszeres együtteseken belül az egyik számot a dzsessz-együtteseknek tartottuk fel. Kapcsolati alosztással oldottuk meg az együttesek mellett nem koncertáló, de szólisztikus szereppel rendelkező hangszerekre írt művek kérdését. Némi kiegészítésre szorult a részletesebb tagolás érdekében a klasszikus formai felosztás is; kiegészítő számokat alkottunk pl. a kadenciának, kettősversenyeknek, szimfoniattának, magas, közép és mély-hangokra írt daloknak; néhány, korunkban kialakult műfajnak stb. E kiegészítésekre, és a továbbiakra is, a decimális rendszer felépítése mindig lehetőséget nyújt.

Könyvtáros tapasztalat, hogy a rendkívül hosszú szám-kombinációk inkább megzavarják mintsem segítik a tájékozódást. Ezért ahol lehetett egyszerűsítettünk és lemondunk arról, hogy pl. a kamaraegyüttesek minden egyes közreműködő hangszerét szakszámban részletesen kifejezzük, hiszen a cíMLEÍRÁS adatai kiegészítik a szakszámot. A kíséretes műveknél, ha zongoráról van szó, a hangszer jelölését mellőzzük, a szokványostól eltérő minden más kísérő hangszert azonban részletesen kifejezünk.

A zenei könyvtár sajátos gyűjtőkörének megfelelően, a gyorsabb tájékoztatás érdekében külön katalógusban is kiemeltük a partitúrákat és zongorakivonatokat, lévén hogy ezeket, mint fentebb említettük, teljességre törekvően igyekszik a könyvtár gyűjteni.

A szerkesztés után a zenei könyvtár katalógushálózata a következő:

Könyvek betűrendes katalógusa.

Könyvek szakkatalógusa.

Zeneművek betűrendes katalógusa, szerzőkön belül műveik címeinek betűrendjében.

Zeneművek szakkatalógusa.

Szerzői katalógus, a szerzőkön belül műveik szakrendjében.

Partitúrák és zongorakivonatok katalógusa.

A sokoldalú tájékoztatásra alkalmas katalógusrendszert a címfelvételezés és a szakozás alkalmával már szerkesztjük is: egyszerű jelölések mutatják a sokszorosított cédulák helyét az egyes katalógusokban.

A könyvek és a zeneművek szakkatalógusának betűrendes mutatóját, egységesítve, szín-különböztetéssel, cédulákon készítettük el. Külön mutatót szerkesztettünk a könyvtárban megtalálható zeneművek úgynevezett irodalmi címeiről. A mutató tartalmazza az eredeti címet, a könyvtárban meglevő kiadás címét és a cím magyar fordítását.

5.

A zenei könyvtár elhelyezése és berendezése során hátrányos adottságokkal kellett számolnunk. A Fehérhajú utcai helyiségeket elválasztja a beékelődő udvar és kapualj. A kölcsönző és az olvasóterem kapott helyet a Biermann István téri oldalon. Az olvasóteremben szabadpolcon helyeztük el a kézikönyvtárat és a kurrens 22 folyóiratot és napilapot. A másik oldalon a feldolgozó munka folyik és az utcai szobában kapott helyet a zongora és a lemezjátszó. A hely kihasználása érdekében a kicsi raktárban kénytelenek voltunk a mennyezetig vaspolcokat építtetni, mégsem tudtunk 6000 kötetnél többet elhelyezni. A könyvek ezért a kölcsönző helyiségbe szorultak ki. A könyvtár technikai berendezése — a vaspolcos raktár kivételével —, nem különbözik egy kerületi könyvtáráról. *Feladatait teljes egészében így nem is teljesítheti. A kis olvasóteremben még kamara hangversenyek rendezésére sincs lehetőség.* Hiányzik a zenei könyvtárak egyik alapvető szolgáltatása a hanglemeztár, — egyéni vagy csoportos hallgatási lehetőségekkel és kölcsönzéssel. Nem szabad lemondanunk e szolgáltatások feltételeinek megteremtéséről. Gyűjteményünk, jelen állapotában, arányait tekintve így *elsősorban* kottatár. Véleményünk szerint megfelelően felépített, válogatott és feltárt lehetőséget nyújt egy teljes zenei könyvtár kialakításához.

Közművelődési könyvtár — szakkönyvtári gondokkal, így foglalkhatnánk össze a terveinkből, gondjainkból és megoldásainkból leszűrt tapasztalatot. Ha pedig arra, a más szakosított könyvtárakban is felmerülő kérdésre kellene válaszolnunk, hogy melyik jelleg a döntő, a szak-e vagy a közművelődés, azt kellene válaszolnunk, hogy *legdöntőbb jellege a nyilvános könyvtári.* Felállítása során könyvtárosokra volt szükség, akik válogattak, iktattak, katalogizáltak, szakoztak és katalógust szerkesztettek, — meghallgatva a szakemberek tanácsát és igénybevéve a szakirodalmat. Működése alatt is elsősorban ízlésfejlesztő, az általános zenei műveltséget kiszélesítő feladatot vállalnak a könyvtár munkatársai, akik nem művészek vagy zenetudósok, hanem szakismereteiket állandóan fejlesztő könyvtárosok.

Marót Miklós — Szalai Ágnes

A JÓZSEF ATTILA-LAKÓTELEPI KÖNYVTÁR MEGNYITÁSÁNAK ELŐKÉSZÍTÉSE

Budapestnek talán legnagyobb új építkezése a volt Valéria telepen épülő József Attila lakótelep, amelynek közepén emelkedik az 1965-ben nyíló közművelődési könyvtár épülete. Jelenleg — és még évekre előre is — ez a könyvtár lesz a telep egyetlen kulturális objektuma. Következik ebből, hogy a könyvtárnak — túllépve a csak könyv kölcsönzési és olvasószolgálati feladatain — színes programmal kulturális centrummá kell válnia. Nem a szociológus precizitásával nézve a telep lakóinak összetételét: miniszterhelyettestől a volt „Valéria” lakóin keresztül, a budai barlanglakások idetelepített lakóig; minden réteget megtalálunk itt. Kulturális igényük, ismereteik felmérése nehéz e heterogén összetétel miatt. Ezt a problémát érezte át a IX. ker. Tanács Népművelési Csoportja, amikor megindította azt a nagy kulturális közvéleménykutatást, amelynek adatai a cikk írásakor már rendelkezésünkre álltak s így a sokrétű kérdéscsoportokból közölhetjük azokat, amelyeknek ismerete lényeges könyvtári munkánk szempontjából s éppen ezért meg is kellett vizsgálnunk.

1794 családnak adták kezébe a 47 kérdésből álló ívet amelynek válaszai az 1963 évi helyzetet tükrözik. A tanácsi felmérésen külön választották a szövetkezeti és állami lakástulajdonosokat. Vizsgálódásunk szempontjából nem volt jelentős ez a tulajdonjogi szétbontás s így a kapott eredményeket a jelen cikkben összesítve közöljük. A kiküldött ívekből 348 jött vissza, az összes ívek 22 százaléka s ez az átlag megfelel a hasonló jellegű felmérések eredményességének.

Szociális helyzet és kulturális igények

A felmérés adatai szerint a telep családlétszáma 3,1 fő. A keresők száma családon belül így oszlott meg:

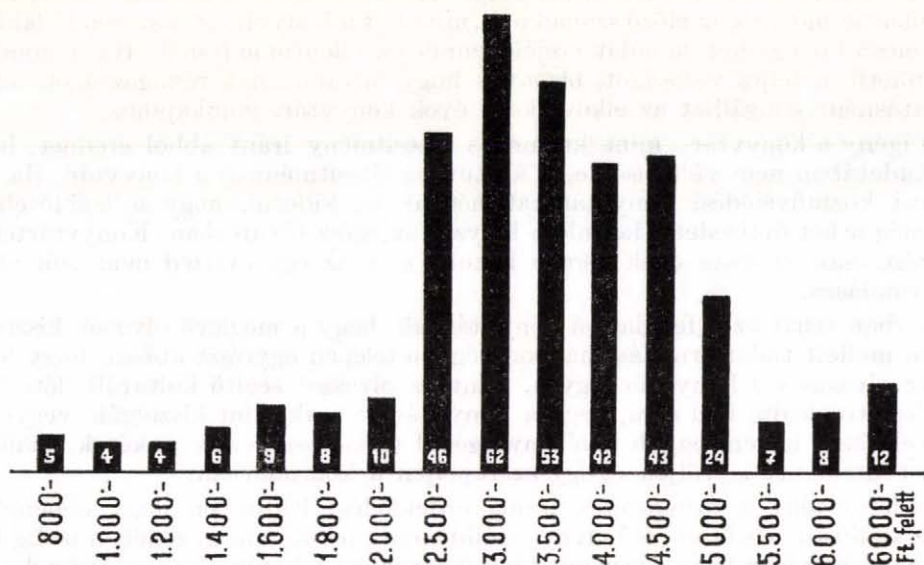
munkás	201
alkalmazott	233
értelmiségi	91
ismeretlen	93 (nem válaszolt a kérdésre)

Tanulók megoszlása

általános isk.	190
középisk.	25
ipari tanuló	23
főisk. egyetem	9

A családi jövedelmek átlaga 3400 Ft, de ez 800 — 6000 Ft között ingadozik.

A vizsgált családok fizetésének megoszlása:

Kulturálódásra havi átlagban 110 Ft-ot költ 200 család; sajnos a fennmaradt 148 erre a kérdésre nem válaszolt s így erősen találgatásokra kényszerít bennünket, mivel a „nem válaszoltak” az összes kérdezett 1/3-át adják.

244 család átlag (havonta) 110 Ft-ot költ könyvre, 105 nem válaszolt. Az előző adatokhoz hasonlóan itt is a középréteg dominál, mivel 84 család 50 Ft-ot jelölt meg, viszont 25 család havi könyvköltsége 200 Ft felett van. Házi könyvtára 263 családnak van, java-részt 200 kötet alatt, de 93 helyen 500 vagy annál több kötet található.

A szociális ellátottság e néhány adata a megnyugtatónál is kedvezőbb képet mutat, sajnos nem tekinthetjük teljes értékűnek, mivel a megkérdezett 1794 családból feltehetőleg az a 348 válaszolt, amelynek szociális helyzete és a következőkben analizált igényei az átlag felett vannak. Nehezíti a tájékozódást az is, hogy a választ adók egy része különböző kérdéseknél „hallgatott” s ez bennünket ismét találgatásokra kényszerít. (Úgy érezzük mindenfajta felmérésnél találkozunk ezzel a jelenséggel, mivel maga a válaszadás is bizonyosfokú igényességet tételez fel.)

Több kérdéscsoport a lakók kulturális igényével és ízlés-vizsgálatával foglalkozott. Mivel a vizsgálódó könyvtáros számára további részadatok is érdekesek, amelyek nem derülnek ki a felmérésből, 1964 augusztusában a könyvtár hasonló apparátussal kizárólag könyvtári igénykutatást indított. Sajnos a cikk születésekor ez a vizsgálódás nem fejeződött be s így csak egy töredékét tudtuk beépíteni, azzal a megjegyzéssel, hogy a kb.100 kitöltött ív nem ugyanazon lakóktól jött vissza, mint akik a tanácsai felmérésben szerepelnek.

A könyvtári igénykutató lap, a név, foglalkozás és lakcím feltüntetésével kíváncsi volt az igények téma szerinti megoszlására, az ívet kitöltő 3 szépirodalmi kedvencére, műfajmegjelölésre (regény, elbeszélés, színmű, vers) s egy kérdésben arra, hogy családjában élő 14 éven aluli gyermekét kívánja-e járattatni a könyvtár gyermekrészlegébe. E kérdésre a visszaérkezett válaszok 95 százaléka igennel felelt.

Kedvenc szórakozásnak 101 család az olvasást, 89 a mozit jelölte s érdekesség, hogy a népszerű televízió 78 szavazattal csak a 4. helyre került. Arra a kérdésre, hogy mit ért

kikapcsolódás alatt: 94-szer az olvasást jelölték meg. Rokon kérdésként szerepelt, hogy elsődlegesen milyen kulturális létesítményt igényelne a telepen. E kérdésre adott válaszok azonban ellentmondanak az előző számoknak, mivel itt a könyvtárat összesen 17 lakó kérte. Érdeemes megállni egy-két mondat erejéig ennél az ellentmondásnál. Ha a gondolatok nem is fedhetik a teljes valóságot, bizonyos hogy tartalmaznak részgazságot, ami már iránymutatásként szolgálhat az elkövetkező évek könyvtári munkájához.

E kis igény a könyvtár, mint kulturális létesítmény iránt abból eredhet, hogy az emberek tudatában nem vált elsődleges kulturális létesítménnyé a könyvtár. Ha csak a ferencvárosi közművelődési könyvtárakat nézzük is, kiderül, hogy a legidősebb sem élte meg még a két évtizedet. Hasonló a helyzet az egész fővárosban. Könyvtártelepítési frontáttörést csak az 50-es évek dereka hozott, s ez az egy évtized nem volt elegendő a tudatformálásra.

Elsősorban tehát az a feladata a könyvtárnak, hogy a meglevő olvasók kiszolgálása és nevelése mellett tudatformálást hajtson végre a telepen egyrészt abban, hogy fő igény valóban az olvasás s a könyvtár legyen, mint az olvasást segítő kulturális létesítmény, másodsorban törekedni kell arra, hogy a könyvtár ne csak mint kiszolgáló vegyen részt a népművelésben, hanem egyéb tevékenységével (előadások, viták, ankétok, kiállítások) kulturális centrummá is váljék és így szerepeljen a köztudatban.

Örvendetes tény a művészetek iránti érdeklődés: legtöbbször nagy élményként a Csontváry-kiállítást, a Szőnyi-, és Berényi-kiállításokat jelölték meg, zenében pedig Fischer Anni hangversenye jelentette a legnagyobb műélvezetet. A könyvtári kérdéseknél a képzőművészeteket, zene-, film-, színházművészetet 48 esetben vallották érdeklődési területnek.

Arra a kérdésre, hogy mit kölcsönöznének legszívesebben közművelődési könyvtárból: 109-szer szépirodalmat, 105-ször ismeretterjesztő irodalmat jelöltek meg. A majdnem 50-50 százalékos megoszlás túlmutat azon a több mint 30 százalékos ismeretterjesztő forgalmon, amit jelenleg hálózatunk kölcsönöz. Az ismeretterjesztő irodalom iránti igény (de előadás, vita is!) széles és tarka képet mutat. Könyvigényként 30 esetben politikai művek jelentkeztek, főleg munkásmozgalom és aktuális eseményekkel foglalkozó irodalom. 50 esetben társadalomtudományi műveket igényeltek: első helyen a pedagógiát és pszichológiát, de 15-ször kapott szavazatot a filozófia és 7 esetben a marxista filozófia is! Az igények sokrétűségét mutatja, hogy a legtöbb válaszoló természettudományi és technikai ismeretterjesztő műveket is kért. Érdekes, hogy a technikai kiadványoknál jelentős helyen szerepel a szakkönyvigény, amely már induláskor problémát okozhat, mivel ezt tudjuk majd a legkevésbé kielégíteni. Amit e területen tehetünk, hogy tudatos szakkönyvtári propagandát folytatunk és az érdeklődőket a nagykönyvtárakba irányítjuk. A sajtó iránti nagy érdeklődést mutatja, hogy közel 25 újságot és folyóiratot jelöltek meg mint olvasmányt.

Végül feltűnően nagy a nyelvtanulást igénylők száma: 331 lakos német, angol, orosz, francia és olasz nyelvet kíván tanulni. (A felsorolás egyben a rangsort is jelenti!) Hogy ebből mennyi a ténylegesen komoly igény és mennyi a halvány „kíváncsi” kérdéses lehet, de feltétlenül jelentkező probléma, amelyhez a könyvtárnak a maga módján nyújtania kell valamilyen szolgáltatást. Érdekes kísérlet lenne egy nyelv-klub, amely meghatározott programmal és rendszerességgel idegennyelvű társalgási lehetőséget biztosítana a könyvtár olvasóinak.

Részletesebben kívánunk foglalkozni a kutatás ízlés-vizsgáló részével, mivel véleményünk szerint a válaszok alapján a konkrét igény megjelölés és ízlés között szakadék tátong.

Az előzőekben ismertetett képzőművészeti és ismeretterjesztő igényesség után hadd álljon itt az irodalmi és film ízlés:

Az elmúlt két év filmjei sorrendben így kaptak szavazatot:

Hattyúdál	31	(itt jelentkezhetett egy kis adag egészséges lokálpatriotizmus, mivel a film a telepen játszódik, a telep sajátos múltbeli romantikáját idézi s így a lakók fokozott szimpátiáját váltotta ki. Sajnos nem ez az egyetlen magyarázata a film sikerének mivel a további legtöbb szavazatot is főleg értéktelen kommersz-filmek kapták.)
-----------	----	---

Korzikai testvérek	16
--------------------	----

A púpos	16
---------	----

S csak a negyedik helyen egy megnyugtatóbb szám: 13 szavazat a „Honfoglalás” című filmnek.

Az utóbbi évek két kiemelkedő filmje a „Hamu és gyémánt” valamint a „Félelem bére” 3–3 szavazattal az utolsó helyet foglalják el.

Az olvasott szépirodalmi művekre eső szavazatok:
(első szám a tanácsi, második a könyvtári közvéleménykutatás eredménye)

Jókai művei	28 15	(legkeresettebb műve, amely kedvenként is szerepel 16/8 szavazattal az Aranyember.)
-------------	-------	---

Fejes: Rozsdatemető	15 1
---------------------	------

Hugo: Nyomorultak	9 8
-------------------	-----

Solohov: Csendes Don	7 2
----------------------	-----

Néhány szavazatot kapott Hemingway, Martin du Gard, Flaubert és az igények vegyes jellegét kidomborító Dumas, Dold-Mihajlik, Passuth stb. A könyvtári vizsgálat érdekessége, hogy 6 szavazatot kapott Tolsztoj remeke a Háború és béke s egy-egy szavazattal jelentkeznek a nagy realista és szocialista realista művek is: Gorkij: Az anya, József Attila költeményei, Steinbeck: Érik a gyümölcs stb. De fellelhetők még a harmincas évek nagy bestsellerjei, mint Margaret Mitchel, John Knittel és Cronin.

A felmérés tanulságaként levonhatjuk, mind az irodalom, mind a film területén a klasszikusok közül még mindig a romantikusok, a legújabb műveknél – sajnálatosan – a kalandos művek felé fordul az érdeklődés.

A Csontváry-kiállítás és társainak sikere, a megjelölt széleskörű és színvonalas kulturális igény, valamint a meglevő olvasmányélmény és érdeklődés a romantika és kaland iránt: figyelmeztető ellentmondásokat rejtenek magukban. Az ellentmondások egyrészt kétségesse teszik a jelentkező igények reális voltát, másrészt figyelmeztetnek bennünket az olvasószolgálati munka problémáira a telepen. Precízen magyarázni az igény-ízlés közötti szakadékot, úgy érezzük, csak összetettebb és szélesebbkörű vizsgálat eredményével lehetséges, mivel nem tudjuk (csupán érezzük és gyakorlati tapasztalatunkból leszűrjük) mennyi a tényleges igény és mennyi a sznobság, mennyi a „kikapcsolódás” iránti igény (amelyet jelenleg még úgy látszik jobban szolgál a romantika és kaland) s mennyi a kulturálódás és tanulás, önnevelés igénye és milyen mérvű az igényessége?

A műfaji kérdéseknél öröndetes a regény hegemoniája mellett, hogy a válaszolók egy ötöde már a novellát és verset is kedvencei közé sorolja. Az ízlésvizsgálat mindenképpen figyelmeztet bennünket, hogy jövőendő olvasónk alapos megismerésével állapítsuk meg értelmi fokát, igényességét és ízlését, hogy irányítani, fejlődését segíteni tudjuk. Meggyőződésünk, hogy a Főv. Szabó Ervin Könyvtár 1964 évi ízléskutatása és hatásvizsgálatai sok segítséget adnak könyvtári munkánkhoz a telepen.

A két vizsgálat feldolgozása és analizálása sok fontos problémát és feladatot vet fel. Egy cikkben sommázva szürkének hat, mégis nagy jelentőséget kell tulajdonítani ezeknek az adatoknak, mivel az elkövetkező évek nagy- és kis könyvtári munkáit kell hozzájuk igazítani.

Már több helyütt hangsúlyoztuk, de itt összefoglalva ismét: Fő törekvésünk lesz a kölcsönzés és olvasószolgálati munka mellett, hogy kulturális centrummá váljunk a telepén. A vizsgálatok első része figyelmeztet bennünket, hogy a permanens és tudatos könyvtári propaganda már a megnyitás percétől fontos feladatunk. (Könyvtári vizsgálatunk megindításával, nyitás előtt fél évvel már kicsit ezt is szolgálni akartuk). Mivel évekig mi leszünk az egyetlen kulturális objektum a területen, elképzelésünk szerint a könyvtár kebelén belül egy kívülálló kultúrmunkás működne, mint közönségsszervező. Ezt az elképzelést magáévá tette a Kerületi Tanács Népművelési Csoportja is s megbeszélés szerint a személyi feltételt ők biztosítanák. Így lehetővé válna, hogy közvetve a könyvtár elégítse ki a lakók színház, mozi és egyéb igényeit, de az is, hogy a területen állandó könyvtári propagandánk legyen. Ha kissé mechanikusan is, de a megoldás lehetővé teszi, hogy a lakók kultúr-centrum szerepkörében ismerkedhessenek az új könyvtárral.

Az alapterület (540 m² plusz 200 m² terasz) lehetővé teszi, hogy nagyobb mértékben, esztétikus környezetben rendezhessünk kiállításokat és csoportos foglalkozásokat. A képzőművészeti érdeklődés kielégítésére és a jelentkező sznobság leküzdésére jól fel tudjuk használni ezeket az adottságokat. Külön problémaként jelentkezik az említett terasz, amelyet nyári időszakban szabadtéri olvasónak hasznosíthatunk a kölcsönzés alatt, de nagysága csoportos foglalkozásokat, hangversenyeket is lehetővé tesz. Profán gondolatnak hat, de véleményünk szerint hasznos lenne egy presszó létesítése.

Az ismeretterjesztés iránti igényesség (ha nem is mindig reális igényeket takar) kötelez bennünket, hogy közvetlen nyitás után megfelelő keretet biztosítsunk a rendszeres művelődésre, nemcsak az olvasás elősegítésével, hanem csoportos foglalkozásokkal is. A hálózatunkban már jól bevált Ifjúsági Klub-mozgalomra gondolunk azzal a különbséggel, hogy ez általános Művelődési Klub legyen s ne kizárólag fiatalok látogassák. Elképzelhető úgy, hogy a színes programból minden érdeklődő a neki megfelelő választaná, de úgy is, hogy a klubnak több részlege lenne érdeklődési terület szerint. Nem a fiatalokkal való foglalkozást akarjuk ezzel háttérbe szorítani, de hangsúlyozni kívánjuk, hogy számunkra minden olvasóréteg fontos, mégha foglalkoztatásuk nem is olyan mutató és hálás feladat.

Szocialista fejlődésünk jelen korszakában legfontosabb feladatunk a tudatformálás és a modern (marxista értelmezéssel modern!) művészi igényesség kialakítása.

Jó ha a könyvtáros és könyvtári kollektíva tudja az elvi megállapítások és célok mellett azt is, milyen akadályokkal és problémákkal találkozhat, mikor feladatát teljesíteni akarja. Nos, számunkra ehhez nyújtott nagy segítséget az a két felmérés amelyeknek eredményeiről az előzőekben számoltunk be. Ha nem is kezelhetők ezek a számok száz százalékos hitelességgel, s ha képtelenek is vagyunk a számok mögött megbújó minden problémát meglátni, egy biztos: ízlésformáló feladatunk működésünk minden percében jelentkezni fog s ezt ellátni csak akkor tudjuk, ha

1. Könyvbeszerzésünk a céloknak megfelelő igényességgel történik

2. Az olvasók nevelése mellett ugyanakkora gondot fordítunk saját, könyvtárosi nevelésünkre is, mivel az előzőt csak így leszünk képesek szolgálni. Hogy ez mit jelent, áldozatban, időben és igényességben; már sok helyütt megírták és vitáztak róla, mi a viták eredményei alapján próbáljuk kollektívánkon belül megvalósítani.

A tartalmi munka mellett gondolunk arra is, hogy munkánkhoz kapcsolódó adminisztratív tevékenységünk is szolgálhassa törekvéseinket. Javarást eldől, hogy hálózatunk kölcsönzési rendszerében jelenleg a tikett a legfejlettebb rendszer; terveink szerint ezt az eljárást alkalmazzuk kölcsönzési adminisztrációnkban. Irigylésre méltó kissé helyzetünk, mivel a hálózatban évek óta folyó szabadpolcos viták jelenleg olyan eredményeket

hoztak felszínre, amelyeket gyümölcsözően hasznosíthatunk főleg az állomány szabadpolcra helyezésénél.

Tervünk szerint a szépirodalom betűrendjéből csak a verseket emeljük ki külön polcra.

A szakirodalom elrendezésénél fő elvet az ETO adja némi módosítással, amely módosítás szintén a vita során nyert létjogosultságot:

I. csoport	1., 2., 3.,	92/99 szak.	(Társadalomtudományok)
II.	„ 4., 8., 7.,	„	(Nyelv-irodalom-művészetek)
III.	„ 5., 6.,	„	(Természettudomány-technika)
IV.	„ 796/799., 91.	„	(Sport – játék – utazás)

1963 óta folytattunk kísérletet a 25-ös könyvtárban a könyvek borítását illetően. A PVC alapanyagú fólia nagyon biztató eredményeket hozott, ezért indulási könyvanyagunkat (kb. 14 ezer könyv) a témaköröknek megfelelően 5 színű fóliával borítjuk. A könyv rongálódását nagyban védő eljárás esztétikusabb látványt nyújt az olvasónak és a könyv megóvására serkenti, a színvariációk pedig egy mechanikus tájékozódási rendszert tesznek lehetővé.

A hagyományos katalógushálózat kiépítése mellett tervezünk szépirodalmi témakatalógust, amely kronológiai és földrajzi szempontok figyelembevételével az ez évben végzett 30 éves felmérés kód-rendszerét venné alapul. Terveink szerint talán ez látszik a legirrealisabbnak, mivel az említett kód-rendszer közel sem nevezhető biztos értékadónak. Szubjektív véleményünk szerint viszont már 50 – 60 százalékos biztos értékítélet mellett is nagy segítséget jelentene olvasószolgálati munkánkban ez a témakatalógus.

Kis és nagy problémáink, terveink, a meglevő és várható igények megírásával azt szeretnénk volna megmutatni: milyen nehézségekkel találkozhatunk, amikor a „szabó-ervini” hagyományt és igényességet szem előtt tartva, a peremkerületi sajátosságok figyelembevételével jó munkát akarunk folytatni fővárosunk legszebb lakótelepének Szabó Ervin közművelődési könyvtárában. A sok tudati és objektív hatás: Szabó Ervin, József Attila nevei, a szocialista település eszmei tartalma és kulturális forradalmunk célkitűzései köteleznek bennünket a jó munkára.

Energiáinkkal és terveink megvalósításával szeretnénk megsegíteni ezt a feladatot, s könyvtárunk bejárata fölé, de az emberi szívekbe is nagybetűkkel írni a költő útmutatását:

„Dolgozni csak pontosan, szépen
Ahogy a csillag megy az égen
Úgy érdemes.”

Maruszkai József

A közművelődési könyvtár olvasószolgálatának legfontosabb célja az olvasók „szolgálata” — nevelő, tudatot formáló, igényesebb ízlést kialakító tevékenysége. E cél eléréséhez a könyvtárosok jó felkészültségén kívül a tájékoztatásban egyre több munkaeszközt kell használni, hiszen mind a könyvállomány, mind az olvasói igény napról-napra növekszik. Ez megköveteli az egyre differenciáltabb könyvtárosi munkát és az egyre több tudományágban való tájékoztatást.

A szabadpolcos kölcsönzésben különösen fontos az állomány jó feltárása. Ebben a kölcsönzési rendszerben tudniillik nem minden alkalommal találkozunk a tájékoztató könyvtáros az önmagát kiszolgáló olvasóval. A legszemléletesebb könyvelhelyezés sem tud azonban eligazítást adni egy-egy témakör könyveinek megtalálásához. Feltétlenül támaszkodni kell tehát a könyvtári segédeszközökre, — katalógusokra, kézikönyvtárra, az ajánló bibliográfiákra — amelyek a legkülönbözőbb szempontok szerint bontják fel a különben áttekinthetetlennek tűnő könyvanyagot.

Az alábbiakban az ajánló bibliográfiák szerepével foglalkozunk. Ez a terület eddig háttérbe szorult könyvajánló munkánkban. Pedig a Szabó Ervin Könyvtár ajánló bibliográfiai szerkesztő és kiadó tevékenységének több mint 15 éves múltja van. Ez nemcsak a kiadványok nagy mennyiségének elkészítését, számtalan bibliográfia kidolgozását jelenti, hanem az azok igénybevételeire vonatkozó próbálkozásokat is. Azért beszélhetünk próbálkozásokról, mert bár észrevehető — és a gyér számban végzett vizsgálódások alapján mérhető is — a fejlődés, de még mindig nem látjuk tisztán, hogy a különböző bibliográfia-típusokat milyen módszerekkel hasznosíthatjuk legjobban, illetve mely műfajokra jelentkezik a legnagyobb mértékű olvasói igény.

Azt tapasztaljuk, hogy a könyvtárakban csak egy-egy kampányfeladat megoldásakor fordítanak gondot a bibliográfiák használatára. Ez rávilágít arra a — hibás — gyakorlatra, hogy a könyvtárosok külön feladatként kezelik a bibliográfiákkal való foglalkozást, s nem tekintik az olvasószolgálat szerves részének; pedig egy-egy speciális kérdés megválaszolásában, pályázatok, dolgozatok elkészítésében nem lehet a felszínesség veszélye nélkül, csupán emlékeztetünkre támaszkodva könyvet ajánlani.

Hogyan használják fel a bibliográfiákat könyvtárosok és olvasók

Szinte közhely, hogy fontos a könyvtáros számára a bibliográfia beható ismerete, amely hozzásegíti a könyvek tartalmi megismeréséhez. Természetes ugyan, hogy könyvajánlásnál a legnagyobb eredményt akkor érhetjük el, ha saját könyv élményünk alapján beszélhetünk az olvasóval, ez azonban több tízezer kötetnél lehetetlen, s szakkönyveknél szükségtelen is. Világos tehát, hogy a bibliográfiák, különösen az annotált bibliográfiák egyik legfőbb szerepe pótolni a minden könyvtáros számára oly szükséges, de ilyen nagy

számban közvetlenül megszerezhetetlen könyvismeretet. Mégis, amikor bibliográfiáinknak a könyvajánlás területén való használhatóságát vizsgáljuk, mindig újból és újból meg kell állapítanunk, hogy sok könyvtárosunk alig ismeri azokat.

A kerületi könyvtárakban általában legalább 25 féle aktuális könyvjegyzék található. Ez a szám az egyes könyvtárakban aszerint változik, hogy a régebben megjelent kiadványok milyen mértékben használódtak el. E kiadványok között csak néhány olyan módszertani útmutatóval ellátott címjegyzék van, amely kifejezetten könyvtárosoknak szól, s az olvasók közül kizárólag pedagógusoknak, kultúrmunkásoknak, propagandistáknak, tehát csupán neveléssel foglalkozó embereknek adható, miután az olvasók irányításához nyújt konkrét tanácsot. A többi kiadvány egyaránt ad segítséget a könyvtárosoknak és az olvasóknak.

Nyilvánvaló, hogy a könyvtárosok első feladata a bibliográfiák alapos tanulmányozása. Megfelelő keretet biztosítanak az anyag megvitatására a hálózatban kerületenként tartott közös könyvismeretesek, ahol egy kisebb kollektíva munkatársai a felhasználás lehetőségeit is tisztázzhatják.

A pontos helyzetképhez az is hozzátartozik, hogy az utóbbi években már néhány helyen megindult a kísérletezés a bibliográfia használat legeredményesebb formáinak megállapítására. A 10-es és a 27-es könyvtár hónapokig figyelte a „Mai írók – mai emberek” és a „... legyetek éberek!” c. bibliográfiák anyagának forgalmát. Utóbbi hatására a 10-es könyvtárban fél év alatt 207 műből 564 kölcsönzés történt, s ami különösen örömdetes, hogy egy sor nagyon értékes (egyébként ritkábban kézbekerülő) könyv is jelentős forgalmat ért el. Ezek a kiállítások azonban csak az adott könyveket vitték közelebb az olvasóhoz, bibliográfia csupán egy-két alkalommal került kézbe, tehát minden használat mellett a bibliográfiát, mint kiállítási forgatókönyvet még nem tekinthetjük olvasói segédeszköznek.

A reprezentatív igénykutatás és a naponta jelentkező kívánságok bizonyítják, hogy olvasóink nagy része általános érdeklődésből, tudásvágyból, kedvtelésből olvas. Ebből következik, hogy az állomány teljes egésze iránt megnyilvánuló érdeklődést a bibliográfiák témában és formában széles skálája segít kielégíteni. Ezek hivatásukat akkor tudják betölteni, ha az olvasókat megtanítjuk használatukra, közösen keressük meg a kívánt témához használható jegyzékekből a legmegfelelőbb irodalmat. A másik szempont, amely a bibliográfia-készítést és használatot meghatározza, az olvasók azon részének igénye, amely középkiskolás szinten valamilyen oktatási formában részt vesz. Ezekben az esetekben a kötelező és ajánlott irodalomjegyzékek állnak rendelkezésre, melyeket szükségszerűen a könyvtárosok olvasótervek összeállításával egészíthetnek ki.

Az olvasók másik jellegzetes csoportjába tartoznak az ún. kezdő olvasók, akik most barátkoznak a könyvvel, az olvasással, (fiatalok esetében a felnőtt irodalommal). Az ő számukra készült speciális jegyzék az „Olvasni jó”. Ez vegyes témájú, könnyen olvasható, szórakoztató irodalommal akarja megkedveltetni az olvasást az abban járatlan emberekkel.

Az üzemi könyvtárakban folytattak kísérleteket ezzel a könyvjegyzékkel és a beérkezett jelentések szerint nem eredménytelenül. Az Ikarus-gyár szakszervezeti könyvtárosa beszámol arról, hogy ezt a bibliográfiát olvasói szívesen hazavitték és mintegy 60%-ban a későbbi kölcsönzések során abból választották olvasmányaikat. A kölcsönzések 30–35%-a ismeretterjesztő mű volt. A Textilipari Dolgozók Szakszervezetének könyvtáraiban a szocialista brigádok tagjainak adtak e bibliográfiából, s bár számszerű eredményről nem érkezett jelentés, több fiókkönyvtárunkban tapasztalható jó eredményről írnak és a továbbiakban is kérnek hasonló jegyzékeket.

Az eddigi tapasztalatok csak általánosabb alapelvek leszögezésére adnak módot, miután adatszűrőelemzés még nincs az olvasótípusok és a bibliográfia-féleségek összefüggéseinek feltárására.

Bár az ajánló bibliográfiákról fentiek miatt mindeddig általánosságban esett szó, mégis ki kell emelni egy formai szempontból újabb kiadványtípust, a leporellót, amely egy-egy aktuális téma legkiemelkedőbb alkotásait gyűjti egybe (igen tetszetős kiállításban). E forma hasznossága érvényesülhetne a kerületi könyvtárak ifjúsági klubjaiban, ahol az előadásokhoz megfelelő témajegyzéket esetenként a könyvtárosok maguk készítenek, miközben a központilag kiadott leporellók eltűnnek a könyvtárosok szeme elől, anélkül, hogy könyvajánló szerepüket lemérhették volna. A könyvtárakban készített kis-bibliográfiák helyett sokkal alkalmasabb lenne a „nagyüzemi módszer”, a központilag kiadott leporellók használata; ehhez azonban szorosabb együttműködésre van szükség a kerületi könyvtárak és a bibliográfia és propaganda osztály között.

A bibliográfia szerkesztési munkában ezenkívül is állandóan figyelembe kell venni olvasóink egyéb – külső szervek, intézmények által felkeltett – érdeklődési területét is. Ilyenek a különböző népművelési szervek: TIT, Rádió, TV stb. Ennek a kapcsolatnak első legnagyobb méretű állomása a TV „Földönjáró csillagok” című rejtvenysorozatához készített bibliográfia-sorozatunk, mint a könyvtár támogatása az elő- és középdöntők lebonyolításához. Az akció kapcsán az érdeklődőknek jegyzéket tudtunk kezébe adni, amely hozzásegítette őket a könyvek kiválasztásához. Itt is bizonyítást nyert az az általános tapasztalatunk, hogy eredményesebben lehet megkedveltetni a segédeszközöket bizonyos irodalmi tájékozottsággal rendelkező olvasóinkkal.

A reference-naplók válaszaiban találkozunk néhol bibliográfia-címekkel, vagy bibliográfiából ajánlott könyvek címével, melyek ugyanezt bizonyítják. Például a 11-es könyvtár naplójában egy gimnáziumi tanuló kérdése: „A II. világháborúban mi volt Németország és Olaszország szerepe?” A könyvtárosok néhány, a témában újabban megjelent könyv után javasolták *A II. világháború története* és a ... *legyetek éberek!* c. bibliográfiákat. Ugyanitt egy pályázati dolgozatot készítő középiskolásnak, aki az I. kerület felszabadulásáról írt, a *Hazánk felszabadulása* c. bibliográfia megfelelő részére hívták fel a figyelmét. A 8-as könyvtárban egy történelem iránt érdeklődő tisztviselőnő a francia forradalomról és Napóleonnól akart olvasni; *A tűz csíholói* c. albumot kapta kézbe. Iskolai szakkör számára, Óbudára vonatkozó irodalom megismeréséhez többek között a „*Fővárosunk Budapest*” c. bibliográfiát ajánlották.

A reference-kérdések tanulmányozása arra is rámutat, hogy a leporellók mellett továbbra is szükség van az alapos válogatást tartalmazó nagyobb témajegyzékekre.

Néhány adat a bibliográfiák jelenlegi forgalmáról

Egy bibliográfia sikerének megállapításához számszerű vizsgálatra is szükség van. A jövőben a kerületi könyvtáraknak ezt figyelembe kell venniük, hogy a bibliográfia-használat fejlődését nyomon tudják követni. Az 1964-es évben végzett – gyér – vizsgálatok ehhez bizonyos alapot szolgáltatnak. Az eddigi eredmények az alábbiak:

1964. év júniusában 7 könyvtárban egy héten keresztül figyelték a könyvválasztás különböző módjainak számszerű megoszlását, tekintettel arra, hogy mi a szerepe az olvasók könyvválasztásánál a bibliográfiák ajánlásának. A bibliográfiákat ez alkalommal helyi használatra adták az olvasóknak és megfigyelték, hogy hány könyvet választottak belőlük:

A fenti számok a bibliográfiák nagyon csekély használatát mutatják: csak 4 könyvtár közelíti, illetve haladja meg egy hét alatt a 20 alkalommal való bibliográfia-használatot. Általában tehát kimondhatjuk, hogy olvasóink a kölcsönzések során nem támaszkodnak eléggé a bibliográfiák segítségére.

A szabadpolcos és zártpolcos könyvtárak között van némi eltérés, a zártpolcos könyvtárak javára. A magasabb igénybevétel oka az lehet, hogy miután itt a könyvtárosnak

Könyvtár száma	Szabadpolcos könyvtárakban					
	bibliográfiából választott		egyéb módon választott		együtt	
	szám	%	szám	%	szám	%
5-ös	19	5,8	308	94,2	327	100
8-as	34	7,4	422	92,6	456	100
11-es	3	0,4	666	99,6	669	100
18-as	5	1,3	374	98,7	379	100
19-es	8	2,1	366	97,9	374	100
28-as	19	2,5	738	97,5	757	100
Összesen	88	2,9	2874	97,1	2962	100
Zártpolcos könyvtárban						
36-os	20	8,5	233	91,5	253	100

minden olvasóval foglalkoznia kell, számára könnyítés, ha az olvasó már előzetesen tájékozódott, s ezért fokozottan ajánlja a bibliográfia használatát. Ugyanez a szempont érvényesült az olvasónál is, aki elől a könyveket a raktár elzárja. Mindemellett figyelembe kell venni, hogy csupán egy vizsgálati hét forgalmáról és kevés esetről van szó, tehát következtetéseink nem támaszkodnak a szükséges mennyiségű tapasztalati anyagra.

Bár a szabadpolc biztosítja a böngészési lehetőséget, de több teret adva az ötletszerű könyvválasztásnak, mind az eligazodás, mind a könyvtáros nevelőmunkája szempontjából fokozta a bibliográfiák intenzívebb használatának jelentőségét.

A felmérés időszakában a következő típusú bibliográfiák forogtak az olvasók kezén:

Bibliográfia-típus	Db	Hányszor használták	%-os arány
I. Szépirodalom (tematikus)	5	26	24
II. Szépirodalmi válogatás különböző nemzetek irodalmából	3	25	23
III. Biobibliográfiák	6	12	11
IV. Ismeretterjesztő irodalom (tematikus)	11	34	32
V. Közös ismeretterjesztő szépirodalom (tematikus)	3	11	10
Együtt	28	108	100

A fentiekből leginkább szembeűnik az ismeretterjesztő könyvjegyzékek viszonylag magas arányszáma, 42%-ban ezekből a bibliográfiákból választottak az olvasók, ami azt bizonyítja, hogy a különböző szakterületek iránti érdeklődés fokozására e segédeszközök nagyon alkalmasak.

Legnagyobb példányszámban megjelent, és legtöbbet forgatott kiadványunk „A mi könyveink” címjegyzék. Népszerűségének egyik oka, hogy hazavihető, az olvasó otthon áttanulmányozhatja és megjegyezheti az őt érdeklő könyveket. Ez a szempont vezette a könyvtárosokat, amikor megkezdték a többi bibliográfiák kölcsönzését is.

Öt könyvtárban megvizsgáltuk a bibliográfiák forgalmát június 1-től szeptember 30-ig, s a következő adatokat nyertük:

A könyvtár száma	Kölcsönzött bibliográfia
2-es	83
5-ös	33
18-as	18
28-as	50
46-os	15
Összesen	199

A 28-as könyvtár részletes elemzést végzett, s nemcsak a kölcsönzött bibliográfiák számát jegyezte fel, hanem a bibliográfiák címét, a kölcsönzők foglalkozását és nemét is.

A legtöbbször kölcsönzött bibliográfia „A jó egészség könyvei” volt, 50 kölcsönzésből 15 erre a kiadványra jutott. A foglalkozás szerinti bontást érdemes összevetni az egy hetes mérés számaival:

Az olvasók foglalkozása	Egy hetes mérés 7 könyvtárban	A 28-as kvár 4 havi kölcsönzése
Munkás	14	17
Pedagógus	8	3
Egyéb értelmiségi	8	3
Háztartásbeli	6	—
Közép- és főiskolások	30	14
Nyugdíjas	28	4
Alkalmazott	14	9
Együtt	108	50

Mindkét esetben a legkülönbözőbb foglalkozások szerepelnek. Ami a fentiekből általános jelenségnek fogható fel, az a középiskolások magas száma. Ennek valószínű magyarázata a bibliográfiáknak a tanulmányi anyaghoz nyújtott segítsége. Jelentős a munkásolvasók által igénybevett bibliográfiák száma is. A többi kategória eredményeit egy nagyobb méretű figyelés, lényegesen több számadat és a beiratkozott olvasók arányának tekintetbevételével lehet csak reálisan értékelni.

A 11-es könyvtárban a bibliográfiák mozgását oly módon figyelték, hogy feltűnő helyre kirakták és jelölték, ha válogatás közben valaki beleolvasott. Ez a mérés az eredményességről ugyan egyáltalán nem ad képet, de — több-kevesebb bizonyossággal — azt mutatja, hogy hányan szereztek tudomást a jegyzékek létezéséről. Aug. 17-től okt. 7-ig 81 olvasó nézegette a bibliográfiákat, legtöbbször az „Ötven könyv”, a „Tavaszi szél”, a „...legyetek éberek!”, a „Mexikótól Tűzföldig” és „A jó egészség könyvei” című jegyzékeket; tehát a szocialista országok irodalmáról, az antifasiszta könyvekről, a latinamerikai országokról és az egészségügyi művekről szóló bibliográfiákat olvasták elsősorban.

Mindezek az adatok reprezentálják a bibliográfiák jelenlegi felhasználását az olvasók körében, tudományos elemzésre azonban alig elegendők, hiszen az olvasóknak csak egy kis hányadára vonatkoznak. A számok azonban figyelmeztetik a könyvtárosokat, hogy e téren nagyon sok a tennivaló.

Világos, hogy a bibliográfia kézbeadása és használata az olvasószolgálat szerves része, a színvonalas munka feltétele. Segítségével felkelthetjük, s egyszersmind ki is elégíthetjük az igényeket.

A könyvtárosok napi munkájában érvényesülnie kell bibliográfiai műveltségüknek. Megállapíthatjuk, hogy a bibliográfiák *időnkénti* előtérbehelyezésével nagy eredményeket nem tudunk elérni, *állandóan és folyamatosan kell az olvasókat rászoktatnunk a bibliográfiák igénybevételére*. Tulajdonképpen tehát a könyvtár használatára kell őket megtanítanunk. Ez pedig csak rendszeres ajánló munkával sikerülhet.

A bibliográfiák szempontjából egyik legégetőbb, — és a megoldáshoz itt-ott közelálló — feladat a már meglevő jegyzékek kiegészítése az újabban megjelenő anyaggal, mert ellenkező esetben a jegyzék nem teljes és a könyvtárosok erőfeszítése így nem hozhatja meg a kívánt eredményt.

A közeljövő feladatai közé tartozik a gyermekkönyvtárak részére bibliográfia vagy bibliográfiák készítése és megismertetése a legifjabb olvasókkal. Ez biztosítani fogja az anyaggyűjtés készségének elsajátítását már a gyermekkorban és egyre könnyebbé fogja tenni a felnőtt könyvtárakban is az ajánló bibliográfiákkal kapcsolatos munkánkat.

Gálné Ballagi Ágnes

KERÜLETI KÖNYVTÁRAINK, GYERMEKKÖNYVTÁRAINK ÉS FIÓKJAINK

I. kerület

11. sz. könyvtár	Krisztina krt. 87/89.
különálló gyermekrészleg	Krisztina krt. 91.
20. sz. könyvtár	Fő u. 11/13.
20. sz. gyermekkönyvtár	Szilágyi Dezső tér 5.

II. kerület

37. sz. könyvtár	Török u. 7/9.
1. fiók	Dimitrov u. 80.
2. fiók	Szilfa u. 4.

III. kerület

8. sz. könyvtár	Fő tér 2.
21. sz. könyvtár	Bajáki Elemér u. 57.
33. sz. könyvtár	Fő u. 41. (Békásmegyer)
8. sz. gyermekkönyvtár	Fő tér 5.

IV. kerület

28. sz. könyvtár	Bajcsy-Zs. u. 8. (Újpest)
különálló gyermekrészleg	Bajcsy-Zs. u. 8. (Újpest)
41. sz. könyvtár	Váci út 65.
különálló gyermekrészleg	Tinódy u. 1.

V. kerület

1. sz. könyvtár	Vadász u. 42.
14. sz. könyvtár	Királyi Pál u. 11.
különálló gyermekrészleg	Királyi Pál u. 18.
5. sz. gyermekkönyvtár	Aulich u. 4/6.

VI. kerület

10. sz. könyvtár	Népköztársaság útja 52.
1. sz. gyermekkönyvtár	Liszt Ferenc tér 6.

VII. kerület

2. sz. könyvtár	Rottenbiller u. 10.
különálló gyermekrészleg	Rottenbiller u. 10.
22. sz. könyvtár	Kertész u. 20.

VIII. kerület

9. sz. könyvtár	Gutenberg tér 3.
44. sz. könyvtár	Kulich Gyula tér 12.
különálló gyermekrészleg	Kulich Gyula tér 12.
3. sz. könyvtár	Szőrényi u. 3.
9. sz. gyermekkönyvtár	Somogyi Béla út 23/a.

IX. kerület

39. sz. könyvtár	Boráros tér 2.
különálló gyermekrészleg	Boráros tér 2.
1. fiók	Tűzoltó u. 21.
26. sz. könyvtár	Mester u. 53/55.
23. sz. könyvtár	Aszódi út
különálló gyermekrészleg	Aszódi út
1. sz. fiók	Illatos út 2/4.
2. sz. fiók	Gubacsi út 73.
7. sz. gyermekkönyvtár	Hámán Kató út 27.
48. sz. könyvtár	Börzsöny u. 9/11.
15. sz. gyermekkönyvtár	Börzsöny u. 9/11.

X. kerület

12. sz. könyvtár	Füzér u. 13.
különálló gyermekrészleg	Füzér u. 13.
1. sz. fiók	Gergely u. 68.
2. sz. fiók	Zágrábi út 8.
3. sz. fiók	Városszéli telep 35.

XI. kerület

6. sz. könyvtár	Karinthy Frigyes út 11.
1. sz. fiók	Szabadság u. 78. (Albertfalva)
2. sz. fiók	Alabástrom u. 27. (Albertfalva)
6. sz. gyermekkönyvtár	Karinthy Frigyes út 9.

XII. kerület

38. sz. könyvtár	Böszörményi út 34/a.
különálló gyermekrészleg	Böszörményi út 34/a.
1. sz. fiók	Hollós út 5.
2. sz. fiók	Törökbálinti út 2.

XIII. kerület

7. sz. könyvtár	Vág u. 12.
1. sz. fiók	Pannónia u. 40.
19. sz. könyvtár	József Attila tér 4.
különálló gyermekrészleg	József Attila tér 4.
4. sz. könyvtár	Lehel út 31.
2. sz. gyermekkönyvtár	Sallai Imre u. 52.
3. sz. gyermekkönyvtár	Váci út 60.
10. sz. gyermekkönyvtár	Tomori köz 7.

XIV. kerület

18. sz. könyvtár	Bosnyák u. 1/a.
különálló gyermekrészleg	Bosnyák u. 1/a.
1. sz. fiók	Fogarasi út 113.
5. sz. könyvtár	Ilka u. 36.
43. sz. könyvtár	Lumumba u. 1/3.
különálló gyermekrészleg	Kerepesi út 76.
47. sz. könyvtár	Erzsébet királyné út 117/b.

XV. kerület

29. sz. könyvtár	Arany J. u. 29. (Rákospalota)
különálló gyermekrészleg	Arany J. u. 29. (Rákospalota)
1. sz. fiók	Régifőti út 65.
2. sz. fiók	Kossuth L. u. 36.
34. sz. könyvtár	Mosolygó A. u. 36. (Pestújhely)

XVI. kerület

32. sz. könyvtár	Bajcsy Zs. u. 27/29. (Sashalom)
különálló gyermekrészleg	Bajcsy Zs. u. 27/29. (Sashalom)
1. sz. fiók	Petőfi tér 1. (Petőfi-kert)
2. sz. fiók	Vidámvásár út (Cinkota)
45. sz. könyvtár	Rákosi u. 129. (Rákoskeresztúr)

XVII. kerület.

36. sz. könyvtár	Pesti út 78. (Rákoskeresztúr)
különálló gyermekrészleg	Pesti út 78. (Rákoskeresztúr)
1. sz. fiók	Szabadság út 17. (Rákoshegy)
2. sz. fiók	Hősök tere 1. (Rákosliget)
40. sz. könyvtár	Zrinyi u. 14. (Rákoscsaba)
1. sz. fiók	Sugár út
2. sz. fiók	Edzőtér 4.

XVIII. kerület

24. sz. könyvtár	Ságvári E. u. 7/9. (Pestlőrinc)
önálló gyermekrészleg	Ságvári E. u. 7/9. (Pestlőrinc)
1. sz. fiók	Állami Lakótelep
2. sz. fiók	Szemere telep
31. sz. könyvtár	Vörösfény u. 163. (Pestimre)

XIX. kerület

25. sz. könyvtár	Kossuth Lajos tér 8. (Kispest)
önálló gyermekrészleg	Kossuth Lajos tér 8. (Kispest)
1. sz. fiók	Zrinyi u. 145.
2. sz. fiók	Mária u. 34.
16. sz. könyvtár	Petőfi tér 15.

XX. kerület

27. sz. könyvtár	Kossuth L. u. 24. (Pesterzsébet)
önálló gyermekrészleg	Kossuth L. u. 24. (Pesterzsébet)
1. sz. fiók (gyermekf.)	Jókai u. 58.
2. sz. fiók	Török Flóris u. 245.
3. sz. fiók	Ósz Szabó J. u. 5.
4. sz. fiók	Marót u. 133.
35. sz. könyvtár	Marx Károly u. 122/124. (Soroksár)
1. sz. fiók	Marx Károly u. 243. (Soroksár)

XXI. kerület

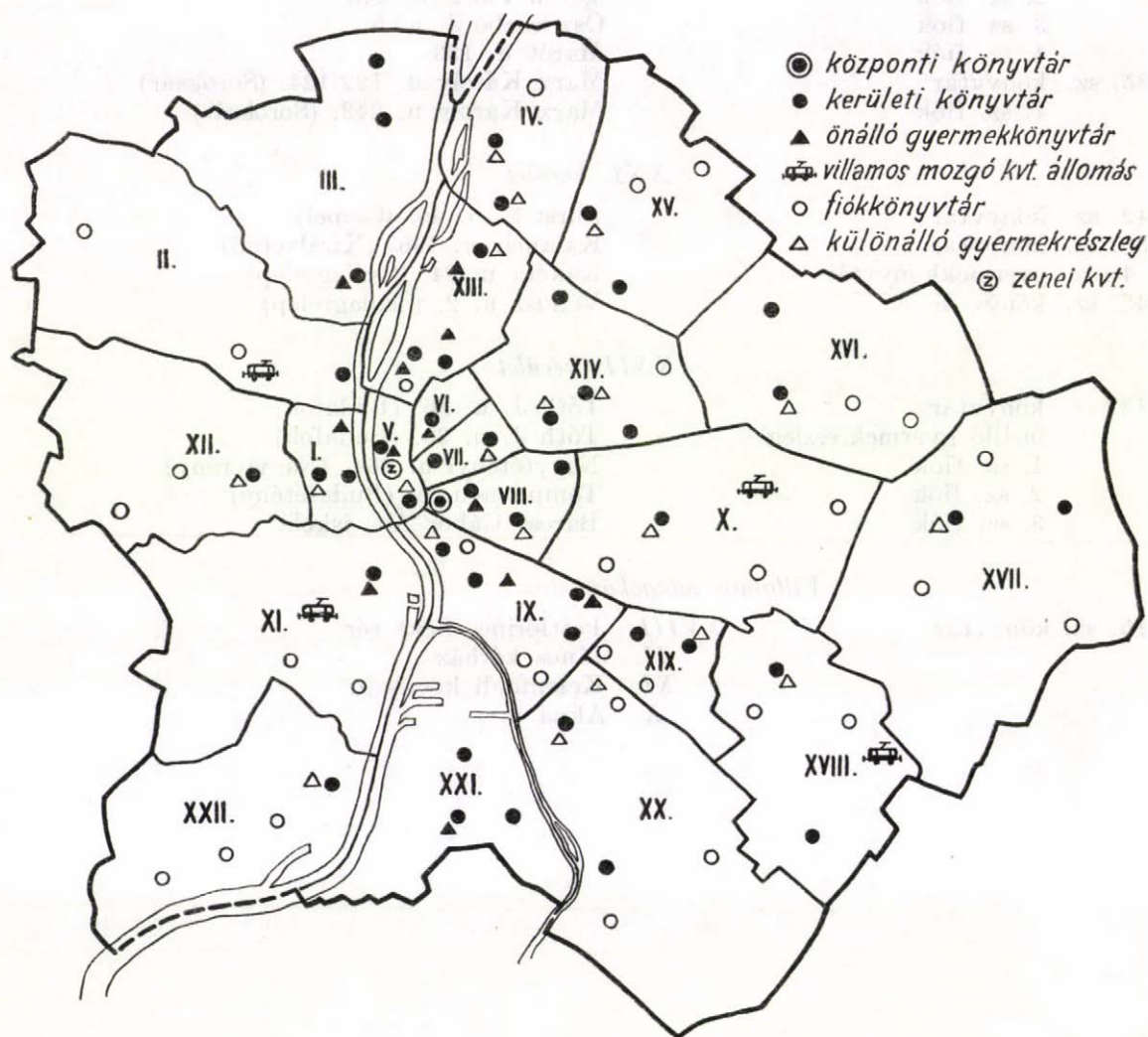
42. sz. könyvtár	Fürst S. u. 40. (Csepel)
30. sz. könyvtár	Kalamár u. 196. (Királyerdő)
4. sz. gyermekkönyvtár	Rakéta u. 24. (Csillagtelep)
46. sz. könyvtár	Vénusz u. 2. (Csillagtelep)

XXII. kerület

13. sz. könyvtár	Tóth J. u. 36. (Budafok)
önálló gyermekrészleg	Tóth J. u. 36. (Budafok)
1. sz. fiók	Nagytétényi u. 264. (Nagytétény)
2. sz. fiók	Templom u. 6. (Budatétény)
3. sz. fiók	Baross Gábor Ált. iskola

Villamos mozgókönyvtár

15. sz. könyvtár	XVIII. Pestlőrinc, Béke tér
	II. János kórház
	XI. Kelenföldi kocsiszín
	X. Akna u.

TARTALOMMUTATÓ

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1964. évi jelentése	5
I. A központi könyvtár tevékenysége	11
Feldolgozó munka	11
Olvasószolgálat	17
Tájékoztató munka	21
Bibliográfiák és egyéb kiadványok	22
Propaganda-munka	27
Kerületi könyvtárak irányítása; módszertani munka	28
II. Kerületi könyvtárak	31
Hálózati könyvállomány és szerzeményezés	34
Beiratkozott olvasók	36
Kölcsönzők (kölcsönzések)	38
Kölcsönzött kötetek	39
Diafilm-kölcsönzés	41
Könyvpropaganda. Kiállítások és rendezvények	42
III. A könyvtár gazdasági tevékenysége	47
Pénzügyi feladatok	47
Könyvkötészeti munka	49
IV. A könyvtár szervezeti és személyzeti ügyei	51
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1965. évi jelentése	56
I. A központi könyvtár tevékenysége	60
Feldolgozó munka	60
Olvasószolgálat	66
Tájékoztató munka	70
Bibliográfiák és egyéb kiadványok	72
Propaganda-munka	75
Kerületi könyvtárak irányítása; módszertani munka	76
II. Kerületi könyvtárak	79
Hálózati könyvállomány és szerzeményezés	81
Beiratkozott olvasók	84
Kölcsönzők (kölcsönzések)	85
Kölcsönzött kötetek	87
Diafilm-kölcsönzés	89
Kiállítások és rendezvények	89
III. A könyvtár gazdasági tevékenysége	91
Pénzügyi feladatok	91
Könyvkötészeti munka	93
IV. A könyvtár szervezeti és személyzeti ügyei	95

Halottaink	100
Remete László: Szabó Ervin szocialista könyvgyűjteménye a Fővárosi Könyvtárban	104
Svientek Sándor: Házi könyvkötészetünk félévszázados története	124
Dobos Piroska — H. dr. Varsányi Livia: Mit olvas a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtárainak közönsége	136
Hornyánszky Sári: Pedagógus olvasóink és érdeklődési körük	171
Drechsler Ágnes: Új tematikus katalógusok szabadpolc-rendszerű könyvtárainkban	182
Bikácsi Lászlóné — Hargitai Nándorné: Kézikönyvtár és olvasószolgálat a gyermekkönyvtárakban	197
Erdődy Ferencné — Takács Józsefné: Kerületi könyvtár mint helyi hálózati központ	226
Dr. Bene Lászlóné: A könyvtári manuális munka és tudományos megszervezése	237
H. Dr. Varsányi Livia — Funtha Judit: Tájékoztató munka egy kerületi könyvtárban	256
Győri Endre: Folyóirataink olvasottságáról	266
Marót Miklós — Szalai Ágnes: Tervek, gondok és megoldások zenei könyvtárunk felállításánál ...	279
Maruszki József: A József Attila-lakótelepi könyvtár megnyitásának előkészítése	288
Gálné Ballagi Ágnes: Ajánló bibliográfiák a kerületi könyvtárakban	294
Kerületi könyvtáraink, gyermekkönyvtáraink és fiókjaink 1965-ben	300
Tartalommutató	305

СОДЕРЖАНИЕ

Годовой отчет Столичной библиотеки им. Эрвина Сабо за 1964 г.	5
I. Деятельность центральной библиотеки	11
Библиотечная обработка книг	11
Обслуживание читателей	17
Справочная работа	21
Составление библиографических указателей и других изданий	22
Работа по библиотечной пропаганде	27
Руководство работой районных библиотек; методическая работа	28
II. Районные библиотеки	31
Книжные фонды библиотечной сети и их комплектование	34
Записанные читатели	36
Абоненты (выдача книг на дом), их количество	38
Книги выданные на дом (их количество и разделение по предметам)	39
Выдача диафильмов на дом	41
Агитация за книгу. Выставки и библиотечные устройства	42
III. Хозяйственная работа библиотеки	47
Финансовые задачи	47
Переплетная библиотеки	49
IV. Организационные и кадровые дела библиотеки	51
Годовой отчет Столичной библиотеки им. Эрвина Сабо за 1965 г.	56
I. Деятельность центральной библиотеки	60
Библиотечная обработка книг	60
Обслуживание читателей	66
Справочная работа	70
Составление библиографических указателей и других изданий	72
Работа по библиотечной пропаганде	75
Руководство работой районных библиотек; методическая работа	76
II. Районные библиотеки	79
Книжные фонды библиотечной сети и их комплектование	81
Записанные читатели	84
Абоненты (выдача книг на дом), их количество	85
Книги выданные на дом (их количество и разделение по предметам)	87
Выдача диафильмов на дом	89
Агитация за книгу. Выставки и библиотечные устройства	89
III. Хозяйственная работа библиотеки	91
Финансовые задачи	91
Переплетная библиотеки	93
IV. Организационные и кадровые дела библиотеки	95

Некрологи	100
Ласло Ремете: Частное собрание Эрвина Сабо на социалистическую тематику в Столичной библиотеке	104
Шандор Швинтек: Полувековая история домашней переплетной библиотеки	124
Пирошка Добош—Ливия Варшаны, Х.: Что читают читатели районных библиотек Столичной библиотеки им. Эрвина Сабо?	136
Шари Хорнянски: Наши педагогические читатели и их круг интересов	171
Агнеш Дрекслер: Новые тематические каталоги в библиотеках с открытым доступом к полкам	182
Йолан Бикачи—Илона Харгитаи: Подручная библиотека и обслуживание читателей в детских библиотеках	197
Жужа Эрдеди—Габриела Такач: Районная библиотека — как местный сетевой центр	226
Нора Бене: Научная организация ручной работы библиотеки	237
Ливия Варшаны, Х.—Юдит Фунта: Справочная работа одной районной библиотеки	256
Эндре Дери: О читаемости наших журналов	266
Миклош Марот—Агнеш Салаи: Планы, хлопоты, решения создания нотной библиотеки	279
Йожеф Маруски: Приготовление открытия библиотеки жилого поселка им. Аттили Йожефа	288
Агнеш Баллаги, Г.: Рекомендательные библиографии в районных библиотеках	294
Перечень будапештских, районных библиотек, библиотек для детей, и филиальных библиотек в 1965 г.	300
Содержание	305

SOMMAIRE

Rapport de la Bibliothèque Municipale "Szabó Ervin,, de l'année 1964	5
I. Activité de la bibliothèque centrale	11
Acquisition, catalogage et classification	11
Service pour les lecteurs	17
Service de renseignement	21
Travaux bibliographiques et autres publications	22
Propagande	27
Direction des bibliothèques d'arrondissements, travail méthodologique	28
II. Bibliothèques d'arrondissements	31
Fonds et acquisition de livres du réseau d'arrondissements	34
Lecteurs inscrits	36
Prêt	38
Livres prêtés	39
Prêt des diafilms	41
Propagande des livres. Expositions et assemblées	42
III. Finances de la bibliothèque	47
Tâches économiques	47
Atelier de reliure	49
IV. Affaires concernant l'organisation et le personnel	51
 Rapport de la Bibliothèque Municipale "Szabó Ervin,, de l'année 1965	 56
I. Activité de la bibliothèque centrale	60
Acquisition, catalogage et classification	60
Service pour les lecteurs	66
Service de renseignement	70
Travaux bibliographiques et autres publications	72
Propagande	75
Direction des bibliothèques d'arrondissements, travail méthodologique	76
II. Bibliothèques d'arrondissements	79
Fonds et acquisition de livres du réseau d'arrondissements	81
Prêt	85
Livres prêtés	87
Prêt des diafilms	89
Propagande des livres. Expositions et assemblées	89
III. Finances de la bibliothèque	91
Tâches économiques	91
Atelier de reliure	93
IV. Affaires concernant l'organisation et le personnel	95

Nécrologie	100
La bibliothèque privée socialiste d'Ervin Szabó dans la Bibliothèque Municipale (László Remete)	104
Histoire demi-séculaire de notre atelier de reliure (Sándor Svientek)	124
Qu'est-ce que le public lit dans les bibliothèques d'arrondissements? (Livia Varsányi - Piroška Dobos)	136
Lecteurs-pédagogues et leur sphère d'intérêt (Sári Hornyánszky)	171
Nouveaux catalogues thématiques dans les bibliothèques de l'accès libre (Ágnes Drechsler)	182
Bibliothèque de manuels et service de lecteurs dans les bibliothèques enfantines (Jolán Bikacsi - Ilona Hargitai)	197
Une bibliothèque d'arrondissement comme centre local du réseau (Zsuzsa Erdődy - Gabi Takács)	226
Organisation scientifique du travail manuel de bibliothèque (Nóra Bene)	237
Service de renseignement dans une bibliothèque d'arrondissement (Livia Varsányi - Judit Funtha)	256
Utilisation des périodiques courantes (Endre Győri)	266
Plans, soucis et solutions dans l'établissement de notre bibliothèque musicale (Miklós Marót - Ágnes Szalai)	279
Préparation de l'ouverture de la bibliothèque au centre d'habitations "József Attila" (József Maruszki)	288
Bibliographies vulgarisatrices des ouvrages choisis et les bibliothèques d'arrondissement (Ágnes G. Ballagi)	294
Registre d'adresse des bibliothèques d'arrondissement et enfantines en 1965	300
Sommaire	305

CONTENTS

Report of the Szabó Ervin Municipal Library of the year 1964	5
I. Activity in the central library	11
Routines	11
Readers' service	17
Informatory work	21
Bibliographies and other publications	22
Propaganda work	27
Direction of the district (former branch) libraries, methodological work	28
II. The district libraries	31
The stock of our network and the accessions	34
Registered readers	36
Lending	38
Lent volumes	39
Lending of diaphanous pictures (diafilms)	41
Books' propaganda. Exhibitions and programmes	42
III. Economic work of the library	47
Financial tasks	47
Bindery	49
IV. Rules of organisation and personal matters	51
Report of the Szabó Ervin Municipal Library of the year 1965	56
I. Activity in the central library	60
Routines	60
Readers' service	66
Informatory work	70
Bibliographies and other publications	72
Propaganda work	75
Direction of the district (former branch) libraries, methodological work	76
II. The district libraries	79
The stock of our network and the accessions	81
Registered readers	84
Lending	85
Lent volumes	87
Lending of diaphanous pictures (diafilms)	89
Books' propaganda. Exhibitions and programmes	89
III. Economic work of the library	91
Financial tasks	91
Bindery	93
IV. Rules of organisation and personal matters	95

Obituary	100
The socialistic private collection of Ervin Szabó in the Municipal Library of Budapest (Dr. L. Remete)	104
Fifty years of our house bindery (S. Svientek)	124
What does read the public of the district libraries of the Szabó Ervin Municipal Library? (Piroska Dobos - dr. Livia H. Varsányi)	136
Our pedagogue readers and their range of interest (Sári Hornyánszky)	171
New thematic catalogues in our open access libraries (Ágnes Drechsler)	182
Reference library and readers' service in children's libraries (Jolán Bikácsi - Ilona Hargitai)	197
A district library as local network centre (Susie Erdődy - Gabriella Takács)	226
Scientific organizing of library manual labour (Nóra Bene)	237
Reference work in a district library (Dr. Livia H. Varsányi - Judit Funtha)	256
Using of our periodicals (E. Győri)	266
Plans, anxieties and solvings by the establishment of our music library (M. Marót - Ágnes Szalai)	279
Preparation of the opening of our library in the József Attila settlement (J. Maruszkai)	288
Recommending bibliographies in our district libraries (Ágnes G. Ballagi)	294
Our district libraries, children's libraries and branch libraries in 1965	300
Contents	305

INHALT

Bericht der Hauptstädtischen Ervin Szabó Bibliothek über das Jahr 1964	5
I. Tätigkeit der Zentralbibliothek	11
Laufende Arbeiten	11
Leserdienst	17
Informationsdienst	21
Bibliographien und andere Publikationen	22
Propagandatätigkeit	27
Anleitung der Bezirksbibliotheken, methodologische Arbeit	28
II. Bezirksbibliotheken	31
Bücherbestand unseres Bibliotheksnetzes und der Erwerb	34
Eingeschriebene Leser	36
Ausleihe	38
Ausgeliehene Bände	39
Diafilmausleihe	41
Bücherpropaganda, Ausstellungen und Veranstaltungen	42
III. Wirtschaftstätigkeit der Bibliothek	47
Finanzielle Aufgaben	47
Buchbinderei	49
IV. Organisations- und Personalangelegenheiten der Bibliothek	51
 Bericht der Hauptstädtischen Ervin Szabó Bibliothek über das Jahr 1965	 56
I. Tätigkeit der Zentralbibliothek	60
Laufende Arbeiten	60
Leserdienst	66
Informationsdienst	70
Bibliographien und andere Publikationen	72
Propagandatätigkeit	75
Anleitung der Bezirksbibliotheken, methodologische Arbeit	76
II. Bezirksbibliotheken	79
Bücherbestand unseres Bibliotheksnetzes und der Erwerb	81
Eingeschriebene Leser	84
Ausleihe	85
Ausgeliehene Bände	87
Diafilmausleihe	89
Bücherpropaganda, Ausstellungen und Veranstaltungen	89
III. Wirtschaftstätigkeit der Bibliothek	91
Finanzielle Aufgaben	91
Buchbinderei	93
IV. Organisations- und Personalangelegenheiten der Bibliothek	95

Nekrologe	100
Die sozialistische Privatbuchsammlung Ervin Szabós in der Hauptstädtischen Bibliothek von Budapest (Dr. L. Remete)	104
Fünfzig Jahre unserer Hausbuchbinderei (S. Svientek)	124
Was liest das Publikum der Bezirksbibliotheken der Hauptstädtischen Ervin Szabó Bibliothek (Piroska Dobos—dr. Livia H. Varsányi)	136
Unsere Pädagogenleser und ihr Interessenkreis (Sári Hornyánszky)	171
Neue thematische Kataloge unseren Freihandbibliotheken (Ágnes Drechsler)	182
Handbibliothek und Leserdienst in den Kinderbibliotheken (Jolán Bikácsi—Ilona Hargitai) . .	197
Eine Bezirksbibliothek als lokale Bibliotheksnetz-Zentrale (Susie Erdödy—Gabriele Takács) . .	226
Wissenschaftliche Organisation der manuellen Bibliotheksarbeit (Nóra Bene)	237
Informationsarbeit in einer Bezirksbibliothek (Dr. Livia H. Varsányi—Judit Funtha)	256
Die Inanspruchnahme unserer Zeitschriften (E. Györi)	266
Pläne, Sorgen und Lösungen bei der Aufstellung unserer Musikbibliothek (M. Marót—Ágnes Szalai)	279
Vorbereitungen der Eröffnung der Bibliothek in der József Attila-Siedlung (J. Maruszki)	288
Empfehlende Bibliographien in den Bezirksbibliotheken (Ágnes G. Ballagi)	294
Unsere Bezirksbibliotheken, Kinderbibliotheken und Filialen in 1965	300
Inhalt	305

